

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11267

HALOYMES UN VIRKLEKHKEYT

Shifra Lipshitz

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שפרה ליפשיץ

חלומות און ווירקלעכקייט

(בירא-בידזשאן און ארבעטס-לאגערן)

שפּרה ליפּשוץ

שפרה ליפשיץ

חלומות
און
ווירקלעכקייט

(בידא-בידזשאן און ארבעטס-לאגערן)

פארלאג „אייגנס“

תש"ם — 1979

SHIFRA LIFSHITZ
DREAMS AND REALITY
Birobidzan and labour camps

שפרה ליפשיץ
חלומות און ווירקלעכקייט
(ביראָ-בירזשאַן און אַרבעטס-לאַגערן)

פאַרלאַג „אייגנס“

Printed in Israel 1979

נדפס בישראל תש"ם

דפוס „להב“ בע"מ, תל-אביב, טלפון 336564

פאַר זייער מיטהילף אַרויסצוגעבן דאָס בוך, אַלע אינסטי-
טוציעס און פּערזאָנען — אַ דאַנק!

ראש העיר פון עפולה עובדיה עלי
לאה מרגלית

איידל ווישינסקי ע"ה

קרן תל-אביב לספרות ואמנות

ליטעראַטור-פּאָנד א.נ. פון חנה און לייב רובינליכט

לייב גאַטערער

זעליק ליס

לעאַן רייך

שמעון פרייסלער

שמחה שלעסער

ליטעראַטור-פּאָנד א.נ. פון חיים באַלער ז"ל

קאפיטל איינס

זעמבר אָווע

איד בין געבאָרן אין 1898 אין זעמבראָווע, לאַמזשער גובערניע, פוילן, דאָס שטעטעלע וווּ ס'איז געבאָרן אויך מיין פאָטער. מיין מוטער האָט גע- שטאַמט פון שטעטעלע קאַלנע, אויך לאַמזשער גובערניע.

פון דער מאַמעס דערציילן האָב איך געוואוסט, אַז זי האָט געבראַכט אויף דער וועלט ניין קינדער. איין זון און אַכט מיידלעך. פונקט דער היפך ווי ס'איז געווען מיט איר מוטער, וואָס האָט געבאָרן 8 זין און איין איינ- זיקע טאָכטער — זי, די מאַמע מיינע.

אַבער פון זינט איך געדענק מיין משפחה איז זי באַשטאַנען פון דעם איינציקן זון און פיר מיידלעך.

דער טאַטע מיינער — אַ פּרומער, אַבער נישט קיין פּאַנאַטיקער, איז געווען אַ גראַמאַטבער ייד. פרויען פלעגן קומען צו אים ער זאָל פאָר זיי שרייבן בריוו. ער האָט שטענדיק געטראָגן דעם עול פון פרנסה. אַבער ער איז נישט געווען קיין אייגרייסער. אויף דער מאַמעס מוסר-רייד און טענות אַז ער פאַרדינט ווייניק האָט ער שטענדיק געהאַט איין ענטפער: „גנבענען וועלן מיר נישט גיין“. ער איז געווען אַ שאַצער פון וועלדער ביי וואַלד- אייגנטימער, און אויף די יאָרדן פלעג ער אַפּקויפן ביי די פויערים אַ זאַק תבואה. אויף די פלייצעס פלעג ער אַריינטראָגן דעם זאַק צו די גרויסע תבואה-הענדלער און פאַרדינען דערביי צוואַנציק קאַפּיקעס פונעם זעקל. פון דעם פאַרשטייט זיך, אַז די משפחה האָט געלעבט אין אַרעמקייט. דערפאַר האָבן דריי פון מיין משפחה אין פאַרשיידענע צייטן אויסגעוואַגן- דערט קיין אַמעריקע, וווּ ס'האַבן געלעבט דער מאַמעס ברידער און זיי האָבן געהאַלפן אַרויסנעמען אַהין אירע קינדער.

דער ערשטער איז אַוועק מיין ברודער פישל. איך בין נאָך געווען אַ קינד און האָב אים נישט געדענקט. אין אַ צייט אַרום איז אים נאַכגעפאַרן מיין שוועסטער נחמה.

נחמה האָט געאַרבעט שניידעריי. איר געשטאַלט געדענק איך עד היום. זי איז געווען אַ הויכע, אַ שלאַנקע מיט אַ סימפּאַטישן פנים, דער קאַפּ

אַרומגערעמט מיט אַ געדיכטער, געלאַקטער, קורץ־געשוירענער גריווע פון קאַשטאַנען־האַר. זי פלעג טראַגן אַ פעלערניע און זי האָט אויסגעזען אין איר מלכותדיק ווי קיין שום מיידל אין שטעטל. איך האָב ליב געהאַט שטיין ביי איר אַרבעט און זיך צוהערן צו איר געזאַנג:

די זון פאַרגייט אין פלאַמען,
די זון. מען זעט זי קוים: —
אַזוי פאַרגייט מיין האַפּענונג,
אַזוי פאַרגייט מיין טרוים!...

נחמה, ווי איך האָב שפּעטער פאַרשטאַנען, האָט אַנטייל גענומען אין דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג פון יענער צייט, און דאָס איז אויך גע־ווען די סיבה וואָס מיינע עלטערן האָבן זיך שטאַרק באַמיט אַפּצושיקן זי קיין אַמעריקע.

איך געדענק, אַז ווען פון פּישלען איז אַנגעקומען די שיפּסקאַרטע און אויך געלט פאַר אירעט וועגן אויף הוצאות, האָט זי דעם גאַנצן טאַג געוויינט. נישט אַנדערש אַז איר האָט שטאַרק זיך נישט געוואָלט אַוועק־פאַרן. אפשר האָט זי זיך נישט געוואָלט צעשיידן מיט דער משפּחה, און אפשר מיט נאָך עמעצן? מיין מאַמע האָט מיר דערציילט, אַז צווישן דעם יונגוואַרג פון שטעטל וואָס האָבן זי דעמאָלט באַגלייט איז געווען איינער וועמען זי האָט ליב געהאַט.

קינדווייז האָט מען מיך אַפּגעגעבן לערנען אין חדר ביי ישראל־חיימלען דעם מלמד וועלכן מ'האַט גערופן אין שטעטל „ישראל־חיים מיט די פאַפּליאַטקעס“. אַזוי האָט מען אים גערופן ווייל ער האָט זיך דערנערט מיט שוואַרצע זעמעלעך אַריינגעבראַקטע אין אַ שיסל הייס וואַסער. ער פלעג זיצן אויבן אָן פון טיש און אין מיטן לערנען אונטערהאַלטן דאָס האַרץ מיט זיין מאַכל. און דערביי שטאַרק הנאה געהאַט פון דעם.

אין אַ שיינעם טאַג האָט מיין טאַטע מיך פאַרהערט און זיך פאַרווונד־דערט, אַז די תּפּילות קנאַק איך אויף אויסנווייניק, אָבער איבערווייניק אין סידור קען איך גאַרנישט. דעמאָלט האָט ער באַשלאָסן אַז לערנען מיט מיר וועט ער אַליין. דערביי האָט ער געזאַגט: „דער קאַפּ איז ביי דיר אַ גוטער, מען דאַרף אָבער אויך וועלן“... צווישן זיינע קרובים, האָט ער געזאַגט, איז געווען אַ פּרוי וואָס האָט געהאַט סמיכות אויף רבנות“.

פון דעם וואָס דער טאַטע האָט גענומען קעלן מיט מיר בין איך נישט געווען צופּרידן. תּמיד ווען איך האָב זיך געשפּילט מיט קינדער, שבת בייטאַג, פלעג ער אָן אויסגעשלאַפּענער נאַכן שבתדיקן מאַלצייט מיט

טשאָלנט, מיט קוגל, אַרויסקומען אין גאַס און מיך אַ רוף טאָן: „אַנו שפּרהלע, קום זאָגן אַ קאַפּיטל תּהלים“. איך האָב געזאָגט, פאַרשטייט זיך, נישט פאַרשטייענדיק קיין איינציק וואָרט. וואָס ס'איז מיר יאָ געפעלן איז זיין לערנען מיט מיר אַריפּמעטיק. אַלע טירן זענען געווען פאַרשריבן פון מיר מיט קרייד, מיט מיינע לאַנגע חשבונות. די כּפּל־טאַבעלע האָב איך געקענט אויף אויסנווייניק ווי אַ וואַסער.

ווייזט אויס, אַז מיינע עלטערן האָבן שטאַרק געוואָלט איך זאָל לערן נען אין דער צווייאַריקער שול — די איינציקע אין שטעטל. ביידע, דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבן זיך געמאַטערט מיר אַנצוטאָן אַ פאַר קאַלאַשן נישט אין מיין מאָס (נאַר אַ קינדערישע — ס'האַט געקאַסט ביליקער) און זיי האָבן מיך אַרויסגעפּראַוועט. איך האָב דאָרט געלערנט אַ קורצע צייט ביז מיין טאַטנס אָפּפאַר קיין אַמעריקע.

אין טאָג פון זיין אָפּפאַרן, ווען די מאַמע האָט זיך געקליבן באַגלייטן דעם טאַטן אין איר געבאַרן־שטעטלע קאַלנע צו דער גרענעץ, ווהיין זי האָט באַגלייט אַלע פון אונדזער משפּחה ווען זיי זענען אוועקגעפאַרן, איז געשען אַן איבערראַשונג. דאָס יינגסטע שוועסטערל, כייקע, נאָך אַ פּיצל קינד, איז געפאַלן אין גאַס. שכנים האָבן זי יעכצנדיק, מיט אַ פאַרבלוטטיקטן פנים אַריינגעבראַכט אין שטוב, די מאַמע האָט געוויינט, געבראַכן זיך די הענט און געפרעגט אַ פאַרצווייפלטע ווי קען זי אוועקפאַרן איבערלאַזנדיק דאָס קינד אין זאָאָ מיין צושטאַנד... דעמאָלט האָב איך אַ זאָג געטאָן: „זאָרג נישט מאַמע, פאַרט אייך גאַנץ רויק. איך וועל כייקען אויס־היילן“.

די ווערטער מיינע האָבן געזאָגט פאַר דעם אַז איך בין שוין געווען אַ דערוואַקסענע.

מיין טאַטע איז קיין אַמעריקע געפאַרן דורך ענגלאַנד. אין דער פאַר־שטאַט סיסטאַמפּסאָן האָט געוויינט זיינע אַ שוועסטער מיט איר גרויסער משפּחה. ווייזט אויס אַז ער איז געווען ביי זיי אַן אַנגעלייגטער גאַסט. פון דאָרט האָט ער אונדז אין אַ צייט אַרום געשיקט אַ פאַטאַגראַפיע און מיין טאַטע איז געווען נישט צום דערקענען. מ'האַט אים דאָרט אַנגעטאָן אין אַ העלן קורצן ראַק. אויפן קאַפּ אַ קאַפעליוש און די מאַמע האָט זיך אַרומ־געטראָגן מיט דעם בילד, געקוקט און געשטוינט. ס'איז גאַרנישט דער שאַכנע אין אַ קאַפּטע מיט אַ היטל אויפן קאַפּ... די מאַמע מיינע...

זי איז געווען אַ הויכע, דיקלעכע פרוי, מיט אַ סימפּאַטישן, קלוגן פנים. אין זעמבראַווע האָט מען זי גערופן: ביילע די שטאַט־חכמה. יונגע

פרויען האבן ליב געהאט צו שמועסן מיט איר און ביי איר זיך האלטן אן
עצה. זי האט שטאלצירט מיט איר ייחוס, און זיך באמיט אן אויך אירע
קינדער זאלן זיך פירן ווי יחסנים. מיין חברן זיך מיט אַרבעטער-יוגנט איז
איר ווייט געפּעלן.

נאך מיין טאַטנס פּאַרלאָן די היים איז זי געבליבן שטאַרק עלנט. אַן
אומעטיקע און שוויגנדיקע איז זי געווען באַזונדערס פּרייטיק צו נאַכטס
און אין די יום-טובים. אַ חוץ דעם אומעט און דער בענקשאַפט נאַכן מאַן
און די עלטערע קינדער האָט אונדז פשוט נישט געקלעקט דאָס געלט
וואָס דער טאַטע פלעג אונדז שיקן און די מאַמע האָט געמוזט ווערן
אַ פּאַרדינעריין. זומער ווען עס ווערן צייטיק די פּאַרשידענע יאַגעדעס, פלעג
זי פּרעגלען איינגעמאַכטסן פּאַר די רייכע משפּחות. מיר, די קינדער, פלעגן
איבערקלייבן די יאַגעדעס און זיך נישט פּוילן דערביי די שענסטע פון זיי
אַריינזאָרפן אין מויל. די מאַמע האָט דאָס נישט געטאַרט זען, ווייל זי
האָט געהאַלטן אַז מען טאַר נישט אַנרירן קיין פּרעמדס.

און נאך וואָס? אין זעמבראַווע זענען געווען קאַזאַרמעס. אין דעם
רוסישן מיליטער-טייל וואָס איז געשטאַנען אין שטעטל פלעגן זיין יידישע
סאַלדאַטן. אויף די יידישע יום-טובים פלעגן די סאַלדאַטן באַפּרייט ווערן
פון דער קאַזאַרמע. פלעגן זיי זיך אַנדינגען אויף קעסט און פּאַרברענגען
אין יידישע הייזער.

אין יענער צייט האָבן מיר געווינט אין אַ גרויסער דירה, וואָס איז
באַשטאַנען פון אַ גרויסן געראַמען זאַל און אַ שמאַלן, לענגלעכן אַלקער —
און איך ווייס נישט פאַר וואָס דער זאַל איז ביי אונדז געשטאַנען ליידיק.
מאַכט זיך איין מאָל אַ יום-טוב — די צווייטע טעג סוכות. צום עלנט
אַן דעם טאַטן איז נאך צוגעקומען די זאַרג וואָס כייקעלע די יינגסטע האָט
געמאַזלט. אין אַלע הייזער איז ליכטיק, פּריילעך און נאָר ביי אונדז איז
אומעטיק. פּלוצעם, אין אַ פּאַרנאַכט — מען קלאַפט. פון יענער זייט פּאַר-
שלאָסענער טיר האָבן מיר דערהערט עטלעכע שטימען. מען האָט גערעדט
צו אונדז אויף יידיש:

— עפנט אויף. לאַזט אונדז אַריין. האָט קיין מורא נישט. מיר זענען
סאַלדאַטן, יידן. מיר האָבן געהערט אַז ביי אייך שטייט ליידיק אַ גרויס ציי-
מער מיט אַ קיך. פּאַרדינגט עס אונדז... מיר וועלן אייך גוט באַצאַלן.
מיין מאַמע האָט געעפנט, זיי אַריינגעלאַזט. און אין שטוב איז באלד
געוואָרן אַ גאַנצער טאַראַראַם. ס'איז אַריין אַ גרויסע גרופּע. יונגע, געזונטע,
פּריילעכע חברה. פון ערגעץ האָבן זיי געבראַכט אַ גרויסן לאַמפּ, טישן,
בענקלעך. באלד זענען געקומען אויך פּרויען וואָס האָבן געקאַכט, גע-

בראטן, און צוויי טעג איז אין אונדזער דירה געווען ווירקלעך זייער פריי-
לעך.

פון דעמאלט אן זענען אייניקע פון זיי געוואָרן אונדזערע שטענדיקע
אַריינגייער און צום קומענדיקן יום טוב האָבן מיר שוין גענומען אויף באַ-
דיגען אייניקע פון זיי. דאָס איז געווען מיין מאַמעס אַ צוגב-פאַרדינסט
צו דער הילף פונעם טאַטן.

איך פלעג דער מאַמען העלפן אין דער שווערער אַרבעט. געראַמט,
צוגעגרייט די מאַכלים: קרעפלעך, געפילטע פיש, קנידלעך. איך האָב
געוואָלגערט לאַקשן. די חברה האָט ליב געהאַט צו שטיין און קוקן ווי איך
אַרבעט מיט מיינע קליינע נאָר געראַטענע הענטלעך. איינער פון זיי קאָ-
מינסקי, אַ קיעווער יינגל, האָט מיר אָנגעהויבן באַווייזן צופיל אויפּמערק-
זאַמקייט. איך פלעג אין שרעק אַנטלויפן פון אים. נאָר דער מאַמען האָב
איך וועגן דעם נישט דערציילט. נאָך זיין באַפריינג פון דער אַרמיי האָט
מיין מאַמע באַקומען פון אים אַ בריוו אין וועלכן ער האָט געשריבן, אַז ער
איז גרייט צו וואַרטן עטלעכע יאָר ביז איך וועל אויסוואַקסן, און חתונה
האָבן מיט מיר.

אַרבעטן האָב איך אָנגעהויבן פרי און עפעס פאַרדינען. אונדזערע אַ
קרובה פון וואַרשע, זייענדיק ביי אונדז צו גאַסט, האָט מיך אויסגעלערנט
שטריקן. געשטריקט האָב איך קינדערישע וועסטלעך פון ווייכער קאָלירטער
וואָל. די וועסטלעך האָבן אויסגענומען ביים עולם און מען פלעג זיי ביי
מיר באַשטעלן, אַפילו פאַר אויסלענדישע קרובים, ווי מתנות.

די מאַמע האָט געוואָלט איך זאָל מיך לערנען אַ פאָך אין אַ וואַר-
שטאָט וווּ מ'האַט געמאַכט שייטלען, צעפּ, לאַקן. פון פאַרזעצן מיין ביל-
דונג אין אַ שול האָט די מאַמע אַפילו טראַכטן נישט געקענט. און איך
האָב געהאַט אַ שטאַרקן נייגער צו וויסן, און אַ ליידנשאַפט צו ליינענען.
ביי אונדז אין שטוב האָט זיך פאַרוואָלגערט אַ יידיש ביכל אָן טאָולען,
האָב איך עס איבערגעלייענט הונדערטער מאָל, אָן אַ גוזמא. פון דעם ביכל
טאַקע האָב איך זיך אויסגעלערנט ליינענען פליסיק יידיש. דאָרט האָט זיך
גערעדט וועגן אוריאַל אַקאַסטאַ. דער אינהאַלט פול מיט שפאַנונג. דאָס
האַט דערוועקט אין מיר דעם ווילן צו קריגן אַנדערע ליינען-ביכלעך וואָס
איז געווען נישט פון די גרינגע זאַכן. קיין ביבליאָטעק איז נאָך אין שטעטל
נישט געווען. דאָך האָב איך זיי באַקומען. דינעזאַנס ביכלעך זענען געווען
ביי מיר פון די ערשטע און איך האָב מיך אַריינגעלאָזט אין ליינענען ווי
אין אַ שיכרות. צוליב דעם בין איך אויסגעשטאַנען צרות פון מיין מאַמען,
וואָס האָט קיין מאָל אין איר לעבן, אַ חוץ דעם טייטש-חומש גאַרנישט

נישט געלייענט. אלע חומש־מעשיות וואָס מיין מאַמע האָט געלייענט מיט אַ ניגון האָב איך געקענט אויסווייניק. זי האָט געהאַלטן פאַר משונהדיק מיין זיצן ביינאַכט ביי אַ קליינעם לעמפל אַריינגעטאַן אין לייענען: — „פאַרלעש דעם לאַמפּ און גיי שלאָפּן“, פלעג זי שרייען. און אַז איך האָב נישט געפאַלגט האָט זי זיך נישט געפוילט, אַרויסגעטאַנצט פון בעט, צוגענומען דאָס ביכל און פאַרלאָשן דאָס לעמפל.

אין יענער צייט האָבן מיר באַקומען אַ בריוו פון דער מומע רייזעס אַ זון וואָס האָט געוווינט אין קעלץ. אין בריוו האָט ער פאַרגעלייגט מיין מוטער, זי זאָל נעמען קיין זעמבראַוו זיין מוטער, ווייל זי איז שוין ביז הונדערט און צוואַנציק 82 יאָר און זי וויל צו קבורה קומען לעבן איר מאַן אויף אונדזער שטעטלשן בית עולם. אין זעמבראַוו זענען זיי געווען אַמאָל די חשובסטע משפּחה. אַלטע לייט האָבן געקענט די מומע „די יחסנטע“ און האָבן געוווּסט צו דערציילן וועגן דעם מאַן אירן זייער פיל מעשיות ווי וועגן אַ בעל־נס. און געשריבן האָט דער מומע רייזעס זון, אַז ער מיינט נישט, חלילה, אַרויפצוואַרפן זי אויף דער מאַמען ווי אַ לאַסט. דער מומע רייזעס קינדער וועלן שיקן גענוג געלט פאַר איר אויסהאַלטונג.

מיין מאַמע איז געווען גליקלעך פון דעם גרויסן כבוד וואָס די קרובים טוען איר אָן. אין גיכן האָט זי אונדז די דריי קינדער געלאָזט אַליין, און איז געפאַרן קיין וואַרשע מקבל פנים זיין די מומע רייזע. איך וואָס האָב שוין געוווּסט די מעשיות וועגן איר מאַן, האָב געוואַרט אויף איר שטאַרק אומגעדולדיק. אַ קלייניקייט? — איר מאַן, האָט מען דערציילט, האָט מיט אַ קליין טשייניקל וואַסער פאַרלאָשן אַ מאָל אַ שריפה! היינט דער נס מיטן געזונט מאַכן אַ געפערלעך שלאָף קינד, וועמען קיין שום רופא און קיין שום תרופות האָבן נישט געהאַלפּן? ... ער איז געקומען צו דעם קראַנקן קינד, האָט געהייסן אַפּרוקן זיין בעטעלע פון דעם אַרט וווּ עס איז געשטאַנען, ווייל אונטער דעם בעט, אין אונטערשטן שטאַק, הענגט אויף דער וואַנט אַ צלם. שטעלט אייך פאַר, דאָס קינד איז גענעזן געוואָרן.

נאָר באַזונדער פאַרכאַפּנדיק זענען די נסימדיקע מעשיות וואָס זענען געשען מיט דער מומע רייזע שוין נאָך זיין פטירה, ווען זי איז געבליבן אַן אַלמנה מיט דריי פּיצלעך קינדער. מ'האַט דערציילט אַז ר' עלי פלעג אָפט איר קומען צו חלום. איין מאָל האָט ער זי אַ שלאָפּנדיקע אַרויסגעפירט פון שטוב, זי געבראַכט צום פלומפּ אין מיטן פלאַץ פונעם שטעטל, זי אַוועקגעזעצט, און אַליין איז ער נעלם געוואָרן. ווען זי האָט זיך אויפֿ־געכאַפּט פונעם חלום, איז זי טאַקע געזעסן ביים פלומפּ און ביי אירע פיס אויף דער ערד איז געלעגן אַ טייסטער מיט געלט. כדי די מומע זאָל נישט

מיינען און דאָס געלט איז פון אַ יידן, געבעך, וואָס איז פאַראַרעמט גע-
וואָרן מיטן פאַרלירן יענעם טייסטער, איז אין אים געווען אויך אַ צלם :
דאָס האָט באַטייט אַז עס וועט נישט זיין קיין זינד זיך צו באַנוצן מיט דעם.
און נאָך האָט מען דערציילט, אַז זי, די מומע, האָט געהאַלטן אַ שענקל
און געהאַנדלט דאָרט אין די לאַנגע מאַרקטעג, זי איז אַזוי מצליח געווען
אַז פון איין קריגל בראַנפן האָט זי געגאַסן דעם גאַנצן טאַג און דאָס קריגל
האָט זיך נישט אויסגעשעפט.

איז אַט, אין אַ גוטער שעה, די מאַמע איז געקומען מיט דער מומע
רייזע.

זי איז געווען אַ הויכע, אַ דיקע. דאָס פנים אַ גרויס. די נאָז אַ ברייטע,
פליישיקע. דאָס ווייסע טיכל אויפן קאַפּ פאַרבונדן פון הינטן. אַנגעטאַן אין
אַ העלן, ברייטן שלאַפּראַק איז זי געזעסן אַדער געלעגן אין אַ ברייטן
בעט און געקרעכצט. זי האָט זיך תמיד געקלאַגט אַז זי קען נישט עסן.
זי האָט נישט קיין אַפעטיט. די ערשטע צייט האָט זי אונדז פשוט נישט
געלאָזט שלאַפן. זי פלעג אונדז וועקן אין די נעכט מען זאָל לויפן נאָכן
פעלדשער, ווייל זי שטאַרבט.

דריי פערטל פון דעם צימער האָט די מומע פאַרנומען פאַר זיך און
מיר האָבן געמוזט זאלבעפירט שלאַפן אין איין בעט. די מאַמע איז גאַנצע
טעג געשטאַנען אין פינצטערן קיכל און געקאַכט פאַר אירעט וועגן, ווייל
צו להכעיס איר קלאַגן זיך אויפן אַפעטיט האָט זי געהאַט אַ גוטן אַפעטיט
גראַדע. זי איז געשטאַרבן ווען ס'האָט אויסגעבראַכן די ערשטע וועלט-
מלחמה, אין 1914.

די ערשטע וועלט-מלחמה

זעמבראַווע האָט באַלד דערפילט דעם מלחמה-אויסברוך. די רוסישע
אַרמיי, וואָס איז געשטאַנען אין די קאַזאַרמעס האָט זיך תיכף אויפגעהויבן
און פאַרלאָזט דאָס שטעטל. איך געדענק גוט יענעם טאַג. שעהנווייז בין
איך געשטאַנען אין גאַס און געקוקט מיט אַ פאַרקלעמטן האַרץ ווי די יונגע
סאָלדאַטן פאַרלאָזן זעמבראַוו. מיט טרערן אין די אויגן האָב איך זיך גע-
זעגנט מיט די סאָלדאַטן, די באַקאַנטע יידישע יינגלעך, וועלכע גייען אַוועק
צו די שלאַכט-פעלדער, אין פייער אַריין און קיינער ווייסט נישט ווער עס
וועט זיך אומקערן.

באַלד אין די ערשטע מלחמה-טעג האָט אין שטעטל זיך אַנגעהויבן
אַ הונגער. באַוונדערס שווער איז געוואָרן אונדזער משפּחה. דער קאַנטאַקט

מיט אַמעריקע האָט זיך איבערגעריסן. די הילף פונעם טאַטן האָט זיך אָפֿ-
געשטעלט. צו דער מאַמעס ווי אויך צו מיינע פאַרדינסטן איז געקומען אַ
סוף. אַלץ איז פון שטוב פאַרקויפט געוואָרן.

ערשט ווען די דייטשן האָבן פאַרנומען פוילן און זיך באַזעצט אין די
זעמבראַווער קאַזאַרמעס, איז אין פּרט פון אַרבעט געוואָרן אַ ביסל לייכ-
טער. די דייטשן האָבן געזוכט אַרבעטס-הענט און די יוגנט פונעם שטעטל
איז געלאָפֿן צו זיי, גרייטע אויף יעדער מין אַרבעט. איך בין געווען איינע
פון די ערשטע, ווייל אונדז איז געווען זייער ביטער. די גויט — אומ-
געהויער. איך האָב געאַרבעט אויף די פעלדער ביים טריקענען היי, ווען
די לאַנקעס זענען געווען 7—10 ק"מ ווייט פונעם שטעטל. פאַר דער קאַ-
טאַרגע-אַרבעט האָבן מיר באַקומען 2 מאַרק אַ טאַג און אַ שוואַרץ לעבל
ברויט. פון דער היים בין איך אַרויסגעגאַנגען פאַרטאַג אַ באַרוועסע מיט-
נעמענדיק מיט זיך אַ שטיקל ברויט און עטלעכע אָפּגעקאַכטע קאַרטאַפֿל.
אין אַוונט זיך אומגעקערט פאַרמאַטערט און הונגעריק.

אין דער דאָזיקער דייטשישער מלחמה-צייט איז מיין מאַמע געפער-
לעך קראַנק געוואָרן. איך ווייס נישט גענוי פון וואָס פאַר אַ שלאַפֿקייט זי
האַט געליטן. איך ווייס נאָר, אַז זי איז געלעגן מיט געשוואַלענע פיס,
באַדעקטע מיט ווונדן. ביינאַכט פלעג זי מיך אויפוועקן, בעטנדיק מיט אַ
שוואַכן קול איך זאָל איר איבערבינדן די ווונדן. זי האָט געגעסן ווייניק.
ערשטנס איז נישט געווען וואָס צו עסן. צווייטנס פלעג זי דעם לעצטן
ביסן לאָזן פאַר די קינדער. אַ חוץ דעם האָט זי געפייניקט, זיכער, דער
פאַרדרוס אויפן טאַטן וואָס האָט אונדז נישט גענומען צו זיך. מיט האַרצ-
ווייטיק און טרערן האָט זי געטענהט אַז איר שכנא האָט אין אַמעריקע זיך
מיט גאַרנישט נישט געענדערט. ער איז געבליבן דער זעלבער. אויך די
קינדער, ווי זיי האָבן געשריבן, זענען נישט געווען צופרידן מיטן טאַטנס
אויפפירונג לגבי זיי. צוליב זיין פרומקייט האָט ער זיך דערווייטערט פון
זיי, און אַפילו אַ גלאַז טיי ביים זון נישט געטרונקען. פון נעמען שטיצע
ביי זיי — שוין אָפּגערעדט. ווען איך האָב אָן דער מאַמעס וויסן אים גע-
בעטן ער זאָל מיך נעמען צו זיך, כדי איך זאָל אים העלפֿן פאַרדינען און
אַרויסנעמען די משפּחה, האָט ער געענטפערט, אַז איך זאָל זיך נישט יאָגן,
מען דאַרף האָבן געדולד. און דאָך האָט די מאַמע נישט אויפּגעהערט האָפֿן,
אַז סוף כל סוף וועט קומען די הילף. עס וועט זיך דורכרייסן אַ וועג און
דער טאַטע וועט אַרויסשיקן געלט מיר זאָלן קענען שטילן דעם הונגער
און דער עיקר — ראַטעווען די קראַנקע מאַמע.

איין מאָל, ווען איך מיט אַלע אַנדערע אַרבעטער אין פעלד האָבן צו מיטאַג גערוט, האָבן מיר באַמערקט אין אונדזער ריכטונג צוויי לויפנדיקע קינדער. ווען איך האָב דערקענט אין זיי מיינע שוועסטערלעך, בין איך אויפגעשפרונגען פון אַרט, און מיט אַ קלאַפנדיק האַרץ פון שרעק, טאַמער איז עפעס געשען, חלילה, מיט דער מאַמע, בין איך זיי געלאָפן אַנטקעגן. אָבער זיי זענען שוין געווען איינגעאיבט, קלוג און אַז איך זאָל זיך נישט דערשרעקן, האָבן זיי פון דערווייטנס געשריגן :

— שפּרה, ס'איז אַנגעקומען געלט פונעם טאַטן ;

הילף פונעם טאַטן... ווי מיר האָבן אויף איר געוואַרט. די אויגן זיך אויסגעקוקט ממש.

אָבער... די הילף האָט, ליידער, פאַרשפעטיקט.

נאָכן געלט האָט מען געדאַרפט פאַרן קיין לאַמזשע. די מאַמע איז שוין פאַרן נישט געווען בכוח. פאַרן האָב געמוזט איר, און ווען איך האָב מיך אומגעקערט מיטן געלט, האָב איך געטראָפן אַ פולע שטוב מיט מענטשן. מען האָט מיך צוגעפירט צום בעט און מיר געוויזן די טויטע מאַמע. איך האָב צעריסן אויף זיך דאָס קאַפטל. איך האָב אין פאַרצווייפלונג געשריגן : „אויף וואָס דאַרפן מיר איצט דאָס געלט ?“

דאָס איז געשען אין 1916טן יאָר ווען זי איז אַלט געווען 53 יאָר איבערגאַר. איך ווייס נישט ווער און ווי אַזוי מ'האַט זי געבראַכט צו קבורה, אָבער ווייסן ווייסן איך, ווי כ'האַב שפּעטער געהערט ריידן אין שטעטל, אַז ביילע שכנאס האָט געהאַט אַ גרעסערע לווייה ווי די מומע רייזע...

זענען מיר געבליבן דריי יתומעלעך.

ווי אַזוי לעבט מען ווייטער ? גוטע פריינד האָבן אונדז געהאַלפן אַרי-בערגיין אין אַן אַנדער דירה, איך בין געוואָרן אַ מאַמע פון די צוויי קלע-נערע שוועסטערלעך, מונדיק זאַרגן פאַר זיי. כ'האַב געמוזט זוכן אַרבעט, ווייל ביזן סוף פון דער מלחמה האָבן מיר מער קיין הילף פונעם טאַטן נישט באַקומען.

ביי וואָס האָב איך אין יענער צייט נישט געאַרבעט ? ביים רעמאַנט פון די קאַזאַרמעס ; ווי אַן אויפראַמערין אין חזרים-שטאַל ; איך האָב די בהמות געפיטערט, געוואָלבערט מצות אויף פסח אין שטעטל. 25 ק"מ דורכגעמאַכט צופוס קיין לאַמזשע וווּ איך בין געווען אַ דינסט אין אַן אַייגן-פאַרהויז.

פאַרשטייט זיך אַז די לאַגע מיינע פון אַן אַרעמען קינד, האָט פון סאַמע

פריסטער יוגנט מיך געבראכט אין קרייז פון אַזעלכע ווי איך — אַרבעטער־
יוגנט. זומער פלעגן מיר זיך טרעפן אויף די שאַסייען, אין די נאַענטע
וועלדלעך, געשפילט אין פאַרשיידענע שפילן און אויך געשמועסט. ווינטער
פלעגן מיר זיך צונויפקומען אין דירה פון אַ קאַמאַשן־שטעפער, וואָס האָט
געאַרבעט אין דער היים. דאָס איז געווען אַ גרויסע משפּחה, מיט אַ
קראַנקער מוטער און פיר טעכטער. די דאָזיקע דירה האָט מען גערופן
„קעסל־גאַרדן“, ווייל יעדער אין שטעטל גיי־געקומענער מענטש, האָט גע־
מוזט אַריינפאַלן אַהין, דורכגיין די דאָזיקע דירה ווי די עמיגראַנטן אין
אַמעריקע האָבן געמוזט אַדורכגיין יענעם פּילטער־פּונקט.

אין צייט פון דער מלחמה איז דער באַזוך אין דער זאַמלשטוב געוואָרן
שוואַכער, ווייל די יוגנט איז געווען פאַרהאַרעוועט און ס'איז קיין צייט
נישט געווען צום פאַרברענגען. איך האָב דאָס הויז נישט באַזוכט צוליב
מיינע נעבעכדיקע מלבושים. שוין נישט ריינדיק פון דעם אַז צוליב דעם
עול וואָס איך האָב געהאַט פאַר מיינע שוועסטערלעך און דער שווערער
אויסמאַטערנדיקער מי, האָב איך פאַרלאָרן דעם אינטערעס צו אַלץ.

אַן איבערברוך אין מיין לעבן איז געקומען מיטן אַנטשטיין פון דער
זעמבראַווער פּועלי־ציון־אַרגאַניזאַציע.

אין דער ערשטער וועלט־מלחמה איז די יוגנט אין זעמבראַווע געווען
ווייט פון וועלכע עס איז געזעלשאַפטלעכע באַוועגונגען. מ'האַט קיין אַנונג
נישט געהאַט פון די שטרייטן וואָס פירן זיך אין דער וועלט פאַר אַ גע־
רעכטער אַרדענונג, פאַר סאַציאַלע אידעאַלן פון יושר און גלייכקייט. די
יאָרן פון מלחמה און די געשעענישן אין רוסלאַנד האָבן אַנגעצונדן אַן
אינטערעס ביי דער יוגנט צו דעם וואָס געשעט אין דער וועלט. זי האָט
אַנגעהויבן זוכן אַן ענטפער אויף די פאַרשיידנסטע פּראַגן ווי למשל: ווער
האַט אַנגעצונדן די מלחמה און אין וועמעס אינטערעסן פירט זי זיך די
מלחמה? וואָס קומט פאַר אין רוסלאַנד? וואָס מיינט דעמאָקראַטיע? וואָס
איז אויסן דער דער סאַציאַליזם? קודם איז נישט געווען ווער עס זאָל
פאַרענטפערן די פּראַגן. יונגע מענטשן ציוניסטן האָבן געשאַפן אַוונט־
קורסן אין שטעטל. איך האָב נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט זיי צו באַ־
זוכן און איך ווייס נישט וואָס מ'האַט דאַרט געלערנט מיט דער יוגנט.
(אַגב געפינט זיך איצט אין ישראל דאַמב, וואָס איז געווען איינער פון
די גרינדער פון די קורסן. ווען ער, דער ערשטער פון די זעמבראַווער איז
מיך געקומען באַזוכן אין רמת־גנער מרכז קליטה נאָך מיין עולה זיין,
האַב איך מיט באַדויער מיך דערמאַנט אַז ער האָט מיך אַמאָל געוואַלט

לערנען העברעיש און פאר וואָס דאָס איז נישט צו צושטאַנד געקומען.
געדענק איך נישט).

מיינע אַ חברטע רבקה-לאה וואָס איז יאָ געווען צווישן די קורסן-באָ-
זוכער קומט איין מאָל אַ געוואָלדיק-באַגייסטערטע און דערציילט מיר, אַז
מיט אַ טאָג פריער איז געקומען צו זיי אַ נייער מענטש, פון וואַרשע איז
ער. פון זיין ריידן קען מען משוגע ווערן. זיין פאַמיליע איז זאַבלודאַוו-
סקי. זי האָט זיך שוין מיט אים באַקענט. זי האָט אים דערציילט אויך וועגן
מיר, וועגן מיין לאַגע מיט די יתומים. און ער האָט צוגעזאָגט אַריינקומען
זיך באַקענען און מיר אויך ברענגען עפעס צום לייענען. געקומען איז ער
נישט, אָבער ביכלעך האָט ער פאַר מיינעטוועגן געבראַכט. אַלע מיט איין
אינהאַלט: וועגן דער שווערער לאַגע פונעם אַרבעטער-קלאַס. און ווי אַזוי
זיך אַרגאַניזירן צום קאַמף אַראַפצוואַרפן פון זיך די קייטן...

ווער זשע איז ער, דער ניי-געקומענער? — אַן אַרבעטער. אַ שלאַסער
פון פאָך. געבאָרן אין וואַרשע וווּ ער האָט אַ פאַטער, אַ מוטער און אַ
שוועסטער. פאַרכאַפנדיק פוילן, האָבן די דייטשן ווערבירט יונגע אַרבעטער
אויף אַרבעט קיין דייטשלאַנד. זיי האָבן צוגעזאָגט אַרבעט לויטן פאָך, נאָר
ברענגענדיק די מענטשן קיין דייטשלאַנד האָט מען זיי אַריינגעטריבן אין
די קוילן-גרובנס די אַרבעט איז געווען אַ שווערע און דערצו איז אויסגע-
קומען צו הונגערן. האָט אַ גרופע באַשלאָסן צו מאַכן פליטה. צווישן די
אַנטלאַפענע איז געווען אויך ער, זאַבלודאַווסקי. ווען ער האָט זיך אומגע-
קערט קיין וואַרשע האָט ער די משפּחה נישט געטראָפן. ביי שכנים האָט
ער זיך דערוואַסט, אַז זיי האָבן זיך ווערבירט אויף אַרבעט אין די זעמ-
בראָווער קאַזאַרמעס. זאַבלודאַווסקי קומט קיין זעמבראָווע מיט אַ פוילישן
פאַס (די דייטשן האָבן אין וואַרשע אַרומגעזוכט די אַנטלאַפענע פון די
קוילן-גרובנס). דאָ האָט ער זיך באַלד געשטעלט אַרבעטן אַלס שלאַסער
אין די קאַזאַרמעס.

דעם ערשטן שבת, דורכשפאַצירנדיק זיך איבער די גאַסן פון שטעטל
מיט אַן אַנטבלויזטן קאַפּ, האָט מען גענומען רעדן, אַז דאָס איז אַנגעקומען
אַן אַפיקורס און אין גיכן וועט אין שטעטל ווערן פריילעך. ווייל די פרומע
אין שטרייט מיטן רב, וועלן נישט פאַרטראַגן אין שטעטל קיין מחלל שבת.
זאַבלודאַווסקי האָט אַנגעהויבן באַזוכן די אַוונט-קורסן, און דאָרט
צווישן די יוגנטלעכע געפונען אייניקע וואָס האָבן אים געהאַלפן צונויפ-
רופן די ערשטע פאַרזאַמלונג ביי אים אין דער היים.

צווישן די 13 אַנוועזנדיקע אויף אַט דער ערשטער פאַרזאַמלונג בין
געווען אויך איך. די פאַרזאַמלונג האָט ער געפירט אַליין. אַליין גערעדט,

אינפארמירט וואס עס טוט זיך אין אַנדערע שטעט אין דער אַרבעטער- באַוועגונג, וועגן דעם אימפעטיקן אַרגאַניזירונגס-פּראָצעס, וועגן קאַמף און פּאַרטיידיקונג פון זייערע עקאָנאָמישע אינטערעסן; מיר האָבן זיך דערווייט אַז ער איז אַ מיטגליד פון דער וואַרשעווער פּועלי ציון-אַרגאַ- ניאַציע און אַז שאַפן אַזאַ האָט ער בדעה אויך אין זעמבראַווע. זאַל מען רעכענען, אַז די 13 פּאַרזאַמלע זענען די גרינדונגס-צעלע... און זאַל זיך אַנהייבן אַן אַרבעט.

איך האָב דעם וואַרשעווער שלאַנקן בחור געהערט מיט פּאַרכאַפּטן אַטעם. איך האָב געקוקט אין זיין לענגלעכן, גישט שיינעם פנים מיט די רויטלעכע ברעמען ווי אַ פּאַרכישופּטע. איך האָב געפילט די גערעכטיקייט פון זיינע רייד וואָס זענען געווען שטאַרק איבערצייגעוודיק. איך האָב מיך אַנגעצונדן פון דעם געדאַנק, אַז דער באַשלוס פון דער ערשטער קליינער גרופּע פּאַרזאַמלע צונויפּצורופן אַ גרויסע פּאַרזאַמלונג פון אַלע יוגנטלעכע אין שטעטל איז פאַר מיר געווען אַ געבאַט.

עטלעכע טעג, אַהיימקומענדיק נאָר פון דער אַרבעט האָב איך מיך אַוועקגעלאָזט איבער די הייזער וווּ ס'האַבן זיך געפונען יוגנטלעכע און איך האָב זיי גערופן אויף דער פּאַרזאַמלונג.

אָודאי, עס זענען געווען קעגנער, אַפילו אַקטיווע, עס זענען געווען סתם אַפּשפּעטער, אַפּלאַכער פון דער אונטערנעמונג, און אַזעלכע וואָס האָבן געכיכיקעט פון מיר גופא אַז איך קען אַפילו דאַס וואַרט „סאַציאַליזם“ נישט אַרויסרעדן.

שוועריקייטן זענען געווען אַ סך ביים גרינדן די אַרגאַניזאַציע. ס'האַט אונדז געפּעלט אַ לאַקאַל פאַר אונדזערע צונויפּקומען. ס'האַבן געפּעלט געלט-מיטלען און אַזוי האָט עס געדויערט ביזן סוף פון דער מלחמה ווען די מאַטעריעלע לאַגע פון דער גאַנצער באַפּעלקערונג האָט זיך פּאַרבע- סערט. ס'האַבן זיך ווידער געעפנט פאַרשידענע וואַרשטאַטן. די יוגנט האָט געקראָגן אַרבעט און אונדזער געשאַפענע פּועלי ציון-אַרגאַניזאַציע איז גאָר אויפגעלעבט געוואָרן. מ'האַט געעפנט אַ קלוב און אויך אַ קאַאַפּעראַטיווע קלייט, כדי פון דעם רווח אויסהאלטן דעם קלוב. מיר האָט מען אין דער קלייט געגעבן אַן אַרבעט, ס'האַט אַנגעהויבן גיין געלט פונעם טאַטן און איך מיט די שוועסטערלעך האָבן אויך געלעבט בעסער.

פון קיינעם נישט אַפהענגיק, האָב איך מיט לייב און לעבן זיך אַפּגע- געבן דער אַרבעט פון אונדזער פּועלי ציון-אַרגאַניזאַציע. קיינער האָט מיך נישט געמוסרט, קיין דעה נישט געזאַגט. איך בין געווען פריי און זעלבסט- שטענדיק. איך בין אַ מיטגליד אין דער קלוב-פּאַרוואַלטונג און מיר שאַפן

א דראַמקרייז, אַ ביבליאָטעק, פאַרשיידענע קורסן. פון צייט צו צייט קומען באַזוכן אונדזער זעמבראַווער אַרגאַניזאַציע אַנפירער פון דער פּועלי ציון-פאַרטיי. איין מאָל איז געקומען זרובבל. אין רעזולטאַט פון דער איבער-געבנקייט פון אירע מיטגלידער איז אונדזער זעמבראַווער אַרגאַניזאַציע געוואָרן די שטאַרקסטע אין לאַמזשער גובערניע. דער אַנפירער און די נשמה פון אַלע טעטיקייטן איז געווען זאַבלודאַווסקי, איך — זיין אַקטיוו-סטע העלפּערין.

א וויכטיק אַרט אין אונדזער אַרבעט האָט פאַרנומען דער קאַמף מיט די פרומע. פאַרלויפט זיך איין מאָל אין יענער צייט אַזאַ געשיכטע: צוויי יידישע סוחרים זענען אין וועג דערהרגעט געוואָרן פון באַנדיטן. די אַנאַצע באַפּעלקערונג איז געווען דערשיטערט פון דער רציחה און צו דער לוויה, אַרגאַניזירט פון די פרומע, איז געקומען דער גרויסער רוב פון די איינ-וויינער. טרעט אַרויס דער רב מיט אַ דרשה און זאָגט — נישט מער און נישט ווייניקער ווי דאָס, אַז אין דעם שרעקלעכן מאָרד זענען שולדיק די עוכרי ישראל ווי זאַבלודאַווסקי ימח שמו, און אַנדערע. מיר, די פּועלי ציון-מיטגלידער, וואָס האָבן אויך אַנטייל גענומען אין דער לוויה, זענען געוואָל-דיק איבערראַשט געוואָרן פון דעם בילבול. זאַבלודאַווסקי האָט אַנגעקלאָגט דעם רב אין געריכט. דער רב האָט זיך אַפּגעזאָגט זיך שטעלן פאַר אַ גוויזשן געריכט און דערצו נאָך אַן אַנגעקלאָגטער פון אַן עוכר ישראל. דער סכסוך האָט געדויערט זייער לאַנג. דער רב האָט געשיקט פרומע יידן אויף אונטערהאַנדלונגען, ביז זאַבלודאַווסקי האָט די אַנקלאָגע צוריקגע-נומען. אָבער מיט דעם האָט דער שטרייט מיט די פרומע און באַזונדערס מיטן רב זיך נישט פאַרענדיקט. אין אַ צייט אַרום האָבן מיר דערלעבט אַ „נקמה“ אין רב. אין וואָס די נקמה האָט זיך אויסגעדריקט? דער רב האָט געהאַט זייער אַ שיינע און געראַטענע טאַכטער. זי איז פרי אַוועק פון דער היים, געלערנט אין וואַרשע. דאָרטן האָט זי חתונה געהאַט מיט אַ יונגן-מאַן, אַ מיטגליד פון דער פּועלי ציון-פאַרטיי. איין מאָל זעען מיר פונעם באַלקאָן פון אונדזער קלוב וואָס איז געווען פונקט אַנטקעגן דער דירה פונעם רב, ווי זיין איידעמל שטייט אום שבת אויפן באַלקאָן מיט אַן אַנט-בלויזטן קאַפּ. מיר האָבן באַווונדערט זיין דריסטקייט און קאַטש אין דעם ליגט אַ סך קינדערישע גאַווקייט, האָבן מיר עס באַטראַכט ווי אונדזער נקמה אין רב.

צו די געשעענישן אין רוסלאַנד האָבן אונדזערע מיטגלידער זיך באַ-צויגן מיט גרויסן אינטערעס. אמת, נישט אַלץ וואָס קומט דאָרטן פאַר האָבן מיר געווסט; די ידיעות וואָס זענען צו אונדז דערגאַנגען זענען געווען ווי-

דערשפרעכלעכע. ס'איז נישט געווען גרינג זיך פונאנדערקלייבן אין זיי. אבער ווען ס'איז אויסגעבראכן די מלחמה צווישן פוילן מיטן ראטנפארבאנד, זענען אונזערע סימפאטיעס געווען אויף דער זייט פון די באלשעוויקעס. מיטן גרעסטן אומגעדולד האבן מיר געווארט אויפן אַנקום פון דער רויטער אַרמיי. אבער דריי טעג פאַר איר אַריינקום אין זעמבראַווע, האָט די פּוילישע אַרמיי דורכגעפירט גרויסע אַרעסטן צווישן אונזערע מיטגלידער. די אַנפירונג פון דער אַרגאַניזאַציע האָט מען גוט אויסבאַהאַלטן. נאָר אייניקע און צווישן זיי אויך מיך האָט מען אַנטדעקט און אַרעסטירט.

מען האָט מיך גענומען ביינאַכט און אַריינגעזעצט אין דער זעמבראַווער „קאַזע“ (אזוי האָט מען גערופן דאָס הייזל וווּ מען פלעגט אַריינזעצן אַרעסט-טאַנטן צייטווייליק). אין דער פּרי זענען צום פענצטער מיט גראַטעס גע-קומען מיינע שוועסטערלעך מיט אַ גרויס געוויין: „וואָס וועט איצטער זיין מיט אונדו? ווי אזוי וועלן זיי בלייבן אָן מיר?“...

צווישן אונדו זענען געווען אויך סתם בירגער, וואָס האָבן קיין שייכות צו אונדזער אַרגאַניזאַציע נישט געהאַט. און דער עיקר: אַ סברה איז גע-ווען — אזוי האָט מען געשמועסט — אַז געהאַלפן צונויפּשטעלן דאָס צעטל פון פאַרדעכטיקטע, האָבן מענטשן וואָס האָבן געהאַט מיט עמעצן אַ „חשבון“... און חושד איז מען געווען אויך דעם רב, אַז ער איז נישט גע-ווען פּרעמד צו דער נבּוהדיקער זאַך...

צו פּוס האָט מען אונדו אַפּגעפירט צום וואַקזאַל און פון דאָרטן מיט דער באַן קיין וואַרשע. אויפן וואַרשעווער וואַקזאַל האָט מען אונדו — דערשראַקענע, הונגעריקע — דורכגעפירט ווי דורך אַ קאַרידאָר, דורך שע-רענגעס צערייצטע פּוילישע סאַלדאַטן, וואָס האָבן פון אונדו חוּזק גע-מאַכט און אונדו אַנגערופן „פאַרהאַסטע באלשעוויקעס“. דערנאָך האָט מען אונדו אַריינגעזעצט אין אַ לאַסטוואַגאַן, דער שמוץ אין אים איז געווען אין לשער. אויפן דיל, פאַרשפּרייט מיט שטרוי זענען געלעגן קראַנקע, פאַר-לייזיקטע מענטשן. פון זיי ווי פונעם שטרוי האָט געשטונקען, דערשטיקט צו ווערן. דער וואַגאַן איז געגאַנגען פון קיעוו און אויפן וועג האָט מען אים אַנגעפילט מיט אַזעלכע פאַרברעכער ווי מיר. געפאַרן איז מען לאַנג. מיר זענען מער געשטאַנען אין די טעמפע ווינקלען פון באַן-סטאַנציעס. דער סאַלדאַט וואָס האָט אונדו געהיט און ער האָט אויך נישט געקענט פאַרטראַגן דעם ריח פון וואַגאַן, פלעג אויף די האַלט-שטעלעס עפענען די ברייטע טירן כדי אויסצולופטערן דעם וואַגאַן און אויך בייטן דאָס שטרוי. דער סאַלדאַט איז געווען נישט קיין שלעכטער פאַרשוין. ער האָט געהאַט

צו אונדז מיטלייד און אונדז געהאלפן מיט וואָס ער האָט נאָר געקענט: ער האָט אונדז געברענגט וואָסער, אונדז איינגעקויפט פּראָדוקטן. און דאָס וויכטיקסטע — ער האָט אונדז געגעבן איבערלייענען דעם באַשולדיקונגס־אַקט וואָס ער האָט געפירט מיט זיך. אין דעם אַקט מיטן אויפּשריפט „שטרענג געהיים“ האָט זיך געזאָגט, אַז די גאַנצע רשימה איז פון פּאַלי־טישע נישט פּאַרלעסלעכע מענטשן וועמען מען דאַרף דערווייטערן פון די פּראָבט־ליניעס, אַז אַלע אויסגערעכנטע געהערן צו דער בונדישער פּאַרטיי. קיין אַנדערע באַווייזן קעגן אונדז זענען נישט געווען. דערוויסנדיק זיך דעם אינהאַלט פונעם באַגלייט־דאַקומענט, האָבן מיר טראָץ דער געדריקטער שטימונג זיך שטאַרק צעלאַכט. אַלע האָבן מיר באַשלאָסן אַז ווען מען וועט אונדז סוף כל סוף ברענגען לעבעדיקע צו אַ געריכט־אויספּאַרשונג, ליי־קענען שטיין און ביין. און דאָס וועט נישט זיין קיין ליגן, ווייל צום בונד האָט קיינער פון אונדז נישט געהערט.

מען האָט אונדז געבראַכט אין דער שטאָט ליוויטש און דער וואַגאַן־קאַשמאַר האָט זיך פּאַרענדיקט. דאָס איז ווירקלעך געווען ווייט פון דער פּראָבט־ליניע. דער טאַג איז געווען אַ הייסער און אונדז האָט מען עט־לעכע שעה, מידע, שמוציקע געפירט דורך דער גאַנצער שטאָט צו דער תּפּיסה. מענטשן זענען געשטאַנען אויף די טראָטואַרן און אונדז באַטראַכט מיט מיטגעפיל.

צו אונדזער פּאַרדראָס האָט די תּפּיסה־אַדמיניסטראַציע אונדז נישט געוואָלט אויפנעמען. ס'איז קיין אַרט נישט געווען. די תּפּיסה איז געווען אַן איבערפּולטע. און מיר, געבאַקענע פון דער זון, און אויסגעמאַטערטע, האָבן שוין געוואָלט ערגעץ אַריין. נאָך לאַנגע זוכענישן האָט מען גע־פונען אַ קעלער וווּ ווינטער ווערן געהאַלטן קאַרטאָפּל, אַהין האָט מען אונדז אַריינגעשטופּט. אין דעם פינצטערן קעלער האָבן מיר פּאַרבראַכט אַ נאַכט אויפן ערדענעם דיל. אין דער פּרי האָבן מיר געמאַכט אַ טומל, גע־קלאַפט אין די טירן און מ'האַט פון דעם קעלער אונדז איבערגעפירט אין אַ שול. אין אַ גרויסן זאַל מיט אַ געפאַרבטן דיל. דאָרט האָבן מיר זיך אוועקגעלייגט און זיך געפילט ווי אין גן עדן.

די יידן פון שטאָט ווי נאָר זיי האָבן זיך דערוויסט די סיבה פון אונז־דזער אַרעסט, האָבן אונדז אַריינגעטראָגן פון כל טוב: עסנוואַרג, קליידער, געלט און אונדז געטרייסט, אַז מען וועט אונדז באַפרייען.

אין אַ טאַג אַרום האָט זיך אַנגעהויבן די אויספּאַרשונג. גערופן האָט מען איינציקוויין. צום ערשטן מאַל האָבן איך געזען פּוילישע אַפיצירן,

עלעגאנטע, מיט א סך אויסצייכענונגען אויף די מונדירן. איך האב מיך שטארק דערשראקן ווען זיי האבן מיך באגעגנט מיט א „פשיא קרעוו“ גע- שריי. זיי האבן געפאדערט איך זאל זיך מודה זיין צו וועלכער פארטיי איך געהער. אויב איך וועל נישט זאגן דעם אמת, וועל איך פארפוילט ווערן אין תפיסה. תפיסה? האב איך געטראכט, הייסט עס מען דראָט נישט מיט שיסן, בין איך געקומען צו זיך, געזאָגט אָז איך געהער נישט צו קיין שום פארטיי, אָז מען האָט אומגליקלעך געמאַכט נישט נאָר מיך, נאָר אויך מיינע צוויי קליינע שוועסטערלעך, פיצלעך קינדער — אָן טאַטע־מאַמע, יתומים. די אויספאַרשונג האָט געדויערט אַ גאַנצן טאָג. אין אַ טאָג אַרום האָט מען אונדז אַלע באַפרייט.

קאפיטל צוויי

ווארשע

אומגעריכט באפרייט, אין פרעמדן פארווארפענעם שטעטל בין איך געבליבן א פארצווייפלטע מיט מיינע טראכטענישן:

„וועהין טוט מען זיך אהין אצינד?“

וואס עס טוט זיך אין זעמבראווע מיין געבוירנשטאט האב איך נישט געוויסט. וואס איז מיט מיינע שוועסטערלעך? וואס איז מיט זיסקינדן (דאס איז געווען זאבלודאווסקיס אמתער נאמען), זיין פסעוודאנים איז געווען אלעקסאנדער.

צום גליק האב איך געדענקט דעם אדרעס פון מיינע ווארשעווער קרובים (נאוואליפיע 7), ביי וועמען איך בין געווען צוריק מיט א צייט. פאר איך צו זיי. אמת, אויף פראדלען טראג איך אין הארצן א גרויסן פאר-דראס. דאס פאריקע מאל האט זי מיך אויפגענומען שלעכט, ווי אן ארעמע קרובה. מיך האט דעמאלט שטארק געקרענקט וואס זי האט מיך געלייגט שלאפן אין איין בעט מיט דער דינסט.

פראדל איז געווען איינע פון די פיר טעכטער פון אונדזער מומע, דעם טאטנס א לייבלעכע שוועסטער. זיי האבן געווינט אין א דארף נישט ווייט פון זעמבראווע. דער פאטער האט דארט געהאט א גרויסע ווירטשאפט און דערפאר האט מען אים גערופן „פריץ“. זייערע פיר טעכטער זענען געווען שיינע, געזונטע. אין ווארשע וועהין זיי זענען אוועק יונגעהרייט, האבן זיי חתונה געהאט און גוט געלעבט.

מיינע קרובים פון נאוואליפיע 7 האבן מיך באגעגנט קאלט. מיין אויס-זען איז געווען א קלאגעדיקער. איך בין געווען שמוציק, שלעכט אנגעטאן. דערצו האט זיי פארדראסן וואס איך בין געווארן א סאציאליסטקע, וואס איז אויך געווען די סיבה פון מייין ארעסט צוליב וואס מיינע קלענערע שוועסטערלעך זענען געבליבן אויף גאטס באראט. די שטימונג פון מיינע קרובים איז דעמאלט געווען א געדריקטע. די רויטע ארמיי האט זיך דער-גענטערט צו פראגע — די פארשטאט פון ווארשע. זיי האבן נישט אן א גרונט מורא געהאט פאר די באלשעוויקעס, וועמעס באציונג צו דער בור-

זשואזיע און צו פריוואט-אייגנטום איז געווען באוויסט. זיי, די קרובים מיינע, האבן פארמאגט צוויי פאבריקלעך. איינע — ווו מ'האט געמאכט די שאכטלעך פאר שוואַקס, און די צווייטע, אין הויף פון זייער דירה, ווו מ'האט דעם שוואַקס געקאכט. דער באלעבאָס אַליין האָט בסודי סודות געקאכט דעם שוואַקס. פראַדל, זיין פרוי, האָט אים צעגאַסן אין די שאַכט- לען, און מיך האָבן זיי באלד געשטעלט צו דער אַרבעט. דאָס מאָל האָב איך שוין געלעבט מיט זיי אין זייער גרויסער דירה. געשלאָפן בין איך שוין נישט אין קיך, נאָר אין עסצימער אויף אַ דיוואַן. איך בין דאָך שוין נישט געווען די הכנעהדיקע און נאַווע פון פריער. כ'האָב זיך שוין דער- לויבט צו דיסקוטירן מיט זיי, ווידערשפרעכן. איך געדענק ווי פריילעך און אויפגעלעבט זיי זענען געוואָרן, ווען ס'איז אַנגעקומען די ידיעה, אַז מ'האָט די באלשעוויקעס אַפגעשטויסן, פאַרטריבן.

קורץ נאָך דעם האָט די באַציונג פון מיינע קרובים צו מיר שאַרף זיך געענדערט. מען האָט מיר פשוט געזאָגט, אַז אויב איך וויל וווינען און אַרבעטן ביי זיי טאָר איך נישט געהערן צו קיין שום פראַפּעסינאַעלן פאַר- איין, אַדער פאַרטיי. אַז צאָלן פאַר דער אַרבעט וועלן זיי מיר נישט. איך וווין דאָך און דערנער זיך ביי זיי. זיי האָבן מיר פאַרבאָטן צו שליסן באַקאַנטשאַפטן און אַרויסגיין.

די לאַגע האָט געדויערט ביז איך האָב באַקומען דעם ערשטן בריוו פון מיינע שוועסטערלעך. זיי האָבן באַשריבן אויספירלעך וואָס אין זעמ- בראַווע איז געשען ווען די רויטע אַרמיי האָט פאַרכאַפט דאָס שטעטל. ס'האָט זיך באלד געשאַפן אַ צייטווייליקער רעוואַקס פון אַרטיקע יונגע- לייט, צווישן וועלכע ס'איז געווען אויך זאַבלודאַווסקי, וועלכע האָבן אי- בערגענומען די מאַכט, באלעבאָטעוועט אין שטעטל. ווייל ס'איז באלד גע- וואָרן אַ מאַנגל אויף שפייז-מיטלען, האָבן זיי איבערגענומען די פראַ- דוקטן-פאַרטיילונג צווישן דער באַפעלקערונג — צוויי וואַכן האָבן די באל- שעוויקעס זיך אויפגעהאַלטן אין זעמבראַווע און ווען מען האָט זיי אַרויס- געטריבן פונעם ראַיאָן, איז דער רעוואַקס און אויך זאַבלודאַווסקי אַוועק אין איינעם מיט זיי. וואַלט מען אים, חלילה, געפאַקט, האָבן מיר געשריבן די שוועסטער, וואַלט מען אים זיכער דערשאַסן...

זיי האָבן אויך געשריבן אַז איך דאַרף קיין זעמבראַווע נישט קומען. בעסער זאָל איך זיי אַרויסנעמען צו זיך קיין וואַרשע. נאָך דעם בריוו האָב איך באַשלאָסן אַוועקגיין פון מיינע קרובים. צוליב דעם האָב איך געדאַרפט געפינען אַרבעט און אַ דירה. אייניקע אַנפירער פון די וואַרשעווער פּועלי-ציון האָב איך געקענט, האָב איך באַשלאָסן זיך

ווענדן צו דער אַרגאַניזאַציע. קיין באַקאַנטע האָב איך נישט געטראָפֿן, אָבער אויפגענומען האָט מען מיך זעלטן גוט. און אויסהערנדיק מיין גאַנצע געשיכטע — פֿון אַ געליטענער פֿאַר די אידעען פֿון דער פֿאַרטיי — האָט מען מיר באלד צוגעטיילט אַ חבר וואָס האָט מיר געדאַרפט העלפֿן מיט אַרבעט און מיך אַריינפֿירן אין די ווירקונגס־קרייזן פֿון דער אַרגאַניזאַציע.

אַרבעט האָב איך באַקומען אין אַ הענטשקע־פֿאַבריקל. דאָרטן האָבן געאַרבעט אַ 50 מענטשן אין צוויי שיכטן. דער באַלעבאַס, אַ ייד אַ חסיד מיט אַ לאַנגער קאַפּאַטע, האָט מיט גרויס טומל אַליין אָנגעפֿירט מיט דער אַרבעט. געאַרבעט האָבן דאָרט אין גרעסטן טייל יונגע מיידלעך ווי אויך עלטערע מיט אַ צען־יאָריקן סטאַזש. די אַרבעטס־פֿראַצעסן זענען געווען צעטיילט און יעדער אויף זיין דעטאַל האָט געאַרבעט מיט געוואָלדיקער שנעלקייט. די אַרבעטער האָבן געהערט צום ייִדישן טעקסטיל־פֿאַראַיין אין וואַרשע, וואָס איז געווען אונטער דער השפּעה פֿון דער פּויליש־פֿאַרטיי. וויסנדיק פֿון וועמען איך בין אַריינגעשיקט געוואָרן אויף אַרבעט האָבן זיי זיך באַצויגן גוט צו מיר, מיך געלערנט די אַרבעט, מיר געהאַלפֿן געפֿינען אַ ווינקל אין אַ דירה אויף סמאַטשע־גאַס. איך בין געוואָרן אין וואַרשע אַ פֿרייער, אומאַפהענגיקער מענטש!

די גרעסטע צופֿרידנקייט אין מיין נייעם לעבן אין וואַרשע האָב איך געהאַט פֿון די באַזוכן אין דער „אַרבעטער־היים“ אויף קאַרמעליטסקע 28. דער דאָזיקער קלוב איז געווען אָפֿן אַ גאַנצן טאָג ביז שפּעט אין אָוונט. דריי מאָל אין טאָג האָט מען דאָרט געקענט פֿאַר ביליקע פֿרייזן אָפּעסן. אין די אָוונטן זענען פֿאַרגעקומען פֿאַרטראַגן, קאַנצערטן, דיסקוסיעס צווישן באַזוכער פֿון פֿאַרשידענע ריכטונגען אין דער אַרבעטער־באַוועגונג.

אַלץ אין דער „אַרבעטס־היים“ איז מיר געווען אינטערעסאַנט, און באַזונדערס די גרופּע אַקטיוויסטן פֿונעם קלוב ווי משה מעזריטשער, קאַפּל דוא, חנה הימל, שמואל מעלער און אַנדערע. אַהיים אין מיין ווינקל פּלעג איך קומען נאָר איבערשלאָפֿן. יעדע פֿרייע מינוט פּלעג איך פֿאַרברענגען אין „אַרבעטער־היים“. אויף אַ קאַנצערט אָדער פֿאַרזאַמלונגען פּלעג איך פֿון דאַנען גיין מיט אַט־די אינטערעסאַנטע, קלוגע און גוטע חברים. ס'איז מיר געווען אינטערעסאַנט און גוט צו לעבן. און וואָס האָט גע־קענט זיין אינטערעסאַנטער ווי הערן די גייסטרייכע און פּול מיט בקיאות אַרויסטרעטונגען פֿון קאַפּל דוא ?

קאַפּל איז געווען דער טעכנישער סעקרעטאַר פֿון דער וואַרשעווער פֿאַרטיי־אַרגאַניזאַציע. ער איז געווען אַ קריפּל פֿון געבאַרן. ער האָט גע־

האָט צעדרייטע פּיס און הענט, אָבער אַ גרויסן קאָפּ געקרויזטע האָר, אַ קיילעכיק פנים, שוואַרצע ברענענדיקע אויגן. ער איז געווען אין דער היים נישט נאָר אין דער יידישער, נאָר אויך אין דער וועלט־ליטעראַטור. אַ ליבהאַבער פון קונסט. באַזונדערס פון טעאַטער. ווען ער פלעגט זיצן אין קלוב און רעדן, האָט תמיד געקלעפט אַרום אים אַ קרייז מענטשן. ער האָט מיר געהאַלפן פאַרשטיין ליטעראַטור.

חנה הימל — אַ הויכע, אַ שיינע. אַ קלוג און געראַטן מיידל. זי איז געווען די ערשטע, געטרייסטע חברטע מיינע אויף דער גאַנצער צייט פון מיין לעבן אין וואַרשע. זי האָט מיך געפירט אין וואַרשעווער אַפערע, אויף פּילהאַרמאַנישע קאַנצערטן, מיך געלערנט ליב האָבן און באַנעמען מוזיק. אויב איך האָב פאַר עפעס געזאָרגט איז עס נאָר געווען פאַר מיינע שוועסטער און פאַר זיסקינדן פון וועמעס גורל איך האָב גאַרנישט נישט גע־וואַסט.

מאַטעריעל זענען דעמאָלט די שוועסטער געווען פאַרזאָרגט. דער טאַטע האָט געשיקט גענוג געלט און איך האָב פון דעם ווייניק גענומען. איך האָב מיר פאַרדינט אויף מיין אויסקומען גענוג. דער טאַטע האָט אונדז גערופן צו זיך. זיין לאַגע האָט זיך פאַרבעסערט, אָבער אַמעריקע האָט אין יענער צייט באַשרענקט דעם אַריינפאַר. ס'האָט עקזיסטירט אַ נאַרמע, די אַזוי גערופענע „קוואַטע“. דערלויבענישן. האָט מען געגעבן פרויען מיט קינדער זיך צו פאַראייניקן מיטן מאַן. ווי אויך קינדער צום טאַטן, אָבער בלויז מינדעריעריקע. איך האָב שוין נישט געהאַט קיין האַפּענונג צו קענען פאַרן. אפילו מיין שוועסטער האָט מען די וויזעס נישט געגעבן צוזאַמען. איז צו ערשט געפאַרן די צוועלפֿיאַריקע כייקע.

איך און שרה זענען געפאַרן זי באַגלייטן אין דאַנציג. ביים אַנקומען קיין דאַנציג האָט מען די עמיגראַנטן אַפּגעפירט אין קאַראַנטין, און ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז מער וועלן די באַגלייטער נישט האָבן קיין מעגלעכקייט זיך געזעגענען מיט די אַפּפאַרנדיקע. די איינציקע מעגלעכקייט וואָס איז אונדז געבליבן איז צושווימען אויף אַ לאַדקע צום שיף און זי זען פון ווייטס ווען זי וועט אויפשטייגן אויפן שיף. מיר האָבן געזען ווען מ'האָט זי אַרויפגעפירט מיטן טראַפּ, מיר האָבן געפאַכט צו איר מיט די טיכלעך, אָבער זי האָט אונדז נישט געזען.

אַזוי האָבן מיר זיך געזעגנט מיט אונדזער קליינעם שוועסטערל כייקע, וואָס איז געוואַקסן אין נויט און אין עלנט און איצט איז זי איינע אַליין געפאַרן קיין אַמעריקע צום טאַטן.

אין אַ צייט אַרום האָב איך זיך דערוויסט, אַז קיין אַמעריקע איז זי אָנגעקומען שבת און מיין פרומער, משונהדיקער טאַטע איז נישט געקומען אָפּנעמען זיין קינד כדי נישט ווערן אַ מהלל שבת. פּישלען, דעם ברודער מינעם, איז אָנגעקומען זייער שווער אַראָפּצונעמען כּייקען פּון שיף. אַנדערש איז געווען מיין שרהס אַוועקפּאַרן קיין אַמעריקע. זי איז שוין אַלט געווען 17 יאָר. זי איז געווען אַ סימפּאַטיש-צוציענדיק מיידל. יונגע בחורים האָבן זיך שוין געפּוצט אַרום איר. זי איז געווען אַ מיטגליד אין דער זעמבראָווער יוגנט-אַרגאַניזאַציע, און עס האָט זי נישט געצויגן קיין אַמעריקע, נאָר קיין רוסלאַנד, אין לאַנד פּון סאַציאַליזם, גלייכהייט און יושר. זי איז געווען זיכער, אַז לעבנדיק אין וואַרשע האָב איך די נייטיקע פּאַרבינדונגען, כדי איר העלפּן פּאַרווירקלעכן איר טרוים, און וואָס שייך רוסלאַנד וועט איר זאַבלדאָוסקי, מיין געליבטער, נישט העלפּן זיך איינאַרדענען? זי האָט נישט געצווייפּלט. אזוי ווי אַ ווינע קיין אַמעריקע האָב איך נישט קיין האַפּענונג צו קריגן, וועל איך דאָך פּאַרן קיין רוסלאַנד, וועט זי מיטפּאַרן מיט מיר. איך בין נישט מסכים געווען און זי געגרייט צו דער רייזע צום טאַטן. שרה האָט זיך מיט מיר נישט געקריגט נאָר ברוגז איז זי געוואָרן נישט אויף קאַטאַוועס און אזוי אַ ברוגע האָב איך זי אָפּגעפירט צו דער גרענעץ קיין פּאַזניאַן. די גרענעץ האָט זיך געפונען אויפן סאַמע פּעראַן פּונעם וואַקזאַל. שטאַכעטן האָבן אָפּגעטיילט די פּוילישע און דייטשע אייזנבאַן-ליניעס. מען האָט נאָר געדאַרפּט אַדורכגיין אַ טונעל — און מען איז שוין אין יענער זייט.

אַן אויסגעפּוצטע, מיט אַ שטאַלץ-פּאַרהויבענעם קאַפּ האָט שרה מיט אַלע אַנדערע אָפּפּאַרנדיקע, זיך אַ לאַז געטאַן צום טונעל, איבערלאָזנדיק די זאַכן און אַן אַ „זיי געזונט.“ אַ פּאַרצווייפּלטע בין איך מיט אירע וואַ-ליזקעס צוגעלאָפּן צו די שטאַכעטן, געשריגן מיט אַלע כּוחות שרה!!! — זי האָט זיך אַפּילו נישט אומגעקוקט.

געראַטעוועט האָט מיך דער באַגלייטער פּון די עמיגראַנטן. איך האָב אַריבערגעוואָרפּן אירע זאַכן איבערן שטאַכעט און ער האָט זיי אַריינגע-וואָרפּן שרה אין וואַגאַן. וואָלט די גרענעץ-וואַך באַמערקט, וואָלט איך געהאַט נישט ווייניק צרות איבער דעם. איך האָב מיך אומגעקערט אַהיים אַ געקרענקטע: „פאַר וואָס קומט דאָס מיר? איך בין דאָך נאָך דער מאַ-מעס טויט זיי געווען נישט נאָר אַ שוועסטער, אַ מאַמע בין איך געווען“... און אַט בין איך אַליין. איינע אַליין, אָפּגעריסן פּון מיין גאַנצער משפּחה, עלנט אין אַ שלעכטער, גלייכגילטיקער וועלט.

אָבער אַרײַנפאַלן אין ייאוש ? — דאָס נישט. איך בין באַפֿרייט געוואָרן פֿון דער אַחריות פֿאַר מײַנע שוועסטער. איך לעב אין דער גרויסער, שײַנער שטאָט וואַרשע; פֿאַר וואָס זשע בין איך עלנט ? איך בין דאָך אין אַ קעמפֿנדיקער אַרגאַניזאַציע, צווישן גוטע, געטרייע און אינטערעסאַנטע חברים...

מײַן אָנטייל אין דער אומלעגאַלער טעטיקייט פֿון דער וואַרשעווער פֿועלי ציון־אַרגאַניזאַציע איז געווען אַ פֿיל קלענערער ווי אין דער זעמ־בראַווער, אָבער פֿון גרעסערער וויכטיקייט. אַלע אויף מיר אַרױפֿגעלייגטע פֿליכטן און אויפֿגאַבן האָבן געזאָגט פֿאַר דעם, אַז די אָנפֿירונג האָט צו מיר צוטרוי. איך בין געווען מיט זיך צופֿרידן, נאָר נישט אויפֿגעהערט טראַכטן פֿון מײַן געליבטן, פֿון זיסקינדן, און גראַד דעמאָלט ווען ס'האַט זיך געדאַכט אַז איך וועל מער קיין מאָל נישט הערן פֿון אים, באַקום איך אַן אויספֿירלעכן בריוו.

פֿון ראַטן־פֿאַרבאַנד איז געקומען אומלעגאַל ברוך הובערמאַן, אַזוי ווי אַנדערע חברים וועלכע פֿלעגן אַריבערגעשטעלט ווערן איבער דער גרענעץ מיטן ציל צו שפּאַלטן די פֿועלי ציון־פֿאַרטיי. און לויט ברוך האָט מיר איבערגעגעבן האָט זיסקינד־זאַבלודאַווסקי אים געבעטן ער זאָל מיך אַפּזוכן און איבערגעבן אַ גרוס.

ער, זיסקינד, האָט אויך געדאַרפֿט זיין אין דער גרופּע געשיקטע קיין פּוילן, נאָר זיין שליממזל, און אפשר מזל, האָט געפֿירט אַז מ'האַט אים גע־כאַפט אויף דער גרענעץ, אים גוט אָנגעשלאָגן און צוריק געשיקט. און דאָס איז אויך זיין מזל, האָט ברוך דערקלערט, ווייל ווען מען וואַרפֿט אים אַרײַן אין אַ פּוילישער תּפֿיסה, וואָלט עס געווען אויף לאַנגע יאָרן.

ווי לאַנג איך האָב וועגן אים גאַרנישט געוואָסט בין איך געווען זייער באַזומרויקט פֿאַר זיין גורל. אין דער זעלבער צײַט איז אָבער עפעס געשען צוליב וואָס ער האָט מיך זייער אָנטוישט.

איין מאָל, אין „אַרבעטער־היים“, אין דער אָנוועזנהייט פֿון אַ סך מענטשן ווענדט זיך צו מיר אַ מיידל מיט דער פֿראַגע צי איך ווייס עפעס וועגן זאַבלודאַווסקי ? אויף מײַן פֿראַגע ווער זי איז און פֿון וואָנען ווייסט זי אַז איך קען אים, איז זי אַרויס מיט מענה־לשון פֿון אַ מאַרק־הענדלערין און אויסגעפֿירט האָט זי, אַז זי האָט רעכט צו פֿרעגן אויף אים ווייל „זי וויל וויסן דעם אמת וועגן איר חתן“.

דער פּלוצעמדיקער, גראַדער אָנפאַל פֿון דעם וואַרשעווער מיידל האָט דערוועקט אין מיר דעם אַלטן חשד אַז אויך פֿריער אין זעמבראַווע איז נישט געווען קיין באַשטענדיקייט אין זיין באַציונג מיט מיר, און אַז זיין

ליבע איז ווייט נישט קיין אידעאלע ווי איך האָב אַליין מיר איינגערעדט. דאָס האָט געווירקט אויף דער אַפקילונג פון מיין בענקשאַפט און ס'האָט זיך פאַרשאַרפט מיין ווילן צו נעמען אין דער פולער מאַס אַלץ וואָס כ'האָב געקענט באַקומען אין וואַרשע, צו לעבן ווערדיק און זיך פילן גליקלעך. אין דעם פעריאָד האָב איך געלייענט אַ סך אַלץ פון דער יידישער ליטעראַטור און אויך אַלץ וואָס איז געווען אין איבערזעצונג. באַזונדער פון רוסיש. יעדע פרייע מינוט האָב איך אויסגענוצט — אין מיין וויונגסט-ווינקל. אויף דער גאַס גייענדיק, אין אַ גאַרטן, אין דער „אַרבעטער-היים“. כ'האָב געלייענט אַן אַ „סיסטעם“ און כ'בין געווען זייער שטאַרק פאַר-קאַכט אין לייענען און באַגייסטערט פאַר די מחברים פון די ביכער און איך האָב געטרוימט צו באַגעגענען אַ לעבעדיקן שרייבער. אין וואַרשע, וווּ איך פלעג לויפן אויף ליטעראַרישע פאַראַנשטאַלטונגען איז מיין טרוים מקוים געוואָרן. דאָס איז געווען אַן אַוונט געווידמעט דעם דיכטער פּרץ מאַרקיש. דעם אַוונט וועל איך קיין מאַל נישט פאַרגעסן. אין אַ פול גע-פאַקטן זאַל האָט די וואַרשעווער יידישע יוגנט אויפגענומען דעם פּאָעט פון ראַטן-פאַרבאַנד. מיט זיין אויסזען אין דער פשוטער שוואַרצער סאַטין-בלווע, מיט זיין פלאַמיקער דרשה, האָט ער אַרויסגערופן אַ גוואַלדיקע התלהבות ביי די הערער.

דאָס אינטערעסאַנטע לעבן מיינס אין וואַרשע, רייך אין אינהאַלט און אין מעשים, האָט געדויערט ביז דער שפּאַלטונג אין דער פּוילי ציון-פאַרטיי פון פּוילן. לאַנג האָבן אַנגעהאַלטן די דיסקוסיעס ביי דער וואַרשעווער פּוילי ציון אין „אַרבעטער-היים“, אויף אומלעגאַלע פאַרוואַמלונגען, אין פּראַפּאַראַיין, און אַפילו אין גאַס.

דעם הייסן אַנטייל אין די דיסקוסיעס האָבן געהאַט די שליחים פון ראַטן-פאַרבאַנד. דער קליינגעוויקסיקער ברוך פלעג אַרומשוועבן איבערן לאַנגן זאַל פון „אַרבעטער-היים“ פון גרופע צו גרופע און אַגיטירט מיט פייער. ער האָט גערופן זיך אַנצושליסן אין דער קאַמפּאַרטיי, ער האָט דער-לאַנגט אייזערנע, איבערצייגנדיקע אַרגומענטן, געווירקט.

זעלבסטפאַרשטענדלעך אַז אויף מיר, כאַטש זייער אַן אַקטיווע, אַבער שוואַך אונטערגעקאָוועט מיט טעאַרעטישן וויסן, האָבן די אַרויסטערטונגען פון די לינקע געהאַט אַ גרויסע ווירקונג. אמת, כ'בין געווען אין אַ גרויסער פאַרלעגנהייט און זיך פאַרלאָרן ווען צו מיר איז צוגעקומען אַזאַ אויטאָרי-טעט ווי זרובבל, מיך אַנגעקוקט מיט באַדויער און זאָרג און געפרעגט — „דו אויך?“

פונקט אין דער צייט פון דעם גרויסן אינערלעכן פאַרטיי-שטרייט, האָט

קיין פוילן פון זיין רייעז אין פאלעסטינע זיך אומגעקערט דער באווסטער פועלי ציון-טוער גרשון דוא. אויף אַ גרויסער אומלעגאלער פארזאמלונג איז ער אַרויסגעטראָטן מיט אַ פייערדיקער רעדע קעגן די ציון-אידעאלן... און מערקווירדיק איז דאָס וואָס בשעת ער האָט געפרעדיקט קעגן ציון, האָט זיין פרוי, וואָס האָט די רייעז דורכגעמאַכט מיט אים צוזאַמען, אָפגעלייקנט זיינע רייד און טענות.

קלאָר, אַז איך און אַזעלכע ווי איך, זענען געווען דעמאָלט פון די קעגנזעלעכע טענות צעטומלט. מיר האָבן זיך געפונען אין אַ גרויסן קלעם, נישט וויסנדיק וועלכער צד איז גערעכט.

און אויסקלייבן האָט מען געפאָדערט: די לינקע אָדער די רעכטע. האָב איך אויסגעקליבן — די לינקע. איך האָב זיך אָנגעשלאָסן אַן זייערע גרופעס, און דאָס איז געשען אַ פנים דערפאַר ווייל וועגן ציון האָב איך דעמאָלט געווסט זייער ווייניק.

די שפּאַלטונג איז פאַרגעקומען אויפן פשוטסטן אופן — אויף פאַר-זאַמלונגען פון פאַרטייער און סימפּאַטיקער האָט מען אָפגעשטימט. נאָך דעם איז אין אַ זייטיקן, פאַרוקטן צימערל פונעם טעקסטיל-פאַראיין געקומען אַ פאַרשטייער פון דער פוילישער קאַמפּאַרטיי און באַגריסט מיין גרופע, וואָס איך האָב מיט זיך געבראַכט פון דעם פאַבריקל וווּ איך האָב געאַרבעט. און אַט אַזוי-אַ פשוט בין איך אַרויס פון פועלי-ציון און גע-וואָרן אַ מיטגליד פון דער קאַמפּאַרטיי אין פוילן.

דער דאָזיקער שריט מיינער האָט ראַדיקאַל געענדערט מיין לעבן אין וואַרשע. אַלץ וואָס איז מיר ליב געווען, אָנגענעם, אינטערעסאַנט, האָב איך פאַרלאָרן. די „אַרבעטער-היים“ האָט פאַרמאַכט פאַר מיר אירע טירן. דער אַקטיווער חבר און אַרגאַניזאַטאָר לייזער, דערזעענדיק מיך באַלד נאָך דער אָפּשטימונג, האָט אויסגעשריגן: „פאַר פאַררעטער איז אין אַרבעטער-היים קיין אַרט נישטאָ!“ דער אויסרוף זיינער האָט מיך טיף פאַרלעצט. אַנשליסן זיך אין דער רעוואָלוציאָנערסטער פאַרטיי באַטייט פאַרראַט? אָבער פון דער צווייטער זייט האָט מיר די פאַרטיי צו וועלכער איך בין צוגעשטאַנען גאַרנישט געגעבן צו שטילן מיין דאַרשט נאָך טעטיקייט. קיין נייע חברים האָב איך נישט דערוואָרבן. משה מעוריטשער איז געוועסן אין וואַר-שעווער תּפּיסה, „פּאַוויאַק“. שמואל מעלער וועלכער האָט מיך לאַנג פאַר-פּאַלגט מיט זיינע ליבע-דערקלערונגען, פלעג מיך שטענדיק באַגעגענען אין „אַרבעטער-היים“, אין מיטן נאַכט מיך אָפּנעמען פון דער אַרבעט און אָפּפירן אַהיים — ער האָט זיך אויך אָפּגעקערט פון מיר. פון אַלע חברים איז מיר געבליבן איין חנה הימל.

ס'איז מיר געוואָרן אומעטיק און שווער און מיט אַלע מחשבות האָב
איך מיך געווענדעט צום ראַטנפאַרבאַנד.

נאָר ווי אַזוי קומט מען אַהין? קודם כל האָב איך געדאַרפט געפינען
אַ חבר וואָס זאָל מיר העלפן זיך אַריבערפעקלען איבער דער גרענעץ. דאָס
איז אַפילו נישט געווען דאָס שווערסטע, ווייל ברוך הובערמאַן איז געווען
אַן אַפטער גייער אַהין און צוריק און כ'האָב געמעגט האָפּן אַז ער וועט מיר
העלפן. נאָר וואָס טוט מען אין ראַטן-פאַרבאַנד — אַן פּריינד, אָן אַן אַג-
שפּאַר? ווער וועט ערוּב זיין פאַר מיין ערלעכקייט און פאַרלעסלעכקייט?
נאָך יענער סצענע אין „אַרבעטער-היים“ מיטן אומבאַקאַנטן מיידל וואָס
האַט מיך געפּרעגט אויף איר חתן, האָב איך מיט זיסקינדן אָפּגעשניטן די
פאַרבינדונג ווי מיט אַ מעסער. צוליב נאַרישן אייפּערזוכט האָב איך אויפ-
געהערט שרייבן. איך האָב שטאַרק חרטה געהאַט פאַר מיין לייכטיזניקער
האַנדלונג. צי דען, האָב איך מיר געזאָגט, דאַרף מען זיין אין כּעס אויף אַ
מענטשן וועמען דו האַסט ליב דערפאַר וואָס ביז דיר איז געווען ביי אים
אַן אַנדערע?

צו די אַלע זעלבסטפייניקונגען איז מיר געקומען ווי זאַלץ אויף די
וונדן זיסקינדס בריוו. צו אים איז דערגאַנגען — רכילות האָבן לאַנגע
פיס — אַז שמואל מעלער איז אין מיר פאַרליבט. שמואל, האָט ער מיר
געשריבן, איז אַמאָל געווען זיין חבר. ער האָט מיר געוונטשן גליק, און דאָך
האַט ער זיך געוונדערט, ווי גיך איך האָב אים פאַרגעסן.

גראַד דעמאָלט האָט ברוך זיך געקליבן צוריק קיין ראַטן-פאַרבאַנד;
ער וועט זיכער זיך באַגעגענען מיט זיסקינדן — איז „וואָס פאַר אַ גרוס
זאַל ער אים איבערגעבן?“

מיט טרערן האָב איך אים געענטפּערט אַז ער מעג וויסן אַז שפּרה
איז די זעלבע ווי געווען און זי וויל שטאַרק קומען צו אים...

אין אַ קורצער צייט אַרום האָב איך דערהאַלטן אַן ענטפּער: קומען!
ער וואַרט!

די צוגרייטונג צו דער הייזע האָט נישט געדויערט לאַנג. די פאַרטיי
האַט מיר קיין שוועריקייטן נישט געמאַכט. קיין שום באַווייזן וועגן מיין
מיטגלידערשאַפט האָט מען מיט נישט געקענט אַרויסגעבן ווייל די פאַרטיי
האַט זיך געפונען אין אונטערערד, די אַרעסטן — גרויס, און קיין שום
דאַקומענטן זענען נישט פאַראַן.

נאָך מיינע שוועסטערס אַוועקפאַרן, האָב איך געהאַט אַ ביסל דאָלאַרן
צו באַצאָלן שכר השּמוגל. קיין סך זאַכן האָב איך נישט פאַרמאַגט, און

מ'האָט אויך נעמען נישט געקאָנט, עס זאל נישט שווער מאַכן דאָס גיין איבער דער גרענעץ. איך האָב עטלעכע טעג פאַרן אָפּפאַרן זיך אַריבערגע-קליבן צו מיין פּריינדין חנה הימל אין דער וווינונג. און צו מיין גליק איז ברוך ווידער דאָ אין וואַרשע און ער איז גרייט געווען מיך באַגלייטן צו דער גרענעץ און מיך איבערגעבן זיינע באַקאַנטע גרענעץ-שמוגלער.

פון וואַרשע בין איך אַרויסגעפאַרן ווינטער אין 1923טן יאָר. צום וואַקזאַל האָט מיך באַגלייט נאָר איין חנה. מיט דער באַן קיין קאַרעץ איז מיט מיר געפאַרן ברוך הובערמאַן.

אין קליינעם שטעטעלע קאַרעץ, נאָענט צו דער גרענעץ האָט ברוך מיך אַריינגעפירט אין אַ דירה פון די שמוגלער. ער האָט באַצאָלט מיט דאָ-לאַרן פאַר זייער איידעלער געפעליקייט מיך אַריבערצופירן, און אַליין איז ער באלד אַוועק.

אין אָוונט, אין דער פינצטער, אויף אַ פּור געשפּאַנט מיט איין פּערדל האָבן אַ מאַן און אַ פּרוי מיך געבראַכט אין אַ כאַטע ביי דער סאַמע גרע-נעץ. די כאַטע, אַ טיפּיש דאַרפישע, איז באַשטאַנען פון איין גרויסן צימער. ס'האָט געברענט אַ קליין נאַפּט-לעמפל. זיי האָבן מיר אַנגעוויזן אַ ליידיק בעט איך זאל זיך צוליגן. צוועלף אַ זיגער האָבן זיי מיר געגעבן צו דערקלערן אויף אוקראַיניש, וואָס איך האָב נישט פאַרשטאַנען, וועלן זיי מיך אַריבערפירן. די דאָזיקע לייט וואָס פאַרנעמען זיך מיט מענטשן-שמוגל איבער דער גרענעץ, זענען זייער פאַרזיכטיק. עס טרעפט אַז דער גרענעץ-פּאַטרול קומט אַריין זיך וואַרעמען. דעריבער ווען ביי זיי געפינט זיך אַ פּרעמדער, לעשן זיי אויס די שיין. דאָס הייסט אַז זיי שלאָפן שוין. צוועלף ביינאַכט האָט מען מיר געהייסן אויפשטיין, אַ יונגער מאַן האָט גענומען מיין אויף העלפט אויסגעליידיקט פּעקל אויף די פלייצעס און שטילערהייט אַרויס מיט מיר פון דער כאַטע. זיך צוגעהערט צו עפעס, זיך אַרומגעקוקט מיט די שאַרפע אויגן געווינטע צו דער פינצטערניש און מיט שנעלע טריט גענומען שפּאַנען. איך נאָך אים. ערטערווייז איז ער אפילו געלאָפן. מיר איז דאָס נאַכליפן געווען שווער צוליב מיינע וואַרעמע בגדים. די נייע שטיוועלעך האָבן זיך געגליטשט. איך בין אַלע מאָל געפאַלן. אויף איין אַרט האָט ער זיך פּאַרהאַלטן, אויף שטום-לשון מיר געהייסן זיך אַוועק-זעצן, איבערכאַפן דעם אַטעם. איך האָב פאַרשטאַנען פון זיין אויפפירונג אַז מיר זענען שוין אַריבער די גרענעץ. ער האָט מיך אָבער געדאַרפט פירן ווייטער, טיפּער, ברענגען אויף אַ ריכטיקן אַרט. און אויף דער סאָ-וועטישער זייט איז נאָך גרעסער די סכּנה אַרעסטירט צו ווערן. דורך פאַר-

שנייטע פעלדער זענען מיר געקומען צו אַ דאַרף. ער פירט מיך ווידער צו צו אַ כאַטע, נאָר איידער מיר גייען אַריין פאַדערט ער פון מיר נאָך געלט. זיך אויסטענהן מיט אים קען איך נישט. האָב איך אים געגעבן נאָך צען דאָלער.

אין דער כאַטע איז געווען פינצטער, הייס, אַפילו דושנע און אַ סך מענטשן. דאָס זענען געווען אַלץ אַזעלכע וואָס האָבן געשוואַרצט די גרע-נעץ. פאַרטאָג וועט מען אונדז פירן קיין סלאָוואַטע, אויב מיר וועלן פריער נישט אַרעסטירט ווערן פון דער סאַוועטישער מאַכט.

אַנגעקומען אין סלאָוואַטע בשלום, האָט מען מיך אַריינגעפירט אין אַ ווייניג פון אַ יידישער משפּחה. מיר איז מיט אַ מאָל געוואָרן שטאַרק גוט אויפן האַרצן, ווען די באַלעבאַסטע האָט מיך אַ פרעג געטאָן אויף יידיש פון וואָגען איך פאַר און ווהיין?

דערוויסנדיק זיך אַז איך האָב די פאַרגאַנגענע נאַכט געגנבעט די גרע-נעץ, האָט זי מיר געזאָגט, זייער שטילינקערהייט, אַז איך דאַרף בענטשן גומל, וואָס מען האָט מיך נישט געכאַפט. נישט דאַרטן און נישט דאָ, ווייל דאָ ווען מען כאַפט איז אַ סך, אַ סך ערגער.

אין ראטנפארבאנד

שיידנדיק זיך מיט ברוכן האָט ער מיר בפירוש געוואָרנט אַז ס'איז נישט אויסגעשלאָסן אויך אַזאַ גאַרנישט אָנגענעמע מעגלעכקייט געכאַפט צו ווערן פֿון דער גרענעץ־וואַך, און אויב דאָס וועט, חלילה, געשען זאָל איך תּיכּף צו וויסן געבן זיסקינדן (זאַבלודאַווסקי), וועט ער גלייך קומען מיר אויסלייזן.

כאַטש איך האָב מיך געשעצט גליקלעך, וואָס איך בין שוין אויף דער אויסגעחלומטער און אויסגעבענקטער סאָוועטישער ערד, האָט מיין שטימונג גלייך זיך געביטן צום שלעכטן אויס מורא פֿאַר דער סכּנה פֿון וועלכער איך בין נאָך נישט באַוואָרנט. אָבער די משפּחה האָט מיך באַרויקט, אַז ס'איז דאָ אַן אויסוועג: ביי זיי, האָבן זיי מיר געזאָגט, פֿאַרבלייבן לאַנג קען איך נישט. זיי וועלן מיך אַיבערפֿירן אין אַן אַנדער דירה. פֿאַר נישט קיין גרויסער סומע געלט וועט מען מיר מאַכן אַ „פּאַפּירל“ און איך וועל מיר קענען רויק פֿאַרן צו מיין באַשערטן. אָבער דאָס וועט מען קענען דורכפֿירן מאַרגן מירצעשעם, ווייל עס איז שבת, און איך וועל בלייבן איבער מאַרגנדיקן טאָג זייער גאַסט.

ניין, איך האָב זיך נישט פֿאַרגעשטעלט (ווי נאָיוו איך בין געווען..), אַז כּדי גרייכן צו זאַבלודאַווסקי, דעם איבערגעגעבענעם קאַמוניסט, זאָל איך אין דעם לאַנד ווהין איך קום מיט די ערלעכסטע כּוונות, מיר דאַרפֿן מאַכן אַ פּאַלש פּאַפּירל.

מיך האָט אויך געחידושט וואָס אין דער דירה ווהין איך בין אַרייַן־געפּאַלן שטייען לייכטער אויפֿן טיש, ווען איך האָב געוויסט אַז אַלע רע־ליגיעס זענען אין דער מדינה פֿאַרווערט, ווייל „רעליגיע איז אַפּוים פֿאַרן פּאַלק“.

איך האָב געזען ווי זיי ציטערן אימת־מוות. עס זאָלן, חלילה, זיי נישט באַפּאַלן די גרענעץ־היטער און געפינען ביי זיי אַרייַנגעשמוגלטע מענטשן. זיי האָבן געקענט אַרעסטירט ווערן. און וואָס עס באַטייט אַ סאָוועטישע תּפּיסה האָבן זיי גוט געוויסט.

צו דער שבתדיקער סעודה האָט מען דערלאַנגט שוואַרצע לאַקשן. אַ מעת לעת ווי איך האָב אין מויל גאַרנישט נישט געהאַט, בין איך צוגעפאלן אַ הונגעריקע צום עסן. איך בין אָבער געבליבן זיצן אין פאַרלעגנהייט מיטן עסן אין מויל און נישט געקענט אַראַפּשלינגען. די לאַקשן זענען געווען מיט זאַמד און מיר געקריצט אונטער די ציינער.

אודאי האָב איך געוואָסט אַז אין לאַנד איז אַ גרויסער מאַנגל אין שפייז-מיטלען. איך אליין האָבן געקליבן געלט פאַר די הונגעריקע סאַ-וועטישע קינדער. נאָר ווען איך האָב אליין מיך צונויפגעטראָפּן מיטן הונ-גער האָט עס געמאַכט אויף מיר אַ ביטערן און פיינלעכן איינדרוק.

אין עטלעכע טעג אַרום, מיט אַ סאַוועטישן פאַפּירל אין קעשענע, האָב איך מיך אויפגעזעצט אין באַן וואָס האָט מיך געפירט קיין קיעוו. דעם גאַנצן וועג איז פון שרעק די נשמה מיר געווען אין די פיאַטעס, טאַמער וועט אין באַן פאַרקומען אַ דאַקומענטן-קאַנטראָל. אין קיעוו איז מיר געווען נאָך שווערער, מחמת קיינער האָט מיך נישט באַגעגנט. זיסקינד האָט נישט געוואָסט ווען איך דאַרף קומען. דאָס לשון האָב איך נישט געקענט כדי דינגען אַ שליטעלע וואָס זאָל מיך ברענגען אויף פאַדאַל, ספּאַסקי 8 וווּ ער האָט געוווינט. זיצנדיק שוין אין שליטעלע האָב איך געטראַכט ווי אַזוי לעבט ער, אין וועלכע באַדינגונגען, און דער עיקר: — ווי וועט עס אויס-זען אונדזער באַגעגעניש? ...

ס'איז נאָך געווען זייער פרי ווען איך האָב אַנגעקלאַפט אין טיר. געעפנט האָט אַ גאָר יונגינקע מיידעלע. זי האָט מיך אַנגעקוקט מיט פאַר-וונדערונג און געפרעגט אויף יידיש: — צו וועמען דאַרף איך? צו זיס-קינדן? יא, יא, אַט אין דער טיר קלאַפט אַן. זיי שלאָפּן נאָך זיכער.

זיי, האָט זי געזאָגט. פאַר וואָס עפעס זיי?

שטילערהייט האָב איך געעפנט די טיר און קיינער האָט נישט געהערט ווען איך בין אַריינגעגאַנגען אין צימער. אַ שמאַל צימער. צוויי שמאַלע בעטלעך. ביים פענצטער אַ שרייבטיש און נאָך אַ טישל מיט צוויי בענק-לעך. אַ קליידער-שאַפע. אַן עטאַזשערקע מיט ביכער. אויף די בעטלעך האָב איך געזען צוויי מענער-קעפּ, צוגעדעקטע מיט גאַנץ דינע קאַלדערעס. דער ערשטער האָט זיך אויפגעכאַפט טאַקע ער, זיסקינד. אַ פאַרווינג-דערטער האָט ער געקוקט אויף דער שטייענדיקער ביי דער טיר. איך בין געווען אויסטערליש געקליידט אין אַ בעקעשע מיט אַ פוטער-היטל אויפן קאַפּ, אין הויכע שטיוועלעך. ס'האָט אויסגעזען ווי ער וואַלט נישט דער-קענט שפרהן פון זעמבראַווע.

— שפרה!! — האָט ער אויסגערופּן.

ער איז געווען איבערראשט. ער האָט געוואָרט אויף אַ ידיעה פון מיר כּדי קומען צו דער גרענעץ מיך אויסלייזן. און דאָ, נאָ דיר. אזאָ סורפּריז. איך בין צוגעלאָפּן צו זיין בעט, מיר האָבן זיך אַרומגעכאַפּט, זיך גע- קושט, נישט לייגנדיק קיין אַכט אָז ס'איז נאָך עמעצער פאַראַנען אין צימער.

אין גיכּן בין איך געוואָר געוואָרן, אָז אין דער גרויסער דירה אויף ספּאַסקי 8 איז אַ היים פאַר יידישע יוגנטלעכע. זיי געפינען זיך דאָרט אַ גאַנצן טאָג און שלאָפּן גייען זיי אַהיים. זיי באַדינען זיך אַליין אין דער דאָזיקער היים, זיי קאַכן, זיי ראַמען און לערנען איינצייטיק. אַלעקסאַנ- דער איז דער פאַרוואַלטער פון דעם אַנשטאַלט און דער צווייטער אונטער- ריכט מאַטעמאַטיק, פיזיק און כימיע. אַלעקסאַנדער לערנט מיט זיי אויך די יידישע שפּראַך, ליטעראַטור.

איך בין געווען געוואַלדיק צופּרידן. סוף כל סוף בין איך אין לאַנד פון סאַציאַליזם און גליקלעך וואָס איך בין ענדלעך צוזאַמען מיט דעם מענטשן וואָס איז מיר ליב, און צו וועלכן איך האָב אַזוי געבענקט, כאַטש מיין צופּרידנקייט און מיין גליק איז באַלד פאַרטונקלט געוואָרן פון דער ווירקלעכקייט, וואָס האָט מיר פון די ערשטע רגעס זיך אַנטפּלעקט.

אַלעקסאַנדער, ווי מ'האַט אים גערופן אומעטום אין קיעוו, האָט מיך באַקענט מיט זיינע שילער און מיך פאַר אַלעמען אונטערגעשטראַכן פאַר- געשטעלט ווי זיין פּרוי פון פּוילן, מיט וועלכער ער איז געווען צעשיידט גאַנצע דריי יאָר.

„מיין פּרוי“ — פּראַסט און פּשוט. אין ראַטן-פאַרבאַנד אין יענער צייט איז אַפילו נישט גייטיק געווען מיר זאָלן זיך רעגיסטרירן אין „זאַגס“. דאָס געזעץ איז איינגעפירט געוואָרן שפּעטער ווען ס'האַט זיך אַרויסגע- וויזן אָז די פּרייע באַציונגען, דאָס צונויפּגיין זיך און פּונאַנדערגיין, אָן קעגנזייטיקע פאַרפליכטונגען האָט געבראַכט אַ סך אומגליקן, איבערהויפּט פאַר יונגע פּרויען און פאַר זייערע געבוירענע קינדער.

אין טאָג פון מיין קומען איז אין קינדערהיים דערקלערט געוואָרן יום-טוב. מ'האַט אָפּגעשאַפּט די לימודים, געפּרישטיקט צוזאַמען ביי אַ לאַנגן טיש, אין גרעסטן צימער פון דער דירה. דאָס געריכט — אַ געדיכטע הירזשענע קאַשע. די קאַשע האָט מען געגעסן מיט שוואַרצן ברויט. גע- וואָרפּן האָט זיך אין די אויגן בעת דעם אַנבייסן אָז סיי די שילער, סיי מיינע צוויי קאָוואַלערן זענען גוט הונגעריק.

איך האָב נעמענדיק די קאַשע צום מויל געציטערט עס זאָל מיר נישט קריצן אונטער די ציינער פון דער קאַשע. געקריצט האָט מיר נישט, אַבער

די קאשע איז געווען א פאסנע, טרוקענע, געקאכט אויף הוילער וואסער, אן א טראפן פעטס.

גאכן פרישטיק זענען מיר אין דרייען געפארן אין צענטער פון קיעוו, די שענסטע שטאט פון אוקראינע. יא, קיעוו איז שטארק שייך, באזונדערס ביינאכט. געמיטאגט האבן מיר אין א ביליקער גארקיד. באצאלט האט מען מיט דעם געלט וואס איך האב מיט זיך געבראכט.

אין א טאג ארום גאך מיין קומען איז אלעקסאנדער געגאנגען מיט מיר זיך מעלדן צום „יעווסעק“ ביים פארטייקאמיטעט אין אוקראינע — אברהמען. ווען אברהם האט אויסגעהערט מיין גאנצע געשיכטע האב איך באלד באקומען א קאטעגארישן אפזאג סיי אין דער פראגע פון ווידער-שטעלן מייע מיטגלידערעכט אין דער באלשעוויסטישער פארטיי, סיי אין דער פראגע פון ארבעט.

קריגן ארבעט איז געווען נישט פון די איינפאכע זאכן. זיסקינד האט זיך געחכמעט און אונטערנעמונגען פאר אזעלכע הענעטשקעס וואס איך קען מאכן זענען נישטאן און איך האב באלד פארשטאנען אז איך וועל זיין ארבעטסלאזן, און דאס הייסט: לעבן אויפן חשבון פון מיין מאן און זיך דערנערן צוזאמען מיט די הונגעריקע קינדער; אז איך וועל זיין אפגעריסן פון געזעלשאפטלעכער טעטיקייט און דאס וויכטיקסטע — לעבן מיט מיין מאן אין איין צימער מיט א באשטענדיקן עדות.

אין אזעלכע באדינגונגען האב איך געלעבט אנדערהאלבן יאר. מיר איז נמאס געווארן צו לעבן אן ארבעט און דריי מאל אין טאג גיין צום טיש עסן דעם ארעמען פאיאק פון די הונגעריקע קינדער. ווען איך בין געווען אין עלטער פון די קינדער האב איך מיט שווערער ארבעט אליין מיר שוין פארדינט דאס שטיקל ברויט. צוליב דעם מצב בין איך געווען זייער דער-שלאגן. אבער קלאגן זיך פאר מיין מאן האב איך נישט געוואגט. דאס לאנד האט דורכגעמאכט אומגעהייערע שוועריקייטן. אלעקסאנדער פלעג מיט גרויסער מי באקומען פראדוקטן פאר די שילער. און איך לעב ווי אן אנלעגערין. ניין, האב איך מיר געזאגט. אזוי טאר עס ווייטער נישט זיין. און איין מאל ווען א שילערין איז מיר געקומען רופן צום מיטאג, האב איך איר געזאגט אז איך פיל זיך נישט גוט און כבין פארבליבן אין ציי-מער. איז באלד געקומען צו לויפן מיין געליבטער מאן. ער איז געווען געפערלעך אויפגעבראכט און מיט פארביטערונג געשריגן:

— ווי וואגסטו? דו באשלודיקסט מיך אין אומערלעכקייט?

איך בין איבעראשט געווארן פון זיין כעס-אויסברוך. איך האב אים קיין מאל נישט געזען אזוי צעקאכט. מיר האט זיך געדאכט אז ער וועט

מיך באַלד אויך שלאָגן. נישט ענטפערנדיק אים קיין איינציק וואָרט בין איך אַרויסגעלאָפן פון צימער. מיט שנעלע טריט ווי נישט ביים זינען, בין איך פון פּאָדאל צופוס געקומען אין צענטער פון שטאָט. איך האָב געבלאַנדזשעט אויף די גאַסן אַ דערשלאָגענע, צעטראַטענע, גאַרנישט ניט זעענדיק אַרום זיך.

מיט אַ מאָל האָב איך דערפילט אַ שטאַרקן קלאַפּ אין פוס און כ׳האַב אַ פּאַל געטאַן אויפן טראַטואַר. מענטשן האָבן מיר געהאַלפן אויפשטיין. זיי האָבן מיך געפרעגט צי קען איך אַנטרעטן אויפן פוס, צי ווילן איך ווייט און בייטיק זיך אין זייער הילף?

ס׳האַט זיך אַרויסגעוויזן אַז ס׳איז פאַרבייגעלאָפן אַ פערד, און דעם שטאַרקן קלאַפּ האָב איך געקראָגן פונעם דראַנג וואָס דאָס פערד האָט נאָך זיך געשלעפט. צו מיין גליק איז דער פוס געווען גאַנץ. ס׳האַט נאָר גע-בלוטיקט די קני און איך האָב געפילט אַ גרויסן ווייטיק.

פון דער אומגעריכטער געשעעניש האָב איך מיך אין גאַנצן אויסגע-ניכטערט פון מיין פאַרדרוס און דעם פייגלעכן איבערלעבעניש, וואָס האָט מיך אַרויסגעטראָגן פון שטוב.

נישט ווייט פון דעם פּלאַץ האָט געווינט אַלעקסאַנדערס אַ חבר שמייע פּודרוצקי. בין איך אַריין צו אים כדי זיך ברענגען אין אַרדענונג און זיך באַרויַקן. פון איין זייט איז באמת געווען אַן אומזין ברוגז ווערן און אויס-לאָזן צום עסן. דאָס האָט טיף געטראָפן דעם ערלעכן אַלעקסאַנדער ווי איך וואָלט אים באַשולדיקט אין מיסברויך. ער האָט דאָך רעכט אויסצוהאַלטן זיין פרוי צי ניין? ...

פאַר נאַכט האָב איך זיך אומגעקערט אַהיים און מיר האָבן זיך גיך איבערגעבעטן. כאַטש איך האָב דערביי נישט ווייניק טרערן פאַרגאַסן. נאַטירלעך אַז באַלד ווי איך בין געקומען אין לאַנד האָבן מיר גע-דאַרפט באַשליסן די סאַמע וויכטיקסטע, די קאַרדינאַלע פּראַגע: מיר שאַפן אַדער נישט אַ משפּחה. ברענגען קינדער אויף דער וועלט איז געווען פאַר-בונדן אין יענער צייט מיט גוואַלדיקע שוועריקייטן. קודם כל האָבן אונדז געפעלט וווינונגס-באַדינגונגען, די דערנערונגס-פּראַגע איז אויך נישט קיין קלייניקייט. פאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן קיין ברירה נישט געהאַט און געמוזט מוותר זיין אויפן משפּחה-געדאַנק. אַבער באַפרייען זיך פון דער שוואַנגערשאַפט האָט געהייסן זיך אַליין קאַלעטשען אויפן גאַנצן לעבן. אַבאַרטן זענען געווען פאַרבאַטן. מ׳האַט געמוזט געפינען אַ פּריוואַטן אופן עס דורכצופירן אין געהיים...

אין פאַרלויף פונעם ערשטן יאָר האָב איך דורכגעלעבט צוויי אַפּעראַ-

ציעס אין עקלהאפטע באדיגונגען. נאך דעם בין איך א שטיק צייט געווען קראנק, פיזיש און מאראליש דערשלאגן. איך בין געווען יונג, איך האב בעסער געוואלט האבן א קינד ווי ס'איז דער דרך הטבע איידער מאכן פון זיך אן אינוואליד. אין געדאנק האבן זיך ביי מיר געצייטיקט ביטערע טענות צו אלעקסאנדערן, מיין מאן, וואָס אין משך פון דריי יאָר האָט ער נישט באַוווּן צוצוגרייטן אַ באַזע אַז מיר זאָלן יאָ קענען לעבן ווי מענטשן און אויפשטעלן אַ משפּחה.

פאַרשיידענע געשעענישן וואָס קומען איינע נאָך די אַנדערע שטויסן אַרויס די ביטערע דערמאָנונגען און טראַכטענישן און ווירקן אויף אַן אַנטשפּאַנונג אין מיינע שטימונגען. אָבער דעמאָלט שוין, אין יענע שטי-מונגען, האָבן זיך אָנגעהויבן צוזאַמענלייגן די סיבות, וואָס האָבן סוף כל סוף דערפירט צו אונדזער צעשיידונג.

אין דער צייט האָט זיך געענדערט די לאַגע אין לאַנד. ס'איז איינגע-שטעלט געוואָרן די נייע עקאָנאָמישע פּאָליטיק — „נעפּ“. פּויערים איז דערלויבט געוואָרן צו פאַרקויפּן פּריי זייערע לאַנדווירטשאַפטלעכע פּראָ-דוקטן. מער פּרייהייט האָט מען געגעבן דער פּריוואַטער אינדיאַטוווּ פּון מלאכה און האַנדל.

מיינע קאָוואַלערן האָבן באַקומען זומער-אורלויב און מיר זענען אַרויסגעפאַרן אויף דאַטשע אין וואַרזעל, אונטער קיעוו. זיי האָבן געדונ-גען אַ דירה אין אַ גרויסן סאַסע-וואַלד, פּראָדוקטן איז געווען — זיי האָבן באַקומען זייער פּאַיאָק ווי מעל, גרויפן און אַנדערע זאַכן. אויפן וואַרזעלער מאַרק האָט מען געקענט קריגן לעבנסמיטל — האָב איך געקאַכט. אויף אַזאַ אופן האָט מען געמאַכט אַ לעבן. אַלע זענען מיר געווען צופרידן פון דער דאַטשע. די וואַלד לופט און מיינע גוטע מאכלים האָבן גוט גע-ווירקט אויף אונדזער געזונט-צושטאַנד. מיר האָבן אַלע דריי זיך גוט פאַר-ריכט. אָבער אין גיכן איז אַלעקסאַנדער קראַנק געוואָרן אויף אַ לונגען-אַנצינדונג. די שלאַפּקייט האָט ער דורכגעמאַכט אין דער היים, אין דעם זעלבן קליינעם צימער וווּ מיר האָבן געווינט זאַלבעררייט. איך בין געווען די קראַנקן-שוועסטער, די סאַניטאַרין. געוואַכט לעבן אים גאַנצע מעת לעת. אָבער... אויפגעשטאַנען איז ער נאָך דער קרענק מיט גערירטע לונ-גען. מ'האַט אים געהיילט אין די טוב-דיספּאַנסערס און סאַנאַטאָריעס פאַר לונגען-קראַנקע אין קרים. צוזאַמען מיט אים האָב איך געמוזט באַזוכן די טוב-דיספּאַנסערס אונטער אַ קאַנטראָל צי מ'האַב זיך נישט אָנגעשטעקט. אין קיעוו מאַכן מיר ווידער דעם פּרוווי אויפצושטעלן מיין מיטגלי-דערשאַפט אין דער באַלשעוויסטישער פאַרטיי. מיר איז געוואָרן אומפאַר-

שטענדלעך און משונהדיק אַזאַ לאַגע, ווען צוליב דער מעגלעכקייט צו קריגן אַרבעט מוז מען זיין אַ פּאַרטייער. נאָכן ערשטן קאַטעגאָרישן אָפּזאַג פון דער ייִד־סעקציע האָבן מיר באַשלאָסן זיך ווענדן אין קאַמאינטערן, אין דער פּוילישער סעקציע. צוליב דעם האָבן איך געמוזט פּאַרן קיין מאַסקווע. קענענדיק שוואַך רוסיש און נישט האָבנדיק כּמעט קיינעם אין דער הויפּטשטאָט איז דאָס געווען פּאַר מיר אַ ריזיקאַלישע נסיעה. דערייַ בער האָבן מיר זיך געווענדט קודם כל צו הערש סמאָליאַר וועלכער האָט אין יענער צייט געלערנט אין מאַסקווער מערב־אוינאווערסיטעט, צי וועט ער מיר קענען העלפּן. סמאָליאַר איז מיינער אַ לאַנדסמאַן. ער איז געקומען אין לאַנד מיט אַ פּאַר יאָר פּאַר מיר און איז אויך אויפגענומען געוואָרן פון אַלעקסאַנדערן, און דער אינסטיטוט וווּ ער האָט געלערנט האָט אַרויסגע־לאָזט סאָוועטישע פּראָפּאַגאַנדיסטן אויף מערב־שפּראַכן. געווען איז דאָרט אויך אַ ייִדישע סעקציע. ה. סמאָליאַר האָט געענטפּערט פּאַזיטיוו, דאָס הייסט: איך זאָל קומען. מיר גיבן אים צו וויסן ווען איך נאָר אַרויס. אָבער... ווען איך בין געקומען אין דער צוזאַמענווינונג (דער איין און איינציקער אַדרעס אין דער פּילמיליאַניקער שטאָט) האָבן איך סמאָליאַרן נישט געטראָפּן. ער איז אַוועקגעפּאַרן קיין קיעוו. אפשר האָט ער מיין טעלעגראַמע נישט געקראָגן און אפשר צוליב אַן אַנדער סיבה?

אַ פּאַרצווייפּלטע בין איך געשטאַנען אין קאָרידאָר פון צוזאַמענווינונג, מיט נייגער געקוקט אויף די סטודענטן, וואָס שמייען היין און צוריק, כדי צו דערקענען אַ ייִדישע צורה און זיך דערוויסן פּאַר וואָס סמאָליאַר איז אַוועקגעפּאַרן ווען ער האָט געוויסט אַז איך דאַרף קומען? דער ענטפּער איז געווען, אַז ביי די סטודענטן זענען איצט די ווינטער־קאַניקולן און כּמעט אַלע צעפּאַרן זיך ווער ווהיין...

די סטודענטן האָבן מיטפּילנדיק מיך אַרומגערינגלט, גרייט מיר צו געבן זייער הילף. אין דעם מאַמענט האָבן איך מיך דערמאַנט אַז אויפן ייִדישן סעקטאָר פון דעם אינסטיטוט לערנט אויך שלומקע, אַ חבר פון וואַרשע, וועלכער פּלעג צוזאַמען מיט ברוכן קומען קיין פּוילן אין שליחות פון דער פּאַרטיי.

— שלומקע? — האָבן די סטודענטן זיך צעשמייכלט — אַט גייט ער טאַקע.

מיט אַ האַנטעך אויפן האַלדז האָט ער שנעל געשפּאַנט אין לאַנגן קאָרידאָר. אין מיין נייער הלבשה האָט ער נישט באַלד מיך דערקענט. שלומקע איז געווען מיין רעטונג.

ער האָט מיך אַרײַנגענומען אין זײַן צײַמער אין װעלכן ס׳האַבן זיך געפונען 30 סטודענטן, פֿינער. ער האָט באַדויערט װאָס ס׳איז געשען די מיספּאַרשטייעניש מיט סמאָליאַרן. ער האָט מיר דערקלערט אַז בכלל בין איך געקומען נישט אין קײַן גײַנסטיקער צײַט, װײַל אױך ער פֿאַרט אַװעק אין דעם זעלבן אַװנט. אָבער ער נעמט אױף זיך מיר באַהילפֿיק צו זײַן אין מײַן ענין. װאָס שײַך אײַבערנעכטיקן, בלײַבט דאָך פֿרײַ זײַן בעטל אין צײַמער מיט די פֿינער סטודענטן. אײַבערטראַכטן דאָרף איך נישט. זײ זענען װײַלע הברה.

איך בין טאַקע געבליבן װױנען אין דעם צײַמער אױף שלומקעס בעטל אין משך פֿון עטלעכע טעג װײַפל איך האָב געװײלט אין מאַסקװע. דער חבר מיט װעלכן שלומקע האָט מיר באַקענט האָט געדאַרפֿט געפֿינען דרײַ קאַמוניסטן פֿון דער פֿױלישער קאַמפּאַרטיי, װעלכע זאָלן געבן זײַערע רעקאַמענדאַציעס און עדות אַז איך בין געװען אַ מיטגליד. מ׳האַט גע- דאַרפֿט צוליב דעם אַרומלױפֿן אײַבער מאַסקװע, כדי צו געפֿינען אַזעלכע חברים. יעדן טאַג פֿלעג איך קומען אין צײַמער אַ מידע פֿון אַרומלױפֿן, דורכגעפֿראָרן און אױך הונגעריק. און סוף כל סוף האָט מיר געראַטן. איך האָב אין דער פֿױלישער סעקציע פֿון קאַמאַינטערן דערלאַנגט די נײַטיקע פּאַפֿירן. אױף דער האַנט האָב איך באַקומען אַ באַשטעטיקונג, און מ׳האַט מיר געהײסן צוריקפֿאַרן קײַן קיעוו און װאַרטן אױף אַן ענטפֿער.

קײַן קיעוו האָב איך מיר אומגעקערט אַ טאַג פֿאַר לענינס טײַט. אײַ- בער דעם גאַנצן לאַנד האָט זיך אױסגעשפּרײַט אַ טרױער. אין קינדער- הײַם האָט געהערשט אַ טױט-שטילקײַט. אַלעקסאַנדער איז געװען זײַער דערשלאַגן.

אין יענער צײַט האָט אַלעקסאַנדער באַקומען אַ קאַמאַדירונג אין דער שטאַט בעלאָצערקאַוו אױף אַרבעט אין ייִדישן סעקטאָר פֿון בעלאָצערקאַ- װער שטאַטישן פֿאַרטיי-קאַמיטעט. כדי צו באַקומען די קאַמאַדירונג האָט ער פֿריער געדאַרפֿט אַנגענומען װערן אין דער באַלשעװיסטישער פֿאַרטיי. ער איז דאָך געװען פֿריער אַ פֿועלי-ציוניסט. אין פֿוילן גאָך דער שפּאַל- טונג איז דאָס אײַבערגײַן אין דער קאַמפּאַרטיי צוגעגאַנגען פֿשוט. אן ראַטן- פֿאַרבאַנד איז דער פֿראַצעס צוגעגאַנגען אַנדערש. געװעזענע מיטגלידער אין בונד, פֿועלי-ציון און אַנדערע פֿאַרטייען האָבן זיך געדאַרפֿט רעכענען פֿאַר געװעזענע אַנגעהערדיקע צו קלײַנבירגערלעכע פֿאַרטייען, װאָס די רע- װאָלוציע האָט זײַ ליקװידירט און די באַלשעװיסטישע פֿאַרטיי האָט אַפֿ- הענגיק פֿון זײַער אױפֿפֿירונג, זײַ יאָ אַדער נישט אַרײַנגענומען אין אירע רײַען. אַלעקסאַנדערן האָט מען געפֿונען פֿאַר ראַוי אױפֿגענומען צו װערן,

נישט קוקנדיק אויף זיין פריער פועלי-ציוניסטישער אָנגעהעריקייט און מען האָט אים אָנגעטרויט פּאַרטייִשע אַרבעט אַלס „יעווסעק“ אין בע-לאַצערקאָוו. זעלבסטפּאַרשטענדלעך אַז איך בין געפּאַרן מיט אים. דאָרט האָט זיך אָנגעהויבן פּאַר אונדז אַ ניי לעבן, און, ליידער, ערגער ווי אין קיעוו.

אויב אין קיעווער קינדערהיים האָבן מיר אין איין קליינעם צימער געלעבט אין דרייען, האָבן מיר אויפן נייעם אָרט אין איין צימער געמוזט זיך באַזעצן — זאַלבעפירט. דריי מענער און איך, איין פרוי. אויף איין ברייטן בעט — צוויי מענער. אַ יעווסעק פון בילדונגס-אַפּאַראַט און אַ טוער פון פּראַפּאַראַיין פון די בילדונגס-אַרבעטער. אויף אַ שמאַלער קו-שעטקע — מיר ביידע. צו די אומדערטרעגלעכע ווינונגס-באַדינגונגען האָב איך דאָ יאָ געהאַט אַרבעט פון וועלכער איך האָב ממש געטרוימט... איך בין געוואָרן אַ דינסט ביי דריי מענער: איך בין געלאָפן אין די מערק אייגקויפן פּאַרדוקטן און קאַכן פּאַר אַלעמען, ראָמען די דירה, איינהייצן. און אויב אין קיעוו האָב איך געהאַט אַ מעגלעכקייט אַ סך צו לייענען, האָב איך די מעגלעכקייט דאָ אויך נישט געהאַט.

ניין, מיר איז לגמרי נישט געפעלן צו זיין נאָר דאָס ווייב פונעם יעוו-סעק זאַבלודאַווסקי (הגם אין די אויגן פון דער בעלאַצערקווער יידישער באַפעלקערונג איז דאָס געווען אַ גרויסער כבוד) און נאָך פירן די באַלע-באַטישקייט פון די אַנדערע צוויי מענער. איך האָב מיר געמוזט געפינען אַן אַרבעט. זייענדיק אַן אַקטיווער טוער אין דער פּאַרטיי האָט אַלעקסאַנ-דער דאָס געקענט אויספירן. אמת די פּאַרטיי האָט באַקעמפט פּראַטעקציאַ-ניום אויפן שטרענגסן אופן. (און איינאַרדענען דאָס ווייב האָט געהייסן פּראַטעקציע) אָבער איך האָב עס נישט געוואָלט וויסן. ווען מיינע דריי יעוו-סעקס האָבן מיך געפירט מיט צוואַגן און גאַרנישט געטאַן אין דער זאַך פון איינאַרדענען מיך, האָב איך אַלע דריי קאוואַליען מיינע פשוט דער-קלערט אַ שטרייק...

אין איינעם אַ קאַלטן ווינטער-טאַג, ווען מיינע מענער זענען געקומען מיטאַג עסן, האָבן זיי אין דעם קאַלטן נישט באַהייצטן צימער מיך געפונען ליגן אויף אונדזער שמאַלער קושעטקע, מיט דער קאַלדער איבערן קאַפּ. זיי האָבן זיך דערשראַקן. געמיינט אַז פון פּאַרצווייפלונג האָב איך זיך אָנ-געטאַן אַ מעשה. פּאַרויכטיק אַפּגעדעקט די קאַלדער פון מיינ קאַפּ, און זעענדיק אַז איך בין אַ לעבעדיקע, האָבן זיי דערשטוינטע געפרעגט:

„וואָס איז געשען? דו ביסט קראַנק?“

איך האָב געענטפערט אַנטשלאָסן, דרייסט.

„כל זמן איד וועל קיין ארבעט נישט האָבן וועל איד אַזוי-אַ ליגן אין בעט“...

הערנדיק מיינע דראַנגען האָבן אַלע דריי מענער הילכיק זיך צע-לאַכט. נאָר ווען זיי האָבן פאַרשטאַנען אַז איד מיין דאָס מיטן פּולן ערנסט, האָבן זיי מיר גענומען איינרעדן אַז אַט-אַט וועל איד קריגן אַרבעט. אַז עס האַלט זיך אין אַרגאַניזירן אַ קוסטאַרן-קלוב און מיר וועט מען באַ-שטימען פאַר זיין פאַרוואַלטערין.

באַשטימענדיק אַ פאַרוואַלטער פון אַזאַ מין קלוב האָבן די יעווסע-קעס געדאַרפט זיין זייער פאַרויכטיק. אַ קלוב איז דאָך אַן אַרט פון אי-דעאַלאָגישער אויפּוויקונג אויף הונדערטער קוסטאַרן (פאַבריקן זענען אין בעלאַצערקאָוו אין יענער צייט כמעט נישט געווען). איד האָב זיך גע-קענט אַנטשליסן אַנצונעמען דעם אַמט, ווייל די אַרבעט איז קלוב האָט זיך געדאַרפט פירן אויף יידיש. וואָס שייך אידעאַלאָגיע — זענען דאָך גע-ווען יעווסעקן, און דער קלוב איז געווען דאָס איינציקע אַרט פאַר זייער אויפקלערענישער טעטיקייט.

איד האָב מיך אַ נעם געטאַן צו דער אַרבעט מיט מיין גאַנצן טעמפע-ראַמענט און באַדערפעניש אין אַ טואונג. איד האָב דאָך געדאַרפט באַווייזן אויף וואָס איד בין פעיק און נישט אַנטוישן מיינע אַרבעטסגעבער. איד האָב באַלד געשאַפן אַן אַקטיוו פון 10 חברים, וואָס האָבן פרייוויליק אַפ-געגעבן צייט און כוחות דער שאַפונג פונעם קלוב. און צווישן זיי זענען די איבערגעגעבנסטע און אומדערמידלעכסטע געווען: די שניידער ווישניע-וועצקי און פעלדמאַן, דער ציינדאַקטער סקליאַרסקי, פּרענקל — אַ קאַ-מאַשנמאַכער, און דער פּאַטאַגראַף טאַנגאַנאַקי. די דאָזיקע מענטשן זענען אויך געוואָרן מיינע פּערזענלעכע פריינד אויף לאַנגע יאָרן.

דער קלוב, געשאַפענער אין 1925 האָט פאַרמאַגט אַ זאַל מיט 300 ער-טער, אַ יידישע ביבליאָטעק, אַ לייען- און לערן-צימערן, ווייל קודם כל האָט מען געדאַרפט ליקוידירן דעם אַנאַלפאַבעטיזם. מיר האָבן דאַרט גע-האַט אַ צימער פאַרן דראַמקרייז און אַ צימער פאַר שאַר, דאַמקע און אַנ-דערע שפּילן. דאָן איז געשאַפן געוואָרן די גרעסטע אין שטאָט קאַמיוג-אַר-גאַניזאַציע, און אויך איינע פאַר פּיאַנערן, און דער קלוב האָט זיך גע-רעכנט פאַר דעם בעסטן אין דער גאַנצער געגנט. דער באַזוך איז געווען גרויס יעדן אויפדערנאַכט. פּול פּלעג ער זיין אין די רו-טעג און אין די יום-טובים. אויף די לעקציעס און אויף די פאַרשטעלונגען פון דראַמקרייז האָבן מיר געמוזט איינשטעלן אַ ריי, באַוואַכן די טירן, מען זאַל זיי נישט דורכברעכן. אַפט פּלעג נאָר איד קענען באַרויקן דעם עולם און איינשטעלן

אן אַרדענונג. דער קלוב איז געווען באַליבט ביי דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג.

איך בין דורך דער אַרבעט געוואָרן באַוואָסט. אַזוי ווי דער קלוב האָט קיין נאָמען נישט געהאַט פֿלעגן מענטשן זאָגן: „מען גייט צו שפּרהן“. אין א צייט אַרום האָבן זיי מיר געגעבן אַ ביינאָמען „מאַמע“. רעליגיעזע יידן וואָס פֿלעגן באַזוכן דעם קלוב פֿלעגן זאָגן: „וואָס צו גאָט איז צו גאָט און וואָס צו שפּרהן איז צו שפּרהן“. איך בין אין שטאַט געוואָרן פֿאַפּוּלערער פֿון מיין מאָן מיט אַלע זיינע יעווסעקעס צוזאַמען. איך בין מיט די יידן דאָך געווען טאַגטעגלעך. איך פֿלעגן באַזוכן זייערע היימען, און האָבן געקענט זייער לעבנסשטייגער און זייערע נויטן.

זיי זענען געווען פרומע יידן. אין אַ שטיבל אין געהיים געדאַוונט טעגלעך. און דאָס איז געווען „צו גאָט“. און וואָס ס'איז צו שפּרהן איז — קומען אין קלוב אַריין, און זען אַ גוטע פֿאַרשטעלונג, דען אַ זינד? נאָך צוויי יאָר האָבן איך מיט אַלעקסאַנדערן זיך אַריבערגעפֿעקלט אין אַ באַזונדערער, געדונגענער דירה. אַ דאַנק די נייע באַדינגונגען, ווען איך האָב שוין אַליין פֿאַרדינט נישט ווייניקער פֿון מיין מאָן, האָבן איך מיך דער-פֿילט זעלבשטענדיק, גלייכבאַרעכטיקט, כּ״בין געוואָרן אַ מיטגליד פֿון פֿראַז-פֿאַראַיין פֿון בילדונגס-אַנגעשטעלטע, און ווען ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן אַז די נייגעקומענע פֿון אַנדערע לענדער, קאַמוניסטן, ווערן נישט צוריק אויפֿ-געשטעלט אין דער סאַוועטישער פֿאַרטיי, האָט מען מיר געראַטן זיך אָנ-שליסן אין דעם קאַמוניסטישן קעמערל פֿון פֿראַפּאַריין ווי אַ סימפּאַ-טיקעריין...

אין פֿאַרגלייך מיט דעם פֿריערדיקן פֿעריאָד האָט עס געהייסן אַז מיר זענען גוט איינגעאַרדנט און אונדזער צופֿרידנקייט איז נאָך גרעסער גע-ווען מיט דעם, וואָס מ'האַט גענומען אַלץ אינטענסיווער היילן מיין מאַנס אַנגעגריפֿענע לונגען. ער האָט באַקומען אַ „פּוטיאַווקע“ אויף דריי חדשים אין אַ סאַנאַטאָריע אין קרים און ער האָט זיך אומגעקערט פֿון דאָרט מיט פֿאַרצערעוועטע לונגען. נישט אַלע אין לאַנד (אַפֿילו פֿאַרטיי-מיטגלידער) האָבן געהאַט אַזעלכע מעגלעכקייטן. זומער פֿלעגן מיר אַרויספֿאַרן אויף דאַטשע.

באַזונדערס גליקלעך זענען מיר געווען ווען מיר האָבן געקענט נעמען אורלויב אין דער צייט ווען דער מאַסקווער יידישער מלוכה-טעאַטער, אין שפּיץ מיט מיכאַעלסן, האָט גאַסטראָלירט אין קיעוו. זייענדיק אין מאַסקווע האָבן איך געזען „200 טויזנט“. דאָס טעאַטער האָט געמאַכט אויף מיר אַ גרויסן איינדרוק און יעדעס מאָל ווען עס פֿלעגט קומען קיין קיעוו פֿלעגן

מיר בעטן אורלויב צוגעפאסט צו דער צייט פון זיינע גאסטראלן און אריינ-
פארן אין דער שיינער אוקראינישער הויפשטאט. די משפחה סמערטענאק,
אלעקסאנדערס חברים, פלעגן אונדז אויפנעמען מיט גרויס צופרידנקייט. מיר
האָבן זיך געפילט ביי זיי גוט, היימלעך, באַקוועם.

לעבנדיק גרינגער — אין אַ באַזונדערער ווינונג און מאַטעריעל פאַר-
זאָרגטע צוליב דעם וואָס אויך איך האָב געאַרבעט — האָב איך באַשלאָסן
אַז איצט מעג מען שוין טראַכטן פון אַ משפּחה און פון יורשים. אָבער נאָך
אַ קורצער צייט קומען ווידער פאַר אין מיין לעבן נייע, ראַדיקאַלע ענדע-
רונגען.

פאַר מיר אַליין, ווי אויך פאַר דעם בעלאַצערקווער בילדונגס-אַפטייל-
איז קלאַר געוואָרן אַז איך אַרבעט גאַנץ גוט, גאָר פאַר פּאַליט-דערצייערי-
שער טעטיקייט פעלט מיר וויסן. צוליב דעם האָט מען מיך קאַמאַנדירט אויף
קורסן פאַר אַרבעטער פון „פּאַליט-פּראָסוועט“ אויף אַ חודש צייט אין דער
שטאָט אָדעס. אלעקסאַנדער האָט מיך פאַרזיכערט אַז די קורסן וועלן זיין
אינטערעסאַנט, איך וועל הערן לעקציעס פון די גרעסטע מומחים, וואָס
געפינען זיך אין אָדעס און זיך אויך באַגעגענען מיט דער שיינער דרום-
שטאָט, מיט איר אָפּערן-טעאַטער וואָס איז דער שענסטער אין גאַנצן לאַנד.
אויף דעם חודשלעכן קורס האָב איך אויסגעהערט גרויסע ציקלען
לעקציעס (וועגן געשיכטע, ליטעראַטור, לויפנדיקער פּאַליטיק אַאָז"וו) פון
דער בעסטער יידישער פּראָפּעסור וועלכע האָבן געאַרבעט אין אָדעס. טאַג-
טעגלעך זענען מיר געזעסן און געהערט אַ 7 שעה גאָך אַנאַנד. ליידער
זענען נישט אַלע קורסאַנטן געווען צוגעגרייט צו אַזאַ אַנלאַדונג. די באַ-
דינגונגען זענען אויך נישט געווען קיין גינסטיקע פאַר דעם. אין צוזאַמען-
ווינונג האָבן זיך געפונען עטלעכע קורסאַנטן איינפאַכע כוליאַנעס וועל-
כע האָבן אַליין נישט געלערנט און געשטערט די אַנדערע. מיר האָבן גע-
האַט פון זיי געברענטע צרות. אויסשליסן זיי האָט מען נישט געוואָלט,
מען האָט געהאַלטן אַז מען דאַרף זיי איבערדערציען.

די כוליאַנעס פלעגן ביינאַכט פאַרמאַכן דעם טויער און ווען מיר
פלעגן זיך אומקערן פונעם טעאַטער אָדער פון אַן אַנדער אונטערנעמונג,
זענען מיר געווען געצוונגען צו קלעטערן איבערן פאַרקן. געפינענדיק
זיך אין שוואַנגערשאַפט האָט דאָס קלעטערן איבערן פאַרקן געוויקט
שלעכט אויף מיין געזונט. אומקערנדיק זיך אַהיים האָב איך מיך אויך
איבערגעמידט מיט צוגרייטן דעם יוביליי פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע.
איך בין אַ סך אַרומגעלאָפּן, געזאָרגט פאַר דער אָרדענונג אין קלוב, און
נאַכן אַוונט, אומקערנדיק זיך אַהיים אין מיין קליינער דירה האָט ביי מיר

זיך אָנגעהויבן אַ בלוטשטורץ. איך האָב געמפלט אין 4טן חודש שוואַן-
גערשאַפט.

פאַר מיר איז דאָס געווען טראַגיש, ווייל נאָך דעם פאַרפאַל בין איך
געוואָרן אַן אינוואַליד. די האַפענונג צו האָבן אַ קינד און שאַפן אַ משפּחה-
לעבן האָב איך פאַרלאָרן ענדגילטיק. מיינע באַציונגען מיטן מאַן זענען
געוואָרן אָנגעצויגענע. לא די איך בין געוואָרן אַזוי צעבראַכן, האָט אַלעק-
סאַנדער זיך אָנגעהויבן פון מיר דערווייטערן, אַרויסווייזן אינטערעס דער
געזעלשאַפט פון אַנדערע פרויען. פריער פלעג ער דאָך יעדן אָונט קומען
אין קלוב מיך אָפּנעמען. איצט פלעג איך זיצן אין טומלידיקן קלוב צווישן
פאַרשידענע מענטשן, וואָס האָבן געפאַדערט מיין אויפּמערקזאַמקייט צו
זיך, צו זייערע אָנגעווייטיקטע פראַגן — מיין קאַפּ צעשפאַלטן די דאגות,
די נערוון צעפליקטע, און מיין בליק געווענדט צו דער טיר, צי קומט ער
נישט נאָך מיר, מיין געליבטער מאַן ?

אין די שפּעטע אָונטן בין איך געלאָפּן איבער די פינצטערע גאַסן פון
בעלאַצערקאָוו און אַ מאָל האָט מיך באַגלייט עמעצער פון די מיטגלידער,
וואָס האָט געווינט אין מיין געגנט.

אין דער צייט בין איך געווען גוואַלדיק אייפּערוזיכטיק. כ׳האַב אָנגע-
הויבן אַנאַליזירן מיין באַציונג מיט אַלעקסאַנדערן אָנהייבנדיק פון זעמ-
בראַווע און אַ סך קלייניקייטן האָבן זיך מיר אַצינד אויסגעקלאָרט און
כ׳האַב פאַרשטאַנען אַז ער איז נישט תמיד געווען אויפריכטיק, געטריי און
באַשטענדיק אין זיינע געפילן. מיר האָט ער זיך געקענט שווערן אין ליבע,
פאַרוזיכערן אין טריישאַפט, און אין דער זעלבער צייט, פאַרדרייען די קעפּ
אַפּילן מיינע חברטעס. דאָס האָט באַטייט: פרייע ליבע.

אין איינעם אַ פאַרנאַכט, ווען כ׳האַב מיך געגרייט אַוועקגיין אויף
דער אַרבעט, איז צו מיר אַריינגעקומען די לערערין אַקסעלראַד, אונדזער
ביידנס אַ גוטע באַקאַנטע, כמעט אַ פריינד. פלוצעם טוט זי מיר אַ פּרעג:
„זאָג מיר, שרפה, פאַר וואָס האַסטו נישט קיין קינדער?“

איך האָב דערפילט ווי זי וואַלט מיר אַריינגעשטאַכן אַ מעסער אין
האַרץ. איך בין צעטומלט און דערשיטערט געוואָרן. דאָס איז דאָך געווען
מיין קראַנק, ווייטיקלעך אַרט, מיין טראַגעדיע. ווער האָט איר דערלויבט ?
איז זי פשוט אַ בהמה, אַ געפיללאָזע פרוי, אַדער זי האָט גוט אויסגע-
רעכנט דעם קלאַפּ? און נאָך נישט געקומען צו זיך פון דעם שטאַך, קומט
אַ צווייטער, נאָך פיל אַכזריותדיקער, אין דער פאַרם פון אַ פאַרטרוילע-
כער דערקלערונג:

„פאַרשטייסט זאָגט זי מיר — שוין אַ לאַנגע צייט ווי איך בין פאַר-

ליבט אין אלעקסאנדערן, און איך געניס אויך פון קעגנזייטיקייט. נאָר צום באַדויערן..."

צום באַדויערן, האָט זי מיר דערקלערט, קען זייער פאַראייניקונג נישט צו שטאַנד קומען, ווייל דער ערלעכער און איידעלער אלעקסאנדער האָט נישט קיין מוט אַוועקצוגיין פון מיר, און אויך דערפאַר ווייל די פאַרטיי קוקט קרום אויף אַזאַ האַנדלונג פון אירע מיטגלידער...

זי האָט עס געזאָגט אַזוי פשוט, צערעמאַניעלאַז, גלייך איך וואָלט געווען אַ זייטיקער מענטש. אויב פון איר פראַגע בין איך צעטומלט גע- וואָרן, האָט מיר פון איר דערקלערונג באַפאַלן אַזאַ כעס אַז איך האָב זי פון מיין דירה אַרויסגעטריבן און איר נאַכגעשריגן: „נאַרישער קאַפּ, וואָס ווילסטו, איך זאָל דיר העלפן צונעמען ביי מיר דעם מאָן?"...

איך האָב זיך קוים דערוואַרט אלעקסאנדער זאָל אַהיים קומען. איך האָב אים געזאָגט אַז דאָ איז געווען זיין געליבטע, די אַקסעלאַד, מיט אַ טענה אַז איך שטיי אין וועג פון זייער ביידנס גליק... אַפּגעזאָגט די איינ- ציקע פראַזע בין איך מיט אַ קלאַפּ אין טיר אַוועק אין קלוב.

דעם גאַנצן אַוונט האָב איך מיך געמוזט באַהערשן נישט אַרויסצו- ווייזן מיינע אבערלעבונגען. נאָר ווי אַזוי קערט מען זיך אום אַהיים? שפעט ביינאַכט, איינע אַליין בין איך געגאַנגען לאַנגזאַם דורך די טונקעלע בעלאַצערקאַווער גאַסן און געטראַכט: וואָס ווייטער?

איך האָב געוואָלט ערגעץ פאַרשווינדן, פאַרפאַלן ווערן, איך זאָל אים מער נישט דאַרפן זען. נאָר וווּ האָב איך געקענט פאַרשווינדן? — איך בין דאָך געצווונגען זיך אומקערן אַהיים...

אין צימער איז געווען פינצטער. ער איז שוין געלעגן אין בעט, נאָך נישט געשלאָפן און געוואַרט ווייזט אויס אויף אַן אייפערזוכט-סצענע. נאָר איך האָב געשוויגן. אין אַנטאָן האָב איך מיך איינגעקאַרטשעט אויף דער קושעטקע און שטיל פאַרגאַסן טרערן. מיינע טרערן האָבן אויף אים געהאַט אַ שטאַרקערע ווירקונג, ווייל סוף כל סוף איז ער אַרויס מיט אַ טענה אַז איך הער מיך צו צו יעדער נאַרישקייט, וואָס מען זאָגט וועגן אים. און איבערהויפט פאַרדריסט אים וואָס איך גלייב אין די רכילותן.

איך האָב נישט רעאַגירט אויף זיינע רייד. ביז אינדערפרי בין איך אַזוי געלעגן אין אַנטאָן. ווען ער איז אַוועק אַ שטומער צו דער אַרבעט בין איך אויפגעשטאַנען און אַוועק צו אונדזערע זייער גוטע פריינד. כּיִהאַב געמוזט פאַר עמעצן אויסגיסן מיין ביטער האַרץ. איך האָב מיך אויך גע- נייטיקט אין אַן עצה פון גוטע, קלוגע מענטשן. אַליין האָב איך נישט גע- קענט קומען צו קיין שום באַשלוס.

איך האָב פאַרבראַכט עטלעכע שעה ביי יענער משפּחה וואָס זענען געווען און פאַרבליבן מיינע בעסטע פּריינד (זיי געפינען זיך נאָך אין יענעם לאַנד, קען איך דעריבער זייער נאָמען נישט אַנרופּן. איך וועל זיי נאָך נישט איין מאָל דערמאָנען. אין מיינע באַשרייבונגען, וועלן זיי באַ דינגלעך הייסן — „פּריינד“).

מיינע פּריינד זענען נישט איבערראַשט געוואָרן פון דער געשיכטע. זיי האָבן זיך נאָר געוונדערט וואָס נאָך כמעט 5 יאָר לעבן אין ראַטן פאַרבאנד מאַך איך אַ טראַגעדיע דערוויסנדיק זיך אַז איך ווער פאַרביטן פון מיין מאַן. אין ראַטן פאַרבאנד איז דאָס אַ געוויינלעכע, טאַגטעגלעכע דערשיינונג. דאָרף מען זיין אַ נישטערער מענטש...

אַלעקסאַנדערן, האָבן זיי מיר געזאָגט, האָבן זיי געקענט זייער גוט. זיי האָבן געאַרבעט מיט אים צוזאַמען און געוויסט אַז ער איז נישט דער יונגעראַמאן פון אייביקער ליבע צו אַ פּרוי. און אויב ס'איז שוין געקומען צו אַזאַ מדרגה אין די באַציונגען, איז זייער מיינונג געווען אַז איך דאָרף זיי נישט אַנטאָן דאָס פאַרגעניגן און אַוועקגיין, און דערמיט זיי העלפּן אין זייער צוגויפּגיין זיך. זאָל ער אַליין געפינען אַ לייזונג צו דער פּראַגע. אַ תּוץ דעם וועט איר דאָך אין גיכן סיי ווי זיך פונאַנדערגיין. אים וואַרפט מען איבער קיין אומאַן און איך פאַר לערנען געשיקט פונעם בילדונגס־אַפטייל אין אַדעסער „אַרפאַק“. דאָס לעבן אַליין גיט אַ לייזונג צו דער ווייטיקלעכער פּראַגע.

מיינע פּריינד זענען געווען פּולשטענדיק גערעכט.. איך האָב זיי געפּאָלגט און מיר זענען זיך פונאַנדערגעפּאָרן.

פאַר דעם בין איך אין 1927 דעלעגירט געוואָרן קיין כאַרקאָוו אויפן קולטור־צוזאַמענפאַר. דאָס איז געווען אַ מין פּרעמיע פאַר מיין גוטער איבערגעגעבענער אַרבעט. אויף דעם צוזאַמענפאַר אויף וועלכן עס זענען געווען שרייבער, זשורנאַליסטן, קולטור־טוער, אויך פאַרשטייער פון פּוילן — האָט דעם ערשטן פּידל געשפּילט משה ליטוואַקאָוו, דער רעדאַקטאָר פונעם „עמעס“. איך האָב זיך אומגעקערט אַ צופּרידענע, באַרייכערטע און שטאַלצע, וואָס איך האָב אַנטייל גענומען אין דער גרויסער אַרבעט פון יידישער קולטור־ביונג. און אין 1928 געזעגן איך זיך מיט מיין קלוב. מען האָט מיר איינגעאַרדנט אַ געזעגענונגס־אָוונט. איך האָב געהערט זייער אַ סך וואַרעמע לויב־ווערטער פאַר מיין גוטער אַרבעט. מען האָט מיר צוגעזאָגט אויך העלפּן אין דער צייט פון מיין לערנען. אין משך פון די זעקס יאָר וואָס איך האָב געלערנט בין איך געווען פאַרבונדן מיט דעם

קלוב־אקטיוו, זיך דורכגעשריבן מיט זיי. אין די קאָניקולן פלעג איך קומען צו זיי צו גאָסט.

מיין „פּוטיאָוקע“ (רעכט אויף אַנקומען לערנען) איז געווען אין „אַרבפאַק“ (אַרבעטער-פּאַקולטעט) ביים אַדעסער פּעדאַגאָגישן אינסטיטוט. בעת די עקזאַמענס האָב איך באַלד געמאַלדן אַז איך האָב קיין מאָל קיין שולע נישט באַזוכט. דעריבער קען איך נישט די עלעמענטאַרע דיסיפּלינען. האָט מען געפירט מיט מיר אַ שמועס אויף געזעלשאַפטלעכע טעמעס און וועגן יידישער ליטעראַטור. און דער פּראָפּעסאָר בעלאָוו איז געווען באַגייסטערט פון מיין ליטעראַרישער באַהאַוונטקייט און וויסן און מען האָט מיך אויפגענומען אין אַרבפאַק מיט צופרידנקייט. די עקזאַמענאַטאָרס האָבן געגלייבט אַז אַ פּרוי אין מיין עלטער (מיר איז שוין געווען דרייסיק יאָר), מיט אַ גרויסער לעבנס־דערפאַרונג, מיט אַ שטאַרקן ווילן צום לערן־נען, וועט זיכער דערייאָגן די יוגע סטודענטן, וואָס האָבן געהאַט מיטל־בילדונג.

אין ערשטן יאָר איז מיר אַנגעקומען שווער אין די פּינקטלעכע דיסיפּלינען, נאָר אונטערריכט האָבן אויסגעצייכנטע פּעדאַגאָגן ווי מאַיסיענקאַ, וואָס האָט דעם קעגנשטאַנד פון מאַטעמאַטיק אונטערגעטראָגן פּריילעך און די הינטערשטעליקע סטודענטן האָבן לייכט באַנומען דעם לימוד. דער פּראָפּעסאָר קאַזאַק, אַ פיזיקער, האָט אַזוי פּאַפּולער און אינטערעסאַנט איבער־געגעבן דעם לימוד אַז אונדז איז תּמיד געווען אַ שאַד וואָס די לעקציע האָט זיך פאַרענדיקט. זי איז תּמיד געווען פול חכמה און הומאַר, אַז די פיזישע פאַרמולעס האָבן זיך לייכט איינגעקריצט אין די מוחות פון די סטודענטן.

איך האָב געלערנט מיט גרויס התמדה, פלייסיק, און אין גיכן האָט מען גענומען מיך אַרויסרוקן ווי איינע פון די בעסטע אויפן קורס. דאָס איז מיר אַוודאי געווען אַנגענעם. אָבער דער אמת איז, אַז איך האָב בע־סער אויפגענומען די הומאַניטאַרע וויסנשאַפטן — אַ דאַנק מיין אַנגעזאַמל־טער פּראָקטיק. די דאָזיקע וויסנשאַפטן האָט מען אין לערנפלאַץ אַפּגעגעבן מאַקסימום צייט.

אויסגעצייכנטע אַפּשאַצונגען האָב איך באַקומען פאַר מייע דערפאַלגן אין יידישער ליטעראַטור. גרינבערג — אונדזער לעקטאָר, אַ גרויסער מומחה, וועמען מיר אַלע האָבן ליב געהאַט, האָט מיט יעדן סטודענט זיך אינטערעסירט באַזונדער. ווען איך האָב צום ערשטן מאָל געענטפּערט אויפן לימוד פון ליטעראַטור, האָט ער מיך אַפּגעשטעלט אין מיטן און געפרעגט מיט נייגער:

„איך בעט אייך, פון וואָנען זייט איר?“
„וואָס הייסט? איר קום פון בעלאַצערקאָוו...“
„ניין, האָט ער זיך פאַרענטפערט — איך מײן, וווּ זענט איר גע-
באָרן, וואָס איר רעדט אַזאַ שיינעם יידיש?“
אין די קאַניקולן פלעג ער אונדז פאַרגעבן באַשטימטע ווערק מיר
זאָלן איבערלייענען און אַנשרייבן אַן אַפשאַצונג. איך האָב אַזאַ אַפשאַ-
צונג אָנגעשריבן וועגן איזי כאַריקס פאַעמע „מיט לייב און לעבן“ און ווען
ער האָט די אַרבעט דורכגעקוקט איז ער געקומען אויפן קורס, געהאַלטן
מײן העפט אין דער האַנט, געפאַכעט מיט אים און געזאָגט:
„אַט ווי אַזוי מען דאַרף פאַרשטיין אַ פאַעטיש ווערק“ און מײן פנים
האַט געפלאַמט פון גערירטקייט.

אין דער גרופע פון די פיר סטודענטן מיט וועלכע מיר פלעגן צוזאַ-
מען גרייטן די לימודים, איז געווען: גיטיס — אַ שטאַרק פעיקער אין מאַ-
טעמאַטיק און פיזיק, אירמע דרוקער — וואָס איז שוין דעמאָלט געווען
אויסגעקאַכט נישט נאָר אין יידישער, נאָר אויך אין וועלט-ליטעראַטור,
מאַטעמאַטיק, פיזיק, כימיע האָט אים נישט אינטערעסירט. ער איז געווען
אַ גלעצנדער זינגער און אין מיטן לערנען פלעג ער זיך אַוועקשטעלן און
אַפזינגען אַריעס פון „יעווגעני אַניעגין“. אין פּרשקניען איז ער געווען
פאַרליבט. ווען מען האָט אים געמוסרט אַז ער לערנט שלעכט מאַטעמאַ-
טיק, פלעג ער אַ פאַרטראַכטער רוין ענטפערן מיט די ווערטער פון פּוש-
קינען אַז זײן פאַרמעגן קען ער איבעררעכענען אַן מאַטעמאַטיק. דער דרי-
טער פון דער גרופע איז געווען קניזשיק — אַ רויטער, פול מיט זומער-
שפּרענקעלעך אויפן פנים, נאָר מיט אַ שוואַכן קאַפּ. איך, די פּערטע אין
דער גרופע, בין געווען די אַרדענונג-היטערין, די אויפזערין איבער דער
דיסציפלין.

אין ערשטן לערניאָר איז די מאַטעריעלע לאַגע פון דער גרופע גע-
ווען אַ גוטע; מיר האָבן באַקומען סטיפענדיעס, און איך, נישט קוקנדיק
אויף די נישט נאַרמאַלע באַדינגונגען מיט מײן מאַן, פלעג באַקומען זײן
אונטערשטיצונג. מיר האָבן זיך איבערגעשריבן. און צום סוף פון ערשטן
לערניאָר בין איך אויף דער קאַניקול-צײט געפאַרן צו אים, קיין אומאַן.
אַלעקסאַנדער האָט מיך באַגעגנט ליבלעך אויפן אומאַנער וואַקזאַל.
מיט דער משפּחה וווּ ער האָט געווינט אין אַ שיינעם מעבלירטן צימער,
האַט ער זיך פאַרגלייכט מען זאָל אונדז באַזאָרגן מיט עסן, אַז איך זאָל
זיך נישט דאַרפן פאַרנעמען מיט דער קיך. ער האָט מיך געפירט צו זײנע
באַקאַנטע און אויף פאַרוויילונגען און מיך באַזאָרגט מיט ביכער. און נישט

קוקנדיק אויף דעם האָט מיך גערווירט די אומאויפריכטיקייט אין זיין האַלטונג, די צווייפנידיקייט, די צביעות, און איבער אַלץ — דאָס וואָס ער פלעג אַהיימקומען שפּעט ביינאַכט, ווען איך פלעג זיצן און וואַרטן אַליין אויף זיין אומקער.

דערפאַר אָבער האָב איך מיך געפילט גוט ווען איך פלעג מיך אומקערן צום לערנען. ערשטנס איז מיר געווען אינטערעסאַנט דאָס לערנען, און צווייטנס איז מיר געפּעלן די געזעלשאַפטלעכע פּונקציעס מיינע, ווי סטאַ-ראַסטע פונעם קורס, דאָס האָט געמיינט אויך זיין די באַפּולמעכטיקטע אין די באַציונגען פונעם קורס מיט דער אָנפירונג פון „אַרבפאַק“. אַלע זעקס יאָר האָב איך געווינט אין צוזאַמענווינונג. אין ערשטן יאָר האָט אונדזער היים זיך געפונען אין אַ בנין מיט אַ הויכן נאַמען — „וואַראַג-צאַוסקי דוואַרעץ“. דאָרט איז געווען אַ גרויסער זאַל מיט שטאַרק הויכע פענצטער. שמאַלע בעטלעך — אייזערנע און הילצערנע — זענען געשטאַ-גען צונויפגעשטעלט אַ סך. די לימודים האָט מען געגרייט זיצנדיק אין בעט, ווייל קיין טיש איז נישט געווען, אָדער אין דער ביבליאָטעק. אין דער דאָזיקער סטודענטן-היים האָב איך געווינט אַ קורצע צייט, אָבער פאַרגעדענקט האָב איך זי אויף שטענדיק. אין דעם-אַ שלאַס האָבן מיר זיך געפילט ווי אויף אַ שיף אויפן ים אין אַ פינצטערער שטורעם-נאַכט; דער שלאַס האָט זיך געפונען נאַענט פונעם ים, און ווען אין דרויסן האָט גע-שטורעמט האָבן זיך געטרייסלט די פענצטער און מיר אויף די בעטלעך — פון קעלט.

אין די פרייע זומערטעג פלעג איך מיט פאַרגעניגן אַרויסגיין צו פּוס איבער דער שטאַט, געניסן פון איר שיינקייט. זיצן אין די פאַרקן, בול-וואַרן ביים ים און ליינען אַ ביכל. איין מאָל, זיצנדיק אויף אַזאַ מין בולוואַר, האָב איך געלייענט מענדעלען. ביי מיין זייט איז געזעסן אַן על-טערע פרוי און איך האָב באַמערקט אַז זי כאַפט גייגערק אַ קוק אין מיין ביכל. פּלוצעם רופט זי זיך אָן:

„אַנטשולדיקט, איך בעט אייך, איך זע איר לייענט מענדעלע מוכר ספרים. מיך פרייט ווען איך זע אַז מען לייענט אים, ווייל מענדעלע איז געווען מיין ברודער.“

איך האָב געהאַט הנאה פון שמועס מיט דער אינטערעסאַנטער פרוי און איך בין געווען צופרידן פון דער דאָזיקער אומגעריכטער באַגע-געניש מיט מענדעלעס שוועסטער.

איך האָב אַ סך מאָל באַזוכט דעם אַפּערן-טעאַטער און פאַרשטייט זיך דעם יידישן, ווהיזן מיר פלעגן גיין קאַלקעטיוו. באַזונדערס איז מיר גע-

ווען אינטערעסאנט צו באזוכן דעם אָדעסער קלוב פֿאַר ייִדישער קולטור, וווּ עס פֿלעגן פֿאַרקומען ליטעראַרישע פֿאַרלעזונגען, באַגעגענישן מיט יונגע שרייבער, אַרטיקע צי געקומענע פֿון אַנדערע שטעט און אַפֿילו פֿון אויסלאַנד.

אַזוי איז געווען די ערשטע פֿאַר יאָר, דערנאָך איז געוואָרן שווערער און ווייניקער אינטערעסאַנט.

אין סוף 1929, אָנהייב דרייסיקער יאָרן, האָט זיך אָנגעהויבן אין לאַנד די קאַלעקטיוויזאַציע. כדי דורכצופירן די דאָזיקע איבערקערעניש זענען מאַביליזירט געוואָרן די בעסטע מענטשן — אַרבעטער, געלערנטע. דער פֿלאַן האָט זיך אָנגעשטויסן אויף אַ העפטיקן ווידערשטאַנד מצד דעם פֿאַר-מעגלעכן פּויערטום — די בעלי-גופים. עס זענען געפֿאַלן קעפֿ און בלוט האָט זיך געגאַסן פֿון ביידע צדדים.

צוליב דער אויפֿטרייסלונג אין די דערפער און דעם תּהוּ ובוהוּ זענען די פֿעלדער נישט פֿאַרזייט געוואָרן. ס'האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייער הונ-גער, וואָס איז געווען נישט ווייניקער שרעקלעך ווי אין די נאָך אַקטאַבער-יאָרן. ברויט האָט מען געקענט קריגן נאָר אויף ברויט-קאַרטלעך — צוויי הונדערט גראַם אַ טאָג. די גאַנצע באַפעלקערונג האָט זייער געליטן און באַזונדערס די סטודענטן-מאַסע, וואָס האָבן קיין שטיצע נישט געהאַט. אין יענער צייט פֿאַרענדיקנדיק דעם אַרבפֿאַק האָב איך מיך געגרייט אַריינצוטערעטן אין אינסטיטוט.

אין אַט דער שרעקלעכער צייט האָט מיין „געליבטער מאַן“ זיך דער-טראַכט צו מאַכן אַ סוף צו אונדזער „צוזאַמענלעבן“...

אין איינעם אַ טאָג באַקום איך פֿון אים אַ בריוו מיט אַזאַ אינהאַלט: „שפרה, זיי וויסן וועגן דעם, אַז איך האָב באַשלאָסן לעבן אַליין“...

די פֿאַסט פֿלעגן מיר באַקומען אין רושיקן קאַרידאָר פֿון „אַרבפֿאַק“, און אויף גיך בעת דער הפסקה איבערלייענען. און דער בריוו זיינער האָט מיך געבראַכט אין אַזאַ ווילדן כּעס, אַז איך האָב אויסגעשריגן — אַידיאַט! מיר זענען דען צוזאַמען?

אַלע אין קאַרידאָר האָבן זיך אומגעקוקט אויף מיר. איך האָב זיך שטאַרק צעלאַכט און אַוועק נישט אויף דער לעקציע, נאָר אויפֿן טעלע-גראַף און געענטפערט אים מיט אַ טעלעגראַמע: „איך האָב פעסט באַ-שלאָסן דיך נישט לאָזן אַליין. מאַרגן פֿאַר איך אַרויס צו דיר“.

מיט דער טעלעגראַמע האָב איך געצילט אים איבערשרעקן, אַנטאָן פֿאַרדראָס, קרענקונג, אים זאָל אונדזער פֿאַרמעלע צעשיידונג וואָס איז שוין געווען אַ פֿאַקט פֿון אַ לענגערער צייט, נישט אַנקומען אָן בויך-

ווייטיק און ער זאל נישט בלייבן אן מאַראַלישע פּלעקן אין די אויגן פון חברים, ווי ער האָט דאָס געוואָלט. וועגן דעם אַז איך בין גערעכט האָט באַשטעטיקט זיין ענטפּער-טעלעגראַמע: „ער פאַרט אַוועק פון אומאַן אין אַ קאַמאַנדיראַווקע אויף אַ לענגערער צייט“.

אויף זיין ליגנערישער טעלעגראַמע האָב איך אים געענטפּערט מיט אַ בריוו אַז ער איז נישט נאָר אַ צבועק און אַ ליגנער, ער איז אויך אַ פּחדן. ער האָט זיך דערשראַקן טאַמער וועל איך טאַקע קומען... אָבער וויסן מעג ער, אַז אויב איך וועל אַ מאָל אים ערגעץ טרעפן, וועל איך אים אויס-מייזן ווי אַ קרעציקן.

ענטפּערנדיק אַזוי דעם איבערגעגעבענעם קאַמוניסט, דעם געטרייען טוער אויף דער יידישער גאַס, האָט זיך אַראָפּגעקייקלט פון מיין האַרץ אַ גנויל פון עקל און פאַרדרוס. איך האָב מיר באַרוינט.

דער הונגער אין לאַנד, די טעכנישע הינטערשטעליקייט און דער סאָ-באַטאַזש פונעם פּויערטום האָבן גורם געווען דערצו, מען זאל די סטודענטן אויסנוצן אויף שווערער אַרבעט אין די דערפער — פּרילינג-צייט ביים פאַרזיי, אין האַרבסט ביים אַראָפּנעמען דאָס גערעטעניש. אונז, די יידישע סטודענטן האָט מען געשיקט אין די נישט לאַנג געגרינדעטע יידישע קאַ-לעקטיוון נישט ווייט פון אַדעס, אין כערסאַנער געגנט. די אַרבעט איז גע-ווען אַ שווערע. די באַדינגונגען — שוידערלעכע. נאָך אַ שווערן אַרבעטס-טאַג פּלעגן מיר די פאַרשוויצטע לייבער וואַשן מיט קאַלט וואַסער. גע-שלאָפן זענען מיר אין פעלד, אויף שטרוי. וואָס הייסער בייטאַג אַלץ קעל-טער די נעכט. איך האָב זיך צוגעקילט, קראַנק געוואָרן. אויפן גאַנצן לייב האָבן זיך ביי מיר אויסגעשאַטן מכות — פּורונקוליאָז. אַ פאַר טעג בין איך געלעגן אין פעלד אין גרויסער היץ. נאָך דעם האָב איך צו פּוס זיך דערשלעפט אין דאַרף. מ'האַט קראַנקערהייט מיד אָפּגעפירט קיין אַדעס אין דער צוזאַמענוווינונג, נאָר אַ דאַנק דעם חברישן אויפּזיכט פון מיינע קאַ-לעגן לויטן צימער בין איך געזונט געוואָרן.

און ענדלעך — איך האָב דערלעבט. דער אַרבפאַק איז פאַרענדיקט. אַן עקזאַמענס האָט מען מיין קורס איבערגעפירט אויף פאַקולטעטן אויף וועל-כע יעדער האָט אַליין פאַרלאַנגט.

איך האָב געשטרעבט אַנצוקומען אויפן ליטעראַרישן פאַקולטעט. אָבער דער פּראָפּעסאָר מעלאַמעד וועלכן כ'האַב געשעצט ווי אַ געלערנטן און אויטאָריטעט האָט דערווידערט.

— חברטע ליפּשיץ — האָט ער אין מיר אַריינגעטענהט — מיר מוזן

זיך רעכענען מיט דער לאַגע. אונדזער אינסטיטוט גרייט לערער-קאָדרען פאַר יידישע שולן. אין די שולן און טעכניקומס פעלן לערער פון געשיכט-טע. אַלס דעקאַן פון יידישן סעקטאָר קען איך נישט דערלאָזן אַז גוטע סטודענטן זאָלן גיין אויף אַזוינע פאַקולטעטן וווּ מיר האָבן מער וויפּל מען דאַרף, און אַ חוץ דעם — אויפן געשיכטלעכן גייט איר דורך אויך לי-טעראַטור. אויפן ליטעראַרישן וועט אייך זיין שווער ווייל איר קענט נישט קיין שפּראַכן, וואָס ווערן דאַרט געלערנט.

וואָס שייך שפּראַכן איז ער געווען גערעכט. אַנקומענדיק אויפן אַרב-פאַק האָב איך אַפילו יידיש געשריבן מיט גרייזן. נאָך די אויסלייג-רע-פאַרמען, האָבן מיינע גרייזן זיך נאָך פאַרמערט. רוסיש האָב איך נאָר גע-לייענט און פאַרשטאַנען, נאָר רייזן — נישט. פון שרייבן איז אַפגערעדט.

און — איך בין אַנגעקומען אויפן פאַקולטעט פאַר געשיכטע. איך בין אויף מיין קורס געווען איינע אָן אומפאַרטיישיע. אין פאַרטיי-אַרגאַניזאַ-ציע ביים יידישן סעקטאָר פון אינסטיטוט האָט מען געוואָסט מיין גאַנצע געשיכטע. האָט די פאַרטיי אַרגאַניזאַציע באַשלאָסן מיך ווי אַ סטודענטן בעסער צופעסטיקן צו אַ פאַרטיי-קעמערל פון אַ פאַבריק, כדי צו קענען באַקומען רעקאַמענדאַציעס פון קאַמוניסטן-אַרבעטער, וואָס גיט גרעסערע שאַנסן צו ווערן אַנגענומען אין דער פאַרטיי. מען האָט מיך צוגעפּעסטיקט צו דער פאַרטיי-אַרגאַניזאַציע פון דער שניידער-פאַבריק אין אָדעס, „ראַזאַ לוקסעמבורג“. פּלעג איך באַזוכן דאָס פאַרטיי-קעמערל פון דער פאַבריק, געהאַלפן אַרויסגעבן די וואַנט-צייטונג, אויסגעפּילט פאַרשידענע אַנלאַדונג-גען, נאָר מיט קאַמוניסטן אַרבעטער זיך נישט באַקענט, און דער עיקר — קיין רעקאַמענדאַציע נישט באַקומען. איך האָב פאַרענדיקט דעם אינסטי-טוט אָן אומפאַרטיישיע. און דאָ וויל איך צוגעבן, למען האַמט, אַז פאַר דער צייט האָט ראַדיקאַל זיך געענדערט מיין מיינונג סיי וועגן דער פאַרטיי, סיי וועגן אַ סך פון אירע מיטגלידער און דער מצב פון זיין אויסער דער פאַרטיי האָט מיך נישט געערגערט.

אויף מיין פאַרוונדערונג פאַר וואָס קומט אַן אַזוי שווער די זכיה אויפ-גענומען צו ווערן אין דער פאַרטיי האָט מען מיר געענטפּערט אַז מען מוז זיין פאַרזיכטיק, היטן אַז אין אירע רייען זאָלן זיך נישט אַריינשמוגלען קיין פרעמדע עלעמענטן, און נישט שעדיקן פון אינעווייניק. דערפאַר טאַקע ווערן אָפט אויך דורכגעפירט רייניקונגען כדי פטור צו ווערן פון אַזעלכע מיטגלידער וואָס מען כאַפט זיי ביי גנבות, ביי שוחד, אַזעלכע אַרדענען זיך דאָך איין אויף גוטע פאַסטנס, באַקומען אין הונגער-צייט גוטע פּיקעס, וואַרפן פרויען מיט קינדער, דרייען זיך אַרויס פון צאָלן אַלימענטן.

מיך האָט די פּראָגע אויפֿגעהערט אינטערעסירן. און די אומפּאַרטייִש־
קייט האָט מיר נישט געשטערט. פּאַרקערט: אומעטום האָט מען מיך אַרויס־
געשטעלט פּאַר אַ ביישפּיל פון דיסציפּלינירטקייט, פון גוטן לערנען, פון אַ
געזעלשאַפּטלעך טעטיקער סטודענטין.

דער סעקרעטאַר פון דער פּאַרטיִי־אַרגאַניזאַציע ביים פּעד־אינסטיטוט,
כאַסיע גאַרדאַן, איז מיר געווען נישט נאָר אַ גוטע חברת בעת מיין שטור־
דיום, נאָר אַ געטרייע שוועסטער.

כאַסיע גאַרדאַן, אַ פּרוי שוין אין די מיטעלע יאָרן, איז אַנגעקומען
אין אינסטיטוט צוליבן „פּאַפּירל“. זי האָט שוין אין יענער צייט געהאַט אַ
לאַנגן אַרבעט־סטאַזש אַלס לערערין ווי אויך אַלס פּאַרטיִי־מיטגליד. זי האָט
פּאַרמאַגט אַ סך וויסן. זי האָט אין איר לעבן געהאַט אי קאַלטס אי וואַרעמס,
אַ שווער־געפרוּוועטע און פּיל־דערפּאַרענע פּרוי. זי איז געווען פון די
שיינע, געטרייע, ערלעכע קאַמוניסטן. איר מאַן סטיזשאַק איז געווען לעק־
טאָר אין פּעד־אינסטיטוט — אַ זייער באַגאַבטער, פּיל וויסנדיקער, אַ
„גייענדיקע ענציקלאָפּעדיע“. זיי האָבן געהאַט אַ קליין יינגעלע. שוין יאָרן־
לאַנג האָבן זיי געוווינט אין אַדעס אין אַ מלוכישער דירה. צו דער־אַ סימ־
פּאַטישער, העכסט־אינטעליגענטער משפּחה האָב איך זיך צוגעטוילעט אין
משך פון די דריי לערניאָרן.

ווען איך קלער וועגן דעם טייערן פּאַרפּאַלק, מוז איך זאָגן לידער
— „געווען“, ווייל די אַכזר־האַק וואָס האָט אין דעם לאַנד געפּאַכעט אָן
איבעררייס און געמאַרדעוועט אָן איבערקלייב, האָט אויך זיי געטראָפּן. צום
לעצטן מאל האָב איך זיי געזען אין 1936טן יאָר.

די סטודענטישע סטיפּענדיע איז באַשטאַנען פון 23 רובל. פּאַר אַ
שטיקל ברויט אויפן שוואַרצן מאַרק האָט מען געדאַרפּט באַצאַלן מיליאָנען.
דער סטודענטישער פּאַיאַק — אַ פּאַרציע ברויט, אָפּט פון 200 גראַם אויף
אַ גאַנצן טאָג, אַ פּאַרציע צוקער, אַ ביסל גרויפן, און קילקעס — קלייניג־
קע, געזאַלצענע הערינגלעך. האַלטן פּראָדוקטן אין צוזאַמענוווינונג האָט
מען נישט געטאַרט. די סטודענטן פלעגן גנבענען איינער ביים צווייטן.
איך האָב מיין פּאַיאַק געהאַלטן ביי כאַסיען אין דער היים, נאָר
ווייל זי פלעג מיר תמיד עפעס אונטעררוקן צום עסן, איז מיר אויך אומ־
באַקוועם געווען צו האַלטן ביי איר מיינע פּראָדוקטן.

מיטאַגן פלעגן מיר אין דער סטודענטישער גאַרקיד. זי האָט מיט איין
מאל געקענט אַריינעמען צום באַדינען 1000 מענטשן. צום אַספּאַלט־דיל
זענען געווען צוגעפּעסטיקט טישן און בענק און אַרום יעדן טיש — צען
פּערזאָן. אַפיציאַנטקעס פלעגן צוטראָגן דעם מיטאַג. קודם צען זייער די־

גינקע פענעצלעך ברויט. דאָס רעפטעלע ברויט פלעג זי געבן יעדן אין האַנט אַריין און נאָך דעם האָט זי געבראַכט דעם אַזוי גערופענעם זופ. איין מאָל איז ביי מיין טיש זיך פאַרלאָפן אַ פיינלעכע געשיכטע. ווען די אַפּיציאַנטין האָט צוגעטראָגן דעם טעלער מיט די פענעצלעך ברויט, האָט דער סטודענט וואָס איז געזעסן ביים ראַנד פונעם טיש, אין איין אויגנבליק אַ כאַפּ געטאַן אַלע שטיקלעך און געוואַלט מאַכן ויברח... ער האָט גישט באַוויזן. חברה האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף אים און אים שרעקלעך צעשלאָגן. אין אַזעלכע באַדינגונגען פון הונגער זענען די לימו- דים גישט געקראַכן אין קאַפּ.

אין דער אַ הונגעריקער צייט טרעט אַרויס דער פאַטער פון די פעל- קער מיט אַ רעדע און דערווייזט מיט סטאַטיסטישע אַנגאַבן, אַז אין רעזולטאַט פון דער קאַלעקטיוויזאַציע האָט זיך פאַרבעסערט דער וויל- שטאַנד פון די פעלקער!

פאַרשטייט זיך אַז יעדן גענעץ סטאַלינס האָט מען געדאַרפט „באַ- אַרבעטן“, טאַלקעווען, מפרש זיין אויף פאַרזאַמלונגען. געפינט זיך אַ בחור און דווקא אויפן יידישן סעקטאָר, וואָס האָט גענומען אַ וואָרט און האָט געזאָגט כהי־לישנא: „ווען מען לאָזט מיד, וואַלט איך געקענט דערווייזן סטאַלינען אויך מיט ציפערן — דאָס פאַרקערטע“.

אַ פעיקער סטודענט פונעם ביאַלאַגישן פאַקולטעט, נאָר — אַ צונג אַן ביינער. פאַר דעם זאָג זיינעם האָט מען אים גענומען „אין דער אַרבעט“, אויף אַלע פאַרזאַמלונגען געטרייבערט, הייסט עס, געריסן שטיקער פון אים, לסוף — אויסגעשלאָסן פונעם אינסטיטוט. הברים האָבן צונויפגע- מאַכט אַ ביסל געלט און בשתיקה אים אַרויסגעפראַוועט פון שטאַט.

מיין כאַסיע גאַרדאָן, צוועענדיק מיין ליידן הונגער, האָט פאַרטראַכט מיר צו העלפן, כאַטש איר הילף איז געווען פאַרבונדן מיט סכנה, וויסנדיק אַז איך האָב קרובים אין דער אימפעריאַליסטישער אַמעריקע מיט וועלכע כּי־האָב מורא געהאַט צו האָבן אַ קאַנטאַקט, צי איך האָב פאַרלאָרן זייער אַדרעס, האָט זי באַשלאָסן דורך אירער אַ מומע אין אַמעריקע אַפּצוזוכן מיינע שוועסטער. גרויס איז געווען אונדזער אַלעמענס צופרידנקייט ווען אין אַ צייט אַרום איז אויף אַן אַדרעס וואָס כאַסיע האָט אַנגעגעבן איר מומע, אַנגעקומען פאַר מיר 10 דאָלער פון מיינע שוועסטער.

אין אַ סך שטעט זענען געווען דעמאָלט האַנדלס־געשעפטן, „טאַרג- סין“, אין וועלכע מ'האַט געקענט פאַר דאָלאָרן קויפן פאַרשידענע חפצים און אויך שפייז־פראָדוקטן אָבער איך האָב מורא געהאַט אַריינצוגיין אַהינ- צו. נאָר דאָס האָט געפעלט מע זאָל געוואָר ווערן אין אינסטיטוט אַז איך

האָב צו טאָן מיטן „טאַרגסין“, אַרום וועלכן ס'האַבן אַרומגעשמייעט אַלערליי ספּעקולאַנטן, מאַרעוויכערס קאַמבינאַטערס. אָבער עסן ווילט זיך דאָך. האָב איך באַשלאָסן אויסטוישן איין דאָלער אויף דער שוואַרצער בירוּשע. מיט דער נשמה אין די הענט, געפינענדיק די בירוּשע, איז מיר געלונגען אויסבייטן דעם דאָלער און ביי אַ ספּעקולאַנט אונטער דער פּאַלע אָפּגעקויפט אַ האַלב ברויטל.

אָבער... דער שטן, זאָגט מען, האָט דעם קאַטאַר... איך שלעפּ מיך אַ מידע און אַ גליקלעכע מיט דעם האַלבן ברויטל צו מיין פּריינדין וווּ איך וועל סוף כל סוף מיך צוכאַפּן צום ברויט און זיך אָנעסן צו זעט, פּאַר-גליסט זיך מיר אין וועג אַריינצוגיין אין אַ טואַלעט און איידער וואָס פּאַלט מיר אַרויס דאָס ברויט פון אונטערן אַרעם און — יא, גלייך אַהינצו אין דעם מושל אַריין...

פאַרצווייפלט און פאַרוויינט בין איך אַריין צו כאַסיען. זי האָט מיך קוים באַרוקט. זי האָט גענומען אויף זיך אָפּצוּוּכן אַ מענטשן, וואָס זאָל פונעם טאַרגסין קריגן פּראָדוקטן פאַר די געשיקטע דאָלאַרן. די פּאַר-דוקטן זענען געלעגן טאַקע ביי איר און אַ לאַנגע צייט האָב איך מיך בע-סער דערנערט און געקענט רויקער לערנען.

געלעבנט האָב איך אַ סך. זעקס שעה אין טאָג געהאַט לעקציעס אין אינסטיטוט, נאָך דעם האָב איך געגרייט די אויפגאַבעס, געלאָפּן אויף סטו-דענטישע פאַרזאַמלונגען. מער פון אַלץ האָבן מיר געלערנט די געשיכטע פון דער באַלשעוויסטישער פּאַרטיי. מאַקסימום שעהען איז אָפּגעגעבן געוואָרן דעם קעגנשטאַנד. ברייט און לאַנג — דעם לעניניזם, אויפן שפיץ מעסער ליטעראַטור-געשיכטע. די מאַטעריאַלן וואָס האָבן געדאַרפט אונדז דינען אין אונדזער קינפטיקער פּראָפּעסיע האָט מען געגעבן קורץ, סכע-מאַטיש. קיין אינציק מאָל האָב איך אין משך פון די דריי יאָר נישט דורכגעמאַכט קיין פּראַקטיק, הגם דאָס איז פאַרן פּאַקולטעט געווען אַבלי-גאַטאַריש. פאַר וואָס? ווייל אין דער צייט פונעם חודש באַשטימטן פאַר פּראַקטיק פלעג מען אונדז אויסנוצן אויף פעלד-אַרבעט — העלפן דעם דאָרף. דער מאַטיוו: ליפּשיץ איז אַ גוטע סטודענטין. ווען זי וועט אַנקור-מען אין אַ שול אויף אַרבעט וועט זי זיך אָן עצה געבן...

איין מאָל האָט מען מיך געשיקט אויף אַזא חודש פון „פּעדאַגאָגישער“ פּראַקטיק אין דער יידישער קאַמונע אויפן נאַמען פון באַוויסטן טוער — דימאַנטשטיין (כערסאָנער געגנט).

די יידישע קאַמונע האָט שטאַרק געליטן פון הונגער. אין אַ געווי-סער צייט האָבן די קאַמונע-מיטגלידער פאַרלאָזט די הייזער, די ווירט-

שאפט און זענען אנטלאפן אין די נאָענטע שטעט, וווּ מ'האָט געקענט גע-
פינען שפּיין. דורכלעבן די שווערע צייט. מיין אויפגאבע איז געווען: —
פירן אָן אויפקלערונגס-אַרבעט צווישן די וואָס האָבן זיך אומגעקערט אין
דער קאָמונע. מוטיקן זיי, אונטערהאַלטן מאַראַליש, נאָך דעם וואָס די
מלוכה האָט זיי צוגעזאָגט אַ קוקרווע-פּאַיאַק, כדי זיי זאָלן צוריקקומען
צו די כוחות און פאַרוייען די פעלדער.

ערלעך און געטריי האָב איך זיך אַ נעם געטאָן צו מיין אויפגאבע.
צוזאַמען מיט דער טראַקטאָר-ברייגאַדע פלעג איך אַרויסגיין אין פעלד,
הגם די אָפּגעשוואַכטע ברייגאַדע האָט זיך נישט גענייטיקט אין מיינע
אַגיטאַציע-רייד. די מענטשן האָבן געוויסט אַז: וועלן זיי פאַרוייען די
פעלדער, וועלן זיי האָבן מיט וואָס אונטערהאַלטן זייער לעבן. צוליב
מאַנגל אין אַרבעטס-הענט האָבן די פרויען געמוזט אַרבעטן מיט די מענער
צוגלייך. נאָר וואָס טוט מען מיט די קינדער? האָב איך מיט מיין גאַנצן
אימפעט און מיט מיין אייגנטימלעכער געזעלשאַפטלעכער ליידשאַפט זיך אַ
נעם געטאָן אַרגאַניזירן אַ קינדער-גאַרטן. איך בין אוועק צו פּוס אין
צענטער פונעם קאָלינינדאַרפער ראַיאָן, צו זיין פאַרויצער. ווער איז ער?
אַבראַמאָוו, דער גרעסטער טוער אויף דער יידישער גאַס אין קיעוו, וועל-
כער האָט ביי מיין אַנקומען פון פּוילן מיך אָפּגעזאָגט איינצואַרדענען.
ער האָט מיך נישט דערקענט, אָבער איך האָב אים גוט פאַרגעדענקט.

ער האָט מיך גוט אויפגענומען, געלויבט מיין איניציאַטיוו, צוגעזאָגט
צו קומען פערזענלעך זיך באַקענען מיט דער לאַגע אין דער קאָמונע און
אויך צו שאַפן געלט-מיטלען. ווען איך האָב נאָך איין חודש אָפּזיין אין
קאָמונע זי פאַרלאָזט, איז נאָך קיין שום ידיעה נישט געווען. בכלל האָב
איך זיך איבערצייגט, אַז אַלע די הויכגעשטעלטע פאַרטיילייט זענען גע-
ווען גרויסע בריאות אויף צוזאַגן... נאָר ליב האָבן? ...

צי כ'האָב באַוווּן אין משך פון דעם חודש עפּעס אויפצוטאָן, ווייס
איך נישט. נאָר מיין געזונט-צושטאַנד האָט אין משך פון דער צייט זיך
היפש פאַרבעסערט פון דעם מעסטל קוקרווע-מעל און דעם פלעשל מילך
וואָס מ'האָט צוגעטיילט יעדן טאָג. ווען איך האָב זיך אומגעקערט קיין
אַדעס האָבן מיינע חברים מיך נישט דערקענט.

אויף די זומער-קאַניקולן פלעג איך פאַרן קיין בעלאַצערקאָוו וווּ דער
בילדונגס-אַפּטייל פלעג מיר געבן אַרבעט אויף די פאַר חדשים. מיינע
פריינד די קוסטאַרן פלעגן מיך אויפנעמען, ווי אַ טאַכטער וואַלט אַהיים
געקומען. זיי האָבן נאָך מיין פאַרלאָזן די שטאָט פאַר אַלע יאָרן נישט גע-
קענט געפינען קיין פּאַסיקן פאַרוואַלטער פון זייער קלוב.

*

איך האָב זיך דערוואָרט! נאָך זעקס יאָר אין נויט, הונגער, קעלט, לעבנדיק אין צוזאַמענוווינונג, ווען אַנדערע פרויען אין מיין עלטער האָבן שוין זייערע משפחות — איך האָב דערלעבט! איך האָב פאַרענדיקט דעם אינסטיטוט, און באַקומען אַן אַרויסלאָז־דאַקומענט — נישט קיין דיפּלאָם — וואָס גיט מיר די רעכט פון אַ לערער פון יידישע מיטלשולן.

אין מיין דאַקומענט איז נאָך געווען אַ פונקט אַז מען קען מיך אויסנוצן אויך אויף אַדמיניסטראַטיוו־פעדאָגאָגישער אַרבעט. דאָס הייסט, קאַנקרעט, אַז מען קען מיר אַנטרויען דעם פאַרוואַלטער־פּאַסטן פון אַ שול. ווייזט אויס, אַז דאָ האָט כאַסיע, מיין ליבע, האַרציקע כאַסיע גאַרדאָן צוגעלייגט איר האַנט, וויסנדיק אַז ווי אַן אומפאַרטייִשע וועל איך אַזאַ פּאַסטן נישט פאַרדינען.

כאַסיע גאַרדאָן האָט ערלעך געגלויבט אַז סוף כל סוף וועט מען מיך אַריינגעמען אין דער פאַרטיי, ווייל אומפאַרטייִשע האָבן גיט געקענט ווערן קיין שול־פאַרוואַלטער. איך בין געווען אין גרויסן ספק צי מיט מיין קליינעם באַגאַזש וויסן — וואָס איך האָב פאַר די לעריאָרן באַקומען קאָן איך אַפילו זיין נאָר אַ לערערין פון געשיכטע.

איצט האָט זיך געשטעלט די פּראָגע: „וווּהיין?“ די אַביטוריענטן האָבן געהאַט דאָס רעכט אויסצוקלייבן די געגנט, ראַיאָן וווּ ס'האָבן זיך געפונען מיטלשולן, און וווּ עס האָבן זיך געפאַדערט לערער־קאַדערען.

איינע פון די ערטער איז געווען די נישט לאַנג אויפגעקומענע יידישע אויטאָנאָמע געגנט — ביראַ־בידזשאַן. האָב איך פאַרשפּאַרט אַ סך צו טראַכטן. מיר איז שוין געווען 36 יאָר. אין אַזאַ שפעטן עלטער האָב איך מיר דערוואָרבן אַ פאַראַנטוואַרטלעכע פּראָפעסיע און בין געבליבן עלנט אַן אַ משפּחה, אַן אַ קרוב. די שטעטלעך אין אוקראַינע אָדער ווייסרוסלאַנד מיט זייער אומעט, פינצטערניש, בלאַטעס האָב איך זייער גוט געקענט. די לאַנדווירטשאַפטלעכע קאַלאָניעס זענען מיר געווען דערווידער און ביראַ־בידזשאַן — אַ נייע געגנט! גרויסע פּערספעקטיוון! די פּרעסע קריכט אין הימל אַריין. אַהיין לאָזן זיך אַוועק די בעסטע מענטשן. מען אַגירט, מען ווערברירט קאַדערען, איבערהויפט לערער פאַר יענעם קינפטיקן גן־עדן, דער אמתער היים פאַר יידן.

און אין 1934 מאַביליזיר איך זיך אַליין אַלס לערערין פון געשיכטע אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט — ביראַ־בידזשאַן!

בירא-בידזשאן

פון אינסטיטוט בין איך ארויס, ווי מען זאגט, נאקעט און בארוועס. לעבנדיק אין הונגער-צייט פון דער סטיפענדיע, האב איך נישט געקענט קלערן פון א לייטישן מלבוש. מיין „גארדעראב“ איז באשטאנען פון איין אפגעטראגענעם קאסטיום. זעלטן אין מיין לעבן האב איך מיר באשטעלט, אדער געקויפט עפעס אנצוטאן, כאטש איך האב תמיד שווער געארבעט.

אבער איצט, ווען איך האב געדארפט פארן אויפן ווייטע מזרח, ווו ווינטער איז זייער קאלט, ווי זשע פארט מען עס אזוי מיט מיין הילוך? און ווי גייט מען אריין אין א שילער-קלאס מיט אזא געבעכדיקן אויסזען?

אבער דאס קען דאך קיין מניעה נישט זיין איך זאל מוזן אפזאגן זיך פון דער נסיעה. ביז אהין פון אדעס איז א קימא לן פון 12 טויזנט קילא-מעטער. אין 34טן יאר האט דער וועג געדויערט קיילעכדיקע צוועלף מעת לעת.

מיר זענען גענוי באקאנט געווען די ריזע-באדינגונגען אין די סאווע-טישע באנען. אין די אלגעמיינע וואגאנען — ענגשאפט, שמוץ און א שלעכטער ריח. אין א פלאצקארטנעם וואגאן האב איך נישט געהאט דאס פארגעניגן צו פארן. פון א קופע-וואגאן אפילו נישט געטרוימט. אלע מיינע פריערדיקע ריזעס וואס זענען געווען קורצע זענען געווען נישט צום פאר-גלייכן מיט דעם, אין וועלכן איך האב זיך אוועקגעלאזט.

ארויסקובדיק דורך די שויבן האבן זיך מיר אנטפלעקט ברייטע הארי-זאנטן, ווונדערלעכע רוסישע לאנדשאפטן, לאנדווירטשאפטלעכע פעלדער, געדיכטע וועלדער, און א שיעור דערפער מיט ליימענע הייזקעס, אנצאליקע וואקזאלן. קלענערע און גרעסערע. די באנען שטעלן זיך אפ, די פאסאזשירן לויפן איינקויפן שפיין. מע קאן דאך גיט מיטנעמען מיט זיך שפיין אויף אזא לאנגן וועג. די באנען פירן מיט זיך אויך וואגאן-רעסטאראנען, נאר מיט זיי באנוצן זיך נישט די גרויסע מאסן מענטשן, וואס פארן דורך טאג-

טעגלעך אויף דעם דאזיקן לענגסטן וועג פון דעם לאַנד. מיר פאָרן איבער לאַנגע בריקן אויף די גרעסטע טייכן פון דער מדינה. מיר פאָרן דורך די 54 טונעלן לענג אויס דער אָזערע בייקאל וואָס זעט אויס ווי אַ ים, דורכן פענצטער זעט מען נישט אירע ברעגן.

פון צענדליקער אַביטוריענטן האָבן זיך געפונען איבער גאָר צוויי בעלגים פאַר ביראַ-בידזשאַן. צום אַרויסלאָזן האָט מען די פרישע לערער-קאַדרען צונויפגערופן אויף אַ מיטינג. עס זענען אַרויסגעטראָטן אַדעסער יעווסעקן רופנדיק פרייוויליק צו מאַביליזירן זיך אין דער יידישער אויטאָ-גאַמער געגנט. מער פון אַלע האָט זיך באַמיט דער ביראַ-בידזשאַנער שליח וועלכער האָט מיט באַגייסטערונג געשילדערט די געגנט, די בויונג, די גלענצנדיקע פערספעקטיוון. ער האָט אַפילו פאַרזיכערט די יונגע מיידלעך-לערערינס מיט חתנים... ווייל עס גייט אַהין די גרויסע איבערוואַנדערונג, און מענער קומען מער ווי פרויען. אָבער געפאָרן זענען מיר פון דער גרויסע מחנה נאָר צוויי.

געפאָרן זענען מיר אין אַ וואַגאָן מיט איבערוואַנדערער. פון אוקראַינע, ווייסרוסלאַנד האָבן איבערגעוואַנדערט גאַנצע משפחות. אין וואַגאָן איז געווען נישט אַזוי ענג ווי טומלדיק פון די קינדער, און שמוציק.

דער גרעסטער טייל פון די איבערוואַנדערער איז געווען פון די אַזוי גערופענע דעקלאַסירטע, לופט-מענטשן, וואָס האָבן זוכנדיק פרנסה, זיך אַרומגעדרייט אויף דער שוואַרצער בירזשע און געציטערט נישט גע-כאַפט צו ווערן און געמשפט פאַר ספעקולאַציע. עס זענען אויך געווען קוסטאַרן, מיינע גוט-באַקאַנטע האַרעפאַשניקעס, וואָס האָבן נישט גע-קענט אויסהאַלטן דעם דרוק פון די פינאַנסעקטאָרן, און אויך הונגעריקע קאָלווירטניקעס פון כערסאַן און פון קרים. עס איז אויך געפאָרן יידישע יונגט, וואָס האָט געוואַלט שטודירן, און אין אייראַפע; טייל פון דעם לאַנד האָבן זיי נישט געקענט אַנקומען אין אַ הויכשול.

די גאַנצע מאַסע איז געפאָרן מיט דער האַפענונג צו געפינען גליק אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט, יעדער וועט זיך איינאַרדענען לויט זיינע פעיקייטן און באַרופן, לעבן מענטשלעך, לערנען זייערע קינדער און ווי גלייכבאַרעכטיקטע בירגער פון דעם לאַנד.

געוויינלעך זיך איך אין באַן אין אַ ווינקל און ליינע אַ ביכל אין אַקאַמפאַנימענט פון די רעדער. אָבער פאַרנדיק אין אַזאַ לאַנגן וועג, דורך נייע רחבותדיקע, מיר אומבאַקאַנטע געגנטן, בין איך געזעסן ביים פענצ-טער, נייעריק געוואַלט אַריינכאַפן אין זיך אַל דאָס נייע, וואָס שווימט אונדז אַנטקעגן, שווינדלט פאַרביי דער שויב.

ס'האט זיך דעמאָלט געבויט די צווייטע באַן-ליניע. די טראַנס-סיבי-
רער, און איך בין איבערראשט געוואָרן ווען איך האָבן דערזען אַז די
בויער פון דער צווייטער אייזנבאַן-ליניע, די וויכטיקסטע ביונג אין לאַנד,
אַן וועלכער עס וועט נישט מעגלעך זיין צו באַהערשן די שטיער-באַפעל-
קערטע סיביר מיט די רייכע, נאַטירלעכע אוצרות — איך בין איבער-
ראשט געוואָרן ווען איך האָב געזען אַז די בויער זענען אַרעסטאַנטן. ווען
מיר זענען פאַרבייגעפאַרן אָדער זיך אָפגעשטעלט אויף אַ צווישן-סטאַנציע,
האַבן זיי זיך אַ לאַז געטאַן צו דער באַן און געבעטן מיט אויסגעשטרעקטע
הענט, מען זאָל זיי עפעס אַרויסוואַרפן — צום עסן, צום רויכערן, און די
וואַך האָט זיי אָפגעטריבן פון די וואַגאַנען. ווער זענען די אַרעסטאַנטן, האָב
איך געוואַלט וויסן. פאַר די פאַסאַזשירן איז דאָס נישט געווען קיין סוד.
דאָס זענען דאָך יענע פויערים וועלכע האָבן זיך אַנטקעגנגעשטעלט דער
קאַלעקטיוויזאַציע. דאָס זענען די גליקלעכע, וועלכע מ'האָט נישט צעשאַסן.
נאָר מ'האָט זיי באַלוינט מיט גרויסע לאַגער-סראַקן אין די קאַנצענטראַציע-
לאַגערן וווּ אַ גרויסער טייל פון זיי וועט מיסתם אומקומען פון הונגער
און עבודת פּרך ביי די גרויסע סאַציאַליסטישע סטרויקעס, ווי ס'איז אויך
אַ-די צווייטע אייזנבאַן-ליניע.

איידער איך בין אַרויסגעפאַרן פון אַדעס, האָב איך נישט באַוווּן צו
עפענען אַ לערנביכל כדי זיך באַקענען מיט דער געאָגראַפיע פון דער
געגנט, מיט אירע איינגשאַפּטן. אַזוי הייסט ביראַ-בידזשאַן לויט די צוויי
טייכן, וואָס פליסן דורך איר שטח, האָב איך זיך דערוויסט ערשט אין
וועג, און אַז מיט דעם נאָמען האָט מען זי געקרוינט ערשט אין 1928טן
יאָר.

ווען מיר וועלן אָנקומען האָט קיינער נישט געקענט זאָגן גענוי. די
באַן גייט טאַקע אַרויס לויט דער גראַפיק, ווי באַשטימט, נאָר ווען מען וועט
אָנקומען — בייטאַג אָדער ביינאַכט, פינקטלעך צו דער צייט אָדער מיט אַ
פאַרשפעטיקונג, האָט מען נישט געקענט וויסן. אויף די לאַנגע שטרעקעס,
ווען ס'האָט נאָך עקזיסטירט איין ליניע, האָט מען געמוזט אַפּוואַרטן
שעהענווייז אויף די אויסווייך-שינעס, כדי דורכצולאַזן אַן אַנטקעגנדיקן
שנעלצוג, און דעריבער איז פאַרשפעטיקן געווען אַ נאַרמאַלע זאַר. אָבער
אַזוי ווי אויף דער באַן-סטאַנציע אין ביראַ-בידזשאַן האָט ער זיך פאַר-
האַלטן נישט מער ווי אַ פינף צען מינוט, האָט מען געמוזט זיין גרייט כדי
באַוווּיזן אויסצושטייגן מיט די בעבעכעס און מיט די קינדער.

צום גליק זענען מיר אָנגעקומען אין דער פרי. די אָנפירונג פון דער
געגנט האָט באַגעגנט די איבערוואַנדערער. דער וואַקזאַל האָט זיך נאָך

געבויט. די בויונג איז געווען אַרומגעצוימט מיט אַ הויכן פאַרקן פון אַלע פיר זייטן מיט די כאַראַקטעריסטישע וואַכטע-טורעמלעך. פון דאַנען האָט מען געקענט דרינגען אַז די בויער פונעם וואַקזאַל זענען אַרעסטאַנטן. מ'האַט אונדז אַלע אַריינגעפירט אין איבערוואַנדערונג-פונקט, גאַענט פונעם וואַקזאַל. די איבערוואַנדערער האָבן זיך געפונען דאָרט ביז וואַנען עס זענען באַשטימט געוואָרן די איבערוואַנדונגס-ערטער. אָבער אַזוי ווי מיר, די צוויי לערערנס האָבן געוואוסט צו וועמען מיר דאַרפן זיך ווענדן, זענען מיר אַוועק גלייך איז בילדונגס-אַפטיילונג פונעם אַרטיקן אויספיר-קאַמיטעט.

ביים איינציקן טיש אין בילדונגס-אַפטייל איז געזעסן דער פאַרוואַל-טער בנימין גאַלדפיינ. ער האָט אויפגעהויבן צו מיר דעם קאַפּ, מיט אַ געוואַלדיק סימפּאַטישן פנים און מיט אַ ליבלעכן שמייכל אַ פּרעג געטאַן אויף יידיש:

— וואָס דאַרפט איר חברטע ?

ווען ער האָט זיך דערוואוסט אַז איך בין די נייע לערערין פאַר גע-שיכטע, האָט זיין סימפּאַטיש פנים ממש זיך צעלויכטן. איך אָבער בין געוואָרן אומרויק: וואָס וועט זיין אַז ער וועט איבערלייענען מיין „די פּלאַם“ מיט דער רעקאַמענדאַציע מיך אויסצונצן אויף אַדמיניסטראַטיוו-פּעדאַגאָגישער אַרבעט ? איך האָב דאָך נישט געוואוסט אַפילו, ווי מען שטעלט צונויף אַ לערנפּלאַן.

ווען ב. גאַלדפיינ האָט זיך באַקענט מיט מיין דיפּלאַם, איבערגעלייענט איין מאָל און נאָך אַ מאָל (ער האָט אַ פנים זיך נישט געגלייבט וואָס פאַר אַ וויכטיקן קאָדער מען האָט אים צוגעשיקט), האָט ער מיך געפּרעגט :

— איז ווזהין ווילט איר זיך שטעלן אַרבעטן אין דער יידישער אוי-טאַנאַמער געגנט ?

ס'איז מיך מיטאַמאָל באַפּאַלן אַ פּחד פאַר דער אַחריות וואָס איך דאַרף נעמען אויף זיך ווי אַ לערערין פון געשיכטע, ווען איך האָב ביי מיינע זיבן און דרייסיק יאָר קיין שום פּעדאַגאָגישע פּראַקטיק נישט געהאַט און איך האָב אים אויפריכטיק דערציילט, ציטירנדיק דערביי דעם זאָג פון אַ פּראַ-פּעסאַר, אַז „נאָך פיל יאָר לערנען ווייסט ער זייער קנאַפּ“ און אויף מיין פּאַפּירל דאַרף ער קיין סך אַכט נישט לייגן. און איצט אַז ער ווייסט דעם אמת וועגן מיר, ווייסט ער ווזהין און אויף וועלכער אַרבעט מיך צו שיקן...

ער האָט מיך אַנגעקוקט מיט זיין ליבן שמייכל און געזאָגט פּעסט און מיט צופּרידנקייט :

— איר, ח'טע ליפשיץ, וועט אַרבעטן אין דער שטאָט ביראַ-בידזשאַן אין פעדאָגאָגישן טעכניקום! דאָרט זענען אונדז נייטיק אַזעלכע אויפריכט-טיקע לערער. זייט רויןק. מיר וועלן אייך העלפן. דער דירעקטאָר ישראל ראַבינאָוויטש, וועלכער אונטערריכט געשיכטע נאָר אויף רוסיש, וועט אייך קומען צו הילף. פאַר די צוויי יאָר זינט דער טעכניקום עקזיסטירט האָבן מיר נאָך קיין גוטן געשיכטע-לערער אין יידיש נישט געהאַט.

ער האָט מיר געגעבן אַ בריוועלע צום דירעקטאָר, וועלכער האָט מיך געדאַרפט באַזאָרגן מיט אַ וווינונג און מיט אַלעם נייטיקן, און נישט ציען אין דער לאַנגער באַנק, ווייל ביזן אָנהייב לערניאָר זענען געבליבן עטלע-כע טעג. דערביי האָט מיר גאַלדפייג געזאָגט אַז אין ביראַ-בידזשאַן זענען נאָך פאַראַן גרויסע שוועריקייטן. איבערהויפט שווער איז די וווינונגס-פראַגע אין דער שטאָט ביראַ-בידזשאַן פאַר די לערער, און זיי לידן פון קעלט און איך וועל דאַרפן אי מוט אי כוח צו קענען גובר זיין אַלע שווע-ריקייטן...

ווען ישראל ראַבינאָוויטש, דער דירעקטאָר פונעם טעכניקום, האָט אין קליינעם לערער-צימער איבערגעלייענט גאַלדפיינס פאַפירל, האָט ער זיך אַ הייב געטאָן מיט אַזא אימפעט, מיך באַגריסט, שטאַרק דריקנדיק מיין האַנט, מיך באַלד פאַרגעשטעלט פאַר דער פאַרוואַלטערין פון לערן-אַפטייל, און אַלץ האָט זיך באַקומען אַזוי האַסטיק, אַז איך בין צעטומלט געוואָרן פון דער באַוועגלעכקייט פון דעם דאָזיקן דיקלעכן יונגן מאַן. ווען איך האָב אַרויסגעזאָגט מיינע באַוואַרענישן און מיין חשש, האָט ער געזאָגט:

— זברטע ליפשיץ, נאָר נישט געזאָרגט. פאַרטקע לערער ווערן נישט געבוירן. אַלע וועלן אייך העלפן. דערווייל אַרדנט זיך איין אין דער צו-זאַמענווינונג פון די לערער. אין ווין אויך אין זעלבן הויז.

און דאָך האָב איך ניט געקענט קומען צו זיך פון צעטומלעניש און דער אומרוקקייט וואָס האָט מיך באַהערשט. ווען איך האָב זיך מאַביליזירט אַלט לערערין קיין ביראַ-בידזשאַן, האָב איך נישט געטראַכט, נישט גע-וואָגט אַפילו טרוימען, אַז איך וועל באַלד קענען אָנהייבן אַרבעטן אין אַ טעכניקום, געבן אַ קורס געשיכטע פאַר סטודענטן. איך ווייס דאָך נישט אַפילו ווי אַזוי צוצוטרעטן צו אַזא אַרבעט.

לעבן אין אַ צוזאַמענווינונג איז פאַר מיר קיין נייעס נישט געווען. נאָר אַזא צוזאַמענווינונג מיט אַזא מיין מענטשן-באַשטאַנד ווי דאָ, איז געווען פאַר מיר אין גאַנצן אומדערוואַרט.

אויפהויבנדיק זיך אויף די טרעפּ וואָס האָבן זיך געפונען אין דרויסן, אַרויף צום צווייטן שטאָק, איז מען אַריינגעפאַלן אין אַ קאַרידאָר. דאָרט

זענען געווען צוויי טירן צו צוויי צימערן. רעכטס — דאָס צימער פון דירעקטאָר מיט זיין פרוי — אויך אַ לערערין, און לינקס — אַ קליין צימער, די צוזאַמענווינונג. דאָ האָבן געווינט קאָפּילעוויטש, דער באַ-גאַבטער לערער פון יידישער שפּראַך און ליטעראַטור. ער איז געווען אַ מענטש אין די פּופּציקער. פון מינסק. ער איז געקומען דערווייל אַליין, אָן דער משפּחה און וווינט דערווייל אין דעם צימער, וואָרטנדיק שוין אַ ביסל צו לאַנג און ער זאָל קענען ברענגען די משפּחה.

אויף אַ בעט אָן עטוואָס ברייטערן לעבט אַ יונג פּאַרל. זיי האָבן זיך באַקענט אויפן וועג קיין ביראַ-בידזשאַן. ער אַרבעט אין דער צען-יאָריקער שולע, אַ לערער פון מאַטעמאַטיק. זי — אַ סטודענטין אין טעכניקום וווּ איך וועל אַרבעטן אין עטלעכע טעג אַרום. דאָס דריטע בעטל, ביי דער דריטער וואַנט, נאָענט צו דער טיר, איז צוגעגרייט פאַר מיר.

הייסט עס, האָב איך אַ טראַכט געטאַן: אַט דאָ וועל איך מוזן לעבן. זיך גרייטן צו לימודים, קיין מאָל נישט קענען בלייבן אַליין מיט מיינע אומעטיקע טראַכטענישן?

נאָכגעבן די דאָזיקע טראַכטענישן האָב איך נישט געטאַרט. אין עטלעכע טעג אַרום הייבט זיך דאָך אָן דאָס לערניאַר און איך דאַרף מיך צוגרייטן צו מיין ערשטן לימוד.

צו מיין גליק האָב איך דעם בעסטן און וויכטיקסטן ראַטגעבער ביי דער האַנט — דעם חבר קאָפּילעוויטש, אַ לערער מיט אַ לאַנגיאָריקן סטאַזוס און פּעדאַגאָגישער דערפאַרונג. וואָס הייסט צו דער האַנט? — צוויי שפּאַן פון מיר אין שכנותדיקן בעטל, און איך קען זיך ווענדן צו אים צו יעדער צייט נאָך הילף אין די פאַרשידענע פּראָגן. נאָר דער עיקר איז — גלויבן אין זיך, אין די אייגענע כוחות.

גלויבן אין די כוחות איז גוט, אָבער אָן וויסן וועט דער גלויבן נישט העלפן. לא די מ'האַט אין אינסטיטוט מער אויפמערקזאַמקייט צוגעטיילט דער פּאַרטיי-געשיכטע ווי וועלט-געשיכטע, זענען דערצו נישט געווען קיין לערנביכער. אויפן צווייטן קורס פון טעכניקום, ווען איך האָב גע-דאַרפט אונטערריכטן די אוראַלטע געשיכטע פון עגיפּט האָב איך קיין שום מאַטעריאַלן נישט געהאַט צו דער האַנט. וואָס האָב איך געוויסט וועגן עגיפּט, אַ חוץ דאָס אַז דאַרט געפינען זיך די פּיראַמידן און דאָ האָט מיר אַרויסגעהאַלפן קאָפּילעוויטש. ער האָט מיך אָפּגעשיקט אין דער שטאַטישער ביבליאָטעק, וואָס איז נאָך געווען קליין און אַרעם, אָבער די קליינע סאַוועטישע ענציקלאָפּעדיע האָט זיך דאַרט יאָ געפונען און פון איר וועל איך שעפן דעם גייטיקן מאַטעריאַל.

עטלעכע טעג ביז צום אנהייב לערניאר בין איך געזעסן אין ביבליא-
טעק וואָס איז באַשטאַנען פון צוויי קליינע צימערלעך און מיר געגרייט
צו דעם לימוד.

די גאַנצע לעקציע איז איינגעקריצט אין זכרון. קיין שום פּאַפּירל,
קיין שום פּאַרצייכענונג. די אַנפירונג פונעם טעכניקום האָט באַמערקט אַז
איך בין אַ ביסעלע מיד און אומעטיק. זיי האָבן מיר געמוטיקט און גע-
טרייסט אַז יעדער אַנפאַנגער לעבט איבער, פיבערט, נאָר דאָס גייט פּאַר-
ביי. און הערנדיק זיי האָב איך געטראַכט אַז זיי זענען זיכער געוואָרן
לערער אין בעסערע באַדינגונגען, זענען געווען בעסער צוגעגרייט און
צום אנהייב פון זייער פּעדאַגאָגישער קאַריערע זענען זיי זיכער געווען
יונגער, ווי איך בין עס אנהייבנדיק מיין וועג ווי אַ לערער.

אַט קלינגט דאָס גלעקל. מיט אומזיכערע טריט גיי איך אַריין אין
קלאַס. דען צווייטער קורס פון טעכניקום. ווער זענען די שילער? אַזעלכע
וואָס האָבן שוין פּאַרענדיקט אַ מיטלשול, און אַפילו עטלעכע וואָס האָבן
שוין געהאַט משפחות, זיי האָט מען געגרייט צו אַ לערער-קאַריערע פּאַר
די ערשטע פיר קלאַסן פון דער אַרטיקער פּאַלקסשול.

איך בין אַריינגעגאַנגען אין קלאַס, באַגריסט די שטייענדיקע תלמידים
און בעטנדיק זיי זיך אַוועקזעצן ביז איך גלייך צוגעטרעטן צום לימוד.
איך בין אַליין פּאַרכאַפט געוואָרן פון דעם וואָס איך האָב פּאַר זיי פּאַרגע-
טראָגן, אַז איך האָב נישט געהערט ווען דאָס גלעקל האָט גערופן צו דער
הפסקה. אַ צעטומלטע האָב איך געקוקט ווי די סטודענטן לויפן אַרויס אין
קאַרידאָר. גייענדיק צום לערער-צימער האָב איך געזען ווי זיי רינגלען
אַרום דעם דירעקטאָר און שרייען צופרידן: גוט, זייער גוט!

ראַבינאַוויטש איז אַריינגעקומען אין לערער-צימער מיט אַ ברייטן
שמייכל אויפן גאַנצן קיילעכיקן פנים זיינעם.

— נו, וואָס האָב איך געזאָגט? אַ לערער דאַרף נאָר זיין גוט צוגע-
גרייט און גלויבן אין זיך.

און איך אַליין בין געזעסן אַ צעחושטע און געטראַכט ביי זיך אַז נישט
אומזיסט האָב איך אַ צענדליק יאָר געהאַרעוועט, געמאַטערט זיך, געהונ-
גערט. היינט האָב איך ערשט אויסגעהאַלטן דעם אמתן עקזאַמען.

נאָר קיין באַדינגונגען האָב איך דערווייל נישט געהאַט, און נישט
געוואָסט ווען איך וועל זיי האָבן. צו די לימודים האָב איך זיך געגרייט
אין ביבליאָטעק. זיך אַרומגעטראָגן שטענדיק מיט אַ טינטערל אין קעשענען.
ס'איז געווען שווער מיט דעם געשיכטע-קעגנשטאַנד מיינעם.

איך האָב בײַ שפּעט אין אַױנט געאַרבעט אין בײבליאָטעק און דערנאָך, דורך די פּינצטערע גאַסן (זײ זײנען נאָך עלעקטריש נישט געױען באַלויכטן) האָב איך אין האַרבסטיקן רעגן, מיט מײנע שלעכטע שײך געשליאַנדערט אין די בלאַטעס אַהיים אין צוזאַמענווױנונג װען מײנע צײמער־שױתפּים זענען געאַנגען שלאָפן. איך האָב מיר אָנגעװאַרעמט אױף דער פּליטע אַ ביסל װאַסער, פאַרהאַנגען מײן װינקל מיט אַ לײלעך און זיך אַרומגעװאַשן.

אײן מאַל אױף אַ לערער־פאַרזאַמלונג בין איך אַרױסגעטרעטן און געשילדערט װי אַזױ איך װאַש מײך, האָט אין אַ טאַג אַרום אונדז באַזוכט אַ קאַמיסיע פון שטאַטראַט. פּעסטגעשטעלט אַז איך בין נישט מזגום געױען, האָט די קאַמיסיע אונדז פאַרזיכערט, אַז אין גיכן װעט מען אונדזער װײַ־נונגס־פּראַגע לײזן. זאַלן מיר נאָר האָבן געדולד.

האַבן מיר געדולדעט. אַ ברירה האָבן מיר געהאַט? אין דער צײט האָט אין שטאַט זיך געעפנט אַ קורס פאַר העכערן די קױאַליפיקאַציע פון בוכהאַלטערס, עקאַנאָמיסטן פּינאַנסיסטן. דער בילדונגס־אַפּטייל, זאַרגנדיק אַז איך זאַל גענוג פאַרדינען פאַר מײן קיום, באַפּולמעכטיקט מײך צו פאַר־װאַלטן מיט דעם קורס, און אױך לײענען אײנצײטיק געשיכטע פון די פעלקער פון ראַטנפאַרבאַנד. איך האָב מיט צופּרידנקייט אָנגענומען די צו־גאַב־אַרבעט, װײל זי האָט מיר אױך דערמאַנט מײן טעטיקייט אין בעלאַ־צערקאָװער קוסטאַרן־קלוב װוּ כײַהאַב אַרױסגעװױן אי געזעלשאַפּטלעכן חוש, אי אַרגאַניזאַטאַרישע פעיקייט, שױן נישט רעדנדיק װעגן דעם מאַ־טעריאַל װעלכן כײַהאַב גוט באַהערשט.

דערוײל װערט קעלטער מיט יעדן טאַג. מען מוז זיך אַנטאַן װאַרע־מער. איך בין נאָך אַלץ אין מײן אײנציקן גראַען קאַסטיומל. איך װאַלט מסתם פאַרפּראָרן געװאַרן װען די געבילדעטע, איבערגעבענע דער אַר־בעט און שטענדיקע פאַרװאַלטערין פון לערן־אַפּטייל װאַלט מיר נישט אָנגעטאַן איר שובקע. מײַהאַט מיר אױך אַרױסגעגעבן אַ ביסל געלט, אָן אַװאַנס, איך זאַל מיר עפּעס קריגן פון װאַרעמער הלבשה. דאָס קריגן הלבשה איז געױען דעמאַלט אײנע פון די שױערסטע פּראַבלעמען.

אין יענע ערשטע װאַכן פון מײן אַרבעט, קום איך אײן מאַל אַרײן אין לערער־צײמער נאָך אַ לימוד, זאַגט מען מיר אַז די יונגע פּרױ, װעלכע כײַהאַב געזען זיצן אױף אַ בענקל, אין אַ זײט, פּרענט אױף מיר.

איך בין צוגעגאַנגען צו איר און דערוען אַ מידע, פאַרשלאַפענע, מיט בעטלערישן אױסזען, יונגע פּרױ. אױף מײן פּראַגע װער זי אין, האָט זי קױם געענטפּערט אַז איך האָב איר איבערגעשיקט אַ בריוו פון איר שױעס־

טער קאפלאן וואָס איך האָב קומענדיק אָהער געבראַכט פון אָדעס. שטייענדיק לעם איר האָב איך געשפירט אַז עס טראַגט זיך פון איר אַ זייער שלעכטער גערוך. וואָס איז מיט איר, האָב איך געטראַכט. איך האָב זי געבעטן אויסוואַרטן ביז איך וועל פאַרענדיקן די לעקציעס, נאָך דעם האָב איך זי גענומען צו זיך אין מיין צוזאַמענווינונג. איך האָב איר פאַרגעלייגט אויסטאַן דעם מאַנטל און זיך אַוועקזעצן, אָבער זי איז געבליבן אין דעם ווינטער-היטל. איך קוק זיך צו; וואָס זע איך? גאַט מיינער, פון איר שיטן זיך ממש לייז... אַ דראַזש האָט דורכגענומען מיין לייב. איך בין געוואָרן צעטומלט. וואָס טו איך מיט איר? זי טאַר קיין רגע נישט בלייבן אין דעם צימער. נאָר ווהיין גייט מען מיט איר? אַרויסטרייבן זי? ווי מעג איך עס טאַן? איך גיי אַרויס מיט איר אויף דער גאַס און אויפן וועג צום וואַקזאַל וועל איך זיך דערוויסן פאַר וואָס זי איז אין אַזאַ אומגליקלעכען צושטאַנד? און וואָס וויל זי פון מיר?

ווען איך בין געפאַרן קיין ביראַ-בידזשאַן האָט די פרוי קאפלאן פון מאַטעמאַטישן פאַקולטעט מיך געבעטן איר טאַן אַ געפעליקייט און מיט-נעמען אַ בריוו פאַר איר שוועסטער. איצטער גייט זי, די שוועסטער אירע, ביי מיין זייט — אַ פאַרשטונקענע, פאַרלייזיקטע, הונגעריקע און צו דעם אַלעמען, דאַכט זיך, אויך שיכורלעך.

וואָס פאַר אַ טראַגעדיע איז געשען, וואָס זי האָט זיך אַזוי אַראַפּ-געלאָזט?

האַט זי דערציילט:

צוריק מיט אַ פאַר יאָר האָט זי איבערגעוואַנדערט אָהער. אין ביראַ האָט זי געאַרבעט אויף פאַרשיידענע ערטער. מ'האַט זי פון דער אַרבעט אַפגעזאָגט. אין ביראַ האָט זי קיין וווינונג נישט געהאַט און קיין געלט אויך נישט. האָט זי זיך געבעטן ביי אַ שאַפער פון אַ לאַסט-מאַשין ער זאָל זי מיטנעמען אין שטאַט. זיצנדיק אויף דער אָפּענער מאַשין האָט זיך איר פאַרדרייט דער קאַפּ, זי האָט געבראַכן און זיך אויסגעשמירט די קליידער, און צו מיר איז זי געקומען איך זאָל איר העלפן קריגן אַרבעט.

אירע רייד האָבן זיך עפעס נישט געקלעפט. כ'האַב געפילט אַז די פרוי לייגט און — איך האָב איר געזאָגט אַז איך וועל גיין אויף איינער פון די ערטער וווּ זי האָט געאַרבעט, בעטן פאַר איר... וווּ איז עס? זי האָט מיך געפירט אין אַ קלייט וווּ זי האָט געאַרבעט אַלס אויפראַמערין. אָבער ווי נאָר די פאַרוואַלטערין האָט זי דערזען, האָט זי אַ געשריי געטאַן: וואָס? דו ביסט שוין ווידער דאָ? און ביי דער פאַרוואַלטערין האָב איך

מיך דערוואסט און ארבעטנדיק אין קלייט פלעג זי גנבענען, און זי איז א טרינקערין א.א.וו...
ווי אזוי ווערט מען פטור פון דעם אנטשעפעניש ? לייג איך איר פאר זי זאל זיך גאר אפשר אומקערן צו איר משפחה, אין אוקראינע... ווייל דא וועט זי אין גאנצן פארפאלן ווערן.

— יא, זי וויל, אבער זי האט דאך נישט קיין געלט, האט זי זיך צע- וויינט מיט ביטערע טרערן...
איך בין אריין מיט איר אין וואקזאל, אוועקגעשטעלט זי אין דער ריי ביי דער בילעטן-קאסע (מ'האט דאך געווארט שעהענלאנג כדי צו קריגן א בילעט) און אליין בין איך אוועק איר ברענגען עסן און געלט, מיין אפ- געשפארט ביסל געלט אויף באקליידונג. כ'האב איר געבראכט דריי הונד- דערט רובל, עסן און מיין איינציקן גראוון קאסטיום. איך האב זי אריינגע- געזעצט אין וואגאן און א מידע פון ארומלויפן, א הונגעריקע, נאר בא- רוקטע זיך דערשלעפט אין צוזאמענווייניג.

מארגן, ווען מיין פארוואלטערין האט מיך געפרעגט וועגן דער פרוי און איך האב איר אלץ דערציילט, איז זי געווארן אויסער זיך. זי האט אפילו געשריגן:
— ווי אזוי האט איר זיך געקענט דערלויבן טאן אזא מין זאך ? אפ- געבן אייער פארהארעוועט געלט עפעס א פאראזיטקע ? אזעלכע וועט איר געפינען א סך און פאר אייער גוט הארץ וועלן נישט קלעקן די פאר- דינסטן...
אין א צייט ארום האב איך באקומען א בריוו פון איר שוועסטער, די מאטעמאטיקערין. זי האט מיר געדאנקט וואס כ'האב געראטעוועט זי פון א זיכערן אומקום. און ראטעווענדיק זי האב איך געראטעוועט צוויי נפשות, ווייל די שוועסטער שוואנגערט...
אין דער צייט ווען כ'האב געלעבט אין דער צוזאמענווייניג האב איך געהאט אויך א ליבן און געגארטן גאסט. דאס איז געווען הערש סמא- ליאר. הערש איז דעמאלט געקומען ווי א דעלעגאט פון פוילן אויפן ערשטן בירא-בידזשאנער ראטן-צוזאמענפאר. געסט זענען זיך צונויפגעפארן פון אלע עקן. אויך פון אויסלאנד. מיט מיין סמאליארן, וועמען כ'האב זיך נישט געזען די גאנצע צייט פון זינט איך בין געקומען אין ראטנפארבאנד האב איך מיך שטארק דערפרייט. מיך האט נאר פארדראסן, וואס איך קען אים נישט אויפנעמען ווי געהעריק. הערש סמאליארס קומען צו מיר האט מיר פארשאפט נחת-רוח אויך מיט דעם וואס ער האט מיך באקאנט מיט יידישע שרייבער, געסט אויף דעם צוזאמענפאר. ביז דעמאלט האב איך

געהאט דאָס גליק צו זען און הערן דעם דיכטער פּרץ מאַרקיש און בערגעלסאָנען. איצט האָט סמאָליאַר מיך באַקענט מיט איזי כאַריק פון וועמעס לידער און פּאָעמעס איך בין אַזוי שטאַרק פּאַרכאַפט געוואָרן. אַלס סטודענטיין האָב איך דאָך אָנגעשריבן אַן אַרבעט וועגן זיין פּאָעמע „מיט לייב און לעבן“ און אונדזער ליבער לעקטאָר גרינבערג האָט זי אָפּגע-שאַצט ווי די בעסטע פון אַלע סטודענטישע אַרבעטן. כ׳האַב מיין אָפּ-האַנדלונג פּאַרענדיקט מיט פּאַרווונדערונג און מיט אַ טענה פאַר וואָס ער האָט דערפירט די יונגע לערערין צו זעלבסטמאַרד, און אַט איז דער פּאָעט געזעסן אַנטקעגן מיר, אַ שיינער, מיט אַ קאַפּ געקרויזטע האָר, און איך האָב אין דמיון אים געזאָגט: „קוק, פּאָעט, אַט שטייט פאַר דיר אַ נייע לערערין, וואָס איז געקומען אין ווייטן ביראַ-בידזשאַן אַרבעטן, וואָס איז אויך איבערגעגעבן דער אַרבעט „מיט לייב און לעבן“, און נישט קוקנדיק אויף די אומגעהייערע שוועריקייטן, איז זי פול מיט האַפּענונג און גלויבן אין איר זאָך און אין דער צוקונפּט“...

מיין האַפּענונג איז מקויים געוואָרן. כ׳האַב באַקומען אַ דירהלע און אויף דער סאַמע הויפּטגאַס פון דער שטאָט. אַליין, אייניקע אַליין, אַ צי-מערל אין איינער פון די נייע צוויי-שטאַקיקע הילצערנע הייזער, מיט אַ בשותפותדיקער קיך. אויף דעם צווייטן שטאַק בשכנות מיט מיר האָבן געווינט נאָך צוויי משפּחות. איין צימער האָט געדאַרפט דינען ווי אַ טוּאַ-לעט פון דער אַלגעמיינער דירה, נאָר צוליב דעם גרויסן מאַנגל אין וויי-נונגען האָט מען די טוּאַלעט-ערטער פּאַרוואַנדלט אין דירהלעך פאַר איינצלנע.

איך בין געווען גליקלעך. אַליין, אַ קליין צימערל, אַבער אַליין. איך וועל קיינעם נישט שטערן, און קיינער וועט נישט שטערן מיר. איך וועל זיצן און לערנען וויפל איך וועל וועלן. אויס גאַרקוכן. אין קיכל וועל איך זיך צוגרייטן עסן לויט מיין געשמאַק. אַליין, אַן קיינעםס הילף, האָב איך אויסגעקלעפט די ווענט מיט טאַפעטן-פּאַפּיר. כ׳האַב מיך אָנגעהאַרעוועט, אַבער ס׳איז מיר געווען ליב. כ׳האַב איינגעהאַנדלט ביכער. צו מיר האָבן אָנגעהויבן קומען באַקאַנטע. דער בוכהאַלטער קויפּמאַן, דער מוזיקער ראַדיאַנסקי, דירעגענט אין ביראַ-בידזשאַנער טעאַטער און אויך אַנדערע, וואָס זענען געקומען קיין ביראַ-בידזשאַן אַן די משפּחות — צו ערשט אויסקוקן, ווי אַזוי וועט זיין מיט אַרבעט און מיט אַ ווינונג. אַ סך זענען געקומען אַהער נישט צוליב אידעאַליזם. געצויגן האָבן זיי די פּרווילעגעס, וואָס זענען געגעבן געוואָרן צוליב דער ווייטקייט פון צענטער, די אויס-

זיכטן פון „לאנגן רובל“. נאך א קורצער צייט, זעענדיק אן מען קען דאָ
נישט מאַכן קיין קאַריערע, האָט מען גענומען דאָס פעקל און מאַיז אַוועק
קיין כאַבאַראַווסק, אָדער אין אַנדערע שטעט פון ווייטן מזרח.

איינזאַמע מענער, איז זיי געווען אומעטיק אָן די משפחות און איד
האַב זיי אימפּאַנירט. אַ יונגע פרוי, איינע אַליין, אָן אינטערעסאַנטע, מיט
וועמען מען קען פאַרברענגען שמועסנדיק וועגן אַלץ, און ביי וועמען ס'איז
אַנגענעם, היימלעך און עפעס משפחהדיק...

איד בין געווען צופרידן פון די באַקאַנטשאַפטן. אויך ביי מיר זענען
דאָך געווען אומעטיקע צייטן. איד האָב געבענקט נאָך אַ מענער-געזעל-
שאַפט. מיין קלייניק צימערל האָט דאָך נישט געקענט זיין אַ קלויסטער-
צעל פון אַ מאַנאַכין. דערביי האָב איד מיר נישט געמאַכט קיין שום אי-
לויזעס. איד האָב נישט געוואוסט אָן מיין צייט פאַר פרויען-גליק איז
שוין אַוועק. קיין פאַמיליע-לעבן וועל איד שוין נישט האָבן.

ס'האַט זיך פאַרענדיקט דאָס ערשטע לערניאַר. די סטודענטן האָבן זיך
געגרייט צום עקזאַמען. באַווייזנדיק אָן זיי זענען גוטע שילער, האָבן זיי
פאַר דער אויטאָריטעטער קאַמיסיע, וואָס איז געזעסן בעת די עקזאַמענס,
געדאַרפט דערווייזן אויך מיין קוואַליטעט פון אַ לערער.

צום עקזאַמען וואָס איז פאַרגעקומען אין אַ זוניקן, וואַרעמען בייטאַג,
בין איד געקומען אין טעכניקום אין אַ נייעם, ווייסן קאַסטיום מיט עלע-
גאַנטע טופל (איד האָב שוין געהאַט מיטלען צו מאַכן זיך מלבושים).
מיינע סטודענטן האָבן מיך באַגעגנט פריילעך. זיי האָבן געגלויבט אין זייער
הצלחה, געווען זיכער אין זיך, אָן זיי באַהערשן גוט דעם באַטעריאַל. נאָר
מיר האָט געטיאַקקעט אין האַרץ ווען איד האָב דערווען דעם באַשטאַנד
פון דער קאַמיסיע.

אין שפיץ פון דער קאַמיסיע איז געווען דער רעדאַקטאָר הענעך קאַ-
זאַקעוויטש. אַט דעם קלוגן באַגאַבטן און געלערנטן מאַן האָב איד ביז דע-
מאָלט פערזענלעך נישט געקענט. יא, געקענט האָב איד דעם זון, דעם
פאַעט, וואָס האָט פון דער ערשטער באַקאַנטשאַפט מיט אים, געמאַכט אויף
מיר אַ מיאוסן איינדרוק. דאָס איז געווען אויף אַן אויפנעם פון לערערס.
ער האָט אין יענעם אָונט צופיל בראַנפן געטרונקען און אַ שיכורער זיך
געוואַלגערט אויפן דיל.

די סטודענטן האָבן זייער גוט געענטפערט אויף אַלע פראַגן. איד האָב
פון אַ זייט מיך צוגעקוקט ווי אַזוי רעאַגירט די קאַמיסיע און מורא געהאַט
פאַר צוגאַב-פראַגן, וואָס קענען זיי צעטומלען. נאָר קאַזאַקעוויטש האָט גע-
שטעלט פראַגן וואָס קערן זיך גאַרנישט נישט אָן מיט די לימודים. ער האָט

געוואָלט וויסן ביי יעדן סטודענט פון וואָנען ער שטאַמט, פון וועלכער געגנט, פון וועלכן שטעטל. צי זיי זענען געקומען אַליין, צי מיט זייער גאַנצער משפּחה? דערביי האָט ער זייער ברייט געשמייכלט, אייניקע גע- קלאַפט אין פּלייצע דערמוטיקנדיק.

ווען נאָך די עקזאַמענס איז די קאַמיסיע אַריין אין לערנצימער זיך טיילן מיט זייערע איינדרוקן, האָט מיין פּריינד קויפּמאַן געפרעגט ביי קאַזאַקעוויטשן ווי אַזוי ער געפינט דעם קורס פאַר געשיכטע?

— אַ, האָט ער געענטפּערט — די סטודענטן קענען אויסגעצייכנט דעם מאַטעריאַל. און וואָס איז דער ווונדער? ביי זיי אונטערריכט דאָך אַ לערער מיט אַ לאַנגן פּעדאַגאָגישן סטאַזש...

קויפּמאַן האָט אים איינגערוימט, אַז דאָס איז מיין ערשט לערניאַר. — וואָס רעדט איר? — האָט ער מיט פאַרווונדערונג אויסגעשריגן — ראַבינאוויטש, גיב איר אַ פּרעמיע. זי האָט פאַרדינט!

מיין דערפאַלג אויף די עקזאַמענס איז באַוויסט געוואָרן אין שטאָט און צו מיר איז געקומען דער חבר גאַלאַך, אַ מיטאַרבעטער פון דער אַרטיקער צייטונג אויף אַן אינטערוויו. די צייטונג האָט געוואָלט וויסן אַלץ- דינג וועגן מיר, און באַזונדערס האָט דעם זשורנאַליסט אינטערעסירט צי בין איך צופּרידן מיט מיין קומען קיין ביראַ-בידזשאַן.

איך האָב אים געענטפּערט אויפּריכטיק ווי אַ מענטש וואָס זאָגט שטענ- דיק דאָס וואָס ער טראַכט:

— מיר איז אויסגעקומען לעבן אין אַ סך ערטער אין די פאַרשידנסטע באַדינגונגען, נאָר אין ערגעץ האָב איך זיך נישט געפילט ווי ביי זיך אין דער היים, ווי דאָ אין דער יידישער געגנט.

אין דער אַרטיקער צייטונג איז געקומען אַן אַרטיקל פון ח. גאַלאַך מיטן טיטל: „לעבעדיקע געשיכטע“, אין וועלכן מיין לערער-אַרבעט ווערט הויך אָפּגעשאַצט. און אין קומענדיקן לערניאַר האָט מען מיך אָנגעלאָדן מיט אַזוי פיל אַרבעט. אַז מיר איז שוין נישט באַקומען דער דערפאַלג. אין די ניי-געשאַפּענע צוויי טעכניקומס — דעם מעדיצינישן און מעטאַלור- גישן, ווי אויך אין דער יידישער שול, האָב איך באַקומען שעהען פון גע- שיכטע אין די עלטערע קלאַסן. מיר איז אויסגעקומען פשוט צו האַעראַעווען און אין דער פאַרטיי-אַרגאַניזאַציע האָט מען מיך געמוסרט הלמאַי איך וויל מיך אָפּטרייסלען. איך דאַרף דאָך זיין צופּרידן; אַן אומפאַרטיישישע, וואָס מען פאַרטרויט איר ליענען געשיכטע, — דאָס איז אַ זכות. און דרך אַגב: ווי קומט עס וואָס איך בין נישט אין דער פאַרטיי? ווייל אַ לערער פון געשיכטע דאַרף אומבאַדינגט זיין אַ פאַרטיימאַן. ער האָט מיך געעצהט

ווידער אנהייבן מיינע באַמיונגען אין דער ריכטונג. כאַטש מיר איז דאָס געווען דערווידער — צי דען כּדי צו אַרבעטן שווער, געטריי, „מיט לייב און לעבן“, מוז מען אומבאַדינגט האָבן דעם פּאַרטיי-בילעט ?

אויב אין פּעדאַגאָגישן טעכניקום און אין שולע איז מיר געווען אַג-גענעם די אַרבעט און מיט די שילער האָב איך מיך אַפילו געחברט, בין איך אין מעטאָלורגישן טעכניקום געשטעלט געוואָרן פאַר פּראַבלעמען פון כּוליאַגאַניזם און אומדיסציפּלין וואָס האָט מיך זייער געערגערט. עס זענען געווען שילער וואָס האָבן געשטערט די ליימודים. זיי האָבן געטומלט, אַפילו זיך צעשלאָגן צווישן זיך און ס'איז מיר געווען שווער צו באַהערשן דעם קלאַס. אָבער איך האָב זיך נישט איבערגעשראַקן פאַר דער דערשיינונג. כּי'האָב זיך געגרייט זי גובר צו זיין. און פאַרגעקומען איז דאָס נישט נאָר ביי מיר. אויך ביי די אַנדערע לערער האָבן די הפּקרה-חברה זיך געפירט אויף דעם זעלבן אופן.

ווען איך בין צום ערשטן מאַל אַריינגעקומען אין קלאַס און זיי האָבן מיך נישט ווירדיק אויפגענומען, האָב איך זיי פשוט אַ פאַר רגעס אַנגעקוקט מיט פאַרווורף און ביטול און אַן אַ זייט-געזונט האָב איך פאַרלאָזט דעם קלאַס. דער דירעקטאָר האָט מיר דערקלערט אַז זייער בונטאַרישע אויפפיר-רונג איז אַ מיין פּראָטעסט נישט קעגן די לערער, נאָר קעגן זייערע שווערע לעבנס-באַדינגונגען. דער גרעסטער טייל יוגנטלעכע אין דעם דאָזיקן טעכ-ניקום האָבן זיך ווערבירט פון די פאַרוואַרלאָזטע. זיי האָבן זיך פאַרמירט אין די הונגער-יאָרן. און אין ביראַ-בידזשאַן איז נאָך די לאַגע אַזאַ, אַז מען קען נישט באַפרידיקן זייערע עלעמענטאַרסטע באַדערפענישן. אין צוואַמענ-וווינונג און אין שול-בנין איז קאַלט. די דערנערונג איז ביצמצום און אויך אַ שלעכטע — הונגערקערהייט לערנט זיך נישט. מען דאַרף טאָן אַלעדינג זיי זאָלן זיך נישט פונאַנדערלויפן פונעם טעכניקום און נישט פאַרוואַרלאָזט ווערן ווידער.

אין משך פון מיין צווייטן יאָר געפינען זיך אין ביראַ-בידזשאַן איז פאַרגעקומען אַ געשעעניש פון גרויסער וויכטיקייט. צווישן די געזעל-שאַפּטלעכע טוער פון פאַרשידענע געגנטן אין לאַנד איז אַנגעקומען קיין ביראַ-בידזשאַן די קיעווער גרופע אין שפיץ מיטן פּראָפעסאָר ליבערבערג. ער איז געווען דער גרינדער און פירער פונעם קיעווער יידישן אינסטיטוט פאַר יידישער קולטור. דאָס איז געווען אַ ביז גאָר וואַגיקער כּוח און ער איז אויך געוואָרן דער פאַרויצער פון אויספיר-קאַמיטעט פון דער געגנט.

איך האָב געהאַט דאָס גליק אים הערן. זיין ערשטע אַרויסטרעטונג איז פאַרגעקומען אויף אַ גרויסער פאַרזאַמלונג פון לערער און סטודענטן אין דער געביידע פון פעדאָגאָגישן טעכניקום. די טעמע פון זיין רעדע? — די פלענער און פערספעקטיוון פון דער געגנט-ביווג. זיין רעדע האָט ער אילוסטרירט מיט אַ מאַפע פון אַלע ביווגען, וואָס וועלן זיך ערשט אָנהייבן און ווי אַזוי ביראַ-בידזשאַן וועט אויסזען אין דער נאַענטער צוקונפט. ער האָט קריטיקירט די ערשטע פלענער זייט דער אַנטשטייונג פון דער געגנט און דער עיקר דאָס וואָס דאָס אַרט פון דער הויפטשטאָט פון דער געגנט איז אויסגעקליבן געוואָרן שלעכט, ווייל אויף דעם אַרט פעלט פלאַץ פאַר דער אויסברייטערונג און צעשפרייטונג פאַר אַ גרויסער שטאָט מיט אַ גרויסער באַפעלקערונג.

ליבערבערג האָט געמאַכט אַן איינדרוק מיט זיין אויסזען. ער איז גע- ווען אימפּאַזאַנט. אַ הויכער, שיינער, פֿעסט-געבויטער מאַן. מיט זיין רעדע האָט ער אַלעמען באַגייסטערט, אַנגעצונדן, אַז יעדער פון אונדז איז גע- ווען גרייט אויסצושטיין אַלע שוועריקייטן וואָס זענען פאַרבונדן מיט דער ביווג. מיר זענען נישט נאָר גרייט געווען העלפן, נאָר גליקלעך וואָס מיר געפינען זיך אין דער געגנט און זענען אַקטיווע אַנטיילנעמער אין דער זאָך פון גרויסער באַדייטונג. איין מאָל קומט צו מיר דער לערער ראָזען מיט דער בשורה אַז מיט דער קיעווער גרופּע איז געקומען אויך זאַבלודאוּסקי און אַז ער וועט אַרבעטן אין געגנטלעכן אויספיר-קאָמיטעט. דאָס האַרץ האָט מיר אַ טיאַכקע געטאַן. עס זענען שוין אַוועק פינף יאָר ווי מיר זענען זיך פונאַנדערגעגאַנגען. פאַר די יאָרן האָבן מיר קיין מאָל זיך נישט צו- זאַמענגעטראָפּן. איך האָב אָבער גוט געדענקט דעם אומווערדיקן אופן פון אונדזער צעשיידונג... „ער וויל זיין אַליין“, האָט ער מיר דעמאָלט געשריבן, ווען אַן אַנאַנימע קאַרעספּאַנדענטין האָט מיר געשריבן אַז ער האָט שוין חתונה געהאַט אין אומאַן ווו ער האָט זיך דעמאָלט געפונען און אַז ער זיצט אויף אַ דאָטשע. אונטערן איינדרוק פון דער אַנאַנימער ידיעה האָב איך אים דעמאָלט אַנגעשריבן אַז אויב איך וועל אים ווען עס איז באַגע- גענען, וועל איך אים אַ שפיי טאַן אין זיין פּאַלשן פנים.

און אַט, נאָך פינף יאָר האָט ער זיך באַוויזן, און מיין צוואַג וועל איך זיכער נישט אויספילן. דער כעס און פאַרדראָס זענען שוין אַפּגעגאַנגען. ווי אַזוי זשע וועל איך מיך פֿילן ווען איך וועל אים טרעפּן? ...

איין מאָל האָב איך פון דערווייטנס אים געזען אין פּאַיע פון טעאַטער, אַ צווייט מאָל, אין דער פרי ווען איך בין געגאַנגען צו דער אַרבעט, איז

ער מיר אנטקעגן געקומען אויפן שמאלן טראטואר. פנים אל פנים. אן אויס-
געפוצטע, א זיכערע אין זיך, א פרייע און אומאפהענגיקע פרוי, האב איך
אין זיין זייט אפילו נישט א קוק געטאן.

דאס פארענדיקן די צווייטע און לענגסטע אייזנבאן-ליניע, וואס פאר-
בינדט דעם אייראפעישן טייל פון לאנד מיטן ווייטן מזרח, האט אויפגערו-
דערט די גאנצע בירא-בידזשאנער געזעלשאפט.

ווי גרויס סאיז געווען די געשעעניש און די באדייטונג וואס מ'האט
געגעבן דעם פאקט, איז דאס וואס צו דעם סיום פון דער ביונג און דער
פייערלעכער דערפענונג פון דער ליניע איז געקומען בכבודו ובעצמו דער
פארקער-מיניסטער קאגאנאוויטש.

ווען דער אנפירונג פון בירא-בידזשאן איז באוויסט געווארן אז קאגא-
נאוויטש וועט דורכפארן דורך דער יידישער געגנט, האט מען זיך געגרייט
צו א פייערלעכן קבלת פנים. ווען די באן האט זיך אפגעשטעלט ביים
נארוואס פארענדיקטן שיינעם און גרויסן וואקזאל און ער איז ארויס פונעם
וואגאן האבן הונדערטער מענטשן אים באגעגנט מיט מוזיק און באגייס-
טערטע געשרייען. די אנפירונג האט אים איינגעלאדן אויף א געגנטלעכער
פארטיי-פארזאמלונג. און וואס ער האט געזאגט איז נאך דעם באוויסט
געווארן דער גאנצער שטאט. מיין דירעקטאר האט מיר דערציילט אז ער
האט זייער געלויבט דאס פארווירקלעכטע ווערק און דאס וואס ס'איז שוין
אויפגעטאן אין דער ביונג פון דער געגנט. אבער... ער האט אויך קרי-
טיקירט דאס וואס ביים אריינפאר פילט מען נישט, אז מען איז אריינגע-
פארן אין א יידישער געגנט.

„ווען איך בין צוגעפארן צו דער סטאנציע אבלוטשע האב איך געהאט
דאס געפיל, אז אט-אט וועל איך דערפילן דעם געשמאקן ריח פון געפילטע
יידישע פיש. צום באדויערן האב איך אין בופעט פונעם וואקזאל קיין גע-
פילטע פיש נישט געפונען“.

דערביי האט ער אונטערגעשטראכן, אז ווען מען פארט פארביי גרויזע,
למשל, „דערלאנגט איך דער נאז דער שארפער און געשמאקער
ריח פון שאשליק“.

די בירא-בידזשאנער קאמוניסטן האבן, פארקערט, זיך באמיט אויסצו-
ראטן אלץ וואס איז ליב געווען דער יידישער באפעלקערונג, אויסצווארצ-
לען די אלטע געווינהייטן, דעם שטייגער, די מינהגים. אבער נאך קאגאנא-
וויטשעס באמערקונגען האט מען זיך א נעם געטאן פלייסיק... צו יידישע
מאכלים.

פֿאַרענדיקנדיק דאָס צווייטע לערניאַר האָט דער בילדונגס־אַפטייל מיך געשיקט קיין כאַבאַראָוסק אויף קורסן פון העכערן די קוואַליפיקאַציע. צוויי וואָכן האָב איך פֿאַרבראַכט אין כאַבאַראָוסק, דער גרויסער שטאָט אויפן ווייטן מזרח, ביים טייך אַמור.

די איינציקע פרייד וואָס איך האָב דאָרט איבערגעלעבט איז געווען צו טרעפן זיך מיט מיין גוטן באַקאַנטן, מיין חבר ברוך הובערמאַן. צוועלף יאָר זענען פֿאַרביי פון יענעם טאַג ווען ער האָט מיך באַגלייט צו דער גרענעץ און מיך פֿאַרבונדן מיט די שמוגלער, וועלכע האָבן מיר געהאַלפן פֿאַרלאָזן פּוילן. פון דעמאָלט אָן האָב איך אים נישט געזען. ברוך איז אויך געווען פון די פֿאַרטיי־מאַביליזירטע אין דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט. דאָ האָט ער געאַרבעט נאָר אַ קורצע צייט, איידער איך בין אָהער געקומען, און ער איז אַריבערגעוואָרפן געוואָרן קיין כאַבאַראָוסק אַלס פֿאַרוואַל־טער פון בילדונגס־אַפטייל פון גאַנצן ווייט־מזרחדיקן קאַנט. דאָס האָט באַטייט אַז אים איז אַנגעטרויט געוואָרן אַ גרויסער פֿאַראַנטוואָרטלעכער אַמט. אין כאַבאַראָוסק האָט ער געלעבט מיט זיין קליינעם הויגועזינד — אַ פרוי און אַ קליין קינד. זיין פרוי האָב איך אויך געקענט פון וואַרשע. איך בין געווען שטאַרק צופרידן פון דער באַגעגעניש. צום ערשטן מאַל האָב איך אין ראַטנפֿאַרבאַנד מיך געטראָפן מיט וואַרשעווער חברים.

דעפֿאַר האָב איך קיין נחת נישט געהאַט פון די קורסן אויף וועלכע מ'האַט מיך געשיקט. די קורסן האָבן זיך געפירט אין דער רוסישער שפּראַך. כאַטש איך האָב דאָס לשון שוין געקענט, אָבער נישט אין אַזאַ מאַס איך זאָל קענען אַרויסטרעטן, רעדן. אומעטום פלעג איך אַרויסטרעטן אויף יידיש און פֿאַר די נישט פֿאַרשטייענדיקע פלעגט מען מיין וואָרט איבערזעצן. אָבער דאָ, אויף די קורסן, האָב איך אויף יידיש אַרויסטרעטן נישט געקענט. בין איך געווען נאָר אַ צוהערערין. די לאַגע האָט זיך פֿאַר מיר פֿאַרוואַנדלט אין אַ פֿראַבלעם ביי מיין צוריקקער.

כ'האַב געדאַרפט באַריכטן וועגן די קורסן אויף אַ לערער־סעמינאַר אויף וועלכן עס זענען זיך צונויפגעפֿאַרן לערערס פון דער גאַנצער געגנט, און איך האָב עס זעלבסטפֿאַרשטענדלעך געטאָן אויף יידיש. נאָך דעם סעמינאַר האָט מען מיך אַרויסגערופן אין בילדונגס־אַפטייל. אין אַ באַזונדערן קאַבי־נעט האָט אַ מיטאַרבעטער געהאַט מיט מיר אַ שטרענגן שמועס. אונטער פיר אויגן, אַז ווי אַ לערער מוז איך קענען רוסיש — די מדינה־שפּראַך. ער האָט דעם שמועס מיט מיר פֿאַרענדיקט מיט אַ וואַרענונג: ווי אַמשעלסטן ליקווידירן דעם בלויוז, ווייל אין קעגנפֿאַל ריזיקיר איך צו פֿאַרלירן די לערער־רעכט...

אָט די וואָרענונג איז מיר געווען ווי אַ מעסער אין האַרצן. איך האָב פֿריער קיין מאָל נישט געקלערט, און ס'האָט עס מיר קיינער נישט געזאָגט, אַז מיין נישט קענען רוסיש קען זיין אַ שטערונג אין מיין אַרבעט. אַז איך קען צוליב דעם פֿאַרלירן מיין אַרבעט — און וווּ? ... אין דער ייִדישער אויטאָנאָמער געגנט, וווּ מיין אונטערריכט־שפּראַך איז ייִדיש. אויב אַזוי האָב איך זיך געפרעגט, צוליב וואָס זענען פֿאַראַן ספּעציעלע אינסטיטוטן וווּ מען גרייט קאָדרען פֿאַר נאַציאָנאַלע מינדערהייטן?

נישט קוקנדיק דערויף האָב איך פֿאַר מיין גוטער אַרבעט באַקומען אַ פּוטיאָוקע אין אַן אַפּרוהויז נאָענט פּונעם אַכאַטישן ים. פּון דאָרטן פּלעגן מיר אָפט זיך אַריינכאַפּן קיין וולאַדיוואַסטאַק, און איך בין צופּרידן געווען מיטן אַפּרוהויז וואָס האָט מיר דערמאַנט אַדעס, וווּ איך בין געווען שטענדיק הונגעריק און דאָ גיט מען מיר אַ מעגלעכקייט קומען צו די כּוחות פֿאַר מיין ווייטערדיקער אַרבעט.

איך געדענק דעם ערשטן אַרויסלאַז פּון פּעדאַגאָגישן טעכניקום ווען צו דער געשעעניש איז איינגעאַרדנט געוואָרן אַ גרויסער יום־טובּ מיט געדעקטע טישן, מיט געקאַכטע מאַכלים, מיט געפּילטע פּיש, וואָס צו־גרייטן זיי איז געווען מיין אויפגאַבע, אַזוי ווי צו זאָרגן פֿאַר דער גוטער צוגרייטונג פּונעם גאַנצן יום־טובּ. ווען די סטודענטן זענען אַריין אין זאַל און דערנען די שיינ־סערווירטע טישן מיט די אַנגעשטעלטע מאַכלים האָבן זיי, שטענדיק הונגעריקע, קיין כּוח נישט געהאַט צו וואַרטן ביז וואָנען די איינגעלאָדענע, הויך־געשטעלטע געסט וועלן קומען. זיי האָבן זיך אַרויפ־געוואַרפּן אויף די געריכטן און בליצשנעל אַלצדינג פֿאַרניכטעט. ווען דער ערשטער סעקרעטאַר כאַווקין מיט זיין סוויטע האָבן זיך באַוווּזן, איז אויף ראַבינאַוויטשעס פּנים נישט געבליבן קיין שפּור פּון זיין שטענדיקן שמיי־כעלע. ער האָט געוויסט אַז כאַווקין איז אַ רודף כּבוד, און ווען מ'איז אים פּוגע בכבוד — אַ נוקם ונוטר.

פֿאַר די אַביטוריענטן פּון פּעדאַגאָגישן טעכניקום אין דער צענאַריקער שול האָט דער „געזערד“ איינגעאַרדנט אויף זיין חשבון אַן עקסקורסיע אין אייראָפּעישן טייל פּון ראַטנפֿאַרבאַנד — קיין מאַסקווע, לענינגראַד, קיעוו, אַדעס. דאָס איז געווען די שענסטע מתנה וואָס מ'האָט צוגעטראָגן די מאַרגנ־דיקע לערער־קאָדרען פֿאַר די שולן אין דער געגנט, צוגעגרייטע אין דער געגנט גופּא. איך בין געווען ביז גאַר גליקלעך צו זיין איינע פּון די צוויי באַגלייטערס פּון די סטודענטן אין דער דאָזיקער עקסקורסיע. דער צוויי־טער — אַ יונגער בחור פּון ביראַ־בידזשאַנער קאַמיוג.

פארן אפפארן האט מען מיר געמאלדן פונעם בילדונגס-אפטייל און מיין ריזע דארף איך אויסנוצן אויף ווערבירן יידישע יוגנטלעכע אין אוקראינע און וויסרוסלאנד פאר דעם ארטיקן פעדאגאגישן טעכניקום. איך בין אוודאי געווען צופרידן פון דער פארטרויער מיר פאראנטווארט-לעכער מיסיע.

אין דעם באשטימטן טאג האבן מיר אלע (40 מענטשן) פריילעכע, צו-פרידענע, צוזאמען אין איין וואגאן, ווו כ'האב געקענט האבן יעדן אויפן אויג, אנגעהויבן אונדזער ווייטע ריזע.

איך בין ארויסגעפארן מיט זייער גוטע געפילן. כ'האב מיך דערמאנט מיין שטימונג אויף דער ריזע אהער, ווען איך האב נישט געוויסט וואס פאר א סיורפריזן עס גרייט מיר דער גורל... און איצט אויף דעם זעלבן וועג צוריק פאר איך ווי אן אַבערקענטע לערערין.

און נאך צוליב איין זאך האב איך געהאט דאס גוטע געפיל: מיט אַ חודש פריער האב איך באקומען אַ יידיש פאסטקארטל פון מאסקווע. גע-שריבן האט עס מיר אַ יונגעראַן זייער פריינדלעך, אַז ער איז אַ זעם-בראָווער און איך מוז אים געדענקען. געקומען איז ער פון פאריז אהערצו אַרבעטן אַלס אינזשענער און ער וואָלט זייער געוואָלט זיך טרעפן מיט מיר, אונטערגעשריבן — מאַטקע.

ס'האָט געדויערט זייער לאַנג ביז איך האָב מיך דערמאָנט ווער איז דער מאַטקע, און איד האָב אים געענטפערט אַז ביי אַ געלעגנהייט, ווען איך וועל קומען קיין מאַסקווע וועל איד אים צו וויסן געבן. און אַט פאַר איך, און מאַטקע וועט זיכער קומען מיך באַגעגענען. איך בין געווען גליק-לעך וואָס אַנקומענדיק קיין מאַסקווע איז די גרופע געווען אין פולן באַ-שטאַנד, קיינער איז נישט געבליבן אין וועג, און אלע געזונט. אונדז זענען געקומען באַגעגענען פאַרשטייער פון „געזערד" און אַ גרויסע דעלעגאַציע פונעם „עמעס". דערקענען מאַטקען צווישן דער גרויסער צאל מענטשן האָב איך נישט געקענט... עפעס זענען דאָך פאַרביי זעכצן יאָר. אַלס אַ יינגל פון זעכצן-זיבעצן האָט ער זיך געחברט מיט מיין שרהן. ערשט דעמאָלט ווען איך האָב באַמערקט ווי איינער אַ יונגעראַן קוקט אויף מיר צודרינג-לעך און שמייכלט, האָב איך אים דערקענט. מיר האָבן זיך אַרומגעכאַפּט, צעקושט, צו דער גרויסער פאַרווונדערונג פון דעם גאַנצן עולם, און קיינער האָט נישט געוויסט וואָס עס באַטייט פאַר מיר די דאָזיקע באַגעגעניש.

מיר האָבן באַקומען אַ צוזאַמענוווינונג. מ'האָט די גאַנצע גרופע צו-געפעסטקט צו אַ גאַרקיי. ס'האָט זיך אַנגעהויבן די עסקורסיע איבער

מאסקווע. מ'האט אונדז געפירט איבער מערקווירדיקע ערטער. די עסקקורסיע האט געדארפט געדויערן פינף טעג און איך האב מיך געקענט פארנעמען מיט דער צווייטער אויפגאבע: פארן קיין אוקראינע און וויסרוסלאנד וועגן דער סטודענטן-ווערבירונג. כ'האב געקענט פארן רו'ק, וויסנדיק אז דער „געזערד" האט באזארגט די גרופע מיט אלעם בעסטן, וואס מ'האט גאר געקענט באקומען אין יענער הונגעריקער צייט. דער בעסערער טייל סטודענטן האט באדויערט וואס איך וועל נישט פארן מיט זיי קיין לענינגראד וועגן וועמעס היסטארישע פלעצער און קונסט-מוזיען איך האב זיי א סך דערציילט. באוויזן אבער האב איך צו זיין מיט זיי אויף דער אויפנאמע אין „עמעס" וווּ מהאט א סך גערעדט וועגן דער בויונג אין בירא-בידזשאן, וועגן דעם באטייט פון די לערן-אנשטאלטן וואס גרייטן אליין קאדרען פאר דער געגנט. ביז גאר אינטערעסאנט זענען געווען די ארויסטרעטונגען פון די אבסאלווענטן פון דער צעניאריקער שול, וואס האבן געטענהט אז קיין העכערע בילדונגס-אנשטאלטן זענען אין ב.ב. נישט פאראן. אין אנדערע געגנטן אז זיי פארן כדי ממשיך צו זיין זייער בילדונג, פאלן זיי דורך אויף די פריווונגען אין דער רוסישער שפראך. און נישט האבנדיק קיין פערספעקטיוון פון ווייטערער בילדונג, מוז מען קומען צו דער מסקנה אז לערנען אין די בירא-בידזשאנער יידישע שולן הייסט באשרענקען זיך אליין, פארמשפטן זיך ווייטער פון דער מיטלשול נישט צו קענען פארזעצן... איך בין אוועק אין געזערד נאך רעקאמענדאציע-בריוו פאר מיין צווייטער אויפגאבע. דארט האט מען מיר געגעבן צו וויסן אז ליבערבערג געפינט זיך גראד אין מאסקווע און עס וואלט געווען געווינטשן איך זאל מיט אים זיך דורכריידן וועגן מיין אויפגאבע.

ליבערבערג איז געווען אליין אין זיין צימער. צום ערשטן מאל האב איך געהאט דאס גליק מיט אים צו שמועסן. דערהערנדיק ער איך בין און ווהיזן איך קלייב מיך פארן און צוליב וואס, האט ער א צופרידענער מיר געדריקט די האנט, געווינטשן דערפאלג, באטאגענדיק ווי וויכטיק עס איז איך זאל מצליח זיין אין מיין שליחות.

אין משך פון די עטלעכע טעג וויילן אין מאסקווע האב איך עטלעכע מאל זיך געטראפן מיט מאטקען (בוימקאליער). מיר האבן שפאצירט איבער מאסקווער גאסן, געפארן מיטן שיינעם מעטרא, זיך דערציילט וואס יעדער פון אונדז האט דורכגעמאכט פאר די 17 יאר. ער האט פארענדיקט זיין שטודיום אין ווארשע און אין פאריז איז ער געשיקט געווארן פון דער פוילישער קאמפארטיי אלס פאכמאן קיין ראטנפארבאנד. ער האט געארבעט

אין אַ מאַסקווער גרויסן זאָוואָד און געווינט אַליין אין אַ צימער אָן באַק-וועמלעכקייטן. איך האָב געדאַרפט זען, האָט ער דערציילט, ווי אַזוי די שכנים האָבן אויף אים געקוקט ווען ער איז געקומען צו פאַרן מיט עטלעכע וואַליזעס. ער האָט געלייענט אין זייערע אויגן אי פאַרוואַנדערונג, אי קנאה: ווי האָט עס איין מענטש אַזוי פיל זאַכן, שפעטער האָט ער זיך דערוואַסט אַז אין פאַרטייקרייזן קוקט מען אויף שיינע און ריינע קליידונג ווי אויף „בורשוואַזע פאַראַרטיילן“.

מיר האָבן זיך האַרציק געזעגנט און ביידע האָבן אַפילו אין חלום נישט געזען, אַז אין עטלעכע חדשים אַרום וועט ער, ווי ס'איז געשען מיט צענדליקער טויזנטער אַזעלכע, און איך בתוכם... ווערן אומשולדיק אַרעסטירט און ער, אַ געבילדעטער שיינער יונגעראַמאָ, אַן אידעאָליסט און איבער-געבענער קאַמוניסט וועט מערדערלעך צעשאַסן ווערן.

*

אין שייכות מיט מיין ווערביר-שליחות בין איך געווען אין מינסק, האַמעל, קיעוו, אַדעס, וויניצע. די אַנטשפּרעכנדיקע אינסטאַנצן האָבן אין די שטעט איינגעאַרדנט פאַרזאַמלונגען פון יוגנטלעכע. איך האָב פאַר זיי דערציילט די באַדייטונג פון ביראַ-בידזשאַן פאַר יידן און ווי וויכטיק דאָס איז פאַר דעם יונגוואַרג, זיי זאָלן קומען אַהין, ווייל די געגנט נייטיקט זיך אין אייגענע קאָרען אויף אַלע געביטן פון לעבן. דערביי האָב איך נישט צוגעזאָגט קיין גן-עדן. נאָר פאַרקערט — שוועריקייטן. איך האָב נישט גע-וואַלט פאַרפירן קיינעם מיט שקרים. ס'איז אַ נייע געגנט. עס גייט אַ גרויסע בויונג און מען דאַרף זיין אידעאָליסטן, כדי גובר צו זיין די שוועריקייטן. איך האָב מיך נישט פאַרנומען מיט באַלדיקער רעגיסטראַציע פֿון בעלנים. דאָס האָט מען שוין געטאָן אַן מיר. אָבער אויסגעהערט האָט מען מיך אויפּמערקזאַם, מיט אינטערעס.

קומענדיק אין וויניצע האָט מען אין בילדונגס-אַפטייל מיר געזאָגט, אַז איך בין געקומען נישט אין דער פּאַסיקער צייט. ערשטנס איז אין וויניצע פאַראַן אַן אייגענער יידישער פעדאַגאָגישער טעכניקום, צווייטנס קומען דאָרט פאַר, פונקט איצט ווען איך בין אָנגעקומען, אויפנעם-עקזאַמענס פון נייע תלמידים. אַזוי ווי אויף די הונדערט פלעצער זענען פאַראַן פיר הונד-דערט קאַנדידאַטן וועל איך מוזן איבערוואַרטן די עקזאַמענס, כדי צו אַגי-טירן צווישן די דורכגעפאַלענע. נישט האַבנדיק קיין ברירה, האָב איך גע-וואַרט. צוועלף טעג האָב איך געווינט אין אַ האַטעל. צום סוף איז פאַר-געקומען פאַלגנדעס:

אין א גרויסן זאל פון וויניצער טעכניקום זענען זיך צונויפגעקומען
אלע פיר הונדערט קאנדידאטן און אויך אייניקע עלטערן פון די תלמידים.
ווען איין מיטגליד פון דער עקזאמענאטאר-קאמיסיע האט פאָרגעלייגט די
רשימה פון די גליקלעכע, איז אין זאל געוואָרן אַ טויט־שטילקייט. און באַלד
נאָך דעם האָט אויסגעבראַכן אַ שרעקלעך געוויין פֿון די דורכגעפאלענע ;
איך בין געווען דערשטוינט. די רעאַקציע פון דער יוגנט איז געקומען פֿאַר
מיר ווי פֿאַר דער אַנפֿירונג פונעם טעכניקום, אומגעריכט. אַך האָב גע-
מיינט אַז איך וועל קענען רעדן מיט זיי, אַז איך האָב פֿאַר די דורכגעפֿאַ-
לענע אַן אויסוועג און אַ לייזונג : ביראַ-בידזשאַן. אַלע וועלן אויפגענומען
ווערן אַן שהיות.

אַבער... ס'האָט נישט געהאַלפֿן. אויפגערגעטע און פֿאַרביטערטע האָבן
זיי פֿאַרלאָזן דעם זאל נישט וועלנדיק הערן פון קיין אַנדערע אויסוועגן.
האָט די אַנפֿירונג מיך געעצהט גיין אין דער צוזאַמענווייזונג, זיי אַרויס-
געמען פון די צימערן אויף איין אַרט און זיך דורכשמועסן מיט זיי :

— ביראַ-בידזשאַן — האָבן זיי געזאָגט — אין אַזאַ ווייטעניש זיך
אוועקלאָזן, אַליין ? אַן די עלטערן ? דאָס איז דער אויסוועג ?

מיט גאַרנישט, אַן אומעטיקע, האָב איך מיך אומגעקערט קיין מאַסקווע
און בין אוועק אין „געזערד“ באַריכטן וועגן מיין אַפּגעטאַענער ווערביר-
אַרבעט. איך האָב מיך געוואַלט זען מיט ליבערבערגן, דעם פֿאַרויצער פון
געגנטלעכן אויספיר-קאָמיטעט און אויך נעמען דעם בילעט וואָס מ'האָט
דאָרט געדאַרפט צוגרייטן פֿאַר מיינעט וועגן.

אין „געזערד“ זענען אַלע געווען עפעס צעטומלט. כ'האָב נישט געהאַט
פֿאַר וועמען זיך אַפּצורעכענן. מ'האָט נישט גערן גערעדט מיט מיר. קיין
פֿאַר-בילעט האָט מען מיר נישט צוגעגרייט. אויף מיין פֿראַגע צי ליבער-
בערג איז אין זיין קאַבינעט און צי איך קען אַריינגיין צו אים, האָט מען
מיך אַנגעקוקט מיט טרויער : „פֿרעגט נישט אויף אים“.

מ'האָט עס מיר געזאָגט שעפטשענדיק ווי אַ סוד, קיינער האָט צו
מיר קיין צייט נישט געהאַט, אַדער נישט געוואַלט ריידן מיט מיר. אויף
מאַרגן בין איך ווידער געקומען נאָכן בילעט. נישט קריגנדיק קיין ביליקן
האָט מען מיר גענומען אַ בילעט אין אַ ווייכן וואַגאַן.

פֿאַר איך צוריק קיין ביראַ-בידזשאַן אין אַ לוקס-וואַגאַן. נאָר מיר
באַקומט נישט דאָס פֿאַרגעניגן. איך בין באַהערשט פון אַן אומרו. אַ טרע-
וואַגע וואָס לאָזט נישט נאָך קיין רגע אין דעם גאַנצן לאַנגן וועג. „פֿרעגט
נישט אויף ליבערבערגן“, האָט מען מיר געזאָגט אין „געזערד“. וואָס זשע

איז געשען מיט ליבערערן? די פראגע פיקט אן אויפהער אין מיין קאפ. — וואס איז געשען? — ווען ער זאל, חלילה, געווען קראנק ווערן, וואלט דאך דער „געזענד“ דאס נישט געזאגט אזוי געהיימינישפול און אויך... מיט וואָרענונג.

צו דער טרעוואַגע וואָס האָט מיך באַהערשט איז צוגעקומען אַ גע-
שעעניש וואָס האָט מיך אויך נישט ווייניק צעבראַכן.

נישט ווייט פון דער סטאַנציע קראַסנאַיאַרסק, פיר אַ זייגער פאַר טאַג איז עפעס געשען מיט אונדזער באַן. מיר, די פיר מענטשן אין קופע, זענען געשלאָפן ווען ס'האָט עפעס אַ שטויס געטאָן אונדזער וואַגאָן וואָס האָט זיך אַ שאַקל געטאָן. דאָס האָט געדויערט בלויז עטלעכע סעקונדן. און אַלץ איז געבליבן שטיל. נאָר אויפשטיין פון די דיוואַנען האָבן מיר נישט גע-
קענט. ס'האָט געשווינדלט אין די אויגן, דער קערפער האָט זיך געפונען אין אַן אומבאַקוועמער לאַגע. אַרויסגעוויזן האָט זיך אַז די באַן איז אַראָפּ פון די רעלסן. זיבן וואַגאָנען האָבן מיט איין זייט זיך איינגעגראָבן אין דער ערד. קיין קרבנות זענען נישט געווען. מיר האָבן געמוזט פאַרלאָזן דעם וואַגאָן וועלכער איז געווען איבערגעקערט.

ס'האָט לאַנג געדויערט ביז מ'האָט אַוועקגענומען די צעשעדיקטע וואַגאָנעס. זיי פאַרבייטן מיט אַנדערע, אַוועקלייגן נייע רעלסן, דאָס האָט געדויערט צוויי מעת לעת. אַ גליק ס'איז נאָך געווען וואָרעם. קיין ביראַ-
בידזשאַן ביז איך אַנגעקומען מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון צוויי טעג.

אַרעסטן

אין ביראַ-בידזשאַן איז יעדער געווען צעטראַגן. אומעטום האָט מען געערדט שטילערהייט אַז אין לאַנד קומען פאַר שרעקלעכע זאַכן. עס ווערן אַרעסטירט מענטשן, וואָס האָבן פאַרנומען הויכע פאַסטנס אין דער מלוכה, אין פאַרטיי-אַפּאַראַט. אַט דערפאַר האָב איך נישט געטאַרט פרעגן וועגן ליבערערן וועמען ס'האָט פאַרכאַפט די פאַטאַלע, אַכזריותדיקע כוואַליע...

אַריינגעכאַפט — און ווי אין אַ תהום. גאַרנישט ווייסט מען נישט וועגן די אומגליקלעכע. מען דערוויסט זיך נאָר ווען אין דער פרעסע, אַדער אויף פאַרזאַמלונגען ווערן אויפגעדעקט די כוונות פון די „שונאים“, פאַר-
רעטער, שפּיאָנען. וועגן די מענטשן, וואָס זענען נעכטן געווען די ערלעכ-
סטע, געטרייסטע — מאַדעלן לויט וועלכע מ'האָט זיך געדאַרפט מעסטן, אַז מען זאל זיין ענלעך צו זיי, ווערן דערביי דערציילט שענדלעכע מעשים, וואָס זיי האָבן אָפּגעטאָן אויף די אונטערנעמונגען. די מיטאַרבעטער האָבן

זיך געדארפט אַפּטרייסלען פון זיי, און שטיצן די ראַטנמאַכט וואָס איז וואַכזאַם, און אומשעדלעך געמאַכט די שעדיקער און אויסוורפן. טרויעריקע זאַכן האָב איד מיך דערווייט, וואָס האָבן זיך אָפּגעטאַן אין ביראַ-בידזשאַן בעת מיין אָפוועזנהייט. איך האָב געקענט נישט נאָר דערשיטערט ווערן פון דעם געהערטן, נאָר אויך אַראָפּ פון זינען.

אין אָנהייב אויגוסט 1936 טן יאָר איז געפאַלן אַ באַפעל פון מאַסקווער נ.ק.וו.ד. (פּאַלקס-קאַמיסאַריאַט פאַר אינערלעכע ענינים) אַז אַלע בירגער פון דער יידישער אויטאָנאָמער געגנט געקומענע פון אויסלאַנד, זאָלן אין משך פון 24 שעה פאַרלאָזן דאָס לאַנד !!!

אין יענער צייט זענען אין דער געגנט געווען 400 אַזעלכע אויסלענדער (פון אַרגענטינע, קאַנאַדע, צפון אַמעריקע א.א.וו.). דאָס זענען געווען ענטוויאַסטן, וואָס האָבן איבערגעלאָזט קנין ומנין אין יענע ווייטע לענדער און זענען געקומען העלפן אויסבויען דאָס לאַנד. זיי האָבן געבראַכט מיט זיך לאַנדווירטשאַפטלעכן אינוועסטאַר, געשאַפן מוסטערהאַפטע ווירטשאַפטן, זיך איינגעוואַרצלט, חתונה געהאַט, געשאַפן משפּחות. איצט איז געקומען די גזירה: פאַרלאָזן דאָס לאַנד אין משך פון 24 שעה, ווען די געגנט גייטיקט זיך אין זיי. שוין גישט ריינדניק וועגן צעבראַכענע משפּחות, און דער סכּנה אַז די לענדער פון וואַנען זיי זענען געקומען וועלן זיי צוריק נישט אַריינלאָזן...

צענדליקער האָבן באַלאַגערט אַלע העכסטע אינסטאַנצן פון דער געגנט — געבעטן, געוויינט, מען זאָל זיי העלפן אָפּשרייען די גזירה. געהאַלפן האָט קאַלינין, דער פאַרזיצער פון העכסטן ראַט. און — ליידער... ווען די אַרעסטן-מגיפה האָט נישט לאַנג נאָך דעם זיך דורכגע- טראָגן אויך איבער ביראַ-בידזשאַן זענען זיי אַלע אַרעסטירט געוואָרן — די מענער ווי די פרויען, און די קינדער זענען צוגענומען געוואָרן פון זיי. דאָס געשעענע איז שווער געווען צו באַנעמען, צו דערקלערן. ס'האַט זיך נישט געלייגט אויפן שכל. דער חבר קאָפּילעוויטש וואָס האָט זיך אומגעקערט פון מינסק וווּ ער האָט פאַרבראַכט דעם זומער-אורלויב, האָט אונדז דערציילט אַז דאָס זעלבע טוט זיך אָפּ אויך אין ווייסרוסלאַנד, און איבער דער גאַנצער מדינה. דאָס אויסכאַפעניש קומט פאַר אין די נעכט. מען אַרעסטירט מאַסנווייז. וווּ די מענטשן קומען אַהין איז קיינעם נישט באַוויסט. די באַפעלקערונג איז געשפּאַנט, דערשראַקן, מען שושקעט זיך. דער פחד איז נאָך גרעסער ווייל מען פאַרשטייט נישט די סיבה פון די אַרעסטן, און וועמענס ריי ס'איז צו ווערן מאַרגן אַ שפּיאַן, אַ שעדיקער, אַ שונא פון פּאָלק און וועמעס גור ס'איז שוין געהתמעט...

ס'איז געווען נישט צו באגרייפן אז אזא גרויסע פערזענלעכקייט ווי, למשל, ליבערבערג, א געלערנטער פון גרויסן פארנעם, מיט א וועלט־נאמען, זאל פלוצעם ווערן א שונא, וואס פארדינט די העכסטע שטראף — א קויל... און ווי מ'האט זיך געטודעט, האט דער תליון אים שוין צוגע־שטעלט צו דער וואנט. דערשאסן.

ס'איז געווען שוידערלעך צו הערן וועגן אויסכאפעניש פון די גערימ־טע מיליטער־לייט, וואס האבן געבראכט כבוד און נצחונות דעם סאוועטישן געווער, און מיט זיי אין איינעם האט מען אריינגעכאפט אין דעם פיני־קונגס־זאק אויך די משפחה־מיטגלידער.

מ'האט געקינדיקט פון ארבעט, צוגענומען די ווינונגען, געצווונגען קינדער זיך אפזאגן פון עלטערן, פרויען פון זייערע מענער. אייגענע פון ארעסטירטע האבן זיך נישט געקענט באווייזן אויף די גאסן — באקאנטע פלעגן זיי אויסמיידן. מען האט געלעבט אין אימה און אין פארדאכט — איינער פאר דעם צווייטן...

אט אין אזעלכע שטימונגען האט זיך אנגעהויבן דאס דריטע לערניאר. האט זיך טאקע נישט געלערנט. נישט ביי די לערערס, נישט ביי די תלמי־דים איז דער קאפ נישט געווען ביי די לימודים. קיינער איז דאך נישט געווען זיכער צי וועט די דאזיקע פאגראם־כוואליע, וואס האט פארשלעפט אין כף הקלע די בעסטע, די אויסגעצייכנטסטע מענטשן פון דער געגנט, זיך נישט דערקייקלען אויף צו זיי. יעדער איז געווען פארקלעמט אין פחד פון דערווארטונג. די טראגעדיע איז באשטאנען אין דעם וואס קיינער האט זיך נישט געפילט שולדיק אין קיין שום חטא, און דאך האט מען יעדן טאג געלעבט אין שרעק אז מען קען קומען אויך נאך אים, אזוי ווי מען איז געקומען נאך דיינע פריינד און באקאנטע. מענטשן זענען קראנק גע־ווארן אויף דעם חשד־קאמפלעקס, און אנגעהויבן זען ארום זיך אגענטן, נאכשפירערס און געציטערט זיך נישט ארויסצוכאפן, חלילה, מיט א ווארט וואס קען צווידייטיק אויסגעטייטשט ווערן. מען האט אנגעהויבן חושד זיין איינער דעם אנדערן, זיך היטן פארן בעסטן חבר, ווען ס'האט זיך גע־דאכט אז יעדער געהערט ווארט איז א פאסטקע, אן אונטערגעשטעלטער פוס... אויסמיידן זיך טרעפן מיט מענטשן. ווייניק נידערטרעכטיקע נפשות זענען געווען אין יענער צייט, וואס האבן געוואלט בויען זייער גליק אויף יענעם אומגליק? און געמסרט? און אפילו פאבריצירט בילבולים און געשריבן אנאנימקעס, אנאנימקעס — דאס איז אויך גענוג געווען ארעס־טירט צו ווערן...

די אויסראַטונג־שריפה אין דער יידישער געגנט האָט זיך צעפלאַקערט אין די לעצטע־חדשים פון 1937טן יאָר. ס'האָט זיך פאַרווירקלעכט דער פאַרניכטונגס־פּראָצעס פון דער געגנט, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן מיט אַזוי פיל גלויבן און אָפּפּערוויליקייט פון הונדערטער ווונדערלעכע מענטשן... פּראַקטיש פלעג די דאָזיקע אַרבעט פון דער מאַכט פאַרקומען אין צוויי פּאַזעס: קודם האָט זיך אָנגעהויבן אויף פאַרזאַמלונגען און אין דער פּרעסע דער חיבוט־הקריטיק ווען דער קריטיקירטער האָט פאַרשטאַנען אַז ער איז שוין אַ פאַרמשפּטער. נאָך דעם פלעג ער ווערן אויסגעשלאָסן פון דער פאַרטיי, און אַן אויסגעשלאָסענעם פון דער פאַרטיי קען מען אים שוין אַ נעם טאָן אָן צערעמאַניעס. פון דער פּרעסע, אָדער אויף מיטינגען וועלן מיר זיך דערוויסן די זינד פון דעם אַרעסטירטן פאַרטיי־גדול. אַזוי האָבן מיר זיך דערוויסט אַז כאַווקין, דער ערשטער סעקרעטאַר פון געגנטלעכן פאַרטיי־קאָמיטעט איז געווען... אַ ביוראַקראַט. ער האָט זיך פאַרנומען... מיט „זעלבסטבאַזאַרגונג“. די האַנדלס־אַרגאַניזאַציעס פלעגן אים אַרייַן־טראָגן אין שטוב פון פויגל־מילך. מען האָט אָפילו דערציילט, אַז לייַדנ־דיק פון צאָן־ווייטיק האָט ער באַפוילן דעם צאָן־דאָקטער ער זאָל קומען צו אים אַהיים און מיטברענגען דעם מעדיצינישן שטול...

איז דאָס געווען גענוג אַז מען זאָל אַרעסטירן אַזאַ קאַרפּן־קאַפּ? בייַ קראַטיזם... פאַר דעם האָבן מיר געוויסט באַזייטיקט מען פון דער אַרבעט, אָדער... פון דעם אָנפירנדיקן פּאַסטן, מען פירט אים איבער אויף אַ נייַ־דעריקערן פאַרטיי־שטאַפּל, אָבער — אַרעסטירן?

די וואָס האָבן דעם דאָזיקן סעקרעטאַר געקענט האָבן געוויסט, אַז ער איז ווייט פון לייטישקייט. ס'איז אָפילו געווען אַ סברה אַז ער האָט אויף זיין געוויסן דעם אַרעסט פון אַ סך פון זיינע נאָענטע חברים. פון די חדשים אַקטאַבער־נאָוועמבער דעם 1937טן יאָר זענען אין ביראַ־בידזשאַן יעדע נאַכט שטילערהייט אַרעסטירט געוואָרן צענדליקער מענטשן: דירעקטאָרן, אָנגעשטעלטע, לערערס און אויך אַ גרופּע סטור־דענטן פון די אַרטיקע טעכניקומס.

איין מאָל, אין אַ טאָג פון אָנהייב נאָוועמבער 1937, ווען איך בין געקומען אין טעכניקום, האָט מיך אַרייַנגערופן צו זיך די נייַע דירעקטאָרין (ראַבינאוויטשן האָט מען שוין צוגענומען). זי האָט מיר געשטעלט אַ ריי פּראָגן אין שייכות מיט מיין ביאַגראַפיע: ווען בין איך געקומען פון פּוילן? ווי אַזוי בין איך געקומען?... צום ערשטן מאָל פאַר די פּערצן יאָר, האָט מען מיר געשטעלט אַזעלכע אָנקעטע־פּראָגן. איך האָב געענטפּערט אויף אַלץ מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרץ און זעענדיק מיין צעטומלטיקייט האָט זי

מ'ך באַרױקט אַז איר זענען גײטיק די ידיעות פון אַלע לערער, װײל זײ
 אײז אַ גײע דירעקטאָרײן און זײ װײל קענען איר לערער־באַשטאַנד...
 רױק בײן אײך פון איר תירױך גישט געװאָרן. אײך האָב דאָך שױן גע־
 װוסט אַז די אַנקעטע מאַכט זײ נאָר צװישן לערערס און סטודענטן געקױ־
 מענע פון אױסלאַנד. די רשימה װעט זײ אַפשיקן אײן נ.ק.װ.ד. און דער גורל
 פון אַלע אױסגערעכנטע אײן דער רשימה אײז שױן אַ געהתמעטער.
 אײך געדענק גישט װיפל טעג נאָך דעם אײז מען טאַקע געקומען אײך
 נאָך מיר. אײך געדענק אָבער גענוי מײנע אײבערלעבונגען, דעם קאַשמאַר
 פון װאַרטן מען זאָל קומען נאָך מיר, אַ קאַשמאַר װאַס האָט זײך געצױגן
 מעת לעתן. די בײטאַגיקע שעהען זענען געװען גרינגער, אײך בײן געװען
 צװישן מענטשן, נאָר די בײנאַכטיקע — אומדערטרעגלעך. גישט אײך, גישט
 די סטודענטן האָבן צו די לימודים זײך גישט געגרייט. באַקאַנטע האָבן
 אױפגעהערט אַרײנקומען צו מיר, אײך פלעג זיצן אַליין, לײענען אַ בוך.
 און די אױערן אָנגעשפיצט — גײט מען גישט דאָרטן אױף די טרעפּ נאָך
 מיר ?

אײן מאָל, אײן די שװידערלעכע טעג פון װאַרטן אײז צו מיר אַרײב־
 געקומען די פרוי פונעם פּאַעט בױז אַליעװסקי. אײך בײן איר געװען גע־
 װאַלדיק דאַנקבאַר װאַס זײ האָט זײך אײנגעשטעלט און אַרײב־געקומען. נאָר
 פאַרהאַלטן זײך לאַנג אײן אַװנט אײן אַ פרעמדער דירה האָט זײ מוראַ געהאַט.
 מען האָט מוראַ געהאַט אײן שטוב. מען האָט מוראַ געהאַט אײן גאַס.
 כּדי גישט צו בלײבן אַליין פלעג אײך כמעט יעדן אַװנט זיצן אײן דעם
 גישט לאַנג געעפנטן יידישן טעאַטער מיט װעלכן ס'האַט אָנגעפירט דער
 גרויסער אַרטיסט און רעזשיסער משה גאַלדבלאַט. מ'האַט אײן יענער צײט
 געשטעלט „בױטרע“ פון משה קולבאַק. צו דער פאַרשטעלונג האָט מען זײך
 געגרייט חדשים־לאַנג. דער עולם האָט דעם טעאַטער ליב באַקומען. דאָס
 יונגװאַרג פלעג זינגען אױף די גאַסן די לידלעך פון דעם שטיק. מיר אײז
 דאָס טעאַטער אײן יענע טעג געװען װי אַ מין רעטונגס־אינדזל, אַז אײך
 זאָל פון װאַרטעניש משוגע גישט װערן.

דעם 12טן נאָװעמבער 1937, קומענדיק אױף דער אַרבעט, האָב אײך
 מײך דערווסט אַז אײן דער פאַרגאַנגענער נאַכט זענען אַרעסטירט געװאָרן
 דריי װיכטיקע טוער: זאַבלודאַװסקי — דער מיטאַרבעטער פון געגנטלעכן
 אױספיר־קאַמיטעט און צװײ מיטאַרבעטער פון „ביראַבידזשאַנער שטערן“
 — פּינקלשטיין און גאַלאַך.

זאַבלודאַװסקין אױך ? מײן געװעזענעם מאַן װעמען אײך האָב גע־
 קענט אױסגעצײכנט ? אײן באַציונג צו מיר אײז ער טאַקע געװען װאַס ער

איז געווען (די פארטיי רודפט נישט אירע מיטגלידער פאר אפוייכן פון דער משפחה-מאראל), אבער אלס פארטיי-מיטגליד און טוער אין די מלוכה-שע אינסטאנצן איז ער געווען כ ש ר . און דאס האב איך צו גוט גע-וואסט. קיין שום פארווארף האט ער נישט פארדינט. ער איז געווען פויפסט-לעכער פון פויפסט ! זיין ערלעכקייט, געטריישאפט, זיין איבערגעגעבן-קייט האבן נישט געהאט צו זיך קיין גלייכן.

און אט איז זאבלודאָוסקי אויך אַרעסטירט. און דאָ בין איך שוין געווען אין גאַנצן זיכער אין די פינצטערע טעג פון מיין וואַרטן, אַז אויך איך וועל דעם אַרעסט נישט אויסמיידן. מיטן אַרעסט פון אַזאַ איבערגעגע-געבענעם קאָמוניסט ווי אַלעקסאַנדער, איז מיר שוין ענדגילטיק קלאָר געווען אַז די אַפיציעלע דערקלערונגען וועגן „שונאים פון פּאָלק“, אין וואָס מען באַשולדיקט די בעסטע מענטשן, איז אַ שוידערלעכער ליגן ; אַז דער ליגן איז נייטיק דער איצטיקער אַנפירונג, ד.ה. סטאַלינען און זיינע משרתים, ווייל זיי קלייבן זיך אַ פנים אַנצווענדן אין זייער מלוכישער פּאָליטיק אַזוינס וואָס קען אַרויסרופן אַ קעגנערשאַפט. דעריבער ראַמען זיי אַפּ פּאַטענציעלע קעגנער...

נאָר פאַר וואָס אַרעסטירט מען פּאָלקס-מענטשן, נישט קיין פּאַרטיי-מיטגלידער, אַרבעטער, אַנגעשטעלטע, אַפילו פשוטע מענטשן, אַנאַלפּאַ-בעטן, וואָס זענען בלינד אין פּאָליטיק-ענינים, וואָס הייבן די הענט שטענדיק פאַר אַלע פון פריער צוגעגרייטע רעזאָלוציעס, און האָבן בעכטן געשטימט פאַר אַ-דעם מענטשן, וועלכן מען רייניקט איצט אויס, אַזוי ווי זיי שטימען היינט קעגן די זעלבע ווי קעגן שונאים, ווייל אַזוי הייסט מען ? מען רייניקט, מען רייניקט אין די אונטערנעמונגען, זאַוואָדן ; פּאַבריקן ווערן אויסגעליידיקט פון פּאַכלייט און עס ווערט דורך דעם געשעדיקט די גאַנצע ווירטשאַפט אין לאַנד.

וועגן וואָס האָב איך נישט געטראַכט, זיצנדיק אין מיין קליינעם צימערל אין דערוואַרטונג אויף די פינצטערע לייט פון נ.ק.ו.ד. וואָס קריכן אַרויס אויף זייער וויסטער אַרבעט ווי די פּלעדערמייז אין חשכות פון דער נאַכט.

און איך האָב' זיך דערוואַרט. און דאָס איז געשען דעם 21סטן נאָ-וועמבער 1937.

*

אין דעם טאָג בין איך געווען פריי און צופרידן וואָס איך דאַרף נישט גיין אין דעם אומעטיקן פּאַריתומטן טעכניקום.

געדארפט זיין האָב איך ביים ציין-דאָקטער. בשכנות מיטן ציין-דאָק-
טער האָט געווינט אסתר שניידערמאַן וואָס איז געקומען קיין ביראָ-ביד-
זשאַן מיט דער קיעווער גרופע אין שפיץ מיט ליבערבערגן. זי האָט פאַר-
נומען דעם אַמט פון אַ וויסנשאַפטלעכער טוערין ביים געגנט-קאָמיטעט, און
ביי מיר אין טעכניקום איז זי געווען נאָר איין מאָל.

איך האָב באַשלאָסן אַריינגיין צו איר. איך האָב זי געטראָפן אין דער
היים. אַליין. זי איז געווען שטאַרק טרויעריק, דערדריקט. זי איז געזעסן ווי
אַפוועזנדיק, און אויף מיין באַגריסונג האָט זי אַ דערשלאָגענע קוים אַ
שאַקל געטאַן מיט איר שיינעם קאַפּ.

— וואָס מאַכט איר, אסתר ? האָב איך געפרעגט.

— אַט, זעט איר דאָך וואָס איך מאַך, — האָט זי געזאָגט — פון דער
פאַרטיי בין איך אויסגעשלאָסן, פון דער אַרבעט — אַראָפּגענומען, איצט
דאַרף קומען דער דריטער אַקט — דער אַרעסט. אַלע נאַכט וואַרט איך.
איך בין שוין ביזן לעצטן טראָפן אויסגעמאַטערט פון וואַרטן און מען
קומט נישט.

איך בין פון איר אַוועקגעגאַנגען נאָך מער צעבראַכן ווי קודם. וועגן איר
ווייטערדיקן גורל האָב איך מיר דערוואַסט ביי אונדזערע בשותפותדיקע
פריינד אין נייצן יאָר אַרום.

איך זעלבן טאַג בין איך געגאַנגען אין טעאַטער צום וויפּלטן מאָל זען
„בוטערע“. מיר איז פּלוצעם געקומען אויפן געדאַנק, אַז איך וואָלט מיר
געדאַרפט אויסבאַהאַלטן. נאָר וווּ ? אין ראַטנפאַרבאַנד איז דאָס אַ לחלוטין
אוממעגלעכע זאַך. וווּ ? ביי וועמען ? ווער וועט דיר געבן אַ מקום מקלט
ביי זיך אין שטוב ? איז דען יענער באַוואַרנט קעגן אַ סכנה אויף אים
גופא ? דאָס איז ערשטנס. און צווייטנס — דיין אַנטלויפן וועט דאָך זיין
אַ בולטער באַווייז, אַז אויפן גגב ברענט דאָס היטל — אַז דו ביסט
בפירוש אין עפעס שולדיק. זיצט מען און מען וואַרט אויפן אַרעסט ווי
אויף אַן אויסלייז, ווי כ׳האַב דאָס היינט געהערט פון אסתר שניידערמאַן,
ווייל דאָס וואַרטן איז אַ שרעקלעך, פייגלעך אַפּקומעניש. מען וויל וואָס
גיכער איבערקומען דעם אומדערטרעגלעכן קאַשמאַר.

גייענדיק אַהיים פונעם טעאַטער, האָב איך צוקומענדיק צו מיין הויז
דערזען אַז אין מיין פענצטערל לייכט זיך. מיין האַרץ האָט זיך אַפּגע-
שטעלט. איך האָב אַרויפגעקוקט צום פענצטער און זיך געזאָגט: דאָס
זענען זיי, ענדלעך.

אויף די טרעפּ האָבן מיינע פיס געציטערט. איך האָב לאַנגזאַם גע-
עפנט די טיר פון מיין צימער. ביים טישל איז געזעסן דער ענקאַוועדיסט

און א פרעמדע פרוי. ער האָט מיר געווין דעם אַרעסט־אַרדער, און די פרוי — זי איז אַן עדות בעת דער אונטערזוכונג, אַז אַלץ איז צוגעגאַנגען גען לויט די כללים (צו וואָס די קאָמעריע? האָב איך געטראַכט). די פּראָצעדור איז געווען אַ קורצע. איבערגעשריבן מיין „פּאַרמעגן“ האָט נישט געדאַרפט געדויערן לאַנג, נאָר פאַרשריבן האָט ער יעדער קלייני־קייט, אַפילו דאָס טינטערל אויפן טיש. איך בין דערביי געווען אַן אויס־געליידיקטע. אַן געדאַנקען, אַן געפילן, ווי מיר וואָלט גאַרנישט אַנגעגאַנגען וואָס דער מענטש טוט. די פרוי האָט אונטערגעשריבן דעם אונטער־זוכונג־פּראָטאָקאָל און ער האָט זי באַפרייט. מיר האָט ער געזאָגט אַז איך וועל גיין מיט אים. און גאַנץ פריינדלעך האָט ער מיר געזאָגט, אַז איך קען בעמען מיט זיך וואָס איך וויל... מיר איז אַלץ געוואָרן גלייכגילטיק, איך האָב נישט געקלערט אַז איך וועל נאָך דערלעבן צו טראָגן די שיינע קליידער, וואָס כ'האַב מיר שוין אַליין דערוואָרבן, ווייל דער אַרעסט באַ־טייט — אומקום. נאָר אַ הויך די וואַרעמע זאַכן (נאָוועמבער שטייען שוין פרעסט אין ביראָ־בידושאָן) האָט זיך מיר געוואָרפן אין די אויגן אַ פּאַרט־פעלכל, וואָס כ'האַב זומער געקויפט אין מאַסקווע — איך האָב אין דעם אַריינגעלייגט מיט זיין דערלויבעניש, עפעס עסנוואַרג. ער האָט גענומען מיין פעקל, אויסגעלאָשן דאָס ליכט, פאַרשלאָסן די טיר און מיר זענען לאַנגזאַם אַוועקגעגאַנגען.

דער וועג צו דער נ.ק.וו.ד. — אַ קורצער. דאָרט האָט דער העפלעכער בחור אין אַ גרויסן, ליכטיקן, וואַרעמען זאַל, מיין פעקל איבערגעגעבן אַ פרוי, וואָס האָט מיך אין גרויס איילעניש גראָב באַטאַפט. איבערגעקוקט מיינע זאַכן, צוגענומען דאָס פּאַרטפעלכל, נישט אויסריידנדיק קיין אייני־ציק וואָרט, און מיך איבערגעגעבן דעם אויפזעער. דער האָט מיך געפירט דורך אַ פינצטערן הויף, דורך קאָרידאָרן, אויפגעשלאָסן אַ טיר, מיך אַרייני־געשטופט אין דער טונקלקייט און די טיר פאַרהאַקט.

דאָס האַרץ האָט געקלאָפט. אַ צעטומלטע האָב איך זיך אַרומגעקוקט: וווּ געפינן איך זיך? ביי דער שיינ וואָס איז אַריינגעדורנגען פון דרויסן דורך אַ פאַרקראַטעטן פענצטער, האָב איך דערזען אַ ביסל העכער פונעם דיל — אַ נאַרע. די מענטשן פון דער נאַרע האָבן זיך אויפגעזעצט. מיך גייגערק אַנגעקוקט. וועמען האָט מען געבראַכט?

דאָס זענען געווען יידישע פרויען. איך האָב זיי נישט געקענט. זיי מיך — יא, די לערערין. זיי האָבן מיך גענומען אויספרעגן וויינענדיק, ווע־מען נאָך מען האָט גענומען פאַר די לעצטע טעג... זיי האָבן זיך צונויפ־גערוקט אויף דער נאַרע, מאַכנדיק אַן אַרט פאַר מיינעט וועגן און מיר

דערציילט וואָס עס טוט זיך דאָ אין נ.ק.וו.ד. וואָס איז נאָך נישט די אמתע תפיסה. דאָ אין קאָרדאָר געפינען זיך נאָך צוויי אַזעלכע לערער. ס'איז ענג, מען מוז ליגן, אָדער זיצן מיט די פיס אונטער זיך און מען גלייכט זיך אַ ביסל אויס, נאָר ווען מען גייט צו דער „פאַראַשע“, אָדער... ווען מען רופט צום אויספאַרשער. רופן רופט מען נאָר ביי נאַכט. און מען פאַרשט זיי לאַנג. עס זענען דאָ פאַלן, ווען מען קערט זיך נישט אום פון דער אויספאַרשונג...

יעדע פון די פרויען אין דער דאָזיקער פינצטערער ענגער קאַמער האָט געהאַט איר טרויעריקע געשיכטע.

די פרוי חוה פייער האָט מיר דערציילט: אין איינער אַ נאַכט, 12 אַ זייגער, האָבן זיך אַריינגעשטעלט צו אונדז אין וווינונג דריי נ.ק.וו.ד. לייט, צווישן זיי אויך אַ פרוי. נאָך דעם וואָס זיי האָבן געמאַכט אַ זאָרג-פעלטיקע אונטערזוכונג, איבערגעקערט די שטוב מיט די פיס אַרויף, האָבן זיי געמאַלדן איר און איר מאַן, אַז זיי זענען ביידע אַרעסטירט, און פאַר זייער איינאַריקן עופעלע דאַרפן זיי נישט זאָרגן. זיי נעמען עס צו און עס וועט זיין אין „גוטע הענט“...

דאָס דערהערנדיק האָבן ביידע אויסגעבראַכן אין אַ גרויס געוויין און דאָס קינד האָט דערביי פון שרעק אונדז אונטערגעהאַלטן מיט אַ שרעק-לעכן יעכץ. די נ.ק.וועדיסטין פון די דריי האָט אַרויסגעריסן דאָס קינד פון אירע הענט און דערביי האָט זי זיי געזידלט און געשריגן אַז ווי שונאים פון פאַלק זענען זיי נישט ראָוי צו דערציען דאָס קינד !!!

— וואָס וועט זיין מיטן קינד ? — האָט זי וויינענדיק שטילערהייט געפרעגט — ווו וועט עס אַהינקומען, מיין שיין געראַטן זונעלע ? איר מאַן איז געקומען פון אַרגענטינע מיט אַ גרופע יידישע אידעאַ-ליסטן. זיי זענען געקומען העלפן בויען די יידישע אויטאָנאָמע געגנט. אַ שלאַסער פון פאַך, האָט ער פאַר די עטלעכע יאָר אין לאַנד געאַרבעט גע-טריי און אויף דער אונטערנעמונג האָט מען אים געהאַלטן פאַר דעם ערשטן סטאַכאַנאָועץ. ביידע האָבן זיי געשטרעבט צו שאַפן אַ משפחה. אָבער נאָכן ערשטן געבורט איז זי קראַנק געוואָרן. דאָס קינד האָט מען געמוזט האַדעווען קינסטלעך. און דאָס קינד איז געשטאַרבן. און איצט אַז זי האָט דאָס צווייטע קינד אויסגעהאַדעוועט ביז אַ יאָר, זענען געקומען די מלאכי חבלה און אים צוגענומען..

איך האָב די געשיכטע פון דער אומגליקלעכער מוטער געהערט אַ פאַרשטיינערטע.

אויפן צווייטן מעת לעת פון מיין אַרעסט (דעם 22סטן נאָוועמבער)

האָט מען מיך גערופן אויפן פאָרהער. איך בין געגאַנגען און אָנגעשראַקענע, וויסנדיק פון די פרויען אַז מען ווערט געשלאָגן און געפייניקט פון די אויספאַרשערס און מען פאָדערט אונטערשרייבן אויף זיך אַליין אַזעלכע הטאים וואָס מען איז קיין מאָל נישט באַגאַנגען..

דער אויספאַרשער האָט מיר געהייסן זיך אַוועקזעצן און באַלד גענו- מען שטעלן פראַגן. ער האָט געקענט הערן, דאַכט זיך, דאָס קלאַפן פון מיין האַרץ. נאָר אַזוי ווי די פראַגן האָבן געהאַט אַ שייכות צו מיין ביאָ- גראַפיע, האָב איך זיך באַרויקט. ווען און ווי אַזוי איך בין געקומען אין לאַנד ? איך האָב געענטפערט אַזוי ווי דאָס איז געווען, און אַזוי פיל מאָל דאָס פאַרשרייבן אין אַנקעטעס. באַלד נאָך דעם האָט ער אַריינגערופן דעם שומר און אים געהייסן אָפּפירן מיך צוריק אין דער קאַמער.

די קומענדיקע נאַכט, אין דער זעלבער צייט, האָט מען מיך ווידער גענומען צום פאָרהער. איך בין געווען נאָך אָנגעשראַקענער ווי דאָס פאַרי- קע מאָל. איך האָב שוין געוואָסט אַז מיין אויספאַרשער הייסט נעכין, אַז ער איז אַ ייד און אַ סאַדיסט. כ׳האַב שטילערהייט מיך געזעגנט. און די פרויען האָבן מיר געוואָנטשן איין זאַך — איך זאָל צוריקקומען בשלום אין דער קאַמער...

אין זעלבן צימער וווּ איך בין נעכטן געווען האָט דער אויספאַרשער מיר דערלאָנגט אַ פאַפירל איך זאָל דאָס איבערלייענען. פאַר די אויגן האָט מיר געשווינדלט און די אותיות האָבן געטאַנצט. איך האָב גאַרנישט געזען, האָט ער מיט כעס אַ נעם געטאַן דאָס פאַפירל און אַליין עס מיר פאַרגע- לייענט. אין דעם פאַפירל האָט זיך געזאָגט אַז איך ווער באַשולדיקט נישט מער און נישט ווייניקער ווי אין שפּיאַנאַזש...

דאָס בלוט האָט מיר אַ זעץ געטאַן אין פנים און אַ צעקאַכטע האָב איך אויסגעשריגן: דאָס איז נישט אמת, נישט אמת — דאָס איז אַ בילבול. דער אויספאַרשער האָט סאַרקאַסטיש געזאָגט און מיר דערקלערט אַז אַז זיי איז באַוואָסט גענוי מיין קאַנטרעוואָלוציאָנערע טעטיקייט און אין מיינע אייגענע אינטערעסן איז בעסער איך זאָל זיך מודה זיין, די שטראַף וועט זיין דערפאַר אַ לייכטערע א.א.וו. איך בין געזעסן אַ פאַרגליווערטע בשעת ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן שפיץ פונעם טישל און מיר געקוקט גלייך אין די אויגן און מיך גענומען זידלען מיט די ערגסטע רוסישע זידל- ווערטער. איך האָב אין פאַרצווייפלונג פאַרשטעלט דאָס פנים מיט די הענט: „איר האָט נישט קיין רעכט צו זידלען און באַלידיקן“.

ער האָט גענומען לאַכן נאָך שטאַרקער, און אויף מיין געוויין און זיין געלעכטער זענען אַריינגעקומען נאָך דריי בייזע רוחות. זיי האָבן מיר אַלע

אַרומגערינגלט און גענומען צורידן אונטערצושרייבן דעם בילבול אויף זיך...

אין דעם מאַמענט האָבן פון אַנדערע צימערן זיך געהערט שרעקלעכע, האַרצרייסנדיקע געשרייען פון געפייניקטע מענטשן און זיי האָבן מיר געקוקט גלייך אין די אויגן, וועלנדיק דערגיין ווי אַזוי די געשרייען ווירקן אויף מיר...

אַט באַלד, האָב איך געטראַכט, וועלן זיי אויך מיך נעמען פייניקן ווי די פרוי פוקס וועלכע מ'האַט גיין מעת לעת נאָך אַנאָנד געפייניקט, ווי מ'האַט מיר דערציילט אין קאַמער וועגן איר. ווי אַזוי וועל איך רעאַגירן? איך וועל אונטערשרייבן ווי אַלע יענע געפייניקטע, וועמען מ'האַט צוגע-זאַגט אַ פאַרלייכטערונג אויב זיי וועלן זיך מודה זיין פון גוטן ווילן — און נאָך דעם האָט מען זיי דערשאַסן?...

מיך האָט מען נישט געשלאָגן, וויפל די סצענע האָט געדויערט קען איך אייך נישט זאָגן. נאָר איך געדענק אַז אַלע דריי זענען אַוועק און ס'איז אַריינגעקומען אַ נייער פאַרשער. די געשרייען האָבן אויפגעהערט. נאָכן אַרויסגיין פון די פיר טיוולאַנים האָט מיך אַרומגערינגלט אַ דריקנדיקע שטילקייט. דער איז געזעסן ביים טיש. געשריבן נישט ריינדיק מיט מיר, ביז ס'איז טאָג געוואָרן. ס'איז ווידער געקומען אַ נייער מענטש, וואָס האָט מיר באַפוילן גיין מיט אים. ער האָט מיך געפירט אין טוואַלעט און צוריקגעבראַכט אין דעם זעלבן צימער. „נישט שלאָפן“ — האָט ער באַ-פוילן, נאָר מיר האָט שטאַרק זיך געוואַלט שלאָפן. נאָר שלאָפן. דער גאַנ-צער קערפער, אַלע גלידער האָבן געוואַלט איך זאָל אַפילו דאַרט אין דעם צימער זיך אויסציען און אַנטשלאָפן ווערן. אָבער דער פייניקער, ווי נאָר ער האָט דערזען אַז מיין קאַפּ בייגט זיך אַראָפּ, האָט ער געקלאַפט מיטן בלייער אין טיש און איך האָב אויפגעציטערט. דערנאָך האָט ער גענומען שפּאַנען איבערן צימער. פון טיר צום פענצטער און צוריק. דאָס צימער — אַ לאַנגס, און די סעקונדעס ביז ער האָט זיך צוריקגעקערט האָב איך גע-כאַפט אַ דרעמל. נישט לאָזן שלאָפן, דאָס איז איינע פון די פייניקונגס-מיטלען זייערע, אויסמאַטערן דעם געפאַרשטן, ביז דער מוח, דער גאַנצער קערפער ווערט אָפגעשוואַכט און דער געפאַרשטער שטעלט שוין נישט אַרויס קיין ווידערשטאַנד.

אַזוי האָט מען מיך געהאַלטן 24 שעה. פאַר נאַכט איז ווידער געקומען אַ שלאַק און מיך אויסגעפערעגט אין וועלכע שטעט פון ראַטנפאַרבאַנד איך בין געווען. ווען איך האָב אים געענטפערט אויף זיין פראַגע, האָט ער מיר געזאָגט: „גענוג האַסטו זיך שוין אַנגעזען, קענסט שוין שטאַרבן!“

נאך דעם פיינלעכן מעת לעת האָט זיך ווידער אַריינגעשטעלט געװױן.
ער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן מיט כעס.
— נו, דו װעסט זיך מודה זײן ?

איך האָב געשוויגן. האָט ער זיך אַװעקגעװעזט, לאַנג איבערגעשריבן
דאָס געװעזענע פּאַפּירל און מיר געלייענט לאַנגזאַם פּונקט נאָך פּונקט. צו
מײן מידן מוה איז דערגאַנגען, אַז די באַשולדיקונג איז שפּאַנאַזש איז
שוין נישט פּאַראַן און — מײן פּאַרברעכן באַשטייט אין אומלעגאַלן אַריבער-
גיין די גרענעץ.

דעם פּראָטאַקאָל האָב איך אונטערגעשריבן. אין משך פון פּערצן יאָר
האָב איך דאָך פון מײן אומלעגאַלן קומען אין לאַנד קיין טוד נישט גע-
מאַכט. נאָך דעם האָט מען מיך צוריקגעפירט אין קאַמער.

אַלע פּרויען האָבן געװאַרט שװייגנדיק, איך בין אַרױפּגעקראַכן אויף
דער גאַרע און מיט אַ שטילער זיך לעשנדיקער שטימע אַלצײַנג זיי דער-
ציילט.

— נו — האָבן זיי אָפּגעאַטעמט פּרייער — דו ביסט אַ גליקלעכע.

אין דער דאָזיקער קאַמער בין איך געװעסן 12 טעג. מער האָט מען
מיך נישט גערופן. אין דער צײַט האָט מען געבראַכט נייע „פּאַרברעכער“
און זיי געפירט אין די געװעזענע פּאַרהער.

אײן מאָל, בײַטאַג, האָט מען אַריינגעװאַרפן אין קאַמער אַ פּרוי פון
אַ יאָר זעכציק. מײַהאַט זי געבראַכט פון שטעטל ביראַ. זי האָט דערציילט,
אַז מיט עטלעכע טעג פאַרן אַרעסט איז מען געקומען צו איר פון נ.ק.וו.ד.
און מײַהאַט איר באַפּוילן זי זאָל פאַרקויפן איר װירטשאַפּט — די בהמה
און די אַנדערע בעלי-חיים און די שטוביקע זאַכן. אַלץ, אַלץ פאַרקויפן.
װײל איר גאַנצע משפּחה שיקט מען אַרויס אין אַן אַנדער געגנט.

װײנענדיק האָט זי דערציילט, אַז זי האָט געפּאַלגט. אַלצײַנג פאַר-
קויפט פאַר 3 טױזנט רובל, אַ חוץ די װײכע זאַכן װאַס זי האָט אײנגע-
פּאַקט. זי האָט אַפּילו געשאַכטן עטלעכע עופות און געמאַכטערהײט אײגן-
געפּאַקט אין דעם בעטגעװאַנט, אַז די משפּחה זאָל האָבן אַ ביסל פּראָװײזע
אין לאַנגן װעג, אין דער אומבאַװוסטקײט אַרײן. און װי איר זעט — די
אַנדערע געגנט האָט זיך אױסגעלאָזט, אַהערצו. אין דעם קעלער אַרײן. דאָס
געלט האָט מען בײ איר צוגענומען. די זאַכן, די קינדער און זי מיטן מאַן
האָט מען געבראַכט אַהער. װאַס אמת איז אמת, אַ קבלה אויף די דרײ
טױזנט רובל האָט מען איר יאָ געגעבן.

ברכה, אזוי האָט מען זי גערופן, האָט גערעדט אָן אַן אָפּשטעל, שאַק-
לענדיק זיך מיט אַ געוויין.

— ווהיין האָט מען אַהינגעטאָן מיינע קינדער ? ווהיין האָט מען היב-
געטאָן מיינ מאַן ? געוואָלד געשריגן — האָט זי פּלוצעם אַרויסגעזעכצט —
די היבער וועלן דאָך פאַרשטונקען ווערן, ווען מען גיט מיר זיי אַוועק
וואָלטן מיר נישט געדאַרפט עסן דעם פּאַסקודנעם זופּ!...

פאַר ברכהן האָט מען געמאַכט אָן אויסנאַם. זי פּלעג מען נעמען אויפן
פאַרהער בייטאַג. מיט איר פּלעגן זיך טרעפן קאַמישע אויספאַרשונגען, ווייל
זי האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס מען וויל פון איר און פון איר מאַן וועמען
זי איז געווען אַ גוטע פּרוי, און אַ גוטע מאַמע פאַר אירע קינדער, נאָר אַ
פּולשטענדיקער אַנאַלפאַבעט, וואָס פּלעג אַנשטאַט אַ חתימה שטעלן דריי
צלמלעך.

אין איינער אַ נאַכט האָט אונדזער קאַמער-טיר זיך אויפגעעפּנט מיט
אַ שטאַרקן הילך. מען האָט באַפוילן שנעל, שנעל זיך צונויפנעמען מיט
די זאַכן. דאָס איז געקומען אזוי אומדערוואַרט אַז דאָס האַרץ האָט ביי
מיר, ווי ביי אַלע אַנדערע פּרויען, גענומען שטאַרק קלאַפּן, באַהערשט פון
אַן אומרו. די הענט און די פיס האָבן זיך געטרייסלט. אין דרויסן האָט
אונדז דוכרגענומען אַ שטאַרקער פּראַסט. פון לאַנגן זיצן מיט די פיס אונ-
טער זיך, איז דאָס גיין אונדז אַנגעקומען שווער. מיר האָט פאַרפּעלט
אַטעם. די וואַך האָט געטריבן. ווהיין ? ווהיין טרייבט מען אונדז אין אַזאַ
בהלה ? צי דען צום שיסן, האָב איך געטראַכט. מען האָט אונדז געבראַכט
אויפן ביראַ-בידזשאַנער נייעם וואַקזאַל, וווּ ס'האָט שוין געפּראָרן אַ גרופּע
מענער-אַרעסטאַנטן. אין דער פינצטער האָבן אַ סך זיך דערקענט. אַ שרעק-
לעך באַגעגעניש. חוה פייער האָט זיך געטראַפּן מיט איר מאַן. אַ גרויל האָט
אַרומגענומען פון דער צונויפטרעפּעניש.

מען האָט אונדז אַלע אַריינגעטריבן אין איין וואַגאַן. מענער באַזונדער
פון די פּרויען. מ'האָט באַמערקט ווי אויסגעמאַטערט און בלאַס עס זענען
די מענער. שטומערהייט, מיט זשעסטן האָבן זיי אונדז געוויזן, אַז זיי
זענען געפייניקט געוואָרן. חוה האָט אים מיט די הענט געוויזן אויף איר
בויך, פון וואָס ס'איז געווען צו פאַרשטיין אַז זי איז שוואַנגער, און דער-
ביי האָט זי געוויינט.

מיד האָט דערקענט מיינ געוועזענער שילער וואָסערמאַן, דער בעסטער
סטודענט פון פּעדאַגאָגישן טעכניקום. אַ פעיקער, אינטערעסאַנטער יונגער-
מאַן וועלכער איז אויך געקומען פון פּוילן. ביי נאַכט, ווען די אַרסטאַנטן
האָבן ווי עס איז זיך אויסגעצויגן און אויסגעמאַטערטע איינגעשלאַפּן, האָט

ער שטילערהייט זיך צוגעגבעט צו מיר און דערציילט ווי אזוי מען האָט אים גיין מעת לעת נאָך אַנאַנד געפייניקט באַשולדיקנדיק אין שפּיאַנאַזש. אין אַ שטאַרק אַנגעהייצטן צימער האָט מען אים געצווונגען שטיין, אַנגע-טאַן אין אַ וואַרעמען ווינטער-מאַנטל, אין משך פון לאַנגע מעת לעת. ער פלעג אַנידערפאַלן אויסגעמאַטערט פון דער היץ, האָט מען אים אַפּגעגאַסן מיט אייז-וואַסער. דערמונטערט, און געצווונגען ווייטער צו שטיין. דאָס האָט זיך איבערגעחזרט אזוי לאַנג ביז ער האָט אויפגעהערט פאַרשטיין וואָס עס טוט זיך מיט אים. ער איז דערגאַנגען צו אַזאַ צושטאַנד, ווען ער האָט שוין פאַרלאָרן דעם קאַנטראָל איבער זיינע געדאַנקען. און די מערדער האָבן זיך דערשלאָגן ער זאָל אונטערשרייבן די פאַלשע באַשולדיקונג אויף זיך אליין!! ער האָט מיך געבעטן, אַז אויב איך וועל מיך באַפרייען, זאָל איך אַפּזוכן זיין יונגע פרוי, אויך אַ סטודענטין און איר דערציילן אַלץ וואָס מ'האַט מיט אים געטאַן. ער איז געווען אין טיפּסטן ייאוש, אַ זיכערער אַז מען וועט אים דערשיסן, ווייל פאַר אַזאַ פאַרברעכן, לויטן סאַוועטישן געזעץ, קומט די העכסטע שטראַף...

ביים געזעגענען זיך האָבן איך שטיל געוויינט. וואָסערמאַן האָט גע-קוקט אויף מיר מיט דערשראָקענע אויגן, נאָר פון דעסטוועגן האָט ער ביי מיר געבעטן אויב איך האָב אַן איבעריקן האַנטעך. בעתן אַרעסט האָט מען אים נישט געלאָזט נעמען קיין שום זאַך. אזוי ווי איך האָב אין שטוב קיין געלט נישט געהאַט האָבן מיר זיך געטוישט, ער מיר צען רובל, איך אים אַ האַנטעך.

אויפן צווייטן טאָג, אין דער פינצטער, האָט מען אונדז אַרויסגעפירט פון דעם וואַגאַן און אַריינגעשטופט אין אַ פאַרמאַכטער מאַשין („טשאַרני וואַראַן“) וואָס פלעג אַרומיאַגן ווי אַ געשפּענסט איבער די גאַסן פון די סאָ-וועטישע שטעט און אַנוואַרפן אַן אימה אויף די מענטשן. אין מאַשין זענען מיר פון ענגשאַפט געלעגן ממש איינער אויפן אַנדערן. ווען מ'האַט אונדז אויסגעלאָדן אין הויף און כ'האַב דערזען די פילשטאַקיקע פענצטער מיט די „דאַשיקעס“ איבער זיי, וואָס האָט מיר דערמאַנט דעם וואַרשעווער „פּאַוואַק“, האָבן מיר זיך דערוואַסט, אַז מיר געפינען זיך אין הויף פון דער כאַבאַראַווסקער תּפּיסה.

מ'האַט שנעל אַפּגעטיילט די מענער פון די פרויען. ווידער און צום וויפּלטן מאָל — די אונטערוואַכונג-פּראַצעדור. צוגענומען יעדע זאַך, מיט וועלכער מען קען זיך מאַכן אַ סוף צום לעבן... זעכצן פרויען פון ביראַ-בידזשאַן האָט מען אונדז אַריינגעזעצט אין איין פּוסטער קאַמער, ווהיזן מ'האַט אין אַוונט אַריינגעוואַרפן עטלעכע שטרוי-מאַטראַצן. צווישן די

זעכצן פרויען האָבן זיך געפונען אייניקע וואָס האָבן געוויסט מער פרטים ווי אזוי מ'האָט געפאַרשט און פאַרפייניקט די פרוי פּוקס. גיין מעת לעת האָט מען זיי נישט אויפגעהערט שלאָגן. אַ צעבלוטטיקע זי געהאַלטן אויפן דיל, נישט געבנדיק איר די מעגלעכקייט זיך אָפצוואַשן. איינגעריכט אין בלוט און אין שמוץ! האָט זי שוין אַליין נישט פאַרטראָגן דעם שטינק פון איר צעממיתטן קערפער. צוואַגנדיק איר אָן אויב זי וועט אונטערשרייבן וועט מען זי פירן אין באַד, האָט זי זיך איינגעבראַכן. די טיילוואַגנים האָבן ווירקלעך געהאַלטן וואַרט. מ'האָט זי אָפגעפירט אין באַד און אַ ריינע, אַרומגעוואַשענע האָט מען זי דערשאַסן.

וועגן סעקרעטאַר פון ביראַ-בידזשאַנער שטאַטישן פאַרטייקאַמיטעט האָבן זיי געוויסט צו דערציילן פאַלגנדעס: בעת מ'האָט אים געפירט פון דער אויספאַרשונג אין קאַמער, האָט ער זיך אַראָפגעוואַרפן פון די טרעפּ, צעבראַכן ביידע פיס און מ'האָט אים געמוזט אַריינלייגן אין שפייטאַל אונטער אַ באַוואַפנטער וואַך. ווען מ'האָט אים אָפגעפירט אין כאַבאַראַוו-סקער תפיסה איז זיין פרוי (אַ רוסישע) געלאָפן איבער די גאַסן פון דער שטאַט ביראַ-בידזשאַן, ווי פון זינען, און געשריגן: „וואָס וויל מען פון מיין מאַן? פאַר וואָס פייניקט מען אים?“

אין דער קאַמער פון די 16 פרויען האָב איך זיך געטראָפן מיט דער פרוי ציגעלניקער — די ריכטערין פון דער ביראַ-בידזשאַנער געגנט. איך האָב זי פריער נישט געקענט. אָבער זי האָט וועגן מיר געוויסט אפילו דאָס אַז איך בין מיט יאָרן צוריק געווען זאַבלודאַווסקיס ווייב. זי האָט מיר דערציילט אַז איין מאַל, ווען מ'האָט די אַרעסטירטע פרויען אַרויסגעפירט אויפן שפאַציר אין הויף פון ביראַ-בידזשאַנער נ.ק.וו.ד. האָט זי, צוקומענ-דיק צו די פענצטער פון דער מענער-קאַמער געפרעגט וואָס איז מיט זאַב-לודאַווסקין, האָט מען פון דאָרט געענטפערט: — פּרעג נישט! די דאָזיקע צוויי ווערטער האָבן שוין אַלצדינג פאַרענטפערט.

די פרויען האָבן אויך געוויסט צו דערציילן אַז הינטער דער שטאַט ביראַ-בידזשאַן, אויף דער אייזנבאַן-ליניע, איז געשטאַנען אַ פּוסטער לאַסט-וואַגאַן. אַהין פלעג מען אָפפירן די צום טויט-פאַראַורטיילטע. דאָרט האָט מען זיי געהאַלטן עטלעכע טעג און — דאָרט טאַקע פלעג מען זיי אומ-ברענגען!!!

אין גיכן האָט מען אונדז די זעכצן צעשיידט. איך בין אַריינגעפאַלן אין אַ קאַמער מיט צוויי פון די זעכצן. איינע — געניע הערנאַווסקי, די פרוי פונעם מיטאַרבעטער פון ביראַ-בידזשאַנער צייטונג פינקלשטיין. ער איז אַרעסטירט געוואָרן דעם 11טן נאָוועמבער אין איין נאַכט מיט זאַב-

לודאווסקין. די צווייטע פרוי דאָראַ (איר פאָמיליע ווייס איך נישט) האָט גאַנצע טעג געוויינט, נישט וויסנדיק וואָס מיט אירע קינדער איז געשען, געבליבענע אויפן באַראַט פון די וויסטע מאַכט-האַבער ערגעץ אין אַ יישוב אין ביראַ-בידזשאַן.

אין דער דאָזיקער גרויסער קאַמער זענען מיר געווען 107 פרויען. אין נאָרמאַלע צייטן איז זי באַשטימט געווען פאַר 25 פערזאָן. פון ענגשאַפט און פון דער פאַראַשע איז דאָרט געהאַנגען אַ גרויס געשטאַנק נישט צום אַטעמען. כמעט אַלע אין קאַמער זענען געווען רוסישע פרויען פון דער-שאַסענע מענער — מיליטערלייט. אַ טייל פון זיי איז געשלאָפן. אַ טייל זיך געשאַקלט, קוקנדיק סתם אין איין פינטל, אַ טייל געלייענט (אין כאַבאַראַוו-סקער תפיסה האָט מען געגעבן ביכער צום לייענען). אַלע זענען שוין געזעסן אַ לענגערע צייט און געוואַרט אויפן משפט. קיינער פון זיי האָט נישט געהאַפט באַפרייט צו ווערן.

אונדז האָבן זיי אויפגענומען זייער פריינדלעך. זיי האָבן זיך צוגופֿ-גערוקט, אונדז געגעבן אַרט אויף די נאַרעס, און דערביי געוואַרנט, אַז מען שלאָפט לויט אַ ריי. פאַר אַלע איינצייטיק צו שלאָפן איז קיין אַרט נישטאַ. זיי האָבן דאָרט געווינט חדשים-לאַנג. אַן לופט. און וואָס ערגער — נישט וויסנדיק וועגן זייערע אויף הפקר געבליבענע קינדער, און גע-מאַטערט פון דער פראַגע: וואָס וועט זיין זייער אייגענער גורל ?

הערנדיק אַז מיר זענען ביראַ-בידזשאַנער האָט איינע אַ שיינע, דיק-לעכע פרוי אין מיטעלן עלטער געפרעגט מיט אַ געוויין:

— אפשר האָט איר געהערט וואָס ס'איז געוואָרן מיט מיין יינגל. מיין

איין און איינציק קינד ?

זי איז געווען די פרוי פונעם נאַטשאַליק פון ביראַ-בידזשאַנער נ.ק.וו.ד. ווען ס'האָבן זיך אַנגעהויבן די אַרעסטן האָט מען אים גענומען דעם ערשטן. ער איז געווען אַ רוסישער מענטש און האָט תמיד באַזוכט אַלע יידישע פאַרזאַמלונגען, באַמיענדיק זיך צו באַנעמען וואָס מען רעדט. אַ גוטער פון נאַטור, האָט ער זיך שטאַרק אינטערעסירט מיט דער בויונג פון דער געגנט. די גוטע מידות און אייגנשאַפטן פון דעם מענטשן זענען, ווייזט אויס, געווען גענוג מען זאָל אים אַפרוימען פון וועג, כדי ער זאָל קיין שטער נישט זיין אין דער בלוטיקער פאַרניכטונג פון דער געגנט. זיין פרוי האָט מען אויך באַלד אַרעסטירט און זייער יינגעלע מסתם פאַרגומען אין אַ קינדערהיים. אים, דעם פאַטער, ווי מ'האַט דערציילט, האָט מען לאַנג גע-פייניקט, געצווונגען עטלעכע מעת לעת שטיין אויף די פיס ביז זיי זענען געשוואָלן געוואָרן און ווען מ'האַט אים דערלויבט אויסצוטאָן די שטייול,

האָט מען זיי געמוזט צעשניידן, ווייל אַנדערש האָט מען זיי נישט גע-
קענט אַראָפּציען.

אין כאַבאַראָוסקער תּפּיסה, האָט מען געשמועסט, זענען געווען דע-
מאָלט עלף טויזנט אַרעסטאַנטן. דאָס האָט מען געוויסט פּון די אַרעסטאַנטן,
וואָס האָבן געאַרבעט אין קיך און לויט די עלף טויזנט פּאַרציעס ברויט
וואָס מ'האַט דאָרט אָנגעשניטן טעגלעך.

זייער אָפט פּלעג מען פּון די קאַמערן אַרויסיאַגן אין די קאַרידאָרן
און דורכפירן די ציילונג, כדי זיך איבערצייגן, אַז די צאַל אַרעסטאַנטן
שטימט (כאָטש אַנטלויפּן פּון דער טורמע איז געווען אוממעגלעך). אין די
זעלבע קאַרידאָרן פּלעג מען צוזאַמענשטעלן די גרויסע עטאַפּן.

מיר, די ביראַ-בידזשאַנער, האָבן זיך אין דער כאַבאַראָוסקער תּפּיסה
געפונען דריי חדשים. אין דער צייט האָבן איך אויפּגעהערט מורא האָבן,
אויפּגעהערט וויינען. איך האָב זיך באַקאַנט מיט פּיל אינטערעסאַנטע פּרויען
— געלערנטע, וויכטיקע פּאַרטייִשע, געזעלשאַפטלעכע טוערינס. איינע,
וועלכע איז געשלאָפּן אויף איין גאַרע מיט מיר, האָט מיר דערציילט, אַז
זי האָט פאַר אַקטיווער געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט באַקומען אַ פּרעמיע
פּון דער האַנט פּון סטאַלינען בכבודו.

מיר פּלעגן שמועסן לאַנג וועגן ליטעראַטור, טעאַטער. די פּרויען מיט
וועלכע איך בין גאַענט געווען זענען געווען צו גוט דערצויגן און נישט
געלאַכט פּון מיין פּאַרגרייזטן רוסיש ריידן און פּון מיין אַקצענט, פּאַרקערט:
זיי האָבן מיך אויסגעבעסערט און געלערנט. מיר האָבן פּאַרויכטיק גע-
שמועסט אויך וועגן דעם וואָס קומט פאַר אין לאַנד, וועגן די מאַטיוון
וואָס האָבן באַוויגן סטאַלינען דורכצופירן אַט דעם אומדערהערטן פּאַגראַם,
און וועגן די שוואַכע וואָס האָבן, ווען ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די רדיפות,
אַנשטאַט צו קעמפּן, זיך גענומען דאָס לעבן...

אינטערעסאַנט האָט אונדזער קאַמער באַגעגנט דאָס נייע 1938 יאָר. די
פּרוי פּון נ.ק.ו.ד. גאַטשאַליניק האָט געהאַט אַ קלינגענדיק-אָנגענעמע שטימ. זי
האַט גוט געוונגען אַריעס פּון אָפּערעס, האָבן מיר איינגעאַרדנט אין דער
נאַכט פּון נייעם יאָר אַ קאַנצערט. צוועלף ביינאַכט ווען אין גאַנצן לאַנד
טרינקט מען שאַמפּאַניער-וויין, ווען שיכורים וואַלגערן זיך איבער די גאַסן,
קינדער טאַנצן אַרום יאַלקעס, האָט אין כאַבאַראָוסקער תּפּיסה-קאַמער זיך
דערהערט די קלינגענדיקע שטימ פּון אונדזער זינגערין. זי האָט געוונגען
פּריי, אָפּן, מיט דער פּולער שטימ, אַן מורא, בעסער געזאַגט — אויף צע-
פּיקעניש. זי האָט אין דעם געזאַנג אַריינגעגאַסן איר גאַנצע פּאַרביטערונג
און פּראַטעסט.

דער וועכטער האָט געקלאַפט אין טיר זי זאָל אויפהערן זינגען. עס זענען זיך צונויפגעלאָפֿן נאַטשאַלניקעס. ווען מ'האַט אויפגעפראַלט די טיר, האָבן מיר זיי באַגעגנט מיט געשרייען:

— וווּהין האָט איר אַהינגעטאַן אונדזערע קינדער? פאַר וואָס האָט איר אונדז אַרעסטירט?

פאַרשטייט זיך, דער פראַטעסט־קאָנצערט האָט אונדזער לאַגע אויף אַ האָר נישט פאַרבעסערט. נאָר אַ מאַראַלישע באַפרידיקונג האָבן מיר געהאַט. אין איינער אַ נאַכט האָט אַ פרוי גענומען יאָמערן, אויפּוועקנדיק נישט נאָר די קאַמער, נאָר די גאַנצע תּפּיסה.

— גיט מיר אָפּ מיינע קינדער, האָט זי געיעכצט. איצט, נאָר וואָס האָב איך געהערט זייערע קולות!... גיט מיר אָפּ מיינע קינדער!

באַרוינקן זי האָט מען נישט געקענט. די פרוי איז גערירט געוואָרן פון זינען און מ'האַט זי באַלד אוועקגענומען אין אַ שפּיטאַל.

נאָך דעם פאַל האָב איך געטראַכט, אַז מיר איז גוט. איך האָב נישט קיין קינדער. איך וואָלט זיכער אויך משוגע געוואָרן.

— איין מאָל (דווקא בייטאַג), אָנהייב פּרילינג, האָט מען אונדז דריי ביראַ־בידזשאַנער אַרעסטאַנטנס גערופן צום נאַטשאַלניק. אין אַ צימער פון טורמע־אַדמיניסטראַציע איז געזעסן אַ יונגער שיינער מאַן אין עלע־גאַנטן מיליטערישן קאַסטיום. אויפן טיש ביי אים — אַ גאַנץ פעקל פּאַפּירן. מ'האַט אונדז אַריינגערופן איינציקווייז און ער האָט גאַנץ פשוט אונדז באַ־וויסט געמאַכט דעם אורטייל: לויטן באַשלוס פון אַ ספּעציעלער באַראַטונג בין איך (און זיי) פאַרמשפּט אויף צען יאָר לאַגער, פאַר קאַנטרעוואָלן־ציאַנערער טעטיקייט!

כאַטש יעדער איז געווען גרייט צו הערן די דאָזיקע בשורה, זענען צווישן די פרויען געווען אַזעלכע וואָס, אויסהערנדיק די בשורה, פלעגן זיי פאַלן אין חלשות. אַנדערע האָבן זיך צעשריגן, צעוויינט, געריסן די האָר פון קאַפּ, זיך אַפּגעזאָגט אונטערשרייבן די פּאַפּירלעך. פאַרמעל האָט דאָס געהייסן נאָר אַ „באַקאַנטמאַכונג“. מ'האַט זיך צעשריבן אַז „מ'האַט גע־הערט" און דאָס איז אַלץ.

— דער אורטייל איז נישט קיין ריכטיקער, האָב איך אַן טרערן, נאָר מיט כּעס זיך צעשריגן.

— איר קענט שרייבן אַן אַפּעלאַציע, האָט ער מיר געזאָגט מיט אַ שמייכלע.

— ווי אזוי, האָב איך אים געפרעגט, ווען אין תּפּיסה איז נישטאַ קיין טישל, קיין בענקל, קיין פּאַפּיר און קיין פעדער? און צו וועמען שרייבן?

— מיר וועלן אלץ טאן, איר וועט אלץ באקומען, האָט ער געענטפערט
 געלאָסן און גאַנץ רויק.
 פאַרשטייט זיך אַז דאָס איז געווען אַ ליגן.
 צען יאָר, האָבן מיר געמאַלדן אומקערנדיק זיך אין קאַמער.
 — צען יאָר — האָט זיך צערעוועט דאָראַ... וואָס וועט זיין מיט אונד-
 זערע קינדער?...
 אין אַ טאָג אַרום האָבן אַלע ביראַ-בידזשאַנער אויף די ווענט אין
 טראַלעט אויסגעקריצט: — צען יאָר!
 — עס קען נישט זיין! עס קען נישט זיין! — האָט איינע אין דער
 קאַמער געשריגן — עס קען נישט זיין. די ראַטנמאַכט זאָל משפּטן אומשול-
 דיקע מענטשן צו צען יאָר לאַגער.
 דאָס איז געווען די לייטערין פון כאַבאַראַווסקער בילדונגס-אַפטייל, אַ
 יידישע פרוי, אַן אַלטע באַלשעוויטשקע. מיר, די דריי פאַראורטיילטע
 פרויען, זענען זי באַפאַלן מיט אונדזערע געשרייען און וואַלטן זי דורס
 געווען ווען מען לאַזט אונדז...
 אין עטלעכע טעג אַרום האָט מען אַלע ביראַ-בידזשאַנער אָפגעשיקט
 מיטן עטאַפּ אין די לאַגערן.
 דערמאַרדנדיק און אַפרייניקנדיק ביראַ-בידזשאַן פון די בעסטע מענטשן
 האָט מען צוגעפירט צום סוף די ליקוידאַציע-טראַגעדיע פון דער יידישער
 אויטאָנאַמער געגנט.

עטאפן און לאגערן

פאראורטיילטע און וויסנדיק אז מען דארף זיך גרייטן צום עטאפ, זענען מיר געוואָרן שטאַרק אַקטיוו און גענומען קלאָפּן אין די טירן אַזוי לאַנג ביז וואַנען דער תּפּיסה-נאַטשאַלניק איז נישט געקומען געוואָר ווערן וואָס מיר פּאַרלאַנגען. מיר האָבן געשריגן, געוואָלדעוועט, מען זאָל אונדז אָפּגעבן אונדזערע זאַכן... מיר זענען דאָך נישט פּאַרמשפּט „מיט קאַנפּיס“ קירן אונדזער פּאַרמעגן“...

דער נאַטשאַלניק האָט אונדז באַרוקט מיט אַ ליבן שמייכעלע, אַז ווען דער אַרעסטאַנטן-עשאַלאַן וועט פּאַרבייפּאַרן ביראַ-בידזשאַן וועט מען אונדזערע זאַכן אַלעמען אַרייַנטראַגן אין וואַגאָן.

איך האָב געפּאָדערט מיין לעדערן פּאַרטפּעלכל. מיין גאַנצער כּעס און פּאַרביטערונג קעגן דעם הימלשרייַענדיקן אומרעכט האָט זיך אויסגעדריקט אין דער פּאָדערונג פּון דער-אַ באַגאַטעל... מיר האָבן אויסגעצייכנט גע-וויסט אַז קיין שום זאַכן וועלן אונדז נישט ווערן אָפּגעגעבן, אָבער דער ווייטיק, דער פּאַרדרוס האָבן געדאַרפט געפּינען אַן אַרויסגאַנג. איך האָב אויסגעצייכנט געוויסט אַז מיין פּאַרטפּעלכל געפּינט זיך נישט אין דער כאַבאַראַווסקער תּפּיסה, און דאָך האָב איך געטומלט. איך האָב נישט גע-וואַלט קיין צוואַנג... שוין האָב איך עס געפּאָדערט, אויפן אַרט.

כדי פּטור צו ווערן פּון מיין דעמאָנסטראַציע האָט מען מיך אַראַפּגע-פּירט אין קעלער פּון דער כאַבאַראַווסקער תּפּיסה. אין אַ גרויסן צימער האָט זיך געפּונען אַ באַרג מיט לעדערנע זאַכן. צוגענומענע פּון די אַרעס-טירטע בעתן אַרעסט. זיי האָבן מיך אַרייַנגעלאָזן איך זאָל אַליין געפּינען דעם פּאַרטפּעל מיינעם. נאָר זעענדיק דעם באַרג מיט פּאַרמאַנעטן, אַלער-ליי לעדערנע טעשלעך, פּאַרטפּעלן, האָב איך נישט געקענט מאַכן קיין שפּאַן. מיין האַרץ האָט זיך פּאַרקלעמט ביים געדאַנק אַז די אייגנטימער פּון אַט-די אַלע קעגנשטאַנדן זענען שוין נישטאַ. אַז דאָס זענען זאַכן פּון מיליטערהייט וואָס זענען שוין דערשאַסן. דער באַרג מיט די זאַכן

האָט מיר דערמאָנט דעם באַרג מיט קינדער־שיכלעך אין אַשווענצים. אין גרויסער פאַרצווייפלונג האָב איך אָנגעהויבן שרייען און בעטן מען זאָל מיר צונעמען פון דעם שרעקלעכן אָרט...

סוף מאָרט 1938 האָט מען אונדז אַרויסגעפירט צום עטאַפּ.

פון דער תפיסה צו דער באַן־סטאַנציע האָט מען אונדז געפירט אין דעם „טשאַרני וואַראָן“. דאָרט האָט מען אונדז אויפגעלאָדן אין די בהמה וואַגאַנען, אין זיי זענען געווען טאַפּל־נאַרעס, אַ פאַרקראַטעוועט פענצטער און ברייטע טירן וואָס פלעגן זיך עפענען נאָר דעמאָלט ווען מ'האָט אונדז געבראַכט דעם פּאַיאָק, וואָס איז באַשטאַנען פון דער ברויט־פּייקע, וואָסער און פון צייט צו צייט עטלעכע שטיקלעך צוקער פאַר אַ מענטשן. זעלטן האָט מען געהאַט אויך אַ לעפל „באַלאַנדע“ (אַ שיטערע לעמעשקע). די נאַטירלעכע באַדערפענישן האָט מען געמאַכט אין וואַגאַן (אַן אויסגעשניטן לאַך אין דיל). ביז קראַנסאַיאַרסקער קאַנט האָט דער עשאַלאַן זיך געשלעפּט אַ גאַנצן חודש.

אין וואַגאַן האָבן זיך געפונען אויך קרימינעלע (גנבטעס, זונות). זיי האָבן געקענט פאַר אַ שטיקל ברויט אָדער פּיצל צוקער שלאַגן, אונדז פאַר־ליטישע, וועמען זיי האָבן אָנגערופן „שונאים פון פּאַלק“. ווי דער מלוכה אַז זיי זענען געווען די „פּריינד“.

די דאָזיקע שרעקלעכע פאַרדאַרבענע אונטערוועלט האָט גוט געוואָסט דעם אונטערשייד אין דער באַציונג פון די מאַכט־אַרגאַנען צו ביידע קאָ־טעגאַריעס אַרעסטאַנטן, דעריבער האָבן זיי זיך געפירט מיט אונדז אַן שום צערעמאָניעס, וויסנדיק אַז זיי וועלן נישט באַשטראַפט ווערן. אויב אין אונדזער וואַגאַן איז נישט געקומען צו קיין אינצידענטן מיט די געמיינ־פאַרברעכערינס, איז עס אַ דאַנק דער יידישער פרוי צילע מאַרגאַליס, וועל־כע האָט געקענט מיט זיי אויסקומען און געהאַט אויף זיי אַ השפּעה. אין די תפיסות האָט מען זיך באַמיט אַפּצוונדערן די צוויי קאַטעגאָריעס. אין עטאַפּן איז דאָס געווען אוממעגלעך. מיר האָבן אַליין געדאַרפט אויסגע־פּיגען מיטלען דורכצוקומען מיט זיי. דעם סוד האָט געוואָסט די פרוי צילע מאַרגאַליס. אזוי ווייט אַז זי איז געוואָרן באַליבט ביי דעם מענטשלעכן פּסולת. זיי האָבן זי געפאַלגט און זי גערופן „מאַטושקאַ“ — מוטערל.

וועהן מען פירט אונדז האָבן מיר נישט געוואָסט און אויך נישט ווי לאַנג דאָס שלעפּן זיך פון דעם עשאַלאַן וועט געדויערן. אין וואַגאַן האָב איך מיך צונויפגעטראַפּן מיט נייע, אומבאַקאַנטע מענטשן. אונדז, די ביראַ־בידזשאַנער האָט מען צעשיידט, צעוואַרפּנדיק אין פאַרשיידענע וואַגאַנען. אין וואַגאַן איז געווען פינצטער. געשטאַנען אויף באַן־סטאַנציעס איז מען

אויף זייטיקע ליניעס אין טעמפע ווינקלען) אזוי אז מיר האָבן אַפילו גישט געוואָסן ווען מיר זענען פאַרבייגעפאַרן ביראָ-בידזשאַן וווּ מ'האַט אונדז צוגעזאָגט אַריינברענגען אונדזערע צוגענומענע זאַכן...

צוריק מיט פיר יאָר בין איך אויף דעם וועג געפאַרן פול מיט האַפּע-גונג, אַ פרייער מענטש מיט אַן אינטערעסאַנטן באַרוף. און באַזונדערס — מיטן ווילן צו העלפן בויען אַ יידישע אויטאָנאָמע געגנט. אַצינד פירט מען מיך צוריק מיט דעם זעלבן וועג — אַ פאַרשלאָסענע, פאַרמשפטע פאַר פאַרברעכנס וואָס איך האָב גישט נאָר גישט באַגאַנגען, נאָר אַפילו אין זינען גישט געהאַט זיי צו באַגיין...

מיט 18 יאָר צוריק האָט מען מיך, צוזאַמען מיט חברים פּעלי-ציון, געפירט אין עטאַפּ פון וואַרשע אויך אין אַן אומבאַוואָוסטער ריכטונג. דער וואַגאַן איז אויך געווען אַ שמוציקער, פאַרלייזיקטער. אָבער די טיר פונעם וואַגאַן איז געווען אַפן. מיר זענען געזעסן מיט אַראַפּהענגענדיקע פּיס. אויף די סטאַנציעס ווען די באַן האָט זיך אָפּגעשטעלט פלעג אונדזער גוטער וועכטער לויפן אונדז ברענגען געקאַכט וואַסער, אָדער קויפן עפעס עסן, פאַר אונדזער געלט.

דאָ פירט מען אונדז ווי בהמות צו דער שחיטה. דעמאָלט האָט מען אונדז דאָך אַרעסטירט פאַר עפּעס! מיר זענען דאָן געווען אַראַגיזירט קעגן דעם רעזשים פון פּוילן. און דאָ פאַר וואָס? פאַר וואָס האָט מען אונדז גע-משפט אויף צען יאָר? צען יאָר באַרויבט זיין פון דער פּרייהייט?
סוף כל סוף האָט דער עשאַלאַן (24 וואַגאַנען) זיך אָפּגעשטעלט. מיט אַ ליאַרעם האָט מען אויפּגעפּראַלט די טירן און אונדז באַפוילן אויסצו-שטייגן!

לאַנגזאַם האָבן מיר אַראַפּגעשפּרונגען פון די פאַרשטונקענע וואַגאַנען. ס'האַט געווייעט אַ פּרילינג-ווינטל. די זון האָט געשיינט; כ'האַב מיר פאַר-שטעלט די אויגן פון אזוי פיל שיינ. די פּיס האָבן זיך געטרייסלט.
ווי מיר געפינען זיך? קיינער האָט גישט געוואָסט. שנעל האָט מען אונדז אַריבערגעזעצט אין קליינע וואַגאַנדלעך אויף אַ שמאַל-רעלסיקער ליניע. און די באַן האָט ווי אַ שלאַנג זיך אַריינגעדרייט אין אַ געדיכטן וואַלד. פּלוצעם האָט זי זיך אָפּגעשטעלט. מ'האַט אויסגעלאָדן אַ טייל אַרעסטאַנטן און די באַן האָט ווייטער פאַרגעזעצט איר וועג. ביים צווייטן אָפּשטעל האָט מען ווידער אויסגעלאָדן אַ גרופּע מענער און פּרויען. איך בין געווען צווישן זיי.

סיף אין וואַלד אַריין האָט מען אונדז געפירט צו פּוס. מיר זענען צו-געקומען צו אַ הויכן פּלויט פון ברעטער, וואָס אויף זיינע שפיצן איז ער

געווען אַרומגעפלאַכטן מיט שטעכלדראַט. ס'האַט זיך אויפגעמאַכט אַ בריי-
טער טויער און מ'האַט אַריינגעפירט די גאַנצע גרופע אין דער אינעווייניק-
סטער זאָנע. דאָרט זענען געווען באַראַקעס. דאָרט האָבן שוין געלעבט
אַרעסטאַנטן געבראַכטע מיט פריערדיקע עטאַפן פון תּפּיסות און פון אַנ-
דערע לאַגערן.

פאַר מיר ווי פאַר דער מערהייט פון די ניי-געקומענע איז אַלץ וואָס
מיר האָבן זיך דאָ דערוואַסט געווען אַן אַנטדעקונג. אין משך פון מיינע 15
יאָר לעבן אין ראַטנפאַרבאַנד האָב איך הייס געגלייבט אַז עס ווערט געבויט
אַ סאַציאַליסטישע געזעלשאַפט. און פּלוצעם — אַזאַ אַנטדעקונג. מיר זענען
געווען בלינד. פאַרפירט, גאַרנישט געוואַסט. קיין אַנונג נישט געהאַט אויף
וועמעס פּלייצעס און אויף וועלכן אופן עס ווערן רעאַליזירט די גראַנדיעזע
סאַציאַליסטישע ביונגען. מיר האָבן זיך דערוואַסט פון נאַענטע און ווייטע
לאַגערן מיט באַזונדערס שווערע באַדינגונגען, פון וואַנען מ'האַט אַפילו
נישט קיין מעגלעכקייט זיך דורכצושרייבן מיט קרובים; אַז אין די לאַגערן
געפינען זיך מיליאָנען מענטשן פון דער גרויסער, פאַרביקער פעלקער-
משפּחה אין אַט דער אומגעהייערער מדינה; אַז די מיליאָנען אַרעסטאַנטן
זענען עס די בויער פון די וויכטיקסטע סאַציאַליסטישע אַביעקטן. און פאַר
דער קאַטאַרגע-מי, אַפּהענגיק פון דער נאַרמע, וואָס דער מענטש פּילט
אויס איז אויך די גרייס פון דער פּייקע ברויט וואָס ער באַקומט.

די לאַגערן שטעלט מען אַוועק נאַענט צום אַרבעטס-אַביעקט. אין לאַנד
געפינען זיך לאַגערן אויף הונדערטער קילאָמעטער. דאָס איז אין פּאַל ווען
מען בויט אַן אייזנבאַן-ליניע. אַדער אויף אויסהאַקן וועלדער, ווי אין
קראַסנאָיאַרסקער קאַנט. 99 פּראָצענט פון דער לאַגער-באַפּעלקערונג מוז
אַרבעטן אויף אַלגעמיינער אַרבעט, אויסער דער זאָנע. אין זאָנע בלייבט
איבער נאָר די באַדינונג, אַדער קראַנקע, ווען די דאָקטוירים שטעלן פעסט
אַז די מענטשן זענען ווירקלעך קראַנק. מען שטייט אויף און מען גייט
שלאָפן; מען גייט אַרויס אויף אַרבעט און מען קערט זיך אום לויט אַ גראַ-
פיק. און מ'איז אַפּהענגיק פונעם חסד פון בריגאַדיר — אין גרעסטן
טייל פון די קרימינעלע — צי דו וועסט באַקומען אַ פּולע פּייקע ברויט,
אַדער אַ געקירצטע אויף העלפט. אַפט וואַרפט מען איבער פון איין לאַגער
אין אַ צווייטן. מען רייסט דיך אַפּ פונעם פּלאַץ וווּ דו האַסט זיך שוין צו-
געוויינט, פון חברים מיט וועלכע זיך באַפריינדעט, מען זעצט דיך אַריין אין
פּראַכט-וואַנאַנען אין ענגשאַפט, און שטונק און מען פירט דיך — דו ווייסט
נישט ווהיז, און וויפל דאָס וועט געדויערן. די לאַגערניקעס שרעקן זיך
פאַר די עטאַפן. דאָס איז זייער אַ גרויסע פּלאַג.

מיר, די נייע-געקומענע, זענען דערשיטערט געוואָרן אַנטדעקנדיק אַז מיר זענען נישט מער ווי ביליקע אַרבעטס-קראַפט. אַז צוואַנגס-אַרבעט איז די באַזע פֿון דער סאָוועטישער ווירטשאַפט, דער גרונט-סיסטעם פֿון דער סאַציאַליסטישער ביווג.

לעבנדיק אויף דער פֿריי האַבן מיר פֿון דעם גאַרנישט ניט געוויסט, ווי עס ווייסן נישט איצט יענע, וואָס זענען נאָך אויף דער פֿריי און ווי עס ווייסט נישט די גרויסע וועלט וועגן שקלאַפֿן-לאַגערן אין דעם לאַנד וווּ ס'האַט געזיגט דער אַרבעטער-קלאַס וואָס איז פֿון דעם נייעם, פֿון אים געשאַפענעם סיסטעם, אַליין פֿאַרשקלאַפט געוואָרן, ווי עס איז קיין מאָל פֿריער נישט געווען.

געלעבט האַבן מיר אין לאַגער אונטער אַ צווייענדיקן דרוק: — פֿון איין זייט די אונטערוועלט, וואָס האַט טעראָריזירט די פֿאַליטישע, און פֿון דער צווייטער זייט — די אויפֿווער, וועלכע מ'האַט דרעסירט צו אַכזרישער באַהאַנדלונג פֿון די אַרעסטאַנטן.

צו יעדן לאַגפֿונקט איז געווען צוגעפֿעסטיקט אַ פֿאַרשטייער פֿון נ.ק.ו.ד. ער פֿלעג זיך באַווייזן פֿון צייט צו צייט (דער „קום“ האַט מען אים גערופן — דאָס פֿעטערל). ער האַט געהאַט צו זיין הילף אַ „קלאַפֿער“ גרופֿע, צוטראַגעס, מוסרים, הייסט עס, וואָס האַבן זיך ווערבירט הויפטזאַכ-לעך פֿון די קרימינעלע. זיי זענען געווען פֿריווילעגירטע (באַפֿרייט פֿון אַל-געמיינער אַרבעט), מ'האַט זיי געשטעלט אויף ווירטשאַפטלעכע פֿונקטן אין דער זאַגע, ווי אין קיר, ביי ברויט-שניידן, אין באַד, בריגאַדירן און דע-סיאַטיקעס. מיר האַבן נישט תמיד געוויסט ווער פֿון זיי עס האַט זיך פֿאַרקויפֿט צום „קום“. דעם „קום“ האַט נישט געפֿעלט קיין חוצפּה, אַרייַן צוציען אין זיין נידערטרעכטיקער אַרבעט פֿאַליטישע; מ'האַט געדאַרפֿט זיין מאַראַליש שטאַרק אַפּצושטויסן זיינע פֿאַרשלאַגן, ווייל נאָך דעם האַט מען דעם „אַפּזאַגער“ פֿאַרשיקט אין אַזעלכע לאַגערן וווּ זיי האַבן נאָר געקענט געפֿינען דעם טויט.

פֿאַרשקלאַפט סיי פיזיש, סיי גייסטיק ברענגט די פֿאַרצווייפֿלונג נישט ווייניק מענטשן צום געדאַנק פֿון אַנטלויפֿן (וואָס איז כמעט אוממעגלעך). אָדער צו זעלבסטמאָרד, וואָס איז אויך שווער אויסצופֿירן זייענדיק שטענ-דיק אַרומגערינגלט מיט מענטשן. אָבער דער גרעסטער טייל האַפט דאָך זיך אומצוקערן צו זייערע משפּחות און ראַטעווען זייערע קינדער, וואָס זענען געוואָרן היימלאַז, פֿאַרוואַרלאַזט.

בכלל האַבן אַלע לאַגערניקעס נישט אויפֿגעהערט האַפֿן אַז עס מוז קומען אַן ענדערונג. אין די שווערסטע, אין די ערגסטע צייטן האַט זיי

אונטערגעהאלטן דער גלויבן, אן עס מוין קומען אן איבערבייט. אפילו איך, וואָס האָב קיין קינדער נישט געהאַט, האָב דעם לעבנס-ווילן נישט אויפ-געגעבן. איך האָב געוואָלט דערלעבן צו זען דעם סוף פון דעם דאָזיקן גיהנום.

די סטאַנציע רעשאַטאַ ווהיין מ'האַט אונדז געבראַכט און וואָס גע-פינט זיך אויף דער הויפט-מאַגיסטראַל מאַסקווע-ווייטער מזרח, געהערט צום שטעטל מיט דעם זעלבן נאָמען. דאָ האָט זיך געפונען אויך די צענ-טראַלע פאַרוואַלטונג פון אַ גאַנצער ריי לאַגערן אין קראַסנאַיאַרסקער קאַנט.

איך בין אָנגעקומען אויפן צווייטן לאַגפונקט. דאָ זענען געווען פינף אַזעלכע פונקטן, אָפגעזונדערט איינער פון צווייטן אויף אַ סך קילאָמעטער, וווּ טויזנטער אַרעסטאַנטן האָבן געאַרבעט אויף וואַלגערן דעם וואַלד. די אויסגעהאַקטע ביימער זענען געאַנגען אויף בוי-מאַטעריאַל. די טראַקטאָרס פלעגן זיי אַרויסשלעפן פון וואַלד צום פאַבריקל וווּ עלעקטריע-זעגן פלעגן זיי צעשניידן אויף שפאַלעס. ס'איז דאָרט געווען אויך אַ גרויסע אונטערברעמונג וואָס האָט געשניטן פאַקונג-ברעטלעך פאַר קאַסטנס. גע-הילף-מאַטעריאַלן זענען אויך געגרייט געווען פאַר עקספּאָרט.

דער שווערסטער פראָצעס אין וואַלד איז געווען דאָס וואַלגערן ביי-מער. די אַרבעט איז דעמאָלט נישט געווען מעכאַניזירט, דערפאַר האָט מען פאַר דער אַרבעט אָפגעקליבן די שטאַרקסטע מענער. צוויי מענער אויף אַ בויס אַ קדמוין, האָבן אים אַרומגעהאַקט מיט שווערע סיבירישע העק ביז מ'האַט אים צעלייגט. די קאַטאַרגע-אַרבעט איז אָנגעאַנגען זומער און ווינטער. און זייער אָפט זענען געווען אויך קרבנות.

צעזעגן ביימער אויף קלעצער האָט זיך גערעכנט פאַר לייכטער אַר-בעט. ביי דער אַרבעט האָט מען אויסגענוצט פרויען. איך האָב געאַרבעט אויף דער פאַר מיט נאָך איינער אויף אַזאַ „לייכטער“ אַרבעט. קלאָר, אַז מיר האָבן קיין נאָרמעס נישט געמאַכט און פאַר דער „גרינגער אַרבעט“ באַקומען אַ קליינע פייקע.

ווען מיר זענען געקומען אויף דעם דאָזיקן 2טן פונקט אַ היפשע צאָל פרויען זענען מיר געבליבן זיצן אַ פאַר וואַכן אין זאַנע צוליב דעם פעלן פון אַרבעטס-אינסטרומענטן. ווייל אַזוי ווי אויף די אונטערברעמונגען אין לאַנד, אַזוי מאַכן זיך אויך אין די לאַגערן, פעלערן, וואָס צוליב זיי ליידיט ד גאַנצע ווירטשאַפט. מיר זענען פון דעם נישט געווען אומגליקלעך. אַדרבא. די פייקע ברויט און די שיסל באַלאַנדע האָבן מיר באַקומען אַזוי ווי אין

תפיסה. די זון האָט פּרילינגדיק געוואַרעמט. ס'איז געווען גאַרנישט שלעכט צו זיצן אין זאַנע און זיך דערציילן מעשיות. האָט עס אָבער געקרענקט די באַלעבאַטים און זיי האָבן פאַרטראַכט אַרויסצופירן אונדז אין וואַלד אויף אַן אַרבעט צו וועלכער מען דאַרף נישט קיין אינסטרומענטן: צונויפֿ-שלעפּן די צווייגן פונעם גאַנצן שטח, צונויפלייגן אין הויפּנס און זיי אָנ-צינדן.

מיר האָבן מיט גרויס פלייס זיך גענומען צו דער אַרבעט. ס'האָט נישט געדויערט קיין צען מינוט און ס'האָט אויפגעפלאַמט דאָס גאַנצע פּלאַץ. מיר זענען צעטומלט געוואָרן. ס'איז געוואָרן שרעקלעך הייס. דער רויך האָט אויסגעגעסן די אויגן. אויך אונדזערע שומרים האָבן זיך דערשראַקן, ווייל זיי זענען פאַר אונדז פאַראַנטוואַרטלעך — עס זאָל, חלילה, קיינער נישט אַנטלויפן.

צונויפנעמענדיק אונדז און איבערצייגטע אַז קיינער פּעלט נישט, האָבן די באַוואַפנטע היטער אָפּגעאַטעמט פּרייער. לאַנגזאַם האָבן זיי אונדז אַרויסגעפירט פון דער ברענענדיקער געגנט. אין פאַרלויף פון פינף טעג איז ביינאַכט דער הימל רויט געווען פון דער שרפה. אַלע לאַגפונקטן האָבן געדאַרפט אויסטיילן לעשער־בריגאַדעס. וויפל קעפּ וואַלטן געפלוויגן ווען זאָג מיין זאך געשעט אויף דער פּריי. דאָך זענען מיר געווען צופרידן פון זייער מַפּלה, כאַטש אונדז האָט זייער געאַרט וואָס אַזוי פיל מענטשן אונדזערע דאַרפן האַרעווען ביים פאַרהאַלטן דאָס פייער.

נאָך דער מעשה זענען מיר ווידער געזעסן אין זאַנע אַ שטיקל צייט אַן אַרבעט.

אויפן צווייטן לאַגפונקט בין איך געווען צוזאַמען מיט ביראַ-ביד־זשאַנער. צווישן זיי אַפילו איינער מיינער אַ געוועזענער שילער — שוואַרץ איז געווען זיין פאַמיליע-גאַמען. ער איז געקומען אין לאַנד מיט נאָך אַ פאַר יוגנטלעכע, פון פוילן. אים האָט פאַרלאַקט די יידישע געגנט און ער איז געקומען צולייגן אַ פלייצע צו איר בויונג. אין פּעדאַגאָגישן טעכניק־קום איז ער געווען איינער פון די בעסטע שילער. איבערהויפּט אויף מיין לימוד, געשיכטע.

— ווי זשע קומט עס, האָט ער מיך געטרייבערט, אַז איר אַ לערערין פון געשיכטע האָט נישט פאַרשטאַנען דעם געשיכטלעכן פּראָצעס וואָס שפּילט זיך אָפּ אין לאַנד? ער מיט אַנדערע אויסלענדער האָבן לאַנג פאַר די אַרעסטן דאָס יאָ פאַרשטאַנען און צווישן זיך בסודי סודות געשמועסט, אַז ס'איז אַ חידוש וואָס איך, די לערערין פון געשיכטע, ווייס דאָס נישט.

(שוואַרץ מיט זיין פרוי אסתר, וואָס איז אויך געווען אין לאַגער, לעבן היינט אין אויסטראַליע).

מיט מיר האָט זיך אויך געפונען חוה פייער. ווען מ'האַט זי געבראַכט אַהער איז זי שוין געווען אין די הויכע חדשים. אויף אַרבעט אויסער דער זאַנע, האָט מען זי נישט געטריבן; אינעווייניק אין זאַנע פלעג מען זי אויסנוצן אויף אַרבעט. מיר, די יידישע אַרעסטאַנטן האָבן זי אַרומגערינגלט מיט זאָרג און מיטלייד און איך בין געשטאַנען הינטערן פענצטער ביים מעדיצינישן פונקט ווען דאָס דריטע קינד איז ביי איר געבאָרן געוואָרן. אויך אַ יינגלעך. מיר האָבן אים אַ גאַמען געגעבן גאַרקי. פונעם רוסישן וואָרט גאַרע (טרויער, אומגליק). דאָס קינד איז געווען נישט נאָר חוהס — אונד-זער אַלעמענס. די גאַנצע יידישע גרופע, ווי אויך גוטע, נישט-יידישע מענטשן האָבן געזאָרגט פאַר דער מוטער מיטן קינד. און מיר האָבן זיך טאַקע דערשלאָגן זי זאָל לעבן מיטן קינד נישט אין אַלגעמיינעם באַראַק, נאָר אין אַ באַזונדער צימערל. ווי לאַנג מיר זענען געווען צוזאַמען האָט חוה זיך באַמיט צו געפינען איר מאָן. נאָר — אַן רעזולטאַטן. סוף כל סוף איז זי געקומען צום אויספיר אַז מען האָט אים דערשאַסן. ווייל ווען ער וואָלט געלעבט, וואָלט ער זיך זיכער אַפגערופן.

געווען מיט אונדז אין לאַגער איז אַ זייער סימפּאַטישער יונגעראַמן — פאַרער. ער איז געקומען קיין ביראַ-בידזשאַן פון אַרגענטינע מיט אַ גרופע פון אַ פערציק מאָן. די גרופע אידעאַליסטן האָבן אַפילו געבראַכט מיט זיך לאַנדווירטשאַפטלעכע מאַשינען, כדי צו שאַפן אין דער יידישער געגנט אַ מאַדערנע לאַנדווירטשאַפט. נישט קענענדיק זיך צופאַסן צו די קלימאַטישע באַדינגונגען, איז דער גרעסטער טייל אַנטלאָפן, צוריק קיין אַרגענטינע. געבליבן זענען פיר. איינער פון זיי, ער — א. פאַרער. ער האָט נישט קוקנדיק אויף אַלע שוועריקייטן, אַראַגניזירט אַ לאַנדווירטשאַפטלעכע קאַלעקטיווע ווירטשאַפט. אַן ענטוואַסט און אַ מענטש מיט גרויסע אַר-גאַניזאַטאַר-פעיקייטן, האָט ער אויף אַ פוסטן פלאַץ געשאַפן אַזאַ פעסטע קאַלעקטיווע ווירטשאַפט וואָס איז מיט דער צייט באַרימט געוואָרן אין גאַנצן כאַבאַראַווסקער קאַנט. אומעטום האָט מען אים געבראַכט פאַר אַ מוסטער. ביי אים איז געווען דער בעסטער טאַבון פערד, די בעסטע גע-רעטענישן, און פאַר יעדער משפּחה איז אויסגעבויט געוואָרן אַ הויז...

אַ געבאָרענער אין פוילן, האָט ער פרי עמיגרירט קיין אַרגענטינע. פון פאַך אַ מעבל-סטאַליער איז ער געקומען קיין ביראַ-בידזשאַן נאָר דער-פאַר ווייל ער האָט געגלייבט אין די אידעאַלן פון סאַציאַלן יושר און אַז ראַטנפאַרבאַנד וועט אין דער אמתן שאַפן אַ פראַדוקטיווע, קולטורעלע

היים פאר יידן. ער האָט התונה געהאַט מיט אַ מיידל פון אוקראַינע, אַ געקומענע קיין ביראַ-בידזשאַן. אין 1937 איז שוין געווען ביי אים אַ גרויסע משפּחה. דריי יינגלעך האָט אים זיין פרוי געבאַרן.

אַרעסטירט האָט מען אים אין כאַבאַראָוסק בעת אַ קאַנפּערענץ פון די בעסטע קאַלוירטן פון קאַנט. ער איז אַרויסגעטראָטן אויף דער זיצונג פון דער קאַנפּערענץ, און נישט באַווייזנדיק זיך אַוועקצוזעצן נאָך זיין רעדע, האָט מען אים אַרויסגערופן אין וועסטיביל. צוויי אין ציווילע קליידער האָבן אים געוויזן דעם אַרדער אויף אַרעסט. אָן איין וואָרט צו ריידן האָט מען אים אַריינגעזעצט אין אַ מאַשין און אַוועקגעפירט.

ער איז געווען ביז גאָר באַזאָרגט וועגן דעם וואָס ס'איז געשען מיט זיין משפּחה נאָך זיין אַרעסט. ער איז געווען ווי משוגע קלערנדיק, אַז זיין טייערע פרוי איז אויך אַרעסטירט ווי די פרוי חוה פייער און זיינע קינדער אין אַ קינדערהיים. ער האָט געשריבן אַנצאַליקע מעל-דונגען, בקשות מען זאָל אים מיטטיילן וואָס ס'איז מיט זיין משפּחה גע-וואָרן. סוף כל סוף האָט ער זיך דערוואַסט (ווי אַזוי ווייס איך נישט גענוי), אַז נאָך זיין אַרעסט האָט מען זיין פרוי באַפוילן אין משך פון 24 שעה פאַרלאָזן דעם קאַלעקטיוו, די פרוי האָט גענומען די קינדער, אַ ביסל פון זייער פאַרמעגן וואָס זיי האָבן אַנגעזאַמלט מיט אַזוי פיל מי און פאַר-לאָזן דעם ביראַ-בידזשאַנער גן-עדן, אומקערנדיק זיך צו אירע עלטערן קיין קיעוו.

פאַרער האָט זיך באַרויקט אַ ביסל. ער האָט אָבער נישט געוואַסט אַז די אַכזריותדיקע האַנט וועט דערלאַנגען אויך צו זיין פרוי און זי זאָל אויך אַרעסטירט ווערן ווי אַ מיטגליד פון אַ משפּחה פון אַ „שונא“.

ווען פאַרער איז געקומען צו זיך, האָט מען שוין געעקנט ריידן מיט אים וועגן עפעס אַנדערש. איין מאָל, אין וואַלד, אין אַ רעגנדיקן האַרבסט טאָג, ווען מ'האַט אונדז געבראַכט דעם מיטיק, זענען מיר געזעסן אַרום שייטער, זיך געטרוקנט און געגעסן דעם זופ פון פערל-גרויפן, האָבן איך געפרעגן פאַרערן:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, ווען איר האָט געלעבט אין בוענאַס איי-רעס און אייך איז אויסגעקומען צו שטרייקן, כדי צו פאַרבעסערן אייערע עקאָנאָמישע לעבנס-באַדינגונגען — וואָס האָט איר דעמאָלט געגעסן ?

— יא, האָט פאַרער געענטפערט, שטרייקן איז אויסגעקומען און אַ מאָל אַפילו וואַכנלאַנג, און מיר האָבן זיך געמוזט באַנוגענען נאָר מיט ווייסע בולקעלעך מיט מילך...

ווען מיר האָבן געאַרבעט מיט פאַרערן ביים שניידן די פאַקונג-ברעט-

לעד, פלעגן מיר א שטרעקע פון צוויי קילאמעטער גיין צוזאמען. מיר פלעגן זיך שטעלן אין איין ריי, כדי אין דעם לאנגן וועג זאלן מער קענען זיך דורכריידן. אין ריי נאך אונדז איז געגאנגען א רוסישער יונגערמאן. ער האט שייך געבעטן מען זאל אים מוחל זיין וואס ער רייסט איבער אונדזער שמועס. ער וויל זיך מיט אונדז באקענען. — ביטע, האבן מיר געענטפערט. און פון דעמאלט אן פלעגן מיר שוין גיין אינדרייען און פלעגן זיך טרעפן אויך אין זאנע. ער האט געהייסן מיכאילאזו. געשטאמט, דאכט זיך, פון אריאל. פון פאך א זייגערמאכער. אויף דער פריי איז ביי אים דא א משפחה, ער איז א גרויסער ליבהאבער פון ליטעראטור און קונסט, באזונדערס פון טעאטער. אין זאנע האט ער געזוכט זיך חברן מיט יידן. ער האט אפילו ארויסגעוויזן אינטערעס צו יידיש. זיך אָנגעהויבן לערנען שרייבן יידיש. ער איז געווען א מענטש מיט הומאר און ווען ער פלעג שטילערהייט אויסלאכן די צביעות פון דער קליקע מאכטהאבער, איז דאס געווען פאר אונדז בייך א נחת-רוח...

אויף דעם צווייטן לאגפונקט האב איך צום ערשטן מאל זיך באקענט מיט גאלדען. איר פאמיליע-נאמען וועבער-ליס. זי האט אין דער בירא-בידזשאנער מיטלשול אונטעריכט געשיכטע. וועגן יענער צייט איז וועגן איר מיר באוויסט פאלגנדיקס: אין איר ארבעט האט זי מיט גרינגשעצונג זיך באצויגן צו כראנאלאגיע, נישט פאדערנדיק דאס פון אירע שילער. א פנים אז זי גופא איז געווען שוואך אין דעם געביט. איין מאל האבן אירע שילער, די לצים, זי געפרעגט איראניש: — חברטע לערערין, ווער איז געווען פריער, אלעקסאנדער דער צווייטער, צי ניקאלאי דער דריטער? וואס איז די נפקא מינה? האט זי געענטפערט. זי איז געווען פון מיטעלן וווקס, א דיקלעכע, מיט א בלאנדן קאפ האר און געוואלדיק קורצזיכטיק. זי האט געארבעט מיט מיר ביים שניידן די פאקונג-ברעטלעך. די ארבעט איז געווען א זומערדיקע, ווען ס'איז הייס, און גאנצע כמארעס מיט זלידנע פליגעלעך (מאשקארא) דערגייען אלעמען די יארן. פון אט די פליגעלעך, האט מען זיך פארהיט מיט געדיכטע נעצן אויפן פנים. אבער פון די פליגעלעך איז קיין רעטונג נישטא. זיי דרייבן גען דורך, אויך דורך די געדיכטע שטאפן. מיר האבן אלע געליטן פון זיי, אבער אויף גאלדען איז געווען א שרעק צו קוקן. די דאזיקע אינזעקטן האבן א פנים א שוואכקייט צו בלאנדע. זי איז געווען צעביסן און צע-קראצט ביז בלוט. און דערביי האט זי געשאלטן דעם טאטן פון די פעלקער מיט אלע קללות וואס יידיש נאר פארמאגט. נאך דער ארבעט איז געווען א רחמנות צו קוקן אויף איר געשוואלענעם רויטן ווי מיט מכות פארלא-

פענעם פנים. זי האט אויסגעזען ווי א שיכורע, און קוקנדיק אויף איר, איז נאך שווערער געוואָרן אונדזער אומעט.

אויף דעם צווייטן לאַגפונקט האָב איך געהאַט דאָס גליק זיך טרעפן ווידער מיט געניע הערנאָוסקי, מיין באַקאַנטער פון דער קאַבאַראָוסקער תּפּיסה. מיר זענען געווען צופּרידן פון דער ווידער-באַגעגעניש. מיר האָבן זיך אַרומגעכאַפּט ווי טוועסטער און אַ שטיק צייט זענען מיר געשלאָפּן ביינאַנד אויף איין נאַרע, געגאַנגען צוזאַמען אויף דער אַרבעט און אין קיך נאָך דער באַלאַנדע. זי איז געווען געערגערט, נישט האַבנדיק קיין סימן פון לעבן פון איר מאַן פינקלשטיין, דעם זשורנאַליסט פון „ביראַ-בידזשאַנער שטערן“.

איך בין געווען געוויינט פון קינדווייז צו שווערער פיזישער אַרבעט. איך פלעג אַפילו גערן גיין אין וואַלד איידער בלייבן אין זאַנע מיט די געמיינ-פאַרברעכער. מען פלעג מיר אַפילו אַנפאַרטרויען אַ בריגאַדע. ווער איך פּלוצעם קראַנק. איך האָב דעוּפּילט שטאַרקע ווייטיקן אין רוקן, אַז איך האָב מיך קוים דערשלעפּט צו דער זאַנע און אַפילו אַרומגעוואַשן זיך נאָך דעם שווערן אַרבעטסטאַג בין איך נישט געווען בכוח. כּהאַב מיך אויסגעצויגן מיט אַ קרעכץ אויף דער נאַרע. און מיין געניאַ האָט גע-נומען אַרומטאַנצן אַרום מיר. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך געאויקעט און פאַר-טאַג האָט זי מיר געהאַלפּן אַראַפּקריכן פון דער נאַרע און מיך געבראַכט אין מעדפּונקט.

די דאַקטערין, אויך אַן אַרעסטאַנטיין, אַ געזונטע, שיינע יונגע, פּול מיט לעבן, האָט מיך געפרעגט: „וואָס איז מיט אייד?“ — האָב איך איר דערציילט. „גוט, האָט זי געזאָגט, און מיר געשטופּט דעם טערמאַמעטער, באַלד וועלן מיר זען. אין אַ פאַר מינוט אַרום אַנקוקנדיק דעם טערמאַמע-טער, האָט זי געזאָגט: „ווייסעך וואָס, איר זענט נישט קראַנק. די טעמ-פּעראַטור איז נאָרמאַל. גייט אַרבעטן!“

פון איר אויסגעשריי און פון איר נישט גלייבן מיר, בין איך צעטומלט געוואָרן, און קיין וואַרט נישט אויסרעדנדיק בין איך אַרויס פּונעם מעד-פּונקט. מיינע באַראַק-שכּנים האָבן מיך אַרומגערינגלט און געוויינט מיט מיר צוזאַמען און דאָ האָט זיך אין טיר באַוויזן דער „קום“. פאַר וואָס וויין איך, האָט ער געוואַלט וויסן, האָט מיין געניאַ זייער דרייסט אים דער-ציילט אַז איך בין אַ גוטע אַרבעטערין, נאָר איך האָב געהאַט אַ שווערע נאַכט... ער איז אַוועק צו דער דאַקטערין און אין עטלעכע מינוט אַרום זיך אומגעקערט און געזאָגט אַז איך בין אַ סימוליאַנטיין און אויב איך וועל נישט גיין צו דער אַרבעט וועט מען מיך אַריינזעצן אין קאַרצער.

געניאָ האָט זייער פאַרויכטיק מיך צוגעפירט צום טויער. דער סאַל-
דאַט האָט נישט געטאַרט זען מיין צושטאַנד, ווייל ער וואָלט זיך אָפגע-
זאַגט מיך נעמען מיט דער בריגאַדע. מיר זענען אַרויס אַ גרויסע גרופע
פרויען פון דער זאַנע, אַבער גיין קען איך נישט. איך שטיי אָפ און דאָס
ווערט אויפפאַלנדיק אונדזער באַגלייטנדיקן וועכטער. ער האָט געפרעגט
וואָס ס'איז מיט מיר געשען, האָט מען אים דערציילט. און צו אונדזער
פאַרווונדערונג האָט ער אויסגעשריגן: — שטיין בלייבן! — ער האָט
באַפוילן אַז צוויי פרויען זאָלן מיך נעמען אונטער די אַרעמס און שפּאַנען
זאָלן מיר פאַרויס פאַר דער בריגאַדע. אין וואָלד האָט ער מיר געהייסן
נישט אַרבעטן נאָר זיצן אונטער אַ בוים. איך האָב דעם גוטן מענטשן
געדאַנקט מיט טרערן. אין משך פון צען לאַגער-אַרן האָב איך געטראָפן
פשוטע מענטשן אויך צווישן אונדזערע היטער, וואָס זענען געווען מענטש-
לעכער פון דער דאָקטאָרין, למשל, כאַטש זי איז אויך געווען אַן אַרעס-
טאַנטין און נישט אומזיסט האָבן אַלע זי פיינט געהאַט.

די געשיכטע האָט אויך געהאַט אַ המשך. וועגן מיר האָבן זיך דער-
וויסט דער לאַגער-נאַטשאַלניק און אויך דער פאַרוואַלטער פון דעם אַזוי-
גרופענעם אַנשטאַלט „קולטור-דערציערישע אָפטיילונג“. פאַר וואָס דאָס
האָט זיך גערופן אַזוי ווייס איך נישט, ווייל דאָ האָט זיך נישט געפירט
קיין קולטורעלע, נישט קיין דערציערשע אַרבעט. ער האָט קיין מאָל אַפילו
קיין צייטונג נישט געבראַכט. פון ביכער איז אָפגערעדט. זיין אויפגאַבע
איז געווען אונדז אויפקלערן, דערווייזן ווי „וויכטיק ס'איז פאַר אונדז
גוט און געטריי אַרבעטן, העלפן דעם אַרבעטער-קלאַס בויען דעם סאַציאַל-
ליזם, און דערפאַר וועט די ראַטנמאַכט מוחל זיין אונדזערע, „פאַרברעכנס“,
און אַפילו באַפרייען“.

אַז דאָס איז אַ ליגן האָט יעדער געוויסט, נאָר ווער וועט וואַגן זאָגן
עפעס וועגן דעם שקאַלפן-רעזשים אין דעם לאַנד פון סאַציאַליזם? אַבער
שרייען, קלאַגן זיך, מאַנען ביי זיי גערעכטיקייט ווען עמעצער פון אונדז
אינעווייניק, איז באַעוולט געוואָרן, ווי ס'איז דער פאַל מיט מיר — דאָס
האָט מען געמעגט.

ווערט דער קולטור-טוער געוואָר די מעשה און איידער ער האָט זיך
פונאַנדערגעקליבן אין געשענעם, האָט ער אַרויסגעלאָזט אַ בולעטין, מיטן
קעפל: „די סימוליאַנטקע און אירע פאַרטיידיקערינס“. דער בולעטין האָט
געהאַנגען אין זאַנע און יעדער איז געלאָפן לייענען דעם, „פאַסקוויל“ קעגן
מיר, ווען יעדער האָט געוויסט אַז דאָס איז אַ ליגן ווייל איך בין אַ גוטע
אַרבעטערין דווקא.

אָט דאָ האָט מיין געניע הערנאָווסקי געהאַט די געלעגנהייט צו באַ-
ווייזן וואָס פאַר אַ שטאַלצער מענטש זי איז און ווי טייער ס'איז איר דער
אמת. און זי האָט אים, דעם „קולטור-טוער“ אַראַפּגעזאָגט מיט דער גאַנ-
צער האַרבקייט אַז זיין סאַלידאַריזירן זיך מיט דער נבזהדיקער דאַקטערין
האַט גאַרנישט צו טאָן מיט קולטור, נאָר גיכער מיט אַכזריות. נאָך מער:
זי האָט זיך דערשלאָגן צום הויפט-נאַטשאַלינק, אים דערציילט די גאַנצע
מעשה מיט אַלע פרטים און ער האָט באַפוילן אַראַפּנעמען דעם בולעטין.
ווי לאַנג איך בין געווען אין לאַגער פון קראַסנאַיאַרסק אַפילו ווען
מ'האַט אונדז פּונאַנדערגעשיידט אויף באַזונדערע פּונקטן, האָבן מיר אַנ-
געהאַלטן, ווי ווייט ס'איז מעגלעך געווען, אַ פאַרבינדונג.
איין מאָל האָט זי מיר געשריבן אַז סוף כל סוף האָט זי זיך דערוויסט
וועגן דעם גורל פון איר מאַן פינקלשטיינען: ער איז אין כאַבאַראַווסקער
תּפּיסה אַפּגעזעצן צוויי יאָר צייט. נאָך דעם האָט מען אים געמפּשט
אַרויסגעשיקט צו ווערן קיין קאַזאַכסטאַן, אין שטאַט אַקמאַלינסק. פון דאָרטן
טאַקע איז זיין בריוו. ער האָט זיך איינגעשאַפּט אינטערומענטן פון זיין
אַלטן פאַך, סטאַלעריי, און ער איז געוואָרן אַ קוסטאַר. ער וואַרט אויף איר
באַפּריינג ווען זי וועט קומען צו אים.

אָט צו וואָס די ראַטנמאַכט האָט דעפּירט אַ וויכטיקן טוער פון דער
אויטאָנאָמער געגנט, נאָך אויסמאַטערנדיקע צוויי תּפּיסה-יאָר. און דאָס
דאָרף איך באַמערקן, האָט זיין געשיכטע זיך פאַרענדיקט גליקלעך. ווייל
אַן יעדער מינדסטער שולד האָט ער דאָך געקענט צעשאַסן ווערן ווי מיין
געוועזענער מאַן זאַבלודאַווסקי און טויזנטער אַנדערע.

(איך ווייס נישט צי געניאָ האָט דערלעבט זיך אומקערן צו אים. מיר
זענען צעשיידט געוואָרן און איך האָב פאַרלאָרן די פאַרבינדונג).

אין דעם לאַגער פון קראַסנאַיאַרסק האָבן מיר געאַרבעט נישט נאָר
אין וואַלד, ביים וואַלגערן ביימער, ביים אויסלאָדן וואַגאַנען מיט גע-
הילק, ביי די זעגן און ביי די פאַקונגס-ברעטער, און אויסגעשטאַנען די
אוממענטשלעכסטע באַצייגן צו אונדז. מיר האָבן געאַרבעט אויך אין
גערטנער.

אין יענער געגנט מיט אַ קורצן זומער און פּריע פּרעסט וואַקסן נישט
קיין פּרוכטן. נאָר גרינסן באַווייזן יאָ זיך אויסצוצייטיקן: קאַרטאַפּל, בו-
ראַקעס, מערלעך, און אַפילו אוגערקעס. דער לאַגער האָט פאַרזייט אַ גרויסן
שטח מיט די גרינצייגן, נישט חלילה פאַרן געברויך פון די אַרעסטאַנטן,
וואָס האָבן שטאַרק געליטן פון אַוויטאַמינאָז, נאָר דאָס גערעטעניש איז
געאַנגען פאַר דער אַנפּירונג, פאַר דער לאַגער-אַדמיניסטראַציע. אונדז,

א גרויסע גרופע פרויען האָט מען געבראַכט דעם שטח צו באַארבעטן, ציכטן די דאָזיקע גרינצייגן. דאָ האָט זיך געפאַדערט אַ סך מי און אויס-דויער.

אויסכאָווען אַזא גערעטעניש, און מיר, וואָס האָבן זיך געמיט פאַר דעם, זאָלן נישט געניסן פון דעם פראָדוקט, וואָס איז פאַר אונדז ממש לעבנס-וויכטיק ?

די אַנפירונג האָט פאַשטאַנען אַז פאַרבאַטן אונדז עסן פון דעם גע-רעטעניש איז זינלאָז. וואָס זשע טוט זי ? אַדרבא עסט... נאָר מ'האַט אויפ-געהערט ברענגען אונדז פון קיך די באַלאַנדע. מ'האַט אונדז געגעבן אַן עמער, קאַכט אייך קאַרטאַפּל, עסט — נאָר נישט נעמען מיט זיך אין זאָנע. די מערלעך ווען זיי זענען צייטיק געוואָרן האָבן מיר געקענט אויפ-עסן אויפן אָרט, אַפילו נישט געוואַשענע, און באַזונדערס האָט מען זיך צוגעכאַפט צו די אוגערקעס, וואָס אַראַפּנעמען האָט מען זיי געמוזט שנעל איידער עס טוט אַ שלאַג דאָס ערשטע פרעסטל, זיי זאָלן נישט אַוועקגע-פטרט ווערן. איז טאַקע געווען אַ שטרענגער אויפזיכט איבער זיי. דאָס האָט נישט שטאַרק געהאַלפן, ווייל גנבענען זענען אַלע געווען גרויסע בריות. ווי קען מען זיך אומקערן אין זאָנע און נישט ברענגען פאַר חברים אַ פאַר אוגערקעס ?

נאָך דער זומער-אַרבעט אין די גערטנער האָט מען אונדז געבראַכט אויף דער סטאַנציע רעשאַטאַ — די „צענטראַלע“ האָט מען גערופן דעם דאָזיקן לאַג-פונקט. דאָ בין איך ווידער געווען מיט געניען און מיט גאָלדע וועבער-ליס. דאָ האָט געביע זיך איינגעאַרדנט אין שניידעריי-וואַרשטאַט. אַ גוטע נייטאָרין האָט זי באַנייט די ווייבער פון די נאַטשאַליקעס. איך מיט גאָלדען פלעגן גיין אויף אַלגעמיינער אַרבעט.

איין מאָל דערוויסן מיר זיך, אַז מען האָט אַנגעהויבן געבן זעונגען מיט קרובים פון דער פריי. (סווידאַניע). דער קלאַנג האָט אַריינגעזעצט האַפענונג אין די הערצער, אַפילו פון די איינזאַמע ווי איך, וואָס האָב אויף דער פריי קיין קרובים נישט געהאַט.

איין קלייניקייט ! — האָבן מיר זיך געקאַכט. עס וועלן קומען פרויען צו מענער, קינדער צו עלטערן. מען וועט זיך דערוויסן וואָס עס טוט זיך אויף דער גרויסער ערד, און וואָס ס'איז געשען מיט אייגענע. מ'האַט אַפילו געוויסט פּרטים ווי אַזוי דאָס וועט פאַרקומען. אַז דער אַרעסטאַנט וועט באַפרייט ווערן פון אַרבעט אויף דריי טעג און וועט קענען פאַרברענ-גען מיט זיין גאַסט אין אַ באַזונדער צימער. און אַט, ווירקלעך, צו אַ יוגן-מאַן פון ביראַ-בידזשאַן איז געקומען זיין פרוי און דריי טעג האָבן

זיי טאקע פארבראכט צוזאמען. און ווען זי איז אוועקגעפארן האבן מיר זיך דערוויסט ווי אזוי זי האט איינגעלייגט וועלטן, שרייבנדיק אין אלע אינסטאנצן וועגן דער אומשולד פון איר מאן. נישט באקומענדיק קיין ענטפער איז זי געפארן קיין מאסקווע און זיך דערשלאגן... צו דער קרופסקאיא, לענינס אלמנה (זי איז שוין דעמאלט, האט מען געשמועסט, אליין געווען אן אפגעזעטע און אויף דער לאגע פון היים-ארעסט). אויסהערנדיק די געשיכטע פון דער פרוי, האבן זיך קרופסקאיאס אויגן אנגעגאסן מיט טרערן. זי האט גארנישט גערעדט. זי האט איר נאָר געגעבן אַ ביסל געלט און אַ קליין צעטעלע צו דער אַנפירונג פון ביראָ-בידזשאַנער שטאַטראַט — מען זאל זי נישט אַרויסוואַרפן פון דער דירה.

און נאָך אַ געשיכטע מיט אַ זעונג, וואָס איז אַ סך טרויעריקער, ווייל זי איז נישט מקוים געוואָרן. דאָס איז די געשיכטע פון ברכה, די ביראָ-בידזשאַנעריין, וועמען מ'האַט געהייסן פאַרקויפן דאָס פאַרמעגן... און דער-נאָך זי מיטן מאַן אַרעסטירט. כ'האַב זיך געטראָפן מיט איר דאָ אין קראָס-נאַיאָרסקער לאַגער. צו איר איז געקומען אויף אַ זעונג אַ זון, וואָס האָט פאַרענדיקט מיליטערי-דינסט אין דער רויטער אַרמיי. דערוויסנדיק זיך וואָס ס'איז געשען מיט טאַטע-מאַמע, האָט ער באַשלאָסן אַפּזוכן זיין מאַ-מען אין לאַגער. ווי אזוי ער האָט זיך דערוויסט וווּ זי געפינט זיך ווייס איך נישט. דער בחור האָט אָבער געטראָפן פונקט צו איר נאָר... קיין זעונג מיט איר האָט מען אים נישט געגעבן. בריגאָדעס וואָס פלעגן אַרויסגיין אויף אַרבעט אויסער דער זאַנע האָבן געווען דעם בחור זיך אַרומדרייען אַרום דעם טויער פון לאַגער, ביז ער האָט געמוזט אוועקפאַרן נישט האַבן-דיק געזען זיין אַלטע מוטער.

געווען אַ זעונג-פאַל מיט אַ טראַגישן פינאַל. אַ מאַן איז געקומען זיך זען מיט זיין אַרעסטירטער פרוי, אַן אַפיציר פון דער רויטער אַרמיי. האָט מען אים געגעבן די פולע מעגלעכקייט צו פרברענגען מיט איר אומגע-שטערט דריי גאַנצע טעג. זי האָט אים אַלץ דערציילט ווי מען האָט זיך איזידעקעוועט איבער איר, זי געפייניקט... ווען ער האָט נאָך דריי טעג זיך געזענגט מיט איר, האָט ער ביים טויער זיך דערשאָסן.

*

אין לאַגער ווערן אַפט פאַרשפרייט קלאַנגען און זיי צעטראָגן זיך בליצשנעל פון פונקט צו פונקט וועגן אַמעסטיעס, וואָס זענען צום דער-וואַרטן, וועגן באַפרייגונגען וואָס קומען שוין, כלומרשט, ערגעץ פאַר. און אין זיך ריכט זיך יעדער אַז אַט-אַט און מען וועט אים אויך אַרויסרופן

און אַנזאָגן די גוטע בשורה. ס'האָט יעדער גערן געגלייבט אין די קלאַנגען
אַ זיי זענען אמתדיק, ווייל אָן דעם גלויבן איז שווער צו לעבן.
מאָכט זיך, מען רופט אַרויס אין אַ טאָג די ביראָ-בידושאַנערין צילע
קאַרפּאָויטש און מיר אַלע זענען שוין מקנא געווען די פרוי, זייענדיק
זיכער אַז מען רופט זי אויף באַפריינג. אָבער אין גיכן קומט זי צוריק
אַ פאַרצווייפלטע, פאַרוויינטע. וואָס איז געשען? זי נעמט אַרויס אַ בריוו,
צוליב וואָס מ'האָט זי אַרויסגערופן. דאָס איז אַ בריוו פון איר טאָכטער,
געשריבן אין רוסיש — אַ דערקלערונג דער קאַמסאַמאַלישער אַרגאַניזאַציע
און אַ קאַפּיע דער מאַמען.

„איר, די טאָכטער פון פרוי קאַרפּאָויטש, אַ מיטגליד פון קאַמוניס-
טישן יוגנט-פאַרבאַנד (קאַמסאַמאַל), בין דערשיטערט פון דעם פאַקט, אַז
מיין מוטער האָט זיך פאַרנומען מיט קאַנטרעוואָלוציאַנערער טעטיקייט.
ווי אַ געטרייע מיטגלידערין פון קאַמסאַמאַל, געטריי די אידעאַלן פון סאָ-
ציאַליזם, זאָג איך מיך אָפּ פון מיין מוטער און וועל ווייטער קיין שום
באַציונגען מיט איר נישט אונטערהאַלטן...“
אַ מחיהדיקער בריוו פאַר דער מאַמען, וואָס געפינט זיך אין אַ גרויסן
אומגליק. נישט אמת?

אָבער מיר זענען נישט דערשיטערט געוואָרן ווי די מאַמע, וויסנדיק
אַז אַזעלכע אַפּזאָגבריוו פון טאַטע-מאַמע ווערן געחתמעט אונטער אַכזר-
יותדיקער צוואַנג. מ'האָט זי מסתם אַרויסגערופן אין קאַמיוגישן קעמערל
און איר דערלאַנגט אַ פאַרטיקן בריוו — שרייב זיך אונטער. און טאַמער
נישט? ... — טאַמער נישט זענען דאָך קלאַר אַלע פּאַלגנדיקע קאַנסע-
קווענצן. זיי, די פאַרטייִשע און קאַמיוגישע קאַנצעלאַריעס האָבן גע-
האַנדלט כלומרשט זעלבשטענדיק, פון אייגענער איניציאַטיוו. זיי אינטע-
רעסירט נישט דער מענטש וואָס איז שוין פאַרשוונדן, איזאָלירט געוואָרן.
זיי דאַרפן אַז דער מענטש זאָל פאַרמשפט ווערן אויך פון די קרובים, פון
די אייגענע קינדער, אויסדריקנדיק מיט דעם זייער בלינדן גלויבן אַז די
האַטנמאַכט איז אין איר משפט גערעכט...

נאָר די גרעסטע איראַניע (און טראַגעדיע) איז געשען, ווען עטלעכע
טעג נאָך דעם באַקומען דעם בריוו פון דער טאָכטער, האָט מען די פרוי
ווידער אַרויסגערופן און איר געמאַלדן, אַז זי ווערט באַפרייט צוליבן פעלן
באווייזן פון פאַרברעכן-אינהאַלט.

מיר האָבן זיך געפרייט מיט צילעס באַפריינג, אָבער דאָס געפיל
אַז מיר זענען אונטערגעוואָרפן אַ ווילדן, ווילקירלעכן כוח, וואָס טוט
מיט אונדז וואָס ער וויל, האָט אונדז אַריינגעבראַכט אין ייאוש.

וואָס עס טוט זיך אויף דער דרויסנדיקער וועלט פלעגן מיר זיך דער-
וויסן פון צייט צו צייט אויף פאַרשיידענע אופנים. אין דער פרי ווען דער
גלאַק האָט אונדז גערופן צום „ראַזוואָד“, פלעג מען ביים טויער זיך שוין
איבערגעבן בסודי סודות, אַ נייעסל וואָס פלעג, ווער ווייסט ווי אזוי, אַרייַב-
דרינגען אין לאַגער.

נאָר אַט ווערן מיר געוואָר אַז היטלער איז אַרויס מיט אַ מלחמה.
זיינע היילות פאַרכאַפן בין-לילה אַן ווידערשטאַנד אַ לאַנד נאָך אַ לאַנד
אין אייראָפּע.

ביון אַרעסט אין 1937 האָבן מיר וועגן דעם דייטשישן קאַנצלער שוין
אַ סך געוויסט פון ראַדיאָ, פון קינאַ-כראַניק און באַזונדערס האָבן מיר
גוט געוויסט וועגן דער באַציונג צו יידן אין דייטשלאַנד. דעריבער האָט
זיך נישט געלייגט אויפן שכל אַז דאָס לאַנד פון די ראַטן, „דאָס מעכטיק-
סטע, דאָס פּרעכטיקסטע און גערעכטיקסטע“ וועט אַ מאָל שליסן אַן אַפּ-
מאַך מיט דעם פאַרברעכערישן רעזשים, שליסן אַן אַפּמאַך מיט דעם
מענטשהייט-שונא דעם צעטרעטער פון פעלקער-פרייהייט ווען זי האָט
געבלוטיקט פאַרטיידיקנדיק זיך. דאָס האָט דאָך באַטייט אַ פאַרראַט פון
דער מענטשהייט.

אין יענער צייט האָבן מיר געפילט, אַז די רעזשים-שלייפן פאַרציען
זיך ענגער אַרום אונדז. און פּלוצעם דערוויסן מיר זיך, אַז אונדזער לאַגער
גרייט מען צו אַ גרויסן עטאַפּ. ווהיין? אין וועלכער גייער געגנט? ווי
לאַנג וועט געדויערן דאָס וואַגלעניש? — דאָס איז נישט אונדזער זאַך.
אין פּרילינג 1940 האָט מען צונויפגענומען אַ לאַנגן עשאַלאַן מיט
אַרעסטאַנטן און — ויסעו! מיר זענען נאָך געלעגן אין טעם די פּריער-
דיקע עטאַפּן און אַרויפגייענדיק אין דעם בהמה-וואַגאַן-טורמע בין איך
געווען נישט ווייניק באַזאָרגט.

מיט מיר אין וואַגאַן האָט זיך געפונען די ביראַ-בידזשאַנערין, פּרוי
רייע שניידער מיט וועמען איך האָב מיך פּריער נישט געקענט. מיט איר
האַב איך דורכגעמאַכט די איבעריקע לאַגער-יאָרן ביז דער באַפּריינג
און אונדזער קרובישע שוועסטערלעכע פאַרבינדונג האָט געדויערט אויך
אויף דער פּריי.

ווען דער צוג האָט זיך אַפּגעשטעלט און מען האָט אונדז גענומען
אויסאַלדן, האָבן מיר זיך דערוויסט אַז מיר געפינען זיך אויף דער סטאַנ-
ציע קאַטלאַס. אין לאַסט-אויטאָס האָט מען אונדז געבראַכט אויף אַן אומ-
געהייער-אַפענעם פּלאַץ, מיט אומצאָליקע ברעזענטענע פּאַלאַטקעס. קיין
בעטל, קיין באַנק. די אַרעסטאַנטן זענען געזעסן, געלעגן אויף דער הוילער

ערד. מיר האבן שוין געטראפן דאָרט טויזנטער מענטשן. דאָס דאָזיקע פּלאַץ איז געווען אַ טראַנזיט-פּונקט אויפן וועג צו ווייטערדיקע לאַגע־רן. מען זיצט דאָ לאַנג אויף דער ערד, דער נאַסער פּון די רעגנס, וואָס גייען אין דעם ראַיאָן זייער אָפט. פּאַליטישע זענען אויסגעמישט מיט די געמיינ-פּאַרברעכער וועלכע לאָזן זיך דאָ ווילגיין און דערגייען די יאָרן. אַט ווערט פּלוצעם אַ בהלה. דורך דער גאַנצער לענג פּון דער פּאַלאַטקע לויפן זיי — גנבטעס זיכער, זונות, און שלעפּן אַראָפּ פּון די פּרויען-קעפּ, ביי וועמען אַ טיכל, אַ היטעלע — וואָס נאָר עס לאָזט זיך כאַפּן זיי. קיין באַ-שיצונג פּון זיי איז נישטאָ. מיאזי הפּקר.

ווי איבערראַשט בין איך געוואָרן ווען כּהאַב דערזען פּאַרבייגיין פּאַרערן, דעם באַקאַנטן פּון 2טן קראַסנאַיאַרסקער לאַגפּונקט. איך האָב אים קוים דערקענט. ער האָט זיך שרעקלעך פּאַרענדערט. ער איז געווען זייער קראַנק. דאָס פנים — געשוואַלן און די געשוואַלענע פּיס אין שווערע וואַלענקעס, האָט ער קוים געשלעפּט. די טרערן האָבן אונדז געשטיקט. ס'איז געווען קלאַר אַז מיט אַזאַ געזונט-צושטאַנד, אין יענע באַדינגונגען, וועט ער לאַנג נישט ציען. ווער האָט געוואוסט וואָס פּאַר אַ נייע יסורים עס דערוואַרטן אונדז נאָך? מ'האַט אונדז דאָך געבראַכט אויף דער בוינג פּון דער אייזנבאַן-ליניע קאָטלאַס-וואַרקוטאַ. אויף אַ שטרעקע פּון 720 ק"מ וועט די ליניע דורכשניידן די אויטאָנאָמע רעפּובליק וווּ עס לעבט דאָס זיריאַנער פּאַלק — קאַמי-ס.ס.ר. מען וועט דאַרפן טריקענען זומפן, אויסהאַקן וועלדער, בויען בריקן, וואַקזאַלן אין אַ קיין מאָל פּריער נישט באַווינטער געגנט. און טאָן וועלן די אַרבעט מיר — אַרעסטאַנטן.

וואַרקוטאַ ליגט אויף צפון פונעם ראַטנפּאַרבאַנד. ביים סאַמע אייז-ים און דאָרט געפינען זיך גרויסע שיכטן פון שטיינקוילן. מיר האָבן זיך דערוואוסט אַז אין אַ גרויסן טייל פונעם קאַמי-קאַנט שטייען פון מייַ ביז אויגוסט „ווייסע נעכט“, בשעת אין וואַרקוטאַ, פּאַרקערט, איז אין משך פון עטלעכע חדשים אין גאַנצן פינצטער. דער ווינטער איז דאָרט אַ לאַנג-גער, וויצלען זיך די אַרעסטאַנטן, ער דויערט נאָר 12 חדשים אין יאָר און אין די איבעריקע איז זומער.

וועט מען אויסהאַלטן סיי די קלימאַטישע, סיי די שווערע אַרבעטס-באַדינגונגען?

די וואָס האָבן אונדז געשיקט אַהער איז נישט אַנגעגאַנגען וואָס מיר טראַכטן, און צי אונדז געפּלעט? זיי האָבן געהאַט אַ ציל: — די אייזנבאַן-ליניע זאָל געלייגט ווערן גיך, אין געפּרעסטע טערמינען. אין אַ יאָר אַרום ווען היטלער האָט אַנגעהויבן זיין מאַרש אויך אויפן ראַטנפּאַרבאַנד און

האַט בליציק פאַרכאַפט אוקראַינע, אַפּשניידנדיק דאַנבאַס, האָבן מיר פאַר-
שטאַנען פאַר וואָס מ'האַט אונדז געבראַכט אַהער אין אַזאַ גרויסער בהלה.
נישט אַנדערש אַז די פירער פונעם קרעמל האָבן אַליין נישט געגלייבט אין
כוח פון אַפּמאָך מיט היטלערן און באַצייטנס באַטראַכט אַלע מעגלעכקייטן...
סוף כל סוף האָט מען אונדז ווידער אויפגעלאָדן אויף לאַסטאויטאָס
און פון טראַנזיט-גיהנום געבראַכט צו אַ טייך-וואַקזאַל, אויף צפון דווינאַ.
דאָ האָט מען אונדז אַריינגעשטופּט אין בויך פון אַ מאַטאַר-באַרושע, אונדז
אויסגעזעצט אויפן דיל אין שרעקלעכער ענגשאַפט וווּ דו האַסט אַפילו
נישט געקענט אַ פּוס אויסציען. און ווידער מענער מיט פרויען צוזאַמען.
און ווידער — באַנדיטן וואָס אידיעקעווען זיך איבער די פּאַליטישע, גע-
מען צו דאָס ברויט, פאַרפירן געשלעגן, וואַרפן אַן אַ פּחד — נישט דורכ-
צוגיין צום טוואַלעט און נישט צו דער עפענונג ביי די טרעפּ, כדי צו כאַפּן
אַ ביסל לופּט. זיי גנבענען צו די זאַכן (מלבושים זענען דאָך געווען אַן
אוצר) און נאָך דעם, קומענדיק אין לאַגער, האָבן זיי מיט דעם געהאַנדלט.
די לאַגער-היטער האָבן גוט געוויסט, אַז דאָס זענען אַנגערויבטע זאַכן,
אַבער אויך די היטער האָבן מורא געהאַט פאַר זיי. יאָ, יאָ, מורא געהאַט,
און זיך געמאַכט נישט וויסנדיק...

איך מיט רייען, האַלטנדיק זיך אין איינעם, פלעגן היטנדיק אונדזער
ביסל אַרעמקייט, נישט צומאַכן אַן אויג. אַבער ס'האַט נישט געהאַלפּן. די
באַנדיטן האָבן צוגעשלעפט רייעס פעקל. מיר האָבן געשריגן, געוויינט,
געבעטן — אומזיסט.

ווי לאַנג מען האָט אונדז געשלעפט אין דער שווימענדיקער, שמוציקער,
רוישיקער און פונעם מאַטאַר צעוואַקלטער תּפּיסה, געדענק איך נישט.
נאָר צו דעם גיהנום, אין פאַרגלייך מיט וועלכן די רייע אין די בהמה-
וואַגאַנען איז געווען אַ לוסטרייע — איז אויך געקומען אַ סוף. שמוציקע,
פאַרמאַטערטע, שלעפּעריקע, הונגעריקע, האָט מען אונדז אויפגעהויבן פון
דעם באַרושע-בויך. ווידער — אויף לאַסטאויטאָס, און ווידער האָט מען
אונדז געבראַכט אויף אַ פּלאַכן, אומענדלעכן פּלאַץ. דאָ זענען קיין פאַ-
לאַטקעס ווי אין קאַטלאַס נישט געווען. אויפן גאַנצן שטח ביזן האַריזאָנט,
זענען געלעגן, געזעסן מענטשן, מענטשן, פרויען, מענער, יונגע,
אַלטע — אַ ים מיט קעפּ! ס'איז געווען נאַכט, נאָר ליכטיק ווי בייטאַג.
איבער דעם מענטשן-ים — אַ בלויער הימל. מיר האָבן געזען די פּנימער
פון די מענטשן וואָס זענען געשמאַק געשלאָפּן אויף דער ערד. מיר זע-
נען, הייסט עס, אין קאַמי! ?

מאָדנע האָט אונדז אויסגעזען דאָס וואָס דאָס פּלאַץ איז אַן אַ פאַר-

צאמונג — גארנישט ווי אין די לאגערן, וואָס מיר זענען דורכגעגאנגען
ביז אַצינד; מיר האָבן אויך קיין היטער נישט געזען. ווייזט אויס, אָז די
אדמיניסטראַציע איז געווען זיכער אָז קיינער וועט נישט אַנטלויפן.

רבנו של עולם, ווהיין טוט מען אהין אזוי פיל טויזנטער מענטשן?
אין אַ שטיקל צייט אַרום האָבן זיך באַוויזן עטלעכע מענער אין צי-
ווילע קליידער. זיי האָבן אונדז אַלע באַטראַכט. זיך געשושקעט צווישן
זיך, אַפילו אַנגעוויזן מיטן פינגער אויף דער און אַ צווייטער. מיר זענען
געשטאַנען שווייגנדיק און געוואַרט. מיר זענען דאָך געווינט געווען עס
זאַלן קומען די „קויפער“ און אונדז באַטראַכטן ווי די פּערד אויפן יאַריד.
זייער אויסוואַל איז געפאַלן אויף מיר מיט רייען. איינער פון די קוי-
פּער האָט אונדז געהייסן נעמען אונדזערע זאַכן און אַוועקגעפירט פון דעם
אַרט. ווי צוויי שטומע באַשעפּענישן האָבן מיר געשפּאַנט נאָך דעם מאַן
אויף אַ ברייטן שליאַך. אין וועג האָבן מיר קיין מענטש נישט באַגעגנט
און אויך נישט קיין שטיבל. די ערד איז געווען געלבּלעך און פּאַרטרוקנט.
מיר ביידע — מיר און געוואַלדיק שלעפּעריק. אויסגעשעפּטע פון דער
נסיעה.

ענדלעך זענען מיר צוגעקומען צו אַ הילצערנער געביידע. אַט דאָ,
האָט אונדז דערקלערט דער פירער אונדזערער, וועט געבויט ווערן אַ מילך-
פערמע. דערווייל וועלן מיר זיין צוויי פרויען. שפעטער — מערער. ער
האָט אונדז אַריינגעפירט אינעווייניק. דאָס איז געווען אַ הויכער געדעק-
טער שייער. דער דיל אָן ערדענער. צוויי פענצטער אין איין ווינקל; אַ
לייטער וואָס פירט אַרויף — אויף אַ בוידעם צי עפעס אַ באַלאַקאָן? דאָס
איז די צייטווייליקע געביידע פון דער מילך-פערמע, וואָס וועט ערשט
אויסגעבויט ווערן. און אונדזער אויפגאַבע איז — היטן די ווירטשאַפט וואָס
איז באַשטאַנען פון צוויי פּערד און אַ בהמה.

דער יונגערמאַן האָט אונדז געזאָגט אַז אויפן באַלאַקאָן קענען מיר זיך
מאַכן אונדזער געלעגער און אַז מאַרגן פרי וועלן מענטשן קומען אַרבעטן
אויף דעם אַרט און מיר וועלן אויך קריגן אונדזער פּייקע ברויט און
וואַסער...

„מאַרגן פרי“... הייסט עס, אַז איצטער איז נאַכט. אויסגעמאַטערטע
פונעם לאַנגן און שרעקלעכן וועג זענען מיר באַלד אַרויפגעקראַכן אויפן
באַלאַקאָן. דאָרט איז געווען אַ נאַרע פון ברעטער און שטרוי. מיר האָבן
זיך אַוועקגלייגט רוען.

זיך אויפגעכאַפט האָבן מיר נישט פונעם גלאַק-קלאַנג, נאָר ווייל די
זון האָט שוין געבאַקן, און פון דרויסן האָבן מיר געהערט די קולות פון

די אַרבעטער. מ'האַט געבויט די באַראַקן, און צו אונדזער פאַרווונדערונג — זיי זענען פון קיינעם נישט באַוואַכט...

צו וואָס באַוואַכן — האָבן די אַרעסטאַנטן אונדז אויפגעקלערט; די געגנט איז אויף הונדערטער ק"מ אַרום — פּוסט. אַ מדבר, נישט באַווינט. די געגנט איז רייך אין וועלדער דורך וועלכע ס'איז שווער זיך אַרויס-צוקלייבן. דער באַדן — אַ בלאַטיקער, זומפיק. די-אַ געגנט וועט מוזן באַ-הערשט ווערן. די וועלדער וועלן מוזן אויסגעהאַקט ווערן. די זומפן אויס-געטריקנט. אַט צוליב דעם האָט מען געבראַכט אַהער צו אונדז אַרעסטאַנטן — אומזיסטע אַרבעטסקראַפט.

כדי אויפצונעמען די גרויסע צאַל בויער פון דער איינבאַן, דאַרף מען זיי געבן וווּ דעם קאַפּ אוועקצולייגן. שאַפט מען לאַגפונקטן. מיר אַליין בויען פאַר זיך דעם לאַגער.

נישט ווייט פון דעם אַרט האָט זיך געפונען אַ שטעטל מיטן נאַמען קניאַזש-פּאַגאַסט. דאָרט געפינט זיך אַ טאַפּלע פאַרוואַלטונג. איינע וואָס אַרגאַניזירט די לאַגער-בויונג און אַ צווייטע, די וואָס פּלאַנירט די בויונג פון דער איינבאַן. די אַרגאַניזאַטאָרן זענען זייער אַ סך, דער עיקר — מיליטערייט. דאָס הייסט אַז אויך לאַגפונקטן וועלן זיין אַ סך. און דער תירוץ וואָס זיי, די אַרעסטאַנטן, זענען נישט באַוואַכט, איז אַ פשוטער — עס איז נאָך דער לאַגער נישטאַ און מיר בויען אים פאַר זיך אַליין — מיט פאַרצוימונגס-זאַנעס, מיט הויכע וואַך-טורעמלעך, „ווישקעס“, וווּ עס וועלן שטיין סאָלדאַטן מיט אויטאָמאַטן און אונדז היטן אַז מיר זאָלן נישט אַנטלויפן.

אין משך פון די זומער-חדשים זענען פאַרטיק געוואָרן די מילך-פערמע, די באַראַקן און די ווירטשאַפּטלעכע געביידעס. פאַראַלעל מיט דעם האָט מען אָפּגערייניקט אַ גרויסן וואַלד-מאַסיוו פאַר דער מילך-פערמע. די ביימער האָט מען געמוזט אַרויסרייסן מיט די וואַרצלען, קאַרטשעווען, אַז דער באַדן זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין פאַשע-לאַנקעס. די אַרבעט איז גע-ווען אַן אוימגעהייער-שווערע צו וועלכער מ'האַט געשטעלט אויך פרויען. דער מעטאָד אַ פרימיטיווער און אויסמאַטערנדיקער. די אַרבעט — אַ קא-טאַרזשנע. מיר האָבן געמוזט אַרבעטן מיט לאַפּעטעס, מיט העק און אַנדערע שאַרפע מכשירים. די אַרבעט איז אויך געווען פאַרבונדן מיט סכנות און מ'האַט זיך געדאַרפט היטן, אַז דער אַרומגעגראַבענער און צעוואַקלטער בוים זאָל נישט פאַלן אויף אונדז און צעקוועטשן אויף טויט. מיר, די פרויען, האָבן מיטן שווייס די ערד געאַקערט, ווען איין טראַקטאָר האָט געקענט פאַרבייטן צענדליקער. נאָר וועמען איז דאָס אַנגעגאַנגען? טראַק-

טאָרס זענען אַ פנים געווען ווייניק, נישט ריידנדיק שוין וועגן דעם אַז די אומזיסטע אַרבעטס־קראַפט האָט אויסגעטראָגן... ביליקער...

ווי נאָר דער ערשטער באַראַק איז פאַרטיק געוואָרן אזוי האָט מען אים באַזעצט מיט כינעזער און קאַרייער פרויען, אַרעסטאַנטקעס פאַר־שטייט זיך. דער באַראַק איז געווען אַ גאַנצער אינטערנאַציאָנאַל און תמיד איז געשטאַנען אין אים אַ געוואָלד אויף די פאַרשיידנסטע לשונות. פון די כינעזישע און קאַרייער פרויען זענען געשאַפן געוואָרן די ערשטע בריגאַד־דעס פון וואָלד־וואַלגערער.

די קאַרייער האָבן גערעדט רוסיש. אמת, דאָס איז געווען עפעס געראַטן אין דער רוסישער שפראַך. איידער איך האָב מיך אויסגעלערנט זיי צו פאַר־שטיין האָב איך מיט אייניקע פון זיי זיך אַפילו באַפריינדעט. בכלל זענען צווישן די כינעזער און קאַרייער פרויען געווען גרויסע אונטערשיידן. אין די שלעכטע אַנטי־היגיענע־באַדינגונגען פון באַראַק וווּ עס לעבן צוזאַמען 80 פרויען, דאָרף מען זיין קולטורעל דערצויגן כדי אַפצוהיטן אין די ראַמען פון די געגעבענע מעגלעכקייטן, די עלעמענטאַרסטע סאַניטאַרע און קולטורעלע באַדינגונגען. די כינעזערנס האָבן אויף זייער ריינקייט לגמרי קיין אַכט נישט געלייגט. זיי האָבן זעלטן זיך געוואַשן, און זייער עסן האָט אויך אַרויסגערופן אַ ווידערגעפיל. זיי האָבן אויסגעפונען אין וואָלד אַזאַ מין גראַז, וואָס האָט דעם טעם און דעם ריח פון קנאַבל. זיי האָבן זיך צוגעכאַפט צו דעם גראַז, עס געגעסן נישט געוואַשענערהייט און מיט זייער פרעסן דעם קנאַבל האָבן זיי ממש פאַראומרייניקט די לופט אין באַראַק. די קאַרייערנס, פאַרקערט, האָבן זיך אויסגעצייכנט מיט זייער ריינקייט, מיט זייער קעגנזייטיקער איבערגעבנקייט און מיט זייער שטרע־בונג צו פריינדשאַפט מיט די פרויען פון אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן, איבער־הויפט מיט אונדז, יידישע. די קאַרייערין כאַן יעקאַטערינאַ האָט זיך צוגע־בונדן צו מיר און מיר נאַענט געווען אַלע איבעריקע זיבן יאָר וואָס מיר זענען געווען צוזאַמען. איך האָב זיי באַווונדערט ווי ריין זיי האָבן גע־האַלטן זייערע געלעגערס און איבערהויפט די שוואַרצע לאַנגע צעפֿ זייערע. זיי, די קאַרייערנס, האָבן פון דור דורות געלעבט אויפן ווייטן מזרח און האָבן אפשר וועגן זייער לאַנד קאַרייע קיין פאַרשטעלונג נישט געהאַט. אין 1937 האָט מען זיי אויפגעהויבן גאַנצע משפחות און אַרויסגע־שיקט אין אַנדערע געגנטן פונעם לאַנד. אַ גרויסע צאָל האָט מען געגעבן צעניאַריקע סראַקן און אַרויסגעשיקט אין דער געגנט פון טאַשקענט, קיין מיטלאַזיע, הייסט עס. און זי האָט מען פאַראורטיילט אויף צען יאָר אינאַ־לאַציע.

א שטיק צייט בין איך געווען די דאלמעטשערין פון דער בריגאדע וואס האט געקארטשעוועט דעם וואלד. איך בין געווארן זייער אַנפירערין מיט אלע פראצעסן פון דער אַרבעט. זייער לערערין, אינסטרוקטאָרין. איך בין געווען צופרידן וואָס איך האָב געקענט מיט עפעס זיי אַרויסהעלפֿן, גרינגער מאַכן דעם עול כדי זיי זאָלן אויך קענען אויסאַרבעטן די פינקע ברויט. בכלל, האָבן די פּאַליטישע, אומאַפהענגיק פון זייער אָפּשטאַם זיך באַצויגן מיט זאַרג און איבערגעבנקייט איינער צום אַנדערן. איך געדענק נישט קיין איינציקן פּאַל פון יידן-שינאה.

נאַטירלעך, אַז די דערשיינונג פון נאַציאָנאַלן אָפּונדערן זיך האָט זיך געמערקט זייער בולט. יעדער האָט געזוכט די נאַענטקייט מיט מענטשן פון דער אייגענער נאַציע. יידן האָבן זיך געטוליעט צווישן זיך, רוסן האָבן געזוכט זייער סביבה, קאַרייער — זייערע אַאַוו. איך האָב געפונען אַ סך גוטע פּריינד צווישן נישט-יידן. נאָר די נאַענטסטע, געטרייסטע, גרייט ממש זיך מקריב זיין זענען געווען דאָך די יידישע. און די פּריינדשאַפט האָט אָנגעהאַלטן מיט זיי אויך לאַנג נאָך דער באַפּריינג.

*

אין איינעם אַ פּאַרנאַכט, ווען מיר האָבן זיך אומגעקערט פון דער אַרבעט אין וואַלד, האָבן מיר געטראָפֿן אין באַראַק אַ סך נייע פּנימער. פון איודעל-לאַג וואָס אויפן אוראַל האָט מען אָנגעבראַכט אַ גרויסע גרופע אַרעסטאַנטן.

צווישן די פּרויען ניי-געקומענע איז געווען איין יידישע — אסתר דריבוס. רייע האָט באלד דערקענט אין איר אַ שטאַם-שוועסטער און האָט זי גענומען צו זיך אויף דער נאַרע. רייע האָט מיך תּיכּף צוגערופן מיט די ווערטער:

— שפרה, זי איז דאָך אויך אַ פּוילישע... מ'האַט זי אַרעסטירט אין טאַשקענט. אין רוסלאַנד האָט זי אַ סך קרובים.

זענען מיר אין באַראַק שוין געווען דריי יידישע פּרויען. אסתר איז געבליבן „ווינען“ צווישן אונדז ביידע.

אסתר דריבוס האָט געשטאַמט פון אַ קליין שטעטל ליוטאַמירסק, נישט ווייט פון לאַדזש. איר טאַטע איז געווען אַ שניידער. אסתר איז געווען די מיזניקע אין אַ משפּחה מיט זיבן קינדער. זי איז אַלט געווען צוויי יאָר ווען איר מוטער איז אַוועקגעשטאַרבן. און איר פּאַטער האָט אין גיכן אַרייַנ-גענומען אין שטוב אַ צווייטע פּרוי. דאָס איז געווען אַן אמתע שטיפּמאַמע.

נישט קענענדיק איבערטראגן פון איר רישעות האבן אלע קינדער פארלאזן די שטוב.

אין 1916 איז אוועק קיין רוסלאנד די עלטסטע שוועסטער. אין פאר-שיידענע צייטן האבן נאכגעפאלגט דריי ברידער. די איבעריקע האבן חתונה געהאט. און נאך אסתר, די יינגסטע, איז געבליבן מיטן טאטן און דער שטיפמאמע, וועלכע האט געוואלט וואס אמשנעלסטן פטור ווערן אויך פון איר.

אסתר איז געווען א נידעריקע מיט א שיינ-געבויטן קערפער, א סימ-פאטישן פנים. זי האט געהאט גרינע אויגן און געדיכטע, געלאקטע שוין גראַע האַר, וואָס זענען געווען אמאָל קאַשטאַן-ברויַן. זי האָט קיין מאָל אין ערגעץ נישט געלערנט. אויף יידיש האָט זי זיך געקענט אונטערשרייבן און אפשר אויך אַנשרייבן עפעס. אָבער איר יידיש ריידן איז געווען ווּנ-דערלעך. זי האָט געהאַט אַן אַנגענעמע שטימע, און געזונגען מיט געפיל יידישע פּאָלקסלידער. פון דער קינדהייט אָן האָט זי שטענדיק געהאַרעוועט אין שטוב, נישט ווייכער מאַכנדיק דער שטיפמאַמעס האַרץ. ראַטעווענדיק זיך פון דער מכשפה פלעג זי אָפט אַנטלויפן צו דער חתונה-געהאַטער שוועסטער. איין מאָל איז צוגעפאַלן אַ שידוך, האָט דער חתן אויסגענומען אַז באַלד נאָך דער חופה זאָל מען זיי ביידע אַריבערשמוגלען די סאַווע-טישע גרענעץ. צוליב דעם האָט איר פּאַטער אַליין זיך פאַרבונדן מיט שמוגלערס. דאָס איז געווען אין 1933. אסתר איז שוין אַלט געווען 27 יאָר. ביים איבערגיין האָט מען זיי ביידע אַרעסטירט. ביידע האָט מען פאַרמשפט צו אַנדערטהאַלן יאָר לאַגער. ביים באַפרייען זיך פון לאַגער האָט דער מאַן איר איינגערעדט זי זאָל פאַרן אַליין צום ברודער קיין טאַשקענט וויהיין ער וועט איר נאָכקומען אין אַ צייט אַרום. זי האָט אים געפאַלגט. אַרער ער איז נישט נאָר נישט געקומען צו איר, נאָר איר אַפילו נישט געשריבן קיין שורה-גריסל. זי האָט געאַרבעט כדי נישט פאַלן דעם ברודער צו לאַסט. אָבער ס'האַט אין גיכן צוגעטראָטן דאָס זיבן און דרייסיקסטע יאָר. מ'האַט אסתרן ווידער אַרעסטירט און פונקט ווי אונדז אלע האָט מען אויך איר אַריינגעבראַקט צען יאָר לאַגער פאַר... קאַנטרעוואַלוציאַנערער טע-טיקייט.

דאָס זעלבע, ווי זי האָט זיך דערוואַסט, איז געשען מיט איר מאַן, וואָס האָט אויסגענוצט איר נאַיוויטעט און סיי דעם פּאַטער און סיי זי אַפגענאַרט, כדי צו קריגן אַ מעגלעכקייט זיך אַריבערפעקלען קיין רוסלאַנד וויהיין ס'האַט זיך אַזוי געצויגן די יידישע יוגנט. מיט אַ סך פון דער דאָזיקער יוגנט האָט זי זיך באַגעגנט אויף די וואַלוועגן דורך „טראַנזיטקעס" און

לאַגערן — דער לויז וואָס זיי האָבן באַקומען אין דעם לאַנד פון זייערע חלומות, וואָס האָט זיך באַרימט אַז ס'איז אַ היים פאַר די פעלקער.

צוליב איר שוואַכן געזונט-צושטאַנד האָט דער דאָקטער באַפרייט אסתרן פון שווערער אַלגעמיינער אַרבעט און זי צוגענומען אין מעדפונקט פון דער זאַנע ווי אַ סאַניטאַרקע. אין דער זעלבער צייט האָט אין קניאַזש-פאָגאַסט זיך געעפנט אַ שניידער-וואַרשטאַט, וואָס האָט גענייט לאַגער-מלבושים און דער אַרגאַניזאַטאָר פון דעם וואַרשטאַט איז געווען אַ ייד. מען איז געקומען אויך אין אונדזער פונקט אַפּקלייבן פרויען אויף אַר-בעט, אָבער נאָר שוואַכע אין געזונט. מ'האַט נישט געמוזט קענען שנייד-דעריי. דער אַפּקלייב איז פאַרגעקומען אונטערן אויפזיכט פונעם דאָקטער. אַז די קאָמיסיע האָט אַ קוק געטאָן אויף דער קלייניקער, דאַרינקער, גרויער פרוי מיטן יונגן פנים, האָט מען זי באַלד צוגענומען אין דעם נייד-געשאַפּענעם וואַרשטאַט. אין לאַגער וווּ די גרונט-אַרבעט איז נאָר אַ פיזיש-שווערע, איז דאָס באַקומען אַן אַרט פון לייכטער אַרבעט אין אַ פאַרמאַכ-טער געביידע געווען אַ גרויס גליק, כאָטש די אַרבעט אין מעדפונקט איז אויך געווען אַ לייכטע, און באַקומען האָט זי אסתר אַ דאַנק דער דאָק-טערין, אויך אַ פּאָליטישע, אַ טאַטערין פון אַפּשטאַם, וועלכע האָט זיך באַ-מיט יעדערן צו העלפן, און האָט געטאָן אַ סך גוטס (ליידער האָב איך פאַרגעסן איר נאָמען).

דער וואַרשטאַט איז צום אָנהייב געווען אַ קליינער. מיט דער צייט האָט ער זיך צעוואַקסן אין אַ גרויסן צעך. ס'איז געשאַפּן געוואָרן אַ גאַנ-צער קאָמבינאַט וווּ ס'האַבן געאַרבעט הונדערטער מענטשן. אַ-די אונטער-געמונגען זענען געעפנט געוואָרן נישט כדי צו שאַפן פאַר מענטשן לייכטע אַרבעט וווּ זיי זאָלן קענען פאַרדינען די פּינקע. ניין און ניין. באַווויגן צו דעם די מאַכט האָבן ווייט נישט קיין הומאַנישע מאַטיוון. די מאַכט האָט זיך גענייטיקט אין די צעכן כדי צו באַזאָרגן די אַרעסטאַנטן מיט בגדים, זומערדיקע און ווינטערדיקע. און די לייכטע אַרבעט וואָס איז געווען גענוג אַ שווערע צוליב די נאָמערעס וואָס מ'האַט אָן אויפהער פאַרגרעסערט, איז געוואָרן נאָך שווערער אין די מלחמה-יאָרן ווען מ'האַט גענייט אויך פאַר דער רויטער אַרמיי. יא, די אַרבעט אין די צעכן אין מלחמה-פּעריאָד האָט פאַרהיט הונדערטער מענטשן פון אויסשטאַרבן, ווען געהונגערט האָט דאָס גאַנצע פּאַלק און אַ פּשיטא אין לאַגער. מ'האַט באַשניטן דאָס ברויט ביז אַ הונגער-פּינקע.

וועגן יעקב אַבראַמאָוויטש (זיין פאַמיליע האָט קיינער נישט געוויסט), דעם אַרגאַניזאַטאָר פון די צעכן, אַן אַרעסטאַנט ווי מיר אַלע, האָט אסתר

דערציילט, אז ער איז א מאן פון מיטעלן ווקס, א געוואלדיק באוועגלעכער. ער גייט נישט נאָר ער לויפט. ער רעדט נישט נאָר ער שרייט שטענדיק, ווי סױאַלט אים געפעלט אַ קלעפּקע אין קאַפּ. אָבער נישט קוקנדיק אויף דעם איז ער, אַ פנים, אַ גוטער און איז גרייט צו טאָן עפעס גוטס פאַר די מענטשן וואָס האָבן געאַרבעט אונטער זיין אָנפירונג. באַזונדערס איז מיר מיט רייען געווען אָנגענעם צו הערן וועגן זיין אויסערגעוויינלעך-אויפֿ-מערקזאַמער באַציונג צו יידן. זיינע באַלעבאַטים האָבן נישט געטאַרט וויסן — ער וואָלט פאַרלאָרן די אַרבעט — אז בעת ער ווערבירט מענטשן אין די וואַרשטאַטן זוכט ער קודם כל אנשי שלומנו — יידן. כאָטש איך האָב געגאַרט אַנצוקומען אין די וואַרשטאַטן און אסתר אויך — האָב איך קיין האַפענונג נישט געהאַט צוליב מיין נישט שלעכטן געזונט־צושטאַנד. אויף אַלע אַלגעמיינע אַרבעטן אין וואָלד און אַנדערע ערטער איז מען גע-ווען פון מיר צופרידן. מ'האַט מיך אַפילו איין מאל באַלוינט מיט אַ פרע-מיע... (פינף רובל). פינף רובל — אַ שפעטנע סומע. אָבער אין לאַגער האָט דאָס געמאַכט אַ רושם, נאָך מער דערפאַר ווייל די פרעמיע האָט באַ-קומען אַ פרוי, און באַזונדערס — אַ פּאָליטישע...

און נאָך איין חסד האָט מיר אַרויסגעוויזן די נאַטשאַלסטווע: פאַר גוטער אַרבעט האָט מען מיר דערלויבט, אָן אַ שמירה, אַליין צו גיין אין שטעטל קניאַזש-פּאַגאַסט אין דער דענטיטישער קליניק מיט אַ ווענדונג פון דער אַדמיניסטראַציע מען זאל מיר היילן די ציין. דאָס איז דאָך פשוט אַ גליק. אין דער דאָזיקער קליניק זענען די דאָקטוירים ווי די טעכניקער אַלע געווען אַרעסטאַנטן. זיי האָבן געאַרבעט אויסשליסלעך פאַר די פרייע, פאַר נאַטשאַלסטווע. און ווען איך בין געקומען מיט דער ווענדונג פון דער לאַגער־אַדמיניסטראַציע זענען די דאָקטוירים געווען איבערראַשט, אָבער אויך צופרידן צו קענען העלפן אַ זייערס גלייכן.

צוויי חדשים האָט געדויערט די היילונג. דער פּראָטעז איז פאַרטיק געוואָרן אויף צו להכעיס ערב דעם נייעם יאָר 1940. ס'איז געווען אויס-געשלאָסן אַז אין דעם טאָג זאל מען מיר געבן אַ „פּראָפּוסק" אין שטעטל אַריין. תמיד ערב אַ יום־טוב פאַרדרייט מען די רעזשים-שרויפן, עס גייט אַ שטרענגער קאַנטראָל, אונטערזוכונגען. דערוויס איך זיך אַז אין דעם טאָג פאַר נייעַר שיקט מען אַ גרופע פרויען אַרבעטן אין רעסטאָראַן פונעם שטעטל, וווּ עס וועלן פאַרברענגען אין דער נייעַר־נאַכט די פני פון נ.ק.וו.ד. ווי עס פירט זיך אין גאַנצן לאַנד. כ'האָב געבעטן דעם בריגאַדיר מיר איינ-שליסן אין איר בריגאַדע (איר געזאַגט אויך צוליב וואָס) און איך בין מיט דער גרופע פרויען געבראַכט געוואָרן אין דעם רעסטאָראַן פון קניאַזש-

פאגאסט. איך האב באוויזן צולויפן צו דער קליניק, אנטאן די שפאגל-
נייע ציין און זיך אומקערן צו דער ארבעט אין רעסטאראן. מיר האבן דא
געטאן די שמוציקסטע ארבעטן, אבער אין דעם טאג האבן מיר זיך גוט
אנגעגעסן מיט אזעלכע מאכלים וואס מיר האבן יארנלאנג שוין נישט גע-
האט אין מויל. אין אוונט דורכן באדינונגס-פענצטער געקענט כאפן א קוק
אויף דעם פארברענגענדיקן עולם. דער גרעסטער טייל מיליטעריש-גע-
קליידטע יונגעלייט, די גארניזאן-אפיצירן און וואך-הינט איבער די פיל-
צאליקע לאגערן. די פרויען אין זייד און אין צירונג. ארום זיי האבן ארום-
געטאנצט די קעלנער אין קורצע שניייוויסע קיטלען, דער זאל — א העל-
באליכטענער. מוזיק — א רושיקע.

צו האלבער נאכט האט דער עולם גענומען די אנגעגאסענע באקאלן
שאמפאניער אין די הענט, און ווען דורכן ראדיא האבן די מאסקווער קו-
ראנטן אויסגעשפילט צוועלף, האט זיך אנגעהויבן די אמתע שמחה. ס'האט
נישט געדויערט קיין סך און ס'איז געווארן א סומאטאכע, אן איבערקע-
רעניש, א תוהו ובוהו. דער ארקעסטער האט געגריילצט. שיכורע זידלע-
רייען. מיט די צעשפיליעטע מונדירין האט מען געהאפקעט. איך האב זיי
דערזען בארוישטע פון דעם בראנפן, די סאציאליסטישע מאכטהאבער פאר-
וואנדלט אין מיאוסע, עקלהאפטע בריות. כ'האב געטראכט וועגן דעם
„צעגיס אין צייט פון א מגיפה“, וואס עס פראוועט אט דער אויפגעקומע-
נער, נייער פארדארבענער קלאס, אונטער דער נאז פון טויזנטער ארעס-
טאנטן, צווישן וועלכע עס זענען פאראן אזוי פיל ווונדערלעכע מענטשן
וועלכע האבן מקריב געווען זייער יוגנט כדי... אט דער קלאס זאל זייער
אמאליקע מי און קרבנות פארוויסטן און פארעיפושן. כ'האב מיך אווקגע-
זעצט אין א ווינקל א מידע און שלעפעריקע און געוואלט נאר איינס —
עס זאל שוין טאג ווערן און מען זאל אונדז שוין אפפירן צוריק.

רייע און אסתר האבן געווארט אויף מיין אומקער מיט אומגעדולד. אלע
פרויען אין באראק האבן געוואלט הערן ווי אזוי ס'איז פארגעקומען די בא-
געגעניש פון נייעם יאר. דערציילן אלצדינג האט מען נישט געטאראט. ווענט
האבן דאך אויערן... נאר מיינע צוויי פריינדיגס האבן איך געשילדערט די
נייארי-שמחה מיט אלע פיטשעווקעס, און מיר האבן צום נייעם יאר זיי
געוונטשן נאר גרויסע מפלות...

אין דער וועלט האט געפלאקערט די מלחמה. דער פאשיום האט פאר-
פלייצט מערב-אייראפע מיט פארוויסטונג און טויט. אבער אין לאגער האבן
מיר כמעט גארנישט ניט געווסט וואס עס טוט זיך אין דער וועלט. צו אונדז

זענען דערגאנגען נאָר קלאַנגען, בעסער געזאָגט, אַפּקלאַנגען פון די גרויל-
געשעענישן.

עמעצער האָט געהערט עמעצן דערציילן... עמעצער האָט באַקומען אַ
בריוו... רמזים נאָר, אַנדערש וואָלט די צענזור דעם בריוו נישט דורכגע-
לאָזן. קיין ראַדיאָ האָבן מיר נישט געהאַט. קיין צייטונג האָט מען נישט
אַריינגעבראַכט. אַפילו היטלערס איבערפּאַל און אַריינמאַרש אין דער טערי-
טאָריע פונעם ראַטנפּאַרבאַנד איז צו אונדז דערגאנגען נישט באַלד...

מיר האָבן גאַרנישט געוויסט וואָס עס טוט זיך אין דער וועלט, און
נישט אין לאַנד גופא. מיר האָבן אויך נישט געדאַרפט וויסן. טאַמער — ווי
שונאים פונעם פּאַלק — וועלן מיר זיך גאָר פרייען...

שפעטער, מיטן אַנקום פון נייע עטאַפן האָבן מיר זיך געקענט דערוויסן
אויספירלעכער וועגן דער שריפה וואָס שפרייט זיך אויס אויף דער וועלט,
אַרומכאַפּנדיק אַלץ נייע לענדער. און מיט די עטאַפן האָבן זיך באַוויזן אַ
נייער טיפּ אַרעסטאַנטן — יידן, אַנטלאַפּענע פון פּוילן, וואָס האָבן זיך גע-
ראַטעוועט פונעם פּרוסאַקישן טייוול און אַריינגעפאַלן אין דער נעץ פון אַ
צווייטן. פון זיי זענען מיר געוואָר געוואָרן אַז פון פּוילן לויפן אין גרעסטן
טייל יידן. זיי לויפן גאַנצע משפּחות, אויב זיי באַווייזן נאָר זיך אַרויסצו-
רייסן פון דעם פייער, ווייל דער פּאַשיזם ווייסט נישט פון רחמנות; ער
צעטרעט, פאַרלענדט און פאַרטיליקט אַלץ אויף זיין וועג, און באַזונדערס
— די יידישע באַפעלקערונג.

פון זייערע דערציילונגען זענען מיר דערשיטערט געוואָרן. און אויף
דער פּראָגע: „פאַר וואָס האָט מען אייך אַריינגעזעצט אין לאַגער?“, איז
געקומען דער ענטפּער פול מיט ווייטיק און פאַרביטערונג: — „פאַר שפּיאָ-
נאַזש“. זיי האָבן נישט באַוויזן אַריבערצוגיין די גרענעץ, ראַטעווענדיק זיך
פון אומקום, האָט מען זיי, יידישע מענטשן, באַשולדיקט אַז זיי זענען
געקומען שפּיאַנירן לטובת זייער פאַרטיליקער... ווהיין די משפּחות זענען
אַהינגעקומען האָבן זיי נישט געוויסט און צו וועמען זיך ווענדן כדי צו
דערגיין די אומבאַגרינדעטקייט פון די באַשולדיקונגען? צו וועמען?

צווישן זיי זענען געווען עטלעכע מענער וואָס האָבן ממש געהאנגערט
ווייל זיי האָבן זיך נישט געוואָלט מטמא זיין מיט דעם טריפהנעם עסן פון
אַלגעמיינעם קעסל. עטלעכע פון די נייע געקומענע האָט מען געשיקט אַר-
בעטן אין די שניידער-וואַרשטאַטן. יעקב אַבראַמאָוויטש האָט זיי גוט
אויפגענומען און זיי געגעבן אַ מעגלעכקייט אויסצואַרבעטן אַ גרעסערע
פּיַקע ברויט. ווען די יידן פלעגן זיך שטעלן דאַווענען מנחה האָט ער זיך

געמאכט נישט זעענדיקער האָט דאָך צוליב דעם געקענט האָבן גרויסע אומאַנגענעמלעכקייטן. דערפאַר האָבן מיר אים נאָך מער געשעצט.

איך האָב דאָרט געאַרבעט ביים איבערסאַרטירן פאַרשידענע סחורות לויט די קאָלירן. פון זיי האָט מען גענייט הייזן פאַר די אַרעסטאַנטן.

און ווידער ווערן פאַרשפּרייט קלאַנגען וועגן דעם און דער וואַרשטאַט ווערט אַריבערגעפירט אויף אַן אַנדער אָרט, ווויזיין? ווען? די קלאַנגען האָבן אונדז געמאַכט אומרויק, גערוועזן. וועט מען איבערפירן אין איינעם מיט די מענטשן, אָדער נאָר די צעכן? איבערבלייבנדיק דאָ וועלן מיר ווידער מוזן גיין אויף אַלגעמיינער אַרבעט? ...

ענדלעך, — מיר ווייסן שוין דאָס פּלאַץ ווויזיין מען פירט אַריבער דעם צעך. דאָס פּלאַץ הייסט ראַקפּאַס. מען וועט גיין אַהין צו פּוס, ווייל ביז אַהין איז אין גאַנצן אַ מהלך פון 16 ק"מ. אין דער רשימה איבערצופאַרן זענען מיר געווען די יידישע פּרויען: אסתר, דאַרע, צוויי שוועסטער — פּאַלינאַ אַבקינאַ און עדיאַ און איך.

רייע איז פאַרבלעבן אויף דער מילך-פערמע. אין דער נאַכט פון אונדז-זער צעשיידונג האָבן מיר אַן אויג נישט צוגעמאַכט. מיר זענען דאָך דורכ-געגאַנגען אַ לאַנגן וועג פון אַפּקומענישן צוזאַמען, העלפּנדיק איינע דער אַנדערער. אַפילו ווען דאָס איז געווען פאַרבונדן מיט סכּנות. אַרבעטנדיק אויף דער מילך-פערמע וואָס אין לאַגער איז עס פאַררעכנט געווען ווי אַ גאַלדן אַרבעטס-פּלאַץ, האָט זי געוואָשן די כלים אין וועלכע מ'האַט גע-האַלטן די מילך. דאָס איז אויך געווען אַ זכּיה פאַר אַ פּאַליטישער. וואַשנ-דיק די מילך-כלים האָט זי געהאַט אַ מעגלעכקייט צו טרינקען דעם איבער-בלייב, און אויך איבערקליגן די וועכטער ביים טויער און אַריינברענגען פאַר אונדז אַ פּלעשעלע מילך. ווען מען כאַפט זי וואָלט עס זי געקאַסט רבי-געלט. און זי האָט איינגעשטעלט און פאַר מיר מיט אסתרן געבראַכט פון צייט צו צייט אַ פּלעשעלע מילך, אין וואָס מיר ביידע האָבן זיך שטאַרק גענייטיקט.

נאָך מער איינגעשטעלט האָט זי דעמאָלט ווען מיר זענען שוין געווען אין ראַקפּאַס און מיט דעם מענטשן וואָס האָט געפירט מילך פאַר די פּרייע אַנפירער פונעם קאַמבינאַט, פּלעג זי אונדז איבערשיקן אַ חוץ מילך אויך ברויט, עטלעכע קאַרטאַפּל. דאָס איז געווען אין אַ צייט פון גרויסן הונגער אין לאַגער. געפינען דעם מענטשן, איינריידן ער זאָל נעמען אויף זיך די עובדאַ, איז סיי פאַר אים, סיי פאַר איר זייער ריזיקאַליש. און רייע האָט געהאַט מוט דאָס צו טאָן, די טייערע שוועסטער אונדזערע.

האַבן מיר דעם וועג צו אונדזער נייעם וווינאַרט דורכגעמאַכט צו פּוס.

אין וועג האָבן זיך געוואָרפן אין די אויגן די גרויסע ענדערונגען וואָס זענען פאַרגעקומען אין דעם דאָזיקן פּוסטן לאַנד. קודם כל אַ נייער אַס-פּאַלטירטער וועג, וואָס בויט זיך איינצייטיק מיט דער איינבאַן-ליניע. מיט דער הילף פון שקלאָפּן-מי האָט מען דאָס קדמוניש-וויסטע לאַנד אויפֿ-געוועקט צום לעבן, נערנדיק די דאָזיקע שקלאָפּן בצּימצום מיט אַ נע-בעכדיקער פּייקע און אַ פּאַסקודנע שיסל באַלאַנדע, זיי זאָלן קענען ווי עס איז טאָן זייער אַרבעט.

דער קאָמבינאַט פאַר לייכטער אינדוסטריע אין ראַקפּאַס האָט פאַר-נומען אַ גרויסן שטח. מיר האָבן באַלד אים נישט געזען, ווייל ער איז גע-ווען אַרומגערינגלט מיט אַ הויכן פאַרקן פון ברעטער, העכער ווי די פאַרקנס מיט וועלכע מיר זענען געווינט און מיט אַ סך וואַך-טורעמלעך פאַר די באַוואָפנטע שומרים, און נעצן פון שטעכל-דראָטן אויבן, אונטן, אַרום און אַרום. דאָס אַלץ האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אַז דער קאָמ-בינאַט איז אַ שטאַרק-פאַרשלאָסענע פעסטונג, און איידער דו גייסט אַריין אַהין, נעמט דיר אַרום אַן אימה. אַרום דעם קאָמבינאַט-פאַרקן — הייזער פאַר די פּרייע קאָמבינאַט-בעלי-בתים.

מ'האָט אונדז אַריינגעלאָזט אין דער וווינונגס-זאָנע פון דעם לאַגער-קאָמבינאַט. דאָרט זענען געשטאַנען צענדליקער באַראַקן; איינשטאַקיקע מיט ברייטע פענצטער, אויסגעשטעלטע אין גלייכע רייען אין ביידע זייטן פונעם גרויסן פּלאַץ. דאָ זענען שוין געווען תּושבים געבראַכטע פּריער פון אַנדערע לאַגערן. די נאַרעס צווישטאַקיקע לויטן וואַגאַנען-סיסטעם. פון גרויס באַדייטונג פאַר אונדז, פּאַליטישע, איז געווען דאָס, וואָס מ'האָט אונדז אַפּגעזונדערט פון די געמיינ-פאַרברעכער. מיר די עטלעכע יידישע פּרויען, האָבן זיך איינגעאַרדנט נאָענט איינע פון דער צווייטער, און בשכּנות מיט אונדז — די קאַרייערין פאַן יעקאַטערינאַ.

דערוויסט האָבן מיר זיך באַלד אַז דער קאָמבינאַט האָט עטלעכע צעכן: דער שניידער-צעך, אַ צווייטער וואָס פּראָדוצירט שפּילצייג פאַר קינדער און אַ צעך פאַר מאַסן-געברויך וואָס האָט אויסגעאַרבעט פאַרשידענע זייפן, וואַשפּודער, ציינפּאַסטע און ענלעכע אַרטיקלען. ביידע צעכן אַריענ-טירן זיך אויפן פּרייען אַפּנעמער, אין דרויסן. דער גרעסטער צעך איז דער שניידערישער. דאָרט זענען געשטאַנען 150 גיי-מאַשינען און דריי הונ-דערט מענטשן האָבן געאַרבעט אין צוויי שיכטן. אַ חוץ זיי האָט דער צעך נאָך צענדליקער מענטשן ווי צושניידער, קאַנטראַליאַרן, בריגאַדירן. דער צעך — מעכאַניזירט. ער וועט פּראָדוצירן זומער און ווינטער-באַקליידונג פאַר די לאַגערן. שפּעטער אויך פאַר דער רויטער אַרמיי. דאָס הייסט אַז

פלענער זענען פאָרגעזען גרויסע. די אַרבעט וועט קלעקן אויף יאָרן. דער צווייטער גרויסער צעך איז געווען דער שוסטערישער. מ'האַט נאָך גע-רעדט וועגן אַ צעך פון טעפּיכער. נישקשה. מען וועט געפינען אין די לאַגערן ספעציאַליסטן אויך אין דעם פּאָך, ווייל וואָס האָט מען נישט גע-קענט געפינען צווישן די אַרעסטאַנטן — געלערנטע און קינסטלער פון אַלע געביטן פון מענטשלעכן שאַפן. אָבער דער דאָזיקער טעפּיכער-צעך איז אויסגעוועזען געוואָרן צו באַדינען אויסשליסלעך די נאַטשאַלניקעס; די באַגאַבטע מענטשן וועלן צופרידן זיין צו אַרבעטן אין זייער פּאָך. און די בעלי-בתיים — אַודאי! פאַר וואָס נישט, עס קאַסט זיי טייער ?

אַפגעטיילט פון די באַראַקן האָט זיך געפונען דאָס גרויסע שפיטאַל ביים קאַמבינאַט. נישט קיין מעדפונקט, נאָר טאַקע אַ גוט-איינגעאַרדנטער שפיטאַל. קראַנקע האָבן, ברוך השם, נישט געפעלט. ביי דער עבודת פרך אין אַ וויסטן לאַנד האָבן די בויער-שקלאַפן אין זייער מערהייט יונגע, שטאַרקע מענטשן, גיך פאַרלאָרן דאָס געזונט. מיט דער פּייקע ברויט, וואָס איז אין די מלחמה-יאָרן געקירצט געוואָרן ביז צוויי הונדערט גראַם אַ טאַג, האָט מען נישט געקענט לאַנג שלעפן. דערפאַר האָט מען געדאַרפט אַ געזונטהייט-אַנשטאַלט, וואָס זאָל כאַטש אויף אַ מינימאַלסטן אופן זיי אומ-קערן די כוחות. געליטן האָבן מערסטנס די מענטשן פון צינגאַ, אַ שלאַפּ-קייט וואָס ווערט פאַראַרוואַכט פון הונגער; פון וויטאַמינען-מאַנגל האָבן מענטשן באַקומען געשוואַלענע פיס, מאַגן-קראַנקייטן און פלעגן פאַרלירן די ציין. געליטן האָט מען פון פעלאַגרע — פולשטענדיקע אויסצערונג. אין די ברוינע פלעקן וואָס האָבן זיך אויסגעשלאָגן אויפן רוקן האָבן די דאַק-טוירים דערקענט די שלאַפקייט. די צאָל פון די דאָזיקע שלאַפע איז געווען די גרעסטע. עס האָבן נישט געפעלט אויך אַנדערע פיל שלאַפקייטן.

דאָ אין קאַמבינאַט זענען די שפיטעלער געווען אַנגעשטאַפט (אַזוי ווי אומעטום אויף די בויונג-טראַסעס) אַז מ'האַט געמוזט האַלטן צו צוויי אין אַ בעטל. רעסטאָוירן דאָס געזונט פון די שקלאַפן, אין דעם איז געווען פאַראַינטערעסירט די מאַכט וואָס האָט זיך גענייטיקט אין אַרבעטס-הענט. אין די שפיטעלער האָבן געפעלט סיי הייל-מיטלען, סיי אַ בעסערע דער-נערונג, באַזונדערס אין צייט פון דער מלחמה. און דער רעזולטאַט... וועגן דעם האָבן די לאַגעריניקעס געזאָגט:

— יעדער קילאַמעטער אייזנבאַן אין קאַמי איז געבויט נישט אויף שלאַק און שפּאַלעס, נאָר אויף די ביינער פון אַרעסטאַנטן, וואָס זייער צאָל איז נישט באַווסט...

יענע, וועמען ס'האט געגליקט צו בלייבן לעבן, זענען געוואָרן אינוואַ-
לידן. און ווי אזעלכע האָט מען זיי אויסגענוצט אין קאָמבינאַט אויף
,,לייכטע אַרבעט" ... און אזוי האָט די באַזאָרגונג מיט אַרבעטס-קראַפט
דעם קאָמבינאַט קיין איבערלאַגן נישט געהאַט. איצטער זאָגט מיר, וואָס
קומט אַרויס פון דער גוט-איינגעאַרדנטער קיך, ווען פון דער אין קאַלאַ-
ריעס-אַרעמער דערנערונג פלעגן מענטשן אויסציען די פיס, ,,דערגייען" ?
— ד.ה. זיי פלעגן ווערן דיסטראַפיקער אין העכסטן גראַד, פאַרלירן די
ציין פון צינגאַ, כאַטש געווערטלט האָט מען זיך אַז די ציין זענען דאָ סיי
ווי נישט נייטיק. ווי אַ פראַפילאַקטיש מיטל קעגן צינגאַ האָט מען גע-
צוונגען די אַרעסטאַנטן יעדן טאָג אויסטרינקען אַ קוואַרט מיט אַ געטראַנק
וואָס איז געשטעלט געוואָרן אויף אַזאַ גראַז, וואָס אין יענעם געגנט געפינט
מען עס אַ סך און הייסן הייסט עס איוואַן-טשיי. דאָקטוירים האָבן גע-
זאָגט אַז דאָס גראַז פאַרמאָגט וויטאַמינען. בריגאַדעס אינוואַלירן פלעגן
אין די וועלדער קלייבן דאָס גראַז. די קיך האָט געגרייט דאָס געטראַנק, און
יעדן טאָג, ביים באַקומען דעם זופ, האָט מען געצוונגען אויסטרינקען
אַ טעפעלע — אַנדערש באַקומט מען נישט די באַלאַנדע. פון דעם געטראַנק
האָט אזוי געעקלט, אַז אַ סך, נישט צו נעמען עס אין מויל, פלעגן זיך
אַפּוואַגן אויך פונעם זופ.

אין דעם דאָזיקן לאַנד, אַרעמען אין וויטאַמינען, האָבן אין די סאַסנע-
וועלדער זיך געפינען וויטאַמין-רייכע יאַגעדעס וואָס זעען אויס ווי מאַלינעס
— רויטע, שוואַרצע, בלויע — ,,גאַלוביצע" אויף רוסיש, געשמאַקערע ווי
דער איוואַן-טשיי. ווען ס'איז געקומען זייער סעזאָן, האָט מען ווידער אויס-
גענוצט אינוואַלירן-בריגאַדעס, זיי געפירט אין די וועלדער און זיי האָבן
אַנגעקליבן גאַנצע פעסער מיט יאַגעדעס. אַבער דער פראַדוקט איז געווען
נאָר פאַר זיי, פאַר די פון גאָט אַליין אויסדערוויילטע, די באַלעבאַטיים.
שטערן די אינוואַלירן צו געניסן בעתן קלייבן האָט מען נישט געקענט.
נאָר אַרייברענגען אין זאַנע איז געווען שטרענג פאַרווערט.

אויסגעצייכנט האָט זיך נאָך דער לאַגער מיט אַ גוט-איינגעאַרדנטער
באָד. אין באַד זענען מיר גערן געגאַנגען ווען עס איז געקומען אונדזער
ריי, ווייל מיר אַליין זענען געווען פאַראינטערעסירט אין רייניקייט. אין
אַנדערע לאַגערן איז דאָס באַדן געווען אַן אַפּקומעניש. קיין סטאַבילע באַד
איז נישט געווען. פון צייט צו צייט פלעג קומען אַ באַוועגלעכע באַד. מען
פלעג ברענגען אַ וואַגאַן-באָד, איינגעריכטעט מיט דושן. איז זומער מילאַ,
נאָך געווען צום פאַרטראַגן. נאָר ווינטער — נאָך דער הייסער באַד, פאַר-
שוויצט, נאָך גוט נישט אַרומגעוואַשן, מוזנדיק לויפן דורכן פראַסטיקן

דרויסן צוריק אין זאָנע איז נישט קיין ווונדער וואָס מען פלעג זיך פאַר-
קילן. זענען לונגען-אַנצידונגען טאַקע געווען אַן אַפטע דערשיינונג.
אַבער גיין אין דער דאָזיקער באַד האָט מען געמוזט. מ'האַט גע-
פירט אַהין מיט כוח. איין מאָל האָט אַ מאַנאַכין זיך אָפגעזאָגט צו גיין אין
באַד ווייל ס'איז געווען זונטיק, האָבן צוויי זעלנער זי פשוט געשלעפט
אויף דער ערד. מיר, אַ גרופע פרויען, האָבן דערזעענדיק דאָס, אָנגעמאַכט
אַ טומל, אויפגעהויבן אַזאַ ויצעקו אַז די סאַלדאַטן האָבן זיך „דערשראַקן“
און זי אָפגעשליידערט אין אַ זייט.

ריינקייט האָט מען געמוזט אָפּהיטן. דאָס איז געווען אין אונדזער אינ-
טערעס. לעבנדיק שטענדיק אין ענגשאַפט האָבן פונעם שמוץ זיך געפלאָ-
דיעט לייז. די לייז האָבן געבראַכט עפידעמיעס. אין די גרויסע טראַנזיט-
לאַגערן וווּ ס'איז אַ גרויסע אַנזאַמלונג פון מענטשן האָבן טאַקע אַפט אויס-
געבראַכן טיפּוס-עפידעמיעס וואָס האָבן אַוועקגעריסן צענדליקער טויזן-
טער אַרעסטאַנטן.

דאָ אין קאַמבינאַט-לאַגער האָט מען זיך זייער געהיט פון אַזעלכע
אומגליקן. מען האָט אַפט דורכגעפירט אַ דעפאַראַזיטירונג. דעזינפעקציעס.
אַבער אָפהענגיק איז געווען די ריינקייט פון אונדז אַליין.

זעקס יאָר האָב איך געאַרבעט אין דעם צעך מיט וועלכן ס'האַט אַנ-
געפירט דער זעלבער יעקב אַבראַמאָוויטש און דער בריגאַדיר פון אַלע
אַרבעטן אין צעך — יאַשע זוסמאַן. זעקס יאָר האָב איך געלעבט לויט אַ
פראַגראַם. אין דער פרי האָט דער גלאַק געוועקט צום אויפשטיין. לויט זיין
קלונג בין איך געגאַנגען געמען די פּייקע ברויט און די באַלאַנדע. לויטן
גלאַק זיך אויסגעסטרויעט צו דער אַרבעט, מיטאַג עסן און שלאָפן, לויטן
גלאַק. ביז היינט קליינט ער מיר אין די אויערן.

נאָר ווען צו פאַרענדיקן די אַרבעט איז נישט געווען קיין גלאַק. יעדער
צעך האָט פאַרענדיקט די אַרבעט דעמאָלט ווען דער קאַמבינאַט האָט גע-
האַלטן פאַר נייטיק.

יאַשע, דער בריגאַדיר, האָט געקענט אויסגעצייכנט מיינע פעיקייטן צו
דער אַרבעט פונעם פריערדיקן צעך. יאַשע האָט באַקומען אַ צעניאַריקן
סראַק, ווי ער פלעג זאָגן, פאַר עפּעס. נישט ווי מיר, פּאַליטישע. ער איז
געזעסן נישט פאַר אומזיסט. אַ קיעווער, פון פאָך אַ שניידער, האָט ער פאַר-
וואַלטעט אויף דער פריי מיט אַ שניידער-צעך, צי אַן אַרטעל. איז אַנט-
דעקט געוואָרן אַ גנבה און די פאַראַנטוואַרטלעכקייט איז געפאַלן אויף
אים, דעם פאַרוואַלטער.

אין קיעוו האָט ער געהאַט אַ פּרוי מיט צוויי קינדער. ער אַליין האָט פאַר אונדז, די גאַענטע, זיך מודה געווען מיט אַ שמייכלע, אַז ביי דער פּרוי זענען געבליבן גענוג מיטלען צום לעבן. דאָס הייסט, אַז אין דער גנבה איז ער געווען שולדיק. וועלנדיק אַ לצעווע טאָן איבער אונדז פלעג ער זאָגן:

„איך ווייס כאָטש פאַר וואָס איך זיץ. פאַר, עפעס' זיץ איך. אָבער איר, איר פאַר וואָס? האָ? ...“

אַזוי ווי אין פּריערדיקן צעך, אַזוי האָט יאָשענקע אויך דאָ, אין קאַמ-בינאַט מיך אַוועקגעזעצט ביים קאַנווייער פון די קאַמפּליצירטע פּראָצעסן. ער האָט געוויסט אַז מיין אַרבעט איז פון גוטער קוואַליטעט, געוויסנהאַפט, און אויף מיין קאַנווייער זענען קיין מאָל נישט געווען קיין איבערשלאָגן. מיך האָט אינטערעסירט נישט נאָר דער קאַנווייער, נישט דער איינצלנער דעטאַל. כ'האַב געוואָלט צונויפּשטעלן אַ גאַנץ שטיקל אַרבעט — אַ פאַר הויזן, אַ העמדל, אונטערהויזן, — דאָס הייסט, אויסלערנען דאָס גאַנצע שניידערישע פּאַך.

אַנדערע האָבן יאָרן געאַרבעט ביי איין פּראָצעס. אסתר, למשל, האָט אַ חוץ אַ פאַר פּראָצעסן, זיך גאַרנישט אויסגעלערנט. און איך האָב נישט נאָר געמאַכט די נאָרמע, נאָר געגעבן גרויסע נאָרמעס פון פּראָדוקציע פאַר וואָס איך האָב באַקומען נישט נאָר אַ גרעסערע ברויט-פּייקע, נאָר אויך פּרעמיעס: פּעקלעך מאַכאַרקע. האָט טאַקע די מאַכאַרקע געהאַלפן מיר מיט אסתרן דערהאַלטן דאָס לעבן אין דער צייט פון הונגער.

אויסלערנענדיק זיך אויפנייען אַ גאַנץ מלבוש, האָט דאָס מיר געגעבן אַ מעגלעכקייט צו מאַכן זייטיקע אַרבעט פאַר אַרעסטאַנטן (די בעסער-איינגעאַרדנטע) וואָס האָבן באַצאַלט מיט פּראָדוקטן און איך מיט אסתרן האָבן זיך געקענט בעסער דערנערן. איך האָב דעמאַלט אַפילו נישט גע-טראַכט אַז ס'וועט קומען אַ צייט ווען איך וועל פּריי זיין און די אויסגע-לערנטע אין לאַגער מלאכה וועט מיך מיט אסתרן ראַטעווען פון אומקום. איז משך פון אַלע יאָרן אין לאַגער האָב איך אסתרן געהאַט לעבן זיך, ביינאַנד אויף איין וואַגאַנעטקע, איין נאַרע ביי דער צווייטער. ס'איז נישט געווען קיין מיינס-דיינס. אַלץ איז געווען ביי אונדז בשותפות. כאָטש זי, צוליב איר שוואַכן געזונט, האָט באַקומען קלענערע פּאַיאָקן, און נישט די פּרויוילעגיעס וואָס איך. איך דערמאָן זי אַלע מאָל, אסתרן, ווייל אונדזער בונד האָט אַנגעהאַלטן אויך נאָכן לאַגער, דאָס הייסט נאָכן 1947טן יאָר, ווען מיר האָבן פאַרענדיקט דאָס אַפּקומען די שטראַף און זענען באַפּרייט געוואָרן. אונדזער פּריינדשאַפט האָט געדויערט דרייסיק יאָר.

וואס האט מיר געבונדן מיט דער דאזיקער פרוי? איך האב שוין געזאגט אז יעדער ווער סי'האט זיך מיט איר צונויפגעשטויסן האט זיי צו-געבונדן צו איר א געפיל פון רחמנות. געווען זענען מיר מענטשן פארשיד-דענע לויטן כאראקטער, לויט דער בילדונג. זי האט דאך נאר אויף יידיש זיך געקענט קוים אונטערשרייבן. אבער אין די לאגער-באדינגונגען איז אונדזער חוב געווען זיך צו העלפן קעגנזייטיק. און האב איך מיר א מאל אָנגעברוגט אויף איר, האט עס לאַנג נישט געהאלטן. דאָס האַרץ האָט נישט דערלאָזט איך זאָל זיך צעשיידן מיט איר, זי וואָרפן. אַזוי אין לאַגער — אַזוי אויך שפּעטער אויף דער פּריי. איך האָב דאָך תּמיד שווער גע-אַרבעט פּאַרדינט אַ סך מער פון איר און מיינע גרעסערע פּאַרדינסטן האָב איך אָפּגעגעבן איר. אַלץ מיינס האָט זיך געפונען אין איר רשות. אַזוי ווי דאָ אַזוי אויך אויף דער פּריי בין איך געווען דער פּרנסה-געבער און זי — די באַלעבאַסטע...

די נאָענטסטע שכנות אונדזערע אין באַראַק זענען נאָך געווען די צוויי שוועסטער פּאַלינאָ און עדיאַ. דאָס זענען געווען באמת צוויי ליבע, גוטע האַרציקע, אויך פיזיש שיינע יידישע פּרויען. עדיאַ, די עלטערע איז גע-ווען אַ גוטע שניידערין און האָט גענייט און באַקליידט די פּרויען פון די נאַטשאַלינקעס. פּאַליאַ, פּאַלינאָ, פּאַלינאַטשקע, אין וועמען עס זענען געווען פּאַרליבט נישט נאָר די מענער, נאָר אויך די פּרויען פונעם לאַגער — האָט געאַרבעט אין די ביוראָען ביים לאַגער-פּונקט.

כדאָי צו וויסן עפעס וועגן דער טראַגעדיע פון זייער שיינער משפּחה. פינף פון אירע מיטגלידער האָבן איבערגעוואַנדערט קיין ווייסרוסלאַנד פון פּוילן. דריי שוועסטער און צוויי ברידער. אַלע האָט זיך איינגעגעבן לערנען, פּאַרענדיקן הויכשולן. ביידע ברידער זענען געוואָרן אינזשעניערן און האָבן געאַרבעט אויף פּאַראַנטוואַרטלעכע פּאַסטנס.

פּאַליאַ האָט חתונה געהאַט מיט אַ גוטן יידישן בחור פון סמאַלענסק. נעבאַרן צוויי געראַטענע קינדער, שיינע, מיט אַלע מעלות. איר מאַן אויך אַן אינזשעניער. זיי האָבן זיך שטאַרק ליב געהאַט, און זייער לעבן איז בכלל געווען אַ גוט איינגעאַרדנטס לויט די סאָוועטישע באַגריפּן.

איז געקומען דאָס 37סטע יאָר. ביידע ברידער און צוויי פון די שוועס-טער זענען אַרעסטירט געוואָרן. דעם עלטערן ברודער האָט מען דערשאַסן. אויף דער פּריי איז געבליבן איין שוועסטער און פּאַליעס מאַן אַבין מיט אירע צוויי קינדער. ער האָט איינגעלייגט וועלטן זי אַרויסצורייסן פון די מחבלים-הענט און אַלע זיינע באַמיונגען זענען געווען אַן דערפּאַלג. איר, עדיען און דעם ברודער האָט מען מכבד געווען מיט צען יאָר לאַגער...

בין דער מלחמה האָט אַבקיין איר געשריבן בריוו און זי אויך אונטער-
געהאַלטן מיט פעקלעך פּראָדוקטן. און מיט אַ מאָל — אויס ידיעות. וואָס
איז מיט אירע טייערע ? — קיין סימן פון לעבן.

אינטימע באַציונגען צווישן מענער און פרויען זענען אין לאַגער גע-
ווען שטרענג פּאַרבאַטן. פּאַרליבטע פּאַרלעך האָט מען פּאַרפּאַלגט און כדי
צו צעשטערן דעם דאָזיקן בונד פון צוויי הערצער פלעג מען זיי פשוט
פונאַנדערשיידן, אָוועקשיקנדיק איינעם פון זיי אין אַן אַנדער לאַגער.

דאָ אין דעם קאָמבינאַט-לאַגער זענען געווען באַקוועמלעכקייטן פאַר
ליבע-שפּילן, אָבער דערלויבן זיך האָבן עס געקענט יענע לאַגער-לייט
וועלכע האָבן זיך געפונען אויף אַ, ברויטיקער אַרבעט, פּאַרנומענע אין
דער ווירטשאַפּט, „מאַטעריעל“, הייסט עס, פּאַרזאָרגטע. און דאָס זענען
דאָך געווען מערסטנס עלעמענטן פון דער אונטערוועלט... זיי האָבן גע-
קענט זיך אָפּוונדערן אין די באַזונדערע קאָבינעס אין די ביוּאַען, אין
קיך, און אין אַנדערע ערטער מיט זייערע געליבטע. די לאַגער-אויפזעער
פלעגן אין די נעכט אַרומשמייען אין די באַראַקן און נישטערן אין די
קאָבינעס און געפינענדיק אַ פּאַרל האָט מען די פּאַרברעכערס געשלעפט
אין קאַרצער.

אַ סך פון די ליבעס האָבן זיך פּאַרענדיקט מיט אַ טראַגעדיע און אויס-
געדריקט האָט זיך עס אין דעם וואָס מ'האַט דאָס פּאַרל צעשיידט, און נאָך
דעם האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז די פרוי איז שוואַנגער.

יא, יא, אין די סאָוועטישע לאַגערן, אַריינגעזעצטע אויף לאַנגע סראַקן
אין יוגן, בליענדיקן עלטער, האָבן אַ סך פרויען נישט געקענט אין זיך
דערשטיקן דעם נאַטירלעכן רוף פון בלוט. די נאַטור האָט געמאַכט אירס
און נישט וויסנדיק — איבערהויפט די פּאַליטישע — צי וועט מען אַ מאָל
אַרויסגיין אויף דער פּריי, האָט מען נאָכגעגעבן דעם יצר הרע...

וואָס זשע זאָל טאָן אַ שוואַנגערע פרוי, אַ צעשיידטע מיטן מאַן ? פטור
ווערן פון דעם עופּעלע וואָס האָט זיך געצייטיקט אין איר לייב ? וועלכער
דאָקטער וועט איינגיין צו מאַכן אַן אַבאָרט ? ער האָט דאָך געקענט כאַפּן
פאַר דעם אַ גייעם סראַק...

די שוואַנגערע פרוי האָט מען געהאַלטן אויפן פונקט ביזן טאָג פון
געבוירן. זי האָט געמוזט אַרבעטן די גאַנצע צייט און ביז דער לעצטער
מינוט פאַר דער ברויט-פּייקע. מחמת דער שוואַנגערשאַפט האָט זי נישט
געקענט אויספּילן קיין נאַרמעס, און דאַרפנדיק זיך גוט דערנערן, האָט זי
פאַרקערט, געהונגערט. אין רעזולטאַט פון שווערער אַרבעט און הונגער

פלעג אזא פרוי געבוירן פאר דער צייט. פלעג זי שוין יא געבוירן א נאָר-מאל קינד, האָט מען איר געטאָן אַ חסד, געלאָזט זיין אַ קורצע צייט מיטן קינד, און פונקט ווי מ'האָט זי צעשיידט מיטן מאַן, אַזוי האָט מען זי איצט-טער צעשיידט מיטן קינד, וועלכעס מ'האָט צוגענומען ביי איר קאַלטבלו-טיק-אַכוריותדיק און עס איבערגעגעבן אין אַ ספּעציעלן אַנשטאַלט. דאָרט האָבן זיך דערצויגן קינדער, אַפּגעריסן פון דער זאָרג און צאַרטקייט פון די מוטערס וועלכע האָבן נישט געהאַט קיין רעכט צו זען די קינדער ביז זייער באַפרייונג.

מיר זענען באַוווּסט אַ סך טראַגעדיעס אַזעלכע וואָס זענען געשען דאָן אויפן קאַמבינאַט-לאַגער. איך דאַרף גאָר לאַנג נישט זוכן: מיין אסתר, נאָך זייענדיק אין איודעל-לאַגער אויפן אוראַל, האָט דורכגעמאַכט אַזאַ נסיון. זי האָט זיך פאַרליבט אין אַ יונגעראַמאָן און מיט דעם גאַנצן ברען פון איר יונגשאַפט. איינגעלעך איז דאָס געווען איר ערשטע ליבע, ווייל דער מיט וועלכן זי איז געקומען פון פּוילן האָט זי דאָך אַפּגענאַרט. זי האָט גע-נאַסן פון קעגנזייטיקייט. דער יונגעראַמאָן האָט זי שטאַרק ליב געהאַט. זי איז פאַרגאַנגען אין טראַגן. וויסנדיק וואָס סע דערוואַרט סיי דער מוטער, סיי דעם נפּשל וואָס זי וועט ברענגען אויף דער וועלט, האָבן זיי באַ-שלאָסן צו מאַכן אַן אויסקראַצונג. און באַלד נאָך דעם האָט מען אסתרן אַוועקגעפירט מיטן גרויסן עטאַפּ אין קאַמי-לאַגער, כאַטש זי איז פיזיש נישט געווען צוגעפאַסט צו דער עבודת פּרך אין וואַלד. אין איר האַרץ איז געבליבן אַ בענקשאַפט, אַ ווייטיק און אַ פאַרדראָס. זי האָט שטאַרק הרטה געהאַט אויפן אַבאָרט. איך פלעג איר שרייבן די בריוו צו אים. איין מאל איבערגאָר האָט זי באַקומען אַן ענטפּער און זי האָט זיך באַגאַסן מיט טרערן.

איך געדענק אַ פּאַל מיט אַ שוואַנגערער פרוי אין לאַגער ביים קאַמבי-נאַט אין דער ביטערער הונגער-צייט. האַרעווענדיק שווער צוליב די צוויי הונדערט גראַם ברויט אין שניידער-צעך איז זי געפאַלן פון די כוחות, מ'האָט זי אַפּגעשיקט אין שפיטאַל וווּ זי האָט געבוירן אַ צווילינג מיידעלעך, ביידע זיבעלעך. איינס איז באַלד געשטאַרבן. דאָס צווייטע איז געבליבן לעבן, נאָר געוואַקסן אַ הינטערשטעליקס, נישט פּולווערטיקס. דאָס קינד האָט מען צוגענומען און זי צוריקגעשיקט אין לאַגער...

אַ דריטער פּאַל. מיטן מעדיצינישן פונקט ביי אונז אין לאַגער האָט פאַרוואַלטעט אַ מאַן אין די מיטעלע יאָרן — אַ פעלדשער. ער האָט גע-האַט מעגלעכקייטן אויסצוהאַלטן אַ יונג מיידל, און ווען זי איז פאַרגאַנגען אין טראַגן, האָט ער זי געקענט בעסער דערנערן און זי אויך אויסבאַהאַלטן

מען זאל זי נישט אָוועקנעמען פון אים. זי האָט געבוירן אַ געוונט יינגעלע טאַקע ביי אים אין צימער פונעם מעדפונקט.

מיר אלע זענען געווען צופרידן וואָס דעם פּאַרל האָט זיך איינגעגעבן אַפּצונאַרן די מאַכט, און מיר האָבן צוגערעדט די יונגע מיידלעך זיי זאלן נישט אויסמיידן די מענער וועלכע זענען זיי צום האַרצן און טאַקע האָבן קינדער דער מאַכט אויף צו להכעיס. ווייל שפּעטער מיט יאָרן נאָך דער באַפרייונג ווער ווייסט צי זיי וועלן נאָך פעיק זיין אויסצופילן די פליכט וואָס די נאַטור האָט זיי געגעבן — פּאַרצוועצן דעם מענטשלעכן מין.

איך וויל נאָך דערציילן וועגן אַ יידישן יונגערמאַן וועלכן מ'האַט צערט-לעך גערופן דוידקע. אַן אַפּשטאַטיקער פון פּוילן האָט ער קורץ פאַר דעם אַרעסט חתונה געהאַט. ער איז געווען פון פּאָך אַ צאָן-טעכניקער מיט אַ רייכער פּראַקטיק, האָט ער אין לאַגער וווּ ער איז קודם געזעסן געמאַכט אַרבעט נאָר לויטן פּאָך און זיך אַפּגעזאָגט פון אַלגעמיינער אַרבעט. פאַר אַפּזאָג פון אַרבעט האָט מען אים געזעצט אין קאַרצער. אָבער ער האָט נישט אויפּגעגעבן זיין קאַמף וואָס האָט געדויערט חדשים. אויסגעמאַטערט פון קאַרצערס און פון הונגער, האָט ער מיט אַ האַק אַליין זיך אַפּגעהאַקט דריי פינגער. („אַליינהעקער“ רופט מען אַזעלכע אין לאַגער, און פאַר דעם פּאַרוואַנדלען זיך פאַר קאַליקעס ווערן זיי שטרענג באַשטראַפּט), איז ער געלעגן אין שפּיטאַל. מ'האַט אים געדראַט מיט אַ צוגאַב פון נאָך עטלעכע יאָר לאַגער. נאָר מ'האַט אים נישט געמשפּט. דודקע האָט געוווּנען דעם קאַמף. ווען אין אונדויער לאַגער האָט מען געעפּנט אַ סטאַמאַטאַלאַגישן קאַבינעט האָט מען אים געבראַכט אַהער. די אַפּגעהאַקטע פינגער האָבן אים נישט געשטערט צו דער אַרבעט. ער איז געווען אַן אויסגעצייכנטער בעל-מלאכה און דער קאַבינעט האָט באַדינט, פאַרשטייט זיך, אין ערשטער ריי, די נאַטשאַלניקעס.

פון דער אַרבעט האָט זיך אים געלעבט נישט שלעכט. די צופרידענע קליענטן פלעגן אים תמיד עפעס צוואַרפן. און אַז עס לעבט זיך גוט האָט ער געקענט זוכן ליבע ביי יידישע ווי אויך נישט-יידישע פרויען. אָבער קיין גרויסע דערפאַלגן האָט ער נישט געהאַט. פרויען האָבן זיך געשושקעט אַז ער האָט פּאַרלאָרן דעם כוח גברא — דאָס פאַר וואָס ער האָט אַזוי מורא געהאַט אַריינפאַלנדיק אין לאַגער.

✽

אין ווינטער פון 1941—42, דער ערשטער ווינטער פון דער מלחמה, איז דער שניידער-צעך פולשטענדיק מעכאַניזירט געוואָרן. דאָס איבער-

גיין פון דרייען מיט די פיס אויף עלעקטרישע מאַשינעס איז געווען נישט אַזוי לייכט. אונדזער הויפט-בריגאָדיר יאַשענקע פלעג זיך צוועצן צו יעדן איינעם אים לערנען, נישט שרעקן זיך פאַר דער שנעלקייט, רעגולירן די דעטאַל און מיך גענומען צו הילף, וויסנדיק אַז אין וואַרשע האָב איך אויף אַזאַ מאַשין שוין געאַרבעט.

דאָס איז געווען דאָס יאָר פון גרויסן הונגער, וואָס האָט זיך אָנגע-הויבן אין איינעם מיט דער צווייטער וועלט-מלחמה. פאַר צוויי הונדערט גראַם האָט מען קיין נאַרמעס און גרויסע פּראָדוקטיוויטעט נישט געקענט פאַדערן פון די אַרעסטאַנטן, און אַן אַ שיעור מענטשן זענען אויסגעשטאַרבן אָדער דערגאַנגען צו אַזאַ מין גראַד פון אינוואַלידיטעט, אַז זיי האָבן גע-מוזט אַקטירט ווערן.

אין דער זעלבער צייט האָט דער צעך באַקומען גרויסע באַשטעלונגען פון טויזנטער טעלאָגרייקעס און בושלאַטן. צוליב אַזוינע גרויסע באַשטע-לונגען האָט דער צעך געמוזט האָבן אַ גוט-אויסגעלערנטן באַשטענדיקן אַרבעטער-קאַלעקטיוו, בשעת פון די צעך-אַרבעטער וואָס זענען געקומען אַהער ווי שוואַכע, פלעג מען יעדן חודש מאַכן אַן אָפּקלייב פון די גע-זונטערע אָדער פון די צו זיך געקומענע, פאַרריכטע און זיי אַוועקשיקן אויף דער טראַסע — דאָס הייסט אויף דער בויונג פון דער אייזנבאַן.

דער אָפּקלייב פלעג געמאַכט ווערן פון אַ קאַמיסיע וואָס איז באַשטאַ-נען פון נאַטשאַלניקעס און צוויי שפיטאַל-דאָקטוירים און אויך די פאַר-וואַלטער פון די צעכן. די קאַמיסיע האָט אַרויסגעפאַדערט די פאַרמוליאָרן (דער לאַגער-דאָקומענט פונעם אַרעסטאַנט מיט אַלע געגעבענע וועגן אים, אויך וועגן זיין געזונט-צושטאַנד) און לויט זיי אַרויסגערופן פאַר דער קאַמיסיע.

די לאַגער-לייט האָבן זייער מורא געהאַט פאַר די „קאַמיסאַווקעס“, טאַמער, חלילה, וועט מען געפינען אַז זיי זענען געזונט און מען וועט זיי אַרויסטרייבן אויף אַלגעמיינער אַרבעט, וואָס האָט אין יענער הונגער-צייט געהייסן — גיין אויף אומקום.

אונדזער צעך-נאַטשאַלניק יעקב אַבראַמאָוויטש האָט זייער מורא גע-האַט מען זאַל אים נישט צעפלעכטן זיין אַרבעטס-קאַלעקטיוו, צוליב וואָס עס וועט קומען צו אַ שטילשטאַנד אין צעך. ער וועט בלייבן הינטער-שטעליק מיט דער פּראָדוקטיוויטעט, פאַר וואָס מען האָט אַזוי ווי אויף דער פּריי, אַזוי אויך אין לאַגער, נישט געגלעט איבערן קעפל. ער האָט נישט געטאַרט דערלאָזן מען זאַל צונעמען ביי אים די קוואַליפֿיצירטע אַרבעטער, ווען זיי זענען אַפֿילו פון אַ געזונטער קאַטעגאָריע. און נאָך איין סיבה האָט

ער געהאט פאר וואס ער האט געקערט וועלטן צו ראטעווען די קוואליפיקציע צירטע קאדערען: זיי זענען אין גרעסטן טייל געווען יידן. זיי וועלן נישט אויסהאלטן, האט ער געטראכט, די קאטארוזשנע ארבעט, אפילו ווען זיי זענען געזונט. זיי וועלן פשוט אומקומען. און אויב מיר זענען געבליבן די גאנצע צייט אויפן קאמבינאט באשיצטע, איז עס נאר צו פארדאנקען דעם טייערן יעקב אבראמאוויטש. ווי אזוי ער האט דאס געמאכט? גאנץ איינפאך, אבער ס'איז געווען אין דעם נישט ווייניק ריזיקע: פון ביורא פלעג ער צונעמען די פארמולארן פון דער גרופע וואס ער האט נישט געוואלט פארלירן. די דאזיקע מענטשן האבן זיך נישט געדארפט שטעלן פאר דער קאמיסיע קאנטראלירט צו ווערן. זענען נישטא קיין פארמולארן, זענען נישטא די מענטשן אויפן קאמבינאט. וואס קאן זיין נאך איינפאכער?

פאר דער קאמיסיע פלעג ער שטענדיק טענהן אז אין שניידער-צען האט ער נאר אינוואלירן געבען, און דערביי דעמאנסטרירן אסתר דריבוס, וואס איז געווען אויסגעמאגערט, היט און ביינער און דער קאמיסיע זאגן: — אט אזעלכע ארבעטער האבן איד אין צען, כ'קען זי אייך געבן!

די קראנקע אויף וועלכע ס'איז שוין קיין שום האפענונג נישט געווען זיי זאלן נאך געזונט ווערן, פלעג מען אקטירן, דאס הייסט, נישט אז מ'האט זיי באפרייט פונעם לאגער. זיי זענען געבליבן ווייטער זיצן, באקומען די פייקע און די באלאגדע. ווער ס'האט געוואלט ארבעטן אין די צעכן האט מען זיי צוגענומען. זומער האט מען זיי געשיקט אין וואלד קלייבן יאגעדעס.

עס פלעג אבער טרעפן, ווען דער הונגער און די קראנקייטן האבן אוועקגעריסן פון שווערער ארבעט א סך מענטשן און ס'האט געפעלט ארבעטער-קראפט, האט מען אויך אן שום קאמיסיעס אויך ביינאכט געכאפט די אקטירטע, אויפגעלאדן אויף א מאשין מיט אזעלכע אומגליקלעכע ווי זיי און אוועקגעפירט אויף שווערער ארבעט.

אזוינס איז געשען מיט מיין בעסטן פריינד, א ייד. טויבנשלאק זיין נאמען.

אין איינעם אן אונט איז אין שטארק-באלויכטענעם צען, פול מיט גערויש פון די מאשינען מיט שנעלע טריט אריינגעקומען יעקב אבראמאוויטש און נאך אים איז געגאנגען א מאן פון מיטעלן וואקס, פון א יאר 35—30. זיי האבן זיך אפגעשטעלט לעבן מיר און יעקב אבראמאוויטש האט מיר געזאגט אזוי ווי געוויינלעך, באפעלעריש, אז די פרוי וואס ארבעט אונטער מיין האנט, נעמט ער פון מיר צו, און אויף איר ארט שטעלט ער אוועק דעם יונגעראמן! איך דארף אים אויסלערנען ווי אמשעלסטן אי

נייען אויפן מאשין און זען אז דער קאנווייער זאל ארבעטן באַרמאַל... ד.ה. אז לעבן דעם נייעם מענטשן זאל זיך נישט אַנקלייבן הויפּנס אַרבעט. איך האָב געענטפערט: מיט פאַרגעניגן. אין דער צייט ווען ער האָט זיך געלערנט שטעפּן, באַהערשן דעם מאַשין האָב איך גענייט צוויי דעטאַלן — מיינע און אויך זיינע. מיט זיין לענגלעך, שטאַרק אויסגעבלייכט פנים און די איינגעפאַלענע אויגן האָט ער געקוקט אויף מיר מיט אַן אַ שיער דאַנקבאַרקייט, ווי איך וואָלט אים געראַטעוועט דאָס לעבן... ער האָט זיך שנעל אויסגעלערנט די מלאכה, געווען צופרידן פון זיינע דערפאַלגן און ווערנדיק גאַענטער בין איך געוואָר געוואָרן זיין גאַנצע געשיכטע:

געבוירן אין מינסק, פאַרענדיקט אַ מיטלשול האָט ער נאָך דעם גע- דינט אין דער רויטער אַרמיי וווּ ער איז פאַרבליבן אויף אַקטיווער דינסט. מ'האַט אים געשיקט אין אַ מיליטערישער שול, און ער האָט זי פאַרענדיקט מיט דערפאַלג. ווען ער איז נאָכן פאַרענדיקן די שול געקומען צו זיינע עלטערן אויף אורלויב האָט מען אים אַרעסטירט. דאָס איז געווען אין 1937טן יאָר, ווען מ'האַט אַרעסטירט מיליאָנען. ער איז לאַנג געזעסן אין מינסקער תּפּיסה און מ'האַט אים באַלוינט מיט 10 יאָר לאַגער — צו זיין פּרוּוונדערונג, ווייל מיט די בעסטע מיליטעריילייט האָט מען זיך נישט צערעמאַניעט. צעשאַסן און — פּטור.

קודם איז ער געווען אין אַן אוראַלער לאַגער. אין 40סטן יאָר האָט מען אים געבראַכט אין קאַמיל-לאַנד. ער האָט געאַרבעט אויף דער טראַסע, זיך צוגעקילט. דאָס איז געווען אַ לונגען-אַנציינדונג, האָט מען אים געבראַכט אַהער אין שפיטאַל ביים קאַמבינאַט.

דאָ האָט מען אים געשטעלט אויף די פּיס. ער איז אַבער געבליבן שוואַך. און ווייל ס'איז אים צוגעפאַלן אויך צינגאַ האָט די קאַמיסיע אים אַקטירט. אַבער ער איז פאַראינטערעסירט געזונט צו ווערן. און כדי ער זאל קענען בעסער זיך דערבערן מוז ער אַרבעטן.

— איצט פאַרשטייט איר ווי דאַנקבאַר איך בין אייך וואָס איר האָט מיך אויסגעלערנט די חכמה פון שטעפּן אויף דער דאָזיקער מאַשין? — האָט ער פאַרענדיקט זיין דערציילונג.

טויבנשלאַק האָט זיך געפונען אויפן קאַמבינאַט ביזן ווינטער 43—1942 און מיר האָבן זיך שיינ באַפריינדעט. אויך אסתרן איז ער געפעלן געוואָרן און מיר האָבן צוזאַמען אַלצדינג געטאָן כדי צו פאַרגרעסערן זיין פּייקע. ווען אסתרן איז געלונגען אויסקאַכן עפעס אַ מאַכל, אַדער מיר האָבן באַ- קומען עפעס פון רייען, פלעגן מיר אַ טעפעלע אַוועקטראַגן פאַר אים אין

באַראַק. ער צו אונדז אין באַראַק איז קיין מאָל נישט אַרײַנגעקומען. האַלטנדיק אַז די באַזוכן פון מענער אין פּרויען-באַראַק ברענגט פאַר זיי צוגאַבלעכע צרות האָט ער אודו געשאַנעוועט. אָבער ווען צוויי פּרויען באַזוכן אַ מאַן אין זיין באַראַק, אין אַ פּרייען זונטיק-טאַג, נישט געהיים, און אַלע זעען דעם צוועק פון אונדזער קומען, האָבן די פּאַליטישע געזען אין דעם נאָר דעם שענסטן אויסדרוק פון מענטשלעכע באַציונגען.

טויבנשלאַקס געזונט האָט זיך פאַרבעסערט. די בלאַסקייט איז פאַר-שווונדן פון זיין פנים. ער האָט שוין אַנגעהויבן האָפּן אַז מיר וועלן דאָס אַלץ איבערלעבן און זיך נאָך טרעפּן אין פּריידן אויף דער פּריי. איין מאָל אין אָונט, זיצנדיק ביים ניי-מאַשין, קומט צו טויבנשלאַק אין גרויס איילעניש. ער לאַזט זיך אַראָפּ אויף די קני און שעפטשעט אין פּאַרצווייפלונג: מען נעמט מיך צו. מען נעמט מיך צו. מען דאַרף עפעס טאָן. לויף צו יעקב אַבראַמאָוויטשן!

איך בין געלאָפּן צו יעקב אַבראַמאָוויטשן מיט אַ געוויין. ער האָט גאָר נישט געווסט וואָס עס טוט זיך אין קאַמבינאַט. ער איז באַלד אַוועקגעלאָפּן צום נאַטשלאַניק און שפעטער זיך אומגעקערט אין צעך אַן אויפגערגעטער. אין צאָרן ממש האָט ער געשריגן אויף יידיש:

— פאַרשפעטיקט! פאַרשפעטיקט! אַ גרויסע גרופּע פון אַזעלכע ווע-מעס געזונט האָט זיך פאַרבעסערט האָט מען אַוועקגעפירט... אַ לאַנגע צייט האָבן מיר פון טויבנשלאַקן גאַרנישט געווסט, וואָס איז מיט דעם בחור געוואָרן? ווהיין איז ער אַהינגעקומען? ביז איין מאָל איז אונדז אַנגעקומען די שרעקלעכע ידיעה: טויבנשלאַק איז געשטאַרבן.

איך ווייס נישט דורך וועלכן וועג איז דערגאַנגען צו מיר אַ קורץ בריוועלע. געשריבן האָט עס אַ קראַנקן-שוועסטער אין אַ לאַגער-שפיטאַל פון דעם קאַמפּ-לאַנד: טויבנשלאַק איז געלעגן קראַנק אויף אַ לונגען-אַנצידונג. זי האָט אים באַדינט ביז דער לעצטער מינוט. און ביי די לעצטע רגעס האָט ער זי געבעטן אַז זי זאָל מיר צו וויסן טאָן וועגן דעם. דערפילט זי איר מענטשלעכן חוב... און זאָל איך נישט האָבן קיין פאַראיבל פאַר דער טרויעריקער בשורה.

און נאָך וועגן אַ מאַן וויל איך דערציילן. ער האָט געהייסן קאַסטרינ-סקי. אין עלטער פון 55—50. ער איז אויך געלעגן קראַנק אין דעם קאַמפּ-נאַט-שפיטאַל און ער איז אויך אַקטירט געוואָרן. אויך אים האָט מען גע-נומען אַרבעטן אין שניידער-צעך אָבער ווי אַן אַנגעשטעלטן אין דעם סחורות-סקלאַד.

ער האָט אויך געשטאַמט פון פּוילן. געלעבט מיט זיין משפּחה — אַ פּרוי מיט צוויי קינדער — אין וואַרשע, וווּ ער האָט פּאַרמאַגט אַן אייגענעם מויער. צענדליקער יאָרן האָט ער געאַרבעט ווי אַן אַגענט פון פּוטער־פּירמעס פון גאַנץ אייראָפּע און אויך פון די פּאַראַייניקטע שטאַטן.

ווי אַ סך אַגענטן פון דער דאָזיקער בראַנזשע, האָט ער געהאַט גרויסע געשעפטן מיטן ראַטנפּאַרבאַנד וווּהין ער פּלעג קומען אַפט שליסן אַפּמאַכן וועגן באַשטעלטער סחורה. נאָר איין מאָל, אין 1937טן יאָר, ווען ער איז געקומען צוליב דעם זעלבן האַנדלס־צוועק און געווינט אין אַ גוטן מאַסק־ווער האַטעל, איז מען געקומען און אים אַוועקגענומען.

בעת דער אויספּאַרשונג האָט מען אים אַן אויפּהער געשלאָגן, באַ־שולדיקט אין שפּיאַנאַזש און צום סוף — צען יאָר לאַגער.

ברוטאַל אַפּגעריסן פון היים, פון משפּחה, די ווילדע, נישט־געשטוינ־גענע באַשולדיקונגען און פּייגיקונגען בעת דער אויספּאַרשונג, ווען ער האָט געוואַלט אַליין זיך אַנטאָן אַ מעשה, די צען־יאָריקע שטראַף, דער דאָזיקער גאַנצער קאַשמאַר פון שרעקלעכע איבערלעבענישן צו וועלכע ער איז ווי אַן אויסלענדער נישט געווען צוגעגרייט, האָט אים אין גאַנצן צעבראַכן, קראַנק געמאַכט.

שפּעטער האָט ער זיך דערוווסט אַז זיין פּרוי האָט איינגעלייגט וועלטן פאַר זיין באַפּריינג, אַז אַ סך פּאַרשטייער פון אויסלענדישע פּירמעס האָבן געהאַט דעם זעלבן גורל און די באַמיונגען פון די פּירמעס וואָס האָבן זיך איינגעשטעלט פאַר זייערע מענטשן זענען געווען אַ ברכה לבטלה. און דאָס נישט נאָר דערפאַר, ווייל רוסלאַנד האָט זיך נישט געקומערט פון די שתדלנותן און פּראָטעסטן, נאָר אויך דערפאַר ווייל אייראָפּע איז דערווייל פּאַרכאַפט געוואָרן פון דעם מלחמה־פּייער און די באַציונגען מיט די לענדער זענען אַפּגעריסן געוואָרן.

אָודאי איז ער געווען צופּרידן וואָס ער איז אַריינגעפאַלן אין דעם קאַמבינאַט און האָט געטראָפּן אַזאַ מענטשן ווי יעקב אַבראַמאָוויטש, וועל־כער איז געווען דער גוטער מלאך וואָס האָט געראַטעוועט ממש פון טויט אַן אַ שיער מענטשן.

אין צייט פונעם הונגער אויפן קאַמבינאַט האָט ער שטאַרק געליטן. ווען מיר האָבן אָנגעהויבן באַקומען די מוצאלעך און נאָך מער שיי־טערע באַלאַנדע, באַגאַסן מיט אַ פינגערהויט פון עפעס אַ מין שטינקנדיקן בויםל, פּלעג מען אים טרעפּן אין עסצמער פון קיך וואַרטן אַז אפּשר וועט אים די יידישע פּאַרוואַלטערין מיט דער קיך, טאַניאַ שוואַרץ, אַרויסטיילן נאָך אַ שיסעלע פון דער מים אַחרונים־באַלאַנדע.

קאסטרינסקי איז מיר געווען נאָענט סיי צוליב דעם וואָס ער האָט גע-
שטאַמט פון וואַרשע וווּ איך האָב געלעבט אין מיינע יונגע יאָרן, וווּ כ'האָב
געהלומט און געקעמפט, און אויך צוליב דעם וואָס זיין שוועסטער איז גע-
ווען מיין שילערין אין ביראָ-בידזשאַן וווּהיזן זי איז געקומען מיט איר
משפּחה פון אַרגענטינע, בויען די יידישע אויטאָנאָמע געגנט.

וואָס מיט איר איז געשען אין צייט פון די אַרעסטן האָב איך נישט
געוואָסט, און דערפאַר אים נישט געקענט אינפאַרמירן און צופרידנשטעלן
זיין גייגער. קאסטרינסקי האָט גערעדט אַ שיינעם קולטורעלן יידיש, און
האָט ליב געהאַט פאַר אונדז יידישע פרויען דערציילן עפיוזאָדן פון זיין
אַרבעטס-דערפאַרונג. איין מאַל האָט ער דערציילט, האָבן זיך געטראָפן
אין מאַסקווע פירמע-פאַרשטייער פון פאַרשיידענע לענדער און האָבן זיך
צוגיפגענומען אויף אַ באַראַטונג אין שייכות מיט זייער באַשעפטיקונג. דער
שמועס האָט זיך געפירט אויף פאַרשיידענע שפראַכן — לויט די לענדער
פון וועלכע די פאַרשטייער זענען געקומען. גאָר דער שמועס האָט זיך
נישט געקלעפט. האָט זיך אויפגעהויבן איינער און געפרעגט:

— וואָס מוטשען מיר זיך דאָ? נישט בעסער מיר זאָלן רעדן אויף
מאַמע-לשון?...

אין יאָרן אַרום, שוין אַ פרייע, האָב איך מיך דערוואָסט אַז קאסטרינ-
סקי האָט דעם לאַגער איבערגעלעבט. ווי אַ פּוילישער בירגער האָט ער זיך
רעפּאַטריאירט, זיך אומגעקערט קיין פּוילן, וווּ ער האָט אויך זיין משפּחה
נישט געטראָפן. די פרוי מיט די קינדער זענען אומגעקומען אין די גאַז-
אויוונס פון אושוויץ צי טרעבלינקע.

וואָס ס'איז געשען מיט אים ווייטער — ווייס איך נישט.

ווי שוין געזאָגט, האָט דער שניידער-צעך גאָך זיין פולער מעכאַניזם-
רונג באַקומען גרויסע באַשטעלונגען. יעקב אַבראַמאָוויטש האָט געזאָרגט
אַז די באַשטעלונגען זאָלן אויסגעפאַרטיקט ווערן צו דער צייט ווי ס'האָט
געפאַדערט די אַנפירונג. מיר האָבן געאַרבעט מיט דער גרעסטער אַנשטרענג-
גונג כדי צו געבן וואָס מער פּראָדוקציע. הונגעריקערהייט האָבן מיר גע-
יאָגט די דעטאַלן, אָבער וואָס קען מען פאַדערן פון הונגעריקע אַרבעטער?
אין דער פרי, לויטן קלונג, זענען מיר שוין נישט געלאָפן גאָך דער
פּייקע ברויט, גאָר אוועק אין דער אַרבעטס-זאָנטע, אין די צעכן — אין
גאַנצן אָן ברויט, האָבנדיק אויסגעקליאַבעט גאָר דאָס ביסל באַלאַנדע. צוויי
מאַל אין טאָג האָט מען אין צעך צום מאַשין צוגעבראַכט דיניקע פענעצ-
לעך ברויט. מ'האָט זיי געקענט אַריינגעמען אין מויל מיט איין מאַל. איי-

ניקע פלעגן דאס פענעצל ברויט מיטנעמען אין באַראַק. עס צעדרייבלען אין אַ שיסעלע וואַסער און אויפקאַכן, שאַפנדיק זיך די אילווייע אַז מען עסט עפעס זעטיקנדיקס.

זומער האָט מען אונדז פאַרגעלייגט מיר זאַלן פאַרזייען שטיקלעך ערד צווישן די באַראַקן, מיט קאַרטאַפּל. אין אַ זונטיקדיקן טאַג האָבן מיר גע- גראָבן די ערד, געזעצט די קאַרטאַפּל און ווען מיר האָבן זיך געפרייט מיט די ערשטע שפּראַצונגען אויף די שייניקע קוסטעס אויפגעגאַנגענע אין חודש מיי, מעלדעט מען פּלוצעם דורך ראַדיאַ אַז אין דער געגנט פון ראַק- פּאַס גייט אַ פּראַסט. מיר האָבן די קוסטעס צוגעדעקט מיט קאַלדרעס, מיט בושלאַטן. ס'האַט גישט געהאַלפּן. אונדזער מי איז געטראַפּן געוואָרן פונעם פּרעסטל.

מענטשן האָבן געריסן פאַרשיידענע ווילדגראָזן און געגעסן. אין די באַראַקן האָבן זיך זאַנאָדעט שטשורעס. זיי פלעגן אַן מורא אַרומלויפן לעבן דעם אויוון אין באַראַק. אין מיטן נאַכט האָבן זיי געשפּרונגען אויף די שלאַפּנדיקע וואַס פלעגן זיך אויפכאַפּן מיט אַ היסטעריש געשריי. ס'האַט זיך אַפילו פאַרשפּרייט אַ קלאַנג אַז אַ פרוי אין אַ צווייטן באַראַק האָט געכאַפט אַ שטשור, אַפּגעקאַכט אים און געגעסן...

אין די דאָזיקע באַדינגונגען האָט די לאַגער-אַדמיניסטראַציע אַפּגע- שאַפט די נאַרמעס. מ'האַט נאָר אַרויסגעפּרעסט פון אונדז וויפל ס'האַט זיך געלאָזט אַרויספּרעסן ביי אויסגעהונגערט-שוואַכע מענטשן.

אַבער... כּדי די פּראָדוקטיוויטעט זאָל דאָך גישט פאַלן און כּדי צו פאַראַיגטערעסירן די אַרבעטער, האָט מען צוגעטראַכט אַ מיטל: פּרעמיעס. מ'האַט פּרעמירט גישט מיט קיין געלט (וואַס וועסטו קויפּן פאַר געלט אין לאַגער?) נאָר מיט אַן אַרטיקל וואַס איז געווען טייערער פון געלט, און גלייכווערטיק מיט גאַלד — מיט טאַבאַק, ד.ה. מיט שטיינקנדיקער מאַכאַרקע. וואַס מער שטיקלעך אַרבעט, אַלץ מער פּעקלעך מאַכאַרקע. מענטשן וואַס קענען זיך אַן דעם סם גישט באַגיין פלעגן אויסבייטן זייער פאַרציע ברויט פאַר אַ פאַרציע מאַכאַרקע. די מאַס — אַ שוועבעלעך-שאַכטל. ס'איז אַוועק אַ ספּעקולאַציע מיט אַט דעם טייערן פּראָדוקט. טאַבאַק-שיכורים האָבן זיך דערפירט צו דער לעצטער שטופּע פון דיסטראַפּיע און זענען אויסגעגאַנגען פון הונגער. די אַנדערע — זיך געראַטעוועט.

כדי צו סטימולירן אַ בעסערע שטימונג ביי די מענטשן האָט מען „אַקטיוויזירט“ דעם קולטור-דערציערישן פונקט. דאָ האָט מען געקענט שפּילן שאַכמאַט, שאַשקעס. אַבער אַ צייטונג האָט מען אַלץ גישט אַרייַן- געבראַכט. פאַרוואַלטעט מיט דעם אַגשטאַלט האָט אַ מענטש מיט אַ רייכער

קינסטלערישער פארגאנגענהייט פון א קינאָרעזשיסער — א ייד. (ליידער פאָרגעסן זיין נאָמען). מיר האָבן אַלע זיך באַצויגן צו אים מיט טיפּער אַכטונג. ער האָט אימפּאָנירט מיט זיין אויסערלעכן אויסזען. ער איז געווען אַ דאַרינקער, נידעריקער, מיט אַ גרויסן קאַפּ און ער האָט פּאַרמאַגט גוטע שמייכלענדיקע אויגן. אַריינגיין אין דעם צימער און אים הערן רעדן איז געווען אַ נחת רוח. ער איז אויך געווען ווי מיר אַלע אַ „קאָנטרעוואָל-ציאָנער“ און מ'האַט אים מכבד געווען מיט אַ פּופּציאַריקן סראַק. דעם זעלבן צימער האָט מען איבערגעטיילט מיט אַ הילצערן ווענטל, אַוועקגע-שטעלט אַ בעטל, אַ קליין טישל, אַ פּליטקע. דאָרט האָט ער געלעבט.

באַדינט — פּרייוויליק, פּאַרשטייט זיך, פון אַכטונג צו אים, — האָט אים אַ פּרוי, וואָס פּלעג אים ברענגען די פּייקע, די באַלאַנדע, אויפּרוימען דאָס צימער. זי איז אים געווען אַ גרויסער פּריינד. כעלאַ, אַ יידישע, איז אַליין געווען אַ געבילדעטע, אינטערעסאַנטע יונגע פּרוי. געשטאַמט האָט זי פון טשעכיע, פון פּראַג.

כעלאַ האָט מיר ווייניק דערציילט וועגן זיך, ווי אַזוי זי איז געקומען קיין רוסלאַנד און פאַר וואָס מ'האַט זי אַרעסטירט. דאָס אַליין וואָס זי איז געווען אַן אַנגעקומענע פון אויסלאַנד איז דאָך אַ גענוגנדיקע סיבה. אָבער געוואָסט האָבן זיך פון דעם ווייניקן וואָס זי האָט מיר דערציילט, אַז אידער זי איז געקומען קיין רוסלאַנד איז זי געווען אַ קורצע צייט אין פּאַלעס-טינע. מיט גרויס באַגייסטערונג פּלעג זי דערציילן וועגן די שיינקייטן פון דעם יידישן אַבּות-לאַנד. אַ פּיקאַנטע מעשה האָבן זיך פון איר געהערט, ווי אַזוי מ'האַט דאָרט אַפּגענאַרט איין מאָל אַ פּרוי. ס'איז אויך געווען אין אַ צייט פון אַ טרוקעניש און פּראָדוקטן-מאַנגל, איז זי געגאַנגען, צי געפאַרן ערגעץ אין אַ דאָרף קויפּן קאַרטאַפּל. איינגעהאַנדלט אַ זאַק קאַרטאַפּל און אומקערנדיק זיך אַהיים, האָט זי געפונען פון אויבן אין זאַק אַ ביסל קאַר-טאַפּל, און דאָס איבעריקע פון אונטן — פּאַמעראַנצן...

אַנפירן מיט קולטור-דערציערישער אַרבעט האָט מען פּאַליטישע נישט געטרויט. אַנגעפירט מיט דער וויכטיקער אַרבעט האָבן אַ פּרייע פּרוי, אויך אַ יידישע. זי פּלעג קומען אין די באַראַקן און אינפּאַרמירן וואָס עס טוט זיך אויף די פּראַנטן. ווען די היטלערישע אַרמייען האָבן פּאַרנומען שטעט, רעפּובליקן זענען אירע אינפּאַרמאַציעס געווען קאַרגע. זי האָט נישט גע-וואָלט, אָדער נישט געטאַרט דערציילן דעם אמת. פון צייט צו צייט פּלעג זי ברענגען אויך ביכער. וואָס זי האָט יאָ געטאַן און נישט ווייניק — אַרגאַניזירט אַרטיסטישע אַרויסטרעטונגען און קאַנצערטן. אַ סצענע איז געווען, אַרטיסטן האָבן אויך נישט געפּעלט צווישן די אַרעסאַנטן. אין

קניאזש-פאגאסט איז געשאפן געווארן א טעאטראלע קאנצערט-טרופע פון פראפעסיאנאלע ארטיסטן ממש. די קינסטלער זענען גערן געגאנגען ארבעטן אין דער טרופע ווו זיי האבן באקומען א פייקע און זיך ארויסגעדרייט פון שווערע אלגעמיינע ארבעטן. די טרופע האט מען ארומגעפירט פון לאגער צו לאגער אויף דער בויונג-טראסע פארוויילן די ארעסטאנטן, אפילו ביז ווארקוטא.

די טרופע פלעג מיט צופרידנקייט קומען אין אונדזער קאמבינאט-לאגער ווו זיי האבן זיך געקענט טרעפן מיט דעם אלטן קינא-רעזשיסער, וועמען א סך האבן געקענט פון דער פריי. דא האבן זיי געהאט א גוטע סצענע און אויך א גוט פובליקום פון טעאטער-ליבהאבער און פארשטייער. אין יענער הונגעריקער צייט האט געארבעט אין שניידער-צעך און געווינט מיט אונדז אין באראק די פרוי ריווע וויינער, אויך א געקומענע פון פוילן. זי האט אויך געלעבט אין בירא-בידזשאן מיט איר מאן און דריי קינדער. אין 1937 איז זי ארעסטירט געווארן און דער מאן צעשאסן. אירע דריי יינגלעך האט מען צוגענומען ביי איר און די דאזיקע פרוי וואס האט אליין געהונגערט האט זיך אריינגענומען אין קאפ א פיקס-געדאנק — זי מוז געפינען אירע געראטענע, טייערע יינגלעך.

שוואך אין געזונט, דאך און אויסגעבלאסט, מיט שטארק טרויעריקע אויגן, האט זי שטענדיק און מיט אלעמען גערעדט נאך פון אירע יינגלעך, און ביי יעדן געפרעגט אן עצה וואס זי קען אונטערנעמען, כדי זיי אפצו-זוכן.

מיר האבן זי פון דער אונטערנעמונג פריינדלעך אפגערעדט און זי האט נישט געפאלגט. לויט קלאנגען האט עס געהייסן, אז די בירא-ביד-זשאנער קינדער האט מען אוועקגעפירט אין א קינדערהיים אין אלטייער קאנט. האט זי גענומען שרייבן בריוו. דאס הייסט, די בריוו האט איר גע-שריבן פאלינאטשקע — צו ערשט אין בילדונגס-אפטייל פון באראנאול, פון וואנען נאך א לאנגן שטילשווייגן האט מען איר געענטפערט אויף וועלכן אדרעס פון א קינדערהיים זי זאל שרייבן. ווידער זענען אוועק חדשים און מ'האט איר געשיקט א נייעם אדרעס פון א קינדערהיים און סוף כל סוף — א גדולה. די קינדער האבן זיך געפונען.

האט זיך איצטער אנגעהויבן די נייע פרשה: זארגן פאר די קינדער. העלפן זיי, כאטש מיט עפעס וואס. נאך מיט וואס האט זי, אליין א הונגע-ריקע, געקענט העלפן די קינדער ?

פון צייט צו צייט פלעגן מיר באקומען צו ביסלעך צוקער. האט זי גענומען קלייבן צוקער כדי אים איבערשיקן פאר זיי. ס'איז געווען באשיימ-

פערלעך אז זי איז שוין נישט ביי די קלאַרע געדאַנקען. דער סוף איז גע-
ווען אַ טראַגישער. ס'איז איר אַנגעקומען אַ ידיעה אַז צוויי פון אירע יינג-
לעך זענען פון קינדערהיים אַנטלאָפן. די ידיעה איז געווען גענוג אַז זי זאָל
אין גאַנצן זיך אַיינברעכן. זי איז ערנסט קראַנק געוואָרן. מ'האַט זי אַרײַב-
געלייגט אין שפּיטאַל. די דאָקטוירים האָבן נישט געהאַט קיין תּרופּה צו
איר צעווייטיקטן מאַמע-האַרץ. זי איז לאַנגזאַם אויסגעגאַנגען. איך קען
נישט זאָגן אַז רײע וויינער איז געשטאַרבן. זי איז ווירקלעך אויסגעגאַנגען,
זיך אויסגעלאָשן פון פּיין און בענקשאַפט נאָך אירע קינדער...

ווען מיר, אירע פּריינד, האָבן זי אַפּגערעדט פון דעם זוכן-שגעון,
האַבן מיר פאַרגעזען דעם סוף. מיר האָבן גענוי געוואוסט אַז קינדער אַנט-
לויפן מאַסנווייז פון די דאָזיקע אַגשטאַלטן. זיי ווערן היימלאָזע, פאַרוואַר-
לאָזטע („בעזפּרױזאַרניע“) און זיי קומען אום...

איין מאָל האָב איך באַקומען אַ צעטעלע פון אַ קראַנקן, וואָס האָט
זיך געפונען אין היגן שפּיטאַל. דאָס זענען געווען עטלעכע ווערטער פון
אַ מאַן, ווי ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, דער מאַן פון גאַלדע וועבער-ליס, די
לערערין פון געשיכטע אין ביראַ-בידושאַנער מיטלשול. ער האָט מיך
געבעטן אַרײַנקומען צו אים, און אויב איך האָב אַ מעגלעכקייט אים ברענ-
גען אויך אַ שטיקל ברויט. דאָס צעטעלע איז געווען געשריבן אויף יידיש.
אונטערגעשריבן — מאַרקאוויטש.

איך בין צו אים באַלד אַוועקגעגאַנגען און מיט זיך געבראַכט אויך אַ
שטיקל ברויט.

דאָס וואָס כּײַהאַב דערזען האָט מיך דערשיטערט. אויפן בעטל, אין אַנ-
טאָן זיינעם איז געלעגן אַן אויסגעדאַרט מענטשל מיט אַ וואַקס-געלבן
פנים. מיט אַ שוואַכער שטימע האָט ער מיר געדאַנקט פאַרן ביסן ברויט,
און געבעטן, — אויב איך וועל זיך טרעפן מיט זיין פּרוי, זאָל איך איר
דערציילן וואָס דער סטאַלינישער לאַגער האָט פון אים געמאַכט, ווייל ער
איז שוין אַט-אַט פון יענער זייט לעבן.

איך האָב אים נישט געקענט. ווי אַזוי ער האָט זיך דערוואוסט אַז איך
געפין זיך אין לאַגער, ווייס איך נישט. געלעגן איז אַ געשפּענסט. אַ לע-
בעדיקער מת. אויך איצט, ווען איך שרייב די שורות, שטייט מיר פאַר די
אויגן דאָס שרעקלעכע אויסזען זיינס.

איין יאָרן אַרום, שוין אויף דער פּריי, ענטפּערנדיק אויף אַ בריוו פון
זיין פּרוי גאַלדע, האָב איך נישט געקענט אַנשרייבן איר אַז איך האָב מיך
געטראָפן מיט איר מאַן און אין וואָס פאַר אַ צושטאַנד איך האָב אים דער-
קענט.

אין אַ פראַסטיקן ווינטער נאָך דעם זונטיקדיקן אַפּריל־טאָג זענען מיר אויפגעטרייסלט געוואָרן פון האַסטיקן גלאַקן־געקלאַנג וואָס האָט געשלאָגן טרעוואָגע. דערשראָקענע האָבן מיר זיך שנעל אָנעטאָן און דערזען דורך די אַנגעפרוירענע פענצטער פון באַראַק אַ רויטן הימל.

— סע ברענט! האָבן מיר אַלע גענומען שרייען.

מיר זענען אַרויסגעלאָפן פון באַראַק און אַוועק צו דער אַרבעטס־זאַנע. ס'האָט געברענט דער שניידער־צעך. די גאַנצע איינריכטונג, די מאַשינען, די סחורות, די פעק מיט וואָטן — אַלץ איז געווען אַרומגעכאַפט פון די שמייסנדיקע פלאַמען. יעקב אַבראַמאָוויטש איז געשטאַנען אָן אַ זייט און געוויינט. ביז די פייערלעשער זענען געקומען פונעם שטעטל איז שוין געלעגן אַ באַרג מיט האַלעוועשקעס. שמאַטעס האָבן געטליעט דורכגע־זאַפטע מיט מאַשין־בוימל. די מאַשינען זענען געשטאַנען צעשמאַלצענע אויף דער ברענענדיקער ערד.

יאַשענקע דער בריגאַדיר איז ווי אַ משוגענער געלאָפן אויף דער ברע־נענדיקער ערד און געוואָלט אַרויסשלעפן די ניי־מאַשינען. מיר האָבן פאַר־צווייפלטע געשריגן: — לאַז אָפּ! טו דאָס נישט! דו וועסט אַליין אומקומען אין דער שריפה!

וואָס ס'איז שולדיק געווען אין דעם אומגליק, די באַהייצונג, צי אן אַנדער טעכנישער פעלער אין דער בויונג, איז אונדז שוין נישט אָנגעגאַנגען. מיר זענען געווען באַהערשט פון אַן אומרו און אַ מורא פאַר אונדזער גורל. וואָס וועט מען איצט טאָן מיט אונדז? מען וועט אונדז אַוועקשיקן פון דאַנען? ווהיין?

די קולטור־טוערין איז געקומען צו אונדז אין אַ טאָג אַרום און אונדז באַרויקט, אַז מען וועט אונדז אין ערגעץ נישט אַוועקשיקן. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן ווי אַמשנעלסטן צוריק אויסבויען דעם צעך. ער איז זייער נייטיק געווען דעם קאַמבינאַט. זיין פראַדוקציע — לעבנס־וויכטיק. און מ'האָט זיך טאַקע אַ נעם געטאָן צו דער אַרבעט, מיטן גאַנצן אימפעט. אונדז טאַקע האָט מען אויסגענוצט אי אויף דער בויונג אי אויפן ציגל־זאַוואַד, וואָס האָט זיך געפונען אויסער דעם קאַמבינאַט.

דער „קום“

דער „קום“, דער פאַרשטייער פון דער נ.ק.וו.ד. האָט זיך געיאָוועט פון צייט צו צייט אין לאַגער און גענישטערט, געשמאַרעט מיט זיין הינטישער אויסשפיר־נאַז. ער האָט געדאַרפט בודק זיין די שטימונגען ביי די אַרעס־

טאָנטן, אויסזוכן די זיך ליבנדיקע פּאַרלעך, די נישט צופרידענע וואָס „אַגני-טירן“, העצן די אַרומיקע...

צוליב דעם האָט ער געדאַרפט אַרומרינגלען זיך אין געהיים, פאַר-שטייט זיך, מיט צוטראַגעס, מוסרים, „קלאַפּערס“, וואָס כאַפּן אויף די שמועסן פון אַרעסטאַנטן, און רוימען דאָס איין אין קומישן אויער. אַזעלכע האָבן זיך ווערבירט הויפטזאַכלעך צווישן די קרימינעלע, פּרינציפּלאַזע, וואָס האָבן נישט קיין שום מאַראַלישע העמונגען. זיי האָבן קיין דריסת רגל נישט געהאַט אין די באַראַקן פון די פּאַליטישע און צווישן די פּאַליטישע האָט זיך אים נישט איינגעגעבן צו פאַרטשעפען אַזעלכע עלעמענטן. האָט ער געפרוווט מיט אַלע מיטלען אַזעלכע צו געפינען. וואַרפנדיק אַן אויג אויף אַזאַ מין קרבן וואָס וועט אים נאַכגיביק זיין און געבן זיין הסכּם „מיטצואַרבעטן“, פּלעג ער דעם אַרעסטאַנט אַרויסרופן צו זיך. פּרוּוווּן קודם מיט גוטן צו ווירקן אויפן קרבן, פּאַרלייגן אַ לייכטע „ברויטיקע“ אַרבעט, רופן צו זיינע פּאַטריאַטישע געפילן אין אַט דער ביטערער צייט פון מלחמה...

יעדער, וואָס האָט געוואָגט אַפּצוזאָגן די שמוציקע אַרבעט, וואָס דער „קום“ האָט אים פאַרגעלייגט, האָט זיך אַליין אַרויסגעטראָגן אַ טויט-אור-טייל... דערמיט וואָס אַזעלכן האָט מען גלייך צוגענומען פונעם קאַמבינאַט און אַוועקגעשיקט אויף אַזאַ לאַגפונקט פון וואַנען מען גייט קיין לעבע-דיקער נישט אַרויס...

איין מאָל קומט דעם קומס משרת צו אונדז אין באַראַק און רופט צום קום די פּרוי אַניאַ, אונדזער שכנה לויט דער קאַבינע.

אַניאַ איז געווען אַ יונגע שיינע פּרוי. אַ הויכע און מאַגערע מיט שוואַרצע אויגן און אַ געקרויזטן קאַפּ האַר. זי האָט פאַרמאַגט אַן איראַניש שמייכלע וואָס האָט זי אַבער געמאַכט סימפּאַטיש, און אַלע האָבן זי ליב געהאַט. איך גאַר-גאַר באַזונדערס.

אַניאַ איז געווען אַ געבילדעטע פּרוי פון אַ מאַסקווער איידעלער מש-פּחה. דער טאַטע אַ רוסישער מענטש. פּראַפּעסאָר אין מאַסקווער אוניווער-סיטעט. די מאַמע אַ יידישע, אַ דיכטערין, וואָס האָט אַפילו איבערגעזעצט ביאַליקס אייניקע לידער.

אין 1937 האָט אַניאַ דערציילט מיט איר ביטערן שמייכל, האָט מען זי, די טאַכטער, אַרעסטירט אין איינעם מיטן טאַטן, דעם פּראַפּעסאָר.

ווען די מלחמה האָט זיך אַנגעהויבן איז איר איין און איינציקער בר-דער וועלכער איז נאָך צו יונג געווען פאַרן פּראַנט, מאַביליזירט געוואָרן

אין אַ זעלבסטשוין-בריגאדע. צוזאמען מיט אַנדערע יונגע יינגלעך האָט ער זיך געפונען אויף די דעכער פון מאַסקווער מויערן. ער האָט צו וויסן געטאָן וועגן דעם אַנפלי פון פיינטלעכע עראָפלאַנען, געלאָשן די שריפּות א.א.וו. די מוטער האָט אים שטאַרק ליב געהאַט. זי האָט נישט געקענט איבערטראַגן דעם פּיין און דעם פּחד ווען דאָס יינגל האָט זיך געפונען אויפן דאָך בשעת די באַמבעס זענען געפאַלן. פון גרויסער פאַרצווייפלונג האָט זי זיך אויפגעהאַנגען.

וועגן דעם האָט איר צו וויסן געטאָן איר מאַן, אַ מיטאַרבעטער פון דער צייטונג „איזוועסטיאַ“. וועגן פאַטער האָט זי גאַרנישט ניט געוויסט. און וואָס שייך איר ברודערל האָט זי באַקומען אַ ידיעה אַז געלערנטע מענטשן, עוואַקוירנדיק זיך פון מאַסקווע, האָבן אים גענומען מיט זיך. דער מאַן פלעג איר אין אַ געוויסער צייט צושיקן ביכער און צייטונגען.

אַניאַס נאַעגסטע און בעסטע חברטע איז געווען טאַמאַרע סלאַנסקאַיאַ. אין באַראַק האָבן זיי געווינט דערנעבן אויף איין נאַרע, זיך געטיילט מיטן ביסן. טאַמאַרע — אַ יונגינקע, בלאַנדע, מיט בלויע אויגן. אויך אַ רוסישע פון מאַסקווע, איז זי געווען אַ גוטע זינעגריין פון אַפערע-אַריעס. פלעגט זי אַרויסטרעטן צוזאַמען מיט דער טרופע פון קניאַזש-פאַגאַסט, ווען די טרופע פלעג קומען מיט אַ קאַנצערט.

אען קאַמבינאַט איז אַניאַ געווען די פאַרוואַלטערין פונעם צעך. וואָס האָט פּראָדוצירט זאַכן פון מאַסן-געברויך. טאַמאַרע האָט געאַרבעט אין איר צעך.

אַט די פרוי אַניאַ, די אַזוי שרעקלעך געליטענע פון דער ראַטנמאַכט וואָס האָט צעבראַכן, רוינירט איר גאַנצע משפּחה, האָט דער קום אַרויסגע-רופן צו זיך פּרווונדיק צו מאַכן פון איר אַ פאַרבינדעטע אין זיינע נידער-טרעכטיקע בילבולים אויף אַרעסטאַנטן. ער האָט גערעדט מיט זיסע ריי-דעלעך, ער האָט אויך געגעבן אַנצוהערן וואָס עס דערוואַרט איר אויב זי וועט זיך אָפּזאָגן צו ווערן „דאָס אויג און דער אויער פון דער נ.ק.וו.ד.“ צווישן אירע ליידנס-חברים, וועלכע זי האָט געשעצט און ליב געהאַט.

אַניאַ האָט זיך אָפּגעזאָגט.

אַ פאַרציטערטע, אין געוואַלדיקער שפּאַנונג און מורא, האָבן מיר אַלע אין באַראַק געוואַרט אויף איר אומקער פונעם קום. ווען זי איז אַריין מיט שנעלע טריט, אָן אַ טראַפּן בלוט אין איר פנים, האָט זי מיט ציטערדיקע הענט גענומען באלד צונויפלייגן אירע זאַכן. מיר האָבן שוין גאַרנישט ניט געדאַרפט פרעגן. אַלץ איז געווען קלאַר.

„יא, איך האָב מיר אָפּגעזאָגט פון זיין נידערטרעכטיקן פאַרשלאַג צו

ווערן א קלאַפּערין. אַצינד שיקט מען מיך אַוועק פון דאַנען. און טאַקע
באַלד"...

מער האָבן מיר פון איר נישט געהערט.

אין יאָרן אַרום, ווען איבערן גאַנצן לאַנד האָט זיך ווידער דורכגע-
טראָגן די אַרעסטן-כוואַליע, און מ'האַט ווידער „איינקאַסירט" יענע איין
מאַל שוין געפרוּוטע מיט גרויסע סראָקן, און זיי אַרויסגעשיקט אין ווייטע,
נישט באַוויינטע, וויסטע ראַיאָנען פונעם לאַנד, איז טאַמאַראַטשקע סלאַב-
סקאַיאַ ווידער געכאַפט געוואָרן פון די סטאַלינישע פייניקער און מ'האַט
זי אַרויסגעשיקט קיין סיביר.

און איצט נאָך וועגן אַ קרבן וועלכן כ'האַב דערקענט אין דעם קאַמ-
בינאַט-לאַגער. שטיין איז זיין פאַמיליע-נאַמען, אויך אַ קרבן פונעם גוטן
1937טן יאָר. ווען מ'האַט זיך אַ נעם געטאָן צום ליקווידירן איבערן לאַנד
אַלע יידישע קולטור- און לערן-אַנשטאַלטן, האָט מען זיך דערקליבן אויך
צו דער מאַלאַכאַווקער יידישער שול וווּ שטיין איז געווען אַ לערער.

אויף די אַלגעמיינע אַרבעטן איז שטיין קראַנק געוואָרן, אַזוי ווי אַנ-
דערע טויזנטער. אין שפיטאַל פונעם קאַמבינאַט וווּ ער איז געלעגן איז ער
נאָר געקומען אַ ביסל צו זיך, נאָר נישט געזונט געוואָרן. ער האָט געהאַט
אַנגעשוואַלענע פיס. זומער און ווינטער האָט ער געטראָגן וואַלענקעס. ער
האַט זיי קוים געשלעפט די פיס און מ'האַט אים אַפילו אין צעך נישט גע-
קענט שיקן אויף וועלכער סע נישט איז לייכטער אַרבעט. ער איז געווען אַן
אַקטירטער.

אויסערלעך האָט ער אויסגעזען נישט שלעכט. אַ הויכער, סימפאַטישער
מאַן מיט ברייטע פלייצעס און מיט זייער קלוגע אויגן.

ווען מ'האַט אים אַרויסגעלאָזט פונעם שפיטאַל און באַזעצט אין אינ-
וואַלידן-באַראַק, האָט ער תיכף גענומען זוכן יידן. לאַנג זוכן האָט ער נישט
געדאַרפט. אַריינגייענדיק אין קולטור-צימער האָט אים כעלאַ און דער
פאַרוואַלטער געזאָגט אַז ער וועט דאָ האָבן יידן מער ווי אַ פאַר מנינים.
וועגן אונדז האָט ער באַקומען אַ פולע אינפאַרמאַציע.

אויף דער פריי איז ביי שטיינען געבליבן אַ פרוי מיט אַ זון. צוליב
דער מלחמה האָט ער פאַרלאָרן די פאַרבנדונג מיט זיינע טייערע. וווּ זע-
נען זיי איצט? ... ער האָט זיך נישט געקענט דערפרעגן.

שטיין האָט אונדז אַלע פאַרכישופט מיט זיין סאָלידן, רייכן וויסן, מיט
זיין קלוגשאַפט און באַזונדערס מיט זיין שאַרפזין. אים הערן רעדן איז
געווען ממש אַ פאַרגעניגן. יעדע פרייע מינוט פלעגן מיר זוכן צו געפינען
זיך מיט אים.

באונדערס איז שטיין נאָענט געוואָרן מיר ווי אַ קאַלעגע אין אַ יידי־
שער שול, אַ פאַרוואַנדלטער ווי איך אין אַ שקלאַף. מיר האָבן וועגן דעם
תמיד געשמעסט מיט ווייטיק און מיט נישט באַהאַלטענער שינאה צו דער
מאַכט.

אין מיינע ווייטערדיקע שילדערונגען אויפן קאַמבינאַט וועט מײן
טייערער חבר שטיין פיגורירן צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע מיר דאָ נאָענט
געוואָרענע מענטשן.

*

די מלחמה האָט זיך פּונאַנדערגעפלאַקערט אַלץ שטאַרקער, אָבער מיר
הינטערן שטעכלדראַט האָבן ווייניק געוואוסט וועגן איר גאַנג און אַנטוויק־
לונג. אין דער צייט פון היטלערס דערפאַלגן האָט מען אונדז געהאַלטן אין
אומוויסן. ווען די אינציאַטיוו איז אַריבער אין די הענט פון דער רויטער
אַרמיי, האָט זיך דאָס באַלד אָפּגעשפּיגלט אויף דער לאַגע פון די אַרעס־
טאַנטן. אויף דער אַרבעט האָט מען אונדז שטאַרק געיאָגט. אָבער די פּייקע
ברויט איז פאַרגרעסערט געוואָרן. מען האָט אויך אַגיטירט פאַר גרעסערער
פּראָדוקטיוויטעט אָבער מ'האַט אָנגעהויבן פּרעמירן פאַר גוטער אַרבעט
נישט נאָר מיט מאַכאַרקע. פאַר הויכע אַרבעטס־פּראָצענטן האָט מען אַב־
געהויבן געבן גוטע מיטאַגן... אין אַ באַשטימטן פּעריאָד האָט מען אַפילו
געגעבן פלייש. אין דעם ערשטן טאַג האָט די אַדמיניסטראַציע די דאָזיקע
מיטאַגן איינגעאַרדנט אַזוי פּייערלעך. אויף דער סצענע אין עסציימער
זענען אַוועקגעשטעלט געוואָרן טישלעך, געדעקט מיט ווייסע טישטעכער.
די וואָס זענען זוכה געווען אַזוינע מיטאַגן האָבן געדאַרפט עסן נאָר אויף
דער בינע, אין דער זעלבער צייט ווען דער גאַנצער עולם האָט געכליאָ־
בעט די באַלאַנדע אַזוי ווי פּריער. איך בין געווען פון די גליקלעכע צו אַזאַ
מיטאַג. נאָר אַרויפגיין אויף דער בינע האָט מיך געעקלט צוליבן טומל
וואָס מ'האַט געמאַכט אין שייכות מיט דעם איינפאַל און צווייטנס — ווי
האַב איך זיך געקאַנט זעצן אויף דער סצענע אָן מײן אַסתרן? און אַסתר
האַט דעם זכות זיך נישט פאַרדינט צו זיצן אויף דער סצענע...

אין דער זעלבער צייט האָט מען אין לאַגפּונקט געשאַפן אַן אַפרוהיז
ביים שפּיטאַל. אַ באַראַק האָט מען צעטיילט אויף צוויי צימערן — פאַר
מענער און פרויען באַזונדער. און ווידער — פאַר גוטער אַרבעט. צוויי
וואָכן האָט מען גערוט און באַקומען אויך אַ מער נאָרהאַפטע שפּיז.
אויך האָט מיט בליץ־שנעלקייט זיך צעטראַגן אַ קלאַנג אַז פאַר גוטער
אַרבעט וועט מען באַפּרייען פאַרן באַשטימטן טערמין, אין וואָס ס'האַט זיך

נישט געגלייבט. אָבער דאָ באַקומען מיר אַ ידיעה פון אונדזער רייע, אַז זי איז אין צעטל פון די גליקלעכע באַפרייט צו ווערן פאַרן סראַק... איז אפשר טאַקע די ידיעה נישט קיין „קאַטשקע“, אָדער „פאַראַשע“ ווי די אַרעסטאַנטן פלעגן באַצייכענען יענער נישט-געשטויגענע ידיעה, וואָס מער ווי גע- שטימט מיטן אמת איז זי געווען דער באַגער פון די אַרעסטאַנטן.

די פרייע פרוי, די ממונה איבער דער קולטור-דערציערישער אַרבעט האָט אונדז געמוטיקט. די פאַשיסטישע חיילות האָבן אָנגעהויבן כאַפן קלעפּ, די מלחמה וועט זיך פאַרענדיקן און עס וועט בעסער ווערן... מ'האָט אָנגע- הויבן ברענגען צייטונגען, און אַפּטער אונדז מהנה זיין מיט קאַנצערטן.

איין מאָל איז אַפילו געשען עפעס ווען דער לאַגער-עולם האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט דער לאַגער-אַדמיניסטראַציע, וועלכע האָט נאָכגעגעבן די אַרעסטאַנטן — אַ זאָך וואָס איז נישט געמאַלט געווען פריער.

און געשען איז נעמלעך אַט וואָס: מיט איינעם פון די עטאַפן איז געבראַכט געוואָרן אין לאַגער אַ יונגערמאַן, אַ שלאַנקער, מיט ספּאַרטיווער האַלטונג, אַ רוסישער בלאַנדין. שיין, יונג איז ער געווען, פול לעבנס- אימפעט. פון באַרוף אַ שוישפילער, האָט ער זיך באלד צוגעבונדן צום אַלטן קינאַר-רעזשיסער און צו כעלען און ער איז צוגעטראַטן אַרגאַניזירן אין לאַגער אַ דראַמאַטישע ליבהאַבער-טרופע. געזאַגט און געטאַן. ער האָט געגעבן זייער שיינע פאַרשטעלונגען און איז געוואָרן שטאַרק פאַפּולער אין אונדזער לאַגער-ישוב.

פאַרשפרייט זיך אַ קלאַנג אַז צו אים איז געקומען זיין מוטער אויף אַ זעונג און אַז מען גיט אים אַ מעגלעכקייט זיך טרעפן מיט איר אויסער דער זאַנע, אָבער אויף דער טעריטאָריע פון קאַמבינאַט דערלויבט מען איר נישט אַריינגיין. דער בחור האָט זיך אָבער איינגעשפאַרט, ער האָט געוואַלט אַז זיין מאַמע זאָל זען זיינע אַ פאַרשטעלונג און מען זאָל איר אויך דערלויבן אויפטרעטן פאַר די אַרעסטאַנטן. זי איז געווען אַן אויסגעצייכנטע מייסטע- רין פון ליטעראַרישן פאַרלעזן, אַ זייער באַקאַנטע אויף דער פריי.

דער גאַנצער לאַגער האָט אים מיטגעפילט. די מאַמע אַליין איז עט- לעכע מאָל געפאַרן קיין קניאַזש-פאַגאַסט צו די הויכע נאַטשאַליקעס פון דער שקלאַפּן-מלוכה און זי האָט געפּוועלט. איר פאַרלעזונג איז צו שטאַנד געקומען.

דאָס עסציימער האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ זאָל, וואָס איז געווען אי- בערגעפּולט. מיר, די לאַגער-לייט, זענען געשטאַנען צונויפגעפרעסט און זי געהערט מיט גוואַלדיקער שפּאַנונג און פולשטענדיקער שטילקייט. זי איז געווען אַ הויכע, שלאַנקע שיינע, די מאַמע זיינע, און נאָך אַ יונגע

פרוי. און ווען זי האט געענדיקט לייענען די ערשטע זאך, האט אויסגע-
 בראכן א שטורעם פון אפלאדיסמענטן, וואס דער זאל האט נאך קיין מאל
 אזוינס נישט געהערט. ס'איז געווען אמתע באגייסטערונג פונעם עולם,
 וועלכער איז פלוצעם ארויסגעריסן געווארן פון דער גראַער, אומגליקלעכער
 וועלט און אוועקגעטראָגן אין אנדערע רוחניותדיקע עולמות. זי האט גע-
 לייענט נאך איין זאך. דער עולם איז נישט געזעטיקט געווארן זי צו הערן.
 מ'איז געווען ווי פארשיכורט פון איר קול און פון די פארגעטראַגענע זאכן.
 דאָס האט געדויערט זייער לאַנג, ביז וואָנען דער זון האט זיך גענומען
 בעטן ביי אונדז מען זאל זי שוין צו רו לאָזן, ווייל זי איז שוין מיד און
 ביז גאַר עמאַציאָנירט און צערודערט פון דעם קבלת פנים, אַז זי איז מער
 נישט בכוח.

די שטורמישע אפלאדיסמענטן זענען נישט געווען קיין סימן אַז אַלע-
 מען איז געפעלן, אָדער האָבן פאַרשטאַנען דאָס פאַרגעלעזענע. זיי זענען
 געווען אויך אַן אויסדרוק פון באַווונדערונג פאַר דעם מוט, דער דרייסט-
 קייט, דער עקשנות פונעם זון מיט זיין מיטער וואָס האָבן געפועלט ביי
 דער אַדמיניסטראַציע אַ דערלויבעניש אויף דעם דאָזיקן וואַרט-קאַנצערט.
 די ענדערונג פונעם מזל אויף די פראַנטן האט אויך געבראַכט צו אַ
 פאַרלייכטערונג אינעם בריוו-אויסטויש מיט דעם פרייען דרויסן. ס'האַבן
 זיך אַנגעהויבן באַקומען בריוו און אונדזער שטיין האט אויך דעהאַלטן אַ
 בריוו פון זיין פרוי פון קויבישעוו ווהיזן זי האט זיך עוואַקואירט מיטן זון.
 אַלע פאַרגעקומענע ענדערונגען אין לאַגער האָבן בולט געוואָגט נישט
 נאָר וועגן דעם איבערברוך, נאָר אויך וועגן דעם אַז עס דערנענטערט זיך
 דער סוף צו דער שרעקלעכער בלוט-פאַרגיסונג.

אַבער אזוי ווי אינפאַרמאַציעס האָבן מיר געהאַט ווייניק, איז אויך דער
 סוף פון דער מלחמה געקומען פאַר אונדז אומעגריכט.

אין אַ זונטיק אין דער פרי איז די גאַנצע לאַגער-באַפעלקערונג אויפ-
 געטרייסלט געוואָרן פון אַן אַפטן, שטאַרקן גלאַקן-געקלאַנג. טרעוואָגע?
 ווידער אַ שריפה? דערשראַקענע האָבן מיר זיך אַרויסגעשיט פון די באַ-
 ראַקעס און באלד האָבן מיר דעהערט געשרייען:

— די מלחמה האט זיך געענדיקט!

— א סוף צו דעם קריג!

מ'האט געשריגן, געוויינט און זיך אַרומגענומען. אין עסצימער האט
 מען באלד צונויפגערופן אַ מיטינג. צונויפגעשטופטע, קאַפּ אויף קאַפּ האט
 מען געוויינט. וואָס נאָך איז אונדז געבליבן צו טאָן? צום ערשטן מאַל

פאר אַכט יאָר וואָס איך בין אין לאַגער — אַ מיטינג, אויף וועלכן עס טרעט אַרויס אַ נאַטשאַלניק.

ער האָט געוואָגט אַז די מלחמה האָט זיך פאַרענדיקט, אַז די רויטע אַרמיי, אינספּירירט פון גרויסן סטאַלין, וואָס האָט זי געריכטעט פון נצחון צו נצחון, האָט געגעבן דעם ענדלעכן טויטקלאַפּ דער היטלערישער הידרע. אומצוויידייטיק האָט ער אונדז געטרייסט אַז אויך אין אונדזער לאַגער וועלן איצט זיכער פאַרקומען ענדערונגען. די ראַטנמאַכט וועט זיך פונאַב־דערקלייבן ווער ס'איז דער שולדיקער און ווער נישט...

דאָס זענען געווען זיינע השערות, טרייסטנדיק די אומגליקלעכע וואָס זענען אַן שום שולד שוין אָפגעוועסן לאַנגע יאָרן אין די לאַגערן וווּ מ'האַט פון זיי אַרויסגעצויגן די כוחות און דעם לעצטן טראַפּן געוונט, זיי פאַר־וואַנדלט אין קאַליקעס ווי אַט דעם איידעלן, קלוגן שטיין, וועלכער איז גע־שטאַנען ביי מיין זייט און זיך געווישט די אויגן. ניין, קיין פרייד האָט דער נאַטשאַלניק מיט זיינע דערמוטיקנדיקע השערות וועגן ענדערונגען אין אונדזער גורל נישט דערוועקט. מען וועט זיך פונאַנדערקלייבן? מען וועט באַפרייען פאַר דער צייט? מיר האָבן שוין צו גוט געקענט דעם פאַרדאָר־בענעם אַכוריותדיקן סיסטעם אַז מיר זאָלן גלויבן... און אויב עס וועט יאָ באַגליקן עמעצן באַפרייט צו ווערן וועלן דאָס זיין יחידים, אַדער גאַר אַזעלכע וואָס זענען אָפגעוועסן בשלמות זייער שטראַף, וואָס האָבן געדאַרפט באַפרייט ווערן נאָך אין 1939טן יאָר, נאָר צוליב דער מלחמה האָט מען זיי פאַרהאַלטן ביז אַ „ספעציעלער פאַראַרדענונג“...

מיר זענען אָבער געווען צופרידן מיטן סוף פון דער מלחמה. עס וועט זיך כאַטש ענדיקן די פיין פון אונדזערע משפחות אויף דער פריי, און זיי וועלן פון זייער פאַרוואַגלטקייט זיך קענען אומקערן צו די אַלטע היימען, אויב זיי זענען נישט חרוב געוואָרן.

און אפשר זענען מיר שוין אַזוי פאַרסמט פון סקעפטיציזם און אומגלויבן אין ענדערונגען לטובת די אַרעסטאַנטן, און די ווירקלעכקייט וועט דווקא יאָ באַשטעטיקן די ידיעות וואָס האָבן געוועקט האַפענונגען און בטחון? אַזוי איז טאַקע געווען. נייעס האָבן אָנגעהויבן זיך באַקומען וויכטיקע און דערפרייענדיקע. אַרעסטאַנטן ווערן באַפרייט אויף אַן אמת פאַר דער צייט. אויך פּאָליטישע — פאַר גוטער אַרבעט.

מזל טוב! אונדזער רייע איז באַפרייט געוואָרן; פאַר גוטער אַרבעט זענען אויך באַפרייט געוואָרן יעקב אַבראַמאָוויטש, אונדזער גוטער מלאַך, און דער הויפט־בריגאָדיר פונעם שניידער־צעך — יאַשע.

איך און אסתר זענען ממש גליקלעך געווען פאַר אונדזער רײען. רײע האָט אויך געפּוּעלט בײַ נאַטשאַלסטווע מען זאַל איר דערלויבן קומען קײן ראַקפּאַס זיך זען און זיך געזעגענען מיט אונדו! דערשלאָגן זיך אַזאַ מין זאַך האָט געקענט נאָר אַזאַ ענערגישע פּרוי ווי רײע שניידער, די איבער־געבענע געטרייע חברטע אונדזערע. מ'האַט זי אַרײַנגעלאָזט אין וואַכטע־שטיבל בײַם טויער ווהײן מ'האַט אַרױסגערופּן מיך מיט אסתרן.

רײע האָט אונדו דערציילט אַז זי האָט באַשלאָסן צו בלייבן אַרבעטן ווי אַ פּרײע אויף דער מילך־פּערמע. אָבער נישט בײַם וואַשן די כלים אין וועלכע מ'האַט געפירט מילך פאַר די באַלעבאַטים, נאָר אין די „טעפּליצעס“, וואָס זענען דאָרט געשאַפּן געוואָרן. דאָס זענען אַזעלכע וואַרעם־שטיבלעך וווּ מען ציכטעט פאַרשיידענע צאַרטע פּלאַנצן און קוויטן, גרינוואַרג — אַלץ פאַר די באַלעבאַטים פּונעם לאַגער. אויף דער טעריטאָריע זענען אויסגעבויט באַראַקן מיט באַזונדערע צימערן אין וועלכע עס וווינען די פּרײע לײַן־אַנגעשטעלטע. דאָרט האָט אויך רײע באַקומען אַ צימער.

אַצינד, האָט אונדו רײע געזאָגט, וועט זי נעמען זוכן די קינדער (צוויי יינגלעך און אַ מיידל), וואָס זענען ערגעץ אין אַ קינדערהײם, און אַז זי וועט זיי געפּינען וועט זי האָבן אַ שטיקל היים וווּ זיי אויפצוגעמען.

אין אַ פאַר חדשים אַרום נאָך רײעס באַזוך האָט זיך פאַרשפּרייט אַ נײעס, אַז צו אַ געוועזענער זעקאַ (פאַרשפּאַרטער), איצט אַ פּרײע־אַנגע־שטעלטע אין קניאַזש־פּאַגאַסט, זענען געקומען אירע צוויי קינדער. די ידיעה האָט גערירט אַלע פּרויען ביז טרערן, איבערהויפּט יענע מאַמעס בײַ וועמען מ'האַט אויך אויסגעכאַפּט די קינדער, זיי אַוועקגעפירט אין קינדערהײמען וווּ מ'האַט „געמאַכט פּון זיי אַ לײט“. רירנדיק איז געווען דאָס וואָס קינדער קומען צו אַ מאַמען פּון אויסרײסעניש, באַלד נאָך דער מלחמה, ווען אײנשטעלן זיך פאַרן מיט די איבערגעפּולטע באַנען איז גע־ווען אַ העלדנאַט.

הערנדיק די ידיעה האָבן מיר זיך אַנגעשטויסן אַז דאָס דאַרפן זײן צוויי פּון רײעס קינדער. אין אַ טאָג אַרום האָט אונדו רײ צו וויסן געטאָן אַז געקומען איז אַ ברודער מיט אַ שוועסטערל. דער דריטער איז אַנטלאָפּן פּונעם לאַגער און זיי ווייסן ניש ווהײן ער איז אַנטלאָפּן...

יאָשע דער בריגאַדיר האָט גענומען אורלויב און איז אַוועק קײן קיעוו זוכן די שפורן פּון זײן פּרוי מיט די צוויי קינדער. ער האָט זיך אומגע־קערט נישט צום דערקענען. גרוי, אַלט, פאַרצווייפּלט. זײן פּרוי מיט ביידע קינדער האָט אײנגעשלונגען באַבײ־יאָר...

צום ערשטן מאל האבן מיר געהאט אן אמתן גרוס פון דער פריי און וועגן דעם גרויסן חורבן וואס היטלער האט געלאזט נאך זיך.

...ווייזט זיך ארויס, אז דער מאן פון דער סימפאטישער פרוי וואס פירט אן מיטן קולטור-פונקט איז אויך א ייד און אויך אן ארעסטאנט. ער האט געוואגלט איבער פארשיידענע לאגערן מיט א צען-יאריקן סראק אזוי ווי מיר דא אין קאמפ-לאגער ארבעט ער אין א ביורא. זיין פרוי איז געקומען צו אים פון מאסקווע, ווען ער איז נאך געזעסן, געדונגען א דירה אין קניאזש-פאגאסט און זי האט געהאט א מעגלעכקייט צו טרעפן זיך מיט אים, ווייל ער פלעג גיין אן א וואך. די נאטשאליקעס האבן אים גע-טרויט, וויסנדיק אז ער איז אמאל, אין מאסקווע, געווען אן אנגעזעענער פארטיי-טוער.

אויך אים האט מען באפרייט פאר דער צייט, איז ער באלד אוועק קיין מאסקווע אויסשפירן וואס עס טוט זיך דארט אין דער הויפטשטאט נאך דער שרעקלעכער מלחמה. ער האט דארט געפונען אייניקע פון זיינע פריערדיקע פארטיי-חברים, ער האט זיי נישט געזאגט ווו ער האט זיך געפונען און פאר וואס... זיין לאנגע אפועזנהייט האט ער פארענטפערט מיט א געהיימער, לאנג דויערנדיקער קאמאנדירונג...

בלייבן אין מאסקווע האט ער קיין רעכט נישט געהאט. פאליטישע באפרייטע פאר דער צייט, אדער אפילו ווען מ'איז אויסגעזעסן דעם גאנצן טערמין ביז דער לעצטער שעה, פלעג מען ארויסגעבן אזא פאפירל, א שייך אז זיי האבן רעכט צו ווינען אומעטום, א חוץ אין 37 גרויסע שטעט.

אין איינעם א פאר נאכט, אין יענעם נאך מלחמה-זומער, ווען מיר האבן זיך געפונען אין דרויסן ארום די באראקן, האבן אין זאנע זיך אריינגעשיט א גרויסע גרופע באוואפנטע מיליטער-לייט און אין גרויסער בהלה אונדז באפוילן שנעל אריינצוגיין אין די באראקן. מיר האבן זיך אלע גע-וונדערט: וואס פאר א נייע צרה איז געשען?

באלד זענען מיר געווארן געווארן: מ'האט באגנבעט דעם קאמבינאט און נישט אזוי-א פשוט ארויסגעטראגן א פאר אונטער-הויזן, צי א העמדל, א גאנצן וואגאן מיט סחורה האט מען פארקויפט אין דער זייט... די גרופע — צען מענטשן אין שפיץ מיט איוואן איוואנאוויטש, דער נאטשאליק פון דער פראדוקציע אויפן קאמבינאט האט מען ארעסטירט.

די סאלדאטן האבן איבערגעקערט די באראקן. זיי האבן געוואלט גע-פינען ביי אונדז דאס געלט, דעם פדיון פון דער פארצוקערטער סחורה. די

גנבים האט מען דערווייל אפגעפירט אין קארצער און פון דאנען קיין
גניאזש-פאגאסט ווו מ'האט זיי פארמשפט אויף צען יאר לאגער.

אונדז האט די גנבה נישט געארט און אויב אונדז האט וויי געטאן און
פארדראסן, איז עס דערפאר וואס אונדזער יאשענקע האט זיך געפונען אין
דער גרופע.

יאשע האט נישט אויסגעהאלטן דעם צווייטן סראק. ווי מיר האבן זיך
דערוואסט, האט ער נאך דעם זייער לאנג געקרענקט און געשטארבן אינ
עלבט.

די דאזיקע געשעעניש האט אזוי געווירקט אויף יעקב אבראמאָוויטשן,
אז מ'האט אים געמוזט אוועקלייגן אין שפיטאל. דארט האט מען געפונען
ביי אים א מאַגן-ראַק. אין 1947 איז ער אויך אין גרויסע יסורים געשטארבן.

פונעם ביורא ווו פאלינאטשקא האט געארבעט האבן מיר זי געזען
לויפן אין זאנע א פארסאפעטע און פארפלאמטע. זי האט זיך געאיילט אַ-
זאָגן אונדזער ליבן חבר שטיין אז אַקאַרשט איז אַנגעקומען אין ביורא א
באַפעל צו באַפרייען אים — צוויי יאר פאַרן סראַק.

אונדזער אַלעמענס פרייד איז געווען נישט צום באַשרייבן. מיר, די
גאַנצע זיינע, די האַרציק-באַפריינדעטע מיט אים, האַבן באַלד אַ טראַכט
געטאָן: ווי אזוי לאַזט מען אים אַרויס אין דעם הילוך פונעם לאַגער? אַ
חוץ דעם בושלאַט און די וואַלענקעס האַט ער דאָך גאַרנישט פאַרמאַגט.
מיר האַבן זיך געשטעלט די אויפגאַבע אים מאַכן אַ זומער-קאַסטיום. זאָל
זיין פון פראַסטער סחורה, אַבער קיין קויבישעווי צו זיין פרוי זאָל ער נישט
קומען מיט אַט-דעם בעטלערישן אויסזען.

וואָס מיר האַבן נאָר געקענט האַבן מיר צונויפגעשלעפט ביי גוטע
פריינד און אים אַרויסבאַגלייט ביז צום לאַגער-טויער. אין דעם בלויען
קאַסטיום פון אַ פראַסטן שטאַף (כאַטש די הויזן אַ ביסל פאַרשמעלט)
האַט ער אויסגעזען אין גאַנצן אַ גייער. מיר האַבן אים מיטגעגעבן אויך
אַ זעקל מיט ברויט און אַ ביסל געלט, וואָס מיר האַבן צווישן זיך צונויפ-
געלייגט.

אין אַ קורצער צייט אַרום האַבן מיר באַקומען פון אים אַ קאַרטל.
שטיין האַט געשריבן אַז ער איז אַנגעקומען קיין קויבישעווי בשלום און אַ
געזונטער. און ער האַט אונדז באַשריבן די פריינד פון זיין באַגעגעניש
מיט זיינע געפונענע פרוי און זון.

רײַעס ביישפּיל האָט גורם געווען אַז פּיל אַנדערע לאַגער־פרויען זאָלן אויך פּרווון געפּינען זייערע קינדער. פּאָלינאַ איז אויך געווען צווישן זיי. זי האָט געשריבן עטלעכע מאָל — ואין עוגה.

פּלוצעם באַקומט זי אַ בריוו פון אַ מאַסקווער פּריינדין. די פּריינדין האָט איר צו וויסן געטאָן וואָס ס׳איז געשען מיט איר משפּחה. איר מאַן האָט חתונה געהאַט מיט אַ צווייטער. דער עלטערער זון איז אומגעקומען אין דער מלחמה. און דאָס צווייטע יינגל אירס דערציט די צווייטע פּרוי אַזוי אַז ער זאָל זיך באַציען צו איר ווי צו אַן אייגענער מאַמען... דאָס האָט אַרויסגערופן אַ שרעקלעכן גערוון־שאַק ביי דער ליבער, שיינער, איידעלער פּאָלינאַ. זי האָט געוויינט, געשריגן, אַרומלויפּנדיק איבער דער זאַנע ווי אַראָפּ פון זינען.

מיר האָבן דאָך געוואָסט אַז ס׳איז געווען אַן אומגעוויינלעכע שיינע ליבע צווישן איר און דעם מאַן. נישט אַנדערש אַז מ׳האַט אים געצווונגען זיך אַפּזאָגן פון איר, דער „שונא פון פּאַלק“. נישט אַנדערש. און אַז ס׳איז געווען אַזוי האָבן מיר נישט געצווייפּלט. און אויב ס׳האַבן זיך געפונען אַזעלכע מוטיקע וואָס האָבן נישט געפּאַלגט, האָבן זיי געהאַט דעם זעלבן גורל פון זייערע ליבע, פון וועמען זיי האָבן זיך נישט געוואָלט אַפּזאָגן.

אַפּזיצנדיק „אַט וואָנקאַ דאַ וואָנקאַ“, פון גלעקל־קלינג ביז גלעקל־קלינג, און אַרויסרופּנדיק דעם אַרעסטאַנט אויף באַפּריינג פּלעג מען אים קודם פּרעגן ווהיין ער האָט בדעה צו פּאַרן? האָט ער אַנגערופן אַ געגנט וואָס איז געווען אויסער די 37 פּאַרבאַטענע שטעט, האָט מען אים געגעבן אַהין דאָס באַפּריינגס־פּאַפּירל...

וואָס האָט אַבער געזאָלט טאָן אסתר ווען איר שטראַף־טערמין איז געגאַנגען צום סוף (אין אויגוסט 1947) און זי האָט נישט געהאַט אין דעם גרויסן לאַנד קיין ווינקל ווהיין זי זאָל קענען און מעגן פּאַרן. ס׳האַט נישט געדאַרפט זיין נאָר סתם אַן אַרט. דאָרט האָט געדאַרפט זיין אַ ווייב, אַ פּריינד, אַ באַקאַנטע, צו וועמען מען פּאַרט. מען קומט דאָך אַן מיטלען, שלעכט געקליידט, אַן אַ פּריינד. קענען די באַפּרייטע ווערן, חלילה, בראַ־דיאַגעס, פּאַרברעכער.

פּאַרן אַרעסט האָט זי געהאַט אַ סך קרובים אין לאַנד. נאָר פּאַר אַלע יאָרן האָט זי צו קיינעם נישט געשריבן. און קיינער האָט זיך נישט אינ־טערעסירט מיט איר גורל. אין משך פון די יאָרן זענען דאָך אַנגעגאַנגען נאָך אַרעסטן, און ס׳איז געווען אַ מלחמה. ווער ווייסט וואָס מיט די קרובים איז געשען פּאַר דער צייט?

מיר האָבן אָנגעהויבן שרייבן בריוו אין באַגורוסלאַן אין „צענטראַלן“ ביוראָ פאַר זוכן קרובים, אַנווייזנדיק זייערע פאַרמלחמה-אַדרעסן. נאָך לאַנגע חדשים פון וואַרטן און פון ייאוש איז ענדלעך אָנגעקומען אַן ענטפער: פון אירע צוויי ברידער וואָס האָבן געלעבט אין מאַסקווע איז איינער געפאַלן אין דער מלחמה און פונעם צווייטן האָט מען געשיקט דעם אַדרעס. אויך פון אַ דריטן ברודער וואָס לעבט מיט זיין משפחה אין סאַמאַרקאַנד האָט מען איר צוגעשיקט דעם אַדרעס. די שוועסטער וואָס האָט געלעבט אין לענינגראַד האָט זיך עוואַקואירט אין אַלטייער קאַנט און לעבט אין אוג-לאַווסקי ראַיאָן אין אַ דאָרף „וועליקי אַקטיאַבער“.

אסתר האָט באַוויינט דעם אומגעקומענעם ברודער און איך האָב זיך אַוועקגעזעצט שרייבן בריוו אין איר נאָמען, צו אירע לעבן-געבליבענע קרובים. איך האָב זיי אויסגעלייגט אַלצדינג וואָס מיט איר האָט פאַסירט, געשריבן אַז זי דאַרף זיך באַפרייען און זי בעט מען זאָל איר דרינגענדיק ענטפערן צי קען זי קומען צו זיי. כ׳האָב זיי אויך געשריבן אַז זיבן יאָר האָט זי געאַרבעט אין שניידער-צעך.

נאָך לאַנגן וואַרטן האָט דער מאַסקווער ברודער געענטפערט אַז ער וואַלט זייער געוואַלט זי זאָל קומען צו אים, נאָר ער וווינט מיט זיין משפחה אין גרויסער ענגשאַפט.

פון סאַמאַרקאַנד האָט מען נישט געענטפערט. געענטפערט וואַרעם האָט די עוואַקוירטע שוועסטער. זי האָט געשריבן רוסיש. גוטשע — אַזוי האָט מען זי גערופן, האָט מיר געשריבן אַז איר מאַן און איר בן יחד זענען אומגעקומען אין דער מלחמה, אַז איר איז געלונגען עוואַקואירט צו ווערן אין דעם דאָרף וווּ זי לעבט ביז היינטיקן טאָג, אַז זי איז זייער צופרידן מיט דער אָפגעזוכטער ייגסטער שוועסטער נאָך דרייסיק יאָר, און אַז זי וואַרט אויף איר מיט ליבע, זאָרג און געטריישאַפט!...

אויך איך בין געווען צופרידן מיט אסתרס געפונענער שוועסטער, וועט זי האָבן, הייסט עס, ווהיין צו פאַרן. צו וועמען וועל איך פאַרן ווען עס וועט קומען דער טאָג? איך האָב דאָך קיינעם נישט אין דעם דאָזיקן גרויסן לאַנד. וואָס שייך גוטע פריינד — ווער ווייסט וווּ זיי זענען אַצינד, אויב זיי לעבן?

האָבן מיר אָנגעהויבן צוגרייטן גוטשען, די שוועסטער אירע, ווען און ווי אַזוי זי וועט קומען צו איר און אַז אסתר לעבט דאָ צוזאַמען זיבן יאָר מיט אַ פרוי, ווי מיט אַ שוועסטער, טיילנדיק זיך מיטן ביסן. און אַזוי ווי די פרוי שפּרה וועט אין דריי חדשים אַרום זיך באַפרייען וועט זי אויך קומען צו איר...

אויך אויף דעם בריוו האָט זי באַלד געענטפערט האַרציק, מיט אַ וואַרעמער איינלאַדונג.

און אָט איז אויגוסט 1947. און אָט ווערט אסתר באַפרייט. אַ גרויסע גרופע פריינד באַגלייטן מיר זי צום טויער. זי האָט געהאַט מיט זיך אַ פעקל מיט איר גאַנצן דאָברע מזל. אַ וואַסענע קאַלדרע, אַ קישעלע, אַ פּאַר העמדלעך, אַ טעלאַגרייקע — אין אַלטיי איז דאָך קאַלט. דאָס פעקל האָט אויסגעזען גרעסער פון איר אַליין.

גייט אסתר צום טויער מיטן פעקל אויף דער פלייצע. איר קאַפּ ווייסע האָר צעשוויבערט און פון די אויגן גיסן זיך טרערן. מיר גייען איר נאָך שווייגנדיקע. איך וויין אויך און קלער דערביי: ווי אַזוי וועט די קליינע שוואַכע פרוי זיך דערשלעפן אַליין אין אַזאַ לאַנגן וועג?

מיט אַ לאַסטמאַשין האָט מען זי געבראַכט אין קניאַזש-פּאַגאַסט. זי איז געקומען צו רייען. לויט רייע האָט מיר נאָך דעם צו וויסן געטאָן איז איר אָנגעקומען מיט אומגעהייערע שוועריקייטן דאָס אויפזעצן אסתרן אין דער באַן. עס פּאַרן דאָך אַ געוואַלדיקע צאַל באַפרייטע. ערשט אויפן דריטן טאָג האָט זי מיט גוואַלד אַריינגעשטופט אסתרן אין אַ וואַגאָן.

ווי אַזוי וועט זי זיך דערשלעפן, גאָט מיינער, האָב איך געטראַכט. זי וועט דאָך דאַרפן וויפּל מאָל אויסשטייגן און זיך איבערזעצן אין אַנדערע באַנען. זי וועט דאָך פּאַרפאַלן און פּאַרקראַכן ווערן ערגעץ אויף אַ סטאַנ-ציע. פּאַרשטענדלעך, אַזוי פּאַרט נאָר דאָס פשוטע פּאַלק אין די „אַלגע-מיינע וואַגאַנען“. דער אייבערשטער קלאַס (יא, דער קלאַס פון די פּאַרטיי-לייט) פּאַרן אין קופּע-וואַגאַנען, אַדער פּלאַץ-קאַרטע, מיט באַקוועמלעכ-קייטן.

אין גיכן וועט מיר פּאַרשטיין דער זעלבער וועג. אין גיכן, אין דריי חדשים אַרום. איך וואַרט שוין מיט אומגעדולד אויף אַ ידיעה אַז זי איז אָנגעקומען, ווי אַזוי די שוועסטער האָט זי אויפגענומען און צי האָט אַ זין איך זאָל אויך פּאַרן אַהין? ... אפשר גאָר פּאַרבלייבן דאָ ווי אַ סך אַנדערע, זיך איינאַרדענען ווי אַ פרייע. האָט זיך דאָך רייע איינגעאַרנט און לעבט... איך מוז אונטערשטרייכן אַז די מאַכט איז געווען פּאַראינטעערסירט אַז די באַפרייטע פון די לאַגערן זאָלן בלייבן אין קאַמי-לאַנד. איז דאָך דאָס דאָזיקע צפּון-לאַנד אויפגעבויט געוואָרן דורך זיי, געוועזענע אַרעסטאַנטן. עס זענען אויפגעקומען שטעטלעך, באַן-סטאַנציעס, אונטערנעמונגען מיט וועלכע פּאַרוואַלטן עס דאַרפן געניטע מענטשן, געבילדעטע. באַזעצן די ערטער מיט געוועזענע לאַגער-מענטשן וואָס האָבן זיך נישט וווּ אַהינצוטאָן, ווי איך למשל, איז פּאַר דער מאַכט באַקוועמער, נוצלעכער און אויך בילי-

קער. אן קרובים און פריינד קומט אויס אז איך האָב נאָר איין ברירה — פאַרבלייבן דאָ, אין קאַמפּ-לאַנד, אין קניאַזש-פּאַגאַסט. זיך איינאַרדענען אויף אַן אַרבעט און לעבן. די מאַכט האָט דאָך אַפילו אַגיטירט און אויך דורך אַרעסטאַנטן, אַז מען זאָל פאַרבלייבן. דאָ אין מיין באַראַק האָט זיך געפונען אַ פּרוי וואָס האָט יעדן זיך באַפרייענדיקן צוגערעדט צו פאַר-בלייבן. סאַניאַ פּוקס האָט זי געהייסן. אַ יידישע. אין וואָס אַ קלייניקע איז זי אַ גראַבלעכע געווען נישט נאָר אין דער פיגור, נאָר אויך אין כאַ-ראַקטער.

סאַניען האָבן אַלע פיינט געהאַט, אַלע אַן אויסנאַם און דערפאַר ווייל זי האָט זיך באַמיט צו זיין אַ באַלעבאַסטע אין לאַגער, אַריינקוקן אומעטום מיט אירע קליינע, קורצזיכטיקע אייגעלעך, און אומעטום אַריינשטעקן איר בעזל. מיר האָבן זי פיינט געהאַט פאַר איר חנפּענען די באַלעבאַטיים. און נאָך ערגער — מיר האָבן זי חושד געווען אַז זי טראַגט צו דעם „קום“ וועגן אונדז דאָס וואָס אים ווילט זיך הערן...

און אַט דאָס ווייבעלע איז געווען דאָס קול פון דער מאַכט. הערנדיק זי האָבן מיר געהערט דעם ווילן פון די נאַטשאַלניקעס. זי האָט אַגיטירט אַפילו פאַר וואַרוטקאַ, אין דעם פאַרשאַלטענעם אייזיקן מדבר, האָט זי גע-זאָגט, אַז אַרבעט איז דאָרט פאַראַן אַ וועלט. און רייצנדיק און פאַרלאַקנדיק איז אויך דער „לאַנגער רובל“ — ווי די רוסן זאָגן — וואָס מען קאַן דאָרט פאַרדינען.

דעריבער האָב איך, טראַכטנדיק וועגן זיך באַשלאָסן, אַז דערלעבנדיק דעם טאָג פון באַפריינג און נישט האַבנדיק קיין אַנדער ברירה וועל איך זיך איינאַרדענען אין קניאַזש-פּאַגאַסט, נאָענט צו רייען. דערווייל האָב איך געאַרבעט שוין נישט אין צעך פון מאַסן-אויסאַר-בעטונג נאָר אין צעך פון ספּעציעלע באַשטעלונגען. ווער זענען געווען די באַשטעלער ? און פון וואָס פאַר אַ סחורה האָט מען די קליידער געמאַכט ? דאָס איז אויך כדאי צו וויסן.

נאָך דער מלחמה האָבן אין לאַנד זיך געפונען בערג מיט טראַפּיען נישט נאָר פון טעכנישן באַדייט. צווישן דעם שלל איז געווען אויך די הלבשה פון דערהרגעטע דייטשע אַפיצירן, גענייט פון די בעסטע שטאַפּן. ספּעציעלע וועשערייען האָבן די סחורה גערייניקט און פון איר האָט מען איבערגענייט און גענייט נאָר פאַר אַפיצירן: קיטלען, גימנאַסטיאַרקעס, הויזן א.א.וו. אין דעם דאָזיקן צעך האָבן געאַרבעט די זעלבע אַרעסטאַנטן אָבער גוטע פאַכלייט. דער פאַרוואַלטער אויך אַ „זעק“ (אַן אַרעסטאַנט, הייסט עס) סימאָנאָו, איז געווען אַ ספּעציאַליסט אַ שניידער, און פּונקט

אזא ספעציאליסט אין שינאט ישראל. דאָס איז געווען אַ קליין מענטשל, אַ ביינעריק־טרוקנס, מיט אַ קליין קעפל, גנבישע אייגעלעך און וואַנצעלעך ווי אַ פליג. ער האָט שטענדיק גערייכערט, נישט הלילה קיין מאַכאַרקע, נאָר גוטע פאַפּיראַסן מיט וועלכע די אַפּיצירן פלעגן אים מכבד זיין פאַר זיין אַרבעט וואָס האָט זיי גאַרנישט געקאָסט.

מיך האָט מען געשיקט נישט ווי אַ ספעציאליסטין, נאָר ווי אַ פעיקע אַרבעטאַרין אין שניידער־צער. מיך האָט ער נישט געוואָגט באַליידיקן, אָדער פּערסעקוטירן ווי אַ יידישקע. דערפאַר האָט ער ביי אַנדערע, נישט־יידן גראַדע נאָר ענלעכע צו יידן, געצאַפט דאָס בלוט...

איך בין געווען צופרידן אין דעם צער, ערשטנס ווייל ס'האָט מיך נישט געיאָגט דער קאַנווייער, צווייטנס האָב איך געהאַט די געלעגנהייט מיך לערנען מאַכן אַ גוט שטיקל אַרבעט.

בין איך געזעסן רויק ביל דער אַרבעט און געטראַכט פון מיין אסתרן. וואָס איז מיט איר? ס'איז אַוועק אַ חודש און פון איר — קיין צורת אַות. ערשט אין צוויי חדשים אַרום האָב איך באַקומען אַ פּאַסטקאַרטל.

דאָס קאַרטל איז געווען געשריבן אויף יידיש מיט אַ בליישיפט. נאָר — געוואָלד געשריגן — איך קען דאָך דאָס לאַנג־דערוואַרטעטע קאַרטל נישט איבערלייענען. איך לויף מיט דעם קאַרטל צו אַלע מיינע באַקאַנטע מען זאָל מיר העלפן דעסציפּירן די העראַגליפּן.

מיט גרויס מי האָבן מיר זיך אַנגעשטויסן אַז אסתרן איז דאָרט זייער שלעכט. ווייל שרייבן שרייבט זי אַז — „ווען זי וואַלט געהאַט פליגל וואַלט איך געקומען צוריק אין לאַגער“. איך וואַרט אויף דיר.

אָוודאי אַז נאָך אַלע טראַכטענישן און איבערטראַכטענישן האָב איך נישט געקענט באַשליסן אַנדערש. איך מוז פאַרן צו אסתרן. איר איז אָוודאי שלעכט, דער שוואַכניקער, אומגליקלעכער פרוי, אַז אין לאַגער איז שוין געווען בעסער? צי איז דאָס געמאַלט?

✽

דעם 21סטן נאָוועמבער 1947, ווי אין זעלבן טאָג פון מיין אַרעסט, האָב איך באַקומען דאָס פאַפּירל פון אַ באַפרייטער מיט דער אָנווייזונג אַז איך פאַר אין אַלטייער קאַנט.

ווען איך בין אַרויס פונעם לאַגער האָבן מיינע פּיס זיך געטרייסלט. צי דערפאַר ווייל איך בין שוין אַפּגעווינט פון גיין אַ ווייטע שטרעקע, צי ווייל איך בין אַנגעפּרענטעט מיט די שווערע ווינטער־קליידער, ס'איז שוין

געווען נאָוועמבער און אין קאַמי-לאַנד איז שוין געווען דער אמתער ווינ-
טער.

די לאַסטמאַשין האָט מיך געבראַכט אין קניאַזש-פּאַגאַסט און איך בין
פאַרפאַרן צו מיין טייערער חברטע רייע. איך האָב זיך באַקענט מיט איר
זון. אַ פייגער, יונגער בחור מיט אַ קאַפּ שוואַרצע געקרייזלטע האָר, מיט
ברענענדיקע שוואַרצע אויגן. רייע האָט אים איינגעאַרדנט אין אַ פאַד-שול.
ער האָט געלערנט שלאַסעריי. די טאַכטער איז געפאַרן ערגעץ זיך איינ-
אַרדענען.

אַזוי ווי אסתר האָב איך פאַרבראַכט ביי רייען דריי טעג. ס'איז אומ-
מעגלעך געווען זיך אַרויפכאַפּן אויף דער באַן. אַלע פאַרבייפאַרנדיקע
באַנען זענען געווען געפאַקט מיט מענטשן, באַפרייטע אַזוי ווי איך. מ'איז
געשטאַנען אויף די טרעפּ, אין די טאַמבורס. אויפן דריטן טאַג איז מיר
געלונגען מיט כוח זיך אַריינצושטופּן אין טאַמבור פון אַ וואַגאַן. נאָר גע-
וואַלד — מיין טשעמאַדאַן איז געבליבן ביי רייען. ערשט ווען די באַן האָט
גערירט האָט רייע איינגעבעטן עמעצן מען זאָל מיר איבערגעבן מיין
פאַרמעג.

אַט אַזוי האָב איך זיך געלאָזט אין אַ ווייטן, אומבאַקאַנטן וועג אין אַ
פרעמדער אומבאַקאַנטער געגנט, נישט וויסנדיק וואָס עס וואַרט דאַרטן
אויף מיר.

קאפיטל זעקס

די באַפרייונג

אין 1938 ווען מ'האָט מיד געפירט פון תפיסה אין לאַגער האָב איך קיין אַנונג נישט געהאַט ווי עס זעט אויס אַן עטאַפּ אַרעסטאַנטן, ביי דער ראַטנמאַכט, און אַ פּשיטא אַז וועגן לאַגער האָב איך קיין שום פאַרשטע-לונג נישט געהאַט. דאָס איז דאָך אַן אינסטיטוציע וואָס איז צום מערסטן אַרומגעהילט מיט סודותדיקייט און מיט וועמעס אינהאַלט מען באַקאַנט זיך נאָר ווען מען ווערט פּונעם גורל אַליין אַריינגעשלעפט אַהין.

דערפאַר אָבער האָב איך אין צען יאָר אַרום, אַרויסגייענדיק פון לאַ-גער, יאָ געוואָסט דעם אינהאַלט פון דער „פּרייהייט“. פון מיין קומען אין דעם גרויסן לאַגער פון פּרייהייט ביזן אַרעסט בין איך דאָך געפרוּווט גע-וואָרן מיט אַלערליי צרות און קלעפּ, דורכגעמאַכט אַלע נויטן און דאָס שלעכטס וואָס איז אייגנטימלעך דעם דאָזיקן רעזשים. אָבער דעמאָלט האָב אויך אַ-די נעגאַטיווע דערשיינונגען געהאַלטן נאָר פאַר שוועריקייטן, וואָס זענען פאַרבונדן מיט דעם איבערגאַנגס-פּעריאָד פון איין סיסטעם צו אַ נייעם, גערעכטן, הומאַנעם וואָס די מאַכט וועט זיי גובר זיין מיט דער צייט.

אָבער איצטער, פאַרענדיקנדיק מיין צען-יאָריקן אוניווערסיטעט, האָט זיך מיין באַוואוסטזיין אויסגעלייטערט. דער אידעאָליסטישער נעפל איז זיך צעגאַנגען, און איך האָב פאַרשטאַנען, אַז די אַלע צרות, אומגליקן, מאַנגל-לען און אַכזריות זענען נישט קיין צופעליקע, זיי וואַרצלען איבעם סיס-טעם, זיי זענען אַ פּועל-יוצא פון דער מאַכט, פון דער דיקטאַטור, פּונעם רעזשים וואָס האָט צוגענומען די פּרייהייט ביי מיליאָנען מענטשן און פאַר-קריפּלט זייערע נשמות.

יאָ, איצטער קענענדיק דעם גאַנצן מהות פון דער מאַכט, באַרויבט פון אידעאָלן און חלומות, האָב איך מיד געלאָזט אויף דער פּריי מיט פּחד. מיט פּחד דערפאַר ווייל איך האָב נישט געוואָסט ווי אַזוי יענע פּריי וועלכע כ'האַב אַזוי גוט געקענט, זעט אויס אַצינד נאָך אַזאַ שרעקלעכע מלחמה

...הכלל — איך פאָר אין דאָרף אַרײַן צו מײַן פּרײַנדין אסתר אין אַלטייער קאַנט.

אין נאָרמאַלער צײַט האָט אַזאַ מײַן נסיעה געדאַרפט נעמען נישט מער ווי דרייַ ביז פיר מעת לעת. אַצינד האָט דער וועג געדויערט 21 טעג.

אַרויסכאַפּנדיק זיך נאָך דרייַ טעג אויף דעם וואַגאַן האָב איך איבער-ווייניק אַרײַנגײן נישט געקענט. דער וואַגאַן איז געווען אַנגעשטאַפט מיט מענטשן, אַלע באַפּרייטע, און ס'איז נישט געווען וווּ צו שטעלן אַ פּוס. ס'האָט מיר געגליקט אין טאַמבור אַוועקצושטעלן מײַן טשעמאַדאַנדל און אַן אויסגעשעפטע, פאַרמאַטערטע זיך אַוועקזעצן אויף דעם.

דאַנקען גאָט — איך פאַר.

זיצנדיק אײַנגעניורעט אויף מײַן טשעמאַדאַנדל אין דעם אַנגעפּראָפטן שטינקענדיקן טאַמבור, האָב איך געטראַכט: מיט וואָס איז מײַן רײזע צוריק אויף דער פּרייַ אין אַט דעם וואַגאַן בעסער ווי מײַן רײזע אין בויך פון דער באַרושע צוריק מיט זיבן יאָר וואָס האָט מיך געפירט אין קאַמײ-לאַנד? קײן שום אונטערשייד. קײן שום זאַרג פאַר דעם מענטשנס באַ-קוועמעלעכקײט און קולטור-באַדינגונגען איז אין ערגעץ נישט צום זען. אײַנער קריכט אויפן אַנדערן. ס'איז גילטיק דער כּוח.

מילא, האָב איך געטראַכט, צו לײדן בין איך געוויינט — אויך פון מענטשלעכער גראַבקײט און תקיפות. עס וועט דאָך קײן סך נישט גע-דויערן. די נאַכט מײַנע גײט שוין צום סוף.

אויף דער סטאַנציע קיראַוו (געוועזענע וויאַטקע) האָב איך געמוזט, ווי פיל אַנדערע, טוישן די באַז. און דאָ — נאָך גרעסערע צרות. אין קיראַוו האָט מען געזאָגט, רעגנט. דער שנייַ צעגײט. אין חודש נאָוועמבער? אין דער צײַט שטייען דאָך אין דער געגנט די גרעסטע קעלטן? מאַכט זיך אַבער אַז גראַד דאָן גיבן זיך פּלוצעם אַ לאַז אויף דער געגנט וואַרעמע לופט-שטראַמען. דער הימל ווערט פאַרצויגן מיט שוואַרצע וואַלקנס, עס זיפט זיך אַ רעגנדל, דער גאַנצער שטח ווערט פאַרפּלייצט מיט וואַסער פון די צעשמעלצטע שנייען, און איך בין אין וואַלענקעס... מײַנע שײך זענען אין אויפגעגעבענעם באַגאַזש... וואָס זאָל איך טאָן? כאַטש אויסטאָן די וואַלענקעס און שפּאַנען באַרוועס...

מיט די וואַלענקעס בין איך אַראָפּגעשפרונגען גלייך אין וואַסער. די באַז האָט זיך אָפּגעשטעלט נאָענט צום וואַקזאַל. איך האָב געשפּאַנט און אויפּגעהערט פּילן ווי די וואַלענקעס ווערן אַלץ שווערער אויף די פּיס און די קליידער — אויסגעווייקט. איך שפּאַן מיט אַלע כּוחות צום וואַקזאַל,

טראכטנדיק מיט צופרידנקייט אז איך וועל אריין אין טרוקענעם, וואָרעמען
בנין און וועל קומען צו זיך. אָבער...
געוואָלד געשריגן. וואָס זעען מיינע אויגן ? ביים וואָקזאַל שטייען מאַסן
מענטשן און מען לאָזט נישט אַריין אין וואָקזאַל...
פאַר וואָס ?

מען ראָמט איצט איבערווייניק. דאָס אויפראַמען ציט זיך אַ פאַר שעה.
מען טרייבט אַרויס פון איבערווייניק די פאַסאַזשירן וואָס האָבן גענעכטיקט
דאָ (ווער וויסט וויפל נעכט) נישט קענענדיק איינשטייגן אין די פאַר-
בייגייענדיקע באַנען. שטייען אַלע אין דרויסן. ציטערן פון קעלט. קינדער
וויינען, איינגעניורעטע אין די מאַמעס שויסן. אַ שרעק. און איך שטיי אין
די נאַסע וואַלענקעס ווי אין צוויי לושעס...

לאַזנדיק זיך אין וועג האָב איך געוויסט וועגן דעם. אַזוי פירט זיך
דאָך אויף אַלע וואָקזאַלן אין לאַנד. דריי מאָל אין טאָג טרייבט מען אַרויס
די פאַסאַזשירן — ביי סיי וועלכן וועטער. אַרויסיאָגן די מענטשן דאָס איז
די אויפגאבע פון דער מיליץ. און אויף דער מיליץ מעג מען זיך פאַר-
לאָזן... זי קען די מלאכה, זי צערעמאַניעט זיך נישט מיט די פאַסאַזשירן,
ווייל... ווער וואַלגערט זיך אויף די וואָקזאַלן ? דאָס פראַסטע פאַלק, וואָס
קען זיך נישט דערלויבן דעם לוקסוס איבערצונעכטיקן אין אַ האַטעל, און
וואַלטן זיי יאָ געקענט, וועלן דען קלעקן האַטעלן ?

וויפל מעת לעת וועל איך דאַרפן איבערוואַרטן ביז איך וועל מיך
צושלאָגן צו דער קאַסע נאָך אַ בילעט ? דאָ וואַרטן דאָך הונדערטער
מענטשן. וועגן דעם האָב איך געטראַכט אין גרויסער פאַרצווייפלונג אין
דרויסן אַ מידע, פאַרשלאַפענע, הונגעריקע, געשמיסענע פונעם ווינט פון
וועלכן ס'איז נישט געווען וווּ זיך צו באַהאַלטן. און נאָך האָב איך גע-
קלערט, צו דעם באַפליגלטן זאָג וואָס מ'האַט אָן אַ סוף מיר איבערגעחזרט
אין דער פרעסע, ראַדיאָ : „אונדזער טייערסטער פאַרמעג, דער נכס פון
סאַציאַליסטישן לאַנד איז דער מענטש“.

און אַט האָב איך באַשיימפערלעך אַ ביישפּיל ווי עס ווערט באַהאַנדלט
דער דאָזיקער „נכס“. דאָס איז דאָך אוממעגלעך. דאָס איז ברוטאַל. און
וויפל שקר און צביעות אין דעם זאָג.

אָודאי האָב איך געוויסט וועגן דעם קודם, לאַנג פאַרן אַרעסט. פאַר
די צען יאָר איזאָלירטקייט פונעם דרויסן זענען די דערשיינונגען אַ פנים
אויסגערוגען פון מיין זכרון.

אָבער איצטער האָב איך מיך מיט די דערשיינונגען ווידער צונויפגע-
טראַפן. און איצטער דערשיינען זיי פאַר מיר אַ סך ערגער. דער מענטש

איז געוואָרן אַ סך פאַרביטערטער, די סיסטעם אַ סך ברוטאַלער. די מלחמה האָט נישט נאָר אויף דער ווירטשאַפט, אויף דער נשמה פון די מענטשן האָט זי געלאָזט איר חותם.

פּלוצעם — ווער שטייט פאַר מיינע אויגן? אַליע, אַליע בולאַווינאַ, וועלכע איז געווען בריגאַדיר אין שניידער־צעך, זיך באַפרייט אין איין טאַג זענען מיר פונעם לאַגער געפאַרן צוזאַמען ביז קניאַזש־פּאַגאַסט אויף אַן אַפענער לאַסטמאַשין אין אַ דרייסיק־גראַדיקן פּראָסט. מיר איז אין די וואַלענקעס געווען וואַרעם. זי — אין די לעדערנע שטיוועלעך האָט אין דער מאַשין די גאַנצע צייט געטאַנצט, געשפרונגען, כדי צו דערוואַרע־מען אירע פאַרפּראַרענע פּיס.

אַצינד איז איר געווען בעסער. אירע בגדים אויך נאַסע, אויסגע־וויקטע, אָבער אירע פּיס זענען געווען טרוקן און איך האָבן געהאַט אַ רחמנותדיקן אויסזען. זי איז אָנגעקומען מיט דער זעלבער באַן אין די זעל־בע באַדינגונגען און זי האָט אַזוי געוואַלט שלאָפן, אַז ווען זי טרעפט זיך נישט מיט מיר, וואַלט זי דאָ אויפן אַרט זיך אויסגעצויגן אין דער בלאַטע כדי צו כאַפן אַ דרימל. אייניקע מענטשן האָבן אַזוי טאַקע געטאַן. נאַענט ביים וואַקזאַל־בנין געפונען אַ טרוקן שטיקל פּלאַץ, זיך אַוועקגעלייגט און געשלאָפן ווי ביי גאַט אין בוזעם...

אַליע האָט אויף מיר געקוקט מיט אַזוי פיל מענטשלעכן מיטגעפיל, אַז דאָס האָט מיך גערירט ביז טרערן. ווי וועל איך קענען אַ באַרוועסע פאַרזעצן מיין רייזע? מיין וועג גייט דאָך ווייטער אין קאַלטע געגנטן — סווערדלאָוסק, נאַוואַסיבירסק, אַלטיי?

די גוטע פרוי האָט באַלד צוגעטראַכט אַ פּלאַן ווי אַזוי מיך צו ראַ־טעווען! מתיאש זיין דאָרף מען זיך נישט. זי האָט אַן אויסוועג: ווי נאָר מען וועט אונדו אַריינלאָזן אין וואַקזאַל־בנין, וועט זי מיר געבן אירע שטיוועלעך און זי וועט מיט מיינע וואַלענקעס זיך אַוועקזעצן ביים הייסן ראַדיאַטאָר זיי טריקענען. איך אין אירע שטיוועלעך וועל שבעל צולויפן צום מאַרקל וואָס איז ערגעץ דאָ נאַענט און מיר קריגן עפעס אַנצוטאַן אויף די פּיס.

אַליע, אַליע בולאַווינאַ, די ווונדערלעכע רוסישע פרוי, וואָס האָב איך געוואוסט וועגן דיר? עס איז כדאי מען זאָל וויסן:

זי איז געבאַרן אויפן ווייטן מזרח, אין שטאַט כאַבאַראָוסק. דאָרט אויפגעוואַקסן, דאָרט חתונה געהאַט. געבאַרן צוויי קינדער. אַ יינגל מיט אַ מיידל.

נאָכן טויט פון איר מאַן האָט זי אין אַ צייט אַרום חתונה געהאַט מיט אַ צווייטן, מיט וועלכן זי האָט עטלעכע יאָר געלעבט גוט. ער האָט גע- אַרבעט אין אַ רעסטאָראַן און אין 1937 האָט מען אים אַרעסטירט, באַ- שולדיקט אין „עקאָנאָמישן“ פאַרברעכן, דאָס הייסט — אין גנבה, און אים פאַרמשפט אויף צען יאָר לאַגער. די מאַכט האָט אויך זי נישט געשאַנע- וועט — כאַטש אַ שטוב־באַלעבאַסטע און אַ מאַמע פון צוויי קינדער — „אַלס אַנטיילנעמעריין אין פאַרברעכן ווי די פרוי פונעם פאַרמשפטן“... וועגן אירע קינדער האָט אַליע לאַנגע יאָרן נישט געוואָלט גאַרנישט, און אַוודאי נישט וועגן דעם גורל פון איר מאַן. זי האָט לאַנג געזוכט אירע קינדער און קורץ פאַר דער באַפריינג האָט זי זיך דערוואָסט אַז די קינדער האָבן אַ צייט זיך געפונען אין אַ קינדערהיים. דער זון איז פון דאָרט אַנטלאָפן און איצט געפינט ער זיך אין תּפּיסה פאַר אַ פאַרברעכן. דאָס מיידל האָט גענומען צו זיך אַ כאַבאַראָווסקער קרובה. איצט פאַרט זי צו איר, צו דער אָפּגעזוכטער טאַכטער.

אַליען איז אין לאַגער געווען נישט שלעכט. זי איז געווען בריגאַדיר. אויך אַנדערע „אַנפירנדיקע“ אַרבעטן האָט מען איר אָנגעטרויט, מחמת זי האָט באַלאַנגט צו דער פּריווילעגירטער קאַטעגאָריע ווי אַ קרימינעלע. אָבער די גאַנצע צייט האָט זי זיך באַמיט צו לעבן אין די באַראַקן מיט די פּאַליטישע. אַלע אירע נאַענטע זענען געווען פון די בעסערע פּריווען אין לאַגער. און אין שניידער-צעך אויפן קאַמבינאַט האָבן אַלע פּאַליטישע זי געשעצט און שטאַרק ליב געהאַט.

די אַדמיניסטראַציע פונעם לאַגער האָט פאַר גוטער אַרבעט זיך באַ- צויגן צו איר גוט — און די שיינע, עלעגאַנטע שטיוועלעך האָט מען איר דערלויבט באַשטעלן אין שוסטער-צעך פונעם קאַמבינאַט. אין מיינע ווייטערדיקע שילדערונגען וועט די גוטע פרוי אַליע בולאַ- בינע פאַרנעמען אַ סך אַרט.

סוף כל סוף האָט די וואַקואַל-טיר זיך צעעפנט און אַלע האָבן מיט דער גאַנצער קראַפט און אימפעט זיך גענומען דורכשטופן דורך דער טיר. יעדער האָט געוואַלט זיין דער ערשטער און פאַכאַפן אַ באַקוועמער ערטל. ס'איז געווען אַזאָ געדרענג אַז די מיליץ האָט זיך געמוזט אַריינמישן ס'זאָלן קיין קרבנות נישט זיין.

ערטער ביים ראַדיאָטאָר איז אונדן נישט געלונגען צו פאַרכאַפן, אָבער אויף אַ באַגק האָבן מיר זיך איינגעאַרדנט און אַליע האָט תּיכּף אַראָפּגע- צויגן אירע שטיוועלעך, נאָר אַנטאָן זיי איז מיר געווען זייער שווער. מיינע פּיס זענען געווען פאַרפרוירן און נאַס. אַליע האָט פון אירע זאַכן אַרויס-

געשלעפט א פאר טרוקענע זאקן און איך בין מיט מזל אוועק אפזוכן דעם מארק.

די ליינער מוז קלאר זיין אז ארויסגייענדיק פונעם לאגער נאך צען יאר הארעוואניע איז ביי דעם בעכטיקן ארעסטאנט קיין געלט נישט פא-ראן. דאס איז דאך געווען הארעוואניע פון א קנעכט, וואס מוז פאר זיין מי זיך באנוגענען מיט דער פייקע ברויט. אין משך פון די צען יאר האב איך איין מאל פאר מיין ארבעט אין וואלד באקומען א פינף-רובלדיקע פרעמיע. איך געדענק נישט אפילו אויף וואס און ווי אזוי איך האב „פאר-שווענדט“ דעם דאזיקן קאפיטאל.

מיט וואס זשע גיי איך אין מארק האנדלען? דא איז דער ענטפער, אז אחוץ דעם פאפירל אין וועלכן עס איז אונטערגעשטראכן מיין ארעסטאנטסקער ייחוס און די 37 פונקטן אין לאנד ווו איך טאר מיך נישט בא-זעצן, באקומט יעדער ארעסטאנט אויך רייזע-הוצאות. די גרויס פון דער סומע איז אפהענגיק פון דער שטרעקע, דער ווייטיקייט פון דער רייזע, וואס דער באפרייטער דארף דורכמאכן, און וויפל טעג ער דארף זיך וואל-גערן אין וועג.

איך האב באקומען דריי קנאקנדיקע מאות. וואס די דריי מאות זענען ווערט געווען אין יענער נאך מלחמה-צייט, קען מען זיך פארשטעלן לויט דעם, אז איך האב פאר דער סומע נישט געקענט קריגן אפילו קיין האלבע בולקע ברויט.

איז אט, מיט דעם געלט-מטמון גיי איך אויפן מארק קויפן עפעס אויף די פיס. נישט קיין שווארג, נאר עפעס. איך טאר דאך נישט פארגעסן אז איך בין ערשט ביים אנהייב וועג, און איך טאר נישט אויסברענגען מיין גאנץ פארמעג, אויב איך וויל נישט אומקומען פון הונגער. לויף איך דורכן מארק, קוק זיך ארום אין אלע זייטן און צו מיין שלימזל — נישטא וואס איך זוך. ווען מיר איז שוין הייס געווארן פון ארומלויפן האב איך דערזען א מענטשן וועלכער האט זיך ארומגעטראגן מיט א פאר מענערישע ברעזענט-טופל אין די הענט.

איך בין צוגעגאנגען צו אים אזוי ווי פארבייגייענדיק, ער זאל נישט מיינען אז ס'איז פיקוח נפש און איך וועל אים געבן פאר די שיד וויפל ער וועט פארלאנגען. דאס איז געווען א ייד. ער האט געמאנט 50 קארבוינים. איך האב מיך מיט אים געדונגען און אויסגעדונגען פאר 30 רובל די שיד. ווייזט אויס אז ער איז געווען אויף געהאקטע צרות אז ער האט מוותר געווען אויף די זומער-שיד און זיי אוועקגעגעבן פאר אזא מין פרייז. איך וויל נאך צוגעבן, אז ממש אין געציילטע טעג ארום האבן די סאוועטשיע

רובלס פארלאָרן אין גאַנצן זייער ווערט. און איך האָב מיך נאָר געטרייסט
אַז דער ייד האָט דעם פּדיון אויסגענוצט אין יענעם זעלביקן טאָג —
נישט פּאַלנדיק קיין קרבן פון דער רעפּאַרם.

מיך האָט די רעפּאַרם געטראַפּן אין דעם לאַנגן וועג און ווי אַזוי דאָס
האָט משפּיע געווען אויף מיין מצב וועל איך דערציילן שפּעטער.
נאָר איצט בין איך געווען גליקלעך מיט דער מציאה וואָס כ'האָב
איינגעהאַנדלט. אמת, איך האָב אויסגעזען שטאַרק קאַמיש אין די נישט
לויט דער מאָס גרויסע, מענערשע זומערשיך, וואָס זענען מיר אַראָפּגעפּאַלן
פון די פּיס... אָבער דאָס האָט קיין שום באַדייטונג נישט געהאַט.

וויכטיק איז, אַז אין דעם זעלבן טאָג אין אַוונט האָט מען קאַמפּאַסירט
אונדזערע בילעטן און מיר האָבן זיך אויפגעזעצט אין אַ באַן — קיין
סווערדלאָווסק. מיר, דאָס מיינט — איך און אַליע. מיר פּאַרן שוין אין
איין וואַגאָן, אַ סך באַקוועמער ווי ביז אַהער. מיר האָבן פּאַלקעס צים
שלאָפּן, און מיר האָבן זיך געקענט גוט אויסרוען, און דאָס וויכטיקסטע —
זיך אויסשלאָפּן. מיר האָט נאָך אַפּגעגליקט: ביי מיר צוקאַפּנס איז דורכ־
געגאַנגען די הייסע רער וואָס האָט געוואַרעמט דעם וואַגאָן, האָב איך
אין משך פון דער נאַכט אויסגעטריקנט מיינע וואַלענקעס.

איך באַצייכן דאָס ווי אַ גליק, ווייל אין סווערדלאָווסק איז שוין גע־
ווען אַ גרויסער פּראָסט. און שיין וואַלט איך אויסגעזען מיט מיינע גע־
קויפטע מענערשע ברעזענט־טופּלעס.

אין סערדלאָווסק אויפן וואַקזאַל האָבן מיר ווידער געהאַט אַן איבער־
ראַשונג וואָס האָט אונדו נישט ווייניק געערגערט. דער וואַקזאַל איז גע־
ווען פּול מיט מענטשן. צו די קאַסעס אומגעהייערע רייען. דאָס זענען געווען
אַלץ באַפּרייטע פון די לאַגערן און קאַצענטרירט האָט מען זיך אויף אַזעל־
כע גרויסע קנופ־סטאַנציעס פון וואַנען עס האָבן זיך אַפּגעצווייגט באַנ־
וועגן קיין סיביר, וווּהיין די דאָזיקע „באַפּרייטע“ פּאַליטישע זענען גע־
פּאַרן לויט דער באַשטימונג פון דער מאַכט.

די אויסזיכטן וואָס מיר האָבן געהאַט זענען געווען — זיך וואַלגערן
ווער ווייסט וויפּל מעת לעתן באַגלייך מיט די פּיל מענטשן, וואָס
קענען זיך נישט אַרויסרייסן פון דאַנען, צוליב די איבערגעפּולטע אַדורכ־
גייענדיקע באַנען. מען וואַלגערט זיך אויפן דיל. מ'האַט מורא אַפּטרעטן אַ
רגע, נישט צו פּאַרלירן דאָס אַרט אין דער ריי. דערפּאַר קומען פּאַר קרי־
גערייען, סקאַנדאַלן, אַפּילו געשלעגן. אַז דער מיליך האָט מען נישט גע־
קענט אויסקומען.

אויך איך מיט אַליען האָבן זיך אַנגעשלאָסן אין דער לאַנגער ריי

און ערשט דא אין סווערדלאָווסק האָבן מיר זיך אָנגעהויבן אָפּגעבן אַ חשבון אין וואָס אַר אַ קלאַגעדיקער לאַגע ס'געפינט זיך די מדינה. דאָרט „הינ-טערן שלאָס“ האָבן מיר פאַרשטאַנען, אַז גוט נאָך אַזאַ מלחמה קען אין לאַנד נישט זיין. נאָר אַז ס'איז זייער שלעכט האָבן מיר זיך דערוואַסט ערשט דאָ: אַז די שטאַטישע באַפעלקערונג באַקומט ברויט בצימצום אויף אַ ברויט-קאַרטל... (וואָס עס באַקומט נישט דאָס דאָרף), אַז איבערן גאַנצן לאַנד איז אַ מאַנגל אין פּראָדוקטן ווי גרויפן, צוקער, מעל, און זיי ווערן אויך אויסגעטיילט לויט אַ נאָרמע די דאָזיקע פּאַקטן באַטייטן אַז אין לאַנד הערשט אַ הינגער.

אַזאַ מין לאַגע האָב איך שוין איבערגעלעבט צוויי מאַל: אין די צוואַנציקער יאָרן באלד נאָך מיין קומען אין לאַנד און אין די דרייסיקער אין דער צייט פון דער קאַלעקטיוויזאַציע ווען איך האָב געלערנט אין אַדעס.

נאָר ווען די לאַגע פון דער באַפעלקערונג וואָס לעבט אויף די ברויט-קאַרטל איז געווען אַ שרעקלעכע, איז נישט שווער זיך פאַרצו-שטעלן ווי עס האָבן אויסגעזען די טויזנטער באַפרייטע פון די לאַגערן, וואָס האָבן זיך געפונען אין וועג. וויפּל מ'האַט אין טאַרבע געהאַט סוכאַרן, אָפּגעשפּאַרטע נאָך אין לאַגער האָט מען אונטערגעהאַלטן דאָס האַרץ. וואָס וועט זיין ווייטער ווען די סוכאַרן וועלן זיך ענדיקן און קריגן אַ שטיקל ברויט איז געווען אַזוי שווער ווי אַראַפּציען די לבנה פונעם הימל. אַפילו פאַר געלט, וואָס די באַפרייטע האָבן נישט געהאַט, איז עס נישט געווען צום קריגן.

און וואָס וועט זיין מיט מיר און מיט אַליען וועלכע, וואָס אמת, האָט שוין פון סווערדלאָווסק אַ דירעקטע באַן, נאָר דער וועג דאָרף געדויערן עטלעכע טעג — און עסן דאָרף מען עפעס... די וואַקזאַל-בופעטן זענען דאָך פּוסט און אויף די וואַקזאַל-מאַרקן — דאָס זעלבע.

מיר איז געבליבן ווייניקער וועג. אָבער איך וועל נאָך האָבן צוויי טראַנזיט-סטאַנציעס — אין נאָוואַסיבירסק און רובצאַווסק — און ס'קען זיין אַז מיר אויף די צוויי סטאַנציעס וועט זיין אַ סך ערגער ווי אַליען אין איר ווייטן וועג. ס'איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז פון נאָוואַסיבירסק וועט מיר אַנקומען דאָס אַרויספאַרן ווי קריעת ים סוף. די געדאַנקען מיינע זענען געווען פינצטערע און ביטערע.

דאָס פאַרדריסלעכע און רעוואָלטירנדיקע ממש, איז דאָס וואָס אויף די וואַקזאַלן זענען אויך פאַראַן דווקא זייער שיינע, גוטע בופעטן און אין די באַנען, די ווייט-קורסירנדיקע — ערשט-קלאַסיקע רעסטאָראַנען (וואַ-

גאָרעסטאַראַן), אין וועלכע ס'איז פאַראַן מכל טוב — אָבער זיי זענען פאַר יחידי סגולה, וואָס לאָזן זיך דאָרט ווילגיין. דאָס זענען די אויסדער- וויילטע, דאָס אייבערשטע פונעם שטייטל, דער נייער אייבערשטער קלאַס — די פאַרטיי-נאַטשאַליקעס.

דאָס האָט מיר דערמאַנט די אַדעסער סטודענטישע גאַרקיד פון די 30ער יאָרן. די דאָזיקע גאַרקיד האָט געקענט דורכלאָזן מיט איין מאָל טויזנט עסערס, וואָס פלעגן קומען צו לויפן ווי אויסגעהונגערטע וועלף, און מ'איז נאָכן עסן אַוועק נאָך מער הונגעריק. דערפאַר אָבער האָט אין אַוונט געהאַנגען אַ פלאַקאַט אויפן פאַסאַד אַז דאָרט איז אַ גרויסער רעס- טאָראַן, וווּ מען קען באַקומען וואָס נאָר עס גלוסט דאָס האַרץ, וווּ מ'האַט געקענט גוט פאַרברענגען פאַרוויילט פון אַ גלענצנדיקן אַרקעסטער.

קומט אויס, אַז פאַר די צען יאָר אַפגעוונדערטקייט פון דער „גרויסער ערד“ האָט זיך אויף איר גאַרנישט ניט געביטן? ... די ברייטע מאַסע בייגט דעם קריזש, בוים אויף אַ נייע מלוכה אויף אַ הונגער-פאַיאַק און די פאַרטייטשע פירער מאַכן אַ לעבן, זענען מיט אַלץ גוט באַזאָרגט אין די „פאַרמאַכטע“ קלייטן.

זיצנדיק מיט אַליען פאַרוונקען אין אַזעלכע נישט פריילעכע מחשבות איז צוגעקומען צו אונדז אַ מאַן פון אַ יאָר 50, וועלכער האָט זיך געפונען מיט אונדז אין זעלבן לאַגער אין ראַקפאַס. אַליען האָט ער געקענט, ווייל זי איז געווען אַ בריגאַדיר אין שניידער-צעך. וועגן מיר האָט ער גע- הערט, אַז איך פאַר אין אַלטייער קאַנט, האָט ער זיך געוואַלט באַקענען, מחמת ער פאַרט אויך אַהין.

איך בין געווען צופרידן פון דער באַקאַנטשאַפט, ווייל אַט צעשייד איך זיך מיט אַליען און איך פאַרבלייב אַליין אין אַזאַ שווערן וועג וואָס איז מיר פאַרגעשטאַנען.

כיגעדענק נישט צי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, — מסתמא יא, און איך געדענק אויך נישט ווי ער האָט געהייסן, נאָר איך געדענק אַז ער איז געווען אַ דייטש פון דער דייטשער אויטאָנאָמער געגנט אויף דער וואַלגע. מיך האָט זיין נאַציאָנאַלע אַנגעהעריקייט נישט אינטערעסירט, ווייל אין לאַגער האָבן אַלע פאַליטישע געהערט צו איין נאַציע — אַרעסטאַנטן! מיר פאַליטישע האָבן נישט געהאַט קיין פיינדלעכע געפילן צו מענטשן פון אַן אַנדער אַפשאַטאַמונג. פאַרקערט, מיר האָבן זיך באַמיט איינע אַרויס- העלפן די אַנדערע. כאַטש מיר האָבן פון די פריערדיקע יאָרן געוויסט דעם מהות פון היטלערס זאָלאַגישער שינאה צו יידן און פון די נגישות קעגן זיי, האָבן מיר אָבער ביז דער באַפרייונג נישט געוויסט וועגן דעם

גרויסן חורבן, וואָס ער האָט אָנגעמאַכט אויף די יידישע קהילות אין מזרח-אייראָפּע. אָבער מיר איז נישט געקומען אויפן געדאַנק אַז מיר דאַרפן פאַר היטלערס שגעוון-פּאָליטיק פאַראַנטוואָרטלעך מאַכן יעדן דייטש... און אוודאי נישט אים — אַ געבוירענעם און דערצויגענעם אין ראַטנפאַרבאַנד. האָבן דאָך טויזנטער פון זיין שטאַם געשמאַכט אין די תּפּיסות, נאָר דערפאַר ווייל זיי זענען דייטשן און זייערע משפּחות זענען פאַרשיקט גע-וואָרן קיין סיביר ווי נאָר ס'האַט זיך אָנגעהויבן די מלחמה.

אים האָט מען אַרעסטירט אַ סך פּריער, פאַר דעם מלחמה-אויסברוך, אין 1937טן יאָר. ווהיזן די משפּחה, זיין פּרוי מיט דערוואַקסענע קינדער זענען אַהינגעקומען האָט ער נישט געוואוסט אַ סך יאָרן. ערשט ווען די מלחמה האָט זיך פאַרענדיקט האָבן זיי אָפּגעזוכט איינס דאָס אַנדערע. ווען ס'איז געקומען די צייט פון באַפּרייזונג פונעם לאַגער, האָט די משפּחה וואָס האָט זיך געפונען אין דאָרף אויפן אַלטיי אים געעצהט ער זאָל געמען אַ שיינן אין דער שטאָט רובצאַווסק, וווּ עס געפינט זיך דער גרוי-סער טראַקטאָר-זאַוואַד (דער עוואַקואירטער פון כאַראָו). ער וועט זיך איינאַרדענען אויפן זאַוואַד און זיי וועלן זיך קענען אַרויסרייסן פונעם דאָרף, און אַריינקומען צו אים אין שטאָט.

איז אַט — פאַרט ער אויך קיין רובצאַווסק. און אין משך פון דער גאַנצער רייזע וואָס האָט געדויערט עטלעכע טעג איז דער דייטש מיר געווען נישט סתם אַ באַגלייטער, נאָר אַ ברודער. און אַליע איז מיט אונדז אין זעלבן וואַגאָן וווּ מיר האָבן זיך-ערטער ביז נאָוואַסיבירסק וווּ מיר געזעגענען זיך מיט מיין פּריינדין האַרציק און מיר שטייגן ווידער אויס און מיר גייען אַריין אין דעם גרויסן, אומגעהייער-גרויסן וואַקזאַל-בנין.

איך געדענק נישט ווי אַזוי דער וואַקזאַל האָט אויסגעזען איבערווייניק אַרכיטעקטאַניש, אָבער איך געדענק אַז מיר האָבן נישט געקענט געפינען קיין פּיצל פּריי פּלאַץ זיך אַוועקצוזעצן. איך מיט מיין רייזע-פּריינד זענען געאַנגען פון איין שטאָק אויפן צווייטן, לאַנגזאַם, פאַרזיכטיק, מיר זאָלן נישט אַרױפּטרעטן אויף די ליגנדיקע מענטשן אומעטום — אויף די טרעפּ, אין די קאַרדיאָן, אין אַלע זאָלן. מענטשן, מענטשן אויסגעלייגטע, ווי די שאַף. מידע, שלעפּעריקע, הונגעריקע. גאַט מיינער, אין פאַרגלייך מיט דעם איז סווערדלאָוסק שוין געווען פשוט אַ גן-עדן.

דאָ האָבן געוואַרט נישט נאָר באַפּרייטע פון די לאַגערן אויף זייער וועג קיין סיביר, דאָ האָבן געוואַרט איבערוואַנדערער, וואָס פאַרן משפּחה-ווייז) פון איין געגנט אין אַ צווייטער, אַנטלויפנדיק פונעם הונגער.

ווי אזוי זוכט מען זיך דא אָפּ, ביי וועמען ווערט מער געוואָר אין וועלכן זאל מיר דאַרפן זיך געפינען כדי צו געמען די באַן קיין רוב־צאָוסק? אַ תּוהו ובוהו. מיר האָבן סוף כל סוף געפונען דעם זאַל וווּ מיר דאַרפן וואַרטן — ווער ווייסט ווי לאַנג... געפינען אַ פּריי פּלאַץ אויפן דיל האָבן מיר מידע, אויסגעמאַטערטע זיך אַוועקגעזעצט אויף אונדזערע טשעמאַדאַנדלעך. מיין באַגלייטער איז אַוועק ברענגען אַקרעפּ (קיפּיאַטאַק) אין אַ כּלי. אויף אַלע באַן־סטאַנציעס אין רוסלאַנד זענען דאָך פּאַראַן אַזעלכע איינריכטונגען וווּ עס קאַכט זיך באַשטענדיק וואַסער. שטעלט זיך גאָר אָפּ די באַן אויף צוויי דריי מינוט, לויפט מען מיט די קעסעלעך, טשייניקעס גאָך דעם מים חיים. אייניקע בראַקן אַריין אין דעם זודיקן וואַסער די סוכאַרן וואָס זיי פירן מיט זיך און... כאַפּן איבער...

דאָס הייסע וואַסער, וואָס מיין באַגלייטער האָט געבראַכט איז געווען פאַר מיר ממש אַ רפּואַה, ווייל איך האָב מיך געפילט נישט מיט אַלעמען. איך האָב געפיבערט. דער וועג, מיט אַלע שוועריקייטן, איבערלעבענישן האָט געווירקט אויף מיין צושטאַנד, איך האָב מיך אַ פנים צוגעקילט.

קראַנק ווערן אין וועג, צי אין באַן, באַזונדערס ווען מען געפינט זיך אויף די וואַקזאַלן, איז די גרעסטע פּלאַג פאַר דעם קראַנקגעוואַרענעם. די אַדמיניסטראַציע פונעם וואַקזאַל טאַר זיך חלילה נישט דערוויסן אַז מ'איז פאַרשלאַפט געוואָרן, ווייל באלד קומט מען, מען פירט דעם קראַנקן אין אַ מעדיצינישן פונקט און די מענטשן וועלכע זענען געווען מיט אים אין באַן, צי אויפן וואַקזאַל, ווייסן נישט דערנאָך ווהיזן ער איז אַהינגע־קומען...

די האַנדלונג פון דער אַדמיניסטראַציע איז דווקא געווען צום באַגריסן און פאַרשטענדלעך. רוסלאַנד — צוליב דער אַגלאַמעראַציע פון מענטשן, צוליב דעם הונגער און די אַנטיסאַניטאַרע באַדינגונגען האָט תּמיד געליטן פון מגפות — האָט מען ביי דער גרויסער מענטשן־וואַנדערונג אַוודאי זייער מורא געהאַט פאַר דעם אויסברוך און פאַרשפּרייט פון שרעקלעכע עפּי־דעמיעס...

די באַפעלקערונג אָבער, וויסנדיק אַז מען וועט אַפּשיידן פון זיי דעם קראַנקן, פלעגן אים אין באַן, אַדער אויפן וואַקזאַל, אויסבאַהאַלטן. וואָס זאַלן טאָן לאַגער־מענטשן וועלכע ווייסן נישט ווי לאַנג זיי וועלן זיין אין וועג? וועלכע האָבן גאָר נישט קיין היים, און קיין געלט אויף אַ שטיקל ברויט, טאַמער ווערט אַזעלכער קראַנק, און מען פירט אים אַוועק... ווער וועט וויסן וווּ מ'האַט אים אַהינגעטאַן?

און איך בין אין יענעם 2טן דעקאבער 1947 אויפן נאָוואַסיבירסקער וואַקזאַל געווען אין אַזאַ מין קרענקלעכן צושטאַנד, ווען מ'האַט מיך געקענט אַ כאַפּ טאָן, אַוועקפירן און עס וועט אַפילו נישט זיין ווער עס זאָל פּרעגן אויף מיר. מיך האָט געפּיבערט. איך האָב געהאַט אַ שטאַרקן קאַפּווייטיק. איך בין געווען פאַרקאַטערט. און איך האָב אַפילו נישט געהאַט קיין כוח צו טראַכטן וואָס מיט מיר וועט זיין. אָבער וועגן דעם האָט געטראַכט מיין וועג-חבר, מיין באַגלייטער. ער איז אַרומגעלאָפּן זוכן אַספּירין און שטיי-לערהייט מיר איינגעגעבן די טאַבלעטן און מיר איינגערעדט אויסצוטרענקען נאָך אַ טעפּל וואַסער. ער, דער גוטער מענטש, האָט מיך צוגעדעקט מיט זיין טעלאַגרייקע, אַז אויפן דיל ליגנדיק, זאָל מיר וואַרעמער זיין. ער האָט געזאָרגט ווי אַ ברודער, טוענדיק אַלצדינג פאַר מיר איך זאָל נישט אומקו-מען אין וועג.

איך בין געקומען צו זיך. און מיר האָבן זיך אויך דערוואַסט אַז אין גיכן וועט זיין אַ באַן. און צוליב דעם וואָס פּאַסאַזשירן זענען געווען צו פיל פאַר רובּצאַווסק וועט מען צושטעלן אַ באַזונדערן באַן, וואָס זאָל קענען אויפנעמען אַלע דאָ זיך וואַלגערינדיקע מענטשן. און די ספּעציע-לע באַן האָט באַטייט — אַן עשאַלאַן פון פּראַכט-וואַגאַנעס צו וועלכע דער מאַסן-מענטש אין רוסלאַנד איז געווען געוויינט און האָבן אַזאַ באַן גערופן „פּיאַטסאַט וועסיאַלי“... דער „פּינפּהונדערט פּריילעכער“... פון וואַנען עס קומט דער אויסטערלישער נאַמען, ווייס איך נישט. ווייסן ווייס איך נאָר, אַז מ'האַט די וואַגאַנען אַנגעפּראַפט מיט מענטשן, וווּ ס'איז געוואָרן גאָר גאָר ווייט פון פּריילעכקייט; פּונקט אזוי איז מען געווען באַהערשט פון אַ פּחד. ס'איז דאָך געווען ווינטער. דעצעמבער. די וואַגאַנען נישט באַהייצט. גרויסע פּרעסט. מ'האַט געקענט פאַרפּרוירן ווערן. צו להכעיס שלעפט זיך אַזאַ עשאַלאַן זייער לאַנגזאַם! נישט מען פאַרט, נאָר מען קריכט. באַזונדערס איז אַזאַ מין פאַרן אַן אַפּקומעניש פאַר קליינע קינדער. נאָר וועמען אין דעם גרויסן לאַנד גייט עס אָן? וועמען קימערט עס?

אין מאַמענט ווען די הילכערס האָבן געמאַלדן אַז מ'האַט דערלאַנגט די באַן, איז געוואָרן אַ גערודער, ס'האַט זיך אַנעהויבן אַ בהלה גלייך מען וואַלט באַמבאַרדירט דעם וואַקזאַל. ווען איך מיט מיין באַגלייטער זענען אַרויס אויפן פּעראַן און האָבן דערזען דעם עשאַלאַן, האָבן מיר זיך אַ זאַג געטאָן: — ווי געפעלט אייך? אין אַזעלכן האָט מען אונדז דאָך גע-פירט מיטן עטאַפּ אין די לאַגערן... דאָס איינשטייגן איז געווען אין אַוונט. די וואַגאַנען נישט באַלויכטן.

אריינבאקומענדיק זיך אין וואגאן האבן מיר מורא געהאט שטעלן א טראט. ס'איז דווקא געווען אן אייוועלע, א „רומינקע“. און ווען עס האט זיך צע- ברענט האבן מיר דערוען פנימער. די מענטשן זענען שוין פון ערעגן גע- פארן, פון אנדערע געגנטן. ס'האט זיך ארויסגעוויזן, אז זיי זענען פון אנשי שלומנו. אויך באפרייטע, און זיי פארן שוין עטלעכע טעג — סאמע פאליטישע, סאמע מענער. אויך איינע — א פרוי. ווען דא וואלטן געווען קרימינעלע, וואלט אפילו מיין באגלייטער און באשיצער מיך נישט גע- קענט ראטעווען פון זייערע הענט.

דער אונטערשייד צווישן די ארעסטאנטן-וואגאנען מיט די פון דעם עשאלאן איז אין דעם וואס דא איז נישט געווען די „סאניטארע איינריכ- טונג“ — דער דיל און לאך פאר נארמאלע באדערפענישן... דארט האט מען „געווארגט“ פאר אונדז; דא זענען מיר הפקר. קיינער ברענגט נישט קיין פייקע ברויט און קיין באלאנדע. כאטש צי זיך אויס און שטארב פון הונ- גער...

ברויט קען מען טאקע נישט קריגן כדי נישט שטארבן פון הונגער, אבער אהיים פארן נאך צען יאר לאגער ווו מ'איז נישט אומגעקומען פון עבודת פרך און פארפרארן ווערן אויף טויט, דאס איז דאך אן אומזין. האט מען געפונען אן עצה. די פאסאזשירן פון יעדער וואגאן זענען אראפ- געשפרונגען אויף די סטאנציעס און געזוכט ברענשטאף, — האלץ, שטיינ- קוילן. מ'האט זיך נישט געפילט אפילו שפאלעס ארויסצושלעפן פון אונטער די רעלסן. מ'האט געהאט מיט זיך א האק. מ'האט די רעלסן צעהאקט ביי דעם וואגאן און — חי געלעבט! דאס פייער האט נישט געטארט אפגיין נישט בייטאג און נישט ביינאכט. כמעט ביי יעדן איז געווען א קעסעלע און מ'האט זיך באמיט אויף די סטאנציעס צו קריגן וואסער אין די כלים, און ס'האט זיך געקאכט „קיפאטאק“.

אין חודש דעקאבער בלאזן אין אלטייער געגנט שטארקע ווינטן. עס שיט דער שניי אן אויפהער. און פאלן זיך צונויף די ווינטן מיט די גרויסע פרעסט — איז אזא מין וועטער געפערלעך. אין אזעלכע טעג קען מען די גאז נישט ארויסשטעקן אין דרויסן. דער קאלטער, מעכטיקער ווינט הייבט אויף אלצדינג אין דער לופטן. די אויגן ווערן פארבלענדט פון דעם שניי. די ווייעס באוואקסן. מען קען פארבלאנדזשעט ווערן, ערגעץ אוועקפאלן אן כוחות, פארשאטן ווערן און איינשלאפן אויף אייביק. פונקט אין אזעלכע זאווערוכע-טעג האבן מיר זיך געשלעפט צו רובצאווסק. דער ווינט האט דורכן קוימען צוריק געבלאזן דעם רויך אין וואגאן אריין, און צוזאמען מיט אים די קעלט. דער רויך האט געגעסן די אויגן. אלע זענען אראפ

פון די נארעס און געטאנצט אויפן דיל כדי זיך דערוואַרעמען. די פנימער ביי אלעמען זענען געווען פאַרויכערט. דער רויך האָט געשטיקט. נישט האָבנדיק קיין שפּיגעלע האָט מען קוקנדיק אויפן שכן זיך פאַרגעשטעלט ווי מען זעט אויס אַליין און כאָטש די שטימונג ביי די אַלע לייַדנדיקע אויף גאַטס באַראַט איבערגעלאָזטע מענטשן, איז געווען פון די ערגסטע, האָט מען קוקנדיק איינער אויפן צווייטן, נישט געקענט נישט אויסשיסן אין אַ געלעכטער.

מסתם דערפאַר האָב איך געטראַכט, האָבן די פשוטע רוסישע פּאַלקס-מענטשן אַ באַמען געגעבן דעם דאָזיקן צוג: דער „פּריילעכער“.

אונדזער גליק איז געווען וואָס די זאָווערוכע האָט אויסגעבראַכן ווען מיר זענען שוין געווען באַענט צו אונדזער סטאַנציע. מיר זענען געווען באַזאָרגט אַז די באַגלייעס זאָלן נישט פאַרשאַטן ווערן און מיר זאָלן נישט בלייבן שטעקן אין וועג.

נאָר — מיר האָבן זיך דערשלעפט. אַ סוף צו דער אומגליקלעכער רייזע. מיר זענען אויף דער סטאַנציע רובּצאָוסק.

מיר האָבן אויסגעשטיגן. אין דרויסן פינצטער. אין וואַקזאַל — איין באַלויכטן פענצטער. פינצטער. גליטשיק. אַ דורכעמענדיקער ווינט. איך מיט מיין באַגלייטער האָבן זיך געהאַלטן ביי די הענט, כדי אַנצוקומען צום וואַקזאַל.

נאָר וויי געשריגן. וואָס טוט זיך דאָ? אַ נייע צרה. אַ פולער קאַרידאַר מיט מענטשן. מיר האָבן זיך קוים אַריינגעקוועטשט איבעווייניק. „וואָס איז דאָ?“

— מען לאָזט נישט אַריין איבעווייניק.

— פאַר וואָס?

— ס'א קאַראַנטין!

דער קאַראַנטין אויפן רובּצאָוסקער וואַקזאַל איז אַן ספק אַ נייטיקע זאַך. אָבער פאַר מיר איז דאָס געווען אַן אומגליק. אין שטאַט האָב איך קיינעם נישט געהאַט. ווהיין זשע וועל איך מיר אַהינטאַן אויב מיר וועט אויסקומען וואַרטן אויף אַ מאַשין כדי צוצופאַרן אין אוגלאָוסקער ראַיאָן. צו אַלע צרות וואָס איך האָב דורכגעמאַכט ביז אַהער איז דער קאַראַנטין געווען אַ צוגאַב — אַ ווערעך אויף דער מכה...

אַט אַזוי בין איך אַפגעשטאַנען אין קאַרידאַר פון רובּצאָוסקער סטאַנציע ביז אין דער פּרי. ווען די מענטשן האָבן זיך אַרויסגעשאַטן אויף דער גאַס, האָב איך ערשט אַפגעפונען מיין רייזע-חבר מיט וועלכן ער האָט

אין דעם אַנעפּראָפּטן קאַרידאַר נישט געקענט צוקומען צו מיר. מיִדע, פּאַר-
שלאָפּענע און הונגעריקע, און אַן אַ דאָך איבערן קאַפּ, זענען מיר געווען
פאַרצווייפּלט. פאַר אים איז נאָך צו פּרי צו גיין אויפן זאַוואָד, וווּ ער האָט
געהאַפּט זיך איינצואַרדענען, פאַר מיר — אַ שוואַכע האָפּענונג אַז איך
זאַל אין דער פּריער שעה געפּינען אַ מאַשין.

דערמאָן איך זיך, אַז ביי מיר איז דאָך פאַראַן אַן אַדרעס אין רוב־
צאַווסק. אַ פּרוי האָט מיר אים געגעבן אויפן לאַגע־קאַמבינאַט. מיין באַ-
גלייטער איז מסכים מיר זאַלן אַפּזוכן דעם אַדרעסאַט. אַבער ביז דער שטאַט
איז אַ פאַר קילאַמעטער. לאַזן מיר זיך, פאַרשטייט זיך, צו פּוס. ס׳איז
אונדז בייִדע שווער געווען צו גיין. דער שניי־שטורעם האָט געבלאַזן אין
פּנים. דער וועג האָט געדויערט עטלעכע שעה. אַנגעקומען, דערוויסן מיר
זיך, אַז די גאַס איז אין ראַיאָן פּונעם טראַקטאַר־זאַוואָד. דאַרף מען
שפּאַנען, כאַטש ביז אַהין איז אַ היפּשער מהלך און די פּיס גייען נישט
און מיר זענען הונגעריק. מיר האָבן געטראָפּן. איך האָב אַנגעקלאַפּט אין
טיר. קודם שטילערהייט, פאַרויכטיק, דערנאָך שטאַרקער, ביז ס׳האַט זיך
געעפּנט די טיר מיט אַ שפּעלטל. און דורכן שפּעלטל האָט אַרויסגעקוקט
אַן עלטערע פּרוי. אויף מיין פּראַגע צי דאָ וווינט דער אַדרעסאַט (איך האָב
אַנגערופן דעם נאָמען), האָט זי געענטפּערט מיט כּעס „ניעט“ און פאַרהאַקט
די טיר האַסטיק.

נישט אַנדערש אַז די פּרוי האָט דערקענט פּון וואַנען מיר זענען גע-
קומען און זי האָט זיך דערשראַקן פאַר אונדז. צי דען וועט מען אומעטום
אויף דער פּריי אונדז אויפּנעמען אזוי ? אומעטום וועט זיין אַזאַ באַציונג
ווי צו קרעציקע ? אומעטום וועט מען פאַרהאַקטן פאַר אונדז די טיר ?
אפּשר איז דאָס די סיבה פּון יענעם טרויעריקן בריוו וואָס אסתר האָט
מיר געשריבן ?

מיר האָבן געבלאַנדזשעט אַ גאַנצן טאַג איבער דער שטאַט. וווּ גייט
מען אַריין זיך אַפּוואַשן אַ ביסל און זיך דערוואַרעמען ? אויסרוען זיך ?
אויסטרינקען אַ טעפּל הייס וואַסער מיט אַ סוכאַריק וואָס געפּינט זיך נאָך
ביי מיין באַגלייטער ? קיינער האָט נישט געוואַלט ריידין מיט אונדז. און
די נאַכט האָט זיך אַנגערוקט. וווּ וועלן מיר זיך אַהינטאַן ? — מיר האָבן
זיך געמוזט אומקערן אויפן וואַקזאַל וועלכער איז פאַר אונדז פאַרשלאָסן
צוליב דעם קאַראַנטיין. אַבער אין קאַרידאַר לאַזט מען דאָך יאָ אַריין ?
דערשלאָגענע האָבן מיר זיך געלאַזט צוריק צום וואַקזאַל און זיך גע-
כאַפּט אַז ערגעץ דאָ נאָענט דאַרף זיין דער זאַוואָד. אַט דערנענטערט זיך
אין דער פּוסטקייט אַ מענטש ביי וועמען מיר וועלן זיך דערפּרעגן. — דער

מענטש איז אין אַרבעטס-קליידער. ווען ער איז שוין געווען אַ צוויי שפּאַן
האַט מיין באַגלייטער גאָר פּריינדלעך באַגריסט אים אויף דייטש... פּאַר
וואָס אויף דייטש? ער האָט דערקענט אַן אייגענעם פּון זיין שטאַם? ווי
אַזוי? לויט וואָס?

דער מענטש האָט אויפּמערקזאַם געהערט, געשאַקלט טרויעריק מיטן
קאַפּ. זיי האָבן גערעדט גאַנץ שטיל ווי דאָס וואָלט זיין פּאַר מיר אַ סוד.
שטייענדיק ביי דער זייט האָב איך מיך צוגעקוקט צו דעם אינטימען, גע-
היימען שטראָם וואָס איז געגאַנגען צווישן די צוויי און געטראַכט אַז פּונקט
אַזוי קומט עס פּאַר ווען עס טרעפּן זיך יידן. מען דערקענט זיך פּון ערשטן
אויגנבליק. מען ווערט באַלד היימיש, און מען איז גרייט תּיכּף זיך העלפּן
קעגנזייטיק.

און דער דאָזיקער צופעליק-באַגעגנטער מענטש איז מסכים געווען
אונרו נעמען צו זיך.

ביידע מענער זענען געגאַנגען פּאַרויס און איך האָב מיך קוים נאַכגע-
שלעפּט. די האַפּענונג אַז באַלד וועלן מיר זיך געפינען אין אַ וואַרעם הויז
האַט אויסגעלייטערט מיין געמיט און מיר געגעבן פּרישע כּוחות.
איך גיי נאָך זיי דורך אַ פּוסטן פּלאַץ, אַבער איך זע נישט קיין היי-
זער. איך האָב זיך נישט געקענט באַהערשן און געפרעגט: „וואַהין זשע
גייען מיר, וווּ וווינט דער חבר?“

אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז אויף דעם פּלאַץ וווינען אַ סך דייטשע מש-
פּחות, אַי איך זע נישט קיין געביידעס? איז עס דערפּאַר — האָט מיר
דער גאַסטגעבער דערקלערט אויף רוסיש, ווייל זיי וווינען דאָ אין „זעמ-
ליאַנקעס“ — אין ערד-שטיבעלעך — בונקערס. זיין דירה געפינט זיך אויך
אין דער ערד... און געשושקעט האָט ער זיך מיט מיין וועגפירער צוליב
מיר. ער איז געווען אין אַ פּאַרלעגנהייט אַריינצונעמען אין זיין בונקער אַ
פּרוי. דער בונקער איז קליין. די גאַנצע משפּחה וואָס באַשטייט פּון „אַ
געויגד זאַלבעפּירט“ שלאַפּט אין איין בעט... אַדרבה... מיר וועלן מוזן
איבערנעכטיקן אויפּן דיל...

איך קען נישט באַשרייבן וויפּל טרעפּ טיף אין דער ערד מיר האָבן
זיך אַראַפּגעלאָזט, נאָר ביז היינט זע איך פּאַר מיינע אויגן יענץ ערדשטיבל
פּון דער דייטשער משפּחה אין רובּצאַווסק, אין וועלכן איך האָב גענעכטיקט
פינף נעכט. געווען איז עס אַ דריי מעטער אין דר טיף. ס'איז באַשטאַנען פּון
איין לענגלעכן שמאַלן צימער. די ווענט אויסגעקאַלכט. ביי די טרעפּ — אַ
פּליטע פּון ציגל. דער סופּיט געבויט פּון פּאַרשידענע מאַטעריאַלן — קלע-
צער, ברעטער, טאַל... (אַ געקלעפּטער דאָך-קאַרטאַן) און פּון אויבן ערד.

אין סופיט איז אויך געווען א קליין פענצטער און דער קוימען פון דעם פליטקעלע.

אין צימער איז געשטאנען איין בעט, איין טישל, א באנק, צוויי טאבור-רעטקעס. און אין וואנט ביי דער פליטע איז געווען אזא גישע ווו ס'האָבן זיך געפונען די פראָדוקטן און די כלים. באַלויכטן דאָס צימער האָט איין עלעקטריש לעמפל.

דאָס איז געווען דעם 6טן דעצעמבער 1947. איך האָב ביז דעמאָלט קיין מאָל מיר גישט פאָרגעשטעלט, אַז אין ראַטנפאַרבאַנד לעבן מענטשן אין אַט אַזעלכע באַגרעבענישן.

דער באַלעבאַס האָט דערציילט זיין פרוי אַלץ וואָס ער האָט באַוווּן געוואָר ווערן וועגן אונדז. מיטן גרעסטן גייגער און שרעק האָב איך געקוקט ווי אזוי די פרוי רעאַגירט. נאָר מיין חשש איז געווען אומזיסט. די פרוי האָט אונדז אויפגענומען זייער פריינדלעך, זי האָט אונדז געהייסן אויסטאָן די טעלאַגרייקעס, געגעבן אַן עמער וואַסער און אַ שיסל — וואַשט אייך אָפּ!

— באַלד וועלן מיר עסן נאַכטמאַל...

צוליב מיר האָט די פרוי גערעדט מיט אַ צעבראַכענעם רוסיש, נאָר פאָר מיר איז איר רעדן געווען ווי די בעסטע, מענטשלעכסטע מוזיק. צוויי קינדער האָבן פאַרחידושטע אונדז באַטראַכט. ווייזט אויס, אַז צום עשרטן מאָל פון זייער גלות, אַז אין זייער פאַלאַץ זענען אַריינגעקומען פרעמדע. גייענדיק אַהער איז מיין חלום געווען — אַ טעפּעלע אַקרעפּ. נאָר ווען די באַלעבאַסטע האָט דערלאָנגט יעדן באַזונדער אַ שיסעלע זופּ, אַ גע-דיכטע קאַשע פון פערל-גרויפן און אויך אַ פענעצל ברויט, האָבן מיך אַנגעהויבן שטיקן די טרערן.

נאָך דעם אַוונטברויט האָט די באַלעבאַסטע געלייגט די קינדער שלאָפן און דער גוטער באַלעבאַס, אונדזער רעטער, האָט אונדז דערציילט... איינגטלעך איז דאָס די געשיכטע פון טויזנטער דייטשע משפחות ווע-מעס טראַגעדיע האָט זיך אַנגעהויבן אין איינעם מיט דער מלחמה. באַלד אין די ערשטע טעג פונעם מלחמה-אויסברוך האָט מען פון דער דייטשער אויטאָנאָמער רעפובליק אויף דער וואַלגע אויפגעהויבן די גאַנצע דייטשע באַפעלקערונג פון זייערע איינגעפונדעוועטע היימען און זיי אַרויסגעפירט אין די ווייטע געגנטן — דער עיקר קיין סיביר. דאָס אויפהייבן איז פאַר-געקומען אויפן ברוטאַלסטן אופן. דאָס איז געמאַכט געוואָרן אין אַזאַ בהלהדיקער שנעלקייט, אַז זיי האָבן גישט באַוווּן צו נעמען מיט זיך כאַטש אַ טייל פונעם פאַרמעגן. אין די פראַכט-וואַגאַנען אין וועלכע מ'האַט

זיי געפירט, אין קעלט און הונגער, זענען א סך קראנק געוואָרן, באַזונדערס האָבן געליטן קינדער. א סך האָבן נישט דערלעבט אַנצוקומען אויף אַן אָרט. טויזנטער האָט מען געבראַכט אין אַלטייער קאַנט. דאָ האָט מען גע-
 דאַרפט אַרבעטס-הענט כדי אויפצובויען דעם ווירטשאַפּטלעך-אַפּגעשטאַ-
 נענעם קאַנט. אין אַרבעטס-הענט האָט מען זיך גענייטיקט אויך אין די
 פאַבריקן און זאַוואָדן וואָס מ'האַט באַוויזן צו עוואַקואירן אַהער, און דער
 גרעסטער פּון זיי — דער כאַרקאַווער טראַקטאָר-זאַוואָד. דער זאַוואָד האָט
 אין איינעם מיט דער אויסשטאַטונג געבראַכט זיינע מיטאַרבעטער און קודם
 כּל — דעם טעכנישן, אַנפירנדיקן פּערסאָנאַל. זיי האָט מען געדאַרפט באַ-
 זאַרגן מיט דירות, בשעת רובצאַסק איז נאָך געווען אַ קליינע שטאַט און
 קיין פרייע וווינונגען נישט פאַרמאַגט. ווען מ'האַט אַנגעבראַכט אַהער די
 דייטשן, האָבן טויזנטער אַרבעטער געלעבט אין באַראַקן, אין צוזאַמענווי-
 גונגען. האָבן די דייטשן קיין ברירה נישט געהאַט ווי בויען זיך אַט-די
 ערד-שטיבלעך.

מיין באַגלייטער איז געווען דערשיטערט פון דער דערציילונג. ער האָט
 געטראַכט צו דעם וואָס ס'האַט איבערגעלעבט זיין משפּחה, אין דער צייט
 ווען ער איז שוין אַ דריי יאָר געווען אין לאַגער. זיי האָבן אים וועגן זייערע
 איבערלעבענישן נישט געשריבן. ניין, האָט ער באַשלאָסן. ער וועט אין
 רובצאַוסק נישט פאַרבלייבן. ווייל אויב די אַרבעטער פון דעם גרויסן
 זאַוואָד געפינען זיך אין אַזאַ קלאַגעדיקער לאַגע, לעבנדיק ווי פאַרהיסטאָ-
 רישע מענטשן אין די היל-בונקערס, וואָלט פון זיין זייט געווען לייכטזיניק
 צו ברענגען צו זיך זיין משפּחה. אויסהערנדיק זיין שילדערונג האָט זיך
 באַקומען אַז זיי, די אַרויסגעשיקטע, האָבן דאָ געלעבט אַ סך ערגער ווי
 די טויזנטער אַרעסטאַנטן אין די לאַגערן.

די באַלעבאַסטע האָט אונדז אויסגעבעט אַ געלעגער אויפן דיל, פון
 זעק. מיר האָבן זיך אַוועקגעלייגט אין די קליידער און איינגעניורעט אין
 די טעלאַגרייקעס זענען מיר איינגעשלאָפן ווי די הרוגים.

אין דער פרי האָב איך געדאַרפט באַשליסן וואָס ווייטער טאָן מיט
 זיך. מיינע גאַסטגעבער האָבן אויך אַקטיוו אַנטייל גענומען אין דער שווע-
 רער פּראַגע.

אין שטאַט געפינט זיך אַן איינפאַרהוין ווהיין עס פאַרפאַרן די מאַשי-
 בען פון אוגלאָוסקי ראַיאָן. איך דאַרף מיך אומקערן אין שטאַט און יעדער
 וועט מיר אַנווייזן דעם וועג צו דעם איינפאַרהוין. און דאָך האָט די באַ-
 לעבאַסטע געמיינט, אַז איך דאַרף פרווון איינאַרדענען זיך אויפן זאַוואָד.
 איר מיינונג האָט זי מאַטיווירט אַזוי: אין דער אַנפירונג פונעם זאַוואָד

געפינען זיך א סך יידן. פאר מיר ווי א יידישע וועט מען געפינען אן אר-
בעט. זייענדיק אן א משפחה וועט מען מיר געבן אן ארט אין א צוזאמענ-
ווינונג. נאך דעם וועל איך קענען ארויסנעמען אסתרן צו זיך.
די עצה איז אפשר געווען א ריכטיקע. איך בין אבער געווען אזוי
אויסגעמאטערט פון דעם לאנגן אפקומעניש-וועג, מיין אויסזען אזוי נעבעכ-
דיק אז מען וואלט מיך פון רחמנות נישט אויפגענומען... א חוץ דעם האב
איך מיר פארגעשטעלט מיט וואס פאר אן אומגעדולד אסתר ווארט אויף
מיר. איך האב געמוזט פריער קומען צו איר אין דארף און זען מיט די
אייגענע אויגן וואס מיט איר האט געטראפן. איך האב נאר געבעטן די גוטע
מענטשן אז אויב מיר וועט נישט געלינגען אוועקצופארן זאלן זיי מיר
דערלויבן צו קומען נעכטיקן.
בכבוד גדול.

מיר האבן זיך הארציק געזענגט, מיין באגלייטער האט זיי געדאנקט
מיט טרערן פאר דער גוטער באציונג. מיר האט ער אפגעגעבן זיינע רעשט-
לעך סוכארן און מיר האבן זיך געלאזט אין וועג אריין. ער — זוכן א וועג
צו זיין משפחה, איך — צו אסתר. מיר האבן זיך אויסגעטוישט מיט די אד-
רעסן, צוגעזאגט זיך שרייבן. אין שטאט האבן מיר, ביידע מיט טרערן אין
די אויגן, זיך געזענגט. ער האט געזאגט אז ער וועט תמיד געדענקען דעם
געדולד און די עקשנות מיט וועלכע איך האב איבערגעטראגן אזוי פיל
צרות. איך האב אים געזאגט אז ער האט מיך פארהיט פון אומקומען, און
איך וועל אים נישט פארגעסן.
און אט בין איך ווידער אליין.

דער פרימארגן איז געווען א פראסטיקער. ס'האט נאך אלץ געבלאזן
א ווינט, נאר דער הימל איז געווען א לויטערער. די זון האט געשיינט.
איך האב לאנג געזוכט די גאס מיט דעם איינפארהויז. מיך איינגעקוקט
אין די פנימער פון די באגעגנטע, אפשר וועל איך טרעפן א יידיש פנים ?
און — ס'האט מיך געגליקט. א יידישע פרוי האט ממש מיך גענומען פאר
דער האנט און געבראכט צו דעם געזוכטן ארט. דערביי האט זי מיך גע-
ווארנט אז די באלעבאסטע פון דעם איינפארהויז איז א מרשעת און פאר-
טראגט נישט קיין יידן. די יידישע פרוי האט זיך שנעל אפגעטראגן און
נישט געפרוהוט נאענטער צו באקענען זיך מיט מיר. כ'האב נישט געדארפט
קיין סך צו פארשטיין די סיבה פון איר שנעלן פארשווינדן. ליידער איז
דאס געווען דער ביטערער אמת. מענטשן אויף דער פריי האבן אויסגע-
מיטן א נאענטקייט מיט מענטשן וואס קומען פונעם לאגער. מ'האט גע-
לעבט אין פחד, און זיך געהיט פאר א מגע ומשא מיט אונדז.

אריינגיין צו דער באַלעבאַסטע דער מרשעת האָב איך נישט געדאַרפט. אין הויף זענען געשטאַנען אַזעלכע ווי איך וואָס האָבן געדאַרפט אין זעלבן ראַיאָן. פון זיי האָב איך מיך דערוויסט אַז דער וועג איז נאָך פאַרשאַטן און מאַשינען קומען נישט, אַז זיי הונגערו, ווייל מען קען אין ערגעץ קיין פיצל ברויט נישט קויפן, און אַז ס'איז שוין אַריין אין קראַפט די געלט-רעפאָרם און די רובלס זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין גראַשנס. זיי וואַרטן שוין צוויי טעג, שלאַפנדיק אויפן דיל פון איינפאַרהויז און זיי ווייסן נישט וויפל נאָך מען וועט דאַרפן וואַרטן. ביז איך ראַיאָן איז 80 ק"מ אַבער קו-מען מוזן זיי די מאַשינען, זיי ברענגען סחורה און פירן צוריק נאַפט און אַנדערע מאַטעריאַלן אַז וועלכע דער ראַיאָן קען זיך נישט באַגיין. נאָר ווען וועלן די מאַשינען קומען? קיינער קען נישט ענטפערן פינקטלעך.

איך האָב דאָך באַשלאָסן אַריינגיין צו דער באַלעבאַסטע און בעטן זי זאָל מיר דערלויבן איבערצונעכטיקן. געעפנט עטלעכע טירן פון איין אַל-קער, אַ צווייטן, בין איך אַריינגעפאַלן אין אַ ליכטיקן, וואַרעמען זאַל. אויף אַ ווייכער סאַפע איז געזעסן די באַלעבאַסטע מיט אַ האַנטאַרבעט. אויף מיין באַגריסונג האָט זי אויפגעהויבן דעם קאַפּ, איר לאַנג בלאַס פנים מיט די גרויסע גרינע אויגן האָט מיך שאַרף אַנגעקוקט און זי האָט ווייזט אויס באַלד אַפגעשאַצט אין מיר ביידע גוטע מעלות וואָס זי האָט באַ-זונדערס פיינט געהאַט — אַ יידישקע און אַ געוועזענע אַרעסטאַנטין. איך האָב נישט באַוויזן צו ענטפערן אויף איר „טשטאַ נאַדאַ?“ ווי כ'האַב דער-הערט איר אויסגעשריי:

„פאַשאַל וואָן!“

גאַנצע פינף טעג נאָך אַנאַנד פלעג איך קומען צו דעם איינפאַר-הויז און ס'האַט זיך גוט איינגעבאַקן אין מיין זכרון אין איינעם מיט דער באַלעבאַסטע אין וועלכער כ'האַב געזען אַ ווילד באַשעפעניש, די פאַרקער-פערונג פון אַל דאָס שלעכטס.

פאַר נאַכט האָב איך זיך צוריק געשלעפט צו מיינע גוטע מענטשן אין בונקער. זיי האָבן מיך ווידער אַנגעהאַדעוועט, געגעבן איבערצונעכ-טיקן אַזוי ביזן 11טן דעצעמבער בין איך געגאַנגען היז און צוריק, 5 טעג, ביז איך האָב זיך טאַקע דערוואַרט אויף אַ מאַשין. גאַנץ פרי געקומען צום איינפאַרהויז האָב איך דאַרט געטראַפן בלויז איין עלטערע פרוי און אַ יינגל פון אַ יאָר 15. מ'האַט זי פאַרזיכערט, האָט מיר די פרוי געזאַגט, אַז היינט קומט אַ לאַסטמאַשין. אפשר וועט אונדז אַפגליקן און דער שאַפער וועט אונדז נעמען?

איך האָב נאָך געמוזט צולויפן צום וואַקזאַל אַרויסנעמען מיינע זאַכן

פון דער פאַרהיטונג-קאַמער. אָן זיי האָב איך נישט געקענט אַוועקפאַרן. דאָרט האָב איך אויך געהאַט מיין קאַלדרע. ווען איך האָב זיך אומגעקערט מיטן פעקל, האָט מיר די פרוי געזאָגט אַז אַ מאַשין איז געקומען. דער שאַפער איז אַוועק אויפלאָדן פעסלעך מיט גאַפט און וועט צוריקקומען צום איינפאַרהויו. אויב דער שאַפער וועט אונדז געמען, וועט דאָס שוין זיין אין אַוונט. דער פראַסט איז אַ בייטיקער און וווּ וועט ער אונדז אַוועק-זעצן אין דער אַפענער מאַשין? אויף די פעסלעך? האָט געפרעגט אומע-טיק די פרוי — מיר וועלן דאָך פאַרפראַרן ווערן. אַ קלייניקייט? 80 ק"מ אויף אַן אַפענער מאַשין, ווען דער פראַסט ברענט...

מיר איז שוין געווען אַלץ איינס. אומקומען דאָ צי אויף אַן אַפענער מאַשין, ביינאַכט, אין אַ געפערלעכן פראַסט. און אפשר וועלן מיר דאָך אויסהאַלטן?

דער שאַפער איז געקומען און אונדז אַנגעקוקט ווי מיר וואַלטן נישט געווען ביים זינען. וווּ זאָל ער אונדז געמען? אויף די פעסלעך? זאָל זיין אויף די פעסלעך, אַבי אַוועק פון דער דאָזיקער שטאַט.

מיר האָבן אַרויפגעקלעטערט אַלע דריי, זיך גוט אַרומגעוויקלט, אין אין מיין וואַטענער קאַלדרע און מיר פאַרן. מיין לעצטער פיינלעכער וועג? ... דער שאַפער האָט אונדז געוואַרנט אַז עס גייט שוין צו נאַכט, פון שעה צו שעה שטאַרקט זיך דער פראַסט — וועט ער די מאַשין נישט יאָגן... ווייל וואָס שנעלער מען וועט פאַרן קענען אונדזערע פנימער אַפ-געפראַרן ווערן פון דער פראַסטיק-שניידניקער לופט. אין וועג וועט ער זיך פאַרהאַלטן אויף דריי פונקטן. מיר וועלן אַריינגיין אין די אַכסניהס אַ ביסל איבערכאַפן דעם אַטעם. נאָר בשום אופן זיך נישט אַוועקזעצן, ווייל עס וועט אונדז ציען צום שלאָף און מיר וועלן נישט קענען פאַרזעצן דעם וועג.

ווען מיר זענען אַרויסגעפאַרן אויפן ברייטן שליאַך איז מיר געוואָרן גוט אויפן געמיט. ווען נישט דער ווינט וואַלט געווען אַ ווונדערלעכע נאַכט. דער גאַנצער אַרום, די פאַרשנייטע פעלדער, וועלדער, זענען געווען באַ-לויכטן מיט בלישטשענדיקע שטערן און כ'האַב מיך דערמאַנט די ווינטער-נעכט אין קאַמיל-לאַנד ווען עס באַווייזן זיך די פילקאַליריקע, שימערירן-דיקע שטראַלן אויפן הימל. אָבער וואָס ווייטער איז אונדז געוואָרן אַלץ שווערער צו זיצן אין דער איינגענויערערע לאַגע. דער גאַנצער קערפער איז געוואָרן ווי געליימט. ס'האַט אויסגעפעלט אַטעם. כ'האַב מיט אַן אַפן מויל געשלונגען די קאַלטע לופט אַזוי אַז דאָס טיכל מיט וועלכן מיין קאַפ איז געווען אַרומגעוויקלט, איז באַדעקט געוואָרן מיט שניי... מיין

קערפער איז געווען ווי געליימט, נאָר דער מוח לויטער, האָט געאַרבעט פֿי-
בערדיק. און עס זענען דורכגעלאָפֿן אַ סך בילדער אין זכרון פֿון אַרבעט
אין וועלדער אין 50 גראַדיקן פֿראַסט, פֿון עטאַפֿן אין ענגע טעפֿלושקעס,
פֿון הונגער.

מיר זענען געווען ווי פֿאַרחלשטע ווען די מאַשין האָט זיך אָפּגעשטעלט.
דאָס יינגל האָט אַראָפּגעשפּרונגען שנעל און געהאַלפֿן זיין מאַמען און
דערנאָך אויך מיר אַראָפּקריכן פֿון די פעסלעך. ווען מיר זענען אַריין אין
דער דאָרפֿישער כאַטע האָט די שייַן פֿונעם נאַפּטלאַמפּ פֿאַרבלענדט מייע
אויגן. ס'האַט מיך אַרומגענומען די וואַרעמקייט. דער שניי אַרום פֿנים
האַט גענומען זיך צעשמעלצן. אוי, ווי ס'האַט זיך געוואַלט אַראָפּלאָזן אויפֿן
דיל און שלאָפֿן, שלאָפֿן. נאָר דער שאַפּער האָט אונדז נישט געלאָזט זיך
פֿאַרהאַלטן לאַנג אין דער וואַרעמער דירה.

און דאָס האָבן מיר דורכגעמאַכט ערשט די ערשטע 25 קילאָמעטער.
שפעט אין דער נאַכט זענען מיר אָנגעקומען אויף דער דריטער סטאַנ-
ציע. דאָס איז נאָך נישט דער ראַיאָן-צענטער אוגלי, נאָר אַ דאָרף פֿון דעם
ראַיאָן. די באַלעבאַסטע האָט אונדז אויפֿגעקאַכט הייס וואַסער. און נישט
פֿרעגנדיק קיין דערלויבעניש האָבן איך אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך אַ ביסל
שמאַטעס, זיך אויסגעצויגן אויפֿן דיל און גלייך איינגעשלאָפֿן.

ס'איז שוין געווען גרויסער טאָג ווען די באַלעבאַסטע האָט מיך גע-
טאַרעט: מען דאַרף זיך צעצאָלן מיטן שאַפּער, ער וואַרט... די ווערטער
האַבן מיך געבראַכט אין פֿאַרצווייפלונג. באַצאָלן? אַוודאי דאַרף מען באַ-
צאָלן. וויפל? אַרויספֿאַרנדיק האָבן איך נישט געפֿרעגט און דער שאַפּער
האַט נישט געזאָגט דעם פֿרייז. ביי מיר איז פֿאַרבליבן סך הכל 30 רובל.
לאַנגזאַם גיי איך צו צום טיש וווּ דער שאַפּער איז געזעסן. די פּיס מייע
ציטערן: „וויפל וועט ער פֿאַדערן?“

— „וואָס מער“ — ענטפֿערט ער אויף מיין פֿראַגע. שווייגנדיק לייג
איך אים אַוועק אויפֿן טיש די דריי פֿאַפּירלעך און פֿון די אויגן גיסן זיך
מייע טרערן. איך קען קוים זאָגן, אַז דאָס איז מיין גאַנץ פֿאַרמעגן. אויב
דאָס איז ווייניק נעמט עפעס פֿון מייע זאַכן.

דער שאַפּער האָט הילטיק זיך צעלאַכט נעמענדיק די דריי טשערוואַנ-
צעס און געפֿרעגט:

„איר וויסט נישט אַז אין לאַנד איז אַ געלט־רעפֿאַרם? וואָס וועל
איך טאָן מיט די פֿאַפּירלעך?“

ס'האָבן פֿאַרשטאַנען אַז ער איז גערעכט, נאָר רעדן האָבן איך נישט
געקענט, איך האָבן זיך צעוויינט אויף אַ קול.

די באַלעבאַסטע, אַ דיקע פרוי מיט אַ קיילעכיקן פנים, אין אַ ברייטן העלן פאַרטער, האָט זיך אַריינגעמישט: „לאָז צו רו, סאַשאַ, דו וועסט דאָך מיט וועמען דו האָסט צוט אָן. זי זאָגט דאָך דעם אמת אַז מער פאַרמאָגט זי נישט“...

דער שאַפער האָט זיך אויפגעשטעלט, מיך אָפגעמאַסטן מיט אַ לאַנגן בליק און כ׳האַב געזען אַז דער דאָזיקער בליק איז נישט קיין שלעכטער, אַז ס׳איז אַ בליק פול מיט מיטלייד. ער האָט איבערגעלאָזט דאָס געלט אויפן טיש און מיט לאַנגזאַמע נאָר פעסטע טריט פאַרלאָזט די כאַטע. איך האָב אָפגעדאַנקט דער באַלעבאַסטע, איר געווינטשן זי זאָל קיין מאָל נישט געפרוּווט ווערן מיט אַזעלכע צרות מיט וועלכע איך בין גע- פרוּווט געוואָרן און דערביי האָב איך געטראַכט, אַז אויף דער פריי פעלן נישט קיין גוטע מענטשן...

אַרויסגעוויזן האָט זיך אַז בין דאָרף, „וועליקי אַקטיאַבער“ האָב איך נאָך 14 קילאָמעטער, אַז פון דאַנען האָב איך נישט קיין שום טראַנספאַרט- מיטל. אַז בין אוגלי פון וואַנען ס׳מאַכט זיך יאָ אַ פאַרבינדונג זענען פאַראַן זיבן קילאָמעטער, אַז די היגע איינווינער אויב זיי דאַרפן אַהין צוליב פאַר- שידענע סיבות, גייען זיי צו פוס... נאָר אַזוי ווי מיר איז שווער מיט מיין פעקל, האָט מיר געזאָגט די באַלעבאַסטע — איז דאָ אַן עצה. דאָ גע- פינט זיך אַן אַלטער מאַן, דער פאַסט-פירער. ער פאַרט קיין אוגלי מיט אַ שליטן, דאָרף מען אים בעטן ער זאָל מיך מיטנעמען און פון אוגלי וועל איך מיך שוין דערקלייבן...

בין איך געלאָפן צום פאַסט-פירער.

איך האָב אָנגעקלאַפט אין טיר פון זיין הייזל. קיינער האָט נישט גע- ענטפערט. האָב איך דרייסט געעפנט די טיר. אויפן בעטל איז געזעסן אַן אַלטער מאַן, אַ זקן. ער האָט נישט געענטפערט אויף מיין באַגריסונג, נאָר אויף מיין בקשה מיך מיטנעמען אויף זיין שליטן האָט ער געענטפערט קורץ און אָפגעהאַקט: — „ניעט“... דאָס הייסט — ניין. קאַטעגאָריש. פאַר וואָס? ווייל ער פירט פאַטשט, און ס׳איז אים שטרענג פאַרווערט. איך האָב גערופן צו זיין גוט האַרץ... צו זיין געוויסן. ער וועט מיר ראַטעווען דאָס לעבן. ווייסער וואָס, ווי צו דער וואַנט. איך וועל אייך באַצאָלן, זאָג איך. באַצאָלן? — האָט ער זיך צעשריגן — מיט וואָס? מיט די רובלס וואָס האָבן נישט קיין שום ווערט? איז מיר איינגעפאַלן אַ געניאַלער געדאַנק. איך וועל דיר באַצאָלן מיט אַ זאָך, וואָס דיר וועט שטאַרק צונוצן קומען. אמת, נישט איצטער, נאָר זומער... איך וועל דיר געבן אַ פאַר נייע מע- נער-טופלעס... אַט וועל איך זיי ברענגען וועסטו זען.

אויף זיין פנים האָט זיך באַוויון אַ גוטע מינע. — נו ברענג, האָט ער געזאָגט, — וועלן מיר זען. אין פינף מינוט ממש האָב איך געבראַכט די מציאה. ער האָט זיי באַטראַכט, אַרומגעקוקט פון אַלע זייטן. און איך האָב געוואַרט אויף זיין הסכמה. ער האָט זיי אָנגעמאַסטן אויף די פיס און אויף זיין גערונצלטן פנים האָט זיך באַוויון אַ צופרידענער שמייכל.

— נו גוט, האָט ער געזאָגט — ברענג דייע זאַכן!

איך האָב זיך איינגעאַרדנט אויפן שליטעלע גאַנץ באַקוועם. דאָס וועט טער אַ פּרעכטיקס. די זון האָט געשיינט און געוואַרעמט. דער הימל — אָן איין וואַלקנדל. און שטיל, שטיל — די וויסקייט פונעם שניי און די שטראַלן פון דער זון האָבן געשווינדלט אין די אויגן. איך בין געווען פאַרכישופט. איך האָב נישט באַמערקט ווי מיר זענען אָנגעקומען קיין אוגלי און צוגעפאַרן צו דעם קליינעם בנין פון דער פּאַטשט. דאָ האָט דער אַלטער וואָס האָט אין וועג נישט אויסגערעדט קיין וואַרט, געזאָגט:

— גיי אַריין אין פּאַטשט מיט דייע זאַכן, שטעל זיך ביים פענצטער וואָס קומט אַרויס צום שליאַך און קוק אויפמערקזאַם... וועסטו זען אָנקור-מען אַ שליטן, פּרעג דעם אַנטרייבער צי ער פאַרט אין דאָרף „וועליקי“. ווען יא, בעט מען זאָל דיך מיטנעמען. אַזעלכע שליטנס וועסטו דאָ טרעפן מערטיילס ביו האַלבן טאַג, דערנאָך, האַבנדיק דערליידיקט זייערע ענינים קערן זיי זיך אום. ווייל איצט איז שוין ווייט נאָך מיטאַג און ס'קען זיין דו זאָלסט קיין שליטן נישט טרעפן, וועסטו איבערנעכטיקן דאָ אין אוגלי. — ווו? אין פּראַסטיקן דרויסן?

הייסט עס — ביז צום ברעג דאָרף איך נאָך עפעס איבערלעבן? עס ווערט מיר ווידער גוט אָנגעביטערט אויפן האַרצן. נאָר איך נעם מיין פעקל, שלעפּ מיך אַרויף אויף די פאַר טרעפלעך און אינעווייניק שוין שטעל איך מיך אַוועק ביים פענצטער מיטן אויסקוק צום שליאַך. נאָר זייער גיך פאַר-שטיי איך אַז פון שטיין דאָ וועט זיך גאַרנישט באַקומען. מען דאָרף אַרויס-גיין אויפן שליאַך, כדי איך זאָל נישט דורכלאָזן עפעס אַ שליטל... און אין מוח עקבערט דער געדאַנק אַז ס'קען זיך נאָך מאַכן איך זאָל שוין קיין שליטן נישט באַקומען... וועל איך בלייבן אויף דער גאַס אַ גאַנצע נאַכט? וואָלט געווען אין דערפרי וואָלט איך מיך געלאָזט גיין צו פּוס, אָבער איצטער, אַקעגן נאַכט?

איך וועל אַריינגיין צו דער באַאַמטין פּרעגן צי איך האָב נאָך שאַנסן צו קומען אין דאָרף וועליקי. אין דעם זעלבן מאָמענט איז האַסטיק אַריינגעקומען אַ פּרוי, וואָס האָט אַ טראַסק געטאַן מיט דער גאַסן-טיר און זי האָט דערהערט מיין פּראַגע, און מיט דער זעלבער האַסטיקייט האָט זי זיך

א קערעווע געטאָן צו מיר: — איר זענט מסתם די שוועסטער פון דער סעמיאַנאווע? יא, יא, זיי וואַרטן אויף אייך פון לאַנג. איך קען די סעמיאַנאווע... קומט! קומט! עס איז שוין שפעט. זי כאַפט מיין פעקל, נעמט מיך ביי דער האַנט און פירט מיך צו איר שליטן...

— איך אַליין, זאָגט זי מיר, פאַר פאַרביי וועליקי אַקטיאַבער. איך וווּין נאָך ווייטער. וועל איך אייך ברענגען צו דער סעמיאַנאווע.

דער-אָ אומגעריכטער גליקלעכער צופאַל האָט מיך אָבער געבראַכט אין אַ גרויסער פאַרלעגנהייט. איך האָב דאָך געוואוסט אַז אסתרס פאַטער-נאָמען איז — סאַלאַמאַנאוואַ און נישט סעמיאַנאוואַ, איז אפשר דאָ עפעס אַ טעות? נאָר די זייער באַריידעוודיקע פרוי האָט גיך צעזייט מיין פאַרלעגנהייט, דערציילנדיק מיר אַז זומער, אין חודש אויגוסט, איז גע-קומען צו דער סעמיאַנאווע די שוועסטער „אסתראַ“, אַ שוואַכניקע, אַ קלייניקע, אַ גרויע שוין אין גאַנצן, כאַטש נאָך נישט קיין אַלטע...

לויט די אַלע סימנים איז מיר קלאַר געוואָרן, אַז זי מיינט טאַקע די מענטשן וועמען איך זוך. ווי אַלע מאָל, ווען כ'האַב זיך צוגויפגעשטויסן מיט שלעכטס אָדער מיט שיינקייט און גוטסקייט, האָבן אויך איצט מיך גענור מען שטיקן די טרערן אַז די פרוי האָט דאָס באַמערקט. און ווען די פרוי האָט מיך אַריינגעפירט אין דער דאַרפישער כאַטע און כ'האַב נאָר אַריבער-געטרעטן די שוועל און דערהערט אסתרס געשריי: שפרה! האָב איך מיך ערשט גוט צעווייגט, לאַזנדיק פריי פליסן מיינע טרערן...

אַז אַזוי בין איך ענדלעך דעם 12טן אַקטאָבער אויפן 21סטן טאָג פון מיין אומגליקלעכער רייזע אַנגעקומען צו דעם געזוכטן ברעג.

„וועליקי אַקטיאַבער“

וואָס זשע איז געשען מיט אסתרן פון זינט מיר האָבן זיך צעשיידט? איר וועג פונעם לאַגער אַהערצו, אין דעם דאָזיקן דאַרף מיטן קלינג-גענדיקן נאָמען, איז אויך געווען שווער, כאַטש נישט אַזוי שווער, ווייל זי האָט דעם וועג דורכגעמאַכט זומער. אויך זי האָט געוואַרט גאַנצע מעת לעתן אויף די טראַנזיט-סטאַנציעס, ביז איר איז געלונגען זיך אַרויפכאַפן אויף אַ באַן.

דער עיקר — זי איז אַנגעקומען אין דאַרף און ס'איז איר אַראָפּ אַ שטיין פונעם האַרצן ווען די ערשטע באַגעגנטע איינוויינער האָבן דער-קענט אין איר אַ שוועסטער פון דער סעמיאַנאווע גוטשע. אסתר איז גע-ווען גליקלעך וואָס סוף כל סוף איז מקוים געוואָרן איר ווונטש צו קומען

אהער און זיך טרעפן מיט איר שוועסטער. לאנגע חדשים פאר דער באַ-
פרייזונג האָט זי דאָך באַקומען אַזעלכע האַרציקע בריוו פון איר. ווי צו-
פרידן זי איז וואָס ס'האָט זיך אָפּגעזוכט איר יינגסטע שוועסטער, וועמען
זי האָט 30 יאָר נישט געזען, און אַז קומענדיק צו איר וועט זי געפינען
„ליבע, זאָרג, געטרייאַפּט“.

ווי זשע איז די גוטשע מיט וועמען אסתר איז שוין אומגעדולדיק זיך
אַרומצונעמען און דערמאָנען די קינדעייט, טאַטע-מאַמע, דאָס שטעטל
און דערציילן וועגן איר שווערער ביטערער דאָליע וואָס איז איר צוגע-
שפּאַרט געוואָרן פונעם לעבן ?

לאַזט זיך אויס אַז די שוועסטער איז אין דער היים נישטאָ. זי איז אין
דער בריגאַדע פון פאַראייניקטן קאָלעקטיוו, פיר קילאָמעטער פונעם דאָרף.
די אַרבעט אין דער צייט ברענט; מען נעמט אַראָפּ דאָס גערעטעניש
פון די פעלדער און אַז די קאָלוירטלער קומען ביז זונטיק נישט אַ היים.
גוטשע אַרבעט אין דער בריגאַדע ווי אַ שומרטע.

די מענטשן האָבן אסתרן אַריינגעפירט אין דער כאַטע ווי גוטשע האָט
פאַרמאַגט נאָר אַ ווינקל.

די ידיעה אַז זי וועט מיט דער שוועסטער זיך טרעפן נאָר אין אַ טאָג
אַרום האָט זי געבראַכט אין פאַרצווייפלונג. אַ גאַנצע נאַכט איז זי נישט
געשלאָפן און פאַר טאָג איז זי אַרויס אויפן שליאַך וואַרטן אויף דער
שוועסטער, וועמען מ'האָט געדאַרפט מודיע זיין וועגן אסתרס קומען. זי איז
געשטאַנען לאַנג און זיך אַיינגעקוקט אין דער ווייטקייט, אין סטעפּ. נישט
זיכער צי זי וועט גוטשען דערקענען. אסתר איז דאָך אַלט געווען 10 יאָר
ווען גוטשע איז אַוועק פון דער היים.

און דאָך — זי האָט זי דערקענט, כאַטש גוטשע איז געווען געקליידט
ווי אַלע פויערטעס אין דאָרף, מיט אַ טיכל אויפן קאַפּ, אויסגעבונדן פויער-
ריש. מיטן יעדן שפּאַן מיט וואָס זי האָט זיך דערנענטערט, אַלץ מער זי-
כערקייט האָט אסתר געהאַט, אַז דאָס איז זי און זיך אַ לאַז געטאַן מיט
אימפעט אַקעגן איר מיט אַן אוסגעשריי און געוויינ: גוטשע, שוועסטער
מיינע! זי האָט זי אַרומגעכאַפט אַזוי שטאַרק, אַז דאָס עוף וואָס גוטשע
האָט געטראָגן האָט זיך צעקוואַקעט אַן איבערגעשראַקענע.

נאָר אסתרס פרייד פון דער באַגעגעניש מיט דער שוועסטער איז
באַלד אָפּגעגאַנגען. שוין אין ערשטן מאָמענט האָט זי דערפילט, אַז גוטשע
איז ווייט נישט אַזוי באַגייסערט פון איר קומען. אירע הענט האָבן זיך
אַראָפּגעלאָזט פון דער שוועסטער אין שטוינונג און שרעק. אויף דער
קורצער שטרעקע צו דער כאַטע האָט אין מוח ביי איר געעקבערט די

פראגע: — פאר וואס אזא קאלטקייט? זי האט געוואלט וואס גיכער זיך דערוויסן די סיבה פון דער נישט פריילעכער באגעגעניש, נאך דרייסיג יאר צעשיידקייט...

הכלל — ווו דער הונט ליגט באגראבן? אט ווו. גוטשע, די שוועסטער, האט זי גערופן צו זיך נאך דערפאר, ווייל דערוויסנדיק זיך פון אסתרס בריוו, אז זי ארבעט שוין 7 יאר אין שניידער-צעך, האט זי אין שייכות מיט איר קומען אין דארף, זיך געסטראיעט א פלאן פאר זיך גופא. אין דארף נייטיקט מען זיך זייער אין א שניידערין. אלע האבן זיך געפרייט וואס צו איר קומט א שוועסטער מיט אזא גאלדענעם פאך. צוריק פארן קיין לענינגראד האט גוטשע נישט געהאפט. דעם מאן און דעם איינציקן זון האט זי פארלארן. האט זי געטראכט קויפן א כאטע אין דארף, א נייע מאשין, און אסתר וועט זיצן און נייען. ביידע וועלן לעבן גליקלעך. האט זי באלד געוואלט וויסן וואס פאר א שניידערין איז זי? וואס קען זי?

ארום אסתר איז באלד געווארן א פינצטערניש. קומענדיק צו זיך האט זי איר געזאגט דעם ריינעם אמת, אז זי האט אלע יארן געארבעט בלויז אויף איין דעטאל, און אז נייען זעלבשטענדיק קען זי נישט. איז גוטשע צעקאכט געווארן, געשריגן, געזידלט: „ווי קען דאס געמאלט זיין אין משך פון זיבן יאר זיך גארנישט אויסלערנען? דער טאטע און די ברידער זענען דאך געווען שניידער“...

ווען גוטשען איז א ביסל אפגעגאנגען דער כעס, האט אסתר איר דערציילט וועגן מיר, איר חברטע, וואס דארף זיך באפרייען אין דריי חדשים און אז איך וועל אויך קומען אהער — א גוטע שניידערין.

דאס האט גוטשען נאך מער אויפגעבראכט: „פאר וואס האט שפרה זיך יא געקענט אויסלערנען נייען און אסתר נישט? דאס איז דאך א סימן, אז זי איז א לא יוצלח וואס קען גארנישט און אז זי האט אראפגעבראכט אויף איר קאפ אן אומזיסטן עסער“...

אסתר איז געווען אויפגעטרייסלט. זי האט געקוקט אויף דער צארג-דיקער פרוי מיט פאראכטונג. דערצו האט זי זיך דערמאנט, אז גוטשע, וואס איז די ערשטע אוועק קיין רוסלאנד פאר דער רעוואלוציע, איז געווען גוט איינגעארדנט, געווארן רייך, און נישט געוואלט וויסן פון דער משפחה, און ווען די ברידער זענען געקומען אין לאנד, האט זי זיי מיט גארנישט נישט געהאלפן.

דערמאנענדיק זיך די אלע זאכן און אפגעבנדיק זיך א חשבון, אז רופנדיק זי אהער האט גוטשע געהאט איר עגאָיסטישן צוועק, האט זיך אסתר צעווייגט און וויינענדיק איר פארגעווארפן אלצדינג וואס מ'האט

וועגן איר דערציילט אין דער משפחה. און וואָס שייך איר גאַרנישט קענען, האָט זי געשריגן שלוכצנדיק: — פון וואָנען זאָל זי קענען, אָז זי האָט פאַר איר גאַנצן לעבן קיין גוטן טאָג נישט געהאַט, אָז פון קינדווייז אָן האָט זי שטענדיק שווער געהאַרעוועט, אָז מ'האַט זי דעם אַלף-בית נישט געלערנט, און זי איז שטענדיק געווען די דינסט פון דער משפחה?

— און דו, האָט זי געשריגן מיט אַ צעווייטיקט האַרץ, דו, וואָס דו האָסט אַלץ פאַרלאָרן, געבליבן איינע אַליין אין אַ פאַרוואַרפענעם דאָרף הינטער די הרי חושן, אַליין אַ פיל-געליטענע, דו, ווי קענסטו אַזוי אויפֿ-נעמען אַ פיזיש־שוואַכע, פאַר דער צייט גראָ געוואַרענע שוועסטער, וואָס איז געקומען צו דיר פון די לאַגערן? ... עס ווייזט זיך אַרויס אָז רופנדיק מיך און צוזאַגנדיק ליבע, זאָרג און טריישאַפט, האָסטו געהאַט דיין גי-דערטרעכטיקן פלאַן ווי אויסצונוצן די אויסגעמאַטערטע און ביטער־גע-פרוועטע שוועסטער... און נאָך איין זאך וויל איך דיר זאָגן, שוועסטערקע מיינע, פאַר וואָס עפעס רופט מען דיר דאָ סעמיאַנאווע? דו שעמסט זיך מיטן טאַטנס נאַמען, ער האָט דאָך געהייסן נישט סעמיאַן, נאָר שלמה. מיך רופן אַלע סאַלאַמאַנאוואַ. דיר לוינט זיך בעסער מען זאָל דיר נישט האַלטן פאַר אַ יידישער פרוי?

ווען אסתר האָט דאָס איר אַלץ אַריינגעזאָגט, האָט גוטשע מיט אַ ביזן פנים געשוויגן אָבער אויפגעקאַכט פון אירע לעצטע ווערטער האָט זי נאָר אַ צישע געטאָן דורך די ציין אַ זידלוואַרט, אַ כאַפּ געטאָן דאָס עוף און איז צוריק אַוועק צו דער בריגאַדע...

זי האָט זי איבערגעלאָזט אין דער כאַטע איינע אַליין, נישט פּרעגנדיק וואָס זי האָט געכטן געגעסן...

אַט דאָס האָט מיר אסתר דערציילט, איז געשען באַלד אין ערשטן טאָג נאָך דרייסיק יאָר באַגעגעניש מיט איר שוועסטער.

ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, אָז די מענטשן מיט וועלכע אסתר האָט זיך באַקאַנט אין דאָרף באַלד נאָך איר אַנקומען אַהין, זענען געווען בעסער, מענטשלעכער פון איר לייבלעכער שוועסטער גוטשע.

בלייבנדיק אַליין אין גוטשעס ווינקל־ווינגונג איז זי געזעסן אַ טרויע־ריקע, הונגעריקע, פאַרצווייפלטע, נישט וויסנדיק וואָס מען הייבט אָן צו טאָן. אין דער צייט איז אַהיימגעקומען די באַלעבאַסטע פון דער דירה. זי האָט פאַרשטאַנען לויט אסתרס אויסזען, אָז זי איז אין אַ שווערער שטי-מונג און פאַרצווייפלט. ווען אסתר האָט איר דערציילט וואָס ס'איז פאַרגע-קומען צווישן איר מיט גוטשען, האָט זי אַ זאָג געטאָן מיט אַ גוט־האַרציקייט: — ערגער זיך נישט. ביי אונדז וועסטו נישט פאַרפאַלן ווערן. אַרבעט

אין אונדזער ווירטשאפט איז פאראן גענוג, וועסטו העלפן אין די גערטע-
נער און אויף אנדערע ארבעטן, וועסטו באקומען עסן צו זאט. געלט —
האָט זי געזאָגט — דאָס נישט. מיר, אין קאלעקטיוו, באַקומען נישט געלט.
אונדז צאָלט מען מיט תבואה ווען מען נעמט אַראָפּ דאָס גערעטעניש פון
די פעלדער...

אַזוי איז אסתר געוואָרן אַ קאַלכאַזניצע. זי האָט געאַרבעט אומעטום
ווי מ'האָט זיך גענייטיקט אין הענט, און גענעכטיקט אין כאַטע ווי גוטשע
האָט פאַרמאַגט איר ווינקל. אָבער נישט אין דער שוועסטערס ווייכן בעט,
נאָר אויפן אויוון.

זי האָט זיך דערוואָרן אַ סך פריינד אין דאָרף, נאָר באַזונדערס האָט
זי זיך באַפריינדט מיט דער משפחה פון מאַרפּאַ יאַקאוועוואַ, וועמעס
כאַטע איז געווען בשכנות.

פון דער מלחמה האָט זיך צו מאַרפען נישט אומגעקערט איר מאַן און
אַ זון. זי איז פאַרבליבן אַן אַלמנה מיט פיר קינדער — דריי יינגלעך און
אַ מיידל. מאַרפּאַ איז געווען די מעלקערין פון קאַלווירט איין יינגל האָט
געאַרבעט אין דער בריגאַדע. דאָס מיידל — אין דער שטוב־ווירטשאַפט.
צוויי קליינע יינגלעך האָבן געלערנט אין שול, די דאָזיקע משפחה איז
געוואָרן אסתרן אַ היים. זיי האָבן זיך צו איר באַצויגן ווי צו אַ מיטגליד
פון זייער הויזגעזינד און ווי אַזא האָט זי, פאַרשטייט זיך, געהאַלפן אין
דער באַלעבאַטישקייט. און אַזוי ווי וועגן מיר האָט זי אַלצדינג דערציילט
דער דאָזיקער משפחה, האָבן זיי אין איינעם מיט אסתרן אויף מיר משפחה-
דיק געוואָרט...

די אַלע איבערלעבענישן אסתרס האָבן איר מיך דערוואָסט ערשט אין
אַ טאַג אַרום נאָך מיין אַנקומען. דערציילן באַלד האָט זי מיר נישט גע-
קענט, ווייל ווען איר בין אריינגעקומען אין כאַטע צו איר זענען דאָרט
געווען אַ סך מענטשן. צווישן זיי האָט זיך מיר געוואָרפן אין די אויגן
גוטשע, ווייל זי איז שטאַרק ענלעך צו אסתרן; זי איז צו מיר נישט צו-
געאַנגען מיך באַגריסן און זיך באַקענען. ווען דער עולם איז זיך פונאַן-
דערגעאַנגען איז זי צוגעקומען צו מיר מיט אַ לאַקריץ־זיסן שמייכעלע,
מיר אויסגעשטרעקט די האַנט און געפרעגט ווי איר פיל זיך נאָך אַזא
לאַנגער רייזע? ...

אודאי וואָלט געווען אַ יושר אז ווען עס קומט אַ גאַסט נאָך אַזא
לאַנגער, שווערער רייזע, זאל מען נישט נאָר יוצא זיין מיט אַ האַנטדרוק
און מיט גאַרנישט פאַרפליכטנדיקע פראַגן. נאָר ווי עס פירט זיך ביי לייטן
אויפצובעמען מיט עפעס כיבוד צו דערהאַלטן די נשמה. זי האָט דאָך

אויסגעצייכנט געוואסט פון וואָנען איך קום, ווי לאַנג איך האָב מיך גע-
שלעפט צו דעם דאָרף וווּ „דער רוח זאָגט אַ גוטע נאכט“, און אז איך בין
זיכער הונגעריק...

האַט גוטשע טאַקע אַרויפגעשטעלט אויפן טישל אַ שיסעלע מיט עפעס.
אַ מאכל געקאַכט פון טיקווע(קאַבאַק), אַ טשייניק מיט הייס וואַסער און
דריי דינינקע רעפטלעך שוואַרץ ברויט.

איך האָב מיך צוגעכאַפט צום טרינקען (נישט פאַרפאַרעט און אַן
צוקער), נאָר כ׳האַב געזופט דעם אַקרעפּ און פאַרביסן מיט דעם מוצאלע
ברויט. נאָר אַ מאָדנע זאך האָט זיך באַקומען ווען איך האָב געוואַלט פאַר-
זוכן דאָס מאכל פון דעם שיסעלע; גוטשע איז געזעסן אַנטקעגן מיר און
גערוקט דאָס שיסעלע הין און צוריק. ווי נאָר זי האָט באַמערקט אז איך
מאָך אַ באַוועגונג צו פאַרוזוכן האָט זי באַלד דאָס שיסעלע אַ רוק געטאַן
צו זיך. די פּראָצעדור האָט געדויערט לאַנג און איך האָב טאַקע דאָס מאכל
נישט פאַרוזוכט.

איך האָב געהאַט דאָס געפיל אז די פרוי רייצט זיך מיט מיר, אז דאָס
איז עפעס אַ ביטערע שפּיל מיט אַ הונגעריקן מענטשן. אז טאָן אַזאַ זאך
קען גישט נאָר אַ שלעכטער מענטש, נאָר אַ ווילדער, מאַראַליש-פאַרדאַר-
בענער.

ווי מען פאַרשטייט בין איך נאָך דעם לאַנגן ביטערן וועג געקומען
נישט נאָר הונגעריק, נאָר אויך געפערלעך שלעפעריק. איך בין געזעסן
ביים קליינעם טישל אַ מידע, הונגעריקע, שלעפעריקע און געטראַכט וווּ
וועט גוטשע אין דעם קליינעם צימער מיך אַוועקלייגן שלאָפן? ווען זי
מאַכט מיר אַ געלעגער אויפן דיל וואַלט איך געווען שטאַרק צופרידן. זאָגט
אַבער גוטשע, מיט איר לאַקריץ-זיסן קול: גייט לייגט אייך שלאָפן אין
מיין ווייכן, וואַרעמען בעט. מיט מיר צוזאַמען וועט אייך זיין וואַרעם.
איר זענט דאָך מיד און שלעפעריק.

נאָך דער טראַגיקאַמישער סצענע מיטן רוקן דאָס שיסעלע האָב איך
פאַר דער זיסער אייגלאַדונג זיך דערשראַקן ממש. כ׳האַב געוואַרפן אַ דער-
שראַקענעם בליק צו אסתרן און געפרעגט: — און דיין געלעגער וווּ איז?
— איך שלאָף אויפן אויוון פון זינט איך בין געקומען, האָט אסתר
מיר געענטפערט, — אויפן אויוון איז מיר גוט צו שלאָפן, — האָט זי
געזאָגט.

— וואָס זאָל איך טאָן? — האָט מיין שטומער בליק געפרעגט ביי
אסתרן, אַבער זי האָט מיר גישט געקענט ענטפערן, האָב איך מיך אויס-

געטאָן און אַרײַנגעלייגט אין דעם בעט מיט אַן אונטערפערענע און זיך אַזוי צוגערוקט צו דער וואַנט כּיזאַל זיך צו דער גוטשען נישט צורירן. איך געדענק נישט צי איך בין אין יענער נאַכט געשלאָפן, אָבער איך געדענק אויסגעצייכנט, אַז פאַר טאָג בין איך שנעל אַרויס פון דעם שרעק־ לעכן בעט — די ערשטע. אסתר איז אויך באַלד אַראָפּ פונעם אויוון און מיר זענען אַריין צו דער שכנה, צו מאַרפּאַ יאַקאָוּלעוואַ.

מאַרפּאַ איז שוין געווען אויף דער מילך־פערמע. דער טאַכטער האָט זי אַנגעזאָגט זי זאָל אָפּקאַכן קאַרטאַפּל און אונדז ביידן געבן אָפּצושני. דאָרט אין שטוב ביי מאַרפּען בין איך געוואָר געוואָרן אַלץ וועגן דעם שוועסטערלעכן קבלת פנים וואָס גוטשע האָט געמאַכט אסתרן.

— איצט מיינסטו דאָך מסתם, האָט אסתר פאַרענדיקט איר געשיכטע, — אַז איינלאַדנדיק דיך צו שלאָפן אין איר ווייכן בעט האָט זי געמיינט דיין טובה? ביסטו זיך טועה. זי ווייסט דאָך אַז דו קענסט יאָ נייען, האָט זי אַ ווייטן אויסקוק פאַר אירע פּלענער... דערפאַר האָט זי דיך אַזוי גערן גערופן אַהער, אַזוי ווי מיר...

נאָך ווי זאָגט דאָס ווערטל: זי האָט געטראַכט און גאָט האָט געלאַכט! טוען מיר איר אָפּ אויף טערקיש און מאַכן צו נישט אירע ספּעקולאַטיווע פּלענער. ערשטנס בין איך די צווייטע נאַכט אַרויפגעקראַכן צו אסתרן אויפן אויוון, און אויפן דריטן טאָג האָבן מיר גענומען אונדזערע קלומיקעס און אַריבערגעגאַנגען וווינען אין דער שכנישער כאַטע ביי מאַרפּע יאַקאָוּל־ לעוואַ.

גוטשען הייסט עס, האָבן מיר געלאָזט מיט אַ נאָז... קען זיין אַז אונדזער שריט האָט זי פאַרדראָסן, קען זיין אַז דאָס האָט איר פאַרשאַפט האַרצווייטיק. אונדז ביידע, וואָס האָט אונדז דערוואַרט אין דעם דאָרף וווּ מיר האָבן גאַרנישט פאַרמאַגט — נישט געלט, נישט פּראָדוקטן? אָבער אסתר האָט מער נישט געקענט פאַרבלייבן ביי דער פאַרמעגלעכער שוועס־ טער, און נאָך לאַנג פאַר מיין קומען האָט מאַרפּע מסכים געווען אונדז אַרײַננעמען צו זיך. נאָך מער: מאַרפּאַ האָט אַ ניימאַשין. זאָלן מיר זיך נוצן מיט אים, ווייל אַרבעט וועלן מיר האָבן...

אין דריי טעג אַרום נאָך מיין קומען האָב איך געמוזט אַוועקגיין צו־ פוס קיין אוגלי זיך איינמעלדן אין דער מיליץ פונעם ראַיאָן־צענטער. ווען איך האָב דאָס געזאָגט גוטשען האָט זי אַ זאָג געטאָן: גוט! זי וועט גיין צוזאַמען מיט מיר, ווייל זי האָט עפעס צו טאָן אין ראַיאָן.

אין דער פרי האָב איך זיך אַנגעטאָן וואַרעם און זיך אַרויסגעלאָזט אין וועג. ס'איז געווען אַ פּראַסט מיט אַ ווינט. מיר זענען געגאַנגען

שווייגנדיקע. איך — א שטאַרק פאַרטראַכטע און פאַרזאָרגטע: וואָס וועט זיין מיט אונדז אין דעם דאָזיקן דאָרף וועליקי? פּלוצעם זאָגט גוטשע: — שפּרה, איך וויל זיך פאַר אייך פאַרקלאַגן אויף מיין שוועסטער און אייך דערציילן וואָס איך האָב געהאַט פון איר אויסצושטיין ביז אייער קומען...

— נעכטן, ווען זי איז געווען דערביי, האָב איך נישט געקענט מיט אייך ריידן. נאָר אַט־די פרוי איז, צום באַדויערן, מיין שוועסטער, זי איז דאָך אַ פּולשטענדיקער טויגעניכטס. אַפּגעלעבט אַ האַלבן לעבן און זיך גאַרנישט אויסגעלערנט. און טאַמער זאָגסטו איר אַ וואָרט, פּאַלט זי אָן אויף דיר מיט חוצפּה. זידלט מיר, שרייט אויף מיר. ווען איך זאָל דאָס געווען וויסן, וואָלט איך פאַר קיין פּאַל זי נישט געווען גערופן צו מיר. איך האָב אויסגערעכנט, צוזאַמען מיט איר זיך איינאַרדענען מענטשלעך. קויפּן אַ בהמה, ווי אויך אַ ניימאַשין. זי וועט נייען, איך וועל פירן די ווירטשאַפּט...

די אַלע טענות האָב איך שוין געהערט פון אסתרן און אויב איך האָב איין רגע חושד געווען אַז זי איז עפּעס מגומ, האָב איך איצט געהאַט די געלעגנהייט צו הערן דעם צווייטן צד אַליין און זיך איבערציגן אַז אסתרס כאַראַקטעריסטיק פון דער שוועסטער איז אַ ריכטיקע. און ווייל איך האָב שוין געוויסט ווי אַזוי די שוועסטער האָט זי פּשוט געלאָזט אויף גאַטס באַ-ראַט, די אומגליקלעכע, אַנגעליטענע, שוואַכענע, אסתר, וועלכע האָט געמוזט גיין באַדינען די פּויערים כדי נישט שטאַרבן פון הונגער... און ווייל איך האָב געוויסט דאָס גאַנצע טרויעריקע לעבן אירס, אַנהייבנדיק פון דער רויער קינדהייט, — האָבן גוטשעס תּרעומות צו איר מיך גע-בראַכט אין אַ געוואַלדיקן כּעס. כּהאַב געפּילט, אַז איך מוז צו אַט דער מיאוסער פּאַסקודנער, שלעכטער יידענע אויסלאָזן מיין צאָרן אויף גאַר אַן אַנדער מיין אופן. איך האָב געקענט נאָר אויסשרייען מיט חווק:

— איר האָט נישט געדאַרפּט אַזוי פּיל ליידן פון אייער שוועסטער גוטשע. איר האָט פּשוט געדאַרפּט נעמען אַ האַק, דערהרגענען זי — און פּטור!...

גוטשע האָט זיך נישט געריכט אַז איך וועל אַזוי רעאַגירן. זי האָט זיך פּשוט דערשראַקן פאַר מיר, ווי זי וואָלט דערזען פאַר זיך אַ באַנ-דיטקע. זי האָט אין שרעק גענומען שפּאַנען שנעל פאַרויס. אָבער איך האָב איר נאָכגעהאַלטן טדאָט ביי טראַט, און אַזוי זענען מיר אַנגעקומען קיין אוגלי.

אין אוגלי איז גוטשע באַלד נעלם געוואָרן. אָבער מיך האָט שטאַרק

אינטערעסירט צוליב וואָס זי איז געגאנגען זיבן קילאָמעטער צופוס אין אַ גרויסן פראַסט אין דעם ראַיאָנעם צענטער ?
ווען איך האָב מיך אומגעקערט אין דאָרף איז אסתר מיר שוין אַנט-
קעגנגעלאָפן. מיר האָבן פאַרנומען אונדזער פאַרמעגן, רחמנא ליצלן, און
זענען אַריבער וווינען צו מאַרפּאַ יאַקאָוולעוונאַ. און אויס — געענדיקט מיט
גוטשען.

און דערוויסן זיך וואָס ס'האַט זי באַווויגן אין דעם פראַסט צו גיין
קיין אוגלי איז געווען נישט שווער. אין יענע טעג האָט די סאָוועטנמאַכט
דאָך דורכגעפירט די געלט-רעפּאַרם וואָס האָט צו נישט געמאַכט דעם
ווערט פון די רובלס. גוטשע איז פון דער מלוכישער אונטערנעמונג שטאַרק
געטראָפן געוואָרן. זי האָט אַפילו מורא געהאַט איבערצוריידן וועגן דעם,
אַבער אַלע אין דאָרף האָבן געוואָסט. יענע וועלכע האָבן געהאַט דאָס געלט
אין די בענק האָבן גאַרנישט אָנגעוויירן, אַבער אַנדערע וועלכע האָבן
געהאַלטן דאָס געלט אין דער היים אין די קופּערטס, אַזוי ווי גוטשע, איז
פון דעם געלט געוואָרן בלאָטע. איז זי איצט געלאָפן דאָס אַנטווערטעטע
געלט אַריינטראָגן אין באַנק... און מען זאָל פאַרשרייבן אַז עס ליגט שוין
פון יאָרן צוריק, זי איז גרייט געווען אַפילו אונטערשמירן די באַאַמטע
וועמען זי האָט געקענט. אומזיסט.

אסתר און איך אויך האָבן איר געוונטשן זי זאָל אַלע אַפּשפּאַרונגען
פאַרלירן, זי זאָל איבערגיין אויף אונדזער שטאַנד — אפשר וועט דאָס
אויפּוועקן אין איר צוריק דעם צלם אלוקים...

מאַרפּאַ יאַקאָוולעוונאַ

דאָס דאָרף „וועליקי אַקטיאַבער“ האָט פאַרמאַגט איין לאַנגע, ברייטע
נישט ברוקירטע גאַס, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן ביים וואַלד. פון דער גאַס
האַבן זיך געצויגן שליאַכן אין פאַרשידענע ריכטונגען אין ראַיאָן-צענטער
אוגלי, און אין אַנדערע דערפער און צו דער בריגאַדע.
די הייזער אין דאָרף — הילצערנע — אַלע לויט איין שניט, אַלע מיט
איין פנים. אין יעדן פון די הייזער איז געווען קודם אַן אַלקער אין וועלכן
ס'האַט זיך אויפּגעהאַלטן דאָס באַלעבאַטישקייט פון די איינוווינער — די
בהמה, דער חזיר, שעפּסן, עופות און אויך אַ קאַסטן טרוקענע שפייז. און
פון דאַנען — אַ שמאַלע טיר אין אַ קליינעם צימער וווּ ס'האַט געלעבט
די גאַנצע משפּחה, ווי גרויס זי איז נישט געווען. די ווענט אין צימער
שטוקאַטורט, געקאַלכט, דער דיל — אַ הילצערנער. אַ פּערטל פון דעם צי-

מער האָט פאַרנומען דער אויוון אין וועלכן מ'האָט געבאָקן ברויט און געקאַכט.

אין אָט אין אַזאַ קליינעם צימער, וווּ ס'האָט געווינט מאַרפּאַ יאַקאָוו-לעוונאַ מיט פינף נפשות, האָבן אויך מיר ביידע זיך אַריינגעשטופּט. מיר האָבן געמוזט, די נויט האָט אונדז געצוונגען. פון גוטשען האָבן מיר געמוזט אַנטלויפן. פאַרלאָזן דאָס דאָרף האָבן מיר נישט געקענט. מיר האָבן ביידע נישט געהאַט ווהיין צו פאַרן, און קיין געלט אויף רייזע-הוצאות אויך נישט. אין אָט דער הילפלאָזער לאַגע האָט מאַרפּאַ יאַקאָוו-לעוונאַ אונדז פשוט געראַטעוועט. און מיר זענען איר געווען דאַנקבאַר וואָס זי האָט, נישט קוקנדיק אויף דער ענגשאַפּט אין איר צימער, אונדז אויך אַריינגענומען.

אין איר צימער איז געשטאַנען איין בעט אין וועלכן זי איז געשלאָפּן מיט איר טאַכטער און זונטיק ווען דער זון פלעג קומען אַהיים פון דער בריגאַדע האָט ער אויך גערוט אין דעם זעלבן בעט. די צוויי קליינע יינג-לעך זענען געשלאָפּן אויפן אויוון. אַריינקומענדיק פון דרויסן פלעגן זיי באַלד אַרויף אויפן אויוון — זיך וואַרעמען. זיי האָבן דאָך אויף זיך קיין העמדלעך נישט געהאַט.

ביי דער זייט פון בעט איז נאָך געשטאַנען דער קאַסטן אין וועלכן מען פלעג אַריינשיטן דעם ווייץ, וואָס די מאַמע און דער זון פלעגן באַקן-מען פאַרן אַרבעטס־טאַג. אויף דעם קאַסטן האָבן מיר זיך אַיינגעאַרדנט — איך מיט אסתרן. דער קאַסטן — שמאַל און קורץ, אויסציען די פיס נישט מעגלעך. פונעם פענצטער האָט געיאָגט אַ קעלט. איך פלעג מורא האָבן נישט אַראַפּגעפאַלן ביינאַכט. אין לאַגער האָבן איך געהאַט בעסערע באַקוועמלעכקייטן. נאָר מיר האָבן דאָך קיין ברירה נישט געהאַט.

ערגער איז געווען צו מאַרגנס. אויפשטייענדיק האָבן מיר שוין נישט געהאַט וואָס צו עסן. מיר האָבן זיך נישט געקענט דערלויבן צו נעמען עפעס ביי דער ביז גאָר אַרעמער משפּחה, האָבן איך געזאָגט אסתרן, אַז איך וועל אַריינגיין צו גוטשען בעטן זי זאָל אונדז באַרגן, אויסלייען אַ ביסל מעל און קאַרטאַפּל. פאַר איר איז דאָס געווען אומגלויבליעך: שפּרה, די שטאַלצע, וואָס איז קיין מאַל נישט מוחל קיין עוולות, זאָל אַנבייגן דעם קאַפּ פאַר גוטשען? זי האָט מיך געפרוּווט אַפּריידן פון דעם שריט, מחמת אָט באַלד וועט קומען די פאַרוואַלטערין פון דעם קאַלכאַזנעם קלייטל איך זאָל איר איבערנייען אַ מאַנטל, וועל איך מיר שוין פאַרדינען אויף חיובת. ניין, איך האָבן מיך נישט געקענט פאַרלאָזן אויף דעם. אַרבעטן מיט אַ פּוסטן מאַגן איז אויך נישט קיין ענין. איך וועל דאָך אַריינגיין. איך

האָב גענומען אַ שיסל מט אַן עמער און ווען איך בין אַריינגעקומען האָט גוטשע זיך דערשראָקן. איך בין גלייך צוגערעטן צום ענין. אויסהערנדיק מיך האָט זי אָנגעשטעלט צוויי פאַרווונדערטע אויגן, צונויפגעצויגן אירע דינע ליפעלעך אַז דאָס מאָל האָב איך זיך דערשראָקן. אָט וועט זי מיר אַ זאָג טאָן „פאַשאַל וואָן“, נאָר זי האָט גענומען מיינע כלים, איז אַוועק אין קעלער און אין שייער און מיר געבראַכט די פאַרלאַנגטע שיסל מעל און קאַרטאָפּל. דערביי האָט זי געזאָגט, אַז דאָס לייט זי נאָר מיר, נישט דער שוועסטער.

יִהאָב אויך אָנגענומען דאָס ערשטע שטיקל אַרבעט אין דאָרף און אָב־געהויבן מיין נייע נייטאָרין־קאַריערע. אַזוי ווי צושניידן האָב איך נישט געקענט בין איך געווען נאָר אַ האַלבע שניידערין. אָבער איבערנייען, איי־בערניצעווען אַ בגד — אויף דעם בין איך געווען אַ בריה. און אַזאַ מין אַרבעט איז געווען אין דאָרף אַ סך. איבערנייען, איבערדרייען, ווייל קריגן נייע סחורה, און באַשטעלן אַ מלבוש ווי דיר געפעלט איז געווען נישט פון די גרינגע זאַכן, נישט נאָר אין דאָרף — אין גאַנצן לאַנד.

מיט מיין ערשטער קליענטין האָב איך זיך איינפאַרשטאַנען: זי וועט מיר באַצאָלן מיט פּראַדוקטן. מיט אסתּרן האָבן מיר פּלייסיק אַן אַרבעט געטאָן, האָבנדיק אין זינען, אַז די אַרבעט מוז געמאַכט ווערן שייך און גוט. דאָס וועט זיין אַ רעקלאַמע. די תּושבים פון דאָרף וועלן ברענגען באַשטעלונגען און מיר וועלן זיין געראַטעוועט.

און — כּך הווה.

די פאַרוואַלטערין פון דעם קלייטל איז געווען זייער צופרידן. זי האָט אונדז געבראַכט מעל, קאַרטאָפּל, זאַלץ, גרויפן, שוועבעלעך און אַפילו אַ שטיק פּלייש. ס'האָבן זיך אַ שאַט געטאָן קליענטן. מ'האָט געטראָגן פּראַ־דוקטן און — חי געלעבט! אין מאַרפּאַס קליינעם צימערל איז געוואָרן פּריילעך. דעם ערשטן מיטאַג וואָס אסתּר האָט אָפּגעקאַכט מיט דעם פּלייש האָבן מיר געגעסן מיט דער גאַנצער משפּחה. באַזונדערס האָבן געסמאַ־קעוועט וואַנקע און טאַליע, די צוויי חברה. און וואָס איז דאָס חידוש? פּלייש איז דאָך אַ נאָווינע.

איך דאָרף אונטערשטרייכן אַז באַקומען דאָס ערשטע שטיקל אַרבעט פון דער קלייט־פאַרוואַלטערין איז געווען פאַר אונדז אַ גליק, ווייל פּראַ־דוקטן וואָס דאָס קלייטל באַקומט פונעם צענטער מיט אַ שטרענגער נאָרמע, וואַלטן מיר אויך פאַר געלט נישט געקראָגן. מאַרפּאַ יאַקאָוולעוואַ האָט מיר דערציילט, אַז זי האָט שוין פאַרגעסן ווי זייה זעט אויס. פון צייט פון דער מלחמה ברענגט מען נישט קיין זייה. די קאַלאַנזיקעס וואָשן וועט

מיש אַש. צום באַדן זיך נוצט מען אויך אַש... ס'איז דעריבער קיין ווונדער
נישט וואָס אין די דערפער ליידיט מען פון אזא פּלאַג ווי לייז. אין זייער
דאָרף איז אפילו קיין באַד אויך נישטאָ. ביי מאַרפען האָבן מיר זיך אַרומ-
געוואָשן איין מאָל אין דער וואַך. אין קליינעם צימער האָט מען אוועקגע-
שטעלט די וועש-באליע, יעדער האָט באַקומען אַ פאַרציע אַש-וואַסער, איז...
דעם שמוץ האָט מען פון זיך אַפּגעוואָשן, אָבער די פאַראַזיטן זענען גע-
בליבן. אין לאַגער האָבן מיר פון אזא פּלאַג נישט געוואָסט. דאָרט האָט
מען זי באַקעמפט. לעבנדיק צו אַכציק, הונדערט מענטשן אין אַ באַראַק,
ווען עס פאַרשפּרייטן זיך אינפּעקציע-שלאַפּקייטן ווערט דאָך אַן די מלוכה
אומזיסטע אַרבעטסקראַפט. אָבער דאָ, אויף דער פּריי, גייט עס קיינעם
נישט אַן, קימערט עס קיינעם נישט.

אין דער צייט האָבן מיר באַקומען אַ בריוו פון עדען וועלכע איז מיט
איר שוועסטער פּאָלינאַ נאָך פאַרבליבן נאָך מיין באַפּריינג דערויזן זייער
סראַק. אזוי ווי זייער סראַק איז אויסגעפאַלן נישט איינציטיק האָט עדיאָ
באַפּריינגדיק זיך, באַשלאָסן צו פאַרבלייבן אין קניאַזש-פּאָגאַסט, וווּ זי
האָט זיך איינגעאַרדנט אין אַ שניידער-וואַרשטאַט, ביז פּאָלינעס באַ-
פּריינג.

נאָר ווי שלעכט איז געווען עדען ווען זי האָט זיך דערוואָסט אַז
פּאָלינע און אויך אַנדערע וועלן נאָך דעם צען-יאַריקן לאַגער ערשט פאַר-
שיקט ווערן אין פאַרשידענע ווייטע געגנטן פון סיביר. דעריבער וועט זי
בלייבן אין קניאַזש פּאָגאַסט אזוי לאַנג ביז זי וועט באַקומען אַ ידיעה פון
פּאָלינעס פאַרשיקונגס-אַרט כדי אַריבערקלייבן זיך צו איר.

לייענענדיק דעם בריוו האָבן מיר ביידע געוויינט. דאָס איז דאָך אַ
גייע גזירה פון דער ראַטנמאַכט. דאָס הייסט דאָך אַ צוגאַב-שטראַף אויף
אומשולדיקע מענטשן, אַן אַ שום משפט. די שטראַף איז נאָך געווען אַכזר-
יותדיקער ווי דאָס האַלטן די מענטשן אין לאַגער. אין לאַגער האָט מען
געדאַרפט זאָרגן פאַר זיי מיט „ווינונגען“, מיט באַשפּייזונג. אַרויסגעשיקטע
מוזן זיך אַליין זאָרגן פאַר זיך און קודם כל — אַרבעטן... כדי גישט
שטאַרבן פון הונגער, און נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין בראַדיאַגעס. אַרויס-
געלאָזט פונעם לאַגער — אויב האַסטו נישט קיינעם צו וועמען צו קומען
און זיך אַנשפּאַרן די ערשטע טעג — ביסטו אַנגעוויזן אויף גאַטס באַ-
ראַט. ראַטעווע זיך ווי דו קענסט, ווי ס'איז געווען מיט מיר און מיט
אסתרן.

פּאָלינאַטשקע האָט יאָ געהאַט צו וועמען צו פאַרן. אַ שוועסטער אין

סווערדלאָרוסק האָט מיט אומגעדולד געוואָרט אויף זייער באַפרייונג. אויך רײַע שניידער, אונדזער חברטע, וואָס איז פאַרבליבן אין קניאַזש-פּאַגאַסט, האָט אונדז געשריבן מיט ווייטיק און פאַרדראָס וועגן דער נײַער גזירה. און וועמען האָט עס געטראָפּן? אונדזער איידעלע פּאַלינאַטשקע וועלכע האָט איבערגעלעבט אַזאַ טראַגעדיע: — דאָס פאַרלירן אַ זון אויפן פּראַנט, די חתונה פון איר געליבטן מאַן מיט אַן אַנדערער וועלכע איז געוואָרן אַ מאַמע פון איר יינגסטן יינגל וועמען זי האָט געהאַפּט נאָך דער באַ-פרייונג אַפּצונעמען פון דער פרעמדער פרוי. וואָס וועט זיין מיט אַט דער איידעלער, פילבאַרער פרוי וועלכע האָט איין מאַל אין לאַגער שוין גע-פרוויט זיך אַנטאָן אַ מעשה?

אין דער זעלבער צײַט באַקום איך אויך אַ בריוו פון דעם דײַטש, מײן וועג-חבר ביז רובצאַווסק. ער איז אַנגעקומען אין אַ טאַג אַרום אין דאָרף צו זיין משפּחה וועלכע איז געווען גליקלעך מיט זיין אומקער. דאָס לעבן אין קאַלכאַז איז אמת זייער שלעכט, אַבער ער האָט אַ היים... ער האָט נישט געקענט פאַרגעסן די זאַווערוכע אין וועג און דאָס איבערגעלעבטע אין דעם טראַקטאַר-שטעטל.

די זאַווערוכע, אַדער דער בוראַן...

ווען עס צעשפילט זיך אַזאַ מין נאַטור-קאַראַהאַד לעבט מען אין דאָרף אין אַ גרויסער מורא. פאַרכאַפט עס וועמען אין וועג איז עס אַ זיכערער טויט. הייבט עס אָן צו דרייען פאַרבלייבט מען אין די כאַטעס.

וואָס זשע טוט מען אַז אין אַזאַ איבערקערעניש איז די באַלעבאַסטע נישטאַ אין דער היים? מיט דער נאַכט גײט זי אַוועק אויף דער פּערמע און קומט אַהיים מיט דער נאַכט...

אין דרויסן בושעוועט, עס וואַיעט און מיר שטייען ביים קליינעם פענצטער אין איינע זאַרגן. ס'איז אַזאַ מין שווינדלענדיק שניי-געדרײ אַז מען זעט נישט די הייזער פון וויזאַווי. וועט מאַרפּאַ איינשטעלן און זיך לאָזן אַהיים?

די מילך-פּערמע איז נישט ווייט. ווען ס'איז רױך אין דרויסן זעט מען דורכן פענצטער די געביידע.

טאַליע, דער קלענסטער שרייט מיט טרערן:

— איך גײ אַנטקעגן דער מאַמען...

ס'האַט מיט אַ מאַל זיך אַנגערוקט אַ פינצטערניש. מען זעט שוין גאַרנישט וואָס עס טוט זיך אויף דער גאַס. און איידער מיר האָבן זיך

געכאפט האָט רײע, די טאַכטער, אַ שטופּ געטאָן די טיר און איז אַרויסגע-
לאָפּן. מיר זענען געשטאַנען פאַרגליווערטע ביים פענצטער וואָרטנדיק שוין
אויף צוויי מענטשן. וויפל דאָס האָט געדויערט געדענק איך נישט, אָבער
רײעטשקעס קול קלינגט מיר נאָך היינט אין די אויערן; דאָס איז געווען אַ
פּריידיק-נצחונדיקער אויסגעשריי: מיר זענען געקומען! טאַליע מיט וואָ-
ניען האָבן זיך אָנגעהאַנגען אויף דער מוטער מיט אַ געוויין. מיר ביידע
זענען געשטאַנען אין אַ זייט און פאַרגינעריש זיך צוגעקוקט צו דער ליבע,
דער זאַרג, דער איבערגעגעבנקייט וואָס הערשט אין דעם אַרעמען הויז-
געזינד.

אַרעמקייט. אפשר וועט זיין גענוג צו באַצייכענען דעם גראַד פון דער
אַרעמקייט מיט דעם אָן פאַר דריי קינדער אין שולעלער איז געווען איין
פאַר וואַלענקעס. און דערפאַר איז אין שול געגאַנגען נאָר דאָס טעכטערל,
רײעטשקע. און נישט נאָר קיין וואַלענקעס האָבן זיי נישט געהאַט פאַר אַלע
משפּחה-מיטגלידער, נאָר אויך קיין פּאַסיקע בגדים צום ווינטער. איין טע-
לאַגרייקע פאַר דרייען. ווען רײע איז געווען אין שול זענען די יינגעלעך
געזעסן אויפן אויוון. דער קליינער טאַליע האָט אויסגעזען געוואַלדיק קאָ-
מיש אין דער לאַנגער ברייטער טעלאַגרייקע און אין די גרויסע וואַלענקעס,
וואָס זיי האָבן געטראָגן אויף באַרוועסע פּיסלעך.

איין מאָל האָט מאַרפּאַ אויפגעפּנט דעם קאַסטן אויף וועלכן מיר זע-
נען געשלאָפּן און אַרויסגעשלעפּט פון דאָרט אַ ניי שטיק לייזונטענע סחורה
פון גרויען קאַליר. די סחורה האָט זי אָפּגעשפּאַרט נאָך פאַר דער מלחמה.
איז זי געווען שטאַרק צופּרידן וואָס ביי איר וווינט אַ נייטאַרין וואָס וועט
נישט אַפּזאָגן עפעס מאַכן פון דעם פאַר דער משפּחה.

— איר זעט דאָך, האָט זי טרויעריק מיר געוויזן אויף די יינגלעך —
זיי האָבן דאָך נישט קיין העמדל אויפן לייב...
פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב פון דעם אויסגעשניטן פאַר זיי וואָס
ס'האָט זיך געלאָזט.

אָבער די דאָזיקע משפּחה איז נישט געווען קיין אויסנאַם אין דעם
קאַלכאַונעם דאָרף. אין אַזאַ מין גרויער נויט האָבן געלעבט די מערהייט
איינוווינער. און באַזונדערס יענע משפּחות וועמעס מענער און זין האָבן
זיך נישט אומגעקערט פון דער מלחמה.

עס ליגן מיר נאָך גוט אין טעם יענע ווינטער-חדשים ווען מאַרפּע האָט
אַריינגענומען אין שטוב דאָס ניי-געבאַרענע קעלבעלע און אויך אַ קליין
חזירל. זי האָט אויסגעשפּרייט שטרוי פאַר זיי צווישן בעט און דעם ווענטל,

ווייל אין שייער וואָלטן זיי פאַרפראָרן געוואָרן. ביינאַכט איז געווען נישט איבערצוטראַגן פון דעם געשטאַנק פון די צוויי בעלי-חיים. איך מיט אסתּרן האָבן זייער געליטן פון דער שטיקנדיקער לופט, אָבער פאַר מאַרפען און אירע קינדער איז דאָס געווען אַ גרויס גליק. זיי האָבן זיך קוים דער-וואַרט אַז דאָס קיעלע זאָל זיך קעלבן. מיט וואָס פאַר אַ זאָרג זיי פלעגן יעדן זונטיק וואָשן דאָס ראָזעווע חזירל מיט אַש-וואַסער מיט וועלכן זיי האָבן זיך אַליין געוואָשן.

אַרבעט האָבן מיר געהאַט. נייענדיק האָב איך מיך אויך געלערנט. איך בין נעכט נישט געשלאָפן, איך האָב מיר אויסגעדרייט דעם קאַפּ ווי אַזוי צושניידן אַ מאַנטל, אַ קליידל. איך האָב נישט געטאַרט אַרויסלאָזן קיין קליענטן. געמוזט היטן דעם פּרעסטיזש פון אַ גוטער שניידערין, פאַר וועל-כער איך האָב אַ שם באַקומען אין דאָרף. ווער ס'האַט געצאָלט מיט פּראָ-דוקטן, ווער אַפילו מיט געלט. מ'איז געווען מיט מיר צופרידן. דאָס איז פאַר אונדז ביידן געווען אַ באַלערנדיקער צייכן אַז שניי-דעריי מוז ווערן דאָס פאָך ביי וועלכן מיר מוזן זיך אָנהאַלטן, אויב מיר ווילן נישט אומקומען. אַז ס'איז נייטיק דאָס פאָך אויסלערנען גרינטלעך. אומבאַדינגט.

סוף פּעווראַל ווען די טעג האָבן אָנגעהויבן גרעסער ווערן, ווען די זון האָט זיך שוין פאַרהאַלטן לענגער אין די קליינע פענצטער און מאַרפע האָט דאָס קעלבן מיטן חזירל אַריבערגעפירט אין שייער — איז אומגעריכט אַריינגעקומען גוטשע.

עס זענען שוין פאַרביי דריי חדשים ווי מיר זענען פון איר אַוועק און כאַטש מיר האָבן געווינט בשכּנות, האָבן מיר זיך נישט געזען. זי איז געקומען נישט ווייל זי האָט זיך פאַרבענקט נאָך דער שוועס-טער, אָדער חרטה געקראַגן פאַר דער ווילדער באַציונג צו איר — זי איז געקומען צו מיר, דער שניידערין מיט אַ באַשטעלונג. איך זאָל איר איבער-נייען אַ קלייד.

ווי לאַנג זי איז געווען אין צימער האָט אסתּר נישט אויפגעהויבן די אויגן צו איר, נישט אויסגעדרייט דעם קאַפּ. איך האָב איר נישט פאַרגע-לייגט זיצן. אָן ווערטער האָב איך באַטראַכט דאָס קלייד און ווען איך האָב זיך איבערצייגט אַז איך וועל דאָס קענען מאַכן גוט, אַז איר, דער גרויס-שטאַטישער דאַמע זאָל געפעלן, האָב איך עס אָנגענומען.

אונדזער קאַלטע אויפנאַמע איז געווען אַ מין נקמה אין דער דאָזיקער מרשעת. צעטרענט האָבן מיר דאָס קלייד תּיכּף, נאָר אָפּגעשלעפט האָבן מיר לאַנג. און דאָס איז אויך געווען נקמה. ווען דאָס קלייד איז פאַרטיק

געוואָרן האָבן מיר דאָס קלייד איר אָפּגעשיקט מיט רייַעטשקען און איר געהייסן זאָגן, אַז מיט דעם האָבן מיר געדעקט דעם חוב פאַרן שיסל מעל און דעם עמערל קאַרטאַפּל וואָס זי האָט אונדז געבאַרגט... און דאָס איז אויך געווען אַ שפיי איר אין פנים.

דאָס קלייד האָט זיך באַקומען אויסגעצייכנט אין אַלע הינזיכטן און האָט אונדז ביידע ווידער איבערצייגט אַז מיר זענען אויף אַ גוטן דרך. מיר וועלן שוין מיט דעם פאך נישט פאַרפאַלן ווערן.

פּלוצעם האָבן מיר באַקומען אַ בריוו פון שרה ביגלאַיין וועלכע האָט געאַרבעט מיט אונדז אין דעם לאַגער־קאַמבינאַט אין ראַקפּאַס.

שרה האָט זיך באַפרייט מיט אַ צייט פאַר אסתרון. און ביים אָפּשייד האָט אסתר איר געגעבן גוטשעס אַדרעס. אַ יאָר צייט האָבן מיר פון איר נישט געוואוסט. און אַט פּלוצעם — אַ בריוו און אירע אויספירלעך־געשיל־דערטע איבערלעבונגען נאָך דער באַפרייונג.

פּונקט ווי מיר ביידע האָט שרה נישט געהאַט אין דעם גרויסן לאַנד קיין קרובים אַדער גוטע פריינד, האָט זי פרייוויליק אויסגעקליבן אַלטייער קאַנט און נאָר דערפאַר, ווייל זי האָט געוואוסט, אַז אַהין קלייבן זיך אירע לאַגער־פריינדיגס אסתר און איר.

אַבער, אויף דער באַן־סטאַנציע אין קניאַזש־פּאַגאַסט האָט שרה זיך באַקאַנט מיט אַ פרוי, אויך אַ באַפרייטע. יענע האָט זי אָפּגערעדט פון איר אויסוואַל. קיין אַלטיי ? אין אַ פאַרוואַרפן דאַרף ? אין אַ קאַלטער געגנט ווען מאַזי הויל און נאַקעט ? פאַרן דאַרף מען קיין בוכאַראַ. אַ גרויסע שטאַט וווּ מען קאָן זיך איינאַרדענען. אַ וואַרעמער קלימאַט, אַ געגנט פון גרינצייגן און פרוכטן.

שרה האָט זיך געלאָזט איבעררעדן און איז געפאַרן קיין בוכאַראַ. די רייזע איז מיט אַלעמען געווען ענלעך צו אונדזערער. זיך געוואַל־גערט אויף סטאַנציעס מיט טויזנטער באַפרייטע שקלאַפן, זיך געשלעפט מיט פראַכט־וואַגאַנען, געהונגערט. דער וועג נאָך לענגער ווי אונדזערער. ווען זי איז סוף כל סוף אַנגעקומען קיין בוכאַראַ, איז זי געווען אין גאַנצן אַן כוחות און אַן געלט ; נישט האַבנדיק ווי זיך אַהינצוטאָן איז דאָס איינ־ציקע אַרט וווּ זי האָט זיך געקענט אויפהאַלטן עטלעכע טעג געווען דער וואַקזאַל און דאָס פּלאַץ לעבן אים.

וואָס וועט ווערן פון איר פון אַזאַ בראַדיאַגע־לעבן ? זי האָט זיך גע־מוזט איינאַרדענען. אַבער פאַר באַפרייטע פון די לאַגערן איז דאָס געווען נישט פון די גרינגע זאַכן. זיי זענען אין ערגעץ נישט געווען קיין אַנגע־לייגטע מיטאַרבעטער. נאָר אַ חוץ דעם איז געווען איין גרויסע מניעה וואָס

איז פארבונדן מיט א געוועזן אין דעם שקלאפן-לאנד. און נעמלעך : אָנגענע-
מען אויף אַרבעט אין יעדער אונטערנעמונג קען מען ווערן נאָר דאָן ווען
מ'איז צוגעשריבן צו אַ דירה וווּ מען לעבט. און צושרייבן, אויב דו האָסט
שוין אַפילו געפונען אַ ווינאַרט, איז פון די שווערסטע זאַכן.

אַבער שרהס ווינאַרט איז געווען דער בוכאַרער וואָקזאַל. וואָס האָט
זי געקענט טאָן ?

און דאָך איז זי אַרומגעקראַכן אַ מידע, לונגעריקע איבער די הייסע
בוכאַרער גאַסן און געזוכט אַ שניידער-אונטערנעמונג, ווייל זי האָט גע-
האַלטן, אַז שניידעריי איז איר פאַך. אַבער — אַן דערפאַלג. און נישט נאָר
דערפאַר ווייל זי איז געווען אַ היימלאַזע, נאָר אויך דערפאַר ווייל זי האָט
אויסגעזען שרעקלעך. וועלכער פאַרוואַלטער פון אַן אונטערנעמונג וועט
צולאָזן צו זיך אויף דער אַרבעט אַ מענטשן, וואָס איז שמוציק פון לאַנגן
וואַלגערן זיך איבער וואָקזאַלן און באַנען. און צו דעם — דער ייחוס-בריוו
פון אַ לאַגעריק. יעדער אַנפירער פון אַן אונטערנעמונג, יעדער פאַרוואַל-
טער היט זיך די ביינער, סטראַכירט זיך, עס זאָל אים אַ מאָל נישט אויס-
פאַלן באַקעם אַז ער האָט אונטערגעהאַלטן, געשטיצט באַוווּסטיגניק אַ
מענטשן וואָס איז געזעסן ווי אַ „שונא פון פאַלק“...

איר פאַרצווייפלונג איז נישט צום באַשרייבן. פאַרוואַרלאָזט ווערן ? אין
יונגן עלטער ? אומקומען ? דערפאַר האָט זי זיך געראַנגלט צען יאָר אין
לאַגער און איבערגעלעבט אַלע צרות, אַז זי זאל אומקומען אויף דער פריי ?
שרה האָט פאַרקויפט אַלע אירע זאַכן, זיך געקויפט אַ באַן-בילעט קיין
רובצאַווסק מיט דער כוונה צו קומען צו אסתרן אין דאַרף.

איין מאָל, אויף אַ באַן-סטאַנציע, שוין נישט ווייט פון רובצאַווסק, איז
שרה איינגעשטיגן אין וואַגאָן אַן אַנגעפראַפטן מיט פאַסאַזשירן. קיין
ערטער זענען נישט געווען אַפילו נישט אויפן דיל. שרהן האָט באַמערקט
אַ יידישע פרוי וואָס איז געזעסן אויף אַן אונטערשטער באַנק. די פרוי האָט
זי אַ רוף געטאָן אויף יידיש : קומט אַהער ! זעצט זיך לעבן אונדז, מיר
וועלן זיך צונויפרוקן !

שרה האָט זיך געוואַרפן אין די אויגן מיט אירע רויטע האַר. דערצו
האָט מען געזען אַז זי איז מיד אויף טויט, וואָס האָט אַרויסגערופן מיטלייד
ביי דער פרוי, שוין נישט ריידנדיק פון דער מאַנגעטישער צוציונג פון איין
יידן צום צווייטן.

שרה האָט זיך אַריינגעקוועטשט צווישן דער פרוי און אירע צוויי קינ-
דער און ווי געוויינלעך אין אַזעלכע פאַלן זיך באַקאַנט : ווער זענט איר ?
פון וואַנען און ווהיין פאַרט איר ? א.א.וו.

שרה האָט פֿאַר דער פֿרוי גאַרנישט פֿאַרהוילן. שטילערהייט, אויף ייִדיש האָט זי איר דערציילט איר גאַנצע טראַגישע געשיכטע, ביז איר קומען קיין בוכאַראַ, וווּ זי האָט זיך נישט געקענט איינאַרדענען אויף אַרבעט. פֿאַר וואָס זי פֿאַרט אין דאָרף „וועליקי אַקטיאַבער“, צו אירע צוויי חברטעס טיילן מיט זיי איין גורל.

די פֿרוי האָט זי אויסגעהערט מיט גרויס אויפֿמערקזאַמקייט און גע־זאָגט:

— איר דאַרפט זיך שעצן גליקלעך וואָס דער גורל האָט אייך צונויפֿ־געפֿירט דווקא מיט מיר, ווייל ווען איר פֿאַרט אין דאָרף וואָלט איר אַרייַנגעפֿאַלן אין גרעסערע צרות ווי אין בוכאַראַ.

אַרויסגעוויזן האָט זיך, אַז די פֿרוי לעבט אין רובֿצאַווסק מיט איר משפּחה פֿון סאַמע אָנהייב פֿון קריג, אַז זיי האָבן זיך עוואַקואירט אַהער מיטן כאַרקאָווער טראַקטאָר־זאַוואַד, וווּ עס אַרבעט איר מאַן; אַז זי הייסט שרה און לויטן מאַנס פֿאַמיליע — סעגאַל; אַז דער זאַוואַד האָט זיך שטאַרק צעוואַקסן; אַז דאָרט אַרבעטן ביי צען טויזנט אַרבעטער און צווישן זיי אַ גרויסע צאַל יידן; אַז די יידן זענען שטאַרק אַקטיוו און באַמיען זיך איינגעוואַרדענען אויף אַרבעט יידן וואָס קערן זיך אום פֿון די לאַגערן. ווייל קיין רובֿצאַווסק וואָס איז טיף הינטערלאַנג קומען אַ סך לאַגערלייט.

די פֿרוי שרה האָט איר דערביי אַנטפלעקט אַ גרויסן סוד, אַז די אַק־טיוויסטן קלייבן זיך צונויף אין איר הויז דאַווענען און איינציטיק געפינען מיטלען צו העלפֿן די נויטבאַדערפֿטיקע. דערביי האָט די דערציילערין גע־פרעגט צי זי ווייסט וויפֿל ליידן ס׳קומט אויס אויסצושטיין רעליגיעז־גליי־ביקע? אַוודאי האָט שרה ביגלאַיזן דאָס צו גוט געוויסט. זי האָט זיך דאָך צוזאַמען מיט די „פֿאַרברעכער“ געפונען אין משך פֿון צען יאָר. און געוואַנדערט האָט זי זיך פֿון דער אומפֿאַרזיכטיקייט מיט וועלכער די פֿרוי האָט איר אַנטפלעקט דעם סוד וואָס קאָן נישט ווילנדיק ברענגען אויף דעם מנין גרויסע צרות.

אַנקומענדיק קיין רובֿצאַווסק אָן זאַכן, אָן געלט, האָט די פֿרוי שרה סעגאַל געבראַכט אונדזער שרה צו זיך אַהיים. זי האָט זי באַקאַנט מיט איר מאַן. מ׳האַט איר געגעבן אַ מעגלעכקייט זיך אַרומצווואַשן, אַפּצוועסן און אַ געלעגער זיך אויסצושלאָפֿן, און אין עטלעכע טעג אַרום האָט מען זי איינגעאַרדנט אין זאַוואַד אויף אַרבעט.

איר אַרבעט? אָן אַנגעשטעלטע אין דער צענטראַלער קלאַדאַווע וווּ ס׳זענען קאַנצענטרירט אַלע אינסטרומענטן, וואָס די אַרבעטער פֿון אַלע

צעכן באַקומען פאַר זייער אַרבעט. צוזאַמען מיט דער אַרבעט האָט זי אויך באַקומען אַן אָרט אין צוזאַמענוויינגונג.

לייענענדיק דעם בריוו האָבן מיר געשטיקט די טרערן. צוריק מיט פינף חדשים בין איך געווען אין רובצאָוסק, אין דער זעלבער לאַגע וואָס שרה אין בוכאַראַ. פאַר וואָס האָב איך נישט געפּאָלגט די דייטשע פרוי ביי וועמען כּיהאַב גענעכטיקט 5 נעכט איך זאָל גיין אויפן זאַוואַד ? זי האָט דאָך מיר געזאָגט, אַז די יידישע אַנפירער העלפן אַ סך און נישט נאָר פון אייגענעם שטאַם. שרה האָט באמת געגליקט, און מיר זענען געווען צופרידן פאַר איר. און מיר זענען געווען גליקלעך וואָס שרה ראָט אונדז צו קומען קיין רובצאָוסק און פאַרזיכערט אַז מיר וועלן אויך געהאַלפן ווערן.

פאַרענדיקנדיק דעם בריוו און פאַרשטייענדיק אַז אויך פאַר אונדז קומט אַ גאולה האָבן מיר ביידע זיך צעוויינט אויף אַ קול. מיר האָבן דאָך אַפילו אויפגעהערט טראַכטן און האָפן צו באַקומען פון שרה אַ בריוו. מיר האָבן אַפילו פאַרגעסן אַז אסתר האָט איר געגעבן גוטשעס אַדרעס. און געקומען איז דאָס רופן ווי אַ נס, און צו דער סאַמע צייט, ווען וויי-טער לעבן ביי דער גוטער פרוי מאַרפּאַ יאַקאָוולעוואַ אויפן קאַסטן איז געוואָרן אוממעגלעך. נאָך אַן אַרבעטסטאַג ביי שניידעריי איז דער קאַסטן געווען ווי אַ סדום-בעטל. נישט אויסצורוען זיך.

שטאַרק צופרידן פון דעם פּלוצעמדיקן גליק וואָס האָט אונדז אַ שיינ געטאָן איז געווען די גאַנצע משפּחה מאַרפּעס, כּאָטש איינציטיק האָבן זיי באַדויערט וואָס מיר וועלן זיך דאַרפן צעשיידן. מיר האָבן דאָך געלעבט ווי איין משפּחה. און ווער וויסט צי מיר וועלן זיך נאָך זען אַ מאָל...

הכלל, מיר גרייטן זיך אין וועג אַריין. אַבער אַרויסקריגן זיך פון דעם דאַרף און ביז רובצאָוסק איז אין אַט דער צייט נישט פון די פשוטע זאַכן. פּרילינג, ווען דער שניי צעגייט צעגיסן זיך טייכן, אויף די וועגן מאַכן זיך בלאַטעס — נישט דורכצוקריכן. עס שטעלט זיך אַפּ דער גאַנצער טראַנס-פאַרט. און פון אוגלי, דעם ריי-צענטער, גייען נישט קיין לאַסט-מאַשינען קיין רובצאָוסק.

וואַרטן ביזן זומער ווען עס וועלן אויסטריקענען די בלאַטעס און די מאַשינען וועלן אָנהייבן קורסירן ? עס וועט נעמען צופיל צייט. איז דער איינציקער אויסוועג — צו פוס. 80 קילאָמעטער צו פוס מיט אונדזערע זאַכן אויף די פּלייצעס וועלן מיר דען בייקומען ? מוזן מיר זיך, לויט מאַר-פעס עצה, איינשאַפן אַ שליטעלע, אויף וועלכן מיר וועלן אויפלאָרן אונד-

זער געפעק כל זמן אויף דער ערד איז נאך נישט צעגאנגען דער גאנצער שניי. דאָס דאַרף געמאַכט ווערן גיך, ווייל אויסקומען וועט אונדז צו גיין דורך אַ וואַלד, דורך וועלכן עס ציט זיך דער שליאַך.

מיר האָבן פאַרמאַגט 110 רובל מזומן. האָבן מיר געקויפט אַ שליטעלע פאַר 15. פונעם מעל האָבן מיר אָנגעבאַקן ברויט און געטריקנט סוכאַרעס. מיר האָבן דאָך נישט געוויסט וואָס מיט אונדז וועט זיין שפעטער. אין רובצאווסק האָבן מיר געהאַט דעם אַדרעס פון דער משפּחה סעגאַל, ווהיין מיר קענען קומען. אויפן שליטעלע האָט נישט געקענט אַרויף אונדזער גאַנצער באַגאַזש. וואָס טוט מען מיט די קאַלדערעס אונדזערע? יעדער קאַלדערע האָט דאָך געהאַט אַ פיינפּולע ביאַגראַפיע. מיינע האָב איך געשלעפט פון ביראַ-בידזשאַן דורך לאַגערן און עטאַפן, ביז אַהער אין „וועליקי אַקטיאַ-בער“. זי האָט מיר אַ סך מאָל געדינט ווי אַ מאַמע. צוריק מיט פינף חדשים אויפן אַפענעם מאַשין, אויף נאַפּט-פעסלעך, ביינאַכט האָט זי מיך געראַ-טעוועט פון פאַרפרוירן ווערן. אסתר האָט איר קאַלדערע אָפגעשפאַרט אין לאַגער וווּ זי האָט זי פון שטיקלעך סחורה-אַפפאַל און וואַטע אויפגענייט מיט דער דערלויבעניש פונעם נאַטשאַלניק. מיר האָבן געמוזט די קאַלדערעס איבערלאָזן מיטן תנאי אַז מאַרפע וועט זיי אונדז נאַכשיקן ווי נאָר עס וועט מעגלעך זיין.

און אַט — דער לעצטער טאַג אין „וועליקי אַקטיאַבער“. פאַר טאַג האָבן מיר זיך געזעגנט מיט מאַרפעס קינדער, און מאַרפע האָט אונדז באַ-גלייט ביז צום וואַלד. אויפן שליאַך איז שוין קיין שניי נישט געווען, האָבן מיר געמוזט דאָס שליטעלע טראַגן אויף זיך און מאַרפע האָט אונדז גע-האַלפן.

די זון איז שוין אויפגעגאַנגען ווען מיר זענען מיט און פאַר-שוויצטע פון דער לאַסט צוגעקומען צום וואַלד. דאָרט האָבן מיר אַראַפגע-לאָזט דאָס שליטעלע אויפן נאָך בלאַנקענדיקן שניי, זיך איינגעשפאַנט, האַרציק זיך געזעגנט מיט אונדזער טרייען, בעסטן פריינד אין דעם דאָזיקן דאַרף, און אַוועקגעשפאַנט.

פּרילינג 1948 טע יאַר. צוויי היימלאַפע יידישע פרויען אין לאַגער-קליידער, געבוירענע אין פּוילן, פאַרשוואַרצטע אין רוסלאַנד, שלעפן זיך מיט אַ שליטעלע דורך אַ לאַנגן פּרילינגדיקן וואַלד אין ווייטן אַלטשיער קאַנט — און אויפן האַרצן איז דאָך גרינג, גלייך מיר זענען ערשט אין וואַלד געוואָרן אויף אַן אמתן פרייע מענטשן. כאַטש מיר האָבן קיין איינ-ציקן מענטש נישט געטראַפן, זענען מיר געגאַנגען אַן פּחד. אונדז איז גע-ווען אַזוי גוט. דער שניי איז נאָך געלעגן, נאָר ס'האַט שוין געשמעקט מיט

פרילינג. דער וואלד איז שוין געווען פול מיט פויגל-געזאנג. מיר האָבן לגמרי נישט געקלערט ווי אזוי מיר וועלן דורכגיין אַ וועג פון אַכציק קילאָ-מעטער צו פוס מיט אונדזער לאַסט. מיר האָבן אויך נישט געקלערט וועגן דעם וואָס עס וואַרט אויף אונדז דאָרט, אין רובצאָוסק. און אזוי, צופריי-דענע און גוט-געשטימטע זענען מיר אָנגעקומען אין ערשטן דאָרף אויף אונדזער וועג ווען ס'האַט שוין גענומען צופאַלן די נאַכט.

אין דער ערשטער כאַטע פון דאָרף האָט מען אונדז פריינדלעך אַרייַן-געלאָזט איבערנעכטיקן. מיר האָבן געגעסן סוכאַרעס מיט אַקרעפּ. מיר האָבן דורכגעשפּאַנט 35 קילאָמעטער אויף אַ גוטן שנייוועג. ווייטער, האָבן די באַלעבאַטיים דערקלערט, איז קיין שניי שוין נישטאָ. און אונדזער וועג וועט זיין אַ שווערער. מיר וועלן מוזן טראָגן אונדזער באַגאַזש.

מיר זענען אַרויסגעגאַנגען פאַר טאַג ווען די ערד איז נאָך צוגעטריקנט פון אַ פרעסטל. דאָס שליטעלע גליטשט זיך נישט, מען מוז שלעפּן. צולינגן כוח. מיט יעדן קילאָמעטער איז געוואָרן שווערער. די זון איז אויפגעגאַנגען איז די ערד נאָס געוואָרן. מיר האָבן געמוזט אויסטאָן די וואַלענקעס און אַנטאָן שייך, מיר האָבן אָפטער זיך געמוזט אָפּשטעלן אויף אַ טרוי-קענעם אַרט און איבערכאַפּן דעם אַטעם. מיר האָבן געקוקט אין אַלע זייטן — אפשר וועלן מיר דערזען אַ מענטשן, אַ חיה, אַ הויז ? — פון אַלע זייטן אַ פלאַכער, פוסטער מיידער.

ווען די זון האָט אָנגעהויבן פאַרגיין איז אונדז אין מיטן דער פוסט-קייט געוואָרן זייער אומהיימלעך. פאַרזעצן דעם וועג אין דער פינצטער וועט דאָך נישט זיין מעגלעך. וואָס וועט זיין מיט אונדז ? פלוצעם האָבן מיר דערזען אַז ווייט אויפן שליאַך שטייען מענטשן. מיט די לעצטע כוחות האָבן מיר זיך צוגעשלעפט אַהין. ס'איז שוין געווען פינצטער. די מענטשן זענען געשטאַנען אַרום אַ טראַקטאָר. דער טראַקטאָר האָט זיי געפירט קיין רובצאָוסק איז ער קאַליע געוואָרן. אויב עס וועט זיך איינגעבן צו פאַר-ריכטן דעם טראַקטאָר וועט מען פאַרן ווייטער. די מענטשן האָבן געזען אונדזער לאַגע און שטילערהייט אונדז געוואָרבט אַז אומזיסט וועלן די שאַפערן אונדז נישט נעמען.

— וויפל נעמען זיי ? — האָב איך געפרעגט.

— אַ-אַ, זיי שינדן די הויט... מען דאַרף זיך דינגען...

דער שאַפער האָט געמאַנט אַ מאה. (מיין גאַנץ פאַרדינסט פאַר דעם ווינטער). די מענטשן האָבן זיך אָנגענומען פאַר אונדז :

— דאָס איז אַן עבירה צו נעמען אזוי פיל ביי די אַרעמע פרויען... אין

גאַנצן 40—30 ק"מ, אויף אַן אַפענער „פלאַשטשאַדקע" ?

מיר האָבן זיך פאַרגלייכט פאַר 80 רובל. אַרױפגעשטעלט דאָס שלײ-
טעלע אױפן דײל פונעם אָנהענג אױף די צױײ רעדער און מיר פאַרן. שפּעט
אין דער נאַכט זענען מיר אַרײנגעפאַרן מיט אַ טראַסק אױף די ברוקירטע
גאַסן פון רובצאַױסק.

רובצאַױסק

דער טראַקטאָר איז אַרײנגעפאַרן אין אַ הױף. מיר זענען אַראָפּ פונעם
„אָנהעגער“. די פאַסאַזשירן זענען אין גרויס אײלעניש זיך צעלאָפּן. מיר
ביידע זענען אין הױף געבליבן אַלײן. די שאַפערן האָבן אױסגעלאָשן דעם
מאַטאָר און זענען אַרײן אין הױז.

— אױ, געװאָלד! — האָב איך געזאָגט צו אסתרן. — דאָס איז דאָך
דאָס אײנפאַרהױז װױהין איך בין געקומען 5 טעג נאָך אַנאַנד זוכן אַ מאַשין.
עס קלײנגט מיר נאָך אין די אױערן דער „פאַשאַל װאַן“ פון דער מכשפה
װאָס איז די באַלעבאַסטע אין דעם הױז.

ביינאַכט, פּינצטער, קאַלט. װױהין װעלן מיר זיך לאָזן אין דער פּינצ-
טער זוכן דעם אַדרעס פון דער משפּחה סעגאַל? מיר װעלן מוזן איבער-
װאַרטן ביז טאָג דאָ אין דעם הױף, אין קאַלטן דרויסן.

װען אין אַלע פענצטער האָט זיך אױסגעלאָשן דאָס ליכט האָבן מיר
זיך אײנגעשטעלט אַרײנצוגײן אין דעם פּינצטערן פּירװױז פון דעם בנין.
מיר האָבן זיך אַװעקגעשאַעלט אין אַ װינקל. נאָענט צום אַרײנגאַנג. טײ-
פער האָבן מיר מורא געהאַט. מיר האָבן זיך צוגעטוליעט אײנע צו דער
אַנדערער איז אונדז געװאַרן װאַרעמער. אַזױ אַ שטייענדיק האָבן מיר אַנ-
געהױבן דרימלען.

פּלוצעם האָט זיך געעפנט די טיר, עמעצער איז דורך איר אַרױסגע-
גאַנגען. מיר האָבן געװאָלט אַנטלױפן, נאָר... װידער אַן אױסלײזונג: אין
שפּאַלט פון דער אָפענער טיר איז געװאַרן אַ ביסל ליכטיק און מיר האָבן
דערזען אַ יונג מיידל, װאָס האָט אונדז געװונקען מיט אַ פּינגער, מיר זאָלן
אַרײנגײן צו איר. דאָס איז געװען דאָס דינסטמיידל פון קיך. זי האָט אונדז
אַרײנגערופן אײנעװײניק.

אין קיך איז געװען זייער הייס. דאָס מיידל האָט אונדז געגעבן קלײנע,
נידעריקע בענקעלעך צום זיצן. מיר האָבן אױסגעטאַן די טעלאַגרייקעס און
דערזען אין קיך ליגן אַ קעלבעלע װי בײ מאַרפען אין צימער. פון דאַנען
— די שװערע לופט. מילא — מיר װעלן מוזן איבערטראַגן. אַלץ בעסער
װי אין פּינצטערן, קאַלטן דרויסן.

פאר טאָג האָבן מיר האַרציק געדאַנקט דעם מיידל וואָס האָט אויף אונדז רחמנות געהאַט און שנעל זיך אָפּגעטראָגן פון דעם אָרט. ווען ס'איז גוט ליכטיק געוואָרן האָבן מיר זיך געשטעלט אָפרוען. די זון האָט אויפגעשיינט. ס'איז געווען אַ וואַרעמער, שיינער פּרילינג-פּרייט מאַרגן, אָבער הנאה פון דעם שיינעם פּרימאַרגן האָב איך נישט געהאַט, ביים געדאַנק אז מיר דאַרפן נאָך דורכמאַכן אַ לאַנגן וועג ביז דעם טראַק-טאָר-זאָוואַד, אויפן אַדרעס פון דער משפּחה סעגאַל.

די משפּחה, האָב איך געטראַכט, וווינט מסתּם אין דער געגנט פונעם זאָוואַד. ס'איז ווייטלעך. קיין שטאַטישער טראַנספּאָרט איז נישט פאַראַן. מוז מען ווידער שאַפּען צו פּוס.

שלעפּן זיך דורך די טרוקענע גאַסן מיטן שליטעלע איז געווען אַן אומזין. האָבן מיר זיך אַוועקגעזעצט, געשטילט דעם הונגער מיט אַ פּאַר סוכאַרעס, געמאַכט צוויי פעקלעך מיר זאָלן זיי קענען ווי רוקזעק אַנטאָן אויף די פּלייצעס און זיך געלאָזט אין וועג. ביידע האָבן מיר געהאַט אַ שרעקלעך אויסזען. מיר האָבן רחמנות געהאַט אויף זיך אַליין. און אסתּר, אזא שוואַכניקע, זי האָט קוים געשלעפט די פּיס.

מיר האָבן געטראַפּן צו די סעגאַלס שפּעט. אַן אַלטער ייד האָט גע-עפנט די טיר.

— דאָ וווינט די משפּחה סעגאַל ?

— יאָ, יאָ, האָט ער געענטפערט מיט אַזא גוטן שמייכל, — גייט אַריין. מיר ווייסן פון לאַנג אז צו אונדז דאַרפן קומען צוויי פּרויען פון אַ ווייטן דאָרף. שרה ביגלאַיזן האָט אונדז דערציילט וועגן אייך.

— ווער זענט איר ? — האָב איך געפּרעגט.

— שרה סעגאַל איז מיין טאַכטער. זי און מיין איידעם זענען אויף דער אַרבעט, די אייניקלעך אין שול. געמט אַראָפּ די פעקלעך ! זעצט זיך אַוועק. אין גיכן וועלן זיי קומען.

די באַגעגעניש מיט דעם אַלטן יידן מיט דער ווייסער באַרד און גוטן שמייכל האָט אַוועקגענומען פון אונדז די מידיקייט. ערשט איצט האָבן מיר דערפילט אז מיר זענען אויף אַן אמת אויסגעלייזט.

איך האָב דעם טייערן יידן געדאַנקט פאַר דער איינלאַדונג צו יצן, נאָר קודם, האָב איך אים געזאָגט, מוזן מיר זיך אַרומוואַשן. ס'איז פאַראַן ערגעץ נאָענט אַ באַד ?

ווען ער האָט אונדז דערקלערט ווו עס געפינט זיך די באַד, בין איך געוואָרן דרייסט און אים געפּרעגט צי ער קען אונדז געבן אַ שטיקל זייף,

ווייל מיר זענען זייער שמוציק. און אויך א קעמל האָב איך געבעטן — מיר האָבן געמוזט זיך גוט אָפרייניקן נישט נאָר פון שמוץ, נאָר אויך פון נאָך עפעס אַ באַשעפעניש וואָס איז אומצעשיידט פון די דאָרפישע מענטשן אין דעם גרויסן לאַנד, וועלכע זעען נישט וואַכנלאַנג קיין שטיקל זיף. איך האָב דאָך מורא געהאַט אַז טאַמער דערוויסן זיי זיך ווי פאַראומ-רייניקט מיר זענען, וואָלט מען פשוט מורא געהאַט אַריינצולאָזן אונדז אין שטוב.

אין באַד איז געווען אַן אַפטיילונג וווּ מען פאַרעט די זאַכן און מיר האָבן זיי אַפגעגעבן אויף דעזינפעקציע. דאָס איז דאָך דאָס ביליקסטע מיטל אין דעם גרויסן לאַנד, אויף צו באַקעמפן די דאָזיקע שרעקלעכע פּלאַג...

צו די סעגאַלס האָבן מיר זיך אומגעקערט ריינע, אויסגעוואַשענע, אויסגעקעמטע, בלאַנקע פון רייניקייט. אונדז האָבן באַגעגנט נישט נאָר די משפּחה סעגאַל, נאָר אויך דער מיין יידן וואָס איז געקומען דאווענען מנחה-מערב.

אַט זענען מיר צוויי אומגליקלעכע פרויען סוף-סוף געקומען צו די זעלבע מענטשן וואָס האָבן געראַטעוועט דאָס לעבן פון אונדזער ליידן-הברטע שרה ביגלאַייזן, און וועלכע האָבן אונדז שוין ביי דער ערשטער באַגעגעניש געטרייסט און באַרויקט אַז מיר וועלן צווישן זיי נישט פאַר-פאַלן ווערן...

ווער זשע זענען זיי אַ-די יידן, וואָס האָבן זיך אין אַלע ביטערע נאָך-מלחמה-יאָרן פאַרנומען מיט דער אומגעהייער-גרויסער, הייליקער אַרבעט פון ראַטעווען מענטשן ?

קודם כל וועגן דעם אַלטיגן יידן, שרה סעגאַלס פאַטער מיט דער ווייסער באַרד און דעם גוטן שמייכל, וועלכער האָט אונדז אַזוי גוט אויפ-גענומען ווי אברהם אַבינו זיינע אורחים. ווען מיר האָבן אים דערזען אין אַ לאַנגער שוואַרצע קאַפּאַטע, אויפן קאַפּ אַ יאַרמלקע, מיט ציצית וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון אונטער דעם וועסטל, האָב איך מיך שוין נישט געווינדערט וואָס אין דער שטוב קומט זיך צונויף אַ מיני. פאַר די 25 יאָר פון מיין זיין אין דעם לאַנד האָב איך נישט געטראָפן קיין יידן אין דער דאָזיקער חסידיש-טראַדיציאָנעלער קליידונג.

עטוואָס האָבן מיר שוין געוויסט וועגן די סעגאַלס פון שרה ביגלאַייזנס בריוו. אָבער איצט האָט אונדז באַלד אַרומגענומען אַן אַטמאָספּער פון גוטס-קייט, פון קרבנות-גרייטקייט, מסירת נפש וואָס האָט געוואַרצלט און אַרויסגעשטראַלט פון פרומער און אויך וועלטלעכער יידישקייט. ווייל —

די ארבעט מיט וועלכער זיי האָבן זיך פאַרנומען איז דאָך געווען פאַרבוּנדן מיט סכנות — מסירת נפשדיק. מאַכן פון זייער שטוב אַ מקום מקלט פאַר מענטשן וואָס טראָגן אויף זיך דעם חותם פון „שוגאים“, צו וועמען דער פאַרטייזשער פראָפּאָגאַנדע-אַפּאַראַט האָט פאַרזיט אין פאַלק פאַראַכטונג און האָס (הגם עס איז נישט געווען קיין איינציקע משפּחה אין לאַנד וואָס זאָל נישט געווען האָבן כאַטש איין געשטעמפּלטן מיטגליד) — איז דאָס נישט געווען ריזיקאַליש און מענטשלעך-דערהויבן? מַכּניס אורח זיין די באַפרייטע, העלפּן זיי מיט עסן, איינאַרדענען אין אַ צייט ווען יעדער קאַנטאַקט מיט די געוועזענע אַרעסטאַנטן האָט רעפּלעקטירט אויפן העלפּער — ווער האָט זיך איינגעשטעלט?

די ווינונגס-באַדינגונגען פון די סעגאַלס זענען אויך נישט געווען אַזעלכע זיי זאָלן זיך קענען דערלויבן הכנסת אורחים און נישט נאָר אויף איין טאַג... זייער דירה איז באַשטאַנען פון איין צימער מיט אַ קיך. ווען דער מנין איז זיך צונויפגעקומען איז אין דעם צימער נישט געווען וווּ זיך אויסצודרייען.

מיכל סעגאַל — אַ מאָן פון אַ יאָר 45—40, אַ דיקלעכער, אַ ברייט-פלייציקער, מיט אַ קיילעכיקן פנים אויף וועלכן ס'האָט זיך אויסגעשפרייט אַ גוטמוטיקער שמייכל. שרה — זיין פרוי, אַ קליינינקע, אַ דאַרינקע, אַ לענגלעך פנים מיט גראַבע ליפן, שוואַרצע אויגן און שוואַרצע האָר. זייערע צוויי קינדער — פון שול-עלטער. אַ מיידל און אַ יינגל. שיינע קינדער. דאָס איז די משפּחה.

אין שטוב האָט מען גערעדט צווישן זיך יידיש. מיר זענען אַריינגע-פאַרן צו זיי פרייטיק, האָט מען באַלד דערפילט אַז — ס'איז ערב שבת. עס זענען נישט געווען קיין אַנגעצונדענע שבת-ליכט, קיין חלות, קיין ספּע-ציעלע יידישע מאַכלים. נישט מער ווי דאָס ווייסע טישטעך אויפן טיש... און די מענטשן אַרום אים זענען געווען שבתדיק. אויך מיר ביידע זענען געזעסן ביים טיש און מיט אונדז שרה, אונדזער לאַגער-פריינדין וועלכע איז געקומען זיך זען מיט אונדז. און מיר, וואָס זענען אין דער פרי נאָך געווען אומגליקלעכע, היימלאַזע, הפּקרע האָבן זיך געפונען אין אַ יידיש הויז וווּ דער שבת איז נישט פאַרגעסן געוואָרן, וואָס דערמאַנט אונדז די קינדעהייט, דעם יידישן שטייגער, טראַדיציעס, וואָס זענען געווען אַזוי ליב. אין דעם זעלבן אַוונט האָבן מיר זיך באַקאַנט מיט די מענטשן וואָס האָבן אונדז געדאַרפט איינאַרדענען אויפן טראַקטאָר-זאָוואַר — די מענטשן פון דעם מנין מתפללים. אַן זייער הילף וואַלטן מיר בכלל אויף אַרבעט אין דעם זאָוואַד נישט אויפגענומען געוואָרן. ווייל קודם כל האָט מען געדאַרפט

געפינען אין די צעכן פון זאוואד אַזוינע ערטער ווו מען קען באַשעפטיקן אַזעלכע לייט ווי מיר אָן אַ פּראָפעסיע. דערצו האָט מען באַדאַרפֿט האָבן אַאויטאָריטעט, האָבן אַ השפּעה אויף די צעכן-נאַטשאַלניקעס, זיי זאָלן וועלן האָבן אין זייערע צעכן געוועזענע לאַגעריניקעס.

און אַדי דאַווענער אין הויז פון די סעגאַלס האָבן אין איינעם מיט מיכל סעגאַל זיך פאַרנומען טאַג-טעגלעך מיט דער איידעלער אויפגאַבע. באַזונדערס האָט זיך אויסגעצייכנט איינער פון דער גרופּע, דער זייער חשובער ייד זינאַווייץ אַבראַמאַוויטש יאַסנאַגראַדסקי, וועלכער איז געווען געשעצט פון אַלעמען אויפן זאוואַד.

דער מנין איז זיך צונויפגעקומען אויך שבת גאַנץ פרי, ווייל שבת איז דאָך אַן אַרבעטסטאָג און דאָס דאַווענען איז געווען אין איילעניש. מיט יאַסנאַגראַדסקי האָבן מיר זיך באַקענט ערשט שבת צו נאַכטס. די סעגאַלס האָבן גערעדט וועגן אים מיט ליבשאַפט און אַכטונג, האָסט געפילט אַז זיי צעגייען זיך פון יראת הכבוד צו אים. און שרה ביגלאיין האָט געזאָגט אַז זינאַווייץ אַבראַמאַוויטש איז גישט נאָר אַ מענטש מיט אַ גרויסער נשמה, וואָס לויפט שטענדיק צו הילף מענטשן — ער איז אונדז אַ געטרייער טאַטע.

יאַסנאַגראַדסקי איז געווען אַ מאַן נאָענט צו שבעים. הויך, ברייט־פלייציק, אַ געזונטער מאַנצביל. זיין קאַפּ — אַ גענאַלטער. שייך, מיט קפּדנות געקליידט און אַ זויבערער שטענדיק אַזוי ווי עס איז געווען זיין נשמה, האָט ער מיט זיין אויסערלעכן אויסזען געמאַכט אויף אַלעמען אַ רושם, און ווייטע, אַזוי ווי די נאָענטע האָבן זיך באַצויגן צו אים מיט דרך ארץ.

קלאַר, אַז ווען מיר ביידע האָבן זיך באַקאַנט מיט אים, דעם טאַטן פון די לאַגעריניקעס, האָט שוין ביי די ערשטע ווערטער אונדז זיך גע־שטעלט אַ קנויל אין האַלדז, און גישט נאָר פון די איבערגעלעבטע צרות, וואָס מיר האָבן געדאַרפֿט אַראַפּקייקלען פאַר אים פון די הערצער, נאָר אויך פון פרייד וואָס מיר האָבן זיך געטראָפּן מיט אַזאַ מענטשן און פון דער האַפענונג אַז ער וועט זיין אויך פאַר אונדז דאָס וואָס ער איז פאַר אַ סך פון אַנשי שלומנו...

אַרויסגעשטויסענע פון די לאַגערין נאָכן אַפּקומען די שטראַף לויטן פּסק דין פון דער הומאַנסטער, סאַוועטישער יוסטיץ און איבערגעלאַזטע אויף גאַטס באַראַט וואַלטן אַ סך פון די באַפרייטע זיכער אומגעקומען אויף דער פריי ווען עס גליקט זיי גישט צו באַגעגענען אויף זייער לאַנגן

וועג אַזעלכע מענטשן ווי זינאווע אַבראַמאָוויטש, וועלכער איז אַליין גע-
ווען — אַ סאַציאַלע אינסטיטוציע!

וואָס האָבן די לאַגעריניקעס געדאַרפט מער ווי איינצואַרדענען זיך
אויף אַרבעט? און גראַד דאָס, ווי כּהאַב שוין דערציילט, איז געווען פאַר
אונדז שווער. אומעטום — אַ טויבע וואַנט. נישט דורכצוברעכן. אומעטום
— פאַרדאַכט, מורא ווי פאַר קרעציק-אַנשטעקנדיקע.

ס'איז דאָך באַווסט אַז אויף יעדער אונטערנעמונג דאַרף דער אַרבעטן-
דיקער רעגיסטריט ווערן אין אַ קאָדרען-אַפטייל, וואָס איז אייגנטלעך
נישט נאר דער רערגולירער און סטאַטיסטיק-ביוראָ פון די אַרבעטס-כוחות
נאָר הויפטזעכלעך אַ ציווילער אַפטייל פון נ.ק.ו.ד., וואָס האָט געהאַט
אויפן אויג אַלע אַרבעטער און אַנגעשטעלטע. אַנקומענדיק אויף אַרבעט
האַט מען אַ חוץ אַן אויטאָביאָגראַפיע און אַן אויספירלעך-אויסגעפילטן
אַנקעטע-בויגן, געמוזט האָבן, פאַרשטייט זיך — אַ פאַספּאַרט. און וואָס
האַבן מיר געוועזענע לאַגעריניקעס געקענטאַן, אַז אַנשטאַט פאַספּאַרטן
האַבן מיר פאַרמאַגט נאָר אַזעלכע פאַפירלעך מיט אַ סימן... דער צוגאַנג
צו אונדז איז געווען דעריבער אַן אַנדערער... מ'האַט גרינטלעך אויסגע-
פאַרשט אונדזער פאַרגאַנגענהייט, אַפגעוויגן, אַפגעמאַסט, אַריינגעקוקט
אין די געדערעם. און נישט אַזוי פון געטריישאַפט דער אונטערנעמונג און
דער סאַוועטנאַכט ווי... צוליב זעלבסט-פאַרזיכערונג...

כדי צו קענען איינאַרדענען די יידישע געוועזענע אַרעסטאַנטן פלעגן
די דאָזיקע „קאַנספיראַטאָרס“ פריער זוכן, נישטערן אין די צעכן ווו עס איז
נייטיק אַן אַרבעטער און ווו קען מען געפינען אַ לאַך, אַריינצושטופן אַ
מענטשן. און אַז אַזאַ אַרט איז געפונען געוואָרן איז די איניציאַטיוו איי-
בערגגעבן געוואָרן אַזאַ באַליבטן און אויטאָריטעטן מענטש ווי זינאווע
אַבראַמאָוויטש. ער פלעג בעטן דעם נאַטשאַלניק פונעם צעך ער זאָל באַ-
וויליקן געבן אַ פאַפירל אין „קאָדרען“-אַפטייל אַז אים איז נייטיק אַן אַר-
בעטער מיט אַזאַ אַדער אַנדער פּראָפּיל. קלאַר אַז די נאַטשאַלניקעס, אַלע
אַן אויסנאַם, האָבן מורא געהאַט צו נעמען אויף זיך אַזאַ פאַראַנטוואָרט-
לעכקייט. מען דאַרף נישט פאַרגעסן אַז אויף דעם זאָוואָד זענען געווען
אַ סך אינזשעניערן יידן אויף אַנפירנדיקער אַרבעט און אויך אַלס עלטסטע
פון די צעכן. און נאַטשאַלניקעס יידן האָבן געהאַט אַ גרונד מורא צו האָבן
מער און אין פּיל גרעסערער מאָס ווי נישט-יידן. ס'איז עפעס אַ קלייני-
קייט אַריינצוגעמען אין צעך אַ מענטשן מיט דער פאַרגאַנגענהייט פון אַן
אַרעסטאַנט, וואָס איז געזעסן פאַר קאַנטר-רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט? יא, זיי
האַבן געהאַט אַ גרונד מורא צו האָבן. ס'איז דאָך, ווי באַווסט, נישט

אריבער א יאר זייט זיי זענען באפרייט געווארן און ס'האט זיך ווידער צעבושעוועט די טעראר-כוואליע איבערן לאַנד, און די אַכוריותדיקע סטאַליניסטישע גראַבליע האָט די זעלבע מענטשן גענומען פעקלעכווייז אַרייַנשאַרן צוריק אין די לאַגערן אויף נייע צעניאַריקע סראַקן...

און דאָך — עס זענען געווען מענטשן, וואָס האָבן וויסנדיק וועגן אַלע אומגעריכטע ווענדונגען און סורפריזן פון דער מאַכט אויף וועלכע מען קען זיך ריכטן, מחמת מ'האָט קיין מאָל נישט פאַרשטאַנען די קריטע-ריומס פון דער ממשלה וואָס האָבן זי באַוויגן צו דער אַדער אַן אַנדער אַקציע — האָבן זיי נישט מוותר געווען אויף זייער הילף. און וואָס האָט אונטערשיידט זינאַוויע אַבראַמאַוויטשן פון די אַנדערע וויל-טוער, איז דאָס, וואָס ער האָט עס געטאָן אַן מינדסטער מורא.

נישט קוקנדיק אויף זיין עלטער האָט זינאַוויע אַבראַמאַוויטש זיין אַרבעט נישט געוואָרפן. מיט אים אויפן זאָוואָד האָט געאַרבעט זיין גאַנצע משפּחה. זיין זון און די שוור האָבן פאַרנומען וויכטיקע אינזשעניער-פּאַסטנס, זיין טאָכטער — אַן אַנגעשטעלטע אין דירעקציע. ער אַליין האָט פאַרוואַלטערט מיטן אינסטרומענטן-צעך פונעם זאָוואָד, וווּ ס'האָבן זיך געפונען אַלע מאַטעריאַלן נייטיקע אין אַזאַ זאָוואָד. פון זאָלץ ביז טייער-סטן מאַטעריאַל ווי פּלאַטיין. אַ סקלאַד פון גרויסן מאַטעריעלן ווערט. דאָס איז אים אַנפאַרטרייט געוואָרן דערפאַר, אַזאַ פאַרמעגן, ווייל ער איז געווען אַן ערלעכער מענטש אַן מיגדסטן פּגם.

איינאַרדענען אַזעלכע צוויי פרויען ווי מיך מיט אסתּרן איז געווען שווער. נישט האָבנדיק קיין פּאָכן וואָס פּאָדערן זיך אויף אַזאַ זאָוואָד, האָט מען פאַר אונדזערט וועגן געקענט געפינען נאָר שוואַרצע אַרבעט. אָבער אַלע שוואַרצע אַרבעטן אויף אַזאַ זאָוואָד זענען שווערע, באַזונדערס פאַר אויסגעמאַטערטע און אויסגעהונגערטע פרויען. אסתּר, די קלייניקע, אויסגעדאַרטע פרוי האָט אַפילו פאַר קיין אויפּראַמערין נישט געטויגט אין צעכן אַנגעוואַלגערטע מיט אייזן. און כדי צו אַרבעטן אין אַ סקלאַד האָט געפעלט אַ ביסל בילדונג. זי איז דאָך געווען אַ פּולקאַמע אַנאַלפּאַבעטין.

אָבער אַלע אַקטיוויסטן און באַזונדערס זינאַוויע אַבראַמאַוויטש, נאָך דעם ווי ער האָט אויסגעהערט די צרות וואָס מיר האָבן פאַרוכט אויף דער „פּרייַ“, האָבן געטאָן אַלץ מיר זאָלן באַקומען אַן אַרבעט וואָס זאָל פּאַסיק זיין פאַר אונדזער פיזישן צושטאַנד, באַזונדערס גרויס איז געווען זיין מיטגעפיל צו אסתּרן. זי האָט ער געמאַכט פאַר אַן אויפּראַ-מערין אין די קאַבינעטן טאַקע פון זיין אינסטרומענטאַלן צעד. ווער וועט דערווידערן אַזאַ סימפּאַטישן, חשובן און באַליבטן מענטש?

זינאווייע אבראמאוויטש איז געווען פאראינטערעסירט צו האָבן די שוואַכניקע אסתר אין זיין צעך, כדי ער זאל זי האָבן שטענדיק אונטער זיין אויג, און אַרויסהעלפן אין אַלע נויטן. אויסער אים זענען געווען נאָך צוויי מענטשן, צוגעקליבענע פון אים גופא, אויף וועמען ער האָט זיך גע- קענט פאַרלאָזן. טראַגנדיק די מאַטעריעלע פאַראַנטוואַרטלעכקייט פאַר אַזאַ צעך פון אַ גרויסן פאַרמעגן, האָט ער געדאַרפט האָבן דעם פּולסטן צוטרוי צו די מענטשן און די זיכערקייט אַז קיין גנבות וועלן נישט זיין. דערביי איז ער זיכער געווען, אַז נאָר אויף אַזעלכע אַנגעליטענע ווי מיר מעג ער זיך פאַרלאָזן. מיר וועלן היטן דאָס פּלאַץ, די אַרבעט, די אומבאַרירלעכ- קייט פון דעם פאַרמעגן. פון דעם איז אָפּהענגיק געווען אונדזער קיום. די אַרבעט האָט דאָך באַטייט — אַ ברויט-קאַרטל און אויך אַ צוואַ- מענווינונג.

ער איז געווען אויפן זיבעטן הימל ווען ס'האָט זיך אים איינגעגעבן איינצואַרדענען אסתרן אַזוי ווי ער האָט געוואָלט. אסתרן האָט זיך אַזאַ גליק נישט געחלומט. מיר אַלע זענען געווען זייער און זייער צופרידן. צום אונטערשייד פון אסתרן, וואָס כ'בין אַ גראַמאַטנע, איז פאַר מיר אויף צו להכעיס נישט געווען קיין וואַקאַנט אַרט אין קיין איינציקן פון די קלאַדאַוועס פון דעם אינסטרומענטאַלן צעך. און אויב איך וועל איינגע- אַרדנט ווערן אין אַן אַנדער צעך האָט דאָך געהייסן אַז איך וועל מוזן צע- שייט ווערן מיט אסתרן. פאַר וואָס? ווייל איינגעשטעלט איז אין דעם זאַוואַד געווען אַ סדר, אַז יעדער צעך האָט געהאַט אין זיין רשות אַ צוואַ- מענווינונג און אויך דירות פאַר זיינע אַרבעטער. דאָס האָט באַטייט אַן אַרט אין דער אַדער יענער צוזאַמענווינונג האָט מען באַקומען נאָר לויטן אַנטשפּרעכנדיקן צעך אין וועלכן מ'האַט געאַרבעט. און די ערטער אין די צוזאַמענווינונגען אַדער אַרדערס אויף די דירות זענען געווען אונטער אַ שטרענגן קאַנטראָל פון די צעך-פאַרוואַלטערס.

האָט זיך טאַקע באַקומען אַן אמתע טראַגעדיע אין אונדזער ביידנס לעבן. מ'האַט אונדז צעשייט. דאָס וואָס איז נישט געשען אין משך פון אַכט לאַגער-יאָר.

דאָס האָט אַבער לאַנג נישט געדויערט. נאָך יאַסנאַגאַראַדסקיס לאַנגן זוכן האָב איך באַקומען אַרבעט אין דער אינסטרומענטאַלער קלאַדאַווע פונעם מאַטאַרנעם צעך. און אויף אַזאַ מין אופן האָב איך געמוזט אַריבער- גיין אין אַן אַנדער צוזאַמענווינונג.

מה רעש? קען מען פרעגן. וואָס איז די טראַגעדיע? צוויי קילאַ- מעטער מהלך צווישן איין צוזאַמענווינונג און דער צווייטער איז אַ טראַ-

געדיע ? איז דער ענטפער אז די צרה איז באשטאנען אין דעם, וואס מיר ביידע זענען קיין רובצאָווסק געקומען זייער אָרעם. מיר האָבן געדאַרפט עטלעכע געצייילטע רובל און דאָס ביסל סוכאַרין, און מיר האָבן געדאַרפט אָפּשפּאַרן כדי מיר זאָלן קענען אויסהאַלטן ביזן ערשטן געהאַלט. דאָס איז מעגלעך געווען נאָר ווען מיר דערנערן זיך צוזאַמען.

אין מאַטאַר־צעך איז מיר געווען שווער, ווייל דער צעך האָט געאַר־בעט אין דריי שיכטן אַ קיילעכיקן מעת לעת. די קלאַדאווע האָט געדאַרפט זיין אָפּן, אָן הפּסקות, כדי אַרויסצוגעבן אינסטרומענטן פאַר יעדן שיכט באַזונדער. אומאַנגענעם ביז גאַר איז מיר געווען אין יענער וואַך ווען איך בין געווען אין דער צווייטער שיכט, ווייל איך האָב מיין אַרבעט פאַר־ענדיקט ביינאַכט און איך האָב מורא געהאַט צו גיין די צוויי קילאַמעטער אַהיים אין דער צוזאַמענווינונג. פלעג איך מיך אויסשטרעקן אויף אַ באַנק אין רושיקן צעך און זיך אָפּמאַטערן ביז אין דער פּרי. אומקערנדיק זיך אין צוזאַמענווינונג איז דאָרט געווען אַזאָ טומל שטענדיק פון צוזאַנציק יונגע אַרבעטאַרינס, אַז ס'איז שוין נישט געווען צום שלאָפּן.

מיט אסתרון האָב איך זיך געקענט זען נאָר אין יענער וואַך ווען איך בין געווען אין דער ערשטער שיכט. דאָס הייסט — איין מאָל אין דריי וואַכן. כאָטש איר איז געווען גרינגער פון מיר, האָט זי פון אונדזער צע־שיידונג געליטן נישט ווייניקער פון מיר. אין דער צוזאַמענווינונג האָבן געלעבט 50 יונגע מיידלעך. איז דאָרט תמיד געווען טומלדיק. די מיידל־לעך האָבן געגראַגערט. פראַנק און פריי פלעגן קומען צו זיי קאָוואַלערן. מ'איז געזעסן אויף די בעטן, ליבנדיק זיך אָן בושה. קיין רו האָט זי דאָרט נישט געהאַט. צו דער פליטע איז תמיד געווען אַ גרויסע ריי, און האָט זי עפעס אָפּגעקאַכט, האָט זי געליטן וואָס איך קען נישט קומען אָפּעסן מיט איר צוזאַמען.

און אויב זאָגן דעם אמת, זענען אויף דער פריי די ווינונגס־באָדיג־גונגען ביי אַזאָ גרויסן זאָוואַד געווען אַ סך ערגערע ווי די באַדינגונגען אין די לאַגער־באַראַקן. דאָרט איז געווען אַרדענונג, דיסציפּלין, מער ריינקייט. און דאָ ? הפּקות.

אודאי האָט זינאָויע אַבראַמאָוויטש געוואָסט ווי מיר ליידן ביידע, סיי פון דער צעשיידונג, סיי פון די וויין־באָדינגונגען. זי איז דאָך אַלע טאָג געווען מיט אים אין צעך און אויסגעוויינט פאַר אים איר האַרץ. אויסהערנדיק איר געקלאַג אַז דאָרט אין באַראַקן מיט 80 מענטשן איז געווען אַ סך בעסער, האָט דער טייערער מענטש באַווירקט פון אירע טרערן, מיטגעוויינט מיט איר, הלמאי ער האָט פאַר אונדז נאָך צו ווייניק

געטאָן און ער האָט צוגעזאָגט זיך צו דערשלאָגן אָן ענדערונג אין אונדזער מצב...

בעת מ'האָט עוואַקואירט אַהערצו דעם זאוואָד, האָט מען אין איינעם מיט די קאַרפּוסן פון די צעכן און אַפילו שנעלער אין גרויס איילעניש געמוזט אויפבויען וווינונגען פאַר די אַרבעטער מיט גרויסע משפּחות. זענען נישט ווייט פונעם זאוואָד אויסגעוואַקסן אויף אַ גרויסן שטח צענד-ליקער הילצערנע איינשטאַקיקע באַראַקן, מיט איינצלנע צימערן. יעדער צימער האָט געהאַט אַ פליטע אַ באַהייצטע מיט שטיין-קוילן, אָבער פאַר אַזעלכע עלעמענטאַרע זאַכן ווי וואַסערלייטונג, קאַנאַליזאַציע, האָט שוין נישט געקלעקט קיין מיטלען. נישקשה, דער רוסישער מענטש קען זיך באַגיין... פאַרשטייט זיך, אַז אין אַזעלכע באַדינגונגען איז דער שמוץ אין און אַרום די באַראַקן געווען נישט צום באַשרייבן.

אָבער אַנקומען אין אַזאַ מין צימער, און נאָך פאַר געוועזענע אַרעס-טאַנטן, נייע אויף דעם זאוואָד, איז געווען אַ נישט רעאַליזירבאַרער הלום. און דאָך — זינאווייע אַבראַמאָוויטש האָט זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט און ס'האַט זיך אים איינגעגעבן שרהן מיט אסתּרן איינ-צוואַרדענען אין אַזאַ מין צימער צוואַמען מיט אַ רוסישער פרוי, וועלכע איז מיט אַזאַ צימער באַגליקט געוואָרן געזעצלעך, ווי אַ סטאַכאַנאווקע. און באַלד נאָך דעם האָט אויך מיר אַ שיינ געטאַן דאָס מזל: ביי זינאווייע אַבראַמאָוויטשן אין קלאַדאַווע האָט זיך באַפרייט אַן אַרט און ער איז געווען פאַראינטערעסירט צו האָבן ביי זיך אַ פאַרלעסלעכן מענטשן, וואָס זאָל אי פירן די ביכער פון דער קלאַדאַווע און אויך זיך פאַרלאָזן אויף זיין ערלעכקייט.

אָבער... דער פאַרוואַלטער פון מאַטאַרנעם צעך האָט מיך נישט גע-וואַלט באַפרייען. איך האָב פאַר די עטלעכע חדשים גוט באַהערשט די אַרבעט און איך בין אויך געווען זייער קפּדנותדיק און דיסציפּלינירט. אין דער קלאַדאַווע איז געווען אַ גלענצנדיקע אַרדענונג. ס'איז אויך געווען שווער צו קריגן אַ פאַרבייט.

דערוויסנדיק זיך אַז מען לאָזט מיך נישט אָפּ פון מאַטאַרנעם צעך, איז ער געווען שטאַרק אין כּעס. וואָס? — האָט ער געטענהט — איך בין אַ צוגעשמידטע צו דעם צעך? ער האָט מיר צוגעזאָגט גיין צום פאַרטער-טער פון נאַטשאַלניק איבער דעם מאַטאַרנעם צעך. איך האָב זיי פאַר די עטלעכע חדשים נישט געזען, נישט געקענט. און ביידע, לאָזט זיך אויס, ווי אַ סך אַנדערע אַנפירער — זענען יידן. נישט מער, צווישן די יידן זענען אויך פאַראַן פאַרשיידענע מענטשן. און דער איז אַ מיאוסער, פאַס-

קודגער נפש. ער איז א קאַרעריסט, אַ ביוראָקראַט און נישט אומזיסט טאַקע רופט מען אים — געלער הונט! דערפאַר האָט זינאַוויע אַבראַמאַ- וויטש נישט געוואָלט גיין צו דעם פאַרשוין. אָבער דער פאַרטערטער איז געווען אַ מענטש מיט אַלע מעלות. ס'איז נאָר אַ שאַד וואָס ער איז נישט זעלבסטענדיק. און דאָך — ער וועט פרווון... אָבער קודם מוז איך אַליין גיין צו אים בעטן מיך באַפרייען.

נאָך אַ נאַכטשיכט בין איך אַוועק צו דעם ביוראָקראַט, וואָס האָט אויפגענומען נאָר איין מאָל אין וואָך, און ניין אַזייגער ווען ער איז גע- קומען, זייענדיק די ערשטע אין דער ריי, האָב איך פאַרזיכטיק געעפנט די טיר פון זיין קאַבינעט. אַ גרויסער, מגושמדיקער, מיט אַ פנים מיט זומער- שפרענקעלעך און אַ קאַפּ געדיכטע, געלע האָר, איז ער געזעסן אַריינגע- טאָן אין זיינע פאַפירן און נישט אויפגעהויבן צו מיר דעם קאַפּ. „זדראַסט- ווויטע“ — האָב איך אַ זאָג געטאָן און ער — גלייך כיוואָלט נישט גע- שטאַנען האָרט ביי זיין טיש, האָט קיין שום אַכט אויף מיר נישט געלייגט. ווען איך האָב געפילט אַז אַלץ פלאַצט שוין אין מיר פון פאַרדרוס

פאַר זיין גלייכגילט און ביטול, האָב איך אויסגעשריגן:

— טאַוואַרישטש נאַטשאַליק!

ערשט דעמאָלט האָט ער אָנגעשטעלט צוויי פּרעגנדיקע אויגן:

— טשטאַ נאָדאַ? (וואָס דאַרפסטו?)

זיין פנים האָט זיך אָנגעגאַסן מיט רויטקייט. ער האָט אָפּגערוקט פון זיך די פאַפירן, אַ רגע דורכדרינגענדיק, שטאַר געקוקט גלייך אין מיינע דערשראַקענע אויגן. און צום סוף באַפוילן:

— גיין אין קלאַדאַווע אַרבעטן!

נאָר ווען ער האָט אויף מיין געזיכט דערזען מיין דערשלאַנגקייט און פאַרצווייפלונג, אַז אַט, אַט ברעך איך אויס אין אַ געוויין, האָט דאָס מיאוסע פאַסקודנע נפש שוין געזאָגט אויף יידיש:

— ווי אַ געוועזענע אַרעסטאַנטקע דאַרפט איר בכלל זיין צופרידן

וואָס מיר האָבן אייך געגעבן אַרבעט אין אונדזער צעך.

געוועזענע אַרעסטאַנטקע.

איך געדענק נישט ווי אַזוי איך האָב פון אויפּרעגונג געפונען די אַרויסגאַנג-טיר פון זיין קאַבינעט. איך האָב אַרומגעבלאַנדזשעט אויף דער טעריטאָריע פונעם זאוואָד און גערעדט צו זיך אַליין:

— אַ חוצפה פון אַ געלן הונט. מיט וואָס פאַר אַ פאַראַכטונג ער האָט עס אַרויסגעזאָגט דאָס וואָרט „אַרעסטאַנטקע“. צי דען איז זיין אייגענע משפחה נישט געטראָפן געוואָרן פון דער דאָזיקער „מכת בכורות“. זי האָט

אויסגעמיטן דער פאָגראַם וואָס די מאַכט האָט דורכגעפירט פון ראַנד ביז
ראַנד איבער דעם אומגעהייערן לאַנד? און אויב אים האָט עס אויסגעמיטן,
איז עס אפשר דערפאַר ווייל ער איז אַ געלער, געטרייער הונט ביי דעם
מאַכטהאַבער, אַ מיטאַרבעטער, אַ העלפער אין דעם פּאָגראַם?

אין אַזאַ אויפגערעגטן צושטאַנד בין איך אַריין אין קלאַדאָווע צו זי-
נאָויע אַבראַמאָוויטשן און אים מיט אסתרן דערציילט אויספירלעך ווי
אַזוי ער האָט רעאַגירט אויף מיין בקשה.

אסתר האָט זיך צעווייגט אויף אַ קול. אונדזער רעטער האָט אַראַפּגע-
לאָזט דעם קאַפּ.

— נאָר נישט וויינען, האָט ער געזאָגט, נאָר נישט וויינען. איך האָב
דאָך אייך געוואָרנט וואָס פאַר אַ נפש ער איז...

ער האָט זיך באַמיט אונדו באַרויקן, צוואַנגדיק עפעס אונטערנעמען,
הגם — ער איז שוין געווען אין אַ ספּק צי אים וועט זיך איינגעבן. אַהיים
אין צוואַמענוווינג בין איך שוין נישט געגאַנגען. אויף די עטלעכע שעה
ביזן איינטרערן פון מיין שיכט בין איך פאַרבליבן אין דער קלאַדאָווע
מיט אסתרן און מיט איר עפעס אָפּגעגעסן.

יאַסנאַגאַראַדסקי איז צום פאַרטרעטער פון מאַטאַרנעם צעך געגאַנגען
ווי ער האָט צוגעזאָגט און יענער האָט יאָ געוואָלט טאָן אַ טובה זיין גוטן
פּריינד, האָט ער אים געגעבן אַן עצה: — געפינען אַ מענטשן אויף מיין
אַרט. אַ פאַרבייט. אַבער צוליב דעם קליינעם לוינ און דער אַרבעט אין
דריי שיכטן האָבן זיך קיין בעלנים אויף דעם פּאַסטן נישט געפונען. די
„געוועזענע אַרעסטאַנטקע“, אויב זי וויל לעבן, דאַרף זיך האַלטן ביי דער
דאָזיקער אַרבעט. דאָס איז געווען דער אויספיר. און איך בין געבליבן.

צרות און צרות אָן אַ סוף. צרות פון שווערער אַרבעט. צרות צוליב
דער צעשיידונג מיט אסתרן, צרות צוליב דעם נאַענטן האַרבסט ווען דאָ
וועלן זיך אָנהויבן די רעגנס, עס וועלן זיך שטעלן די גרויסע קלעפיקע
בלאַטעס און — ווי אַזוי וועל איך מיר שלעפּן פון אַזאַ ווייטקייט צום
מאַטאַרנעם צעך? ... און ווי אַ צוגאַב — די ידיעה פון עדיען אַן פּאַלי-
נאַטשקען האָט מען טאַקע „מיטן עטאַפּ“ אָפּגעפירט קיין סיביר, אויף פאַר-
שיקונג.

מיר האָבן זיך דערוואַסט איר אַדרעס. זי געפינט זיך אויך אין אַלטייער
קאַנט און עדיע האָט פאַרלאָזט קניאַזש-פּאַגאַסט און געפּאַרן צו דער
שוועסטער קיין סווערדלאָוסק. פּאַלינאַטשקען העלפּן האָבן מיר דערווייל
נישט געקענט. אַבער געשריבן האָבן מיר איר אַז קאַטש מיר זענען אויף

דער פריי, איז אונדז נישט קיין סך בעסער פון יענע וואָס האָבן נאָכן לאַ-
גער באַקומען אַ נייע שטראַף...

אין דער זעלבער צייט האָבן מיר פון דער טייערער פרוי מאַרפּאַ
יאַקאוועוואַ באַקומען די קאַלדרעס. מיר האָבן זיך מיט די קאַלדרעס
געפּרייט. אָבער נאָך מער האָט אונדז געפּרייט די ערלעכקייט, די מענטש-
לעכקייט פון אַט דער פשוטער רוסישער פרוי, וועלכע האָט געמוזט פאַר-
לירן צייט, גיין ספּעציעל אין אוגלי דעם ריי-צענטער, געפינען אַ שאַפּער,
וואָס זאָל וועלן טאָן די געעפּעליקייט... מיט וואָס דאַנקט מען איר אַפּ, דער
פרוי, פון די שענסטע מידות ?

גייט אסתר דורכן מאַרקל, אויפן וועג צום זאוואָד, אויף וועלכן זי
פלעג איינקויפן קאַרטאַפּל, ציבעלעס און שאר ירקות און דערוועט ביי אַ
פרוי עפּעלעך, אמתע עפּעלעך. אַט דאָס, האָט זי זיך געזאָגט, וועט זיין אַן
אמתע פאַרגיטיקונג מאַרפּען. זי איז דאָך געווען זיכער, אסתר, אַז מאַרפּע
און די קינדער אַוודאי וועלן זיין צופּרידן מיט אַזאַ מתנה. זיי האָבן דאָך
אין זייער לעבן, קען זיין, קיין עפּל אַפילו נישט געזען. דאָ אין דער געגנט
וואַקסן זיי דאָך נישט. און אַזוי טאַקע האָבן מיר געטאָן.

אויף דעם דאָזיקן מאַרקל האָט יעדער געמוזט קומען, ווייל דאָ האָט
מען געקראָגן דאָס וואָס איז אין מאַגאַזין נישט געווען בנמצא, און דער
עיקר, גרינוואַרג.

גייט איין מאָל אסתר פון דער אַרבעט און שלאָגט זיך צונויף פנים
אל פנים מיט אַליאַ בולאַווינאַ, די געוועזענע בריגאַדיר אויפן קאַמבינאַט,
די זעלבע פרוי וואָס האָט מיר געליען די שטיוועלעך, כדי איך זאָל מיר
גיין קויפן עפעס אויף די פּיס...

— אַליאַ ?

— אסתר ?

די פרייד פון דער באַגעגעניש איז געווען נישט צו באַשרייבן. אסתר
האַט זי אַוועקגעפירט צו זיך אין צימער און איינע האָט דערציילט דער
אַנדערער וועגן זייערע איבערלעבונגען נאָך דער באַפּריינג.
וואָס זשע איז געשען ביי אַליען ?

זי איז אַנגעקומען קיין כאַבאַראַווסק. ביי אַ קרובה האָט זי געפונען איר
טאַכטער, אַ דערוואַקסן מיידל. זי האָט געאַרבעט אין אַ טעקסטיל-אַונטער-
נעמונג. זי האָט שוין געהאַט אַ יינגל, אַ געליבטן, וועלכער האָט געדינט
אין דער רויטער אַרמיי. די טאַכטער, איר לאַגע, איר אויפפירונג, אַלץ האָט
זי געפּרייט. אָבער צו איר גרויסן ווייטיק בלייבן אין כאַבאַראַווסק מיט
דער טאַכטער האָט זי נישט געקענט. געזעץ בלייבט געזעץ. ער איז גילטיק

פאר יעדן גלייך. דאָס הייסט — פאר יעדן געוועזענעם אַרעסטאַנט. צו-
שרייבן זי אין כאַבאַראָוסק, די שטאָט פון איר געבאָרן, האָט מען נישט
געקענט און נישט געטאַרט, כאַטש אָפגעקומען צען יאָר לאַגער איז זי
נישט פאַר אַ פּאָליטישן פאַרברעכן.

אַליעס לאַגע איז אין כאַבאַראָוסק געוואָרן שרעקלעך. נישט צוגע-
שריבן קען זי אין ערגעץ קיין אַרבעט נישט קריגן. נישט קיין צוגעשרי-
בענע טאָר זי אָפילו נישט איבערנעכטן אין דער שטאָט. אָפילו נישט
ביי דער טאַכטער. זי האָט געמוזט פאַרלאָזן די שטאָט.

וועהין זשע פאַרט מען? אין וועלכער געגנט? אויף אַרומפאַרן אין דעם
גרויסן לאַנד זוכן אַ מקום מקלט און אַרט וווּ דעם קאַפּ אַוועקצולייגן,
דאַרף מען דאָך געלט און נישט ווייניק. כאַבאַראָוסק איז דאָך ווייטער
מזרח. אַ גליק, ביים אַרעסט האָט מען נישט קאָנפּסיקירט אירע זאַכן. די
משפּחה האָט אין משך פון די יאָרן זיי פאַרהיט. האָט זי די זאַכן פאַרקויפט
און זיך געלאָזט אין וועג אויף עולמות.

זי האָט געדענקט אַז מיר זענען געפאַרן קיין אַלטי. זי האָט אויך
געוויסט אַז דאָ געפינען זיך עוואַקואירטע זאַוואַדן אויף וועלכע מען גיט
אַרבעט געוועזענע לאַגערינקעס. אָבער פאַרנדיק קיין רובצאַווסק האָט זי
נישט געהאַפט צו טרעפן זיך מיט אונדז. אָנקומענדיק אַהער, האָט זי גלייך
פונעם וואַקואַל זיך אָנגעפּרעגט אויפן טראַקטאָר-זאַוואַד. נאָר איידער זי
איז געגאַנגען זיך בעטן אויף אַרבעט, האָט זי נאָענט צום זאַוואַד אָפּגעזוכט
אַ ווינקל ביי אַן עלטערער פרוי אין אַ פּריוואַטן הויז. און אַט — זי איז
דאָ. זי לעבט. איינע אַליין. אַן אַ קינד, אַן אַ רינד.

אסתרן איז באַלד איינגעפאַלן אַז אַליע איז אַ גלענצנדיקער פאַרבייט
אויף מיין אַרט אין מאַטאַרנעם צעך. און זי האָט איר באַלד דערציילט די
גאַנצע מעשה מיט מיינע באַמיונגען אַוועקצוגיין... אַזוי אַז אַליע קען
באַלד קריגן די אַרבעט. און זי איז טאַקע דער פּאַסיקסטער מענטש פאַר
איר. זי טאַקע וועט זי רעקאַמענדירן. שוין מאַרגן וועט זי איר קומען אָנ-
זאָגן אַז זי קען די אַרבעט אָננעמען.

אך, ווי די אסתר האָט זיך צעקאַכט זעענדיק אין אַליעס קומען אַ נס.
אלהיו הנביא האָט זי אונדז צוגעשיקט. פאַרטאַג איז זי געלאָפּן אויפן זאַ-
וואַד איר אָנזאָגן די בשורה. מיט פּרייד האָט זי דערציילט זינאַווע אַב-
ראַמאַווישן וועגן אַליעס קומען — אַ לאַגער-חברטע, אַ גוטער מענטש,
און אַ גוטער פאַרבייט אויף מיין אַרט. ער איז געווען צופּרידן און מיר
דערלויבט אַוועקצוגיין פון דער אַרבעט און מיך ברענגען צו אַליען.

איך האָב פאַרבראַכט מיט אַליען ביזן אָונט. איך האָב איר געשילדערט די לאַגע אויפן זאָוואָד, די באַצייג צו אונדז „געוועזענע“, די שוועריקייטן אויפגענומען צו ווערן אויף אַרבעט. די הילף וואָס מיר האָבן געהאַט פון גוטע מענטשן ביים אייגאַרדענען זיך און אַ דאַנק וועלכע מיר זענען געראַטעוועט געוואָרן ווי אַ סך, אַ סך אַנדערע, און אַז זי דאַרף זיך שעצן גליקלעך פון דער באַגעגעניש מיט אונדז, ווייל זי וועט זיך אויך גייטיקן אין דער הילף פון די מענטשן וועלכע האָבן אונדז געהאַלפן. אויף שוואַרצער אַרבעט — יא, קען מען זיך אייגאַרדענען, אָבער אַן אַנדער אַרבעט, אַ צוגעפאַסטע פאַר איר געזונט-צושטאַנד איז אַן אַ זייטי-קער הילף שווער צו באַקומען. מען געטרויט נישט. זי זאָל איבערנעמען מיין אַרבעט וואָלט דאָס געווען אויסגעצייכנט פאַר מיר ווי פאַר איר. מיך, האָב איך איר דערקלערט, אַרדנט די אַרבעט נישט איין נאָר דערפאַר, ווייל זי צעשיידט מיך מיט אַסתרן. זי, אַליע, האָט אַ באַקוועם ווינקל אויסער דער צוזאַמענווייניג וועט זי נישט האָבן די אומבאַקוועמלעכקייט וואָס מיר האָבן.

אַט אַזוי איז געקומען אין אונדזער לעבן די פון לאַנג געגאַרטע ענדערונג. מיר האָבן זיך דערוואַרט. אַליע, אַ פאַרטריבענע פון איר היים, איז מיט איר קומען אָהער געוואָרן אונדזער גואל.

דער סקלאַד איז באַשטאַנען פון צוויי הויכע גרויסע צימערן אַנגע-שטאַפטע מיט די פאַרשידנסטע ווערטפולע מאַטעריאַלן. אַ טייל פון זיי זענען געלעגן אָפן, אויסגעלייגט אויף פאַליצעס. אַנדערע אין שטענדיק-פאַרשלאָסענע שאַפעס, ווי פלאַטין, לעדער, מאַטעריאַלן עלעקטרישע, פאַר-שיידענע באַשטאַנד-טיילן צו די מאַשין-געווערקן, פאַרבן, טשוועקעס, שרויפן, ביז אַזעלכע ביליקע פראָדוקטן ווי סאַדע און זאַץ. און צום סוף — ספּעץ-קליידער פאַר די אַרבעטער. דעם ווערט פון דעם סקלאַד האָט מען געשאַצט אין צענדליקער טויזנטער רובל.

איך האָב זיך צו דער אַרבעט צוגעכאַפט מיט פלייס ווי צו אַן אינטע-רעסאַנטער אַרבעט. איך האָב שוין אין ערשטן טאַג מיך גענומען דורכפירן אַן אינווענטאַריזאַציע פון אַלע מאַטעריאַלן. נישט האַבנדיק קיין הילף (אַסתר איז אַרומגעלאָפן אין די צענטראַלע סקלאַדן אויסשרייבן, באַקומען די מאַטעריאַלן) בין איך געקראַכן צו די הויכע פאַליצעס, געצייגלט, פאַר-שריבן, מיך אַנגעגעסן מיט שטויב. פיזיש איז מיר געווען נישט גרינג, אָבער מאַראַליש בין איך געווען צופרידן. איך האָב געוואָלט אויפריכטיק, פונעם גאַנצן האַרצן, אַז דער סקלאַד מיט וועלכן ס'האַט פאַרוואַלטעט דער טייערער מענטש זינאוויע אַבראַמאָוויטש, זאָל זיין אַ מוסטער פון אַרדענונג.

איך האָב דאָך געוואָסט ווי מען שעצט אָפּ אין דעם לאַנד אין אַלע גע-
ביטן פון דער פּראָדוקציע, די מענטשן וואָס צייכענען זיך אויס מיט גע-
טריישאַפט אויף די אונטערנעמונגען, מיט הויכע אַרבעטס-פּראָצענטן.
אויסגעצייכנט, געלויבט און באַלוינט ווערט דער אַנפירער פון דעם דער-
פּאָלגרייכן אַנשטאַלט.

צום יום-טוב פון דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע זענען געקומען די העכער
שטייענדיקע באַלעבאַטיים אינספּעקטירן אויך אונדזער קלאַדאַווע. מ'האַט
אונדזער זינאוויע אַבראַמאָוויטשן נישט געקאַרגט קיין שבחים. פאַר דעם
מוסטערהאַפטן סדר האָט מען אים באַלוינט מיט אַ פרעמיע, האָט ער, דער
גוטער מענטש, וויסנדיק אַז דאָס איז אונדזער פאַרדינסט, די פרעמיע
אַפגעגעבן אונדז.

נו, איז וואָס? בין איך שוין צופרידן? האָבן זיך שוין געענדיקט די
דאגות? אַוועקגייענדיק פון מאַטאַרנעם צעך האָב איך נישט געוואָלט און
נישט געקענט מער פאַרבלייבן אין דער צוזאַמענוויינג. ווהיז גייט מען
נעכטיקן? פאַר אַ פערט בעטל אין איר, אסתרס, צימער איז קיין אָרט
נישט געווען. וועלן מיר שלאָפן צוזאַמען. אָבער אויף דעם האָבן מיר גע-
דאַרפט די הסכמה פון דער פערטער אין דעם צימער. פון דער מעדוועד-
אַווסקאַיאַ. און זי האָט דערווידערט. פאַר וואָס? איך האָב דאָך איר נישט
געשטערט. געשטערט האָב איך אסתרן, שלאָפנדיק מיט איר אויף אַ שמאַלן
בעטל. איז דער ענטפער: מעדוועדעווסקאַיאַ האָט געוואָלט חתונה האָבן.
קיין בעלן איז נאָך נישט געווען. זי האָט געזוכט, שטאַרק געזוכט. גאַר
רעד קרבן האָט זיך איר געגעבן שווער. זי איז זיך פאַרזעסן אַ בתולה ביזן
פערטן צענדליק דערפאַר וואָס איר האָבן געפעלט יענע ווייבלעכע מעלות
מיט וועלכע מען קאָן פאַנגען אַ מאַן. זי איז, נעבעך, געווען זייער און
זייער העסלעך. זי האָט אָבער געוואָסט, אַז אויפן מאַרק פון חתנים איז
אין יענע צייטן געווען איין צוציונגס-קראַפט — אַ דירה. און דער חתנים-
מאַרק איז געווען אַ שיטערער נאָך דער מלחמה, ווען די שרעקלעכע
מלחמה האָט צוגענומען אַזוי פיל יונגע מענער. זאָל זיין אַן אינוואַליד,
זאָל זיין אַן אַלטער, האָט זי געטראַכט, ווי עס זינגט זיך אין ליד... וואָלט
זי געווען אַליין אין דעם צימער, וואָלט זיך עפעס צוגעקלעפט, האָט מען
איר אַריינגעשטופט די צוויי „געוועזענע“ שרהן מיט אסתרן. און אַצינד
שטופט זיך אַ דריטע. גיין! זי איז אַנטשידן געווען קעגן.

דעם גאַנצן ווינטער פון 1948—1949 האָבן מיר אַלע דריי געליטן פון
איר. זי האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל אונדז אַרויסשטופן פונעם צימער.
פּטור ווערן פון אונדז. זי האָט געזוכט סיבות פאַר קריגערייען. און שרה

וואָס האָט מיט איר געאַרבעט צוזאַמען, אונדזער לאַנגסטיקע לאַגער-
חברטע, וועלכע האָט אונדז געהאַלפֿן אַרויסרייסן זיך פֿונעם דאַרף, האָט
צוליב אונדז געהאַט עגמת נפש, און זיך געשטעלט אויף דער זייט פֿון דער
מעדוועדאָוסקאַיאַ. אונדז האָט דאָס נישט ווייניק פֿאַרדראַסן, הגם,
מיר האָבן ביידע פֿאַרשטאַנען אַז שרה איז גערעכט פֿאַרטיידיקנדיק זי.
יעדער מענטש האָט רעכט אויסצוקעמפֿן זיך אַ בעסער לעבן. אַ בעסער
לעבן? — יאָ, אויף אונדזער חשבון? אַרויסשטופן אונדז? ווי אַזוי רופֿט
מען אַן אַזאַ זאַך? ...

אין דעם צימער האָט זיך געשאַפֿן אַ פֿאַרסטע צום דערשטיקן ווערן,
אַטמאָספֿער.

דעם גאַנצן ווינטער, נאָך שווערע טעג פֿון אַרבעט, פֿלעגן מיר זיך
אומקערן אין דער דירה און זיך געפֿילט נישט ווי אין דער היים. איבער-
ריקע. אין די לאַנגע ווינטער-אָונטן האָט אין צימער געהערשט אַ פֿיינ-
לעכע, אומהיימלעכע שטילקייט. מיר האָבן צווישן זיך נישט גערעדט. די
מעדוועדאָוסקאַיאַ פֿלעג זיך פֿרי אַריינלייגן אין בעט און זיך איבערדעקן
מיט דער קאָלדע איבערן קאַפּ. מיר האָבן נישט געוואָסט, זי שלאָפט זי
ניין. מיט וואָס אַטעמט זי — האָבן מיר אויך נישט געוואָסט. אויך אסתר
האָט זיך געלייגט פֿרי שלאָפֿן. איך און שרה האָבן געלייענט ביכער. זי
— ליגנדיק, איך — זיצנדיק אויפֿן ראַנד פֿון אונדזער בשותפותדיקן בעטל.
אַנגעטאָן וואַרעם. אין צימער איז געווען קאַלט.

מיר איז אָבער געווען גוט. איך האָב אויף מיין נייער אַרבעט ווידער
באַקומען אַ מעגלעכקייט צו לייענען. לייענענדיק אַנטלויפט פֿון מיר די
ווירקלעכקייט מיט אַלע באַשערטע דאגות און פֿלאַגענישן. איך האָב פֿאַר-
געניגן געהאַט שוין נאָר פֿון דעם גיין אַליין אין ביבליאָטעק נאָך ביכער.
צוועלף יאָר איז געווען אָפּגערויבט ביי מיר דאָס דאָזיקע פֿאַרגעניגן. אין
תּפֿיסה פֿלעג מען אונדז ברענגען ביכער וואָס די תּפֿיסה-ביבליאָטעק האָט
פֿאַרמאַגט און וואָס מ'האַט צוליב פֿאַרשטענדלעכע טעמים אונדז געמעגט
געבן. אין לאַגער פֿלעגן אַ מאָל אַריינפֿאַלן ביכער. אָבער דאָס פֿאַרגעניגן
צו גיין אַליין, אַ פֿרייער מענטש אין ביבליאָטעק, און אויסקלייבן דאָס וואָס
דיר געפעלט, וואָס איז דיר נייטיק אי צו דערקוויקן דיין קינסטלערישן
דורשט, אי דאָס וואָס זאָל אויסברייטערן דיין אויפֿפּאַסונג וועגן וועלט און
לעבן, עפענען האַריוואַנטן, דאָס איז אין לשער.

אין דעם זעלבן ווינטער איז אַ פֿראַסטיקער נאַכט איז ביי אונדז אין
צימער עפעס געשען וואָס האָט אונדז אַלע אויפֿגעטרייסלט. מיך האָט
אויפֿגעוועקט אַ שטאַרקער קלאַפֿ לעבן מיין געלעגער. איך טו אַ קוק: שרה

ליגט אויפן דיל. איך שפרינג צו צו איר, זי איז פארהלשט. ביי מיר אליין דרייט זיך דער קאפ. באלד האב איך מיר אפגעגעבן א חשבון: מיר זענען פארטשאדעט! מיט וואקלנדיקע טריט בין איך צו צו דער טיר, זי א שטופ געטאן מיטן גאנצן כוח. אין צימער איז אריין א קעלט. שרה האט זיך אויפגעזעצט. איך האב איר געהאלפן אריינגיין אין בעטל און איך לויף צו צו אסתרן — געוואלד! זי איז טויט! אויף מיינע געשרייען זענען זיך צונויפגעלאפן די שכנים פון באראק. וואס איז געשען? ווו ברענט? ראטעוועט אסתרן! האב איך געשריגן. א דאקטער!

ס'איז באלד געקומען א קראנקשוועסטער. זי האט אסתרן געמאכט אן איינשפריצונג. מ'האט זי אפגעמינטערט. מיר האבן אלע זיך געטרייסלט פון קעלט. די קראנקשוועסטער האט אונדז אלע געמאכט בארוינגס-איינשפריצונגען און די גאנצע צערודערונג האט געדויערט ביז פארטאג.

פאר טאג ווען ס'האט זיך דערהערט דער „גודאק“-סיגנאל פונעם זא-וואד, האט מעדוועדאווסקאייא אראפגעשארט פון זיך די קאלדרע, מיט פארווונדערונג זיך ארומגעקוקט און געפרעגט:

— וואס טוט זיך דא?

ווען זי האט זיך דערוויסט וואס ס'איז געשען האט זי מיט א שמייכלעלע א זאג געטאן: — אוודאי, זיי האבן זיכער דעם קוימען פארשטעקט. זי האט געמיינט שרהן מיט אסתרן, וועלכע פלעגן קאכן אויף דער פליטע. אבער מערקווערדיק איז דאס וואס זי האט דער טשאד נישט פארכאפט. קען זיין אז דערפאר וואס זי איז געלעגן ווי שטענדיק מיט אן איבערגעדעקטן קאפ. א מזל פון א גויע.

אסתר איז געבליבן ליגן א קראנקע. אויף דער ארבעט זענען מיר אין יענעם טאג נישט געגאנגען. זינאויע אבראמאוויטש האט זיך דער-וויסט פון דער געשיכטע פון א שכנה.

*

דער ווינטער איז פארביי. דאנקען גאט. אין דרויסן איז ווארעם, פרייליגנדיק. מיר קענען פארברענגען אין דרויסן און וואס ווייניקער זיך געפינען אין דעם פארהאסטן צימער. מיר גייען אריין נאר איבערנעכטיקן, אבי נישט אטעמען מיט דער פארסטער אטמאספער און נישט פילן אויף זיך די ביזע שינאה-בליקן פון דער חתן-זוכנדיקער מכשפה.

זומער איז זינאויע אבראמאוויטש געגאנגען אין אורלויב און אויף אונדז ביידע איז געפאלן די שווערע לאסט און די פאראנטווארטלעכקייט

פון דעם סקלאד אויף אַ גאַנצן חודש. איך מוז מיך מודה זיין, אַז די פאַר-
ראַנטוואָרטלעכקייט האָט מיך געשראַקן. אונדז ביידע, שרעקלעך-גע-
ליטענע, האָט נאָר געפעלט אַז אין דער אָפּוועזנהייט פונעם פאַרוואַל-
טער זאָל זיך עפעס טרעפן אין סקלאַד.
און דאָס פאַר וואָס מיר האָבן מורא געהאַט האָט זיך ווירקלעך גע-
טראָפן.

עטלעכע טעג איז די אַרבעט געגאַנגען נאָרמאַל. יעדן אַוונט האָבן
מיר, פּונקט ווי יאַסנאַגאַרסקי, פאַרשלאָסן דעם סקלאַד אויפן שלאָס,
געלייגט די פּלאַמבעס און געלאָזט ברענען דאָס עלעקטרישע ליכט, כדי
דער נאַכט-שומר פון דעם צעך זאָל זען וואָס איבערווייניק טוט זיך. קומען
מיר אין אַן אינדערפרי צו דער אַרבעט איז פון דרויסן אַלץ ווי מיר האָבן
געלאָזט — די טיר אויפן שלאָס, די פּלאַמבע נישט באַרירט. אָבער ווי נאָר
מיר האָבן אויפגעעפנט די טיר האָבן מיר תיכף דערזען דעם גרויסן אומ-
גליק.

מ'האַט באַגנבעט דעם סקלאַד.

מיר האָבן ביידע געמאַכט אַזאַ געוואַלד: — מ'האַט אונדז באַגנבעט!
אַז עס זענען זיך צונויפגעלאָפן אַ מאַסע מענטשן. די נאַטשאַלניקעס פונעם
צעך און מיט זיי אַלע אַנדערע האָבן זיך געחידושט:

— דורך וואַנען זענען אַריין די גנבים?

דורך וואַנען, ווי אַזוי. דאָס האָבן מיר נישט געוואָסט, מיר האָבן נאָר
געקענט דערקלערן אַז אין דער פרי ווען מיר זענען געקומען האָבן מיר
דעם שלאָס און די פּלאַמבע געפונען נישט באַרירט.

מ'האַט אַרויסגערופן די מיליץ און ווען מיר האָבן נישט געקענט
דערווייזן ווי אַזוי די גנבים זענען אַריין אין דעם סקלאַד, איז נישט אַנ-
דערש אַז מיר אַליין זענען די גנבים — איך און אסתר, און אַז אונדזערע
געשרייען און געוויינען זענען נישט מער ווי אַ כּיטרע פאַרטל, סימולאַציע!
אַ געוואַלדיק-אויפגערגטע האָט זיך ביי מיר אַרויסגעריסן:

— דאָס איז נישט אמת!

אסתר איז געווען טויט-בלאַס. ביי מיר אין צעטומלטן מוח האָט זיך
בליציק דורכגעטראָגן אַ געדאַנק אַז באַלד וועט די מיליץ אַוועק אין אונד-
זער צימער זוכן די גנבה. מיר וועלן ביידע אַרעסטירט ווערן.

שולדיק — אומשולדיק. ביז עפעס וואָס — מען אַרעסטירט. מען
פאַרשט. מען משפט. פאַר גנבענען מלוכה-אייגנטום וואָס קומט נישט פאַר
אַ שטראַף? אַפילו די העכסטע...

די מיליץ איז אַוועק און די מייסטערס און צעך-אַרבעטער, אויס-

הערנדיק דאָס געשעענע, זענען אַרויס אונדז פאַרטיידיקן. אָבער אונטער-
שטרייכן וויל איך, אַז פאַרטיידיקנדיק אונדז האָבן זיי פאַרטיידיקט זי-
נאָווע אַבראַמאָוויטשן.

— זינאָווע אַבראַמאָוויטש וועט נישט צונעמען אין סקלאַד נישט-
פאַרלעסלעכע מענטשן!...

— ער וועט נישט איבערגעבן די פאַראַנטוואָרטלעכקייט אויף מענטשן
וואָס פאַרדינען נישט קיין צוטרוי.

זיי האָבן געוואָגט, אַז טאַג-טעגלעך קומען זיי אין סקלאַד נאָך פאַר-
שידענע מאַטעריאַלן און האָבן געזען אונדזער איבערגעבנקייט און די
זעלטענע אַרדענונג אין סקלאַד... און אַ חוץ אַלעמען, ווען מיר וואַלטן
נאָר געוואַלט, האָבן מיר געקענט יעדן טאַג אַרויסטראַגן און נישט מאַכן
קיין געוואַלד אַז מ'האַט באַגנבעט דעם סקלאַד...

די רייך פון די פאַרטיידיקער האָבן אויף דער אַנפירונג קיין ווירקונג
נישט געהאַט. דעם ענין האָט מען דער מיליץ נישט איבערגעגעבן, אָבער
פאַראַרדנט דורכצופירן אַ רעוויזיע און פעסטשטעלן די גרויס פונעם שאַדן.
אונדז האָט מען באַפוילן צו געפינען דאָס אַרט דורך וועלכן מ'האַט גע-
קענט אַריינבריינגען אין סקלאַד. די רעוויזיע האָט געפונען אַז דער שאַדן
באַטרעפט 360 רובל. און די סומע וועט יעדן חודש אַראָפּגערעכנט ווערן
פון מיין געהאַלט.

אַ לייטישער משפּט, נישט אמת? אַז איך בין דער שולדיקער אין
נישט דערווייזן, אָבער „אויסגיסן דאָס ביטל“ דאַרף איך. איך, די אַרעמע
אַרבעטערין דאַרף אויסטראַגן דעם שאַדן פאַר דער גנבה וואָס עמעצער
האַט געמאַכט און מ'האַט זיך אַפילו נישט באַמיט צו דערגיין ווער און ווי
אָזוי... איך האָב געדאַרפט ווערן דער דעטעקטיוו, נאָט פינקערטאַן, כדי צו
געפינען די שפורן פון דעם פאַרברעכן.

די נייע פּלאַן האָט אויף אונדז שרעקלעך געווירקט. נישט נאָר וואָס
די מלוכה וועט צורויבן אונדזער שווער פאַרהאַרעוועט געלט, נאָר די
חרפה פאַר דעם נישט באַגרינדעטן חשד...

פאַרצווייפלטע זענען מיר ביידע אַוועק צו זינאָווע אַבראַמאָוויטשעס
פרוי זיך אַראָפּרעדן פון האַרץ דעם ווייטיק און פאַרדראַס און זוכן ביי איר
אַ טרייסט.

מיר האָבן זי נישט געקענט. דאָס איז געווען צום ערשטן מאל ווען
מיר זענען געגאַנגען צו אים אין זיין דירה.

זיין פרוי, אַ הויכע, אַ דאַרינקע, מיט אַ זייער סימפּאַטישן פנים האָט
אונדז אויפגענומען זייער ליבלעך. ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן אַז זי האָט שוין

געוויסט וועגן דעם געשעענעם. זי האָט אויך וועגן אונדז געוויסט אַלץ, אַלצדינג.

די סימפּאָטישע פּרוי האָט אונדז נישט נאָר באַרוקט, זי האָט אונדז פּאַרזיכערט, אַז ווי נאָר זינאַווע אַבראַמאַוויטש וועט קומען צו פּאַרן וועט ער אַלץ דערליידיקן צום גוטן...

און אַט איז געקומען דער סקלאַד־באַלעבאַס. מיר האָבן אים אַלץ דער־צײלט און וואָס ער האָט זיך באַלד דערשלאָגן איז געווען, אַז דערווייל זאַל מען מיר דאָס געלט נישט אַראָפּרעכענען. מען דאַרף קודם געפּינען דאָס אָרט דורך וועלכן די גנבים האָבן זיך אַריינגעקליבן אין צעך און אין סקלאַד. ער איז אין דעם זייער פּאַראינטערעסירט. ווייל די גנבים, נישט געכאַפּטע, קענען דאָך איבערחזרן דאָס זעלבע נאָך אַ מאָל און קומען וועלן זיי זיכער ווידער, נישט קוקנדיק אויף דעם וואָס ער גע־פּינט זיך שוין אויף דער אַרבעט.

ער איז געווען פּולקאַם גערעכט. זיי זענען געקומען ווידער, די גנבים. דאָס איז געשען עטלעכע חדשים נאָך דער ערשטער גנבה. די אַרבעט אין סקלאַד איז געגאַנגען נאָרמאַל. מיר האָבן זיך שוין געהאַט באַרוקט.

איין מאָל, ביינאַכט, האָט דער צעך עפּעס געדאַרפּט דרינגענדיק פּונעם סקלאַד און אַרויסגערופן זינאַווע אַבראַמאַוויטשן דורכן טעלעפּאָן. ער איז נאָר צוגעקומען צום סקלאַד האָט ער געזען אַז די שוּיבן פּון דער אַריינגאַנג־טיר זענען פּאַרשטעלט מיט שטיקער אַזבעסט. זיין האַרץ האָט גענומען שטאַרק קלאַפּן, די הענט און פּיס טרייסלען זיך. אין זיין מוּה איז אַדורך דער געדאַנק, אַז דאָרט איבעווייניק געפּינען זיך איצט די גנבים. ער האָט דאָך קיין מאָל נישט פּאַרשטעלט די שוּיבן מיט אַזבעסט. נישט קוקנדיק אויף זיין צעטומלטקייט האָט ער פּאַרשטאַנען נישט אויפֿ־צושליסן די טיר, נישט מאַכן קיין טומל. ער איז אַרויפגעלאָפּן אין קאַנ־טאַרקע צום נאַטשאַלניק פּון צעך און אים אַראָפּגעבראַכט צום סקלאַד. עס האָבן זיך פּאַרזאַמלט נאָך עטלעכע מענטשן וואָס זענען געווען ביי דער זעלבער מיינונג, אַז די גנבים געפּינען זיך איבעווייניק. מ'האַט באַ־שלאָסן אַרויפגיין אויפּן בוידעם און דאָרט האָבן זיי געפּונען אַ לאַך אין אַ וואַנגט וואָס האָט געפּירט גלייך אַראָפּ אין דער קלאַדאַווע. די פּרייד וואָס מ'האַט געפּונען דאָס אָרט דורך וועלכן די גנבים זענען געקראַכן איז גע־ווען זייער גרויס. דער גאַנצער צעך איז באַלד געוואָרן געוואָרן וועגן דעם און שרה וואָס האָט געאַרבעט אין נאַכטשיכט איז געקומען צו לויפּן מיט דער בשורה צו אונדז. גאַנץ פּרי זענען מיר געלאָפּן צו אונדזער טייערן פּאַרוואַלטער אַהיים אים באַגריסן. ער איז געווען צופּרידן וואָס דאָס מול

האָט געפירט, אַז ער מיט די נאַטשאַליקעס אַליין זאָלן אַנטדעקן די דורכ־געפירטע גנבה. אַנדערש וואָלט אויף אים געפאַלן אַ פאַרדאַכט.

די רעוויזיע האָט די גנבה אָפגעשאַצט אויף אַ סומע פון 1500 רובל. נאָך דעם איז אַראָפגענומען געוואָרן פון אונדז ביידע דער פאַרדאַכט און די 360 רובל אַראָפגעשריבן.

איבערגעקומען נאָך איין צרה און... „ריינגעוואַשענע“, האָבן מיר שוין געמעגט זיין צופרידן. האָט אונדז אָבער צו פולקאָמער צופרידניקייט נאָך געפעלט אַ מענטשלעכע ווינונג. אונדז האָט געדריקט דער געדאַנק, אַז אַט באַלד קומט ווידער דער ווינטער און עס וועט ווידער זיך אָנהייבן דער צימער־קאַשמאַר.

ווערן מיר געוואָר פון איינעם פון אונדזערע פריינד דערוואַרבענע אין צעך, אַז אונדזערע אַ מיטאַרבעטערין פאַרלאָזט אין גיכן רובצאַוסק און עס וועט זיך באַפרייען איר צימער אין באַראַק, וואָס מיר דאַרפן זיך באַ־מיען צו באַקומען. מיר האָבן עס געדאַרפט דורכפירן אין דער שטיל. וואָס ווייניקער מענטשן דאַרפן וויסן פון דעם, ווייל בעלנים אויף דעם צימער וועלן זיין אַ סך.

דורכפירן די „אַקציע“ האָט געקענט נאָר זינאַוויע אַבראַמאַוויטש און ער האָט, נישט אַפלייגנדיק אין דער לאַנגער באַנק אַריין, צוגעטרעטן צו דער אַרבעט.

האַפענונג אויף הצלחה האָבן מיר געהאַט קליינע. אויף אַזעלכע צימערן האָבן פּרעטענדירט און געהאַט אַ פאַרצוג אַרבעטער מטופלע מיט משפחות, מיט לאַנגן אַרבעט־סטאַוז. און איך מיט אסתרון, ווער זענען מיר? — אין צעך זענען מיר נישט לאַנג. צו דעם אַלעמען — געווע־זענע לאַגעריניקעס. זינאַוויע אַבראַמאַוויטש האָט אונדז פאַרזיכערט אַז די דאָזיקע געלעגנהייט וועט ער נישט פאַרפאַסן. אָבער פריער דאַרף די פּרין אַוועקפאַרן.

כדי צו וויסן פּינקטלעך ווען דאָס וועט געשען האָבן מיר געמוזט נאַכשפירן דער אומבאַקאַנטער פרוי. און טאָן האָבן מיר דאָס געמוזט אַזוי, אַז נישט זי און נישט די שכנים זאָלן זיך אַנשטויסן וואָס עפעס שטייען מיר אַרום זייער באַראַק. און דער טאַג איז געקומען. מיר האָבן זיך דערוויסט אַז די פרוי האָט זיך אַראָפגענומען פון דער אַרבעט. זיך אויסגעמאַלדן. דעמאַלט האָט זינאַוויע אַבראַמאַוויטש אונדז געזאַגט, אַז ער האָט שוין דעם אַרדער אויף דעם צימער.

ס'האַט נאָך געדויערט עטלעכע טעג ביז די פרוי האָט פאַרלאָזט דאָס צימער. אָבער מיר פלעגן שוין אַריינגיין צו איר און זי פלעג אונדז אויפנע־

מען פריינדלעך. מיר האָבן איר דערציילט וועגן אונדזערע לידן און אפילו דאָס אַז מיר האָבן איר נאָכגעשפּירט. זי איז אויף אונדז פאַר דעם נישט געווען אין כּעס. זי איז נישט געווען קיין נאַר און האָט פאַרשטאַנען אונדזער לאַגע.

מיר האָבן דאָס צימער אויסגעקאַלכט, אויסגעראַמט דעם שמוץ, די ווענט און דאָס געקויפטע בעטל וואָס איז געווען אָנגעפּיקעוועט מיט וואַנצן. מיר האָבן אויך געקויפט אַ טישל, אויסגעבעטן אין אַ קלייט אַ קאַסטן און מיר האָבן זיך אַריינגעצויגן אין אונדזער פּאַלאַץ. זינאווייע אַבראַמאָוויטש האָט וועגן דעם רעמאַנט אונדז באַפּרייט אויף צוויי טעג און מיר זאָלן תּיכּף באַזעצן דאָס צימער, ווייל... אַ קשיאַ אויף אַ מעשה. עמעצער קען עס פאַרכאַפּן און גיי לאַך זיך...

אַלע אונדזערע פּריינד זענען געקומען אונדז באַגריסן און דער ערש־טער, זינאווייע אַבראַמאָוויטש. יעדער האָט געבראַכט מתנות. זיי האָבן אויסגעצירט אונדזער צימער, געמאַכט באַקוועמער דאָס לעבן.

גאָט מיינער — צוויי געלעגערס, ציכטיקייט, זויבערע, מאַרליע־פּאַרהענגלעך אויפן פענצטער. נישט איר, נישט אסתר האָבן פאַר אונדזער גאַנצן לעבן אין דעם לאַנד אַזא דירה קיין מאָל נישט פאַרמאַגט. אַלאַ בולאווינאַ און שרה האָבן אונדז אין אַלעמען געהאַלפּן, אונדזערע טייערע לאַגער־חברטעס...

מיר האָבן באַלד זיך באַקענט מיט אונדזערע שכנים. ס'איז נאָך געווען וואַרעם. די באַלעבאַסטעס האָבן געקאַכט אויף פּרימוסן אין לאַנגן קאַרי־דאַר און טאַקע דאָ אין קאַרידאַר איז פאַרגעקומען די באַקאַנטשאַפט. מיט איינער פון די משפּחות וואָס האָט געלעבט אין דעם באַראַק האָבן מיר זיך שטאַרק באַפּריינדעט. ער, דער מאַן, לעשטשינסקי — אַ ייד. מאַריאַ, זיין רוסישע פּרוי. ביי זיי איז געווען אַ נאַר וואָס געבאַרן מיידעלע. ווי אַן אינזשעניער האָט מען אים געדאַרפּט אויסטיילן אַ וווינונג מיט באַקוועמלעכקייטן אין די הייזער וווּ ס'האָבן געווינט די אָנפירנדיקע קאַדרען. זיי האָבן געווינט אין גרויסער ענגשאַפט אַז ס'איז כּמעט גע־ווען אוממעגלעך זיך באַוועגן אין דעם צימער.

מיר האָבן אָנגעהויבן לעבן און געניסן פון דער פּריי. אַלץ האָט זיך געענדערט ביי אונדז צום גוטן. מיר האָבן זיך אויך בעסער דערנערט. אסתר פלעג יעדן טאָג אַפּקאַכן, מיט דער אויסרעכענונג מיר זאָלן האָבן אויך וואָס מיטצונעמען אויף דער אַרבעט, און מיר פלעגן מיטאַגצייט אַפּעסן אין דער קלאַדאָווע. מיר האָבן איינע דער אַנדערער אין אַלץ גע־האַלפּן און די שטימונג איז געווען ביי אונדז אַ גוטע. נאָך דער אַרבעט

פלעגן מיר שפאצירן, גיין צו געסט — דער עיקר צו אליען. אצינד פלעג איך מיר שוין מיטנעמען א ביכל אויך אויף דער ארבעט און אריינגעקוקט דערין יעדע פרייע מינוט. מיר האָבן זיך דערלויבט אין אַ רו־טאָג אויך באַזוכן אַ קינאַטעאַטער. פאַר די צוועלף יאָר האָבן מיר שוין געהאַט פאַרגעסן דעם דאָזיקן טעם פון קינאַ. כאַטש מיר האָבן נאָך אַלץ גע־טראָגן די לאַגער־קליידער, האָבן מיר ביסלעכווייז זיך אָנגעהויבן באַ־פרייען פון דעם געפיל אַז מיר זענען געוועזענע אַרעסטאַנטקעס. אָבער...

אונדזער גליק האָט געדויערט נישט מער ווי איין חודש.

*

די סאַמע הומאַנסטע און יושרדיקע מאַכט אין דער וועלט האָט חרטה געקראָגן וואָס זי האָט אין 1947טן יאָר אַרויסגעלאָזט פון די לאַגער־תּפּיסות אַזוי פּיל מענטשן, כאַטש זיי זענען אָפּגעקומען זייער צעניאַריקע שטראַף „פון קלונג צו קלונג“. זי האָט באַשלאָסן, די מאַכט, צו פאַר־ריכטן דעם גרויסן פעלער, און זיך אַ נעם געטאָן פלייסיק די צענדליקער טויזנטער באַפרייטע אַרבעטס־קנעכט איינזאַמלען צוריק אין די לאַגערן. נישט קיין פּולע צוויי יאָר נאָך זייער באַפריינג האָט זיך ווידער אָנגעהויבן דער פּאַגראַם אויף די זעלבע שוין איין מאָל געליטענע מענטשן. און דאָס געיעג אויף זיי איז דורכגעגאַנגען מיט דער זעלבער ראַפּינירטער אַכוריות ווי אין די פריערדיקע יאָרן. אויב עס איז יאָ געווען אַן אונטער־שייד איז ער באַשטאַנען אין דעם וואָס צוריק מיט צען יאָר האָט דער פּאַגראַם זיך געצויגן לאַנג און לאַנגזאַם. דער פּחד האָט באַהערשט גרויס און קליין. ווייל מ'האַט נישט געוואָסט פאַר וואָס מען ווערט אויסגעכאַפט, האָט יעדער איינער אין גרויסע יסורים געוואָרט מען זאָל אים שוין קומען אַרעסטירן. גאָר אַנדערש האָט עס אויסגעזען איצט, צוויי יאָר נאָך דער באַפריינג. מיר, די געוועזענע, האָבן זיך אויף דעם נישט געריכט. דער פּאַגראַם איז געווען אַ בליציקער. שטילערהייט, אין געציילטע טעג, האָט מען אויסגערייניקט דעם טראַקטאָר־זאַוואַר פון די לאַגערניקעס. די אַרבעטער פונעם זאַוואַד זענען אויפגעטרייסלט געוואָרן.

— וואָס פּלוצעם ?

— פאַר וואָס ? די מענטשן האָבן געאַרבעט צוזאַמען. אַפילו גוט גע־אַרבעט. מ'האַט געהאַט וועגן זיי די בעסטע מיינונג !

— איז דאָס אין די אינטערעסן פון דער מלוכה ?

שאַ, שטיל. קיין רמוז אין דער פרעסע. קיין פיפּס נישט אין ראַדיאָ.

קיינ מיטינגען און פארזאמלונגען וועגן „שונאים פון פאלק“. דאס פאלק האט שוין גוט געוויסט ווער עס זענען זיינע שונאים... אין יענע טעג באקום איך אין קלאדאווע א צעטעלע, אז צען א זיי- גער דארף איך זיך יאווען אויף אן אָנגעוויזענעם אָדרעס וואָס איז געווען נאָענט פונעם זאוואָד. איך האָב אין דעם טאָג נאָך נישט געוויסט אז דער פאָגראַם האָט זיך שוין אָנגעהויבן, נאָר באַקומענדיק דאָס צעטעלע האָט זיך מיין האַרץ אָפגעשטעלט אויף אַ רגע. אסתר האָט דערזען ווי בלאַס איך בין געוואָרן ליינענענדיק דאָס פאָפּירל און אין שרעק מיך געפרעגט: — וואָס איז געשען ?

— איך ווייס נישט, — האָב איך געענטפערט.

איך בין אוועק אויפן אָדרעס. אויך אַ באַראַק ווי אונדזערער. אָנ- קלאָפּנדיק אין טיר האָבן מיר געציטערט הענט און פיס, אַ גרויס צימער, אין דער טיף ביי אַ טיש — אַ ציווילער מאַן. איך בין געבליבן שטיין ביי דער טיר אָן אַ וואָרט צו זאָגן, ווי כּוואַלט געווען אַ שטומע.

ער האָט מיר געהייסן זיצן אויף אַ באַנק ביי דער טיר. אוועקזעצנדיק מיך ווייט פון זיך איז מיר קלאָר געוואָרן, אז פאַר מיר זיצט אַ פאַרשטייער פון נ.ק.וו. ער האָט מיך לאַנג, זייער לאַנג באַטראַכט און נאָך דעם, פון אַ פאַפּיר אַרויסגעלייענט פראַגן. איך האָב באלד דערקענט מיין אָנ- קעטע וואָס איך האָב אויסגעפילט ווען איך בין אויפגענומען געוואָרן אויפן זאוואָד. איך האָב אויף אַלע פראַגן געענטפערט. ווען ער האָט פאַרענדיקט האָט ער מיך ווידער זייער לאַנג באַטראַכט און שנעל אַ זאָג געטן: גייט! בעת איך בין געזעסן ביי אים אין צימער האָב איך אינערלעך מיך שוין געגרייט אַרעסטירט צו ווערן. דערהערנדיק דעם „גייט!“ בין איך ממש אַנטלאָפן. איך בין געלאָפן צוריק אין צער. אסתר האָט דאָרט גע- וואָרט מיט אַ פאַרקלעמטן האַרץ און איך האָב מיט ווייטיק געטראַכט אז איך מוז איר זאָגן דעם שערקלעכן אמת, אז אַרויסגערופן האָט מיך די געהיים-פּליציי. ניין, זי רופט נישט סתם אַזוי צו קאָנטראַלירן צי מיינע ענטפערס אין דער אַנקעטע זענען ריכטיקע. און אויב מ'האַט מיך איצטער נישט אַרעסטירט איז דאָס נישט קיינ סימן אז איך וועל נישט אַרעסטירט ווערן...

אסתר, ביי דער טיר פון דער קלאדאווע, האָט זיך אויסגעקוקט די אויגן.

— נו ? — האָט זי געפרעגט.

אויסהערנדיק מיין ענטפער האָט זי אַ צעבראַכענע געוויינט.

— צי דען וועלן מיר מוזן נאך איין מאָל איבערגיין דעם שרעקלעכן

טאָג? ...

אונדזער פאַרצווייפּלונג איז געווען גרויס. עצהן זיך איז נישט געווען מיט וועמען. זינאווע אַבראַמאָוויטש איז נישט געווען אין שטאָט. און ווען ער וואָלט אַפילו יאָ געווען? דאָ האָט אונדז אויך ער שוין נישט גע-קענט העלפן, אַפילו נישט מיט קיין עצה, און געבעטן האָבן מיר גאָט, אַז עס זאָל זיך כאַטש נישט אַפּרופּן אויף אים אונדזער אַנגרייפּנדיקער אומ-גליק.

נאָכן אַרויסרוף זענען פאַרביי צוויי טעג פון דערוואַרטונג און שרעק. מיר האָבן נישט געעסן, נישט געשלאָפּן.

און אָט, שוין צום סוף פון אַרבעטסטאָג רופט מען מיך צום נאַטשאַל-ניק פון צעך. אסתר איז שוין אַוועק אויסשרייבן מאַטעריאַלן און פון דאָרט וועט זי גלייך אַהיימגיין. פאַרשליס איך די קלאַדאָווע און גיי צום נאָ-טשאַלניק זייער לאַנגזאַם. די פיס זענען ביי מיר ווי ליימענע. דאָס האַרץ זאָגט מיר אַז דער אַרויסרוף צום נאַטשאַלניק איז נישט סתם. אַז דאָרט וואַרט אויף מיר דאָס פאַר וואָס איך האָב שטאַרק מורא.

און ווירקלעך. אין זיין קאַבינעט זענען געזעסן צוויי מענער אין ציווילע קליידער. פאַר וואָס דערקענט מען זיי תיכף די דאָזיקע לייט פון דעם „מקום“? וואָס פאַר אַ חותם לייגט אַרויף אויף זייער געשטאַלט דאָס תּלנישע כאַפּער-באַרוף? ... זיי האָבן זיך מיט גאַרנישט נישט אויס-געגעבן. קיין איינציק וואַרט נישט געפרעגט, נאָר געקוקט אויף מיר מיט שאַרף-דורכדרינגענדיקע בליקן.

— וווּ איז אסתר דריבוס? האָט מיר געפרעגט דער נאַטשאַלניק.

— זי איז אַוועק אונטערשרייבן דאַקומענטן און באַקומען די גייטיקע מאַטעריאַלן פאַרן סקלאַד, אַזוי ווי יעדן טאָג.

— קענט איר צוריקגיין צו דער אַרבעט — האָט ער מיך באַלד גע-קונדיקט.

אַרויסגייענדיק פון קאַבינעט בין איך צוריקגעגאַנגען פאַרשליסן דעם סקלאַד, לייגן די פּלאַמבע אויפן שלאָס, און גייענדיק האָט דאָס האַרץ אין מיר געשריגן:

— געוואַלד! די צוויי זענען דאָך געקומען נאָך אסתרן. אַצינד וועלן זיי קומען צו אונדז אַהיים, אין צימער, וואָס מיר האָבן מיט אַזוי פּיל מי באַקומען, אין גאַנצן מיט איין חודש צוריק. זיי וועלן קומען, די צוויי, צוגעמען אסתרן.

אסתר איז געשטאנען ביי דער פליטע און זיך געקליבן עפעס אָפּקאַכן. איך האָב איר נישט דערציילט וועגן מיין אַרויסרוף צום נאַטשאַלניק, און אַז מ'האַט מיך געפרעגט אויף איר. נאָר אין גאַנצן בין איך געווען איין קנויל פון גערוון. איך האָב געוואָרט אויף די צוויי באַנדיטן. אַט, אַט און זיי וועלן קומען. יאָ, זיי וועלן זיכער קומען נאָך אסתרן און אפשר אויך נאָך מיר? ...

ווען זיי זענען אַריין אין צימער איז פון אסתרס האַנט אַרויסגעפאַלן אַ מעסער. מיט שרעק האָט זי געקוקט אויף די צוויי ווי עס קוקט אַ היפּנאָטיזירט האַזל אויף דער גיפטיקער שלאַנג, און אין אַנמאַכט האָט זי זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער באַנק. זי איז געווען שטום. נישט זי האָט געוויינט, נישט זי האָט אַרויסגעבראַכט אַ וואָרט. איינער פון די צוויי האָט אַרויסגענומען אַ פּאַפּירל און האָט עס אַליין פּאַרגעלייענט, אַז — ער האָט רעכט, געגעבן פון דער פּראָקוראַטור צו אַרעסטירן אסתר סאַלאַמאַנאַוונע דריבוס! ...

ער האָט נישט באַוווּזן ענדיקן ווי איך האָב מיך צעשריגן:
— פאַר וואָס?

אויף קיין ענטפער האָב איך, פאַרשטייט זיך, נישט געוואָרט.
— פאַר וואָס? — האָב איך פאַרגעזעצט צו שרייען. נישט קענענדיק העמען זיך אַליין, דערפאַר ווייל זי איז שוין איין מאַל אָפּגעקומען אַ צעניאַריקע שטראַף אין אייערע צוואַנגס-לאַגערן, פאַר גאַרנישט! קוקט זי אָן, אַ פּגירה! — האָב איך געשריגן — זי קען דאָך אַפּילו נישט דינען דעם צוועק פאַר וועלכן מען פאַרשלעפט מענטשן אין די לאַגערן... זי קען שוין נישט זיין קיין אומזיסט אַרבעטספּערד. איך בין געווען מיט איר צוזאַמען. בעמט זשע אויך מיך. איך בין פונקט אַזאַ שולדיקע ווי זי. איך בין פונקט אַזאַ פאַרברעכעריין...

אַלע שכנים פון באַראַק האָבן געהערט מיין געשריי. מאַריאַ האָט גע-
עפנט די טיר און תיכף מיט אַ טראַסק זי פאַרמאַכט.

די צוויי היצעלעס האָבן אַרומגעקוקט דאָס צימער. וואָס קענען זיי זוכן? אַלץ איז געלעגן פון אויבן אויף. נאָר איינער האָט געעפנט דאָס טירל פונעם „קעלערל“. אַהאַ! ... אַט דאָ איז עס מסתם דאָס באַהעלטע-
ניש פון דיווערסיוון, אַנטימלוכישן מאַטעריאַל, און אפשר אויך געווער? ... ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אַהין און איז געבליבן שטעקן מיט די פיס ווי אין אַ גרוב. מיך איז באַפאַלן אַ געלעכטער.

— קריך! קריך! — האָב איך געשריגן ווי פון זינען. — דו וועסט געפינען וואָס דו זוכסט...

דאָס איז דאָך געווען נישט קיין קעלערל, נאָר אַ פשוטער גרוב אין וועלכן מען פלעג אויף ווינטער אַריינשיטן קאַרטאָפֿל. אין רעגנצייט איז אין גרוב אַריין וואַסער.

מיט גרויס מי איז דער פאַרשוין אַרויסגעקראַכן פון גרוב און ווען ער האָט זיך אַרומגערייניקט האָט ער אַ זאָג געטאָן:
— דריבוס, קום!

אַן אויפגעברויזטע, צערודערטע האָב איך איינגעפאַקט אסתרס זאַכן און זייער שנעל האָט מען זי אַרויסגעפירט פונעם צימער. דאָס פעקל האָט גענומען איינער פון די לייט.

אין אַ וויילע אַרום נאָך זייער אַוועקגיין בין איך זיי נאָכגעלאָפֿן. כ׳האַב געוואַלט זען ווי אַזוי מען פירט אסתרן אַוועק. אויף שטענדיק?

אין קאַרידאָר זענען געווען אַ סך פון די שכנים. מאַריאַ איז מיר גע-
קומען אַנטקעגן און מיר געזאָגט אַז מ׳האַט זי אויפגעזעצט אויף אַ
בריטשקע און מ׳איז אַפגעפאַרן מיט גרויסער שנעלקייט.

מיינע צעשרויפטע בערוון האָבן נישט אויסגעהאַלטן. כ׳האַב זיך צע-
וויינט. נישט טרערן, נאָר בלוט האָט זיך געגאַסן פון מיינע אויגן.

מאַריאַ האָט מיך אַריינגענומען צו זיך אין צימער. זי האָט זיך באַ-
מיט מיך צו באַרויקן, אָבער דאָס האָט זיך איר נישט איינגעגעבן. אויך זי
האַט געוויינט מיט מיר, ווען איך האָב איר געזאָגט, אַז איך וויל צוגיין
צו אַליען, איז זי געלאָפֿן פאַרשליסן מיין צימער און מיר אויך געבראַכט
מיין טעלאַגרייקע.

— באַלד, אין אַוונט, וועט ווערן קאַלט, איר קענט זיך נאָך צוקילן
און קראַנק ווערן.

אַליאַ איז געשטאַנען גרייט אַוועקצוגיין אויף דעם צווייטן אַרבעטס-
שיכט. זי האָט מיך אָנגעקוקט אַ דערשראַקענע. איך האָב איר גאַרנישט
געדאַרפט דערציילן. זי האָט באַלד פאַרשטאַנען. ס׳איז געשען מיט אונדז
דאָס שרעקלעכסטע. אַליע און אויך איר באַלעבאַסטע האָבן מיר געהאַלפֿן
וויינען. די באַלעבאַסטע אַליעס האָט אויסגעשאַטן אויף דער נ.ק.וו.ד. אַלע
טויט-קללות.

אַליע איז אַוועק צו איר אַרבעט און איך בין געבליבן נעכטיקן ביי
איר באַלעבאַסטע. מאַמאַנטאַוואַ האָט זי געהייסן. זי האָט מיך געצוהונגען
אויסטריןקען אַ גלאַז טיי. מיר אויסגעבעט אַ גוט געלעגער, איך זאָל זיך

אנדערלייגן און זיך באַמיען איינשלאָפן, האָט זי מיך צוגערעדט. איך וועל זיך דאָך אַוועקהרגענען אַליין.

אַבער איינשלאָפן האָט מיר זיך נישט איינגעגעבן. דער מוח האָט געברענט. אַלצדינג האָט אין מיר געשריגן. ווער זענען די פאַרברעכער — זי, אסתר, די שוואַכע פרוי, וואָס מען נעמט זי שוין צום דריטן מאָל ? צי זיי, די מאַכטהאַבער, וואָס בויען זייער גליק אויף ביינער און בלוט ?

ביינאַכט האָב איך באַשלאָסן אַז אין דער פרי גיי איך אַוועק אין עמגעבע. זיך דערוויסן וועגן אסתרס גורל. וווּ האָט מען זי אַהינגעטאַן, אסתרן ? אַליין טאָר איך נישט גיין. זיי קענען מיך פאַרהאַלטן און אַ האָן וועט נישט אַ קריי טאַן... איך וועל בעטן אַליען זי זאָל גיין מיט מיר. זי זאָל וואַרטן אין דרויסן און טאַמער — עס זאָל נישט אויסגערעדט זיין ? — וועט עפעס געשען מיט מיר, זאָל זי צו וויסן געבן אין צעך...

אַליע איז דערציטערט געוואָרן ווען זי האָט געהערט מיין באַשלוס. זי האָט אָנגעווענדט איר גאַנצע חכמה מיך אַפצוריידין פון דעם שריט. עס האָט נישט געהאַלפן.

ווען ס'איז ליכטיק געוואָרן האָב איך איר געזאָגט, אַז איך לויף צו אַ היים נעמען די שליסלען פון דער קלאָדאָווע. נאָך דעם וועל איך צו-לויפן אין זאַוואָד, זיי איבערגעבן אַ פאַרלעסלעכן מענטש ער זאָל די קלאָדאָווע אויפמאַכן. פון דאָרט קער איך זיך אום — אפשר וועט זי זיך באַ-טראַכטן און דאָך מיטגיין.

זי האָט שוין געוואַרט אויף מיר ווען איך האָב זיך אומגעקערט. און זי איז געגאַנגען מיט מיר, נישט אויפהערנדיק דאָך מיך אַפצוריידין פון דעם שריט.

ווייט פון דעם אימהדיקן בנין פון עמגעבע. האָב איך זיך געזעגנט מיט אַליען.

— אויב ס'וועט אַלצדינג זיין אין אַרדענונג, וועל איך דיך געפינען אויף דעם אָרט.

איך האָב באַלד געטראָפן צום נאַטשאַלניק און פּרעגנדיק אויף אסתרן, האָט ער מיך אָנגעקוקט, מיך פאַרבעטן מיט אים אין אַן אַנדער קאַבינעט. דאָרט האָב איך געטראָפן דריי מענער וועלכע האָבן מיך געבעטן זיצן, און מיך באַלד גענומען אויספאַרשן שרייבנדיק לאַנגזאַם אַ פּראָטאָקאָל.

אַזוי ווי איך האָב זיך אויף קיין אויספאַרשונג נישט געריכט, איז מיר געוואָרן הייס און קאַלט. זיי האָט אינטערעסירט אַלץ וועגן מיר און אסתרן. און איך האָב געענטפערט גלייך, קלאָר, אַן מורא. ווען ער האָט מיך געפרעגט פאַר וואָס מען האָט מיך אַרעסטירט און פאַרמשפּט, האָב

איך געענטפערט אז אן אַ משפט בין איך אָפּגעזעסן צען יאָר אין קאַגן-
צענטראַציע-לאַגער פאַר קאָנטרעוואָלוציאַנערער טעטיקייט מיט וואָס איך
האַב זיך קיין מאָל נישט פאַרנומען.

ווען איך האָב אַזוי אָפּגעקנאַקט דעם ענטפער האָבן אַלע דריי מיך
אַנגעקוקט און איינער האָט אַ זאָג געטאָן:

— דעמאָלט האָט מען זיי אַזוי געגעבן!

ווען זיי האָבן מיך געפרעגט וואָס פאַר אַ שייכות איך האָב צו אסתר
דריבוס: איז זי מיינע אַ קרובה?

— ניין, האָב איך אויסגעשריגן — אין לאַגער האָב איך זיך באַקענט
מיט איר.

און דאָס איז אַלץ. זיי האָבן מיר געזאָגט אז איך קען גיין אַהיים.

— יאָ, האָב איך געזאָגט אַ פאַרווונדערטע, אָבער פאַר וואָס זאָגט איר
מיר גאַרנישט וועגן דער דריבוס.

— זאָרגט נישט — האָט מען געענטפערט קאַלטבלוטיק — מיט איר
וועט קיין שלעכטס נישט פאַסירן.

— גיט זשע מיר אַ זעונג מיט איר... — האָב איך געפאַדערט.

— דאָס קענען מיר נישט... —

איך בין אַרויסגעאַנגען לאַנגזאַם. איך בין געווען צעטומלט פון דער
אויפנאַמע וואָס האָט אויסגעזען נישט שרעקלעך. און דאָך ווען איך בין
צוגעקומען צו אַליען, וועלכע האָט אויף מיר געוואַרט, האָב איך זי אָב-
גענומען ביי דער האַנט און אַנשטאַט צו ענטפערן איר וואָס ס'איז גע-
שען, האָב איך געזאָגט:

— קום, קום וואָס שנעלער אַוועק פון דאַנען. אויפן וועג וועל איך
דיר דערציילן...

איך האָב איר דערציילט מיט אַלע פרטים און ווען כ'האַב געהערט
דעם זאָג: „דעמאָלט האָט מען זיי אַזוי געגעבן“, איז פאַר מיינע אויגן
דורכגעאַנגען דאָס שרעקלעכע בילד פון זיי, די הונדערטער טויזנטער
קנעכט, פאַרשמאַכטע, פאַרפייניקטע מיט שווערער אַרבעט און מיט הונ-
ער. און זיי רעדן זיך אַזוי קאַלטבלוטיק: „אַזוי האָט מען דעמאָלט
זיי געגעבן“. אָבער מיט זייער העפלעכקייט האָבן זיי מיך נישט אָפּגע-
נאַרט. מיר קענען זיי דאָך שוין צו גוט פון די פריערדיקע אויספאַרשונגען,
אז דאָס איז נאָר אַן אַרויפגעצווונגענע מאַסקע, אז די לייטישקייט איז נאָר
אַנשטעל. אין דער פאַסיקער צייט נעמען זיי אַראָפּ די מאַסקע און דו דער-
זעסט דאָס אמתע מעפיסטאַפעלישע פּרצוף זייערס.

אליע האט מיך צוגעפירט צום זאוואד און מיך געמונטערט און גע-
הייסן אויפהערן וויינען און זיך נעמען אין די הענט. איך זאל אומבאדינגט
עסן, כדי איך זאל נישט פאלן פון די פיס. עס וועט אַוועק אַ שטיקל צייט
און אַלץ וועט זיך אויסקלאָרן. נישט וועלנדיק איך זאל בלייבן אליין, האָט
זי מיר געזאָגט אַז זי וועט קומען צו מיר בעכטיקן.

מיין געטרייע, טייערע אליע. ווער האָט מער ווי זי וואָס איז אין
איינעם מיט אונדז געגאַנגען אויף דעם וויאָ דאָלאַראַזאַ פון סאַוועטישן
לאַגער-גיהנום, געקענט באַנעמען דעם גאַנצן פאַרנעם פון דעם אומגליק,
וואָס האָט אונדז אַצינד געטראָפן? — און זי האָט פאַרשטאַנען אַז אין
אַט דעם צושטאַנד פון פאַרצווייפּלונג טאָר זי מיך נישט לאָזן אליין אין
מיין צימער....

איך האָב מיך אומגעקערט אין צעך און מילערן, וועמען איך האָב
אַנפאַרטרויט די שליסלען פון דער קלאַדאַווע, דערציילט וועגן דעם אומ-
גליק וואָס האָט ווי אַ דונער אין מיטן העלן טאָג צעשטערט דאָס ביסל
שלווה, וואָס מיר האָבן ערשט דעם לעצטן חודש דערוואַרבן.

די טעג זענען לאַנגזאַם געגאַנגען און איך האָב נישט אויפגעהערט
וויינען.

די טיר פון דער קלאַדאַווע האָב איך געהאַלטן אָפן און אין אַ טאָג
אַרום נאָך מיין באַזוך אין ע.מ.ג.ע.ב.ע. האָב איך געזען פאַרבייגיין איינעם
פון די צוויי אַגענטן, וואָס האָבן אַרעסטירט אַסתרן. עטלעכע מאָל האָט
ער זיך דורכשפּאַצירט אַהין און צוריק. יעדעס מאָל מיך אַנגעקוקט און
מערקוירדיק, ער האָט מיך שוין נישט געשראַקן... איך האָב מיך צוגע-
ווינט צום געדאַנק אַז מיינע טעג אויף דער פּריי זענען געציילטע, אַז
דער גזר איז שוין געחטמעט און איך וועל אים נישט פאַרמיידן. און יעדן
אַונט נאָך דער אַרבעט פּלעג איך מיך אומקערן אַהיים מיטן געפּיל אַז אין
מיין צימער זיצן שוין די צוויי כאַפּערס...

מ'האַט מיך נישט אַרעסטירט.

אליע איז געווען גערעכט: מען דאַרף האָבן געדולד, איבערוואַרטן
אַ שטיקל צייט. עס וועט זיך אויסקלאָרן.

אין יענע פינצטערע טעג קומט איין מאָל אַריין צו מיר אין קלאַדאַווע
אַ פּרוי פון מיטעלן עלטער און האָט זיך מיר פאַרגעשטעלט אויף יידיש:
געניע גרינבערג. ווייל זי האָט געוואוסט, אַז מ'האַט אַרעסטירט מיין חברטע
אַסתר דריבוס איז זי געקומען צו מיר אויך ווי אַ געליטענע: צוריק מיט
צוויי טעג האָט מען אַרעסטירט איר מאַן. ביידע, זי און איר מאַן האָבן

געארבעט אין מאַטאָרנעם צעך. איר מאַן איז אַן אינזשעניער. זי, אַ טעכ־נאַלאָג. ביידע זענען געוועזענע אַרעסטאַנטן. ביידע האָבן זיך באַפֿרייט אין 1947. אין די שוידערלעכע דרייסיקער יאָרן, בעת זיי האָבן זיך געפונען אין לאַגער, וווּ זיי האָבן זיך באַקענט, האָבן ביידע פֿאַרלאָרן זייערע משפּחות. זי איר ערשטן מאַן, פון וועלכן זי האָט נישט געוואָסט וווּ זיין געביין איז אַהינגעקומען און צוויי קינדער. ער — זיין פֿרוי מיט אַ קליין טעכטערל. צוויי עלטע, אינטעליגענטע מענטשן, טרעפּנדיק זיך אין אַ לאַגער פון אַרכאַנגעלסקער געגנט, האָבן זיך באַגעגנט, זיך פֿאַרבונדן, באַשלאָסן צוריק אויפבויען אַ משפּחה און אַ נעסט. און אַט, נאָך נישט קיין פולע צוויי יאָר נאָך דער באַפֿריונג, נאָך לאַנגע פֿיינלעכע חדשים פון אַרומוואַלגערן זיך ביז מ'האַט זיי דאָ געגעבן אַ קליין צימערל וווּ זיי האָבן אַנגעהויבן לעבן צוזאַמען — איז מען געקומען און ווידער צעשטערט זייער ביסל גליק און חרוב געמאַכט זייער לעבן.

געקומען איז זי צו מיר אייגנטלעך, כדי מיך אויסצומוסרן פֿאַר מיין ליכטיגזיניקער אויפפירונג, און — נאָר פון זאָרג פֿאַר מיין גורל. צו איר איז דערגאַנגען אַז איך רעד אָפּן וועגן מיין באַזוך אין עמ.ג.ע.ב. און אָפּילו געשריגן מען זאל אויך מיך נעמען... ווי האָב איך געמעגט טאָן אַזאַ מין זאָך? זיי דאַרף מען נישט בעטן. וועלן זיי דאַרפן, וועלן זיי קומען און נעמען... פון זיי וועט איר אין ערגעץ נישט נעלם ווערן... זיי דאַרפן פֿריער אַרויסנעמען די נשמה, דעמאָראַליזירן. זיי האָבן צייט.

און נאָך האָט זי מיר געזאָגט, אַז די לעצטע עטלעכע טעג זינט ס'האַט זיך אַנגעהויבן דאָס אויסכאַפּעניש וועגן וואָס מ'האַט זיך געשושקעט אין אַלע צעכן פונעם זאַוואַד, האָבן זיי זיך אַנגעהויבן ריכטן אויף דער צרה. און ווען די צוויי „אונטערפירערס“ זענען געקומען זענען זיי געווען „רויק“, אַזוי צו זאָגן, זיך נישט דענערווירט, זיך נישט פֿאַרלאָרן. זיי האָבן פֿאַרהיט דעם גלייכגעוויכט און גייסט־אַנוועזנהייט און אָפּילו גע־פּרעגט: — נו, און איצט וואָס וועט מען טאָן מיט די אַרעסטירטע? וואָס פֿאַר אַ שטראַף וועט מען זיי איצטער געבן? זיי האָבן געענטפּערט קאַלט און פּשוט:

— פֿאַרשיקונג וועט מען געבן. פֿאַרשיקונג אין ווייטע געגנטן...

ווייטע געגנטן, אַלטיי איז ווייניק ווייט? ...

יעדנפֿאַלס, די דאָזיקע ווערסיע פון פֿאַרשיקונג האָט מיך אַ ביסל באַרויקט.

און נאָך האָט געמיינט די פֿרוי גרינבערג, אַז ס'איז נישטאַ קיין גע־פֿאַר מען זאל נעמען דאָס מאָל אויך די נאַענטע פון די אַרעסטירטע. און

דאס צוליב א פשוטן שכל: די באַענטע וועלן אליין, פון אייגענעם ווילן באַכפאַלגן נאָך די פאַרשיקטע, און אויף אייגענעם חשבון. די מלוכה וועט זיך איינשפאַרן מיטלען און איבעריקע דאגות פאַר עשאַלאַנען, שפייז און קאַנוואַירער.

איך האָב געמוזט מסכים זיין מיט די מסקנות פון דער פרוי און האָב מיר געטראַכט: הלוואַי זאָל עס שוין זיין אזוי...

די באַקאַנטשאַפט מיט דער פרוי גרינבערג איז אין יענע טעג געווען אַ טרייסט, אַ מאַראַלישער אַנשפאַר, אַ רעטונג. פון טאָג צו טאָג זענען מיר געוואָרן באַענטער, די פריינדשאַפט גרעסער. זי איז געווען אַ טעמפּעראַ-מענטפּולע, ענערגישע פרוי און האָט זייער ליב געהאַט איר מאַן. און יעדעס מאָל ווען זי פלעג זיך עפעס דערוויסן — איין גאַט ווייסט ווי אזוי — פלעג זי קומען צו לויפן מיך אינפאַרמירן.

אַט האָט זי זיך דערוויסט אַז מ'האַט שוין אַלע אַערסטירטע פון רוב־צאָוסקער עמגעבע. איבערגעשיקט אין דער באַרנאָולער תּפּיסה.

אַט איז זי געקומען זיך צונויפּרעדן, וואָס מיר קענען אונטערנעמען כדי צו העלפן אין תּפּיסה די אייגענע, וואָס מ'האַט אַוועקגעריסן פון אונדז. מיר האָבן אַנגעהויבן לויפן איינע צו דער אַנדערער אין דער היים און אויף דער אַרבעט.

איך האָב שוין מער נישט געוויינט. אין קלאַדאַווע האָב איך געהאַט אַ סך אַרבעט. איך האָב דאָך געאַרבעט אַצינד פאַר צוויי. זינאַויע אַבראַ-מאַוויטש האָט זיך נאָך נישט אומגעקערט פון זיין רייזע. דער גוטער מענטש מילער, וואָס האָט פאַרוואַלטעט מיטן סקלאַד פון ברען-מאַעריאַלן פלעג יעדן טאָג זיך אַפּרייסן פון זיין שווערער אַרבעט, כדי מיר אַרויסצוהעלפן. אין צימער בין איך געווען אליין. די איינזאַמקייט האָט מיך געדריקט. ס'איז מיר געווען פּריקער און אומהיימלעך. אַליע האָט נישט געקענט קומען יעדן טאָג צו מיר נעכטיקן.

זינאַויע אַבראַמאַוויטש האָט זיך אומגעקערט אַ חודש נאָך אסתרס אַרעסט. זיין זון איז אַריין צו מיר אין קלאַדאַווע און מיר אַנגעזאָגט די בשורה. האָב איך מיטאַגצייט פאַרשלאָסן די קלאַדאַווע און כ'בין אַוועק אַהיים צו אונדזער פריינד. ער האָט שוין אַלצדינג געוויסט און דאָך האָט ער געוואַלט הערן פון מיר אַליין אויספירלעך ווי אזוי דאָס איז פאַרגעקו-מען. אויסהערנדיק די טרויעריקע געשיכטע האָט דער גוטער מענטש גע-וויינט, טאַקע ווי אַ טאַטע.

— מיין האַרץ טוט מיר וויי וואָס נאָך אַלע באַמזונגען אייך צו ראַטע-ווען, גייט אַלצדינג ווידער צו גרונט.

כדי צו פארלייכטערן מיר, אראפנעמען א טייל פון דער שווערער לאסט פון מיינע אקסל. האָט ער באלד צוגעזוכט אַ פרוי אויף אסתרס אָרט. איך האָב געאַרבעט מיטן זעלבן פלייס, כדי נישט אונטערפירן מיין טייערן שעף און אויך נישט צו ברענגען אויף זיך אַליין דעם פאַרדאַכט פון אַ „שעדיקער“, חלילה. אָבער די שטימונג איז געווען אַ זייער גע- דריקטע ביי מיר און ביי אַלע אויפן זאַוואָד, וועמען מ'האַט נאָך נישט גע- נומען; יעדער האָט געלעבט אין שרעקלעכער שפּאַנונג, „אויף די בערוון“.

— וואָס הערט זיך ?

— וואָס וועט זיין ווייטער ?

— וועמען נעמט מען ?

— לויט וועלכע סימנים ?

צו מיר איז געקומען נאַטאַליאַ קריקאוואַ, דער קאַנטראַליאָר פון דער פּראָדוקציע־קוואַליטעט אין אינסטרומענטאַלן צעך. געבראַכט האָט זי צו מיר נישט נאָר דער באַגער זיך צו באַקענען, כדי צו האָבן מיט וועמען זיך דורכצורייַדן, נאָר אויך איר וווינונגס־נויט. שוין אַ לענגערע צייט האָט זי געווינט מיט אַ יונגער טאַכטער אין אַ דירה — אַ באַגרעבעניש. און אַזוי ווי איך בין געבליבן אַליין אין מיין צימער, האָט זי געבעטן איך זאָל זיי צונעמען פאַר שכנים...

אַ דאַרע, מיט אַ געבויגענער פלייצע, מיט אַ לענגלעכן שטאַרק בלאַסן געזיכט וואָס האָט פאַרמסרט אַ זייער שווער, יסורימדיק לעבן, איז מיר די פרוי פון די ערשטע רגעס געפעלן געוואָרן. אויך זינאווייע אַבראַמאוויטש האָט געהאַט וועגן איר אַ גוטע מיינונג און ער האָט נישט דערווידערט.

איידער זיי האָבן זיך אַריבערגעקליבן צו מיר בין איך געגאַנגען זען זייער וווינונג. דאָס איז געווען נישט קיין צימער, נאָר אַ קעמערל אויפן צווייטן שטאַק. אַ ריח־ניחוח איז דאָרט געשטאַנען פון קעץ, דערשטיקט צו ווערן. נאַטאַליאַס שכנה האָט ליב געהאַט קעץ און זי האָט זיי געכאַוועט אַ גאַנצע סטאַדע — איז פול דער גאַנצער שטאַק מיט זייערע ריחות.

איך האָב איר באלד געגעבן מיין הסכמה. זי האָט געבראַכט צו שלעפן איר פאַרמעגן — אַ בעט און אַ טישל. געשלאָפן איז זי צוזאַמען מיט דער טאַכטער אויף מיין געלעגער. מאַשע איז געווען אַן אמתע רומישע שיינ- הייט. אַ בלאַנדע, מיט צוויי לאַנגע צעפּ, אַ קיילעכיקן פנים און בלאַע אויגן.

און איך ווער געוואָר איר געשיכטע וואָס איז פול מיט לידן — אַ כאַראַקטעריסטישע פאַר הונדערטער טויזנטער רומישע פרויען. איר מאַן איז געווען אַן אַפיציר. זיי האָבן געלעבט אין מאַסקווע און

אין 1937 טן יאר האָט מען זיי ביידע אַרעסטירט. דאָס קינד האָט מען צו־גענומען און זיי אַריינגעזעצט אין דער בוטיקע (די באַרימטע תפיסה), דעם מאָן אירן האָט מען קורץ נאָכן אַרעסט — צעשאַסן. זי האָט מען אין אַט דער שרעקלעכער תפיסה געהאַלטן אַ יאַר צייט. וועמען ס'איז באַשערט געווען אַריינצופאַלן אין דער דאָזיקער תפיסה, האָט געוואָסט צו דערציילן פון אַכזריותדיקע פייניקונגען בעת דער אויספאַרשונג.

איין מאָל האָט נאַטאַליע פון נאַיוויטעט צי פון אומזיניקער דריסטקייט געפרעגט איר פאַרשער:

— צי האָט איר נישט קיין בושה און צי האָט איר נישט קיין מורא, אַז אויסלאַנד וועט זיך דערוויסן ווי איר באַגייט זיך מיט אייערע בירגער? דער סאַדיסט האָט זיך הילכיק צעלאַכט:

— זייט רוניק, אויסלאַנד וועט זיך קיין מאָל נישט דערוויסן. די בו־טיקע האָט אייזערנע ווענט. און אויב עס וועט יאָ אַרויסטריפן — ווער וועט עס גלויבן אויף אונדזער סאַמע הומאַנסטער, סאַמע יושרדיקסטער סיסטעם?

אַט אַזוי, ציניש, האָט דעמאַלט דערקלערט אַ פאַרשטייער פון דער מאַכט. און ער איז געווען גערעכט. מחמת די סאָוועטישע פראַפּאָגאַנדע האָט אַזוי באַאַרבעט די וועלט, אַז קיינער וואַלט נישט געגלייבט אַז דאָ קומען פאַר אַזעלכע פאַרקריפּלונגען. שוין נישט ריינדיק פון דעם איי־זערנעם פאַרהאַנג, וואָס האָט נישט געלאָזט אַרויסרינגען קיין נאַכריכטן, וואָס האָבן נישט געלויבט דער מאַכט. פון לאַגער האַסטו אַוודאי נישט געהאַט קיין מעגלעכקייט צו זיין אין פאַרבינדונג מיט אויסלאַנד. איך אַליין האָב מיט מיינע שוועסטער קיין פאַרבינדונג נישט געהאַט פונעם יאַר 1936 און זיי האָבן נישט געהאַט פטן וואַגען צו וויסן וועגן דעם כּף הקלע אין וועלכן איך האָב געשמאַכט.

באַלד נאָכן סוף פון דער מלחמה האָט מיר נאַטאַליע דערציילט: נאָך זייענדיק אין לאַגער האָט זי אַנגעהויבן זוכן איר טאַכטער. זי איז געווען ווי פון זינען. זי האָט געשריבן הונדערטער בריוו צו די פאַרשיידנסטע אינסטאַנצן. ערשט אין 1947 טן יאַר נאָכן פאַרענדיקן איר צעניאַריקע שטראַף, איז זי איבערראַשט געוואָרן באַקומענדיק אַ ידיעה פון באַגורו־סלאַן פונעם ביראָ פאַר אַפּוזוכן קרובים, אַז איר טאַכטער געפינט זיך אין אַ באַרנאָולער קינדערהייט. ווי זי האָט זיך דערפרייט, וואָס די שטאַט געפינט זיך נישט ווייט פון רובצאַווסק ווהיזן זי האָט באַקומען די באַשטי־מונג. זי איז באַלד אַוועק קיין באַרנאָול אַפּנעמען איר טאַכטער — און ווי גרויס ס'איז געווען איר פּיין, אַזוי אויך איר פרייד — זי האָט מאַשענקען

נישט דערקענט. צען יאָר זענען פאַרביי. מאַשענקע איז אויסגעוואַקסן, אַ שיינע דערוואַקסענע טאַכטער. וועט זי גלייבן אַז דאָס איז איר ליבלעכע מוטער, וואָס האָט זי געבאַרן, זי אויסגעהאַדעוועט אויף איר שויס, מיט איר ברוסט? וועט זי וועלן גיין צו איר און ווי אַזוי וועט פאַרקומען דאָס צוריק צוואַקסן צום געמיט? ... און זי איז געגאַנגען מיט דער מוטער וואָס איז איר אין די יאָרן געוואָרן אַ פּרעמדער מענטש, זי איז געגאַנגען, ווייל אַלע קינדער פון די דאָזיקע אַנשטאַלטן האָבן שטענדיק געגאַרט זיך אַרויס-רייסן פון דאָרטן...

און אַט — מיר וווינען צוזאַמען. צוויי פרויען פון דעם גרויסן סאָ-וועטישן לאַנד, געפרוּוועט פון זעלבן שרעקלעכן גורל, וואָס אַזעלכער איז געמאַלט נאָר אין דעם דאָזיקן סיסטעם פון אומרעכט, רישעות, הפּרות. צוויי חדשים זענען שוין פאַרביי זינט ס'האַבן זיך אָנגעהויבן די אַרעסטן אויפן זאַוואַד. די פרוי געניאַ גרינבערג באַשליסט אַרדנצופאַרן קיין באַרנאַול זיך דערוויסן צי איר מאַן געפינט זיך דאָרט אין תּפּיסה. זי האָט נישט געגלייבט אַז מען וועט איר געבן אַ זעונג מיט אים, אויב ער איז נאָך דאָרט, אָבער אַ „פּערעדאַטשע“, אַ פּראָדוקטן-פּעקל און אַ ביסל געלט וועט מען ביי איר זיכער צונעמען. און אַזוי טאַקע איז דאָס געווען. מ'האַט צוגענומען דעם פּאַקעט און דאָס געלט — אַ סימן אַז ער איז דאָרט. אָנגעקומען איז דאָס איר נישט גרינג. ביז ס'איז איר געראַטן איבערגעבן דעם פּאַקעט האָט געדויערט אַ מעת לעת. די תּפּיסה איז ווייט. נישט האַבנדיק קיינעם אין דער שטאָט האָט זי זיך אָפּגעמאַטערט אויפן וואַקואַל.

מילא, האָב איך מיר געזאַגט, וועל איך מיך אויך וואַלגערן אויפן וואַקואַל, אָבער איך מוז אויך עפּעס איבערגעבן אסתּרן אין תּפּיסה. איך האָב מיר פאַרגעשטעלט ווי דערשלאַגן און צעבראַכן זי איז, אַ-די קליינע, אומגליקלעכע פרוי וועלכע האָט קיין גוטן טאַג נישט געהאַט אין איר לעבן. די גאַנצע צייט איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגן ווי זי איז גע-זעסן אויף דער באַנק בעת דער אונטערזוכונג — אַ קלייניקע, שוואַכע גרויע שטום-צעשראַקענע פרוי. איך האָב זי געזען אויך אַזוי ווי זי זיצט אויף דער נאַרע מיט די פּיס אונטער זיך און שאַקלט זיך טרויעריק ווי אַ בלום און זי פּרעגט אָן אַ סוף: „פאַר וואָס?“ צום דריטן מאַל פאַר וואָס הערט מען נישט אויף צו פאַרפּאַלגן? און ביז ווען?

איך האָב מיר אויך פאַרגעשטעלט ווי דאַנקבאַר זי וועט מיר זיין ווען מען וועט איר מעלדן אַז פאַר איר איז פאַראַן אַ פּעקל און געלט. זי וועט נישט פּרעגן פון וועמען? זי וועט וויסן. קיינער חוץ מיר איז דאָך נישטאַ

אויף דער גרויסער, אומגליקלעכער וועלט, וואָס זאָל זיך מיט איר אינטער-רעסירן.

איך האָב מיך געגרייט צו דער רייזע. צונויפנעמען עפעס פראָדוקטן איז נישט געווען גרינג. צום נייעם יאָר האָט מען די אַרבעטער „געגעבן“ מעל. האָב איך אָפגעבאַקן קיכעלעך. אַליע האָט מיר אַרויסגעהאַלפן מיט אַ ביסל צוקער. זינאוויע אַבראַמאוויטש האָט מיר געליען אַ הונדערטער. געניע גרינבערג האָט מיר באַקאַנט מיט נאָך אַ פרוי, וואָס איז אויך און מיט דעם זעלבן צוועק געפאָרן קיין באַרנאָול.

הכלל — איך פאָר. מיין רייזע-פריינדין האָט געהאַט אין באַרנאָול אַ באַקאַנטע משפּחה. זענען מיר אָנגעקומען אין שטאָט און גלייך אַוועק צו איר. פאָר דעם פראָסט פון יענער נאַכט בין איך געווען נישט גענוג וואַרעם אָנגעטאָן און ס'האַט מיך גוט געטרייסלט פון קעלט. דערפאַר האָט אויף אונדז אין דער שטוב אַ שלאָג געטאָן אַ ליבע וואַרעמקייט. נישט קונגן-דיק אויף דער שפעטער שעה האָט מען אונדז זייער גוט אויפגענומען. אויפגעקאַכט טיי, דערקוויקט די נשמות.

צו מאַרגנס האָט די פרוי אונדז געוואַרנט, אַז דער פראָסט איז גרויס. די תפיסה ווייט, מיר וועלן פאַרפראָרן ווערן ביז אַהין מיט די פעקלעך אין די הענט. קיין מאַשין קענען מיר נישט נעמען, עס איז טייער. דעם וועג ווייסן מיר נישט, וועלן מיר בלאַנדזשען און דער וועג וועט גע-דייערן, האָט זי אַן עצה: דאָ נישט ווייט וויינט אַן עלטערער מאַן. ער האָט אַ שליטעלע, וועט ער אייך פירן די פעקלעך. ער ווייסט אויך דעם קורצסטן וועג און עס וועט אונדז קיין סך נישט קאַסטן.

אונדזער פירער האָט געשפאַנט שנעל. מיר האָבן קוים באַוויון אים נאַכלויפן. ער האָט געמוזט פאַרלאַנגזאַמען דעם גאַנג, ווייל אונדז איז שווער געווען צו אַטעמען. נאָר מיר האָבן זיך ענדלעך דערשלעפט. די תפיסה, אַ גרויסע, אַ פעסטע, אַן ענלעכע צו אַ סך אַנדערע תפיסות מיט וועלכע ס'איז פול דאָס לאַנד פון „פרייהייט“, „ווי עס אַטעמט אַזוי פריי דער מענטש“... תפיסות, ווי איך האָב פאַרלאָרן מיינע בעסטע יאָרן. אַט בין איך ווידער ביי דעם אייזערנעם טויער אירן, כדי איבערגעבן איינער פון די טויזנטער אומגליקלעכע, אומשולדיק-פאַרשלאָסענע, אַ ביסעלע טרייסט, דערמוטיקונג, האַפענונג...

דער אַלטער מאַן איז מיט אונדז צוזאַמען אַריין אין אַ קליינעם, טונקעלן צימער — דאָס „וואַרט-צימער“. דאָ פילט מען אויס אַלע פאַר-מאָליטעטן ביים איבערגעבן פעקלעך פאַר אַרעסטאַנטן. דאָ וואַרט מען

און עס געדויערט זייער לאנג ביו מען ענטפערט דיר צי דער אַרעסטאַנט איז דאָ. און אויב יאָ, צי דערלויבט מען איבערגעבן אַ פעקל פאַר אים. די פאַרמאָליטעטן האָבן ביי אונדז צוגענומען דריי שעה. איד בין אין דעם קליינעם צימער פאַרפּרוירן געוואָרן. מיר זענען געווען הונגעריק און דער עיקר — אומרוק: צי וועט מען צונעמען ביי אונדז די „פּערע-דאַטשעס“? אונדז האָט אויך געשראַקן וואָס דער טאַג גייט פאַרביי. באַלד וועט צופאַלן די נאַכט, טאָ ווי אַזוי וועלן מיר פון דאַנען זיך צוריקקערן אויפן וואַקזאַל?

מיר זענען געווען פאַרצווייפלט און דער מאָן וואָס האָט אונדז גע-בראַכט אַהער האָט דאָס באַמערקט. דער גוטער מענטש האָט אונדז באַ-רוקט. ער וועט וואַרטן אויף אונדז כדי צוריק אָפּפירן אין שטאַט... און ער האָט מיט אונדז צוזאַמען זיך דערוואַרט: מ'האַט צוגענומען ביי אונדז דאָס געלט און די פאַקעטן.

הייסט עס — זיי זענען נאָך דאָ, אין תּפּיסה.

פון דער שווערער רייזע מיינער קיין באַרנאַול האָב איד זיך אומ-געקערט אַ צוגעקילטע. דאָס געמיט — אַ צעבראַכנס. ווידער האָב איד אַנגעהויבן וויינען וויפל מאָל כ'האַב דערציילט וועגן דער נסיעה אויף דעם באַזוך אין דער תּפּיסה. זינאַוויי אַבראַמאַוויטש האָט מיר פאַרגע-לייגט זיך אַפּרוען עטלעכע טעג. בלייבן אַליין, אין מיין צימער, מיט מיינע פּינצטערע געדאַנקען? נאָך ערגער. נאָר אין צער, צווישן מענטשן, אויף דער אַרבעט וועל איד קענען פאַרגעסן זיך אין די צרות, און זיך אויסגלייכן גייטיק.

וואָס זשע וועט זיין מיט אסתרן? וואָס פאַר אַ נייע שווערע נסיונות וועט זי דאַרפן בייקומען? ווזהין נאָך וועט מען זי פאַרשיקן?

*

אויף די ווענט אין צעך האָב איד איבערגעלייענט אַ מעלדונג אַז די פּראַפעסיאָנעלע אַרגאַניזאַציע אַרגאַניזירט זעקס-חדשימדיקע קורסן פון געניי און צושניידן. לערנען וועט מען דריי טעג אין דער וואַך, און פאַר די פאַראיין-מיטגלידער איז דער קורס אַן אומזיסטער. די דאָזיקע מעלדונג איז געווען פאַר מיר אַ שטראַל פון האַפענונג.

איד פלעג ממש לויפן אויף די לימודים. אין מיין דעמאָלטיקן צושטאַנד איז פאַרגעקומען אַן איבערקערעניש ממש, מיין קאַפּ אזי געווען פאַרנומען מיט לערנען. קיין אַנדערע זאַכן האָבן מיך נישט אינטערעסירט. דרייסיק פרויען פון פאַרשידענעם עלטער האָבן באַזוכט דעם קורס.

אָנגעפירט האָט אַ מאַן אין די מיטעלע יאָרן, אַ ספּעציאַליסט אין דעם פּאַך. ער האָט געלערנט צושניידן — וויסנשאַפֿטלעך. לויט לערן-ביכער. ער האָט געלערנט צייכענען פּאַרשיידענע מאָדעלן פון קליידער פאַר פּרויען, מענער און קינדער. איך האָב געלערנט מיט גרויסער התמדה וויסנדיק אַז איך וועל נישט זיין קיין אמתע שניידערין אויב איך וועל מיך נישט אויסלערנען צושניידן. פון דעם וועט דאָך אָפּהענגיק זיין מיין שפּעטערע הצלחה אין לעבן און אויך פאַר אסתרן, ווייל געהאַפּט האָב איך דאָך, אַז די קלאַנגען וועלן זיך באַשטעטיקן און באַשטראַפּן וועט מען זי דאָס מאַל נישט מיט לאַגער, נאָר מיט פּאַרשיקונג אין אַ וויסטן עק, הינטער די הרי חושך פון צפון, און באַלד ווי איך וועל זיך דערוויסן וווּ זי געפינט זיך, וועל איך איר זיכער נאָכפאַרן. איך וועל, מיט אַנדערע ערטער — זיך אַליין פּאַרשיקן... אַט, דעמאָלט, מיט אַזאַ גאַלדענעם פּאַך ווי שניידעריי וועלן מיר זיין געראַטעוועט. אַזאַ פּאַך איז אומעטום געזוכט, דערפאַר ווייל די באַפעלקערונג אין די ווייטע און אָפּגעשטאַנענע געגנטן פון דעם רייכן, גליקלעכן לאַנד — איז נאָקעט און באַרוועס...

קיין סך נישט צו ברייען וויל איך זאָגן, אַז צום סוף פונעם קורס, ווען איך האָב אַליין זעלבשטענדיק צוגעשניטן און אויפגענייט אַ קאַסטיום, האָט מיך דער לערער זייער געלויבט און האָט מיר אַפילו אַרויסגעגעבן אַ פאַפּירל אַז איך האָב פאַרענדיקט דעם קורס מיט אויסגעצייכנטע רע-וולטאַטן.

אין חודש מיי פון 1950טן יאָר האָב איך ענדלעך באַקומען אַ קאַרטל פון אסתרן. צוזאַמען מיט אַ גרויסער גרופע מענער און פּרויען האָט מען פון באַרגאַלער תּפּיסה מיטן עטאַפּ אין אַ פּראַכט-וואַגאַן זיי געבראַכט קיין קאַזאַכסטאַן. זי געפינט זיך אין שטאַט קאַקטשעטאַוו. אַבער נישט ענדגילטיק. ווען זי וועט וויסן איר פינקטלעכן און באַשטענדיקן אַדרעס וועט זי מיר מודיע זיין.

דאָס קאַרטל איז געווען געשריבן אין יידיש. דאָס האָט באַטייט אַז מיט איר צוזאַמען איז פאַראַן אַ ייד. איך האָב דאָס קאַרטל געלייענט פאַר גוטע פּריינד, און ווער ס'האַט נאָר געטראַכט און ווער ס'האַט זיך אַרויס-געזאָגט מיט פאַרדראָס וועגן דעם אומרעכט און דער אוממענטשלעכקייט צו האַלטן מענטשן העכער אַ האַלב יאָר אין תּפּיסה אָן אַ שום שולד און דערנאָך ערשט פירן מיטן עטאַפּ. ווידער עטאַפּ! — אין אַ פּראַכט-וואַגאַן — ווי מיט יאָרן צוריק אָן אַ פאַרוואַס אין אַ ווייטער געגנט אויף פאַר-שיקונג.

אין עטלעכע טעג ארום — א צווייט קארטל מיט א גענויעם אדרעס:
קאקטשעטאָווסקאָיאַ אַבלאַסט, אַריק באַליסקי ראַיאָן, אַקאַנסקי „סאַוּכאַז“.
קאַזאַכסטאַן. וו. ס. דריבוס.
סאַוּכאַז.

אויף מיר האָט ווידער גענומען דריקן אַ גרויסע זאָרג: וואָס פאַר אַן
אַרבעט איז אסתר פעק צו טאָן אין אַ „סאַוּכאַז“? — דאָס איז דאָך אַ
גרויסע מלוכישע לאַנדווירטשאַפטלעכע אונטערנעמונג וואָס שפּרייט זיך
אויס אויף הונדערטער העקטאַר ערד. אַלע וואָס אַרבעטן דאָרט זענען
אַנגעשטעלטע. די אַרבעטן דאָרט זענען שווערע. צו אַזעלכע אַרבעטן איז
זי נישט געווינט. וואָס וועט זי דאָרטן טאָן?

אין אַ ווייטערדיקן בריוו האָט זי מיך באַרוקט: זי אַרבעט אין אַ
בריגאַדע און איר אויפגאַבע איז — צוויי מאָל אין טאָג ברענגען צום
אַרבעטס-פּלאַץ אין פעלד עסן פאַר דער בריגאַדע. דאָס האָט מיך אַ ביסל
באַרוקט. אָבער דאָך האָט זיך מיר געוואָלט וויסן ווי אַזוי פירט זי דאָס
עסן אין פעלד אַריין? מיט וועלכע טראַנספּאָרט-מיטלען? אויף דעם האָב
איך באַקומען אַן ענטפּער נאַר דעמאָלט ווען איך האָב צו איר אין סאַוּכאַז
אַליין זיך „פאַרשיקט“.

ווינטער, ווען די אַרבעטן אויפן פעלד האָבן זיך אָפּגעשטעלט האָב
איך באַקומען פון איר אַ קורצינג בריוועלע געשריבן אויף רוסיש, אַז פון
דעם סאַוּכאַז האָט מען זי איבערגעפירט אין אַ קליין דערפּל, דריי קי-
לאַמעטער פונעם סאַוּכאַז וווּ זי אַרבעט אַלס נאַכט-שומר אין אַ גרויסער
פאַרמאַכטער בהמות-שטאַל. אָבער אַזוי ווי דאָרטן איז זייער קאַלט, בעט זי
איך זאָל איר צושיקן אַ פעלצל.

ביון זומער ווען איך וועל קענען פאַרן צו איר איז נאָך ווייט. בין
איך תיכף אַעקגעלאָפּן אויפן רובצאַווסקער שטאַט-מאַרק, געקויפט אַ
פעלצל און אַוועקגעשיקט. אויף דער פערמע איז זי קראַנק געוואָרן. דאָס
איז געווען אַ גליק. מ'האַט זי אַוועקגענומען פון דער שטאַל מיט די
צענדליקער בהמות און צוריקגעבראַכט אין סאַוּכאַז.

*

די אַלע ידיעות פון אסתרס פאַרשיקונג האָבן מיר קלאָר געמאַכט אַז
איך מוז וואָס גיכער זיך פאַראייניקן מיט איר. אָבער פאַרן צו איר מיט
די ליידיקע הענט האָב איך נישט געקענט. געלט האָב איך געהאַט ווייניק
און איך האָב נישט געוואָסט צי האָב איך דאָרט מעגלעכקייטן זיך איינצו-
אַרדענען. איך האָב געדאַרפט צו מיין קליינעם געהאַלט צופאַרדינען. נאָכן

שניידער-קורס קען איך דאך אָננעמען שניידעריי-אַרבעט. פריינד אויפן זאוואַד האָב איך שוין געהאַט אַ סך, האָט אַרבעט נישט געפּעלט. נישט האָבנדיק קיין ניימאַשין האָב איך געאַרבעט אין דער היים ביי מיינע באַ- שטעלער, וועלכע האָבן מיר גאַנץ גוט געצאַלט. איך פּלעג אויך ביי איי- ניקע געשמאַק אָפעסן. אָבער איינגעזען האָב איך אַז איך מוז אומבאַ- דינגט האָבן אַ ניימאַשין, אויב איך וויל מיך מפרנס זיין פון שניידעריי און אויב איך וויל פּאַרדינען אַזוי פיל אין וויפל איך האָב זיך גענייטיקט כדי צו קענען אַריבערפּעקלען זיך צו אסתּרן. דאָרט וועט מיר אַוודאי נייטיק זיין אַ ניימאַשין, ווייל דאָרט וועל איך דאָך לעבן נאָר פון שניי- דעריי.

פון קריגן אַזאַ זאַך ווי אַ ניימאַשין אין אַ רובצאַווסקער קלייט איז געווען אַזוי מעגלעך ווי אַראַפּציען די לבנה פונעם הימל. און וואַלט יאָ געווען צום קריגן — איז דאָס נישט געווען פאַר מיינע מאַטעריעלע מעג- לעכקייטן. כ׳האַב געדאַרפּט נאַכווכן אַ צוגעטראַגנע, פאַרעלטערטע מאַשין. האָב איך געזוכט לאַנג ביז ס׳האַט מיר אָפּגעגליקט. איך גיי איין מאָל אַדורך דאָס מאַרקל שטייט אַ פרוי ביי אַ טישל און אויף דעם אַ האַנט- מאַשינקע, לאַנגזאַם בין איך צוגעגאַנגען צו דער פרוי, באַטראַכט דאָס מאַשינדל פון אַלע זייטן און געפּרעגט: „דאָס מאַשינדל נייט?“ די פרוי האָט מיך אַנגעקוקט אַ פאַרווינדערטע און אויסגעשריגן:

— וואָס פּרעגט איר? סאָ גאָלדענע מאַשינקע...

זי האָט מיר אויפן אָרט דעמאָנסטרירט און כ׳האַב געזען אַז זי איז אין אַרדענונג, מיט אַ גוטן שטעפּ און בכלל — אַן אָפּגעהיטע מאַשינקע. דער פרייז, זיבעציק רובל, וואָס די פרוי האָט אַנגעבאַטן איז אויך געווען נישט נאָר אַ צוגענגלעכער, נאָר אויך אַ מציאה. אַדי מאַשינקע האָט מיר געדינט יאַרנלאַנג. זי האָט מיר געהאַלפּן אַפּשפּאַרן און אַנקלייבן מיטלען פאַר מיין נסיעה אויף דער „זעלבסטפאַר- שיקונג“ און זי האָט מיר געדינט אויסגעצייכנט.

די פרוי נאַטאַליאַ האָט פונקט דעמאַלט באַקומען אַ צימער מיט איר מאַשענקען און ביי מיר איז געוואָרן גראַמער, איך זאָל, אַרבעטנדיק, קיי- נעם נישט שטערן. באַשטעלונגען האָב איך געהאַט אַ סך. איך האָב פאַר זיך אַליין אויך אויפגענייט אַ פאַר קליידער און אַ מאַנטל — אויסצוזען ווי אַ מענטש. איך האָב דאָך תמיד געדענקט, ווי מיין מאַמע פּלעג זאָגן, אַז מלבושים — כבוד... איך וועל דאָך פאַרן ווי אַ פרייער מענטש... דער וועג איז אַ ווייטער... איך וועל זיך געפינען צווישן מענטשן... און אַ חוץ דעם פאַר איך דאָך צו אַ שוועסער. אין פאַרלויף פון דרייסיק יאָר וואָס מיר

זענען געווען פארבונדן האָט קיינער אַרום אונדז נישט געוואָסט אַז מיר זענען נישט קיין אייגענע, נאָר — גוטע שוועסטער — און זי וועט דאָרט צווישן די איינוווינער מיר פאַרשטעלן ווי אַ גוטע שניידערין... די קליידער אויף מיר וועלן דאָך אויך דינען עלעהיי אַ רעקלאַמע.

איך האָב נישט געקענט און נישט געוואָלט אַוועקפאַרן און איבער־לאָזן זינאוויע אַבראַמאוויטשן אַן אַ פאַרבייט. ווען אַזאַ פרוי האָט זיך אָפֿ־געזוכט, האָב איך געדאַרפט אַרבעטן אַ צייט מיט איר, זי אַריינפירן אויך אין דער בוכהאַלטעריע. און געהייסן האָט עס נישט אַז איך בין געקינדיקט, נאָר פאַרלויפיק באַקום איך אַן אורלויב...

אין יוני 1951 האָב איך באַקומען דעם אורלויב, זיך געזעגנט מיט אַלע מיינע פריינד, און מיט אַ קליין טשעמאַדאַנדל, באַגלייט פון אַליע בולאווינאַ בין איך אַוועק אויפן וואַקזאַל. דאָ האָב איך זיך דערמאַנט אַז צוריק מיט פיר יאָר, פאַרנדיק צו מיין חברטע אסתר, בין איך אַנגעקומען נאָך אַ פיינ־לעכן וועג, נישט וויסנדיק וואָס עס דערוואַרט מיך דאָ. אַצינד וועט ער נישט זיין אזוי לאַנג און פיינלעך ?

דער וועג איז ווירקלעך געווען אַ סך לייכטער. אויף די טראַנזיט־סטאַנציעס זענען נישט געווען די מענטשן־אַגלאַמעראַציעס פון 47טן יאָר ווען מ'האַט זיי באַפרייט אין די טויזנטער פון די לאַגערן. פשוט — מ'האַט איצטער נישט באַפרייט... פאַרקערט: מ'האַט נישט אויפגעהערט צו נעמען פרישע קרבנות, אומזיסטע אַרבעטסקראַפט פאַר די „גרויסע סאַציאַליסטישע סטרויקעס"... און אויב מען האָט זיך יאָ באַפרייט, איז עס נאָר געווען אַן אויסטויש אויף אַן אַנדער מין שטראַף — אויף פאַרשיקונג אין די ווייטע, אַפגעשטאַנענע צפון־געגנטן.

אויף די טראַנזיט־סטאַנציעס וווּ מ'האַב געמוזט אַריבערגיין אין אַנ־דערע באַנען — נאָוואַסיבירסק און פעטראַפּאָולאָוסק — האָב איך לייכט באַקומען דעם קאַמפּאַסטער אויף מיין בילעט, און איך בין געפאַרן דירעקט, אַן איבערשלאַגן, ביז קאַקטשעטאַוו. פון דאַנען בין איך צענדליקער קילאַ־מעטער געפאַרן אויף לאַסט־מאַשינעס. דער וועג האָט געדויערט נאָר עטלעכע שעה. איך האָב אַבער געמיינט אַז איך וועל אומקומען פון דער היץ. דער וועג איז אַ ברוקירטער און די שאַפערן יאָגן דאָרט געפערלעך. פון דעם טרייסלען בין איך געוואָרן פאַרמאַראַטשעט און פאַרנודיעט. און ווען מיר זענען אַנגעקומען אין דאָרף אַריק־באַליק האָט מיך דער שאַפער געמוזט אַראַפּנעמען און אַריינפירן אין אַ הויז וווּ ס'האַט זיך געפונען אַ בופעט.

אין בופעט איז געווען קיל. ביי דער פרוי וואָס האָט באַדינט דעם

בופעט האָב איך געבעטן טרינקען. אַ סימפּאַטישע פּרוי. זי האָט מיך גע-
נומען איבערפּרעגן: פּון וואָנען און ווהין, און איך האָב דערקענט אין איר
אַ יידישע טאַכטער.

אונדזער געשפּרעך האָבן מיר פּאַרגעזעצט אויף יידיש. קורץ און
שטילערהייט האָבן מיר איינע דער צווייטער דערציילט וועגן זיך אַ-די
ערשטע באַקאַנטע מיט וועלכער כ'האָב געהאַט דאָס גליק זיך צו באַקענען
האַט מען גערופן לאה. זי און איר גאַנצע משפּחה זענען שפּעטער געוואָרן
אונדזערע בעסטע פּריינד, ווען איך בין ענדגילטיק אַריבערגעקומען אין
דער געגנט און מיך באַזעצט אויף גאַנצע צוואַנציק יאָר...

פּון דאַנען צו אסתרן אין דאָרף האָב איך געהאַט נאָך 35 קילאָמעטער.
לאה האָט מיך צוגעפירט צום שליאַך וואָס פירט אין אַקאַנסקי סאַווכאַז,
מיר געהייסן וואָרטן אַזוי לאַנג ביז עס וועט פּאַרבייפּאַרן אַ לאַסטמאַשין.
יעדער שאַפּער וועט מיך מיטנעמען אַהין! געוואַרט האָב איך ווייניק.
ס'האַט זיך באַוויון אַ מאַשין. דער שאַפּער האָט מיך אַריינגענומען אין זיין
קאַבינע און דערוויסנדיק זיך צו וועמען איך פאַר, האָט ער מיר דערציילט
אַז ער איז אַן אַרטיקער, אַז ער אַרבעט אין סאַווכאַז און אַלץ וואָס האָט
אַ שייכות צו די פּאַרשיקטע ווייסט ער.

אסתר דריבוס? האָט ער מיך איבערגעפּרעגט. אַוודאי קען ער זי. זי
אַרבעט איצט ווי אַ וועכטערין אויפן „טאַק“ — נישט קיין שלעכטע אַר-
בעט. דאָס איז אַ פּלאַץ וווּ מען טריקנט דאָס גאַנצע ווייץ-גערעטעניש, און
וווּ עס ווערט אויך געדערשעט. אַלע פּאַרשיקטע האָבן אַ צוזאַמענוויינגונג,
וועט ער טאַקע צופאַרן גלייך אַהין... וואָס אַ צוזאַמענוויינגונג איז האָב איך
גוט געוואָסט, און מיר פּאַרגעשטעלט, אַז אין דאָרף איז עס נישט בעסער
ווי אין שטאָט... אפשר אַפילו ערגער.

נאָך איידער די מאַשין האָט זיך אַפּגעשטעלט, האָב איך דורכן פענצ-
טער פּון דער קאַבינע לעבן דער צוזאַמענוויינגונג געזען שטיין אַ גרופּע
מענטשן און צווישן זיי מיין גרויע אסתר. אסתר און נאָך אַ פּרוי זענען
צוגעלאָפּן און מיך אַרויסגעכאַפט פּון דער קאַבינע. ביידע פּרויען האָבן מיך
אַרומגענומען, מיך געקושט און אַריינגעפירט אין דער צוזאַמענוויינגונג.

אין צוזאַמענוויינגונג האָבן אַלע געוואָסט, אַז צו אסתרן דאָרף אין יוני
חודש קומען אַ שוועסטער. ווען פינקטלעך און אין וועלכן טאָג האָט מען
נישט געוואָסט, פּלעג זי יעדן אַוונט נאָך דער אַרבעט אַפּוואַרטן די מאַ-
שינעס. מיט איר פיבער און אומגעדולד האָט זי אַנגעשטעקט אַלעמען. אַלע
האָבן דאָך געהאַט אַן ענלעכן גורל. אַלע האָבן געוואַרט אויף אייגענע און

נאָענטע. איז פאַרשטענדלעך פאַר וואָס אַלע זענען אַרויסגעלאָפֿן מיך באַ-
געגענען מיט טרערן און מיט אַזויפיל האַרציקייט.
די צוזאַמענווינונג? — זי איז געווען אַ סך ערגער ווי איך האָב מיר
פאַרגעשמעלט.

מיך האָט מער אינטערעסירט די פרוי וואָס האָט צוזאַמען מיט אַסתרן
אַזוי וואַרעם מיך באַגעגנט. אין דעם זעלבן אַוונט האָט די פרוי מיר דער-
ציילט איר טרויעריקע געשיכטע, וואָס איז מיט אַלעמען ענלעך צו מיינער
און צו אַסתרס.

גערופן האָט מען די פרוי בעלאַ מאַנדלקערן. ווי מיר ביידע האָט זי
אויך געשטאַמט פון פוילן. אין די יונגע יאָרן איז זי ווי טויזנטער יונגע
מענטשן פון פוילן און פון אַנדערע לענדער געלאָפֿן קיין רוסלאַנד צולייגן
אַן אַקסל צו דער בויונג פונעם סאַציאַליזם. אויך זי איז פרייוויליק געקו-
מען קיין ביראַבידזשאַן, פאַרכאַפט פון דער אַנטשטייונג פון אַ יידישער
היים. אויך זי איז אין 1937 אַרעסטירט געוואָרן צוזאַמען מיט איר מאַן.
זייער קליין יינגל האָט מען ווי ביי פיל אַנדערע צוגענומען. אין זעלבן
יאָר האָט מען אין אַרענבורג אַרעסטירט איר שוועסטער מיט איר מאַן
און אַוועקגעפירט איר טעכטערל.

בעלאַס מאַן — דערשאַסן. זי, די שוועסטער און דער שוואַגער האָבן
אַפּגעהאַרעוועט אין די לאַגערן 10 יאָר. די לעצטע 7 יאָר — אין קאַמיי-
לאַנד, אין קניאַזש-פּאַגאַסט. אַלע דריי האָבן געאַרבעט אין אַ שניידעריי-
וואַרשטאַט פון אינדיווידועלע באַשטעלונגען. באַפרייענדיק זיך זענען די
שוועסטער-שוואַגער אַוועקגעפאַרן צו דער שוין אויסגעוואַקסענער טאַכ-
טער. צו בעלאַ איז געקומען איר טייערער זון פון אַ קינדערהיים און זי
איז פאַרבליבן אין קניאַזש-פּאַגאַסט.

ווייטער האָט מיר דערציילט בעלאַ מיט אַ געוויין, אַז דער זון איז
שוין געקומען אַ דערוואַקסענער בחור. ער האָט שוין געהאַט אַ גאַלדן פאַך
— אַ שלאַסער. זי האָט געדונגען אַ צימער אין קניאַזש-פּאַגאַסט. ער האָט
זיך איינגעאַרדנט אין אַ וואַרשטאַט. זיי האָבן צוזאַמען אַנגעהויבן אַ ניי-
לעבן. ווערט ער קראַנק, מען שטעלט פעסט — אַפּענדיציט. אַ נאַרישקייט,
דאַכט זיך? האָט מען אים אַפּערירט און אַ טאַג נאָך דער אַפּעראַציע איז
ער אַוועק פון דער וועלט.

נאָך דעם אומגליק האָט זי נישט געעקנט פאַרבלייבן אין קניאַזש-
פּאַגאַסט. זי פאַרט אַוועק צו דער שוועסטער קיין אַרענבורג. מיט צרות זיך
אינגעאַרדנט. איז געקומען די נייע גזירה. און אַט איז זי דאָ, אין סאַוּכאַן.

דאָ האָט זי זיך אַזוי באַפריינדעט מיט אסתרן, אַז מען האַלט זיי פאַר שוועסטער.

אַט אַזוי האָב איך באַקומען נאָך אַ שוועסטער און מיר זענען אַלע דריי געווען פאַרבונדן גאַנצע צוויי צענדליק יאָר.

ווען איך האָב געזען אין וועלכע שוידערלעכע באַדינגונגען די פאַר-שיקטע לעבן אין דער ענגער־שמוציקער צוזאַמענוווינונג פון סאַווכאַז, האָבן מיר אַלע דריי — אסתר, בעלאַ און איך — זיך איינפאַרשטאַנען, אַז ביז צו מיין קומען מוז מען ענדערן דעם לעבנסשטייגער. און כדי מיר זאָלן קענען לעבן מענטשלעך, וועט מען מוזן דאָ אין דאָרף אַקאַנסק קויפן אַ „כאַטקע“. די כאַטעס זענען דאָ אין דער גרעסטער מערהייט אייגענע, גע-קלעפטע פון „סאַמאַן“. סאַמאַן, האָב איך שוין, דאַכט זיך אַ מאָל דערציילט, דאָס זענען ציגל פון ליים און שטרוי — קאַטילעצן. יעדער משפּחה וועל-כע בויט זיך אַ כאַטע קנעט שעהען לאַנג אין אַ גרוב מיט די באַרוועסע פיס דאָס דאָזיקע ליימענע טייג, לייגט דאָס אַריין אין הילצערנע פאַרמעס ביז עס ווערט גוט אויסגעטריקנט. אין אַזאַ כאַטע ביי יענעם צפונדיקן קלימאַט, כאַפט מען ווינטער אַ גוטן ציטער. דערפאַר אָבער זומער... אַ, זומער, ווען עס הייבן זיך אָן די שלאַקסרעגנס, ווערן די דאָזיקע קיביטקעס פשוט צעווייקט...

אָבער ווי דאָס זאָל נישט זיין, מיר מוזן דאָ האָבן אַ באַזונדער שטיבל. און קריגן אַזעלכעס קען מען נאָר דעמאָלט ווען אַן אַרטיקע משפּחה פאַר-לאַזט דאָס דאָרף — וואָס טרעפט זיך זעלטן.

דערפאַר טאַקע האָבן זיי ביז מיין קומען געמוזט זיין אויף דער וואַך. אָבער כדי צו קויפן אַ שטיבל, אַפילו אין דאָרף, האָט מען געמוזט האָבן געלט. און נישט ווייניק. וועלן מיר אַלע אין איינעם שפּאַרן — אַ גראַשן צו אַ גראַשן, זיי אין דאָרף און איך אין רובצאַווסק, ווהיזן איך האָב מיך אומגעקערט נאָכ מיין אויסשפיר־רייזע.

כדי איך זאָל קענען רעאַליזירן מיין באַשלוס אַריבערצופאַרן אַהין אויף „אַליינפאַרשיקונג“, האָב איך נאָך דער אַרבעט אין סקלאַד זיך גע-מוזט פאַרנעמען מיט שניידעריי, כדי צו פאַרגרעסערן מיינע פאַרדינסטן. מיט אַרבעט האָט מען מיך ממש פאַרשאַטן און ערשט אין אַ יאָר אַרום, אין 1952טן יאָר, האָב איך שוין געהאַט אַנגעקליבן אַ סומע וואָס, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, וועט קלעקן וועגן אונדזער צוועק.

איך האָב פאַרקויפט די נישט נייטיקע זאַכן, מיט צרות און אַנגסטן אויפגעלייגט מיין באַגאַזש — איך האָב דאָך פאַר דער צייט עפעס שוין אַפגעשפּאַרט — און כּיבין אַוועק זיך געזעגענען מיט מיינע פריינד. זיי-

נאווע אבראמאוויטש און זיין פרוי האָבן געוויינט. אַליע בולאווינאָ שמועסט מען נישט, אַז זי האָט זיך באַגאַסן מיט טרערן — למען השם, זי גישט פאַרגעסן.

ניין, איך האָב קיינעם נישט פאַרגעסן. ווי קען מען פאַרגעסן אַזוינע גוטע, טייערע, האַרציקע מענטשן, וואָס זענען אונדז געלאָפֿן צו הילף אין אַ עת צרה? שרייבן מיר זיך איבער יאָרן לאַנג, טיילן מיר זיך מיט די פריידן און יסורים — מער יסורים ווי פריידן, פאַרשטייט זיך.

איך בין נאָר אַנגעקומען, ווערן מיר געווייר, אַז צו אונדזער גליק, פאַרקויפט זיך אַ כאַטע. אסתר, בעלאַ און איך — אַלע דריי גראַציעס — גייען אַנקוקן דעם פּאַלאַץ. פאַרקויפט האָט זיך נאָר אַ האַלבע כאַטע, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ גאָר קליינעם צימער און אַן אַלקער. אַ רענדל אַרויף, אַ רענדל אַראָפּ, די באַלעבאַטיס האָבן געמוזט אַרויספאַרן, מיר האָבן געמוזט קויפֿן — מ'האַט זיך אויסגעגלייכט אין פרייז און מיר זענען געוואָרן אייגנטימער פון אַן אייגענעם מקלט.

אסתר איז געשלאָפֿן אויפֿן אויוון, צוויי געלעערס האָט מען ווי עס איז געמאַכט אויף קעסטלעך. אַ טישל, אַ פאַר טאַבורעטקעס האָבן איבער-געלאָזט די באַלעבאַטיס, ווי עס איז דאָ דער שיינער מינהג. מיר האָבן איינגעשאַפט זיך אַ שטיקל ווירטשאַפט, עטלעכע עופות. ס'האָבן זיך אַ לאָז געטאָן קליענטן... אַנהייבנדיק פונעם דירעקטאָר פון סאַווכאַז — אַ געוועזענער אַפיציר, האָב איך גענייט פאַר יעדערן און — און כּיבין אויסגעהיט געוועזן פונעם שטייער-באַאַמטן, וואָס וואַלט מיר צוגענומען, זיכער, אַ העלפט פונעם פאַרדינסט.

מיר זענען געווען צופרידן, זיך איינגעאַרדנט גישט שלעכט און זיך גענומען גרייטן צום ווינטער. דער ווינטער איז דאָ אַ לאַנגער און אַ שווער-רער מיט גרויסע פרעסט און מיט שניי-בוראַנען. באַהייצונג פאַר אונדזער דירהלע האָט מען געמוזט פאַרגרייטן באַצייטנס.

ווי נעמט מען באַהייצונג? אין וואַלד? און אויב נישט אַליין, ווער וועט עס טאָן פאַר אונדז? דער סאַווכאַז האָט אונדז געגעבן אַ ביקל, אַ שכנה, אַן אַלמנה, איר וואָגן און היידאָ אין וואַלד אַריין! יאָ, אַבער ווער וועט איינשאַפֿען און אַנטרייבן דעם ביק, אַז אסתר האָט מורא צוגיין צו אים און איך — ווי קום איך צו ביקעס?... איז אונדז געקומען צו הילף דער שכנהס יינגל, וואַנקע, אַ צוועלפֿיאַריקער פאַרשוין, וועלכער האָט איינס-צוויי אים איינגעשאַפֿט און האָט מיט אונדז, שרייענדיק האַפֿ-האַפֿ! זיך געלאָזט אין וואַלד אַריין.

דער וואָלד, צו אונדזער מזל — אַן אויסגעלעקטער; מיר בלאַנקען
איבער דעם אויסגעהאַקטן וואָלד — די גראַבע צווייגן האָבן די איינבווי-
נער שוין פריער אויפגעקליבן. נאָך צוויי טעג האָבן מיר צונויפגעקליבן
אַ ביסל דינע צווייגלעך. דאָס איז ווייניק אויף אַנצוגליען דעם באַקאוויין.
צו באַקן ברויט דאַרף מען גרעסערע האַלץ-שייטן. מיר וועלן שוין לייזן
קעלט דעם ווינטער...

דאָס האָט אונדז געבראַכט צום געדאַנק, אַז מיר וועלן דאָ זיך נישט
קענען איינוואַרצלען. מען וועט זיך מוזן אַרויסרייסן פון דאַנען, נאָר ווי
אַזוי? איך בין אַ „פרייער“ מענטש און קען פאַרלאָזן דאָס דאַרף, ווזהיין
איך בין פרייוויליק געקומען. אָבער אסתר? זי איז דאָך צוגעפּעסטיקט צו
דעם דאַרף „נאַ וועטשאַנאַ“ — אויפן גאַנצן לעבן, אַזוי ווי אַ סך אַנדערע
פאַרשיקטע... צו וועמען ווענדט מען זיך נאָך אַן עצה? צו וועמען ווענדן
זיך נאָך הילף?

*

אין ראַיאָן-צענטער אַריק-באַליק האָבן מיר שוין געהאַט גוטע פריינד.
זיי זענען געווען אין אונדזער מצב. געוועזענע אַרעסטאַנטן און אַרויסגע-
שיקטע אַהער נאָך דעם וואָס זיי זענען אָפּגעזעסן דעם סראַק. צווישן זיי
מענטשן מיט אינטעליגענטע פּראַפעסיעס, וואָס האָבן אין דער אָפּגעשטאַ-
נענער געגנט וווּ די ווירטשאַפּט נייטיקט זיך אין אַזעלכע מענטשן, זיך
גוט איינגעאַרדנט.

איינע פון די משפחות מיט וועלכע אסתר און בעלא האָבן זיך שוין
פון לאַנג באַפריינדעט, האָבן אַפילו באַגריסט אסתרן, מיט מיין קומען און
מיך איינגעלאָדן צו געסט — אויף שליסן באַקאַנטשאַפּט. האָב איך באַ-
שלאָסן אַריינכאַפן זיך קיין אַריק-באַליק.

גאַנץ פרי האָבן אסתר און בעלא מיך באַגלייט צום שליאַך. זיי האָבן
מיר געוונטשן אַז איך זאָל די 35 קילאָמעטער נישט דאַרפן דורכמאַכן
צו פּוס... אַ מאַשין האָט מיך טאַקע דעריאַגט, אָבער שוין נאַענט צום ציל...
איך בין אַנגעקומען צו אונדזערע פריינד ווען די משפחה האָט גע-
מיטאַגט. ווינטשנדיק זיי אַ גוטן אָפּעטיט אויף יידיש האָבן זיי באַלד פאַר-
שטאַנען אַז דאָס איז געקומען שפרה. זיי האָבן מיך אַרומגערינגלט מיט אַזאַ
שיינער האַרציקער וואַרעמקייט, וואָס רירט מיך תמיד ביז טרערן. זיי האָבן
באַוונדערט מיך, וואָס כ׳האַב מיך אַליין באַשטראַפּט אויף פאַרשיקונג,
כדי צו זיין לעבן אסתרן און דורכגערוילט בין איך געוואָרן פון די אי-
בערלעבענישן וואָס זענען זיי באַשערט געווען.

שוין נאָכן לאַגער, האָט מען זיי, די פרוי מיט צוויי קליינע קינדער, אַנגעבראַכט קיין קאַזאַכסטאַן אין סאַמע מיטן ווינטער, ווען די פרעסט זענען ברענענדיקע. אויפן וואַקזאַל האָט מען זיי אַריינגעזעצט אין אַן אָפּע-נער לאַסטמאַשין און מ'האַט זיך געלאָזט אין וועג אויף אומקומעניש. אַנגע-טאַן זענען זיי געווען נישט לויט דעם אַרטיקן קלימאַט און דער שאַפּער האָט געיאָגט מיט דער גרעסטער שנעלקייט. דער פּראַסטיקער ווינט האָט זיי געשניטן מיט פּייערדיקע בייטשן, זיי האָבן געשריגן צום שאַפּער, גע-בעטן פאַרהאַלטן דעם מאַשין און ער — ווי צו דער וואַנט. די מוטער האָט געטוליעט צו זיך די קינדער, געריבן די פאַרפרוירענע הענטעלעך, אַרויפ-געהויכט אויף זיי מיט איר וואַרעמען אַטעם און ווען די מאַשין איז אַנגעקומען קיין אַריק-באַליק זענען די מאַמע מיט די צוויי קינדער גע-זעסן פאַרפרוירענע, אָן לעבן, איין צוואַמענגעפלאַכטענער קנול. מען האָט זיי אַראַפּגעטראָגן פונעם מאַשין, אַריינגעבראַכט אין הויז צום פאַטער. מ'האַט אַנגעווענדט אַלע מיטלען כדי די פאַרפרוירענע צוריקברענגען צום לעבן.

אַט אַזוי איז פאַרגעקומען נאָך יאָרן לאַגער און צעשיידונג די פאַראיי-ניקונג פון דער משפּחה...

זיך אַראַפּגערעדט די שווערע הערצער, זיך געטיילט מיט איבעלרעבע-נישן, איינדרוקן, האָב איר אַרויפגעבראַכט דעם שמועס אויף אונדזער באַ-שלוס אַרויסצורייסן זיך פונעם דאָרף און אַריבערפעקלען זיך אין ראַיאָן-צענטער. אָבער... אסתר... ווי אַזוי שרייט מען אָפּ די גזירה וואָס הענגט אויף איר, צו זיין אַרעסטירט אין דעם דאָרף, „אויפן גאַנצן לעבן?“ די פריינד האָבן אויפּמערקזאַם מיך אויסגעהערט. זיך פאַרטראַכט

און נאָך אַ קורצן שטילשווייגן, זאָגט די פרוי:

— זיך מתייאש זיין טאָר מען נישט. מען דאַרף געפּינען אַן עצה. איר האָב יאָ אַ געדאַנק... מיר וועלן פרווון... מיט מיר צוואַמען אַרבעט אַ פרוי. זי האָט נישט לאַנג געבוירן און נייטיקט זיך אין אַ ביאַנקע. איר מאַן איז אַ שאַפּער אין נ.ק.וו.ד. מיין איר, אַז ער וועט קענען זיך דערשלאָגן... איר האָב מיך אומגעקערט אין אַ גוטער שטימונג און פאַרזעצט אין אסתרס האַרץ אַ שטיקל האַפענונג אַז אפשר פאַרט... אָבער דערווייל מוזן מיר דעם ווינטער פון 1952טן יאָר איבערטראָגן אין דאָרף אַקאַזיסק. יענעם ווינטער אין צפון-קאַזאַכסטאַנער דאָרף וועל איר אייביק גע-דענקען.

אַ גאַנצן טאָג האָב איר געפראָרן ביי דער ניימאַשין, וואָסער אויף אַ גליטשוועג געטראָגן פון אַ ווייטן ברונעם אין צוויי עמער אויף אַ קאַ-

ראמיסל. שרעקלעך זענען געווען די בעכט, די לאַנגע ווינטערנעכט. ס'איז מיר געווען אוממעגלעך אַרבעטן אין דער קעלט און ביי אַ קליינעם נאַכט־ לעמפל. די פינגער האָבן געגליווערט, נישט צו האַלטן די נאָדל אין דער האַנט, אין בעט זיך אַריינגעלייגט אין די קליידער — און אַ הויך דער קאַל־ דרע אַרויפגעשלעפט אויף זיך די טעלאַגריקע און אַנדערע שמאַטעס. דער־ צו, פון מאַנגל אין וויטאַמינען און קאַלאַריעס, אַ פנים, האָבן זיך אויסגע־ שיט אויף מיין לייב קליינע מכהלעך — פּורונקוליאַז — וואָס האָט מיך זייער געמאַטערט.

אסטרן איז געווען נאָך שווערער. אויפן טויק, ביי איר אַרבעט האָט זי געמוזט שטיין אין דרויסן 12 שעה נאָך אַנאַנד, ביי יעדן וועטער. אין די בעכט האָט זי אַפילו אויפן אויוון זיך נישט געקענט דערוואַרעמען.

איין מאָל האָט אויסגעבראַכן אַ שרעקלעכער שניישטורעם. איך האָב מיר נישט געקענט קיין אַרט געפינען. ווי אַזוי שטייט זי דאָרט, אסתר, אין אַזאַ שטורעם? און ווי אַזוי וועט זי זיך דערקלייבן אַהיים? מען זעט דאָך נישט דעם וועג אַ שפּאַן פאַר זיך... דער טויק איז ווייט — זי וועט פאַר־ בלאַנדזשען, אַוועקפאַלן ערגעץ אין וועג, פאַרשאַטן ווערן מיט שניי, און אין וואַיען פון ווינט וועט מען אַפילו איר געשריי אויף הילף נישט דערהערן...

דאָס קליינע, שכנהשע יינגל, וואַנקע, וועלכער איז געווען צוגעבונדן צו אונדז, איז געזעסן מיט מיר און אויך איבערגעלעבט אין דערוואַרטונג. און איידער איך האָב זי דערזען, האָב איך דערהערט אסתרס זינגען... זי איז אַריין אין צימער אַ פאַרפלאַמטע מיט אַ שטעקן אין איין האַנט און אונטערן אַרעם פון דער צווייטער אַ גראַבן קיזשאַק...

קיזשאַק, ווייסט איר נישט וואָס דאָס איז? דאָס איז אין יענע געגנטן ברענמאַטעריאַל. דאָס איז דער אַפּפּאַל, וואָס בהמות לאַזן אויף די פעלדער. די בהמהשע צואה. ווען דאָס ווערט גוט פאַרטריקנט נעמען די איינוווינער צונויף די אויסגעטריקנטע שטיקער ווי פּידפאַליקעס, און נוצן זיי ווי ברענשטאָף צו הייצן זייערע ווינונגען.

אין דאָרף האָבן מיר געהאַט אַ קלוב. ווינטער איז ער געווען גע־ שלאָסן. אָנהייבנדיק פון פּרילינג פּלעג אים די דאָרפישע יוגנט באַזוכן יעדן זונטיק, איך פּלעג מיך אויך אַריינכאַפּן כדי אַריינצוקוקן אין אַ צייטונג. עפּן איך איין מאָל די „איזוועסטיאַ“ און געפּין אַן אַרטיקל, וואָס האָט מיך דערשיטערט: „אויסוורפּן אין ווייסע כאַלאַטן!“ מיר האָבן גענומען צי־ טערן די הענט און ס'האַט מיר געשווינדלט פאַר די אויגן ליינענענדיק אַט דעם בילבול קעגן די יידישע דאַקטוירים, וואָס האָבן, לויט די אַנטדעקונג־

גען פון די אויספארש-אָרגאַנען, זיך פאַרנומען מיט שעדלעכער, פאַרברע-
כערישער טעטיקייט...

איך בין געלאָפן צו אסתרן, צו בעלאָן אַ פאַרסאָפּעטע און זיי דערציילט
מיט אַ פאַרקלעמטן האַרץ וועגן אַ נייער וויסטער, פינצטערער נאַכט, פון
רדיפות און נגישות וואָס לאַזט זיך אַראָפּ אויף די יידן אין דעם לאַנד פון
סאַמע ריינסטן יושר און סאַמע הומאַנסטע פאַראַנדקעס. אַט דאָס אַרטיקל
אין „איזוועסטיאָ“ וואָס איז אינספּירירט אָן צווייפל פון סטאַלינס קאַבי-
נעט, איז אַ סיגנאַל צו אָן אַנטי-יידישער פאַגראַם-אַקציע וואָס וועט
זיך פּונאַנדערוויקלען מיט דער גאַנצער אַכזריות כאַראַקטעריסטישער פאַר
דעם דאָזיקן רעזשים.

מיר זענען אַלע דריי געווען פאַרלאָרן אין טיפּסטער פאַרצווייפלונג
און פחד, אַז די לאַנגע פאַגראַמיסטישע האַנט קען דערלאַנגען אויך צו אונדז
אַהער, כאַטש מיר זענען שוין געווען גענוג געשטראַפט און געשלאָגן.
איז ווי גרויס געווען אונדזער פּרייד, ווען אין עטלעכע טעג אַרום
האַבן מיר דערהערט דאַרפישע יינגלעך אַרומלויפן אין גאַס, שרייענדיק
וועגן דער פּגירה פון דעם גרויסן, כמעט פאַרגעטערטן טאַטן...

— ימח שמו וזכרו! דאָס איז אַלץ וואָס מיר, די דריי יידישע פּיל
אַנגעליטענע פּרויען, האַבן געקענט זאָגן, לויטן שטייגער פון אונדזערע
טאַטעס.

*

אין פּרילינג פון 1953 טון יאָר איז אומגעריכט פאַרפאַרן צו אונדז
אונדזער פּריינדין פון אַריק-באַליק. זי איז געקומען צוזאַמען מיטן שאַפּער,
דעם זעלבן וועלכער האָט געדאַרפט אַ ניאַנקע פאַר זיין קינד. אַרבעטנדיק
אין נ.ק.וו.ד. האָט זיך אים איינגעגעבן צו באַקומען די דערלויבעניש אי-
בערצופירן אסתרן אין ראַיאָן-צענטער.

אסתרן האָט דאָס מול נישט געלויכטן אויף איר אַרבעט ביי דער
משפּחה. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן אַז זי איז געווען נישט נאָר אַ ניאַנקע פאַר
דעם קינד, נאָר אַ דינסט ממש, געהאַרעוועט אַ סך און, קאַרגע, האָט מען
איר געגעבן שלעכט עסן.

דאָס האָב איך מיך דערוווסט אין גיכן, ווען איך בין געקומען אין
ראַיאָן-צענטער, געוואָר ווערן, צי וועל איך דאַרט קענען קריגן אַ כאַטקע,
נאָך דעם ווי איך וועל פאַרקויפן מיין דאַרפישע.

יא, — אַ גליק — ס'איז דאָ אַזאַ כאַטע און בשכּנות מיט אונדזערע

פריינד. באַרויק איך אסתרן, איך נעכטיק איבער און — כ'לאַז מיך צוריק אַהיים צו פוס, פאַרשטייט זיך.

די טייערע פריינד באַגלייטן מיך און זעענדיק די שוואַרצע ווי סמאַלע געדיכטע וואַלקנס, וואָס האָבן פון דער העלער הויט פאַרדעקט דעם גאַנצן הימל, האָבן זיי געפרוווט מיך אַפּרעדן צו גיין אין דעם וועטער וואָס זאָגט קיין גוטס נישט אָן.

אַבער נישט ביי שפרהן. עס זאָל אַפילו גיסן מיט עמעס מוז איך מיך אומקערן אין דאָרף.

איך האָב געשפּאַנט אין איילעניש קוקנדיק אָן אויפהער אויפן הימל. אַט צעווייען זיך, דאַכט זיך, די שוואַרצע וואַלקנס, און עס קוקט אַרויס אַ בלאַער אויסגעוואַשענער הימל. דער אייבערשטער האַלט איבער מיר זיין האַנט, האָב איך געקלערט, אַט גיי איך שוין אַריין אין ערשטן דערפל צוועלף קילאָמעטער פונעם צענטער, דאָ רוי איך זיך אָפּ, כאַפּ עפעס איבער. איך בין אויסגעשעפט פונעם גיין און ס'וילט זיך אַזוי אויסטרעקן אויפן גראָז און כאַפּן אַ דרימל, אַבער ניין, איך טאָר נישט. איך אייל זיך. איך מוז זיין אין דער היים.

אַט רוקן זיך ווידער אָן די שוואַרצע וואַלקנס און מיט אַזאַ שנעלקייט אַז איידער כ'האַב זיך גוט אַרומגעקוקט איז געוואָרן טונקל אַרום מיר. ס'האַט דער הימל זיך גענומען שפּאַלטן פון די בליצן, די ערד ציטערט פון די דונערן. און ס'האַט אַ ליאַפע געטאָן אַ שלאַקסרעגן מיט אַ רעש, שמייסנדיק די צעווייקטע ערד. עס האָבן זיך באַלד געשאַפן טייכן נישט אַדורכצוגיין, ס'איז געוואָרן גליטשיק. איך האָב באַשלאָסן איבערוואַרטן הינטער אַ בוים ביז דער רעגן וועט אויפהערן, דאָס וואָסער אַפּפליסן און איך וועל זיך דערקלייבן צום וועג.

אויסגעווייקט, פיטש-נאַס בין איך אַנגעקומען אַהיים און צוקומענדיק צו אונדזער כאַטע — גאַטס צאָרן האַט זיך אויסגעגאַסן אויף איר. איך האָב די כאַטע נישט דערקענט. ס'איז פון איר געוואָרן אַ קופע מיט צע-ווייקטן ליים. און דער עיקר — דער גרינוואַרג-גאַרטן, די קאַרטאַפּל, וואָס מיר האָבן פאַרזעצט — אַ רחמנות איז געווען אויף דעם גאַרטן...

איבערווייניק, אין צימערל, האַט בעלאַ און וואַנקע צונויפגעשאַרט דאָס ליים און דאָס וואָסער אין עמעס. דערזעענדיק מיך האַט זי אויסגע-שריגן מיט אַ געוויין:

— דו לעבסט? דו ביסט געקומען? — זיך לאָזן אין אַזאַ וועטער אין וועג דאָרף מען זיין אַ גולן אויפן אייגענעם לעבן...

דער רעגן האַט אַ תל געמאַכט פון דער כאַטע. ווי אַזוי וועלן מיר זי

איצטער פארקויפן? דריי טעג האָב איך געהאַרעוועט, פאַרקלעפט און פאַרשמירט אַלע לעכער, געהאַלטן אָפן די פענצטער און די טיר עס זאָל זיך לופטערן, זיך אויסטריקענען גיכער. דערנאָך האָב איך אויסגעקאַלכט דאָס צימערל. ס'איז אַפילו שענער, יום-טובדיקער געוואָרן און אין אַ מזל-דיקער שעה, כ'האָב די כאַטע פאַרקויפט און באַלד מיך אַריבערגעפעקלט קיין אַריק-באַליק.

*

בין איך שוין ווידער מיט אסתרן און מיר האָבן שוין אַ נייע כאַטע. אסתר וואָרפט איר אַרבעט אַלס ניאָנקע און ווערט די באַלעבאַסטע, בשעת איך אַרדן מיך איין אין אַ שניידער-וואַרשטאַט, די ערשטע אונטערנעמונג אויף דער פריי וווּ איך ווער אויפגענומען ווי אַ ספעציאַליסטין.

אַבער נאָך סטאַלינס טויט האָבן מיר, די גרויסע צאָל פאַרשיקטע, אַג-געהויבן האָפן אויף ענדערונגען אין באַציונג צו אונדזער גורל. די אויס-לייטערונג וואָס איז באַלד געקומען, האָט אין זומער 1953 געבראַכט אויך די געגאַרטע ענדערונג, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין אַנולירן די שענד-לעכע, אוממענטשלעכע גזירה, אַראָפּנעמען די פאַרשיקונג-שטראָף... מ'האַט אַלעמען באַלד אַרויסגעגעבן פאַספאַרטן. מיר האָבן באַקומען באַוועגונגס-פרייהייט און די רעכט צו טוישן דאָס וווינונגס-אַרט, נישט דאַרפנדיק דערויף קיין היתר פון דער נ.ק.וו.ד.

אַבער אין גאַנצן מוותר זיין אויף די סטאַלינישע באַשרענקונגען האָבן זיינע יורשים נישט געקענט. דאָס וואָלט געווען צו גוט און צו מענטשלעך. שרייבן זיי אַריין אין די פאַספאַרטן דעם גוט-באַקאַנטן פונקט פאַר די געוועזענע לאַגעריקעס: „אויסער די 73 שטעט“.

אַט דאָס טאַקע איז געווען די סיבה וואָס אונדזערע פריינד און מיר און אַ סך, אַ סך משפחות זענען פאַרבליבן לעבן אין דער געגנט פון קאַקטשעטאַוו. נאָר אונדזער בעללאַ איז אַפּפּגעפאַרן קיין אַרענבורג צו אַ שוועסטער, ווייל די דאָזיקע שטאַט איז נישט געווען אין חרוב...
...

רעהאביליטאציע

אויך אין אַריק-באַליק איז אונדז דאָס איינאַרדענען אָנגעקומען מיט גרויסער מי און אומגעהייערע מאַטערנישן.

אין דער צפון-קאָואַסטאַנער געגנט וואַקסן נישט קיין פרוכטן. פאַר-שידענע גרינסן קולטיווירט מען נאָר ביי די ברעגעס פון וואַסערן. פאַמי-דאָרן באַווייזן נישט אויסצוצייטיקן זיך. מען נעמט זיי אַראָפּ גרינערהייט און אויסגעוואַרעמטע אין די וואַלינקעס ווערן זיי רויט. דער גרונד-פראָדוקט פון דער באַפעלקערונג איז — קאַרטאָפֿל. מיר האָבן הינטער אונדזער כאַטע געהאַט אַ היפש שטיק פאַרזייע-באָדן, האָבן מיר אין גרויס איילעניש אים געדאַרפט צוגרייטן צום פּרילינג-פאַרוי. דאָס ווערט געטאָן אין האַרבסט. האָבן מיר, איך און אסתר, גוט זיך אָנגעהאַרעוועט ביים צעגראָבן די פֿאַרהאַרטעוועטע ערד. אויך דאָ האָב איך געמוזט טראָגן וואַסער פון אַ ווייטן ברונעם אויף קאַראַמיסלען, דאָס איז מיר אָנגעקומען אומגעהייער שווער. די כאַטע איז געווען איינגעגראָבן אין אַ באַרג מיט שניי. דער שניי האָט פאַרשטעלט די פענצטערלעך, איז אין כאַטע געווען פינצטער. געשלאָפֿן זענען מיר אויך דאָ אויף קעסטלעך.

דער שניידער-וואַרשטאַט, די ערשטע אונטערבעמונג, וווּ איך האָב געאַרבעט אויף דער פּריי, האָט מיר געבראַכט נאָר צרות, עגמת נפש און דער עיקר — קליינע, גאָר קליינע פאַרדינסטן. מיר, פינף פרויען פאַר-שיקטע, זענען אָפהענגיק געווען פון עלעאַנאַראַ יאַנאָוואַ, די פאַרוואַל-טעריין — אַ דייטשקע פון אַפּשטאַם און אויך פאַרשיקטע. דאָס איז געווען אַ פרוי מיט אַ האַרטן, טיראַנישן כאַראַקטער. זי האָט דיקטירט נישט נאָר ווי צו לייגן דעם שטאָך אין געניי, נאָר אַפילו ווי צו באַשפּריצן בעתן פּרעסן. די אַרבעט איז דעריבער געגאַנגען לאַנגזאַם, און ווייל געצאָלט האָט מען פונעם שטיק, האָבן מיר ווייניק אויסגעאַרבעט און פאַלגלעך — ווייניק פאַרדינט. דער וואַרשטאַט האָט באַדינט הויפטזעלעך די נאַטשאַל-ניקעס פונעם ראַיאָן. די פאַרוואַלטערין האָט זיך באַמיט זיי צופּרידן שטעלן, האָבן מיר דען געקענט זיך פאַרקלאָגן אויף איר פאַר די דאָויקע באַשטע-

לער ? מיר האָבן געמוזט הכנעהדיק פּאָלגן, כדי נישט צו פּאַרלירן די אַרבעט. קיין אַנדער אונטערנעמונג איז אין דעם ראַיאָן־צענטער דאָך נישט געווען. מיך האָבן געראַטעוועט די באַשטעלונגען פון גוטע פּריינד, פּאַר וועמען איך האָב גענייט אין דער היים.

איבערגעקומען דעם ווינטער פון 1954, איז געקומען דער פּרילינג מיט אַ נייער צרה.

די בערג מיט שניי האָבן גענומען טאַיען, צעשמעלצן זיך, ס'האָבן גענומען אַריינשטראַמען וואַסערן אין אונדזער כאַטע. ווי א סך אַנדערע זענען אויך מיר געווען אין סכנה פאַרטרונקען צו ווערן. שכנים האָבן זיך געוואָרפן צו הילף. מ'האַט געשאַפן אַ בריגאַדע, וואַס האַט געגראָבן אַפּפּלוס־קאַנאַלן.

מיר האָבן זיך אויך פון דעם אומגליק געראַטעוועט, נאָר די באַדינגונגען אין דעם קאַלטן, אומהיימלעכן, נישט פּרוכטבאַרן צפון־קאַזאַכסטאַן, זענען אונדז היפש דערעסן. — מען דאַרף זיך אַרויסרייסן פון דאַנען. אַנטלויפן, האָבן מיר זיך געזאָגט, נאָר וויהיין ?

האַט אסתר זיך דערמאַנט אַן איר ברודער שאַיע וואַס וווינט אין סאַמאַרקאַנד. דאָרט איז וואַרעם, דאָרט איז פאַראַן אַזוי פיל פּרוכטן און גרינוואַרג וועמעס טעם מיר האָבן שוין פאַרגעסן. צוואַנציק יאָר נישט נאָר אין מויל קיין פּרוכטן נישט געהאַט, אויך פאַר די אויגן האָבן מיר זיי נישט געזען. וויטאַמינען, — ווי גענייטיקט מיר האָבן זיך ביידע אין די דאָזיקע לעבנס־דערהאַלטנדיקע שטאַפן.

נאָר ווי אַזוי לאַזט מען זיך צו שאַיען, ווען ער האַט אַפילו נישט געענטפּערט אויף איר ווענדונג צו אים, ערב דעם באַפרייען זיך פון לאַגער ? אסתר האַט געמיינט אַז שולדיק איז נישט אַזוי ער, איר ברודער, ווי לעבאַן, איר שוועגערין — אַ שלעכטע און גייציקע יידענע. און טאַמער האַט אסתר זיי אויסגעפּעלט ווי אַ פינפטע ראַד צום וואַגן, איז זי נאָך צוגעשאַפאַנט צו אַ צווייטער, פונקט אַזאַ עלנטער ווי זי. אָבער אין גרויסן לאַנד, ווו דאָס אויבערשטע פונעם שטייטל, „דער גרעסטער נכס פון דער מדינה איז דער מענטש“... האָבן מיר קיין קרובים נישט געהאַט. און אַנטלויפן פון קאַזאַכסטאַן האַט זיך אַזוי געוואַלט, ווי עס ווילט זיך לעבן... שרייבן מיר אסתרס ברודער וועגן אונדזער לאַגע אַז ביידע זענען מיר שוין פון דער „פאַרשיקונגס־שטראַף באַפרייטע. אַז מיר וועלן חלילה, קיינעם צו לאַסט נישט פאַלן, ווייל איך, שפרה, אסתרס פריינדין בין אַ גוטע שניידערקע... און... מען דאַרף זיך אַנגעמען מיט סבלנות און וואַרטן אויף אַן ענטפּער. וועט ער אויך דאָס מאַל נישט קומען ?

דערווייל איז געקומען דער פריילינג. מיר האָבן פאַרזייט און באַאַרבעט דעם גרויסן גאַרטן אונדזערן. אסתר האָט זיך געמיט גאַנצע טעג. איך אין די פרימאַרגן־שעהען און אין אַוונט, נאַכן אומקער פון וואַרשטאַט, און דעם גאַנצן זונטיקדיקן טאָג — דער טאָג פון רו. מיר זענען געווען פאַר־אינטערעסירט אין אַ גוט גערעטעניש פון קאַרטאַפּל וואָס וועט אונדז אַריינברענגען געלט אויף רייזע־הוצאות.

דאָ האָבן מיר זיך שוין נישט געפילט אַזוי עלנט ווי אין אַקאַנסק. דאָ איז געווען אַ גרויסע גרופע פאַרשיקטע — יחידים און אויך משפחות. צווישן זיי — איין יידישע און אַ רוסישע — וועלכע זענען געוואָרן אונ־דזערע בעסטע פריינד אויף לאַנגע, לאַנגע יאָרן. צווישן זיי אויך די יידי־שע פרוי לאה מיט איר הויזגעזינד.

צוריק מיט פיר יאָר ווען איך בין צום ערשטן מאל געפאַרן צו אסתרן אויף אַן אַפּענער לאַסטמאַשין, האָט דער שאַפּער זיך אַפּגעשטעלט אין וועג, כדי דערקוויקן דאָס האַרץ אין בופעט מיט וועלכן זי האָט פאַרוואַלטעט. זי האָט דעמאַלט געשטילט מיין דאַרשט און מיך אויך געעצהט ווי אַזוי זיך דערקלייבן אין דאָרף.

לאה אַ סימפּאַטישע, יידיש־חנעוודיקע פרוי, מיט איר מאַן סרוליק שטאַמען פון אַ קליינעם שטעטל אין ווייסרוסלאַנד. זייער ליבע אין עלטער פון זיבעצן יאָר הייבט זיך אַן אין יענע ברויזנדיקע יאָרן פונעם בירגער־קריג. ווי קאַמסאַמאַלצעס פאַרלאָזן זיי דאָס שטעטל. געקומען קיין מאַסקווע און דורכגעמאַכט קאַלטס און וואַרעמס, הונגער, דאַכלאַזיקייט, ביז ס'האַט זיי זיך איינגעגעבן איינצוואַרדענען. געוואָרן קאַמיוג־אַקטיוויסטן און אויך געקראָגן אַ קליין צימערל אין דער הויפטשטאַט.

לאה האָט געבראַכט אויף דער וועלט אַ זונדעלע. אין צוויי יאָר אַרום — אַ טעכטערל. זיי האָבן געלעבט אין נויט אָבער צופרידענע. ביז די סטאַלינישע גזירות האָבן געטראָפּן אויך זייער משפחה און זיי ווערן פאַר־שיקט קיין קאַזאַכסטאַן.

ס'האַט זיך אַנגעהויבן די צווייטע וועלט־מלחמה. מיט דער מלחמה דער הונגער. זייער איינציקע דערנערונג — פאַרפאַרענע שאַלעכץ פון קאַרטאַפּל. זייער איינציקער זון, כאַטש אַ זון פון אַ פאַרשיקטער משפחה ווערט גערופן אין דער רויטער אַרמיי, און געפירט אויף די פראַנטן. טאַטע־מאַמע דערוויסן זיך אַז דער זון איז שווער פאַרוונדעט און געפינט זיך נישט ווייט פון אַריק־באַליק אין אַ מיליטערישן לאַזאַרעט. לאה דער־שלאַגט זיך אַהין. זי געפינט איר זון אין די שוידערלעכסטע באַדינגונגען.

אין אַ שמוציקן באַראַק, אָן מעדיצינישער הילף און אין הונגער. דאָרט איז ער געשטאַרבן פון די ווונדן.

דערפאַר איז אויסגעוואַקסן אַ שיינע טאַכטער. זי איז געווען מיט אַלע מעלות און שיינ ווי אַ רויז, אַזוי ווי זי האָט געהייסן — ראָזאַ. דאָס יונגע מיידל האָט זיך אַבער געפילט אין דער פאַרשיקונג איינזאַם, נידערגעשלאָגן, מינדערווערטיק. מיט דעם וויינט אויס דערקלערט זיך וואָס אַט דאָס געראַ-טעוועטע מיידל איז באַווירקט געוואָרן פון דעם מיאוסן מיכאַיל, וואָס טאַמער איז ווייניק זיין פיזישע העסלעכקייט, האָט ער גאָך געהאַט דערצו אַ ליידנשאַפט צום ביטערן טראַפּן. די עלטערן האָבן נישט געקענט אַפּווענדן דעם אומגליק, וואָס זייער מיידל איז בלינדערהייט אַליין אַריינגעקראַכן אין אים ווי אין אַ פאַרזינקנדיקן זומפּ. זי האָט חתונה געהאַט פאַר דעם מיאוסן שייגעץ. געבראַכט אַ קינד אויף דער וועלט. אַ מיידעלע. די באַבע מיטן זיידן האָבן דאָס אייניקל אויסגעהאַדעוועט, דערצויגן, און דאָס איז דאָרט געווען זייער איינציקע טרייסט.

איוואַנגאָו, אונדזער צווייטער גרויסער פריינד, איז פאַרשיקט געוואָרן קיין קאַזאַכסטאַן גאָך צען יאָר לאַגער-אַפּקומעניש. אַהער אין דער פאַרשי-קונג איז געקומען זיין פרוי און אַ טאַכטער.

ער, דער פאַטער, איז געווען אַן אַפיציר פון הויכן ראַנג. מ'האַט אים אַרעסטירט אין 1937טן יאָר. די אויספאַרשונג האָט זיך געצויגן קיילעכדיקע צוויי יאָר. גאַנצע צוויי יאָר האָט ער געלעבט אין פּחד דערשאַסן צו ווערן. פאַר וואָס מ'האַט אים באַלוינט גאָר מיט אַ „קינדערישן סראַק“ — צען יאָר לאַגער, האָט ער זיך נישט געקענט דערקלערן.

ס'איז איבעריק צו דערציילן וואָס די פרוי און זייער טאַכטער זענען אויסגעשטאַנען ווי די משפּחה פון אַ לאַגערניק.

זומער 1955, סוף כל סוף — אַ בריוו פון שאַיען. געשריבן איז דער בריוו אין רוסיש, פֿון דער שוועגערין לענאַ. אַדרבאַ, זאָלן מיר קומען. וואָס שייך מיר, טיילט זי מיט, אַז סאַמאַרקאַנד גייטיקט זיך שטאַרק אין גוטע שניידער.

גרייטן מיר זיך שוין ווידער צו אַ גייער איבערווילונג. מען דאַרף געפינען אַ בעלן אויף אונדזער כאַטע. דאָס געדויערט לאַנג. גרינגער איז געווען מיטן באַרג גרויסע, שיינע קאַרטאַפּל. מ'האַט זיי אויסגעכאַפט. אונד-זער האַרעוואַניע, הייסט עס, האָט זיך געלויבט.

גאַנץ ליקווידירן אונדזער ווירטשאַפט האָבן מיר זיך געקענט צעצאָלן מיט די חובות. און סוף אַקטאַבער געזעגענען מיר זיך מיט אונדזער פריינד. דער וועג קיין סאַמאַרקאַנד? ער האָט אונדז מיט אַלעמען דערמאַנט

די רייזע פונעם לאגער. מיר האָבן עטלעכע מאל געמוזט טוישן די באַגען. אַרויפשטייגן, אַראָפּשטייגן. קאַמפּאַסטירן די בילעטן אין די אומגעווענע רייזען ביי די קאַסעס. די איבערגעפולטע וואַקואַלן אַזוי ווי אין די מלחמה־יאָרן. פאַרוואַרלאַזטע, היימלאַזע, הונגעריקע יונגנטלעכע. ברויט, עסנוואַרג, רייסן זיי ממש אַרויס פון די הענט.

אויפן וואַקואַל אין סאַמאַרקאַנד האָט אונדז קיינער נישט באַגעגנט: מיר האָבן אַרויסגענומען אונדזער באַגאַזש וואָס איז צו אונדזער פאַר־וונדערונג אַנגעקומען פֿריער. מיר האָבן געדונגען אַ פּורל, איינגעשפּאַנט אין אַן אייזל און דער אַוזבעק האָט אונדז געבראַכט צום הויז פון שאַיע דריבוס.

מיר האָבן קיינעם נישט געטראָפּן אין דער היים. די דירה פאַרשלאָסן. פון די שכנים האָבן מיר זיך דערוואַסט אַז לענאַ איז שוין אַ לענגערע צייט אין אַנדיזשאַן ביי זייער טאַכטער, מאַניע, וועלכע לעבט דאָרט מיט איר רוסישן מאַן, אַן אַפיציר און מיט אַ יינגל — באַריס. און שאַיע איז אין דער שניידער־פאַבריק. מען דאַרף צוגיין צו אים ער וואַרט אויף אונדז. . . שאַיע, אַ דאַרינקער, די פלייצע אַ געבוירענע, דאָס פּנימל אַ קליינס, אַ זעבעכדיקס, ווי עס וואַלט זיך בעטן: האָט אויף מיר רחמנות!

ער האָט באלד דערקענט אסתרן. זיי זענען געשטאַנען אַרומגענומענע, ביידע קלייניקע, דאַרינקע, מיט גרויע קעפּ געראַטענע איינער צו דעם צווייטן. פון זייער געוויין האָט מיר פאַרקלעמט דאָס האַרץ. מיר האָט ער געדריקט די הענט, נישט זאַגנדיק קיין וואַרט. ביידע זענען מיר זיינע געגאַרטע שוועסטער.

די דירה — צוויי צימערן און אַ גאַר קליין קיכעלע — אין אַן אייבי־שטאַקיקער געביידע. אין ערשטן אויגנבליק האָט די דירה געמאַכט אַ גוטן איינדרוק. די צימערן הויכע, גרויסע פענצטער. נאָר אַלץ איז אַפּגעלאָזן, שמוציק. דאָס בעטגעוואַנט אויף וועלכן שאַיע איז געשאַפּלן — שוואַרץ ממש.

די שכנה וואָס דאַרף באַדינען שאַיען איז דער צייט פון לענאַס אַפֿ־וועזנהייט איז אַליין אַ פאַרנומענע. זי קען נאָר אַפּקאַכן פאַר אים אַ לעפל געקעכטס און עס אים ברענגען אויף דער אַרבעט. שאַיע איז אַ שוואַכניג־קער. ער קען נישט אַהיימקומען פון דער אַרבעט צום איבערבייסן. אויך לענאַ טראַגט אים דעם אַנבייסן אויף דער אונטערנעמונג. די דירה האָט זי נישט קיין צייט צו ראַמען. און אויב גלייבן דער שכנה איז נאָר לענאַ שולדיק אין שאַיעס שוואַכן געזונט־צושטאַנד. זי האָט אים פאַרמאַרעט. זי גיט אים נישט גענוג שפייז און נישט צו דער צייט. איז נישט שווער

זיך פאַרצושטעלן ווי די דאָזיקע ידיעות וועגן לענען און איר באַציונג צו איר מאַן, דעם פּאַטער פון איר טאַכטער, האָט געווירקט אויף אונדז...

דערווייל האָבן מיר ביידע זיך געכאַפט מאַכן אַן אַרדענונג אין דער וווינונג. מיר האָבן געוואָשן, געראַמט, געלאָפּן אויפן מאַרק איינקויפן. און דער עיקר — פרוכטן, וואָס מיר ביידע האָבן אזוי שטאַרק געגלוסט. מיר האָבן געקאַכט אויפן פרימוס גוטע מיטאַגן אין וועלכע שאַיע האָט זיך גענייטיקט נישט ווייניקער פון אונדז און שאַיע איז געווען מיט אונדז גליקלעך. ביז... ביז ס'האַט זיך אומגעקערט לענאַ.

לענאַ האָט צו וויסן געגעבן מיט אַ קאַרטל ווען זי קומט און מיר ביידע זענען געפאַרן זי באַגעגענען.

אסתר האָט זי באלד דערקענט. זי איז איר אַנטקעגנגעלאָפּן, זי אַרומ-געכאַפט און לענאַ, באַטראַכטנדיק זי מיט אירע קורצזיכטיקע אויגן, האָט זיך צעיאַמערט:

— געוואָלד, וואָס איז געוואָרן פון דער שיינער אסתר! אין גאַנצן גרוי און דאַכט זיך צוריקגעוואַקסן, קלענער געוואָרן.

מיך האָט זי באַטראַכט פון קאַפּ ביז די פיס און צונויפציענדיק די דינע ליפּן, אַ שאַקל געטאַן צו מיר מיט איר גרויסן קאַפּ. איך האָב באַ-טראַכטנדיק די גרויסע דיקלעכע יידענע, געקלערט, אַז אַזעלכע איז זיכער פּעיק צו פאַרמאַרען איר אייגענעם מאַן!

מיר האָבן געדאַרפט זיין גוט מיט איר, נישט פאַרוואַרפן וואָס זי האָט נישט געענטפּערט אויף אסתרס בריוו פונעם לאַגער. זי האָט אונדז דאָך געדאַרפט צושרייבן צו איר וווינונג און אין איר איז געווענדט צי מיר וועלן קענען בלייבן לעבן אין סאַמאַרקאַנד. כדי די געלט-גייציקע פרוי זאל זיין פאַראינטערעסירט אין אונדז, האָבן מיר געפירט די ווירטשאַפט פאַר דער גאַנצער משפּחה מיט אונדזער געלט. זי האָט זיך נאָר פאַרנומען מיט דער קיך, וואָס זי האָט זייער ליב געהאַט.

אונדזער שרעק, אַז סאַמאַרקאַנד איז איינע פון די 37 שטעט פאַר-מאַכטע פאַר געוועזענע לאַגערלייט, איז געווען אַן אומזיסטע. מ'האַט אונדז צוגעשריבן גאַנץ לייכט און איך האָב מיך איינגעאַרדנט אין דער גרויסער שניידעריי-אונטערנעמונג — „אַטעליע מאַד“.

לענאַ איז געווען צופרידן וואָס איך בין געקומען צו דעם אַ דאַנק איר הילף. אָבער אין אַלץ וואָס זי האָט געטאַן איז געווען איין כוונה — אויס-נוצן אונדז ביידע, אַ באַוועגטע פון איר גייציקייט.

אין גיכן וועלן מיר זיך איבערצייגן אין דעם.

דאָס אַנקומען אויף אַרבעט אין דער „אַטעליע מאַד“ איז געווען אַ

גרויסע הצלחה. די אונטערנעמונג האָט זיך געפונען אין אַ גרויסער גע-
ביידע מיט לאַנגע, ברייטע זאַלן, אָפטיילונגען, צימערן פאַר ביוראָען.
גענייט האָט מען דאָ פאַר מענער און פרויען מאַנטלען און קאַסטיומען,
נאָר אינדיווידועלע באַשטעלונגען.

די אַרבעטער אין דער אונטערנעמונג, מערטייל פרויען — יידישע, פון
פאַרשיידענע געגנטן. און די גרעסטע צאָל פון בוכאַראַ — רוסישע, אויבער-
קישע. אַלע צושניידער — יידן. מיין צושניידער האָט מען גערופן בראַ-
וואַרסקי. ער איז געווען אַ הויכער, ברייטפלייציקער, סימפּאַטישער מאַן
מיט קלוגע אויגן און גוטמוטיקן שמייכל. איך האָב ביי אים אַ סך געלערנט
פאַר וואָס איך בין אים געווען זייער דאַנקבאַר.

מיט דער צייט זענען מיר געוואָרן היימישער און איך האָב אים דער-
ציילט אַלץ וואָס איך האָב דורכגעמאַכט צוזאַמען מיט אסתרן, די שוועסטער
פון שאַיע דריבוס. שאַיען האָט ער געקענט און האָט אויך געוואוסט וואָס
לענאָ זיין ווייב שטעלט מיט זיך פאַר. דערפאַר האָט ער אונדז מיטגעפילט
וואָס מיר מוזן וווינען צוזאַמען מיט אַזאַ גייציקער אויסנוצערין, און דער-
פאַר האָט ער אויך געטאָן אַלצדינג איך זאָל בעסער פאַרדינען.

לענאָ איז צופרידן. זי האָט מיך איינגעאַרדנט אויף אַזאַ גוטער אַר-
בעט. ווי וואָלט איך געקומען צו דעם ווען נישט זי? יאָ, זאָג איך. איך
בין זייער דאַנקבאַר און אַ גוטע זאַך וואָלט זי געטאָן ווען זי געפינט אויך
פאַר אסתר אַן אַרבעט...

אַט דעמאָלט איז לענאָ אַרויס מיט לשון. קריגן אַרבעט פאַר אַזאַ שוואַ-
כער פרוי וואָס האָט נישט קיין פאַך, איז נישט גרינג. עס וואָלט אויך גע-
ווען נישט מענטשלעך צו שיקן אסתרן אויף אַרבעט. בעסער, האָט זי גע-
זאָגט, זאָל אסתר זיצן אין דער היים. אין דער היים פעלט אויך נישט קיין
אַרבעט. אַט קומט דער ווינטער, מען וועט דאַרפן הייצן דעם אויוון מיט
שטיינקוילן, ראַמען די דירה, גיין איינקויפן. ווער וועט דאָס אַלץ טאָן? זי?
לענאָ? זי איז אַ שוואַכע פרוי, זי גייט קוים אַרום...

אַט דאָס איז עס, האָב איך געטראַכט. זי האָט זיך ביון דנאָ פון אירע
כוונות אַנטפלעקט. זי האָט געדאַרפט אסתרן פאַר אַ דינסט. אַן אומזיסטע
דינסט. און מיך — ווי אַ גוטע פאַרדינערין, וואָס גיט געלט פאַר דער
ווירטשאַפט. און צוגעבן דאַרף איך, אַז זי האָט אונדז געקאַרגט מיט דער-
נערונג, פונקט ווי זי האָט דאָס געטאָן מיט שאַיען, דעם מאַן אירן.
מיר האָבן נישט געקענט שלום מאַכן מיט אַזאַ מין לאַגע, און לענאָ
האָט אונדזער לאַגע אויסגענוצט. מיר זענען דאָך געווען צוגעבונדן צו
איר וווינונג. מיר באַשליסן ביידע אַז מיר מוזן זיך אָפטיילן מיט דער דער-

נערונג. אסתר הייבט אן באהאלטן ברויט. זי קאכט עפעס אפ ווען לענד-
טשקע שלאפט נאך. לענען האט דאס געבראכט אין געפערלעכן כעס. זי
ווארפט אונדז שטעכווערטלעך. הערן מיר אויף צו רעדן מיט איר. פאר-
דריסט עס זי נאך מער. די באציונגען פארשאַרפן זיך מיט יעדן טאָג. נעמען
אן אן עקלהאפטן כאַראַקטער. און ביז גאָר האָט אונדז דערעסן ווען ס'איז
געקומען צו פאָרן זייער טאַכטער מאַניע מיט באַריסן, דעם זיידנס און
דער באַבעס באַליבטע אייניקל.

מיט איר קומען איז דאָס לעבן ביי שאַיען געוואָרן אַן אמתער גיהנום.
געראַטן אין דער מאַמען מיטן כאַראַקטער האָט זי נאָך געקוקט אויף אונדז
ווי אויף געוועזענע אַרעסטאַנטן, פאַרברעכערינס... און זי איז צוגעשטאַנען
צו דער מוטער זי זאָל אונדז בייַדן דערגיין די יאָרן.

כדי נישט צו געפינען זיך מיט זיי, די שונאים אונדזערע, פלעגן מיר
דערפאַר אוועקגיין אויף אַ גאַנצן אַוונט שפאַצירן אויף די סאַמאַרקאַנדער
בולוואָרן. אָבער שלאָפן האָבן מיר געמוזט אַהיימקומען. וואָס־זשע האָט
געטאָן די פרוי פון אַ סאָוועטישן אַפיציר ? זי האָט אויפגעפנט דעם ראַדיאָ
אויפן גאַנצן כוח — טויב צו ווערן.

אונדזער געלעגער האָט לענאָ צוגענומען פאַר איר. מיר ביידע זענען
געשלאָפן אויף אַ שמאַל בעטל, אויף אַ מאַטראַץ וואָס באַריס, דאָס יינגל
האַט יעדע נאַכט נאָס געמאַכט. מיר האָבן נישט געקענט ליידן ווי די
מאַמע פייניקט איר בן־יהידל, שלאָגט אים גרויזאָם, דרייט אים סאַדיסטיש
די הענט, פון צוקוקן ווי זיידע־באַבע וויינען, שטעלן זיך איין פאַר אים,
רייסן אים אַרויס פון אירע נעגל. דאָס יינגל איז בלאָס און בלוי פון ווונדן,
ער שרייט אַז די שכנים לויפן זיך צונויף...

ניין, מיר האָבן נישט געקענט פאַרבלייבן אין דעם הויז. די גוטע
פריינד וואָס מיר האָבן שוין דערוואָרבן אין סאַמאַרקאַנד האָבן אונדז גע-
קענט העלפן נאָר מיט אַן עצה. און די עצה איז : זוכן אַ וווינונג נאָר ביי
די אייגנטימער פון פריוואַטע דירות. אָבער ווער פון די פריוואַט־אייגנטי-
מער, אַרומגערינגלט מיט הויכע פאַרקנס און מיט בייזע הינט־שילדן אויף
די טויערן וויל פאַרדינגען אַ צימער אָדער אַ ווינקל ?

*

מיט אונדזערע פריינד אין קאזאכסטאַן געפינען מיר זיך אין ענגן
בריוו־אויסטויש. מיר ווייסן אַז זיי זענען פון אַריק־באַליק אַריבערגעפאַרן
אין שטאָט קאַקשעטאַו ווו זיי וווינען אין אַ געדונגענעם צימער. אויך לאה
מיט איר משפחה זענען איבערגעפאַרן אַהין און זיך געקויפט אַ גרויס סאַ-

מאן-הויו. לאה שרייבט אויך, אז אלע גייען אוועק אויף ארבעט און האבן נישט אויף וועמען צו לאזן דאס אייניקל; זיי זענען גרייט אונדו ביידע אפגעבן א צימער אין זייער הויז בתנאי אז אסתר זאל זיין די ניאניע פון דעם מיידעלע...

אודאי, ס'איז נישט גרינג צו פארלאזן די שיינע שטאט סאמארקאנד ווו מיר האבן זיך א ביסל אנגעווארעמט נאך די צפון-קעלטן, ווו מיר האבן געגעבן דעם ארגאניזם וויטאמינען, ווו כ'האב אויך געהאט א גוטע ארבעט, מיט א גוטן פארדינסט. נאר מיר האבן דאך קיין אנדער ברירה נישט גע- האט, נישט האבנדיק ווו דעם קאפ אוועקצולייגן.

בראווארסקי האט פונקט ווי מיר באדויערט, וואס צוליב דער סיבה וועלן מיר מוזן פארלאזן סאמארקאנד. אין משך פון די פינף חדשים האב איך געמאכט 30 מאנטלען. אפגעשפארט דריי טויזנט רובל, קענען מיר זיך פארגינען צו קויפן נייע קאלדרעס (זיך געזעגענען מיט די לאגערע) און נאך נייטיקע זאכן.

די לעצטע טעג זענען מיר ווייניק אין דער היים. עס הויערט דארט א דריקנדיקע, פיינטלעכע שטילקייט. שאיע איז געלעגן קראנק. די מכשפה, די טאכטער זייערע, מיט דעם אומגליקלעכן יינגעלע זענען אוועקגעפארן. לענא פארברענגט מער ביי די שכנים. נישט פארטראגנדיק די אטמאספער פלעגן מיר שוין נעכטיקן ביי אונדזער באקאנטער רובינשטיין.

נאר אין טאג פון אונדזער אפפאר זענען מיר אוועק זיך געזעגענען מיט שאיען. מ'האט געדארפט צוקוקן פון א זייט די אפשייד-סצענע פון אסתרן מיט איר ברודער. מיר פעלט פארב און כוח ארויסצוברענגען דאס וואס ס'האט זיך אפגעטאן אין די נשמות פון דער שוועסטער מיט דעם ברודער. שאיע האט געקוקט אויף אונדו מיט טרויעריקע אויגן וואס האבן דאכט זיך, געפרעגט: — אויף וועמען לאזט איר מיך איבער?...

אין סאמארקאנד האבן אונדו באגלייט די רובינשטיינס. אין קאקטשע- טאוו האבן אונדו באגעגנט אונדזערע פריינד, וועמענס נאמען איך קען נאך אלץ נישט אנטפלעקן. אין סאמארקאנד האט שוין געבליט דער אוריוק. אין קאקטשעטאוו איז נאך געלעגן א שניי. דאס צימער פון די פריינד — א קליינס. עס שטייען דארט קוים א בעט, און א שמאלע קושעטקע. פאר פיר מענטשן זייער און זייער ענג. מיר ביידע האבן זיי נאך אויסגעפעלט. אבער צו לאהן קענען מיר דערווייל נישט איבערגיין, ווייל דאס צימער איז פארנומען פון די איוואגאווס, וועלכע זענען אין דער צייט אויך אי- בערגעפארן קיין קאקטשעטאוו. מיר וועלן מוזן האבן געדולד ביז זיי וועלן קויפן א הויז.

נאך דעם נאכטמאל זענען מיר איבערראשט געוואָרן ווען אונדזערע פריינד האָבן אונדו אָפגעטראָטן דאָס בעט און אַליין זיך אויסגעבעט אויפן קאַלטן דיל. וויפל מיר האָבן נישט פראַטעסטירט, דערווידערט, זיך געבעטן אַז דאָס געלעגער אויפן דיל קומט אונדז — ס'האָט נישט געהאַלפן. צום גליק האָט אין דריי טעג אַרום זיך באַפרייט דאָס צימער ביי לאהן און מיר האָבן זיך אַריבערגעפירט אין אונדזער נייער רעזידענץ.

*

אונדזער צימער איז אַן אָפגעזונדערטס פון דער וווינונג און מיט אַ באַזונדערן אַריינגאַנג. עס פאַרמאָגט אויך צוויי גרויסע פענצטער. כאָטש דאָס הויז איז אויך פון סאַמאַן, איז אָבער דער דאָך געדענקט מיט שינדל. די גרויסע קאַזאַכסטאַנער רעגנס שרעקן אונדז שוין נישט. איך האָב באלד באַקומען אַרבעט אין דער שטאַטישער שניידעריי-פאַבריק און אסתר פירט די ווירטשאַפט און ניאַנטשעט לאהס אייניקל. דאָ האָב איך אַ מעגלעכקייט אָנצונעמען פריוואַטע אַרבעט. באַשטעלונגען זע-נען פאַראַן גענוג.

אין דער דירה פילן מיר זיך ווי מיטגלידער פון לאהס משפחה און סראַליק דער קליינער, שאַרפזיניקער, בייסיקער, איז דער ליבלינג נישט נאָר אונדזערער, נאָר פון דער גאַנצער קאַלאָניע פאַרשיקט. ער איז אַ געבוירענער סאַטיריקער און זיינע בייסיקע וויצן, חכמהלעך, קאַלאַמבורן זענען זיין נקמה-אַקט אין די גרויסע מנהיגים פון לאַנד, פאַר דעם פיינ און די לייזן פון מיליאָנען מענטשן, וואָס זיי זענען זייער גורם. ער קען הונד-דערטער לידער אין יידיש און אין רוסיש. און ער איז אונדז מהנה מיט זיינע פון אים אַליין געשאַפענע מאַנאַלאַגן, פֿריילעכע, אַנגעזויגענע מיט פאַלקס-הומאַר.

ס'איז דאָך שוין געווען דאָס דריטע יאָר נאָך סטאַלינס אַפּאַלעקציע און מ'האָט געמיינט, אַז... מען מעג שוין. מ'האָט געמיינט... די שרויפן זע-נען טאַקע נאָכגעלאָזט געוואָרן אַ ביסל, ס'איז געווען אַ קורצע צייט פון „אַטטעפעל"... פון אַן אויפפירונג, אַ לינדערונג הייסט עס. אָבער די יורשי-סטאַלינס האָבן זיך גיך געכאַפט אַז מ'האָט צופיל לויז געמאַכט די שרויפן. צווישן די פאַרשיקטע האָבן זיך עס פֿאַרשפרייט קלאַנגען, אַז די מאַכט קוקט איבער די „דיעלעס" פון די געוועזענע אַרעסטאַנטן און עס ווערן פעקלעכווייז רעהאַביליטירט נישט נאָר די לעבן-געבליבענע, נאָר אויך די אומגעבראַכטע, געשאַסענע, געשטאַרבענע פון עבודת פֿרך... נאָך כרושטשאַווס באַרימטער דרשה אויפן 20סטן צוואַנענפאַר פון

דער קאמפארטיי ווען ער האט אויפגעדעקט סטאלינס אמתן פרצוף און די פארקריפלונגען פון דער יוסטיץ. וואס זענען געמאכט געווארן אין משך פון זיין הערשאפט, האט מען געמעגט גלייבן אין די קלאנגען. ווען כרוש-טשאוס אנטפלעקונגס-רעדע איז פארגעלייענט געווארן אומעטום אויף פארזאמלונגען, זענען אין די זאלן פארגעקומען הארצרייסנדיקע סצענעס. מענטשן זענען געפאלן אין חלשות. אנדערע אין אַנפאל פון היסטעריע האבן געשריגן, געוואלדעוועט, פון גרויס פיין און ווייטיק.

אזוי פיל אומשולדיק פארפייניקטע,
אזוי פיל אומשולדיק דערשאסענע,
אומגעבראכטע טאטעס!
פארלארן געגאנגענע קינדער!
און ווו זענט איר געווען דעמאלט?
און פאר וואס האט מען זיך געכאפט אזוי שפעט,
נאך זיין טויט?

ס'איז געקומען דער ספעציעלער דעקרעט וועגן רעהאביליטאציע. מיר, געוועזענע ארעסטאנטן, האבן באקומען פון דער גענעראל-פראקוראטור פאפירלעך אז „זוליב דעם פעלן פון א ממשותדיקן טאטבאשטאנד" ווערט דער און יענער פולשטענדיק רעהאביליטירט...

צי ס'האט אונדז געפרייט דער פאקט פון רעהאביליטאציע? אן ספק. אבער — האט מען געקענט מוחל זיין די פייניקער פאר אזוי פיל פארפייניקטע לעבנס? פאר וויפל איז דאס שוין געקומען צו שפעט, נאך אלעמען? און וויפל האבן נישט געקענט געניסן פון דער לאגע, ווייל זיי האבן פארלארן זייער געזונט „דארטן", זיך אומגעקערט צעלאמעטע, קראנקע, שוין נישט פעיק אנצוהייבן א נייעם קאן, זיך איינגלידערן, זיך צופאסן צו דער נייער ווירקלעכקייט.

הכלל — רעהאביליטאציע. מיר האבן באקומען נייע פאספארטן, ריינינקע, אן א שום פגם, און אן א שום „פונקט" (דא מעגסטו יא, דארט — נישט זיך באזעצן), דאס איז איינס.

■ די לאגער-ארן ווערן אונדז פאררעכנט ווי ארבעטס-סטאנז מיט רעכט צו באקומען פענסיע.

■ אונטערנעמונגען אויף וועלכע מיר האבן געארבעט בעתן ארעסט דארפן אונדז אויסצאלן א צוויי-חדשימדיקן געהאלט.

■ מיר האבן רעכט און מען דארף אונדז אין ערשטער ריי באזארגן מיט א וויבונג.

די ערשטע זאך וואָס איך האָב געטאָן באַקומענדיק דאָס רעהאַביליטאַצ־
ציע־פּאַפּירל ? איך האָב מיך אַוועקגעזעצט און נאָך צוואַנציק יאָר אַנגע־
שריבן אַ בריוו צו מיינע שוועסטער אין אַמעריקע.
די צווייטע זאך — אין קאָקטשעטאַווער שטאָטראַט האָב איך דער־
לאַנגט אַ מעלדונג וועגן אַ דירה, „אין ערשטער ריי“.
אין אַ צייט אַרום גייען מיר אין שטאָטראַט געוואָר ווערן דעם ענט־
פער אויף אונדזער מעלדונג. דער ענטפער — אַן אומצוויידייטיקער : אין
ערשטער ריי ווערן דערטיילט דירות פאַר דעמאָביליזירטע פון דער רויטער
אַרמיי.

סטייטש ? און דער רעהאַביליטאַציע־דעקרט ? און דער פונקט וועגן
באַזאַרגן... אַזו"וו.

תיקו !

אונדזער ריי אויף אַ דירה אין קאָקטשעטאַוו איז קיין מאָל נישט
געקומען. נאָך אַנדערהאַלבן יאָר האָבן מיר געמוזט באַפרייען דאָס צימער
ביי לאַהן. מיר וואָלגערן זיך אין געדונגענע צימערן. דאָס האָט געדויערט
אַזוי לאַנג ביז אונדזערע פֿריינד, נאָך לאַנגע יאָרן, האָבן באַקומען אַ דירה,
און אונדז אַריינגומען צו זיך.

מיין וועג קיין ישראל

נאך דער רעהאביליטאציע האָט זיך איינגעשטעלט אַ נאַרמאַלער בריוו-
אויסטויש צווישן מיר און מיינע שוועסטער. און אַ באַזונדערע פרייד איז
געווען פאַר מיר צו געפינען אין אַמעריקע מיין יוגנט-חברטע פון זעמב-
ראָוע, מינדל סאַרניעוויטש.

מינדל, מינדל... ווי נאַענט, ווי צוגעבאַקן מיר זענען געווען איינע צו
דער צווייטער, ביז ס'האַבן זיך פונאַנדערגעשיידט אונדזערע וועגן. דער-
וויסנדיק זיך אַז מינדל לעבט און זי טרעפט זיך אויך מיט מיינע שוועס-
טער אין אַמעריקע, זענען אויפגעשווומען אין זכרון אַזויפיל שיינע אַנגע-
נעמע עפיואַדן פון די יונגע יאַרן. כ'האַב מיך דערמאַנט די פועלי-ציון-
אַרגאַניזאַציע, צו וועלכער מיר האָבן ביידע געהערט. די מיידלשע טודות,
וואָס מיר פלעגן זיך קעגנזייטיק פאַרטרויען. די ביינאַכטיקע שפאַצירן,
שפילערייען און שטיפערייען, די בשותפותדיקע חלומות, ווען מיר האָבן מיט
הייטערדיקע הערצער און מיט גרויסע, בענקענדיקע אויגן, גלייבנדיק און
האַפענונגספול אַריינגעקוקט אין דעם אין נעפלען איינגעהילטן מאַרגן.

וואָס וועט ער אונדז ברענגען, דער מאַרגן?

קיינער האָט עס נישט געקענט זאָגן און קיינער האָט נישט געקענט
טרעפן וואָס פאַר אַן אומגעהייערע, ציינערדיקע רעדער עס גרייט צו דער
געשיכטע-דעמאָן, צווישן וועלכע עס וועלן צעריבן און צעדרויבלט ווערן
נישט נאָר אונדזערע חלומות, נאָר דאָס גאַנצע לעבן אונדזערס.

מיר האָבן געווינט דעמאָלט אונטער איין דאָך אין אַ געדונגענער
דירה, וואָס האָט געהערט צו איר פּאַטער. אין זעלבן מויער האָט געווינט
מינדלס פאַמיליע. און אַזוי, כאַטש זייער מעמד איז געווען אַ פיל בעסערער
ווי אונדזערער, זענען אונדזערע משפחות געווען מער ווי באַפריינדעט.

ביי זיי זענען געווען צען קינדער, קען מען זיך פאַרשטעלן ווי פריי-
לעך, טומלדיק ס'איז געווען אין הויז פון די סאַרניעוויטשעס. זעקס פון די
קינדער זענען אומגעקומען אין די גאַז-קאַמערן צוזאַמען מיט טאַטע-מאַמע.
מינדל, לייטשע און שלמה זענען שוין צו זייער מזל געווען אין אַמעריקע.

ווערט מינדל געוואָרן פון אַ בריוו וואָס אונדזער חשובער בן־עיר הערש סמאָליאַר האָט איר געשריבן פון וואַרשע, אַז זייער עלטסטער ברודער, איטשע, לעבט און וווינט מיט זיין משפּחה אין סמאָלענסק.

דער עלטסטער ברודער לעבט! דאָס איז געווען אַזאַ איבערראַשונג פאַר די שוועסטער, אַז זיי זענען מבולבל געוואָרן פון דער ידיעה. דער עלטסטער ברודער לעבט, דאַרף מען אַלצדינג טאָן זיך צו טרעפן מיט אים! און טאַקע, נישט אַפּלייגנדיק אין דער לאַנגער באַנק, האָבן די צוויי שוועסטער מיטן שוואַגער מאַקס בוכבינדער באַשלאָסן, אַז אַזוי ווי פון דאַרטן קומען צו זיי קיין אַמעריקע איז כמעט אוממעגלעך, ווייל ס'איז אַ פאַרשלאָסענער טויער, וועלן זיי פאַרן קיין ראַטנפאַרבאַנד. און מינדל איז מיר מודיע דעם טאָג פון זייער קומען.

דאָס קומען זייערס פון אַמעריקע איז זיי זיכער אָנגעקומען גרינגער ווי מיר מאַכן די יאָדע פון קאַקטשעטאָוו קיין מאַסקווע צו דער באַגעגעניש מיט זיי. אָבער גאָט מיינער, דורכלאָזן אַזאַ נישט געחלומט גליק אַרומצו־נעמען מינדלען, לייטשען, מאַקסן, מיט וועמען כ'האַב מיך נישט געזען 45 יאָר און וועלכע זענען מיר טייער און ליב ווי מיטגלידער פון מיין אייגענער משפּחה, דאָס וואַלט דאָך באַטייט באַרויבן זיך אַליין. מיט גרעסטער אומ־געדולד האָב איך געוואַרט אויף דער ידיעה פון זיי אַז זיי לאָזן זיך אין וועג. און אין חודש מיי 1965 בין איך געקומען קיין מאַסקווע זיך ווידער טרעפן מיט מיין יוגנט...

און אַט בין איך מיט זיי, און צוזאַמען פאַרברענגען מיר אין מאַסקווע עטלעכע טעג און צוזאַמען פאַרן מיר קיין סמאָלענסק צו איטשען וויפל געהויבענע רגעס, דערמאָנונגען, צערודערטקייט און פרייד האָבן מיר גע־בראַכט די טעג, וואָס מיר האָבן פאַרבראַכט צוזאַמען. זיי וועלן קיין מאַל נישט אויסגעמעקט ווערן פון זכרון.

צום געזעגענען זיך באַשליסן מיר אַז איך מוז קומען קיין אַמעריקע זיך זען מיט מיינע שוועסטער. מינדל דאַרף ווירקן אויף זיי מען זאָל מיר אַרויסשיקן אַן איינלאָדונג אויף אַ באַזוך, צו געסט, און זי זאָגט עס מיר צו, אָבער... דאָס וועט מוזן אַ ביסל געדויערן, מחמת אויף זייער צוריקרייזע אַהיים פאַרקערעווען זיי אויף אַ באַזוך קיין ישראל...

זיי פאַרקערעווען... אַזוי־אַ פשוט, אַהין, אין יענעם לאַנד פון וועלכן מיר קענען נאָר חלומען, אַן שום האַפענונג אַז די מעגלעכקייט צו קומען אַהין וועט אַמאָל מקוים ווערן.

יא, זיי קומען אַהין אין דעם לאַנד ווען און וויפל מאַל זיי ווילן. ס'איז דאָך זייער היימלאַנד, כאַטש זיי לעבן אין אַמעריקע. זיי האָבן אַריינגעלייגט

אין דעם לאַנד נישט ווייניק מי, דאגות, געלט און זיי זענען שטאַלץ מיט דעם וואָס דאָס לאַנד איז געוואָרן אין אַ קורצער צייט אַ ביישפּיל נישט נאָר פאַר דעם אַרומיקן אָפּגעשטאַנענעם מזרח, נאָר פאַר דער גאַנצער ציווילי-זירטער וועלט.

ישראל — איך בין דעמאָלט געווען אין קאַמפּ-לאַגער. און איך געדענק דעם רושם וואָס ס'האַט אויף אונדז, די גרויסע גרופע אַרעסטאַנטן, געמאַכט גראַמיקאַס רעדע אין דער אַנסאַמבלי פאַרן שאַפּן אַ יידישע היים אין ישראל. ווי אויפּגעהייטערט מיר זענען דעמאָלט געוואָרן, ווי ווערדיקער, חשובער מיר האָבן זיך דערפּילט מיט אַ מאָל. און מיר זענען אַפּילו גרייט געווען מוחל צו זיין די סאָוועטישע מנהיגים די באַגאַנגענע פאַרברעכנס און די צרות וואָס זיי האָבן אָנגעטאַן מיליאָנען מענטשן...

אין צייט פון דער מדינה-אַנטשטייונג, פון איר ערשטער מלחמה פאַר איר אומאָפּהענגיקייט און אויך שפּעטער זענען די לאַגערן און די פאַרשי-קונגס-ערטער געווען אַ סך יידן באַשטראַפּטע פאַר זייערע ציוניסטישע אַנשויונגען. זיי האָבן נישט ווייניק געווירקט אויף מיין יידישן באַווסטזיין, אויף מיינע געפּילן און מיר באַפּליגלט מיט דעם שיבת ציון-חלום. שיבת-ציון, ווען איך האָב נישט געוואָסט צי איך וועל אַרויס אַ מאָל אַ לעבעדיקע פון דעם לאַגער-גיהנום.

שפּעטער, ווען איך בין שוין געווען אויף דער פּריי און איך האָב אין דעם ווייטן און קאַלטן קאַזאַכסטאַן שוין פאַרמאַגט אַ שטיקל ראַדיאָ-אַפּאַ-ראַט, בין איך צוויי מאָל אין טאַג געזעסן צוגעשמידטע מיטן אויער צו „קול ישראל“, איך בין געווען אין קורס פון אַלע געשעענישן אין דעם לאַנד, אַרומגערינגלט מיט שונאים, וואָס ווילן די יידן אַרײַנשטופּן אין ים. זיך געפּרייט מיט אַלע דערגרייכונגען אויף אַלע געביטן, און אויפּגעציי-טערט, געוואָרן פון יעדן אומגליק, וואָס האָט געטראַפּן, ווי די טראַגעדיע, למשל, מיט דער דערטרינקענער אונטערוואַסער-שיף. כאַטש מ'האַט דעם פאַרדעכטיקטן אין דעם פאַרברעכן נישט פּורש בשם געווען, האָט מען פון די רמזים פאַרשטאַנען וועמען מ'איז אויסן...

היינט, וואָס איך האָב איבערגעלעבט אין דער זעקס-טאַגיקער מלחמה ? דער ראַדיאָ איז געוואָרן מיין מאָניע. איך פּלעג קוים דערציען פון איין אוידיציע צו דער צווייטער. ווי צעבראַכן איך בין געוואָרן פון דער ערשטער ידיעה וועגן אַנהייב פון דער מלחמה. וועגן אַרײַנדרײַנגען פון עטלעכע אַראַ-בישע מלוכות אין דעם קליינעם לאַנד, וועגן צעשמעטערטע און אַראַפּגע-שאַסענע צענדליקער ישראלדיקע עראַפּלאַנען, לויט דער סאָוועטישער נײַעס-טראַנסלאַציע. און ווי שמחהדיק מיר איז געוואָרן ווען ס'האַט זיך אַרויסגע-

וויזן, אָז ס'איז דער פולשטענדיקער הפך... און ווען איך האָב געהערט דעם שופר ביים באַפרייטן כותל און דאָס געווייזן פון באַפרייער, וועלכער האָט קדיש געזאָגט נאָך יענע וועלכע זענען געפאלן אין וועג נישט דער-גייענדיק צום כותל, האָב איך געוויינט צוואַמען מיט אים.

אַ, ווי שטערן-ווייט דו ביסט פון מיר ישראל... און נישט דערפאַר ווייל די שטרעקע איז געאַגראַפיש אַ גרויסע צווישן אונדז, און דערפאַר אומדער-גרייכבאַר, נאָר ווייל עס שטייט צווישן אונדז אַ דיקע, נישט דורכברעכבאַרע „אייזערנע וואַנט“...

אויב אַפילו עס וואַלטן געעפנט געוואָרן די טויערן פאַר יידישער אויסוואַנדערונג און עס וואַלט מיר דערלויבט געוואָרן מיטן פעקל אויפן פלעקל זיך אַוועקלאָזן אין וועג וואַלט איך נישט געקענט רירן זיך פון אַרט. פלוצעם, — יעדער אומגליק קומט דאָך אומגעריכט — פלוצעם איז אסתר זייער קראַנק געוואָרן. זי איז פון תמיד אַן געווען אַ שוואַכניקע. אָבער איר געזונט צושטאַנד האָט זיך געהאַלטן אין איין פאַרערגערן. די אַרטיקע דאָקטוירים, די יידישע, פאַרשיקטע אַזוי ווי מיר, אויף מיין ווינק קומען באַלד צו לויפן אַהיים. מען טוט וואָס מען קען. זיי נעמען זי אין שפיטאַל אויף אַ לענגערער צייט. איך בין שוין אויף פענסיע, גיב איך אַוועק מיין גאַנצע פרייע צייט פאַר אירעט וועגן. וואָס איר איז, דאָס קען איך נישט דערגיין. די דיאַגנאָז פון די דאָקטוירים — ווידערשפרעכלעכע. איינע מיינען אַז אירע לונגען זענען אַנגעגריפן, אַנדערע — אַז דאָס האַרץ, און זי איז אין אַ קאַטאַסטראַפאַלן צושטאַנד פון בלוט-אַרעמקייט, און איר רעטונג איז — וויטאַמינען און אַ וואַרעמער קלימאַט.

אַודאי, ווי רעהאַביליטירטע, וואַלט מען געקענט פאַרן קיין קרים, וואָס שטמט מיט די קוראַרטן און סאַנאַטאָריעס. אָבער צוליב דעם דאַרף מען האָבן אַ סך געלט. דער וועג איז אַ לאַנגער. אים דורכמאַכן אַליין וועט אסתר נישט זיין בכוח. איך וועל זי מוזן באַגלייטן, וועט די הוצאה זיין אַ טאַפלטע. אויב אַפילו אסתר וועט באַקומען אַן אומזיסטע „פוטאַווקע“ וועל איך דאָך מוזן דינגען ערגעץ אַ געלעגער. און די דאָזיקע פּריוואַטע געלעגער-צושטעלער שינדן די הויט. ניין, די דאָזיקע שלאַפּקייטן זענען נישט פאַר אנשי שלמונו. אָבער פאַרן האָט אסתר געמוזט. מ'האַט זי גע-דאַרפט ראַטעווען. האָב איך ניין חדשים אין יאָר געאַרבעט בייטאַג און ביינאַכט (ווי אַן ערשטקלאַסיקע שניידערין האָב איך גוט פאַרדינט. כ'האַב שוין געהאַט אויך אַ נייע ניימאַשין) האָבן מיר געקליבן אַ קאַפּיקע צו אַ קאַפּיקע — און עטלעכע סעזאָנען נאָך אַנאַנד פלעג איך ברענגען אסתרן קיין קרים אויף גאַנצע דריי חדשים.

מיר פֿאַרן דורך מאַסקווע וווּ מיר האָבן פֿריינד און מיר פֿרייען זיך מיט דער געלעגנהייט זיך טרעפן מיט זיי. נייע פֿריינד האָבן מיר דער-וואַרבן אויך אין גורוהף ווהיזן מיר קומען עטלעכע יאָר נאָך אַנאַנד. קיין ספעציעלע היילונג האָט אסתר נישט באַקומען. אָבער דערפאַר האָט זי גענאָסן פֿון דער פֿרישער ים-לופט, אַנגעקוועלט פֿון דער באַרגיקער לאַנד-שאַפט, און זיך דערנערט נישט שלעכט און הנאה געהאַט פֿון די געשמאַקע מיטאַגן וואָס די באַלעבאַסטע האָט מיר דערלויבט אַפּצוקאַכן אין דער היים.

איין מאָל, שפּאַצירנדיק פֿאַר נאַכט אויפן ווונדערלעכן בייברעגיקן בולוואַר, קומט אונדז אַנטקעגן ע.ר. דער באַוועגלעכער, קלייננוויקיקער ייד. אַ ליידיששאַפטלעכער שאַכמאַטיסט, אַ פֿריילעכער, שאַרפּזיניקער מעשיות-דערציילער, וואָס איז געווען דאָס ליבלינג פֿון אַלע פּליאַזש-באַזוכער. ער האָט זיך געאַיילט מיט זיין טשעמאַדאַנדל צום וואַקזאַל. געזעגענענדיק זיך האָב איך באַמערקט אונטער דעם צעשפּילעטן העמד אַ מגן-דודל און איך האָב אין גרויסער גערירטקייט שטאַרקער געדריקט זיין האַנט. אַ מאַסקווער ייד, האָב איך מיך געוונדערט, אין משך פֿון צענדליקער יאָרן אַן אַפּגעריסענער און אַפּגעפרעמדטער פֿון יידישקייט און... אַ מגן-דוד ? האָט ער מיר געענטפּערט: אַן אַפּגעפרעמדטער — נאָר לכּאורה, מיין טייערינקע. גיט אין ראַטנפאַרבאַנד עטוואָס אַ קוועטש אויף יעדן, אַפילו אַסימילירטן, שוין פאַרגווישטן ייד, און דאָס אין דער טיף פאַרבאַרגענע וועט בולט אַרויס אין דרויסן.

דעם 12טן אויגוסט 1967 אויף אונדזער צוריקוועגס אַהיים פאַרהאַלטן מיר זיך אין מאַסקווע ביי אונדזערע פֿריינד, און איך בין בייגעווען ביי זייער אַ רירנדיק בילד. אונדזער פֿריינד, אַ מענטש אין די אַכציקער, איז געזעסן ביים ראַדיאָ און הערנדיק „קול ישראל“ האָט ער זיך באַגאַסן מיט טרערן. מאי קאָ משמע לך? ... ווייזט זיך אַרויס אַז פֿון ירושלים גיט מען איבער אַ מיטינג צום יאַרטאַג פֿון די פֿון סטאַליגען צעשאַסענע יידישע שרייבער.

בעת דעם זעלבן באַזוך האָב איך געהערט וואָס עס טוט זיך אויפן פּליפעלד ווען יידן פֿאַרן אַוועק קיין ישראל. באַגלייטן זיי קומען נישט נאָר די קרובים, נאָר אַ סך יוגוואַרג. קיינער פֿון די איבערבלייבנדיקע ווייסט נישט ווען עס וועט זיי באַשערט זיין זיך פאַראייניקן מיט די וואָס פֿאַרן אַוועק. נאָר מאַיז אין אַ געהויבענער שטימונג, מאַיז פֿריילעך, מען זינגט ליידער און מען גייט אַפילו אַ טענצל...

איך האָב דאָס געמוזט זען מיט מיינע אייגענע אויגן. צי דען פֿאַרט

מען טאקע ארויס קיין ישראל? און צי דען איז דאס יונגווארג געווארן אזוי דרייסט, אז נישט קוקנדיק אויף דעם אכזריותדיקן רעזשים, און אפשר צו להכעיס אים, דריקן זיי אפן אויס זייער אָנגעהעריקייט צו יידן און זייער אידענטיפיצירונג מיט ישראל?

גאַנץ פרי, ווען אונדזער באַקאַנטע איז נאָך געשלאָפן בין איד שטיי-לערהייט אַרויס פון דער שטוב, געכאַפט אַ פּריוואַטן אויטאָ וועלכער האָט פאַר עטלעכע רובל מיך צוגעפירט צום פּליפּלאַץ. ס'איז נאָך געווען פרי, נאָר פון דער צערודערטקייט און עמאַציאָנירטקייט פון די אָנגעקומענע גרופּעס מענטשן האָב איך פאַרשטאַנען אַז דאָס זענען די גליקלעכע. מ'האַט געלאַכט, זיך געוויצלט, זיך געווינטשן הצלחה און עמעצער האָט נאָכגעשריגן: געדענק מישאַ, תּיכּף אַרויסשיקן אַ „וויזאַוו“ (איינלאַדונג). נאָר איין פּרוי האָט אויסגעבראַכן אין אַ גרויס געוויין... אַ געוויינלעכע יידישע טראַגעדיע: איין זון מיט זיין משפּחה איז שוין אין ישראל, זי האָט געדאַרפט פאַרן מיט זיי, האָט דער צווייטער זון, אַ קעגנער פון ישראל, דערווידערט און זי פאַרהאַלטן דאָ. ווערט דאָס מאַמע-האַרץ צע-ריסן צווישן ביידע זין און זייערע משפּחות...

אומקערנדיק זיך קיין קאָקטשעטאָוו האָב איך געטראָפן אַן איבערראַ-שונג: אַן איינלאַדונג קיין אמעריקע פון מיין שוועסטער שרה. דאָס האָרץ האָט מיר געקלאַפט ווי אַ האַמער ווען איך האָב מיך ענדלעך אָנגענומען מיט מוט און בין געגאַנגען אין מ.ו.ד. דורכפירן אַלע פאַרמאָליטעטן כדי צו באַקומען אַ דערלויבעניש.

אין צוויי חדשים אַרום האָב איך באַקומען אַן ענטפּער, אויף וועלכן איך האָב אַן אילויעס געוואַרט — אַן אַפּזאָג.

אין זומער פון 1969 טאָן יאָר, אין גורוּף, האָט אסתרס געזונט-צו-שטאַנד זיך ערנסט פאַרערגערט. דעם פאַרגאַנגענעם ווינטער האָט זי געליטן פון ווייטיקן אין מאָגן. ווידער געלעגן איז שפּיטאַל. און דאָ אויפן פּליאַזש האָט זי זיך דערפּילט אזוי שלעכט, אַז איך האָב זי געמוזט אָפּפירן צו אַ דאָקטער. נאָך די דורכגעפירטע אַנאַליזן האָט דער דאָקטער מיך אַריינגע-רופן: און מיך געוואַרנט, אַז קרים איז נישט פאַר איר, איך זאָל תּיכּף אַנטלויפן מיט איר פון דאָרטן.

אַרויספאַרן פון גורוּף איז געווען נישט לייכט. איך בין אַרומגעלאָפן קריגן בילעטן וואָס איז מיר געלונגען ערשט אין דריי טעג אַרום. אסתר איז געווען אומעטיק. זי האָט אויפגעהערט עסן, געלעגן אַ שווייגנדיקע. דער וועג צוריק אַהיים האָט זי אויך היפּש אויסגעמאַטערט. איך און די פּריינד אונדזערע האָבן זי אָפּגעפירט אין שפּיטאַל און מיר זענען אַלע פאַרצווייפלט

געווארן ווען ווערא וואלפאוונא די הויפט־דאקטערין האט אונדז מיט מיט־געפיל מודיע געווען אז ביי אסתרן איז אַ ראַק פון די געדעריים...

פאַרשטייט זיך, אַז אסתר טאַר דעם גרויזאַמען אמת נישט וויסן. ווערא, וואָס איז אונדז אויך אַ גוטער פריינד, ווי אַ יידישע פרוי און אויך אַ גע־ליטענע (איר פאַטער איז אויך אַ געזעסענער), האָט אסתרן פאַרהאַלטן ביי זיך אין שפּיטאַל, נישט איבערגעבנדיק זי אין שפּיטאַל פאַר ראַק־קראַנקע. אַלע מעדיצינישע תּחבולות וואָס זי האָט געפרווט אויף איר האָבן נישט געהאַלפּן. אַ יאָר צייט האָט וועראַ זי געהאַלטן אין שפּיטאַל ביז די קראַנקע האָבן גענומען פּראָטעסטירן פאַר וואָס מען האַלט אַזעלכע צווישן זיי. איך בין געצווונגען זי נעמען אַהיים. אַ חודש צייט בין איך אַליין זיך מטפּל געווען מיט איר. זי באַדינט, געבאַדן, געקאַרמעט ווי אַ קליין קינד, נישט אַרויסווייזנדיק איר מיין פּחד און מיין פאַרצווייפלונג.

דעם 10טן יולי 1970 האָבן זיך פאַרענדיקט די יסורים פון אַט דער טייערער פרוי, וואָס איז פאַרפּאַלגט געווען פון נאַכאַנאַנדיקע אומגליקן און צרות. זי האָט פאַרמאַכט די אויגן אויף אייביק.

נישטאַ אסתר, מיט וועלכער איך האָב דורכגעמאַכט צוזאַמען דרייסיק טראַגישע יאָרן, וועלכע איז מיר אייגענער פון אַ שוועסטער, אַזאַ שוואַ־כינקע, אומפּעקע צו אַ געראַנגל מיט די אַכזרישע כּוואַליעס פון לעבן. נישטאַ מיין האַרציקע פריינדין, צוליב וועמעס רעטונג איך האָב מקריב געווען מיין פּערזענלעך לעבן. וואָס זשע האַלט מיך נאָך דאָ אין אַט דעם פּרעמדן, קאַלטן, אומפריינדלעכן לאַנד?

אווודאי, איך האָב נאָך צענדליקער אמתע פריינד. זעלטן גוטע, הער־לעכע מענטשן וואָס זענען אונדז תּמיד בייגעשטאַנען אין אַ נויט. עס איז אַ שאַד זיך צו שידן מיט זיי, אָבער דער כּישוף פון יענעם ווייטן לאַנד האָט אַזוי געמאַניעט, געלאַקט, מיך גערופן און איד האָב מיך נישט גע־וואַלט אַפּזאָגן פון דעם גליק צו קומען און זען יענע ערד מיט די אייגענע אויגן, און אַטעמען יענע לופט און איינזויגן די פאַרב פון יענעם הימל און לעבן מיט די פריינדן און אומגעהייערע זאַרגן פון דעם פּאַלק, וואָס האָט פאַרוונדערט די וועלט מיט זיין אויסדויער, זיין עקשנות, זיין אַרבעט, קאַמפּפּעקייט און...

אין האַרבסט 1971 טראַג איך אָפּ מיין בקשה וועגן אַ דערלויבעניש עולה צו זיין קיין ישראל. וועט מען מיר געבן די דערלויבעניש? צוריק מיט אַ פאַר יאָר האָט מען מיר אַפּגעזאַגט אַ באַזוך ביי מייע שוועסטער אין אַמעריקע, נאָר אַ באַזוך. נישט מער ווי אַ באַזוך. וואָס זשע וועט מען

באשליסן ווען איך בעט מיך קיין ישראל, — דעם „ראסיסטישן“ לאנד —
אויף שטענדיק ?

פיינלעכע חדשים פון ווארטן. מיינע גוטע פריינד פיבערן אין איינעם
מיט מיר. די פריינד אין מאסקווע קוקן ארויס מיט אומגעדולד אויף מיי-
נער א גוטער ידיעה. און ווען איך האב דאס גליק דערלעבט, האב איך זיי
צו וויסן געטאן מיט דריי ווערטער, אין טעלעפאן: יא! — יא! — יא! ...

אבער ווי איבערראשט בין איך געווארן ווען קומענדיק אין מ.ו.ד.
צו באקומען דעם ארויספאר-דאקומענט, האט מען מיר געהייסן איינצאלן
ניין הונדערט רובל. סטייטש? מ'האט דאך מיר געזאגט, אז דער דאקו-
מענט קאסט נאר פיר הונדערט רובל? דאס דארף איך באצאלן פאר אפ-
זאגן זיך פון דער בירגערשאפט! א נייע צרה. איך שרייב צו מיינע
שוועסטער, צו מיין חברטע מינדל, איך לויף צוריק ארבעטן אין צעד (ווי
א פענסיאנערין האב איך רעכט צוויי חדשים אין יאר צו ארבעטן, נישט
פארלירנדיק די פענסיע). וואס וואלט איך געטאן ווען מיר קומען נישט צו
הילף מיינע גוטע פריינד? איך האב דעם דאקומענט באקומען. דעם 31סטן
מארט 1972 האב איך פארלאזט קאזאכסטאן.

אבער פון יסורים בין איך נאך נישט פטור. אַנקומענדיק קיין מאַסקווע
אין דער האַלענדישער פאַרשטייערשאַפט זאָגט מען מיר, אז אין פאַספּאַרט
פעלט דאָס פּאַפּירל אויף וועלכן מען שטעלט די וויזע. וויפּל איבערלע-
בענישן, אַרומלויפּענישן איבער די פאַרשיידענע אַמטן אין מאַסקווע איז מיר
באַשערט געווען, ביז איך האָב דאָס פּאַפּירל געקראָגן. דעם 10טן אַפּריל
האַב איך מיר געזעגנט מיט מיינע מאַסקווער פּריינד.

און אַט בין איך אויף דער גרענעץ אין ברעסט. איך האָב נאָך ביי זיך
5 סאַוועטישע רובל. צו וואָס דאַרף איך זיי? פאַר זיין גוטער באַהאַנדלונג
אין וועג גיב איך זיי אַפּ דעם וואַגאַן-קאַנדוקטאַר. אויף דער סטאַנציע
לויפן אַריין די גרענעץ-באַאַמטע, נעמען צו די דאַקומענטן. יאָגן אַרויס
די פּאַסאַזשירן מיט זייערע פעק פונעם וואַגאַן אין וואַקזאַל וווּ עס ווערט
דורכגעפירט אַן אונטערזוכונג. צוויי מיידלעך פירן מיך אַריין אין אַ באַזונ-
דער צימער. הייסן מיר זיך אויסטאַן. זיי באַטאַפן די קליידער, פרעך און
ברוטאַל זוכן זיי ביי מיר גאַלד, בריליאַנטן... וווּ האָט איר זיי באַהאַלטן?

אבער מיינע אַפקומענישן האָבן זיך נאָך נישט געענדיקט. אפשר צוליב
מיין שלימול און מער, זיכער, צוליב דער נאַכלעסיקייט פון די מ.ו.ד.-
באַאַמטע איז מיר באַשערט נאָך איין גרויסע איבערלעבעניש, וואָס איז
דער ווערעך אויף מכה.

איין קליינדיקייט: דער גרענעץ-אפיציר מעלדעט מיר אז איך קען וויי-
טער נישט פארן, ווייל אין מיין דאקומענט פעלט איין פאטא!!
די פיס זענען מיר געווארן אונטערגעהאקט. איך האב מיר צעווייגט,
צעשריגן א פארצווייפלעטע. היתכן? איך האב דאך דערלאנגט צען פא-
טאס, וויפל מ'האט געפאדערט...

ווייס איך וואס, רעדט צו דער וואנט. וואס טוט מען? איך לויף ארום
צום וואגאן-קאנדוקטאר מיט א געוויין. ער, א גוטער מענטש, קערט מיר
אום די 5 רובל. גיב איך אפ מיינע זאכן אין דער קאמער פאר באגאזש-
היטונג, א דערשלאגענע, א הונגעריקע מאטער איך מיר אפ די נאכט אין
וואקזאל-האטעל און גאנץ פרי לויף איך ארויס אין שטאט זוכן א פאטא-
גראף. וואס זשע טוט גאט? איז ביי די פאטאגראפן היינט רוטאג. אויפן
מארק, עצהט מען מיר, וועל איך געפינען איינעם.

בקיצור... איבערגעקומען ברעסט, איבערגעקומען די גראבע באהאנד-
לונג פון די פוילישע באאמטע וואס רייסן זיך אריין אין וואגאן און פא-
דערן די דאקומענטן מיט פֿרעכקייט און זילולים. און דאנקען גאט —
מיר זענען אין עסטרייך.

שוין פון דער גרענעץ האבן מיר דערפילט אן אנדער לופט. א קול-
טורעלע, א העפעלעכע, גאר אן אנדער באנעמונג. ס'איז געווארן גרינגער
אויפן הארצן. ס'האט מיר ארומגענומען אזא צופרידנקייט און זיסע מיד-
קייט נאך דעם ברעסט-קאשמאר.

מיט וואס פאר א פארזיכטיקייט האבן די ישראלדיקע פארשטייער
אונדז געהאלפן אויסשטייגן פון די וואגאנעס. אליין אויפגעלאדן אונדזערע
זאכן אויף די לאסט-מאשינען, וואס האבן עס אפגעפירט אין דעם אלטן
עסטרייכישן שלאס ווו ס'איז געווען דער איבערזידלונגס-פונקט, א בא-
וואכטער פון עסטרייכישע פאליציי-לייט. קראנקשוועסטער האבן ארויס-
געטראגן אויף א טראגבעטל אן עלטערע פרוי פארזיכטיק און מיט זארג.
שוין אין זאל פונעם וואקזאל האט מען אונדז אריינגעפירט איבערכאפן
א פרישטיק. וויסע טישטעכער און אויף די טישן פון כל טוב... אויף מיר
האט דאס געוויקט ביז טרערן. א יונגעראמאן האט זיך צוגעזעצט צו יעדן
טישל און אויסגעפרעגט די נייגעקומענע פון וועלכער געגנט מען קומט, צי
זענען פאראן קרובים אין ישראל, אין וועלכער געגנט וואלטן זיי וועלן
ווינען, און אויך — איז מען עפעס א פאכמאן? און אויב יא, אין וועלכן
פאך?

אויספרעגנדיק מיר האט דער יונגעראמאן די פאך-פראגע דורכגע-
לאזט. איך האב פארשטאנען, אז ער האלט מיר שוין נישט פאר קיין טוערין

צוליב מיין עלטער... דאָס האָט מיך פאַרדראָסן און איך האָב אים גלייך געזאָגט, אַז ער האָט אַ טעות אויב ער מיינט אַז איך בין אויסן נאָר דעם ביטוח לאומי. ברוך השם, איך בין נאָך געוונט און נאָך בכוח עפעס צו לייסטן...

דער יונגערמאַן איז רויט געוואָרן. ער האָט זיך אַנטשולדיקט, און מיט האַרציקייט געפרעגט: „איז אויב אַזוי, איז וואָס איז אייער פאַך?“ דעם 13טן אַפּריל פון 1972טן יאָר. צום ערשטן מאַל אין מיין לעבן שטייג איך איין אין אַן אַעראַפּלאַן. מיר איז אַלצדינג אינטערעסאַנט. איך קוק מיט באַווונדערונג אויף די יונגע פּילאָטן — יינגלעך כמעט — וואָס פירן מיט זיכערקייט אַזאַ אומגעהייערע מאַכניע, אַן אַנגעפּראָפטע מיט מענטשן און מיט קליינע קינדערלעך, וואָס שלאָפּן אַזוי געשמאַק אין ספּע-ציעלע ווינגלעך... עס וואַקסט דאָס האַרץ קוקנדיק אויף די שיינע, טשאַקנ-דיקע סטיאַרדעסעס, וועלכע זאָרגן אַזוי פאַר די פּאַסאַזשירן, אינטערעסירן זיך ווי מען פּילט, צי פעלט זיי נישט עפעס, און הערן נישט אויף צעטראָגן טאַצן מיט פאַרשיידענעם עסנוואָרג.

איך זיך ביים פענצטערל און קוק אין דער פינצטערניש אַרויס. אונ-טער אונדז איז דער ים, איבער אונדז אַ הימל מיט שטערן. אַט, אַט וועלן זיך באַווייזן די פּייערלעך פון תּל-אַביב. אַט שטייגן מיר אויס פון אַעראַ-פּלאַן. יינגלעך, מיידלעך באַגעגענען אונדז מיט בלומען. זיי זינגען, זיי מאַכן אַרום אונדז אַ ראָד און טאַנצן:

שלום עליכם!

שלום עליכם!

גאַט מיינער, דאָס איז דאָך נישט קיין חלום. דאָס איז די וואַרסטע וואָר. איך שטיי אַ צעחושטע און איך מומרל די ברכה, וואָס איך געדענק פון מיין טאַטן:

שהחינו וקימנו, והגיענו לזמן הזה!

נ א כ ו ו א ר ט

די מחברין פון דעם דאָזיקן בוך זכרונות איז נישט קיין שריי-
בערין און נישט ליטעראַריש-קיסטלערישע כוונות האָט זי געהאַט
ביים אויפסיליען עפיוזאָד נאָך עפיוזאָד אָט די אויטאָביאָגראַפישע
פאַרצייכענונגען. איר ציל איז געווען — אַנטפלעקן דעם אמת
וועגן אַ גרויליקער געזעלשאַפטלעכער סיסטעם און ווייזן ווי אַזוי
עס רעאַגירט דער מענטש ווען דער גורל וואַרפט אים אַריין אין
אַן אימהדיקן תהום, געשאַפן פון דער סיסטעם, אַ תהום וואָס האָט
פאַרשלינגען מיליאָנען.

זי האָט קיין מאָל פּרִיעַר נישט געקלערט אַז די טראַגיש-
געקייטלטע נסיונות אירע וועט זי ווען עס איז אַרויפברענגען אויף
פאַפּיר. זי האָט נישט געפירט קיין טאַגביכער. דאָס דורכגעמאַכטע
און דורכגעטראַכטע נישט פאַרצייכנט טאַג נאָך טאַג אין בלאַק-
נאָטן. אַלע געשעענישן און איבערלעבונגען האָבן זיך טיף איינ-
געקריצט אין איר גאָלדענעם זכרון וואָס האָט אין אַכציק יאָריקן
עלטער זיך פאַרהיט אַ לויטערער און שאַרפּער. און אויב זי האָט
מיט גרעסטן אימפעט, מיט דערציילערישן פאַטאַס זיך גענומען צו
דער פּעדער, שרייבנדיק געפרעסט, איילעוודיק, אין אַ גאַלאַפּירנ-
דיקן סטיל, אומגעדולדיק זיך אויסדערציילן ביזן סוף — איז עס
אַ דאַנק די באַקאַנטע און פּריינד וועלכע האָבן זי צוגערעדט צו
דעם דאָזיקן פאַר איר נישט געוויינלעכן אַקט. אויסהערנדיק די
לעבעדיקע שילדערונגען פון איר לאַנגן פּיל מיט פּעריפעציעס
יסורים-וועג. האָבן זיי פאַרשטאַנען נישט נאָר אַז זי פאַרמאָגט
דערציילערישע פּעיקייטן און טעמפּעראַמענט, נאָר אויך אַז דאָס
דערציילטע וואָס וויקלט זיך פּונאַנדער אויפן פּאַן פון דער עפּאַכע

איז פון א מאַראַלישן און געזעלשאַפטלעכן באַטייט וואָס טאָר
נישט פאַרפאַלן גיין.

אין דעם בוך אַנטפלעקט זיך אויך אַן אַפטימיסטישע, עקשנות-
דיקע פרויען-נאַטור. זי אַליין און די געשטאַלטן וואָס מאַטערן זיך
ווי די דערציילערין גופא, אַרויסצוראַטעווען זיך פון דעם תהום זענען
געשילדערט רעאַליסטיש, אַ האַר נישט צוגעפּוצט, נישט רעטושירט.
דאָס איז אַ רעאַליסטיש בוך פון אַ גרויליקן אמת.

„אייגנס“

א י נ ה א ל ט

<u>זייט</u>		
7	זעמבראָווע —	קאָפּיטל איינס
23	וואַרשע —	קאָפּיטל צוויי
33	אין ראַטנפּאַרבאַנד —	קאָפּיטל דריי
60	ביראָ-בידזשאַן —	קאָפּיטל פּיר
101	עטאַפּן און לאַגערן —	קאָפּיטל פינף
149	דער „קום“ —	
166	די באַפּריינג —	קאָפּיטל זעקס
202	די זאַווערובע אָדער בוראַן —	
263	רעהאַביליטאַציע —	קאָפּיטל זיבן
275	מיין וועג קיין ישראל —	קאָפּיטל אַכט

